Universitatea din Bucuresti
Master studii de securitate

Virgil Magureanu

STUDII DE SOCIOLOGIE POLITICÃ

CUPRINS

Cuvânt înainte
I. Introducere în sociologia politicã
1. Principalele momente ale constituirii sociologiei politice ca ºtiinþã
2. Ce este sociologia politicã?
3. Metode si tehnici de analizã întrebuinþate în sociologia politicã
4. Categoriile centrale ale sociologiei politice

11. Puterea politicã si fenomenele sale corelative.
Puterea ca fenomen social 62
1. Specificul relaþiei de putere 62
2. Diferenþierea formelor de putere 68
3. Puterea politicã 73
4. Autoritatea politicã **80**
5.Forta **91**
6. *Influenta* **94**
7. Prestigiul 97

III. Mecanismele sociologice ale puterii (I)
Consens ºi legitimitate **101**
1. Punerea problemei 101
2. Tipuri ºi forme istorice de legitimitate 108
3. Tipuri de consens 1 13

IV. Mecanismele sociologice ale puterii (11)
Grupurile sociale în sistemul de putere 1 17
1. Clasele sociale ºti sistemul de putere în societate. Lupta de clasã. Revoluþiile 1 17
2. Grupurile statistice si rolul lor în structurile de putere politicã. Grupurile profesionale ºi ocupaþionale. Grupurile de vârstã. Grupurile de venituri. Organizaþiile grupurilor statistice 126
3. Grupurile de presiune. Rolul specialiºtilor ºti al informaþiei în organizarea ºi funcþionarea grupurilor depresiune 133
V. Sistemul politic 139
1. Sistemul politic ºi elementele sale 139
2. Specificul sistemului politic 145
3. Sisteme ºi regimuri politice 148
4. Tipologia sistemelor politice 152
5. Sistemul politic actual din România 160
VI. Statul — instituþie social-politicã fundamentalã 175
1.1. Definiþia statului 175
1.2. Puncte de vedere privind geneza statului 179

1.3. Trãsãturile statului modern 185
1.4. Forme istorice de stat 187
1.4.1. Statul oriental antic 187
1.4.2. Statul în Grecia si Roma Anticã 188
1.4.3. Statul modern liberal 189
1.5. Statul de drept 192
1.6. Statul social si reinventarea guvernãrii 195
1.7. Statul totalitar 203
vII. Agenþii acþiunii politice 204
1. Acþiunea politicã ºi agenþii sãi 204
2. Personalitatea politicã (Liderul politic) 210
3. Clasa politicã 214
4. Comportamentul politic 219
VIII. Relaþiile politice în sistemul puterii 225
1. Caracterizare generalã si criterii de delimitare 225
2. Tipologia relaþiilor politice 229
3. Maniheismul politic 231
4. Raportul dintre scopurile ºi mijloacele politice 237
Ix. Partidele politice în sistemul puterii 241
1. Definirea partidului politic si a sistemului de partide 241
2. Clasificãri ale partidelor ºi ale sistemelor de partide 249
3. Roluri ºi funcþii ale partidelor 263
4. Tendinþe actuale în studierea partide/or 282
5. Campaniile electorale 285
X. Ideologiile politice 295
1. Controverse în jurul noþiunii de ideologie 295
2. Funcþiile ideologiei 299
3. Ideologie ºi dezideologizare. Destinul ideologiilor în lumea contemporanã 304
4. Ideologii politice majore: criterii de departajare 312
XI. Cultura politicã 325
***1.** Cultura politicã* 325
2. Limbajul politic 340
3. Simbolistica politicii 344

xII. Socializarea politicã 350
1. Mecanismele socializãrii 351
2. Formele socializãrii politice 353
3. Formarea habitus-ului si a comportamentul politic 361
4. Instanþele socializãrii politice 365

XIII. Conflictele politice 373
1. Conflictele politice ºi sociale 373
2. Tipologia conflictelor politice 376
3. Anatomia conflictelor deschise 381
XIV. Politicul în societãþile de tranziþie 399
1. Tranziþii istorice 401
2. Tranziþii actuale 405
Bibliografie selectivã 408

CUVÂNT ÎNAINTE

Cartea de faþã este alcãtuitã din studii elaborate în perioade diferite, asupra cãrora autorul a revenit cu speranþa cã le supune unei judecãþi critice dobândite prin distanþare temporalã. Aºadar, ceea ce a rezistat selecþiei este acum cuprins între aceste coperþi.
Ni se pare util sã mai avizãm cititorul si asupra altor coordonate ale lucrãrii.
Numerotarea componentelor nu trebuie înþeleasã ca o succesiune de capitole. Am fost, de-a lungul anilor, interesat în investigarea vastei si complexei problematici ***a puterii politice,*** *întreprinsã din perspectiva ºi cu instrumentele sociologiei politice. Acest fapt poate lãmuri de ce am considerat de cuviinþã, pe de o parte, sã deschidem cartea cu un studiu asupra naºterii acestei discipline º pe de altã parte, s-o continuãm cu unul dedicat expres puterii politice.*
Pe mãsura desfãºurãrii demersului asupra acestui obiect, s-au relevat noi conexiuni si s-au conturat noi orizonturi, devenite direcþii de cercetare. Rezultatele acestora s-au cristalizat în studiile prezente. Ele au fost întreprinse din unghiul puterii politice, iar suc-cesiunea lor a urmat ***logica interogaþiilor*** *asupra acesteia.*
In structura lucrãrii sunt încorporate, de asemenea, trei teme —„Ideologiile politice „ Cultura politicã” ºi „ Socializarea Politicã” – ce nu figurau, iniþial, în conþinutul acestui volum. Prezenta lor în versiunea actualã se datoreazã nu numai unor cerinþe rezultate din activitatea didacticã propriu-zisã ele fiind complementare unora dintre temele iniþiale si am considerat cã nu pot lipsi dintr-un volum de sociologie politicã.

Ar mai fi însã de adãugat ºi faptul cã temele menþionate sunt ºi ele, ca toate celelalte din lucrarea de faþã, obiectul unor aprinse controverse ce durează de mai bine de câteva decenii, ceea ce, în mod firesc, sporeºte interesul faþã de ele.

Autorul

I. INTRODUCERE ÎN SOCIOLOGIA POLITICÃ

1. PRINCIPALELE MOMENTE ALE CONSTITUIRII SOCIOLOGIEI POLITICE CA STIINÞÃ

Sociologia politicã a venit târziu în familia ºtiinþelor sociale, închegându-se ca ramurã specializatã abia prin anii ’30 ai secolului nostru. Dar ea nu a venit pe loc gol: „soclul a existat” — dupã cum se exprimã plastic autorii unui tratat de sociologie politicã[1].

Fapt este cã, încã din Antichitate, a fost sesizatã existenþa politicului ca obiect de cercetare în general, ceea ce a fãcut ca ele**mente** ale disciplinelor specializate care se vor constitui ulterior sã existe încã din perioada începuturilor reflecþiei teoretice asupra politicului si a politicii.

Abordarea politicului din perspectiva care ne interesează aici —cea sociologicã — are si ea, ca ºi celela1te perspective de abordare a fenomenului, o istorie extrem de bogatã.

Ana1iºtii desprind douã momente hotãrâtoare: cel al precursorilor si cel al întemeietorilor, în care abordarea din perspectivã sociologicã a politicului se conturează ca „fiica incestuoasã a istoriei ºi dreptului”, fenomenul politic fiind abordat fie din perspectiva istoriei, mai ales legat de marile personalitãþi istorice, cãpãtând astfel o tentã anecdoticã, evenimenþialã, fie din cea a dreptului, mai ales a dreptului public si constituþional, constituindu-se ca anexã a acestor domenii, dobândind o tentã predominant descriptivã. In primul moment, au fost create premisele, prin contribuþiile „precursorilor”, in cel de-al doilea, a fost constituit „soclul”, prin contribuþiile „întemeietorilor”.

Seria precursorilor începe cu Aristotel care, in lucrarea sa Politica, subliniazã cã omul este o fiinþa politicã pentru cã el este un animal naturalmente sociabil, capabil sã trãiascã în grupuri organizate ºi reglate, în **societatea civilã** ºi **în corpuri politice,** în cadrul cãrora unii comandã, iar alþii se supun. Spre deosebire de animale, numai omul este civic — spune Aristotel — deoarece numai el este în stare sã formeze societãþi civile ºi sã-ºi organizeze moda1itãti de sociabilitate sub formã de grupãri politice ºi **stat.**

J-P. Cot, Jean-Pierre Mounier, **Pour une sociologie politique,** voL **I, Seuil,** Paris, 1974, p. 8.

Contribuþia lui Aristotel este deosebitã mai a1es în ceea ce priveºte ana1iza raporturilor dintre **cetãþean, comunitate ºi stat,** folosirea metodei comparative in studiul constituþiilor cetãþilor antice, distincþia între **formele de guvernãmânt** si succesiunea acestora pe baza criteriilor de naºtere, avere ºi numãr. La Stagirit, decisiv este însã criteriul calitativ sau pur, ºi anume în folosul cui se exercitã actul de guvernãmânt. Dacã acesta se exercitã în favoarea sau interesul celor mai mulþi, adicã al Binelui Public, atunci decisiv este criteriul calitativ: guvernarea unuia singur sau a unui grup în folosul tuturor. Succesiunea formelor de guvernãmânt, astfel obþinutã, este paralelã cu aceea a formelor de guvernãmânt obþinutã prin aplicarea criteriului impur sau **derivat** : guvernarea unuia singur sau a unui grup în folosul persona1. Or, la Aristotel, politica, „ºtiinþa rega1ã”, este ºtiinþa celui mai mare Bine, a Binelui Public. Viziunea sa organicistã despre devenire gãseºte în ontologia existenþei sociale argumentele integratoare ale eticii si economiei în politicã, adicã preeminenþa politicului este vãzutã ca derivând din prioritatea ºi superioritatea intregului asupra pãrþilor. Cauzele care acþionează materia, conform scopului, spre forme tot mai elaborate, acþionează, deopotrivã, ºi

în viaþa socialã. De aceea, Aristotel vedea în polis forma desãvârºitã a comunitãþii politice, idealã pentru dezvoltarea personalitãþii cetãþeanul ui, ca proprietar, om liber grec prin naºtere. Atât în Politica, cât ºi în **Statul atenian,** Aristotel ia în considerare factorii social-economici si soci al-psihologici în interpretarea cauzelor schimbãrilor produse în formele de guvernãmânt. Referindu-se la aportul lui Aristotel la crearea unor temeinice premise pentru fundamentarea ulterioarã a sociologiei politice, sociologul francez Schwartzenberg[2] relevã cã acest corifeu al gândirii antice a elaborat nu numai filosofia politicã, ci chiar sociologia propriu-zisã pentru cã, spre deosebire de Platon, de exemplu, Aristotel a efectuat cercetãri concrete, variate si extinse, conduse într-un

2 lºoger-Gºrard Schwartzenberg, Sociologie **politique,** Edjtions Montchrºstien, Paris, 1971, p.l-2.

spirit ºtiinþific, folosind nu metode deductive si abstracte, ci **induc**tive ºi comparative.

O a doua figurã monumentalã a precursorilor este Machiaveili (1469-1527), socotit, pe drept cuvânt, cel care a conferit, încã din Renastere, caracter ºtiinþific preocupãrilor teoretice privind politicul ºi politica, prin cele douã opere fundamentale: **Discurs asupra primei decade a lui Titus-Livius** (1520) **ºi Principele** (scris în 1513 publicat în *1532).* În ambele lucrãri, dar mai ales în **Principele,** Machiavelli a descifrat legi1e evoluþiei statelor, a abordat faptele **politice în înlãnþuirea lor cauzalã** si a relevat, pe de o parte, **interesul** ca element motor a1 acþiunilor umane ºi rolul **proprietãþii** ca izvor al conf1ictelor de interese în societate, iar, pe de altã parte, a **def1nit politicul** ca domeniu de ref1ectare ºi manifestare a conflictului dintre interesele unor grupuri sau personalitãþi. E1 este, pe bunã dreptate, socotit creatorul discursului ºtiinþific asupra politicii pentru cã i-a conferit acestuia obiect propriu, **metodã** ºi, mai a1es, Iegi proprii. În ceea ce priveºte obiectul, Machiavelli scoate ºtiinþa politicã **drept ºtiinþã despre stat** si ºtiinþã **a puterii. Principele** este, de fapt, un studiu laborios în legãturã cu obþinerea, creºterea ºi pierderea puterii, un discurs asupra anatomiei pierderii puterii, ca ºi asupra patologiei acesteia. Referitor la metoda cercetãrii politice, Machiavelli a fãcut saltul de la filosofia politicã la ºtiinþa politicã, rupând-o pe aceasta din urmã de teologie ºi concepând-o ca demers pozitiv. De aceea, în concepþia lui Machiavelli, studiul politicii este o disciplinã descriptivã ºi nu normativã, indicativã nu imperativã, constatativã

nu valorizatoare, întemeindu-si **studiul vieþii politice pe obser**vare, **inducþie, comparaþie.** Iar cu privire la legile vieþii politice, Machiavelli desprinde din multitudinea faptelor observate constantele, relaþiile ºi succesiunile semnificative, strãduindu-se sã tragã din fapte **generalizãri,** sã descopere „legi" care unesc ºi explicã evenimentele. E1 fondeazã noþiunea de lege sociologicã, adicã legea —ºtiinþificã si nu moralã — care guvernează faptele socia1e.

Astfel, înþelesul nou pe care Machiavelli îl conferã noþiunilor de „soartã" **(fortuna),** virtute (virtu) relevã nu numai o desprindere a politicului de sub tutela religioasã, dar si af1rmarea autonomiei acþiunii umane, specificã Renaºterii. **La veritã effetuale della** cosa (adevãrul efectiv al lucrurilor) îl înscrie pe secretarul f1orentin în câmpul experimenta1 al cunoaºterii naturii din aceeaºi epocã: o

ipotezã ºtiinþificã nu poate depãºi vocea lãuntricã a fenomenelor naturale ºi sociale. Din studiul istoricilor romani, coroborat cu abordarea epocii sale, Machiavelli ajunge la concluzia cã natura umanã este rea si neschimbatã în timp. Din aceeaºi viziune mizantropicã îºi extrage Machiavelli principiile propagandei ºi psihologiei politice, arme redutabile în cucerirea **ºi** creºterea puterii.

Alãturi de Machiavelli, sunt consideraþi importanþi precursori ai sociologiei politice si Hobbes, Locke, Rousseau si îndeosebi Adam Smith, care au încercat, fiecare în manierã proprie, sã explice prin factori economico-sociali temeiurile coeziunii diferitelor sisteme politice, supunerea oamenilor faþã de autoritatea politicã si comportamentul politic al conducãtorilor, al indivizilor ºi al grupurilor —toate acestea pe baza disocierii pe care au operat-o între „ordinea" socio-politicã si „ordinea" vieþii individuale, între „ordinea" moralã si cea transcendentalã.

Referindu-se la precursori, speciali ºti de marcã ai sociologiei politice susþin cã ar trebui

considerat nu un precursor, ci chiar un adevărat întemeietor al ulterioarei sociologii politice Montesquieu (1689-1755). Chiar dacă această apreciere pare oarecum exagerată, nu poate fi pus la îndoială faptul incontestabil că, prin Spiritul **legilor** (1748), dar si prin cea de a doua sa lucrare principală —Consideraþii asupra cauzelor grandorii romanilor si ale decăderii lor (1734) — Montesquieu a avut o contribuþie remarcabilă la crearea premiselor pentru abordarea sociologică a politicului prin: postularea

1)rincil)iillui legitãþii ca decurgând din „însãºi natura lucrurilor"; formularea raporturilor dintre legile generale ºi cazurile particulare ºi relevarea faptului că face parte din „spiritul legilor" rolul pe care totalitatea condiþiilor geografice, economice, psihologice, instituþionale etc. îl are în determinarea configuraþiei si conþinutului ordinii politice dintr-o anumită þară; promovarea ideii relativităþii formelor de guvernământ, idee în baza căreia Montesquieu constată că nici o formă de guvernământ nu are valoare absolută, astfel încât, în loc de a postula superioritatea ori virtutea absolută a unei forme sau a alteia, trebuie ana1izată corespondenþa fiecăreia cu spiritul poporului respectiv, cu specif1cul acestuia, spirit ºi specific care, la rândul lor, nu sunt un lucru accidental, ci sunt determinate de o multitudine de factori; practicarea largă a **observaþiei** faptelor ºi evenimentelor politice, acuitatea acesteia si, mai ales, preocuparea lui

Montesquieu de **sintetizare** a datelor în vederea unor concluzii ge nera1izatoºre; susþinerea ºi argumentarea ideii că există **relaþii constante între faptele sociale,** astfel încât istoria ºi viata socială nu sunt conduse numai de voinþa Providenþei, de capriciile hazardului sau de voinþa arbitrară a oamenilor, ci si de legi ce exprimă regularitãþi tendenþiale si care se constituie ca raporturi necesare ce derivă din natura lucrurilor. De aceea, ºtiinþa care abordează faptele sociale, ca ºi pe cele politice, trebuie să fie, după Montesquieu, ceea ce numim astăzi o ºtiinþă nomotehnică, adică o ºtiinþă care se întemeiază nu pe raþionamente a priori, ci pe observarea faptelor, pe decelarea

,elesului lor, fără a face judecăþi de valoare, dat fiind că vrem să explicăm ceea ce este si nu ceea ce am dori sau ne-ar place nouă să fie. În fapt, cu Montesquieu trecem de la precursori la întemeietorii abordării sociologice a politicului.

Întemeietorii sunt intreaga pleiadă de gânditori ai secolului al XIX-lea, secol pe parcursul căruia ei au conturat pregnant sociologia ca ºtiinþă socială distinctă si, în cadrul ei, au pus bazele viitoarei sociologii politice ca ramură a acesteia.

La începutul secolului al XIX-lea, o contribuþie marcantă la întemeierea sociologiei politice au avut-o socialiºtii utopici — **Saint**-Simon (1760-1825), iniþiatorul „fiziologiei sociale", Charles Fourier, profetul „armoniei culturale", condusă de „legea atractiei universale", ºi Pierre-Joseph Proudhon, care considera că „ºtiinþa socială" trebuie să releve antinomiile mereu noi ce survin în societate. Ideea că omul este bun de la natură, dar că societatea îl corupe se asociază, în gândirea socialiºtilor utopici cu necesitatea unei pedagogii sociale, bazată pe educaþia claselor de jos. Neîncrederea în revoluþie, ca instrument al transformării sociale, este cortracaratã de afirmarea energică a deinocraþiei economice ºi sociale. Accentul este pus pe inuncă si pe organizarea productiei. Saint-Simon realizează

si distinctia dintre producători • 1eneºi,faptul că munca este singura

sursâ a valorii. Socialistii utopici criticâ liberalismul manchesterian, modul de repartitie a produsului social, sugerând ca aceasta sâ fie mai curând asiguratã de stat decât să fie lăsatâ la discreþia jocului liber al forþelor pieþei. Toate aceste neajunsuri determină ca transformarea globală a societãtji să aibă numitorul comun în organizarea unor comunitãþi exemplare care, prin contagiune, să întroneze in istorie o erã a virtutii si a fericirii. Preconizând, în constructijle lor ut opice, lransformarea societãþii în ansamblu, era firesc ca ei să pună politicul ºi **studiul acestuia în legâturâ cu ansamblul social,** iar ca iluministi, să pună ºtiinþa, respectiv teoria lor social-politică, în slujba acestei transformări. Socialistii utopici, îndeosebi Saint-Simon, au relevat necesitatea si posibilitatea unei **ºtiinþe pozitive despre politică,** întemeiatã pe observaþie ºi experiment, aidoma ºtiinþe1or naturii — idee ce avea sa fie reluatã ºi dezvoltatã, într-un cadru epistemologic mai larg, de fondatorul pozitivismului si cre atorul **numelui sociologiei** —**Auguste Comte** (1798-1867).

Fundamentând, mai întâi, noþiunea de „fizjcã socia1ã", — în **Curs de filosofie pozitivâ (vol.I ºi 11)** —, iar apoi noþiunea de sociologie, adicã acea ºtiinþã care **studiazã realitatea socialâ,** asa cum celela1te **ºtiinþe studiazã realitatea fizicã, Comte** concepe sociologia ca o veritabilã disciplinã ºtiinþific ã, adicã **obiectivã ºi pozitivâ,** observând faptele socia1e dupã metode ºi tehnici ºtiinþif1ce. Pe aceste baze, el revendicã **o politicâ pozitivâ,** ca parte componentã si fina1 itate a sociologiei. Chiar dacã n-a depã.sit stadiul unor deziderate abstracte siin ciuda exceselor sale, — susþinând **sociocratia** (guvemarea sacerdota1ã a savanþilor care deþin cunoºterea sociologicã) si **socio latria** (ca religie pozitivistã a umanitãþii) —, în fundamentarea sociologiei politice ca ºtiinþã August Comte are marele merit de a fi exprimat cerinta ridicãr ii studiului politicji Ia rangul **unei stiin þe de observaþie,** capabilã sã dezvãluie **legile sociale. E1 a considerat** cã ana1iza fiecãrui fenomen, în general, ºi a celui **politic, în** specia1, poate cãpãta un caracter stiintif1c num ai dacã ea este fãcutã sub un dublu aspect: **1. al** armoniei fenomenului respectiv cu fenomenele coexistente si 2. a1 înlãnþuirii acestuia cu starea anterioarã si posterioarã a dezvoltãrii sale. Comte a pus accentul pe ordine ºi solidaritate, considerând cã rolul politicii ar fi acela **de factor al consolidârii ordinii,** iar **studiul politicii s-ar** constitui intr-un fel de cod **de menþinere a echilibrului ºi unitâþii** organismului socia1, de consolidare a spiritului solidaritaþii socia1e — ceea ce i-a determinat pe unii analisti sã-1 considere „corifeu al conservatorismuluj".

Ideea Iui A. Comte privind studiul politicii ca studiu sociologic ºtiinþific, analog celui al sti inþelor naturale, dar mai ales cea referitoare 1a rolul acestuj studiu stjjntjfic in viata politicã nemijlocitã sunt preluate mai târziu **de Herbert Spencer,** care a accentuat necesitatea unei mai slrânse joncþiuni între stiintã si activjtatea de guvemãmânt.

Contemporanul lui Comte, **Alexis de Tocqueville** *(1805-1859),* în principala sa operã — **De la democratie en Amerique** (1835-1840)

—, construieºte o veritabilã teorie **a democratiei ,pebazaunuibogat** material faptic adunat din realjtãtile democraþiei americane, prin metoda observaþiei ºº prin aplicarea tehnicilor anchetei si interviului. E1 a practicat, spre deosebire de predecesori, o observatie sistematicã, bazatã pe „ipoteze de lucru", pentru a investiga ºi inf1uenþa instituþiile politice asupra moravurilor si modului de viatã.

Contribuþia substanþialã a lui Tocqueville la întemeierea sociologiei politice constã, sub aspect teoretic, în **elaborarea si fundamentarea teoriei democratiei ca mod de guvernare,** chiar dacã realitatea empiricã de la care a plecat înlruchipa un singur fel de democraþie — cea americanã; sub aspect metodologic, aportul lui rezjdã în **dezvoltarea metodei observaþiei,** prin crearea ººi aplicarea unor procedee ce tin de ceea ce astãzi numim tehnici de investigare a opiniilor (chestionar ºi interviu), fapt ce 1-a determinat pe Maurice Duverger sã aprecieze cã, prin aceasta, „metoda observaþiei iese din faza sa preistoricã pentru a deveni realmente stjintificã"[3].

Unii cercetãtori contemporani care se ocupã cu istoria constituirii ºl dezvoltãrii sociologiei politice ca mod de abordare specific al politicului îl considerã pe Marx printre precursorii disciplinei. Ceea ce aduce el nou este, în primul rând, considerarea politicului în perspectiva sistemului socia1 global ºi, in a1 doilea rând, dezvã1uirea în **acest cadru** a interacþiunii complexe a politicului cu structura social-economicã si de clasã a societãtii. În acest spirit, cunoscutul sociolog Otto Stammer aprecia cã marxismul a fost prima concepþie care „a pus ordinea politicã în raport cu relaþiile de putere ºi cu grupurile concurente existente în societate"[4]. Iar sociologul nord-american Eric Nordlinger considera cã „a caracteriza sociologia politicã drept un **dialog** pe parcursul unui secol cu Marx nu este un enunþ exagerat"[5]. Meritul lui Marx, dupã autorul american, constã în faptul cã a pus cu fermitate o problemã capitalã: cum putem explica anumite instituþii majore ale societãþii — forma sa de guvemãmânt, tipurile sale educaþionale, cultura **ºii** religia sa, ljniile sale de clivaj, în f1ne, întrea**Maurice Duverger, Mºthodes de la science politique, P** U F, Paris, 1959, p. 39.

Otto Stammer, **Gesellschaft und Politik, în** Wemer Ziegenfuss (hrsg), Handbuch der

Soziologie, Ferdinand Enke Verlag, Stuttgart, 1956, p.551.

Eric A. Nordlinger, **Politjcs sociology: Marx and Weber,** în E.A.N. (ed.) **Politics and Society. Studies in Cotnparative Political Sociology,** Englewood Cliffs, N. J., **Prentice-Hall, 1970, p. 1-20.**

ga ei suprastructurâ si cã a oferit un model teoretic pentru a fumiza un rãspuns.

Dacã degajãm elementele de analizã po1iticã din scrierile lui Marx ºi Engels de mesajul distorsionat cu privire la viitorul omenirii conþinut în ele, putem gãsi destule argumente în sprijinul ideii larg rãspândite despre contribuþia lor la fundamentarea sociologiei politice în a doua jumãtate a sec. a1 XIX-lea. Marx evidentiazã cã determinarea esenþialã a politicului este aceea de putere ºi cã în ansamblul sãu orânduirea politicã se întemejazã ºi, la rândul ei, dã intemeiere legalã proprietãþii private. Djn aceastã perspectivã activitatea politicã este un act esenþial pentru clasa care dominã societatea, în virtutea monopolului pe care-1 deþine asupra proprietãþii. Esenþa politicului este, deci, un raport de puteri, dar nu **de puteri politice** (derivate), **ci economice (originare)**[6].

Aºadar, Marx studiazã, mai întâi, puterea ca relaþie de dependentã in procesul de producþie capitalist, ca o manifestare a relaþiei de dominaþie ºi servitute (relaþie socialã de dependenþã) ce „creste direct din producþie". Forma specificã a procesului capita1ist de muncã, aratã Marx, determinã **forma relatiilo r de putere** predominante în societatea capitalistã. Intrucât puterea economicã a capitalului se manifestã ca dominaþie asupra muncii la nivelul raporturilor dintre clase, care devin astfel antagonice, dominaþia economicã devine, în acelasi timp, ºi dominaþie politicã, iar statul capitalist este instrumentul principal al acestei puteri politice nãscute din dominaþia economicã de clasã; **întrucât se manifestâ ca putere de clasâ, puterea economicã a capitalului este, totodatã, ºi putere politicâ. Totusi,** puterea politicã are o independenþã relativã în raport cu baza sa economicã. Engels descria modul cum puterea politicã este înzestratã cu o miscare proprie, tinzând la cât maj multã independentã. Actiunea sa asupra dezvoltãrii economjce poate fi de lrei feluri: „ea poate acþiona in aceeasi directie si atunci dezvoltarea sa merge mai repede; ea poate acþiona împotriva ei sj, în cazul acesta ... ea se va duce în cele din urmã de râpã; sau poate sã închidã dezvoltãrii economice anumite cãi ºi sã-i dicteze altele"[7]. Autorul marxist atrage însã atenþia cã în **6 (Karl** Marx, **Contributii la critica fºilosofiei hegeliene a dreptului, în:** Marx, **Engels, Opere, vol. l, Bucuresti, ES PLP, 1957, p. 336; 346;** 353.,**Fr. Engels, Cãtre** Conrad Schmidt (27 octombrje 1890). În: Marx, Engels, **Opere alese, vol.** 2, Bucuresti, Ed. Politicã, l 967, p. 464) ultimele douã cazuri puterea politicã poate sã dãuneze mult dezvoltãrii economice ºi sã producã o mare risipã de forte si resurse materiale.

Interdependenþa dintre cele douã forme de putere., — economicã ºº politicã —, precum si fel ul în care prima constituie o resursã pentru cea de-a doua, dictându-i totusi interesele sale, constituie astãzi o pre-ocupare majorã penlru teoria socialã, ref1ectatã partial si în volumul de faþã. Ceea ce mi se pare însã excesiv în analiza întemejetorilor marxismului este postularea caracterului antagonic al „relatjilor de producþie" (concept cheie În teoria marxistã) din cauza cãruia ar urma inevitabil pieirea capitalismului. Pe lângã faptul cã dezvoltarea istorjcã din acest secol a demonstrat cã nici o societate nu se transformã în mod obligatoriu ca urmare a antagonismelor de clasã ºi cã, dimpotrivã, e posibilã lransformarea sa radica1ã de pe urma unui ºir succesiv de reforme la nivelul „forþelor sale de producþie", ca sã ne exprimãm în limbaj marxist, scrierile lui Marx ºi Engels conþin in sine o iluzie periculoasã. Plecând de la ele, aripa radicalã a stângii —cea comunistã, pe cât de minoritarã pe atât de violentã si vind icativã, a putut imagina, având în vedere postulatul antagonismului ireductibil dintre burghezie ºi proletariat, o teorie asa-zis revolutionarã, de la care plecând, voluntarismul bolsevic în frunte cu Lenin a putut imagina ºi pune în practicã sistemul sovietic, în fapt, una dintre cele mai teribile experimente totalitariste din sec. 20. Desigur, nu facem parte dintre cei care susþin rãspunderea integralã a unor autori asupra felului în care sunt folosite ulterior scrierile lor, însã trebuie, pe de a1tã parte, sã recunoastem cã de la „Manifestul Partidului Comunist" din 1848 — scriere încã din tinereþe — si pânã la „Critica Programului de la Gotha" din

1875 în care expun ideile de bazã ale organizãrii stata1e de tip comunist, pe baza experimentului Comunei din Paris, cei doi întemeietori ai marxismului au rãspândit idei de un radica1ism extrem pentru care antimarxistii occidentali i-au asimilat când cu anarhistii (pe care cei doi i-au criticat), când cu iacobinii.

„Dialogul" cu Marx — sau marxismul — se poartã astãzi în sociologia politicã de pe diferite poziþii cu variate intenþii: este însã necesar a desprinde abordarea teoretico-metodologicã, propusã de el, de **elementele ideologice** care au insotit-o sau care i s-au suprapus, pentru cã înrâurirea sa asupra formãrii si dezvoltãrii disciplinei nu poate fi ignoratã.

O figurã proeminentã **a epocii ºtiinþifice** a **fost Max Weber** (1864-1920), care **a fundamentat sociolngia politicã mai ales** prin contributiile sale în caracterizarea politicului, definirea statului si rolului acestuia, interpretarea birocrati ei ºº constituirea unei tipologii a fenomenelor de dominaþie. O idee centralã a sistemului teoretic weberian este cã sociologia politicã poate ºi trebuie sã f1e o disci**plinâ stiintificâ distinctã,** având sarcini ºi arii problematice proprii.

În vederile sale, sociologia politicã Îºi propune sã înþeleagã, dînlr-o perspectivã specific sociologicã, în ce sens si în ce grad politica exercitã o influenþã semnificativã asupra oamenilor, în sânul unor grupuri determinate, ºi orienteazã comportamentul lor, generând noi relaþii sau transformându-le pe cele vechi. Ca „sociologie a dominatiei", sociologia politicã trebuie sã realj zeze o definire a **tipurilor de acþiune politicâ, nu** dupã conþinutul sau scopurile urmãrite, ci dupã **mijloacele folosite, precum** ºº o tipologie a **autoritãþii** dupã mecanismele socia1-psihologice ale motivatiei, care conferã acesteia **legitimitate.**

O concluzie cu caracter mai genera1 care s-ar desprinde din elementele relevate ar fi cã, în prima jumãtate a secoluluj a1 XIX-Iea, **întemeietorii viitoarei sociologii politice** au pus fundamentele aces-tei stiinte, sesiz ând cel puþin urmãtoarele aspecte esentia1e:

a. politicul si socialul sunt douã rea1itãti distincte, relativ autonome, aflate însã în slrânse relatii de interdependentã si infl uenþã reciprocã;

b. specificitatea instituþiilor ºº proceselor politice în raport cu cele sociale;

c. caracterul schimbãtor, **dimensiunea temporalâ, istoricâ** a tipurilor de „ordine politicã".

În a doua jumãtate a secoluluj a1 XIX-Iea ºi în primele decenii ale secolului al XX-lea, abordarea sociologicã a politicului a cunoscut o fecunditate deosebitã, mai a1es prin amploarea pe care au luat-o în câteva þãri occidenta1e studiile si cercetãrile de profil.

Astfel, în Franþa sunt notabile urmãtoarele contributij de mare valoare: **Le Play si discipolii sãi, care au** pus bazele **cercetârii empirice** în sociologie în general si în cea politicã în specia1, com-

binând ana1iza statisticã cu cea monograficã; Emile **Durkheim** (1858-1919), care, îndeosebi prin lucrarea Regulile metodei socio-**logice** (1895), a contribuit la progresul sociologiei, mai a1es sub aspect metodologic.[8] Durkheim si scoala sa au dezvoltat abordarea sociologicã a politicului prin preocupãrile penlru diviziunea muncii în societate, tipurile de solidaritate ºi implicaþii1e lor asupra mecanis-melor de integrare, funcþiile autoritãþii; **Mauss, Halbwachs, Lucien Levy-Bruhl, Emil** Boutmy s.a., care au întemeiat scoala sociologicâ **francezã** ºi, respectiv, Ecole libre des sciences politiques, ambele ducând mai departe ana1izele lui Durkheim, aplicându-le la diverse sectoare ale cunoaºterii sociologice si contribuind astfel la dez-voltarea sociologiilor particulare: sociologie juridicã, politicã, eco-nomicã etc.; **Leon Duguit,** cunoscut jurist de orientare pozitivistã, care a contribuit substanþial la aprofundarea raporturilor reciproce dintre juridic **ºi politic** º respectiv, dintre sociologia juridicã ºi sociologia politicã, **Charles Benoist** — care, în lucrarea **La Politique** (1894), sublinia, sub influenþa gândirii sociologice a vremii, cã „toate formele vietii sociale intrã, într-o anumitã laturã, în domeniul po1iticii sau îl ating"; **Andre Siegfried** — care, prin lucrarea **Tableau des forces politiques de Ia France de l'Ouest,** este initiatorul si fonda-torul, în Franþa, a1 sociologiei **electorale.**

În Marea Britanie, figura centra1ã este **Herbert Spencer,** care, prin lucrarea **Principiile** sociologiei, unde aplicã notiunile de struc-turã si **functi e** din biologie, orienteazã sociologia pe

ca1ea abordării organicist-istoriste a fenomenului politic. De mare valoare sunt ºi contributiile lui **James Bryce,** care, îndeosebi prin două dintre prin-cipalele sale cărti — **The American Commonwealth** (1888) si **Modern** Democracies (1921) —, dezvoltă metoda comparativă º totodată, formulează expres principiul că fiecare organism politic, fiecare forþă politică trebuie să fie studiată în mediul social-istoric în care a apărut sj în care funcþionează, pentru că în afara acestuia nu poate fi inteleasă. O întreagă pleiadă de cercetători britanici au contributii su bstanþiale la dezvoltarea sociologiei politice, mai ales in domeniul investigaþiilor empirice de mare anvergură, acele „social

8 Pentru contributia lui E. Durkheim ta studierea si întele gerea politicului, vezi si Bernard Lacrotx, **Durkheitn et la politique,** Paris-Montreal, 1981.

surveys" efectuate într-o zonă sau alta a vieþii politice britanice din perioadele respective.

În Germania, după Marx si **Weber,** o întreagă pleiadă de socio-logi ºu realizat trecerea de la ceea ce ei numeau „o sociologie a sta-tului" (Staatssoziologie) la o „sociologie politică" (Politische Soziologie). Pe parcursul acestui drum se înscriu contributiile deosebjte ale lui Caspar **Bluntschli, Ferdinand Tonnies, Wilhelm Dilthey, Georg Simmel, Max Scheler, Herman HelIer s.a.,** care, prin studiile lor, au fundamentat sociologia politică, aljmentând-o cu ana1iza formelor autorităþii, cu construirea tipologiei comunitătilor umane si a tipologiilor formelor de asociere politică.

În Italia, abordarea sociologică a po1iticului, în perioada consi-deratã (a doua jumătate a secolului a1 XIX-lea), a beneficiat de apor-tul a două figuri proeminente: Gaetano Mosca, în ale cărui Elemente ale stiintei politice este promovat conceptul de clasă politică asociat celui de formulă politică (de legitimitate), ºi **Vilfredo** Pareto, al cărui **Tratat** de sociologie **generalâ** a însemnat un **tratat** de referintâ în domeniu, prin fundamentarea teoriei circulatiei elitelor ºº analiza rolului elitelor politice.

Statele Unite reprezintă tara în care contributiile la edificarea ºi aprofundarea viitoarei sociologii politice au fost cele inai substantiale ºi inai ample, datorjtă: conditiilor maj propice, precum ºi dezvoltării

instituþionalizate,

mai timpurii **ºi** mai ample a unei stiinºe 1)olitice

în învătământ si în domeniul cercetării; accentului rnai inare pus pe caracterul ºtiinþific al elaborărilor teoretice ºi al investigaþiilor einpirice; dezvoltării inai pregnante a unor noi tehnici metodologice; afirmării si predoininatiei curentului behaviorist, sub impactul concepþiei si practicii că.ruia au fost stimulate căutări teoretice ºi investigaþii sociologice ale „cornportarnentului uman în aspectele sale po1iticeº'. In aceste conditii favorabi1eº perspectiva sociologică a domenjului a cunoscut o dezvoltare considerabilă, atât prin lucrările lui W. **G. Summer, F.** H. Giddings ºi, mai ales, ale lui C. **H.** Cooley si **G. H.** Mead, dar ºi prin activitatea de investigare concretă ºi elaborările teoretice ale unei întregi serii de cercetători care s-au afirmat în această a doua jumătate a secoluluj a1 XIX-lea ºi, indeosebi, în primele două-trei decenii ale secolului nostru. Intreaga lor operă este o ilustrare exemplară a efortului de a statua objectul specific,

metodele si fu ncþiile proprii sociologiei politice ca **una dintre socio-logii. Printre numele** care nu pot fi evitate sunt cele ale lui Ch. Beard, A. Bontlay, Ch. Merriam, H. Lasswell si David Trurnan.

În tara noastrâ, preocupări manifeste de sociologie politică, în perioada la care ne referim, întâlnim în literatura sociologică de la inceputul secolului al XX-lea, ca elemente în cadrul unor sisteme so-ciologice cu vocaþie mai genera1ă (A. D. Xenopol, Spiru C. Haret) sau în cadrul lucrărilor unor prestigiosi sociolo gi, consacrate unor teme speciale: Virgil Bărbat — **Imperialismul american (1920), D.**

Drăghicescu — **Partide politice si clase sociale** (1922), P.P. Negulescu

—**Partide politice** (1926), Stefan Zeletin — **Neoliberalismul** (1927) s. a..

O atentie deosebită acordată nu numai unor probleme de socio-logie politică, ci si statutului

acesteja ca disciplinã caracterizează opera Îui: **P. P. Negulescu,** care, în monumentala sa lucrare Destinul omenirii, realizează (în primele două volume) o analizã eruditã a **regimurilor politice** totalitare; **Dimitrie Gusti,** în concepþia cãruia ºtiinþa politicã apare ca o disciplinã exclusiv normativã ºi practicã, sarcina explicării fenomenului politic revenind sociologiei ºi, în par-ticular, unei viitoare sociologii politice, probând aceasta prin sectiunea a doua a lucrării Sociologia militans, secþiune intitulatã Elementele sociologiei 1)olitice 51 consacratã partidului politic ºi sociologiei rãzboiului; **Petre Andrei, în** Iucrarea Sociologia gene-ralã (1936), dar si în câteva studii semnificative anterioare —Sociologia revoluþiei (1921), Politica socialâ (care s-a pierdut) — ‚arguinentează cã politica „este o parte a socio1ogieiº", aI cãrei obiect îl constituie „statul, adicã forma de organizare a autontãþii con-strârigãtoare", sociologia politicã fiind. îri concepþia sa, o ºtiintã explicativã Si flU normativã; Mircea **Djtivara, în lntroducere Ia** politica generalâ (1932), pe urmele traditiei germane, considerã cã unul si acelasi obiect — acþiunea politicã si statul — poate fi studiat din trei puncte de vedere distincte — sociologic, juridic si politic —, însã cel sociologic, spre deosebire de ªtiinþa politicã, prin excelentã nor-mativã ºi practicã, îti interzice orice fel de apreciere, mãrginindu-se doar la a constata realitãtjle sociale si fenomenele politice, fãrã sã-ªi permitã să judece ce este just, moral sau eficace.

In perioada postbelicã, sociologia românească, în general, ºi pre-

ocupãrile de sociologie politicã, în special, au avut o evoluþie sinuoa-să: în etapa dogmatismului de tip sta1inist, sociologia a fost declaratã în întregime o „ºtiinþã burghezã, reactionarã" si a fost scoasã dintre disciplinele de învãþãmânt si din aria cercetării. Aproximativ de prin anii '58-'60, ea a început să fie introdusã cu timiditate ººi practicatã mascat în diferite colective de cercetare, iar începând cu 1965 a fost recunoscutã oficial. S-a înfiintat o facultate de sociologie în cadrul Universitãþii Bucuresti ºº un cenlru de sociologie la Academia Românã. Prima nouã promoþie de sociologi a audiat si un curs de sociologie politicã, initiat de prof. Ovidiu Trãsnea. A urmat apoi o perioadã de reflux, la capãtul cãreia sociologia a fost scoasã din învãtãmântul superior, iar cercetarea sociologicã supusã unor puter-nice rigori, încorsetări ºi comprimări. **În** pofida acestor tribulatiuni, în toatã această perioadã sociologia românească s-a afirmat, graþie activitãtii Cenlrului de sociologie ºi lucrărilor de referintã ale unor cadre didactice universitare. Sociologia politicã însã nu a avut conditii să se închege ºi să se dezvolte ca atare decât într-o foarte micã mãsurã, mai a1es prin preocupãrile de cercetare a mecanismelor „democraþiei" specifice regimului politic respectiv, prin lucrãrile tipărite de Centrul de sociologie, precum ºi prin lucrãrile de referintã a1e prof. O. Trãsnea si a1e altor cadre didactice **ºii** cercetãtori, în spe-cial cele consacrate sistemului politic, partidismului si doctrinelor politice contemporane.

Concluzia mai generalã care se poate desprinde din analiza istoricului abordării teoretice din perspectivã sociologicã a politicu-lui în diferite þări, inclusiv în þara noastrã, în această a doua jumãtate a secolului a1 XIX-lea ºº primele două-trei decenii ale secolului nos-tru, este cã s-a reusit: să fie lichidatã viziunea eronatã a gândirii sociale a trecutului ce opunea statul ºi societatea ca două organisme independente ºi să se demonstreze cã statul este doar unul dintre mul-tiplele grupuri de instituþii politice, iar institutiile politice doar unul djntre multiplele grupuri de institutii sociale; să se stabilească, în consecintã, cã raportul dintre instituþiile ºi grupurile de instituþii sociale constituie obiectul sociologiei genera1e, iar raportul dintre institupiile politice si celelalte institutji, domenjul special al sociolo giei politice; să se analizeze forþele evidente a1e dezagregării, cauzele iºi manifestãrile conflictului politic, ca expresie a tensiunilor si con-

flictelor socia1e, aspectele disfuncti ona1e ale politicii si modului de guvemare într-un moment sau a1tul sau ale mecanismelor de luare a deciziilor politice, prin astfel de abordări preocupãrile de sociologie politicã din perioada consideratã cãpătând o puternicã tentã radica1ã, criticã, demascatoare — ceea ce le-a ºº ajutat Sa-ºi „gãsească un loc sub soare" si să-si „ desc hidã uºa" spre statutul academic, spre cel de ºtiinþã constituitã ºi „oficia1ã" din faza maturitãþii sa1e.

Începând de prin anii '30-'40 ai secolului nostru, sociologia politicã se afirmã ca o ºtiinþã constituitã, dobândeste constiinþa specificitãþii sa1e ººi ººi-o revendicã, trece printr-un proces

viguros de specializare ºi profesionalizare si-si circumscrie valenþele pragmatice ca rãspuns la nevoia acut resimþitã de **ameliorare a instituþiilor,** aspirând sã aibã utilitate directã pentru acþiunea politicã si sã-si afirme vocaþia reformatoare. Dar, pentru a **reforma,** este necesar, **mai** întâi, **a observa, a cunoaste, a analiza faptele, datele, realitãtile** politice asa cum sunt ele. Rãspunzând unui asemenea imperativ, sociologia po1iticã trece prin trei etape mai importante:

a. etapa empiricã, marcatã de douã curente principale: empiris-mul si behaviorismul.

Empirismul este orientarea care opereazã ruptura cu epoca ante-rioarã a speculaþiilor teoretice si a „fãcãtorilor de utopii" ºi care înte-**meiazã sociologia politicâ** pe afirmarea cercetãrii empirice, a investigaþiei concrete, a examinãrii datelor si evenimentelor, a for-mulãrii constatãrilor factuale. Aceastã orientare, precizeazã Schwartzenberg în lucrarea[9] menþionatã anterior, fundamenteazã câteva concepte de bazã a1e sociologiei politice, cum este cel cle **pro-ces politic,** înþeles ca interacþiune a instituþiilor politice cu grupurile sociale, ºi cel de **viatâ politicâ,** definitã ca rezultantã a interacþiunii grupurilor sau a grupurilor de interese.

Cu toale aceste contribuþii, empirismul a fost depãsit pentru cã prezenta, cel puþin, urmãtoarele neajunsuri: concentrarea atenþiei numai asupra a ceea ce se poate mãsura, fapt care nu a permis decât abordarea doar a unei pãrþi a rea1itãþii politice — cea cuantificabilã —exacerbând-o, asa curn s-a întâmplat cu fenomenul alegerilor, socio-logia politicã suferind astfel „o malformatie" constând în reducerea sa la un singur capitol, cel al sociologiei electorale; „obsesia"

º Roger-Gtrard Schwartzenberg, op.cit., p.10-ii.

metodelor, a tehnjcjlor de investigare empiricã, ceea ce i-a atras ca-lificativul de „ºmperia1isin metodologic", adicã instalarea situatiei inacceptabile în care „metodele dictează objectul cercetării"; pierderea din vedere a ansamblului vieþii sociale, neglijarea bogãþiei realitãþii con crete a vieþii politice.

l3ehaviorismul, orientare gemelarã cu empirismul, s-a centrat pe conceptul de comportament **politic,** defiriit ca ansamblu al motivatiilor, reacþiilor si actiuni1or oamenilor, ale grupurilor si ale personalitãþi1or faþã de datele, faptele, procesele, evenimentele, struc-turile ºi inst ituþiile politice. Propunându-ºi ca scop modelarea com-portamentului politic, iar pe plan metodologic rafinarea tehnicilor de cuantificare ºi mãsurare, behaviorismul si-a revendicat „patentul" de a fi oferit „modelele posibile ºi dezirabile de comportament politic", iar în ceea ce priveºte tehnicile, de a fi reusit sã aplice cu succes metodele statistice si matematice în studierea comportamentului politic. Fãrã îndoialã, acestea sunt, pentru sociologia politicã, irnpor-tante cuceriri. Dar behaviorismul, ca ºi empirismul, a avut serioase lacune care i-au atras critici necruþãtoare din partea unor reprezentanþi prestigioºi ai sociologiei politice, precum C. Wright Mills, Paul Lazarsfeld, George Lindberg s.a.. Acestia, constientizând cã cercetarea sociologicã a politicului nu poate fi redusã numaj la comportamentul politic Sj flici la o colectie de date, de detalii, fãrã circumscrierea într-o grilã teoreticã, fãrã a trece la o fazã superioarã

— cea a interpretãrii si teoretizãrii rezultatelor, a l)redictiei —, au acuzat, ºi pe bunã dreptate. hehaviorismul de „cuantofrenie", de hiperfactualisin, de pretentia absurdã de a face din sociologia politicã O Stiintã neu trã, ruptã de sistemul de valori.

Ambele curente relevã cã în aceastã etapã interesul major al sociologiei politice s-a concenlrat, în special, asupra alegerilor, par-tidelor politice ºi grupurilor de interese;

b. etapa **formalizârii** se întinde, cu aproxiinaþie, între 1955-1969, când s-a dezvoltat un alt curent — cel al perspectivei teoretice. Acesta a abordat, cu predilecþie, domenii ale vieþii politice ignorate pânã atunci, cum este cel al valorilor, istoria ideilor politice, sistemul politic, puterea politicã, birocraþia, partidele politice, elitele politice etc., iar sub aspect metodologic a forjat metode rafinate si foarte modeme de analizã, cum este metoda sistemicã, analiza functionalã,

abordarea organizaþionalã sau analiza structuralistã, teoria jocurilor s.a.. **David Easton** este unul dintre reprezentanþii de marcã ai acestui curent, care, în trei dintre lucrãrile sale reprezentative — **The Political System** (1953), **A Framework for Political An2lysis** (1965), A **Systems**

Analysis of Political Life (1968) —, a dezvoltat o criticã incisivã a hiperfactualismului, a fundamentat **conceptul de sistem politic si** a hn plementat în sociologia **politicã analiza sistemicã.**

Alþi reprezentanti de marcã sunt **Talcott Parsons, Marion L°vy,** Robert King Merton si, mai ales, Gabriel Almond, care au promo-vat **abordarea functionalâ,** centratã pe conceptele-cheie de **funcþie, status, rol.** Din aceastã perspectivã, în patru dintre cele mai repreze n-tative lucrări a1e sa1e — **The Politics ofthe Developing Areas (1960), The Civic Culture** (1963), **Comparative Politics. A Developmental Approach (1966), Political Development** (1970) —,

G. Almond ana1izeazã funcþionarea sistemului politic la lrei njvele: **a.** interacþiunea sistemului politic cu mediul sãu; **b.** functionarea sa internã; c. menþinerea °i adaptarea sa. E1 decelează astfel un întreg complex de funcþii a1e si stemului politic, functii care, dacã nu sunt îndeplinite sau sunt imperfecte, imprimã sistemului politic o funcþionare proastã, supravieþuirea sa nefiind asiguratã.

Un al treilea curent, în afarã de cel sistemist sj functionalis t,afost cel care a promovat **abordarea organizatio nalã,** ce plasează funcþionarea sistemuluj politic în cadrul general al organizatiilor socjale si aI institutjjlor politice, locul central ocupându-I statul. Lucrările cele mai reprezentative ale acestui curent sunt: March, H.A., Siinon, J., Organizations (1969); Michel, Crozier. **La** soci°t° bloquee (1969);

c. etal)a experimentării, a operaþionalizării instrumentelor, con-ceptelor si modelelor de analizã a complexitãþii °i vastitãþii realitãtii politice, este etapa actualã, ce se întinde de prin anii °7O pânã în prezent. Se iinpun ca importante douã aspecte fundameritale ale aces-tei etape: critica severã, dar justificatã, a etapei anterioare — cea a for-malizării; reconstituirea câmpului sociologiei politice **°i** îritocmirea nomenclatoarelor de probleme care ar da relief acestui câmp.

Sub primul aspect, sunt demne de menþionat cele maj pertinente, mai justificate si îndreptãþite critici referitoare Ia neajunsurile, li-mitele si lacu nele etapei formalizării, relevate de Schwartzenberg în

lucrarea citatã[10]: excesiva abstractizare si form alizare teoreticã, ca-racterul operational scãzut a1 unor modele prea generale, insuficient de adaptate la rea1itate, pãrând mai degrabã „un joc al ideilor pure °i o mascã dezincamatã", ce arcund confljcte de interes °i pasiuni politice, ce pun între paranteze rea1itatea politicã a°a cum este ori ar putea sã f1e; mistifîcâ realitatea politicã, pentru cã o prezintã ca un sistem aflat în echi1ibru, exagerând rolul integrator al politicii; punân-du-se accent pe stabilitatea sistemelor politice, pe capacitatea lor de a supravieþui, de a persista în timp, a fost exagerat echilibrul si subesti-mate dezechilibrele, tensiunile, antagonismele — ceea ce-i conferã un iz de **apologie** a statu quo-ului ° prin aceasta, o **dimensiune** conserva-**toare,** de apărare a ordinii politice °° sociale existente, fiirã a pune în cauzã aceastã ordine în trãsãturile ei fundamentale; pornind de la **un singur tip** de realitate politicã, — cea occidentalã —, analizele respective se dovedesc a fi „occidentalocentriste", întorcând spatele unor trã.sãturi si

particularitãti ale rea1i tãþilor politice extraoccidentale, deosebit de

complexe °i interesante; peda1ând pe ideea de persistenþã °i stabilitate a sistemului politic, respectivele ana1ize au escamotat factorii de mis-care °i schimbare, trãdând un mod **anistoric** de înþelegere a realitãtilor politice concrete existente într-o lume — ca cea contemporanã — aflatã în schimbare °i cu un profund caracter conflictual.

Sub cel de-al **doilea** aspect, sociologia politicã este centratã pe actiunea politicã, incumbându-i-se rolul de disciplinã capabilã sã servească terapeutica socia1ã, sã prevadã si sã esti meze, jucând un rol prospectiv, sã ghideze °i sã orienteze evoluþia vieþii politice, sã se implice în modelarea realitãþilor politice, lransformându-se într-o

sociologie a actiunii, în tr-o °tiinþã politicã aplicatã. Pentru a i se asigura o astfel de orientare, s-au accentuat preocupãrile de a se sta-bjlj, cât mai sistematizat, tabloul sau nomenclatorul problemelor de care sociologia politicã, ca sociologie a actiunii, arurmasãseocupe. Dar fiecare dintre cei care au întreprins un asemenea demers a vãzut si a construit în felul sãu propriu respectivul „tablou", astfel incât pot f1 identif1cate numeroase asemenea nomenclatoare de

probleme, lip-site de organicitate ºi de coerentã. Astfel, **S.M. Lipset"** revendicã, de pildã, pentru sociologia politicã contemporanã, urmãtoarele

10 Ibidem.

Seymour Martin **Lipset, L'Hotnme et la politique, Editions du Seuil, Paris,** 1963, p.42-54.

domenii: votul, miscãri1e politice, politica administraþiilor, condu-cerea organizatiilor **libere. Maurice Duverger**[12] se referã la trei mari capitole: sociologia partidelor politice, sociologia a1egerilor si socio-logia regimurilor politice. **Raymond Aron**[13] reia dintre acestea sociologia partidelor politice ºi sociologia electora1ã, adãugând sociologia grupurilor de presiune ºi cea a organelor puterii, socio-logia relaþiilor internaþiona1e, sociologia þãrilor subdezvoltate (pe care alþii o numesc a „construcþiei naþiona1e") ºi sociologia istoricã a politicii. Alþi autori preferã alte capitole, putând astfel menþiona foarte multe exemple care, toate laolaltã, relevã un mozaic lipsit de orice structurã.

Acesta a fost însã un prim moment, care s-a soldat cu o multitudine ama1gamatã de aspecte considerate a intra în competenþa sociologiei politice ca ºtºinþº a acþiunii. Acest moment a fost depãºit, astfel cã, în prezent, existã o cvasiunanimitate în a considera cã nomenclatorul pro-blemelor care configurează perimetrul sociologiei politice, ca ºtiinþã cu caracter aplicativ, cuprinde urmãtoarele probleme fundamentale:

— sistemul politic, structura, functiile si evolutia lui;
— puterea politicã, raporturile de putere, guvernarea, problemele administraþiei;
— ansamblul proceselor prin care o societate realizează — sau nu realizează — consensul;
— procesul luãrii deciziilor politice;
— partidele politice, organizaþiile ºº miºcãri1e politice, grupurile de presiune;
— ideologiile politice;
— comportamentul politic (comportamentul electoral, atitudini si opinii politice, culturã politicã, socializare politicã etc.);
— elitele politice, oligarhia politicã;
— politicã comparatã;
— regimuri politice, tipuri de regimuri politice;
— procese de modernizare politicã, de dezvoltare politicã, procese ºi factori ai schimbării politice.

Iatã de ce apare cât se poate de îndreptãþitã întrebarea: „Ce este sociologia politicã?" si de ce se impune cu o anumitã acuitate pre-ocuparea de a-i da un rãspuns cât mai clar ºi de a-i configura cât mai sistematic obiectul.

12 Maurice Duverger, **Introduction ã une sociologie des rºgimes politiques,** P.U.F., Paris, 1963, p.[3]-[4].

13 Raymond Aron, **La sociologie politique,** PUF., Paris, 1966, p. 29-41.

2. CE ESTE SOCIOLOGIA POLITICÃ?

Clarificări terminologice. Pentru un rãspuns corect si riguros Ia aceastã întrebare, este necesarã mai întâî o succintã clarificare a ter-menilor de politicã-politici, **politicul, politic.**

La nivelul simtului comun, în limbajul curent, termenul de politicâ este folosit în mai multe sensuri, dintre care urmãtoarele palru sunt predominante:

a. pentru a desemna **domenii** concrete a1e actiunii politice, spunându-se, spre exemplu, „politica economicã", „politica fisca1ã" sau „financiarã", „po1itica culturalã" sau „politica demograficã", „politica intemationa1ã" etc.. In aceastã accepþiune, substantivul „politicã" este adeseori folosit sub forma de plura1 — „politici" — ca, spre pildã, în urmãtoarea expresie: „politicile pe care guvernul **X** le-a dus în perioada **Y";**

b. pentru a exprima **caracterul** actiuniilacþiunilor politice ale unui individ, grup ori autoritãi, în vederea realizãrii anumitor obiec-tive, vorbindu-se, astfel, despre o „politicã intervenþionistã", o „politicã libera1ã" sau „conservatoare", „politicã agresivã", de „bunã înþelegere ºi cooperare" sau „de i.mixtiune" etc.;

c. cu referire la componentele ideatice a1e activitãþii politice, indiferent de agentu]Iagenþii acesteia, atunci când sunt avute în vedere „ideile politice", „ideologia politicaº", „cunoºtinþe1e politice", „proiectele politice" etc.;

d. pentru a indica **rolul politicii** de activitate/acþiune desfãsuratã în vederea dezamorsãrii antagonismelor si armonizarea intereselor, cu scopul de a asigura protecþia organismului social, a ordinii lui inte-rioare sau a ordinii politice instituite, ca în exprimãrile: „politica de conciliere", „politica de întãrire ori înfãptuire a unitãþii" — partidului, a societãtii, a natiunii, a frontului forþelor pacifiste, a miscãrilor de emancipare —, „politica de consens" etc.. Sub acest aspect, s-a considerat cã **politica** este mai mult o **artâ,** adicã acel gen de activitate care, fãcutã cu ingeniozitate, pricepere ºi ta1ent, imaginaþie ºi exercitiu determinã oamenii sã acþioneze împreunã spre atingerea unui scop comun, dincolo de varietatea infinitã a aspiraþiilor, intere-

selor, mobilurilor si telurilor existenþei ºi manifestãrii lor ca fiinte sociale.

Unul dintre reprezentanþii strãluciþi ai înþelegerii ºi definirii politicii **ca artã** este **Benedetto** Croce, pentru care „problema politicã privitã ca problemã practicã este o problemã de iniþiativã, creativitate, ingeniozitate ºi tocmai de aceea este complet persona1ã, individua1ã"[14]. În tara noastrã, Dimitrie Gusti este cel care a susþinut cã politica este o **artâ,** mai a1es sub aspectul echilibrãrii ºi îmbinãrii mijloacelor si scopurilor care iau naºtere din specificul vieþii sociale, nota distinctivã a **artei politice** constând — dupã Gusti — în aceea cã scopurile atinse conþin mai **mult** decât cele imaginate, rezultatul obþinut este **mai mare** decât cel scontat, mijloacele ºº procedeele uzi-tate s-au dovedit, pânã la urmã, mai efîciente, mai subtile sau mai adecvate decât s-a preconizat'[5].

În rea1itate, politica este, în acelasi timp, ºtiinþã ºi artã: **stiintã** —pentru cã ea necesitã imperios cunoaºterea adecvatã a realitãtii politice ºº fundamentarea stiintificã a deciziilor politice, precum si ceea ce C. Wright Mi1ls numea (în lucrarea **Imaginaþie sociologicã,** capitolul intitulat **Despre politicâ) valoarea de adevâr** a faptului politic, a face politicã însemnând — dupã el — „a practica politica ade-vãrului" — ceea ce este de naturã sã contribuie la preîntâmpinarea ori contracararea voluntarismului si aventurismului politic, evitarea chiar a dezastrului politic; **artâ** — pentru cã ea necesitã imaginaþie, mãiestrie, talent, simþ politic, creativitate, dar nu oricum, ci pe temeiul cunoasterii si fundamentãrii stiintifice.

Din perspectiva sociologiei politice, termenul de politicâ desemneazã acel tip de activitate umanã care constã în **luarea decizi-ilor politice ºi implementarea lor în viaþa** soc **ialâ, prin aducerea lor la îndeplinire.** Cu aceastã conotatie, termen ul de **politicã** capãtã un sens restrâns, bine circumscris, referindu-se la **acþiunea,** la prac-**tica politicã,** înþeleasã ca zonã, compartiment sau tip de acþiune sau practicã socia1ã.

Si **politicul** circulã cu un conþinut vast ºi tocmai de aceea vag, acoperind întreaga realitate politicã a unei societãþi, fiind folosit în

14 Benedetto Croce, Elementi di Politica, Laterza, Bari, 1925, p. 46-47.

15 Dimitrie Gusti, **Stiintele politi ce, sociologia, politica si etica in interdependenta lor unitarã, în** Opere, vol. 11, Editura Academiei Române,

Bucuresti, 1967, p. 38.

câteva accepþii mai importante, cu referire la: **a. lupta** pentru putere, pentru mentinerea sau schimbarea regimului politic; **b.** competiþia de interese politice; c. întregul sistem deciziona1; **d. programele** politice sau de guvernare, atât cele privind obiectivele de perspectivã ºº direcþiile genera1e de orientare a evolutiei soci etãþii, cât ºi cele refe-ritoare la mijloacele si cãile de atingere a obiectivelor, precum sj de înfãptuire a liniei politice generale.

Este uºor de observat cã în toate aceste conotaþii, politicul se suprapune cu **politica,** fapt

pentru care nu numai la nivelul simtului comun, dar chiar si în dezbaterile teoretice, acesti doi termeni sunt confundati si substituitj unul prin celãlalt, ceea ce l-a determinat pe William Connolly sã considere **politicul (Ie politique),** ca notiune, **un fel** de „concept-greblã" sau **„concept-ciorchine" („le concept en grappe"), adicã un** concept ce cumuleazã indistinct o multitudine de inþelesuri 16,

Ca si în cazul termenului **politicã, soluþia rezidã** în încercarea de a privi **politicul din unghiul** de vedere a1 uneia dintre disciplinele

politice. Din perspectiva **sociologiei politice, politicul** reprezintã o **dimensiune imanentã societâtii omenesti, unul dintre parametrii relatiilor so ciale, o sferã particularâ a vietii sociale, o modalitate specificã a organizãrii interioare a ansamblului social si a structurii relatiilor Iui cu contextul international. E1** întruchipeazã

, ,

întreaga realitate politicã a unei societãþi date, oricare ar fi varjatiile

puterii politice, ale relaþiilor, institutiilor si ideoºogii1or politice, ori-cai.re ar fi evolutia cãjl or, mijloacelor, instrumentelor ºi efectelor acþiunii, respectiv practicii politice, oricare ar fi schimbarea regimurilor politice ºi a frontierelor pe suprafaþa Pãmântului. Iîº .º• **esenþã, politicul este, cum 1-a** definit Eisenstadt, „punctul focal a1º vietii sociale organizate ..., punctul focal al relaþiilor sociale pãmân-tene"[17].

Definit astfel, se înþelege cã politicul nu numai cã se intersectează **cu politica, ci chiar o înglobeazâ ca** pe unul dintre domeniile sale intrinseci. De aceea, **politicul nu** poate fi conceput ca „ceva" ce ar

16 William **Connolly, The Terms of the Political Discourse, Lexington,**
Massachusetts, Heath, 1974, p. 148.
17 S. N. **Eisenstadt, Political Sociology. A** Reader, Basic Books Inc. Pub1ishersº
New **York, 1971, p. 3.**

putea exista **în afara politicii sau care ar transcende-o; dupã cum nici politica nu poate fi consideratã ca o** activitate sau practicã umanã **care ar absorbi** întru **totul politicul,** în care acesta din urmã s-ar disi-**pa. Este,** prin urmare, justificat sã se considere cã **politicul reprezin-tâ, mai degrabâ, întreaga realitate politicã a unei societãti si modul în care aceastâ realitate se organizeazâ, structureazâ si evolueazã, iar politica — actiunea sau practica politicâ.** A le distinge astfel nu înseamnã nici a le confunda si su bstitui, dar nici a le autonomiza total, a le disjunge ºi a le opune într-o manierã rigidã, ci a le privi într-o strânsã interdependenþã, conlucrare si influenþãreci-proca.

Pentru a nu ft încãlcate cerinþele de rigurozitate ce se impun oricãrei def1nitii stiintifice, sociologia **politicã** defineºte **politicul la** mai multe nivele la care el se constituie si funcþionează, pentru a-i surprinde diferitele sale momente, laturi sau faþete. Un **prim nivel ar** fi acela al conceperii **politicului** ca mod sau formã de organizare ºi conducere a societãtii de mentinere structurare sau perfecþionare a

, , ,

ordinii ei interne, — moderând conflictele, tensiuni1e ºº clivajele —, în scopul statornicirii, lega1izării ºi legitimării dominaþiei unui grup, ca **ºt** în vederea garantării securitãþii exteme a întregului organism social. Un a1 **doilea nivel ar** fi cel al acþiunii sau practicii, reprezen-tând ansamblul actiunilor întreprinse pentru stabilitatea sau schim-barea unui sistem politic exjstent, pentru întărirea sau, dimpotrivã, ºu brezirea ºi, până la urmă, răstumarea unui regim politic dat, ca si totalitatea activitãtilor desfăsurate în competiþia, în lupta pentru susþinerea ºi consolidarea puterii politice, pentru exercitarea preroga-tivelor acesteja, ca si pentru influenþarea, controlul sau cucerirea ei. Un a1 treilea nivel ar ft cel referitor la strategiile elaborate ºº tacticile aplicate de forþele politice,

de „actorii" politici, pentru mentinerea, consolidarea si afirmarea sistemului politic si a regimului politic, ori, din contrã, pentru schimbarea si rãsturnarea acestora, precum si metodele, mijloacele, procedeele folosite de agentii colectivi si indi-viduali ai puterii pentru a o exercita, influenþa sau cuceri în scopul de **a-ºi rea1iza** astfel interesele lor fundamentale. Un **al patrulea nivel ar** ft cel al cunoasterii politice, al „arsenalului" (in acesta intrând ideo-logia si, în genera1, cultura politicã, cu toate componentele lor, ºtiinþe1e politice, inclusiv sociologia politicã) mijloacelor de inter-

pretare ºi justificare a ordinij politice existente sau a schimbãrii aces-teta. **In** sfârsit, un **al cincilea nivel ar** fi cel al continutului si dimen-siunilor comunitãþii internaþionale, al înterrelaþiilor, conjugãrii si impactului acesteja asupra „ordinii politice" din cadrul fiecãrei societãti date.

Irttrucât limba românã nu are corespondenþi specifici pentru ceea ce în limba englezã se desemneazã prin politics, policy sau polity, este necesar, atunci când este primejdie de confuzie prin utilizarea nediferentiatã, sã se precizeze sensul în care sunt folosite concepte ca **politica, politicul** sau chiar forma adjectivalã politic (precum în sin-**tagma om politic,** de exemplu).

Obiectul sociologiei politice. Asa cum o aratã si numele **socio-logia politicâ este, inainte** de toate, sociologie — fie cã o considerãm **sociologie de ramurâ,** prin aceastã expresie reliefându-i **domeniul** de care se ocupã, relativ autonom si particular al realitãtji soc iale, fie cã o apreciem ca ramurã a sociologiei, subliniind prin aceasta cã existã o ºtiinþã unicã, sociologia generalã, cu subdiviziunile si ramurile sale, sociologia politicã fiind una djntre acestea. ªj într-un caz si în celãl alt, ceea ce este importanl de reþinut este cã sociologia politica este sociologie, cã oricât de specializatã ºi autonomã ar fi, ea rã.mâne **sociologie ºi,** ca atare, nu se confundâ— dupã cum vom rele-va mai departe — cu una sau alta dintre ºtiinþe1e politice.

Prin substantivul „sociologie" din denumirea sa, sociologia politicâ are la ba.zã urmãtoarele idei directoare: a. unitatea funda-tnentalã a societãþii uinane, concepând aceastã societate ca o **totali-tate,** ca un ansamblu de elentente interdependente, astfel încât eco-nomicul. politicul, socialul, spiritualul, moralul, valorile etc. nu sunt decât „fatete", laturi. coinponente, dirnensiuni diferite ale unuia ºi aceluiasi tot integral si integrator — societatea globalã; b. aceste „fatete" sau laturi nu se constituie ca niºte „1umiº' inchise, ca niste „monade" autosuficiente, izolate unele în raport cu celelalte, ci ca ntºte „lumi" complexe, cu structuri, caracteristici si legalitãþi proprii de afirmare ºi evolutie, cu autonomie ºi independenþã relativã,darsi aflate îri corelaþie, interdependenþã ºi influenþã reciprocã, astfel încât nici una dintre ele nu poate fi redusã la celelalte, iar caracteristicile oricãreia nu pot fi stabilite prin reducerea la caracteristjcile uneia sau alteia, aºa cum, prin ana1ogie, proprietãþile apei nu pot fi reduse la

proprietãþile hidrogenului si oxigenului, luate separat, ºi nici invers; **c.** structura proprie a ansamblului, a întregului — societate globalã —,ca si caracterul sãu deosebit de complex fac sã aparã anumite relaþii, aºumite caracteristici care nu existã ca atare în fiecºre djntre ele-mentele sale componente luate izolat, astfel încât un fenomen apãrut intr-o anumitã laturã, sferã sau zonã a vieþii sociale poate sã aibã repercusiuni asupra ansamblului vjetij sociale, si invers, ceea ce face imposibilã analiza unui aspect al vietii socia1e fãrã a tine seama de toate celelalte.

Pornind de aici, apare clar cã sociologia politicã, considerând **politicul drept** emergenþã a **socialului, urmãreste sâ evidentieze** care este **natura, locul si ro lul politicului** în viaþa societãþii, sã includã politica în structura si funcþionarea societãþii globale, sã coreleze fenomenele si procesele politice cu celelalte fenomene ºi procese sociale. Aceastã perspectivã i-a determinat pe unii analisti sã con-sidere cã sociologia politicâ reprezintã **acea ramurâ a sociologiei care analizeazã interrelatiile fenom enelor politice si sociale.**

Sociologie fiind, sociologia politicâ nu studiazã societatea ca tot, în toate „fatetele" si co mponentele ei, cu ansamblul interrelatiilor acestora, ci numai o „faþetã", o zonã a societãþii globale, si anume

politicul. Deci, la întrebarea: „Ce este sociologia politicã?", rãs-punsul ar putea fi urînãtorul: **sociologia politicâ este acea ramurâ a**

sociologiei care studiazâ politicul **în determinarea sa concretâ si în desfãsurarea** sa istoricã, raportat **la cadrele si structurile** socio-economice ale societãþii care îI înglobeazã.

Cum, în orice societate, politicul se configureazã prin câteva componente fundamentale — putere'a, statul si celelalte institutii, gruputile, comportainentele, ideile etc. — vom considera cã, mai con-cret, sociologia politicã este stiinta care studjazã:

— **puterea l)oliticã** ca manjfestare a puterii societãþii;
— **statul si institutiile politice** ca formã de organizare a societãþii;
— **grupurile politice** ca varietate a grupurilor sociale;
— **relatiile politice** ca element al relaþiilor soc iale;
— **ideile** politice ca tipuri de idei sociale;

— **comportamentele politice** ca genuri de comportamente sociale;
— **conflictele politice** ca tipuri particulare de conflicte sociale s. a.m. d..

Enumerarea ar putea continua, deoarece în sfera de preocupãri ale sociologiei politice intrã ººi a1te aspecte esenþia1e ale politicului, cum ar ft: guvernarea politicã privitã ca modalitate fundamentalã de organizare ºi conducere a societãþii; **rolul elitelor politice** ºi a1 clasei conducãtoare, raportul guvernanti — guvemaþi; regimurile **politice,** tipologia acestora, analiza lor comparativã ºº **jstoricã; raporturile si interactiunile sistemului sau/si regimului politic cu mediul internaþionalº.a..**

Datã fiind aceastã multitudine de aspecte, înþelegem de ce s-au manifestat si continuã sã se manifeste dispute în jurul obiectului sociologiei politice, precum ºº un asiduu interes pentru o asa-zisã „listã completã" de probleme care sã intre în sfera de preocupãri nemijlocite ale sociologiei politice, conf1gurându-i si delimitându-i obiectul. Spre exemplificare, menþionãm patru asemenea „liste" care ar putea fi considerate cuprinzãtoare ºi la obiect: **a.** cea a sociologu-lui german Otto Stammer,[18] care evidentiazã ca domenii principale:

puterea, sistemele de dominatie, totalitarismul, democraþia, partidele politice, grupurile sociale de interese, parlamentul, birocraþia, la care adaugã ºi altele mai puþin specifice; **b.** „inventarul" lui J. S. Roucek[19] care, la rându-i, propune: participare politicã, comportament elec-toral, studiul atitudinilor politice extremiste ºº radicale, sociologia razboiului, determinãri ale opiniei publice ºi ale propagandei, relatii între psihologie ºi politicã, probleme a1e psihopatologiei si ale iraþionalismului p olitic, conceptul de conducãtor „charismatic", functiile jdeo logiilor etc.; **c.** nomenclatorul lui Reinhard Bendix si Seymour Martin Lipset,[20] care nomina1izeazã expres: birocraþia ºi administratia publicã, studii comparative de structuri politice si sociale; grup uri emice; ideologii; intelectualii; miscãri muncitoresti; putere legislativã; armatã; sisteme politice naþiona1e; planificare; elite politice ºi probleme de *leadership;* partide politice; politica

18 Otto Stammer, Gesellschaft **und Politik, în loc. cit., p. 566 ºi urrn.**

19 jº º Roucek, L. Warren, **Sociology. An Introduction, Ames, Jowa,** *1956.*

20Reinhard Bendix, S.M. Lipset, Poljtica1 Sociology, în Current Sociology, vol. VI, nr. 2, 1957 - UNESCO.

regimurilor subdezvoltate; grupuri de presiune; factori psihologici ai apartenenþei politice; opinie publicã, propagandã ºi efecte a1e mijloa-celor de comunicatie de masã; modele de viaþã politicã regiona1ã; religie ºi politicã; politicã rura1ã, stratificare socia1ã ºi politicã; com-portarnent electoral. Sj, în sfârsit, una dintre cele mai recente „liste"[21] cuprinde: partidele politice, alegerile, luarea deciziilor politice, func-þionarea administraþiei, inclusiv birocratismul, elitele politice (clasa politicã, oligarhia politicã), toate aspectele legate de statul modern, independent si suveran, ca institutie fundamenta1ã a sistemului politic, politicile publice (în materie de asigurãri sociale, educatie, sãnãtate, culturã), politicile publice la nivel intemaþiona1 (de exem-plu, politica agricolã a Uniunii Europene), comportamentele politice ºi apartenenþa lor la o categorie socialã sau a1ta,

„câmpul" politic înþeles ca o conftgurare a statusurilor si rolurilor politice, a inter-acþiunilor si a „liniilor de forþã" dintre ele, — asemeni orientãrii liniilor hiperbolice a1e pi1iturii de f1er de pe o foaie de hânie sub care s-a pus un magnet —, relatiile intemationa1e existente între unitãtile suverane.

Mozaicul acestor „liste de probleme" ce ar trebui considerate ca domenii specifice de preocupãri a1e sociologiei politice s-a diversifi-cat în continuare, în ultimii ani adãugându-li-se cu deosebire capi-tolele referitoare la deciziile ºi opþiunile politice, ca ºi la relatiile intemaþiona1e.

Controverse în jurul obiectului. Toate acestea pun în evidentã **cã sociologia politicâ,** fiind o stiinþã relativ recentâ, trece printr-un proces de formare, conturare si acreditare care încã nu este pe deplin încheiat. Obiectul propriu de studiu, conceptele fundamentale si notiunile corelative acestora, întregul eºafodaj de elemente de care o stiintã are absolutã nevoie pentru a se afirma cu acest statut, sociolo-gia politicã ºi le-a dobândit ca urmare a desfãurãrii unor ample ºi îndelungate dezbateri teoretice, cele mai multe si mai aprinse fiind în jurul obiectului. Asupra acestora nu ne oprim aici, întrucât ele rezultã cu destulã claritate din scurtul istoric prezentat în paragraful anterior. Menþionãm numai cã aceste controverse continuã ºi astãzi, urmãrind sã stabileascã dacã sociologia politicã este studiul vieþii politice în complexitatea sa ori numai al puterii politice, dat fiind cã unul dintre

21 Dominique Colas, **Sociologie politique, PUF,** Paris, 1994, p. 9-12.

fenomenele tipice ale societãþii contemporane este **lupta pentru pu-**tere ºi, ca urmare, dupã cum observa ºi H. Morgenthau, ar fi cât se poate de firesc ca sociologia politicã sã se axeze pe studiul acesteia.[22]

Fãrã îndoia1ã, considerarea sociologiei politice ca stiinþã ce ana-lizeazã, **din perspectivâ** sociologicã, puterea, cu toate determinãrile, componentele, formele ei de manifestare si impactul asupra societãtii **în** cadrul cãreia se afirmã, **este exactâ, dar unilateralâ,** pentru cã limiteazã objectul sociologiei politice la una dintre componentele lui intrinseci — studiul puterii —, asa cum, din scurtul istoric prezentat, am constatat cã alte viziuni, la fel de reducþioniste, au limitat acest obiect la studiul fie a1 sistemului politic, respectiv, a1 statului si al celorla1te instituþii politice, fie la cel al regimurilor politice ºº succesiunii aces-tora, al comportamentului politic, îndeosebi al comportamentului electoral, al elitelor politice, al clasei sau oligarhiei politice etc..

Nici pânã astãzi nu s-a ajuns la stabilirea unui punct de vedere unanim sau genera1 acceptat a ceea ce este obiectul sociologiei politice, dar pare a predomina si a avea câºtig de cauzã punctul de vedere conform cãruia sociologia politicã **este domeniul sau ramu-ra specializatã a sociologiei ce studiazâ viaþa politicâ în complexi-tatea ei, ca zonâ, sferâ sau compartiment al vietii sociale globale, ce analizeazã politictîl în contextul sistemului social total, inte-grat în funcþionalitatea socialâ generalâ. De** aceea, abordãrile sociologiei politice au întotdeauna un pronunþat caracter empiric, concret, adevãrurile ei fiind mai puþin adevãruri a1e deducþiilor teo-retice ºi mult mai mult a1e datelor mãsurabile, ale faptelor statjstice.[23]

Dar, dacã în legãturã cu **caracterul sociologic a1 abordãrii** speci-ftce sociologiei politice lucrurile sunt oarecum limpezite, conþinutul, substanþa, aria de cuprindere a obiectului sociologiei politice, „ce intrã" ºi „cât intrã" în câmpul de activitate al acestei discipline reprezintã probleme în jurul cãrora disputele actuale continuã. Un element care concurã la clarificarea chestiunii în cauzã este deli-mitarea de obiectul propriu celorla1te ºtiinþe înrudite sau limitrofe si precizarea raporturilor cu acestea.

Sociologia politicã si stiintele înrudite sau limitrofe. Pentru a

22 Hans Morgenthau, **Power as a Politica1 Concept,** Northwestem Universitº Press **Evanston 1962, p.** 74.

Ileana **Petras-Voicu, Introducere în sociologia politicâ, vol.** 1, Casa de **Editurã Transitvania Press, 1994.**

limpezi raporturile sociologiei politice cu ºtiinþe1e înrudite sau li-mitrofe, o precizare se

impune de la bun început: politicul — în sen-sul definit anterior — reprezintã acea realitate specificã societãþii omerteºti care face obiectul de studiu al mai multor stiinte, acestea alcãtuind laolaltã sistemul **stiintelor politice**[24]: Stiinta politicã sau politologia, sociologia politicã, filosofia politicã, geopolitica, antropologia politicã º.a..

Dacã, în cazul filosofiei politice ººi al antropologiei politice, speci-licul lor de abordare apare mult mai pregnant, iar obiectul de studiu mai bine delimitat — dupã cum vom releva în continuare —, în ceea ce **priveºte politologia si sociologia politicâ,** lucrurile sunt mult mai indistincte pentru bunul ºº simplul motiv cã obiectul lor de studiu este, în bunã mãsurã, identic, numai maniera ºi unghiul (perspectiva) de abordare diferã — primei fiindu-i specificã ana1iza teoreticã, celeila1te investigarea sociologicã; una — stiinþa politicã — concen-trându-si efo rturile asupra aparatului guvemamental ºi mecanismelor conducerii politice, a1e guvemãrii, cea1altã asupra interacþiunii dintre politicã ºi structura socialã, dintre procesele politice ºi societate.

Aceasta nu înseamnã a considera politologia fie o pseudostiintã, cum susþinea sociologul francez Gaston Bouthoul,[25] fie un capitol (partea teoreticã), cum aprecia R. Aron,[26] al sociologiei politice, anulându-i caracterul de ºtiinþã teoreticã, distinctã ºº automatã a politicului; nu înseaninã nici a nega sociologia politicã în favoarea politologiei, a-i rãpi specificul sociologic, reducând-o la ceea ce unii si altii înteleg prin politologie; dupã cum nu înseamnã nici a le iden-tifica, considerându-le unul si acelaºi lucru, aºa cum face Maurice Duverger atunci când le calificã drept „expresii sinonime”[27]. Datoritã apropierii atât de strânse, a similitudinii si identitãtii realitãtii 1a. care ambele se referã, — ººi una si cealaltã reprezentând, dupã cum a obser-vat justificat Gabriel Almond, „o reflectie conc entratã asupra orga-nizãrii politice a societãþii”[28] —, dar ºº ca urmare a împrejurãrii cã, asa

24 Vezi si Ovidiu Trãsnea, **Curente ºi tendinþe în politologia contemporanã,** Bucuresti, 1972, cap.I.

25 Gaston Bouthoul, Sociologie de la politique, PUF, Paris, 1965, p.[7]-[10].

26 Raymond Aîon, **La sociologie politique, îis Revue de l’enseignexnent supºrieul-, nr.** 1-2, 1965, p. 21-23.

27 **Maurice Duverger, Sociologie politique,** PUF, Paris, 1966, p. 24.

28 Gabriel Almond, **A Developmental Approach to Poljtical Systems, apud** S.N. Eisenstadt, op. **cit., p.** *57.*

cum constatã pertinent Mihu Achim, „politologii îºi pun tot mai mult probleme sociologice, iar abordãrile sociologiei politice se ridicã tot mai mult spre predicþie, spre elaborare de modele, interesele poli-tologilor ºi ale sociologilor aflându-se «într-o miºcare convergentã», acum suprapunându-se în multe privinþe”[29] — înþelegem de ce s-a dovedit dificilã si infructuoasã tentativa de a trasa, cu linii ferme si clare, hotare rigide între cele douã discipline.

În aceastã privinþã existã, **în literatura de specia1itate din** ta.ra noasirã. precizãri care au clarificat într-o mare mãsurã problema în discutie. Ast fel, prof. Ovidiu Trãsnea sublinia cã:

„— ambele discipline — sociologia politicã si politologia — sunt necesare ºi, prin urmare, legitime; de aceea, orice tentativã de a reduce una dintre ele la cealaltã este inconsistentã si refutabi lã;

— ele sunt discipline distincte: a pune semitul ega1itãþii între ele înseamnã a desconsidera necesitãþi practice ºº º ignora cerinþele epis-temologice ale diviziunii muncii proprii studiului contemporan al

— politologia reprezintã, în sistemul contemporan al ºtiinþe1or politice, o disciplinã fundamentalã, ca stiintã socialâ **particularâ** consacratã fenomenului politic. Sociologia politicã este o sociologie specialã, de ramurã, care face joncþiunea între sociologie ºi ºtiinþa politicã; sub raport cognitiv, ele sunt discipline complementare;

— obiectul lor este, într-o mare mãsurã, comun: politicul în deter-minarea sa concretã si în

desfãºurarea sa istoricã. Centrul lor de interese este însã diferit: în timp ce politologia se consacrã cercetãrii si

explicãrii esenþei, genezei si di namicii politicului, sociologia

politicã urmãreste mai cu seamã **natura, locul ºi rolul social ale sis-temului politic,** raporturile istoriceste conditionate dintre sistemul social sj siste mul politic;

— dacã viziunea politologicã este predominant aceea a speciftcitãtii fenomenului politic, perspectiva sociologicã este aceea a totalitãþii, **a** întregului social, integrând politicul în structura ºi funcþionalitatea socia1ã generalã si corelând fenomenul politic cu celelalte fenomene sociale"[30].

29 Mihu Achim, Introducere în sociologie, Editura. Dacia, Cluj-Napoca, 1992, p. 30.

30 Ovidiu Trãsnea, **Probleme de sociologie politicâ, Editura Politicã, Bucuresti,** 1975, p. 39-40.

Tom Bottomore accentua ºÎ mai mult cã, în timp ce stiinþa po1iticã (po1itologia) studiazã politicul în sine sau, dupã Ju1ien Freund, **politicul ca esentâ auto nomã, ºi nu ca o dimensiune a** vietii sociale, nu pe baza corelaþiei cu socialul, ºocio1ogia politicã îl studiazã în cadrul acestei corelaþii, ca înrãdãcinat (rooted) în conditiile materi-a1e de viatã, ca **intricat,** întreþesut în societatea globalã[31].

Coroborând toate aceste elemente clarificatoare, am putea, pe scurt, considera **cã poiitologia studiazâ si explicã natura si esenta**

, , ,

politicului, geneza si dinamica lui, precum ºi locul ºi rolul pe care îl are ca realitate complexã, iar sociologia politicã analizeazã si explicã natura si esenta socialâ a politicului, dezvoltarea lui în cadrul unor micro- si macro-structuri sociale, locul si rolul lui în

, ,

societate, interconditionarea si inºuenþa reciprocã cu celelalte domenii ale vietii sociale.

Existã câteva discipline, din sistemul ºtiinþelor politice, care inter-sectează atât politologia, cât ºi sociologia politicã, jucând rolul de trãsãturã de unire sau de tampon între acestea douã. Ele sunt cunos-cute sub denumirea de discipline limitrofe sau „secante", dintre care

menþionãm **spre exemplificare: stasiologia** — ºtiinþa partidelor politice; **stiinta relatiilor internaþionale; stiinta comportamentu-**

, , , , ,

lui electoral; polemologia — ºtiinþa rãzboiului; irenologia — ºtiinþa **pãcii; ºtiinþa actiunii politice; statoiogia** (termen inventat de gândi-torul francez La Bigne de Villeneuve, înainte de primul rãzboi mon-dial) - stiinta despre stat. Fiecare dintre aceste discipline nu aparþine exclusiv nici sociologiei politice, nici politologiei, ci, într-o anumitã mãsurã, si uneia ºº celeila1te, pentru cã se aflã în **zona lor de** confluentâ. De exemplu, partidele politice sunt studiate de: politolo-gie — ca un element intrinsec politicului, ca una dintre componentele lui de bazã si ca una dintre formele lui majore de întruchipare; socio-logia politicã — ca unul dintre elementele structurale a1e sistemului politic si ca tip particular de asociere **ºi** organizare a grupãrilor ºi comunitãtilor sociale; de stasiologie, care le ana1izeazã structura intemã ºi modul de organizare, grupãrile ºi regrupãrile lor, clasifi-carea ºi tipologia dupã anumite crjterii.

Âceste ºtiinþe „secante" sunt punþile aruncate peste ºanþuri1e pe

31 Tom Bottomore, Political Sociology, Harper and Row Publishers, New York, **1978, p.** 8; Freund **Julien, L.'Essence du politique, Edition** Sirey, Paris, 1967, p. 27.

care sociologia politicã le sapã în jurul propriului câmp de **investigaþie** pentru a-i marca limitele, sunt, **cum releva Coser Lewis** printr-o sugestivã metaforã, cele care abordează **pãrtile**

scufundate a1e *iceberg-ului* politic, în timp ce sociologia politicã si mai a1es poli-tologia se concentreazã asupra **pârþii vizibile** a acestuia.

S-a observat, pe bunã dreptate, cã lãmurirea raportului care existã între sociologia politicã si fîlosofîa **politicâ se** impune cu atât mai mult cu cât „istoria scurtã si ºumfalã a sociologiei politice", simul-tan cu virulenþa acþiunii nihiljste a scientismului pozitivist, extins ºi în câmpul ºtiinte1or politice, au fost interpretate ca „un triumf asupra filosofiei politice",[32] unii chiar declarându-i pieirea. Leo Strauss con-stata în aceastã privinþã cã, „fãrã exagerare, astãzi f1losofia politicã nu mai existã, cu excepþia unor preocupãri funerare, adicã de cercetare istoricã sau a1teori ca temã de slabe ºi neconvîngãtoare proteste".[33]

Desigur, se poate vorbi de un „triumt", dar nu asupra filosofiei politice la stadiul ei contemporan de dezvoltare, ci asupra vechji ftlosofii clasice, prin excelenþã speculativã, predominant aprioristã. In mãsura în care acum se poate vorbi despre o dispariþie, apoi despre dispariþia acestui **fel** de filosofie este vorba. Dacã, în întelesul ei actu-**al, fîlosofîa politicã este ace a ramurã a** fîlosofîei **care meditează asupra semniflcatiei faptului politic în raport cu omul, asupra valorilor, scopurilor si opþiunilor pe care le implicã si le reali-**

, ,

nea politicâ, se întel

zeazâ actiu , ege cã dezvoltarea sociologiei politice nu s-a soldat cu un „triumt" sau cu o eliminare a f1losofiei

politice. Este vorba, mai degrabã, ca expresie a dezvoltãrii si aprc - fundării cunoaºterii ºtiinþiftce, de un proces al diversjficării denter-surilor — si sociologice ºi politice si filosofice — ºi al manifestării unor complexe raporturi de complementaritate între ele.

Fãrã a intra în detaliile nenumãratelor definiþii care au fost date filosofiei politice[34], vom preciza numai cã, spre deosebire de poli-tologie, ca ºi de sociologia politicã, filosofia politicã „construieste" reflecþia filosoficã asupra politicului si asupra cunoasterii rationale a

32 Jacques Moreau, George Dupui, Jacques Georgel, Elºments de sociologie **politique,Cujas,** Paris, 1966, p. 33-34.

[3]iLeoStrauss, **What is Political Philosophy?, Greenwood** Press, Wesport, l9[73]º p. 17.

ºPentru aceasta, vezi analiza sistematizatã ºi nuanþatã cuprinsã în lucrarea prof. **Ovidiu Trãsnea, Filosofla politicâ, Editura Politicã, Bucuresti, 1986, p.** 23-54.

acestuia. Deci, ea abordează politicul din perspectivã fllosoflcã, cu categoriile fundamentale ºi **procedeele** specifice filosofiei. Nerespectând a1tceva **decât modul filosofîc de abordare,** — atât a politicului, cât ºi a cunoaºterii acestuia —, filosofia politicã dezvãluie:

semnificatiile faptului politic, a1e realitãþii po1itice ca atare, în raport cu omul si conditia acest uia, în lumina unei interpretări globa1e a istoriei; în cadrul unei concepþii genera1e despre lume, distileazã si cristalizează valorile care orientează sau ar trebui să orienteze acþiunea politicã ºtotoda tã, pune în corelaþie valorile politice speci-fice cu celelalte valori general-umane ºº istorice, cu destinul omenirii în ansamblul ei; conslruieste un „discurs critic" asupra principiilor constitutive ale societãþii politice, ca ºi asupra criteriilor progresului politic, conjugând progresul politic cu progresul genera1-uman; se constituie ca o „constiintă criticã" a întregului sistem al stiintelor politice, al diferitelor lor cadre conceptuale, relevând mãsura în care aparatul lor conceptua1 concordã cu complexitatea fenomenului politic, identificând confuziile de idei si erorile de metodă conþinute în teoriile explicative propuse de fiecare dintre ºtiinþe1e politice ºº de toate laola1tã.

Actionând în aceste direcþii, filosofia politicã îºi afirmã, în raport cu acþiunea politicã ºi cu cunoaºterea ºtiinþiftcã a politicului, **o dublã naturâ: epistemicã si atitudinalâ, cognitivã ºi valorizatoare. In** consecinþã, progresele înregistrate de filosofia politicã nu frustrează progresele

cognitive a1e sociologiei politice, ale politologiei ºi ale tuturor celorlalte ºtiinþe ale politicului, ci dimpotrivã; iar invers, orice nou progres în cunoasterea politicului realizat de oricare dintre ºti inþele politice, inclusiv, deci, de sociologia politicã, reprezintã pen-tru filosofia politicã o nouã experienþã de pus în valoare, o nouã exigenþã de integrat, încã un câmp de meditaþie si valorizare, un nou element de a se raporta ºi de a rãspunde la cerinþele presante ale prac-ticii politice.

Este legitimã, de aceea, concluzia cã între filosofia politicã si ºtîinþe1e politice, inclusiv sociologia politicã, „existã, prin urmare, o interdependenþã necesarã”[35], astfel încât profunzimea reflectiej filosofice asupra politicului sj a functiei sa1e integrative ºi critice

º Ibidem, p.[54].

devine un centru de înteres pentru sociologia politicã, pentru poli-tologie ºº pentru toate ºtiinþe1e politice, dupã cum achizitiile ºtiinþifice — progresul metodelor de cercetare, noile strategii euristice **ºi** explicative, operaþionalizarea cercetãrii — în câmpul studierii politicului de cãtre sociologia politicã sj de cãtre toate celela1te ºtiinþe po1itice impun intensificarea reflecþiei filosofice. Impun, în ultimã instanþã, dezvoltarea filosofiei politice ca atare, care, dacã n-ar fi legatã organic de dezvoltarea stiint politice, ar ajunge sã se degradeze inevitabil într-o speculaþie sterilã. Sociologia politicã „simte”, astãzi mai mult decât oricând, o nevoie lãuntricã de filosofie — pentru a depãsi limitele teoretice de care se 1oveºte în pro-pria ei muncã ºº în propriul ei domeniu, dupã cum filosofia po1iticã „se hrãneste” din rezultatele cognitive a1e sociologiei politice pentru a-si feri demersul de „uscãciune”, sterilitate, abstractism speculativ si rupturã de „realitatea politicã fremãtândã”.

Antropologia politicâ este o ramurã tardiv specializatã a antropologiei socia1e, care se consacrã descrierii si analizei struc-turilor, proceselor, reprezentãrilor ºi sistemelor politice proprii societãtilor considerate primitive sau arhaice, precum si particularitãtilor sistemelor politice ale societãtilor tribale **contempo-rane[36]**. Cantonatã asupra acestui objectiv de studiu, antropologia politicã a adus noi elemente de cunoaºtere asupra etapelor procesului de trecere de la comunitãþile lipsite de structuri politice specializate, sau cum le numea Marcel Prº1ot, „societãþi non **politifîcate”, la cele** în care structurile ºi funcþiile politice sunt deja diferentiate — dupã Prº1ot, „societãþi politifîcate”[37] —, ca si asupra trãsãturilor specifice ale acestui proces în cazul actualelor societãþi cu structuri trjbale. Astãzi, antropologia politicã nu se limiteazã la societãtile trib ale, ci îmbrãþiseazã, într-o viziune sinteticã, specificã antropologiei, ca ºtii nþã despre om, societãþile arhaice, dar ºº cele contemporane nouã, oferind o mai bunã înþelegere a genezei ºi esenþei politicului. Ea se „îmbinã” strâns cu vocaþia sociologiei politice.

Orientatã astfel, antropologia politicã oferã sociologiei politice date extrem de utile spre genera1izare ºi predicþie, dupã cum sociolo-gia politicã îi oferã, la rândul ei, instrumente **ºi metodologii** de investigaþie, ca ºi elemente concrete ºi directionãri care o orienteazã

36 In acest caz, sUnt avute în vedere structurite tribale îndeosebi din tãrile africane. Marcel Prºtot, **Sociologie** politique, Dalloz, Toulouse, 1973, p. 239-240.

spre ana1iza procesului de trecere la comunitãþile cu structuri ºi funcþii politice specia1izate în functie de transformãrile societale, de trecerea comunitãþilor primitive ori arhaice de Ia un tip de societate la altul — ceea ce o ajutã sã-si usureze povara unei viziuni predominant filosofice si a unei tendinþe adeseori prea abstracte.

Istoria politicã este istoria vietii politice, ce s-a configurat ca bransã sau ramurã a istoriei ca ºtiinþã, specia1izatã în cercetarea evolutiei istorice **a** vietii politice a unui popor sau a popoarelor dintr-o anumitã zonã geograficã, ori la scarã intemationalã.

Aceastã disciplinã oferã sociologiei politice spre generalizare un întreg univers de date, fapte, evenimente istorice de naturã politicã, selectate ºi prelucrate, dupã cum, la rândul ei, sociologia politicã oferã istoricului vieþii politice cadre conceptuale ºi ipoteze explica-tive care-1 ajutã sã

înþeleagã interrelaþia determinatã a proceselor politice cu alte procese sociale, sã se ridice la explicaþia cauza1ã a fenomenelor cercetate, evitând astfel cantonarea în simpla istorio-grafie, în jnventarierea faptelor politice în succesiunea lor.

Psihologia politicâ s-a desprins ca ramurã a psihologiei sociale ce **studiazã aspectele psihologice ale comportamentului politic. Ea** oferã sociologiei politice elemente ferti1e pentru investigarea compor-tamentului politic ºi pentru înþelegerea mai complexã a motivatiilor ce stau la baza atitudinilor politice, dupã cum, la rândul sãu, sociologia politicã oferã psihologiei politice armãtura condiþionãrii sociale a com-portamentului politic, inclusiv a reacþii1or psihologice (sentimente —resentimente politice, simpatii — antipatii politice, acte politice volitiona1e, charisma etc.) din sfera acestui comportament.

Ar mai putea fi relevate si alte corelaþii ca, de exemplu, cele cu istoria doctrinelor politice, cu geopolitica s.a.. Nu ne oprim asupra lor deoarece cele prezentate sunt suficient de relevante pentru orice raportare a sociologiei politice la oricare dintre celelalte ºti inþe.

3. METODE SI TEHNICI DE ANALIZÃ ÎNTREBUINTATE IN SOCIOLOGIA POLITICÃ

Sociologia politicã, apãrând abia în deceniul trei al secolului nos-tru, a rãmas în urma multor stiinte sociale în ceea ce priveste forjarea

unor metodologii proprii, adecvate specificului obiectului sãu de studiu. În demersul sãu, sociologie fiind, sociologia politicã este firesc sã folosească metodele si tehnicile de investigare ale sociolo-giei, precum ºi unele procedee împrumutate de la a1te stiin þe, cum aº ft, de exemplu, metoda sca1ãrji de la psihologie (pentru cercetarea comportamentului politic) sau, de la matematicã, unele metode de ana1izã a rezultatelor cercetãri1or concrete (de teren), cum ar ft ana-liza factorialã, analiza de regresie º.a..

Pentru o mai bunã înþelegere a problematicii metodelor ºº tehni-cilor de analizã în sociologia politicã se impune operarea delimi-tãrilor necesare între **metodã, tehnici si metod ologie.**

Metoda stiintiflcâ reprezintã modul, felul în care, printr-o abor-dare sistematicã a obiectului cercetat, ajungem la cunoºtinþe testate ºº transmisibile, la predicþii care reprezintã adevãrurile despre fenomene le si procesele studjate. Fãrã a intra în detalii, cercetãrile specializate pe metodologii au omologat ºase trepte sau operaþii con-siderate esenþiale pentru metoda ºtiinþificã: a. identificarea clarã a problemelor ce trebuie cercetate; **b.** formularea unej ipoteze ce exprimã o relatie între variabile; c. raþionare deductivã atentã pentru a stabili premisele si conditjle în c are ipoteza poate fi adevãratã sau falsã; **d. culegerea** de date pentru testarea empiricã a ipotezei; e. ana-liza cantitativã si calitativã a datelor; **f.** accentuarea, respingerea sau reformularea ipotezei — predicþia.

Sã luãm un exemplu. Sã presupunem cã un colectiv de cercetare intenþioneazã sã abordeze una dintre formaþiunile importante la ora actualã în eºichieru1 nostru politic, pe care o notãm conventiona1 „Formaþiunea S” (F.S.). Desigur, în legãturã cu rolul si locul pe care aceasta îl ocupã în viaþa politicã a þãrii existã un noian de probleme ºi aspecte care, dacã ar fi cercetate cu mijloacele investigaþiei ,tiinþifice, s-ar realiza o adevãratã radiografie ºi diagnosticare a respectivei forþe politice, s-ar demonstra riguros în ce mãsurã ea este sau nu este **o forþã politicâ viabilâ. Prima etapã** ne cere sã stabilim, din multimea de aspecte, pe acela sau acelea care urmeazã sã formeze obiectul cercetãrii, având în vedere scopul: a demonstra dacã F.S. este sau nu o fortã politicã viabilã. Sã presupunem cã, dupã o analizã prealabilã, cu elementele si informatiile avute la îndemânã, a activitãtii F. S. se ajunge la concluzia cã aspectul ce1 mai semniftca-

tiv, cel mai relevant, pentru a vedea în ce mãsurã ea este sau nu o formaþiune viabi1ã, ar fi cel referitor **la sansele ei reale de a accede la guvernare** prin mecanismele democraþiei plura1iste si în conditiile statului de drept, excluzând a1temativa de a cuceri puterea prin fortã, Iovitură de stat, puci etc.. Deci, s-a stabilit problema ce urmeazã a fi cercetatã, obiectivul cercetării. **În etapa a doua,** se va formula ipoteza (ipotezele) care în terminologia sociologicã se mai numeºte ºi „ipoteza de lucru". Sã presupunem cã respectiva echipã de cercetare a ajuns la urmãtoarele trei ipoteze: **a. F.** S. are toate ºanse1e de a accede la putere; **b. F. S. are puþine** ºanse; **c. F. S. nu** are nici o ºansã, este o formatiune slabã. **În a treia etapâ** se analizeazã atent fiecare dintre cele trei ipoteze ºi se stabi1eºte pentru fiecare caz în parte care ar fi conditiile (factorii, posibilitãþile) minime, dar absolut obligatorii, pentru a se realiza în fapt. **În etapa a patra, se** trece la culegerea datelor concrete, rea1e, prin investigarea concretã si multilatera1ã a programului politic, a structurilor si modului de organizare, a bazei sociale de susþinere ººi volumul acesteia, a structurilor în teritoriu, a progranîului electoral ºº a rezultatelor 1a ultimele a1egeri, a activitãþii parlamentare etc.. Deci, o investigare complexã ºi cât se poate de adâncitã a activitãþii ºi rolului F.S., a tacticii ºi strategiei ei politice. **In etapa a cincea** se procedeazã la analiza cantitativã si calitativã a tuturor acestor date, stabilindu-se semnificatia, relevanþa lor pentru o ipotezã sau a1ta. Iar în ultima **etapã,** ana1iza va concluziona asupra **uneia** dintre ipoteze, pentru cã datele realitãtii investigate confirmã, **susþin, acea ipotezâ si nu alta.**

Din acest exemplu rezultã, poate ceva mai intuitiv, cã toate etapele metodei stiintifice sunt importante în investigaþia sociologiei **politice, dar una joacâ un rol crucial** — etapa a patra: **culegerea datelor, cercetarea nemijlocitâ, investigarea realitâtii concrete** asa **cum este.** Pentru cã, din cabinetul de studiu se pot formula orice fel de ipoteze, care mai de care mai interesante ºº mai atractive; esenþial este însã **a le veriflca** în rea1itatea nemijlocitã, în viaþa politicã concretã, cu procedeele riguroase ale demersului stiintific.

Tehnicile de cercetare reprezintã acel arsenal de instrumente si procedee care permit **aplicarea metodei** sau metodelor ce urmeazã a ft folosite în cercetarea preconizatã. În exemplul dat mai sus, tehni-cile sunt instrumentele de investigaþie: chestionare, interviuri, studiul

documentelor, procedee statistice, tehnici de mãsurare cantitativã etc.. Acest arsenal de tehnici, acest „instrumentar" nu este un „adju-vant", un element colatera1 de metodologie, ci are o deosebitã importanþã pentru cã el **conditioneazâ în mare mãsurã acurateþea** si relevanta cercetării, fiind unanim admisã ideea cã în cercetãrile sociologice de orice naturã, inclusiv cele de sociologie politicã, „ri-gurozitatea cunoasterii realizate depinde ºi de ca1itatea instrumen-telor de lucru utilizate", „de fidelitatea si va1iditatea instrumentelor de culegere a datelor concrete ºi de mãsurare".[38]

Metodologia este un ansamblu de metode ºi tehnici, dar nu jux-tapuse ºi amalgamate, **ci integrate într-o viziune,** într-un cadru teo-retico-conceptual, propriu disciplinei respective. În cazul sociologiei

politice, **acest** cadru este **conceptia ei teoreticã proprie asupra politicului,** principiile ºº categoriile specifice prin care îl defineste. S-a sublinjat, întemeiat, cã sociologia politicã îsi afirmã tot mai preg-nant caracterul ºi statutul ei de stiint în mãsura în care impune dez-voltarea unui demers sti inþific complex, îmbinând într-un tot unitar teoria si met odologia, cuprinzând într-o unitate organicã metodele si tehnicile de cercetare, si **generalizarea teoreticâ. Metodologia** are deci un loc central în asigurarea nivelului calitativ-stiintific a1 inves-tigaþiei sociologice a realitãþii politice. Aºa se ººi explicã de ce specialistii în so ciologia politicã i-au acordat si continuã sã-i acorde o foarte mare atenþie.

Din ansamblul metodologic, în cercetãrile de sociologie politicã sunt folosite cu predilecþie douã categorii: metodologii clasice si metodologii moderne, cu o mare forþã euristicã.

Dintre **metodologiile clasice, observatia** este o formã de culegere a informatiilor cât se poate de generalã ºi neutrã, prin care se noteazã, se înregistreazã — obiectiv, fãrã nici un fel de interventie, reducând la maximum convingerile ºi opþiunile politice ale cercetãtorului — tot ceea ce

se petrece în rea1itatea politicã sau în desfãsurarea procesului ori evenimentului politic studiat. In aceastã zonã sunt folosite mai multe forme ale observaþiei, dintre care trei sunt acreditate ºi omologate în cercetãrile de sociologie politicã.

38 Ion Mãrginean, **Mãsurarea în sociologie,** Editura Stiintifscã si Enci
Bucuresti, 1982, p.[8]l-82. , , clopedicã,

Observatia directâ constã în observarea nemijlocitã a faptelor ana1izate si înregistrarea lor cât se poate de obiectivã, riguroasã ºi cuprinîzãtoare, cu atenþie deosebitã asupra aspectelor celor mai tmportante si semnific ative, eliminându-se cât mai mult posibil aspectele minore, colatera1e, tot ceea ce înseamnã balast care „încetosează" acuitatea observaþiei.

Observatia indirectã este modalitatea prin care constatãrile se fac pe baza unor observaþii anterioare. Ea introduce o anumitã dozã de aproximaþie ºi **inexactitâti,** pentru cã, trecând un timp, este posi-bil sã fi intervenit modificãn sau schimbãri, astfel încât ea trebuie neapãrat verificatã si completatã cu datele observatiei directe sau recoltate prin alte procedee. Este, de aceea, mai putin folositã Înprac-tica investigaþiilor empirice.

În sfârsit, observaþia coparticipantâ este una dintre cele mai tnteresante, „seducãtoare" ºi, se pare, eficiente forme ale metodei observaþiei. Ea constã în relevarea faptelor semnificative pentru problema luatã în cercetare, prin **implicarea nemijlocitã** a investiga-torului în procesul concret avut în vedere. De exemplu, pentru a observa cum se desfãsoarã activitatea de propagandã electora1ã a unui partid politic, cercetãtorul se angajează în echipa desemnatã de acel partid pentru a face aceastã propagandã. Astfel, el are posibili-tatea sã constate din interior, prin experienþã proprie, calitatea respec-tivei munci de propagandã, ca1itatea celor care o prestează, calitatea procedeelor folosite, ca si ecourile în masa electoratului sau a unui segment aI ei. Observaþia coparticipantã presupune multã ingeniozi-tate ºº inventivitate, supleþe, imaginaþie, capacitate de adaptare, tenacitate — ceea ce, de altfel, o ºi face foarte atractivã, fiind aplicatã cu bune ººi interesante rezultate în cercetarea multor aspecte din sfera politicului.

Dar, pentru obþinerea unor rezultate cât mai exacte, este necesar sa se folosească formele observaþiei în funcþie de specifîcitatea obiectului ana1izat si sã se tindã spre folosirea lor complexã.

Experimentul este o metodã împrumutatã de la psihologie ºº constã în crearea, în mod artificial, a unei situaþii care sã-i permitã investigatorului sã controleze efectul unui numãr determinat de vari-abile, în scopul de a verifica un corp de ipoteze. Întrucât este dificjl sã fie întrunite acele condiþii idea1e pentru o experimentare controlatã

(simulare de laborator), aceastã metodã este mai puþin uti1izatã în cercºtãri1e de sociologie politicã. Dar atât cât este folositã, ea se **aplicã** îndeosebi în **studierea proceselor de influentâ politicâ,** cum ar fi, de exemplu, influenþa liderului po1itic, influenta mesajelor politice s.a..

Ancheta s-a conftgurat ca o metodã de cercetare a **informatiilor** verbale, constând în intervievarea indivizilor în legãturã cu proble-ma, aspectul, procesul sau fenomenul luat în cercetare. Ea se rea-lizează cu ajutorul unor instrumente de culegere a opiniilor: ches-tionar, interviu, eºantionare, anchetã de teren **º.a.. Ea** se aplicã mai a1es urmãtoarelor „obiecte" de cercetare: sondarea opiniilor, comportatnentul de masã (cum este, de ex., cel electora1), procese de socializare politicã.

Sã presupunem, de exemplu, cã se iniþiazã un program de cerce-tare care **îºi propune** sã sondeze opiniile oamenjlor în legãturã cu un anume act politic a1 partidului de guvemãmânt, spre a se vedea:

— cum este apreciat — pozitiv, negativ, cu rezerve, critic etc.;
— ce credibilitate are în straturile cele mai afunde a1e societãþii;
— dacã se cunoaste, cât ºi cum;
— dacã cetãþenii sunt, cât sunt ºi cum sunt de disponibili spre a-1 susþine ººi a-i da curs etc..

Dupã ce s-a stabilit care sunt obiectivele clare a1e anchetei, se trece la:

— alegerea instrumentului de cercetare, respectiv, la stabilirea tipului sau tipurilor de chestjonare si de interviu;

— stabilirea frecvenþei de folosire (se aplicã o singurâ datâ sau se realizeazã o anchetã **panel** — o sondare de opinii repetatã, cu aceleasi instrumente º i cu aceiaº i subiecþi, la mai multe intervale de timp);

— se elaboreazã respectivele chestionare ºº interviuri;

— elaborarea eºantionãrii, conform tehnicilor omologate în inves-tigarea sociologicã contemporanã;

— aplicarea efectivã a chestionarului si interviului asupra esantionului de subiecti stabilit;

— analiza rezultatelor — unde si aici se pot utiliza mai multe tehnici, inclusiv procedee matematice — si formularea concluziilor rezultate din aceastã analizã, care sunt de naturã sã dea un rãspuns intero-gaþiilor cu care s-a pomit la cercetare.

Metodele non-reactive constau îri regruparea unui numãr de metode de investigare foarte diverse, care se aplicã în cercetarea nu a fenomenului sau procesului ca atare, ci asupra anumitor consecinte ale acestuia, materializate sau reflectate în texte, documente, situatii statistice, produse cultura1e. Se aplicã procedee multiple, precum:

inventariere sau înregistrare prin cartografiere, înregistrãri prin inter-mediul fotografiilor, filmelor, benzii de magnetofon; colecþionarea de texte, hotãrâri, decrete, documente de partid s.a.; cercetarea docu-mentelor personale — biografii, jumale personale, scrisori; analiza atentã a „produselor culturale" — cãrti de analizã stiinþificã, eseuri, lucrãri omagiale s.a.; cercetarea documentelor oficiale — statistici, rapoarte, instrucþiuni, situaþii, cum ar fi, spre pildã, miscarea caclrelor unui partid politic din momentul aparitiei lui; documente de arhivã etc.. Toate acestea permit descrierea si fixarea exactã a faptelor, cunoasterea unor evenimente politice în dinamica desfãsurãrii lor.

În cercetãrile de sociologie politicã, metodele non-reactive au o largã aplicabilitate — pentru cã ele permit studiul datelor obiective pe bazã de documente —, dar sunt predilect folosite în analiza ideilor, ideologiilor si doctrinelor politice, în studiul instituþiilo r politice º i aI procedurilor care reglează viata politicã.

Metoda monograficã este o descriere exhaustivã a fenomenului sau procesului studiat — folosind combinat o paletã foarte largã de procedee si tehnici de culegere a datelor concrete —, pentru a-1 sur-prinde, dacã nu în totalitate, cel putin în cele mai multe din mani-festãrile lui definitorii. Metoda monograficã descrie, zugrâveºte „obiectul" cercetãrii, nu-1 explicâ. Oferã însã multe elemente con-crete, semnificative, care constituie o solidã si substantialã bazãpen-tru a ajunge ulterior 1a o veritabilã explicaþie ºtiinþiftcã, la descifrarea naturii, esentei si a tendintelor lui de evoluþie. Cu cât sunt mai multe monografii ale obiectului cercetat, cu atât materialul faptic pentru predicþie este mai solid, iar cercetarea are mai mari sanse de a-1 sur-prinde, atât în esenþã, cât si în extraordinara lui bogãþie de manifestãri concrete.

Dacã, de exemplu, un program de cercetare º i-ar propune ca

obiectiv studierea regimului politic din ultimii 40-45 de ani din România, atunci, cu cât ar exista mai multe monografii ºtiintifice pe domeniile fundamentale ale politicii acestuia (economic, socia1, cul-tural, învãtºânt º i cercetare, nivel de trai etc.), cu atât mai bogatã ar fi ba.za de date º ii fapte concrete care ar permite aprofundarea cercetãrii.

Metoda monograficã a fost, dupã cum se stie, elaboratã º i aplicatã de ºcoa1a monograficâ de la Bucuresti, sub conducerea marelui sociolog Dimitrie Gusti. ºn ansamblul ei, metoda monograficã înte-meiatã º i practicatã de ºcoala gustianã este ºtiinþificã si ac tualã, ea urmând sã fie perfecþionatã pe baza progreselor existente îri prezent pe aceastã linie pe plan mondial.

Trebuie fãcutã menþiunea cã, oricât ar fi de bine pusã la punct, la nivelul achiziþiilor pe plan intemaþiona1, investigarea concretã, mai ales în sfera politicului, nu poate fi redusã la monografie.

Ea este numai una dintre metodele care pot fi utilizate, necesitând combina-rea cu alte metode ºi procedee de investigare concretã si cle analizã stiintificã.

Scalarea se fo1oseºte pentru a clarifica, ordona ºi mãsura atitu-dinile politice ce pot fi gradate în funcþie de o însusire sau caracte-risticã relevantã. Sunt mai multe tehnici de scalare: scara Guttman, numitã si cu mulativâ, scara nominalã, ordinalã, de raport. Pentru cercetarea din domeniul sociologiei politice, problema esenþialã care se pune în legãturã cu aceastã metodã este construirea ºi aplicarea unor scãri adecvate „obiectului" politic cercetat. Astãzi, tehnicile de scalare sunt larg aplicate în studiul va1orilor politice, atitudinilor si opiniilor politice, satisfacþiei, insatisfactiei si indiferentismului politic, socializãrii politice, prestigiului politic etc.. Aceastã largã arie de aplicabilitate a metodei scalãrii se explicã prin aceea cã este sin-gura metodã care permite o mâsurare, pe un anumit continuum, a intensitãþii pe care „obiectul" politic investigat o exprimã, o mani-festã în raport cu o anumitã caracteristicã.

Analiza este absolut indispensabilã în orice investigatie stiintificã deoarece, fãrã ea, cercetarea nu se poate pronunþa asupra obiectului abordat, nu poate ajunge la nici o constatare, la nici o concluzie, la nici o apreciere, la nici o predicþie, esuând în factologie, descriptivism. Analiza politicã se face cu ajutorul unei varietãti de tehnici,

de la procedee statistice pânã la tehnici matematice sofisticate. Ea se concentreazã, de regulã, pe relatii, cauze, tendinþe, precum ºi pe consecinþele acþiunilor ºi evenimentelor politice.

Dintre inetodologiile moderne, analiza sistemicã, împrumutatã din cibemeticã, este una dintre cele mai prodigioase, aplicatã cu suc-ces în analiza sistemului politic, contributia esentia1ã în aceastã privinþã având-o, cum am mentionat, David Easton.

Pomind de la notiunea de sistem, conceput ca un ansamblu de elemente aflate în interrelaþii structurale, ana1iza sistemicã defineste sistemul politic ca un ansamblu de interacþiuni politice ce se mani-festã în cadrul unui sistem socia1 dat, cu care întreþine raporturi com-plexe.

În termenii analizei sistemice, ansamblul socia1, cu cele douã componente de bazã — societatea si complexul intemationa1 — repre-zintã mediul care înconjoarã, „anturează" sistemul politic ºi cu care acesta din urmã se af1ã într-o reþea complexã de interacþiuni perma-nente.

Dinspre mediu, sistemul politic primeste un f1ux de „impulsuri", constând în evenimente, inf1uenþe, cerinþe, necesitãti — formulate de indivizi sau filtrate ºi coordonate de partide, grupuri de interese, miscãri politice, organe informaþionale º.a.. Ansamblul acestor cerinþe, „impulsuri" ale mediului, cãrora sistemul politic trebuie sã le dea curs, sã le satisfacã, sã le gãseascã o solutio nare, sunt desemnate prin termenul de input-uri (intrãri) ºi reprezintã conditiile în care componentele sistemului politic ºi sistemul politic însuºi trebuie sã acþioneze.

„Intrãrile", „impulsurile" sunt captate si asimilate de sistemul politic, prelucrate ºi traduse în rezolvãri denumite output-uri (iesiri), care nu sunt altceva decât, fie decizii, pentru executarea cãrora inter-vine forþa legii, fie actiu ni politice, materializate în politici concrete in diferite domenii, care nu au neapãrat un caracter constrângãtor, dar care afectea.zã nemijlocit si sensibil agenþii vizaþi.

Pe circuitul „inlrãri" (input) — „iesiri" (output) este posibilã o acumulare cantitativã sau calitativã de numeroase cerinþe — simple sau complexe, adesea contradictorii — care duc la supraîncârcarea, Ia „stresul" sistemului. Orice sistem politic trebuie sã aibã, însã, capacitatea, supleþea de a suporta o anumitã supraîncãrcare prin mai

multe moda1itãti: satisfãcºd cerinþele în corelaþie cu resursele, þinând seama cã acestea nu sunt nelimitate; fãcând efortul de adaptare printr-o modificare intemã, în acord cu situatia creatã.

Supraîncãrcarea, „stresul" ridicã problema reglãi-ii fluxului de cerinþe ºi a mecanismelor de transformare a nevoilor sociale în exigenþe politice, reglare care, în viziunea unor ana1isti sistemisti, ar fi de douã feluri:

— reglare structuralâ, care rãspunde la întrebarea: „Cine poate converti o nevoie în exigenþe, în obiective politice?";

— reglare culturalâ, care rãspunde la întrebarea: „Ce nevoie poate fi convertitã în cerinþe

politice?”.

La întrebarea „cine?”, rãspunsul este: componentele sistemului politic, dar si sindicatele, patronatul, asociatii diverse, „grupuri de presiune” — private sau publice, naþionale sau strãine —, ce cautã sã influenteze viaþa politicã. Acestia su nt, deci, factorii care pot si tre-buie sã punã în fata si stemului politic nevoile oamenilor si ale societãþii.

La întrebarea „ce?”, rãspunsul î1 dã sistemul politic care trebuie sã aibã capacitatea de „a trata selectiv solicitãrile din mediu, adicã de a admite si de a solutiona unele dintre aceste solicitãri si de a Ie res-pinge pe acelea care sunt de naturã sã aducã atingere va1orilor fun-damentale ale sistemului însusi, dupã formula celebrã a lui Saint-Just:

„Njci un fel de libertate pentru duºmanii 1ibertãtii”.

În legãturã cu acest aspect, D. Easton atrage atenþia asupra a douã probleme: a. sistemul politic nu trebuje considerat ca „o sticlã nea-grã”, ignorându-se ceea ce se petrece în interiorul acestei sticle; b. sistemul politic supravietuieste în mãsura în care are abilitatea de a rãspunde impulsurilor venite dinspre mediu, de a se adapta conditiilor sub impactul cãrora el se af1ã.

„Iesirile” (output), sau, cum le denumesc sistemiºtº„„productia sistemului”, — adicã ansamblul hotãrãrilor, deciziilor, mãsurilor si politicilor concrete preconizate pentru satisfacerea cerintelor —‚sevor solda cu anumite efecte asupra mediului, favorizând sau determinând noi cerinte, noi exigenþe, noi probleme ce se cer soluþionate. Acest circuit „iesiri” — mediu, respectiv impactul „productiei sistemului”

asupra mediului sãu, este desemnat prin termenul cibemetic feedback sau „buclã de reactie”, ori „retroversiune”. Rezultã clar, dupã

cum si David Easton subliniazã, cã în raportul sistem—mediu, mediul nu trebuie înþeles numai ca o simplã sursã de cerinte, ci si ca o „retortã” în care se restructureazã, se aseazã si se reaseazã ansamblul cerinþelor, nevoilor, aspiratiilor membrilor unei societãti date, iar sis-temul nu trebuie privit numai ca un receptacol pasiv al solicitãrilor venite din mediu, ci ca unul dintre factorii fundamenta1i, care, prin „producþia” sa, are impact asupra mediului, determinând în interiorul Iui schimbãri si modificãri structurale.

Pe baza tuturor acestor noþiuni si elemente definitorii, David Easton a propus urmãtoarea schemã sugestivã a sistemului politic:

SIST. ECOLOGIC

SIST. BIOLOGfC

SIST. PERSONÂLIT.
SIST.SOCIAL CON RSIA º OUTPUT
FEEDBACK LOOP

Lº$_1$ concluzie desi a fost ana1izatã foarte critic si i s-au relevat li-mitele pe care, realmente, le are, limite asupra cãrora nu ne oprim aici deoarece le-am precizat în partea de prezentare istoricã,

subliniem numai cã analiza sistemicã, în afarã de un mod foarte sugestiv de a înþelege legãtura organicã dintre sistemul politic ºi societatea care-1 înglohează, inclusiv mediul intemaþi onal, — de unde si deosebita ei forþã euristicã —, are meritul de a fi relevat cel puþin urmãtoarele aspecte esenþiale:

atenþia acordatã percepþiei de cãtre «actori», autoritãþi ºi

instanþe de decizie a «semnalelor» emise de cãtre mediu a pus pro-blema receptivitãþii autoritãþilor politice fatã de cerintele exprimate sau faþã de manifestãrile de eroziune a1e susþinerilor sistemului;

— deciziile politice *(output)* nu sunt raportate la o voint prezu-matã a unui grup nediferenþiat de decidenti vorb ind o singurã limbã, ci concepute ca rezultat al multiplelor conf1icte între conducãtori si interese contradictorii;

— activitatea politicã nu poate fi înþeleasã decât ca jnseratã într-un ansamblu de activitãþi sociaîe".[39]

Analiza functionalã a fost fundamentatã în sociologia politicã de Gabriel A1mond'º ºi fo1oseºte drept concept fundamental pe cel de funcþie, care desemneazã ansamblul activitãtilor, actiunilor si proce-selor vita1e ale sistemului politic, ce asigurã menþinerea, funcþionarea lui si-i confe rã capacitatea de a interacþiona cu mediul, de a da raspuns solicitãrilor acestuia, prin acest rãspuns inf1uenþându-l. Deci, ceea ce în abordarea sistemicã s-a nuniit „producþia sistemului", în analiza functionalã este rezultatul functiilor sistemului politic. Gabriel Almond împarte aceste funcþii în trei categorii:

— functii ale capacitãtii sistemului, care vizează raporturile între sistemul politic si mediul sãu, punând in actu capacitatea sistemului politic de a regla activitatea socia1ã, de a distribui bogãþia ºi resurse-le între membrii sãi. Dupã Alntond, aceasta presupune: capacitatea de extracþie, însemnâncl capacitatea sistemului politic de a mobiliza în profitul sãu resursele materia1e si umane din mediul sãu intrasocia1 ºi intemaþional, fiind constient de cantitatea ºi calitatea resurselor prelevate, de costurile prelevãrilor si de mãsura în care acestea afectează susþinerea sa politicã, precum ºi mijloacele de extracþie (persuasiunea, constrângerea etc.); capacitatea de reglare, care vizează controlul asupra indivizilor ºi grupurilor, ce persoane sau grupuri sunt supuse acestui control, ce sectoare ale vietii individuale si

de grup sunt controlate, care sunt frecvenþa ºi intensitatea

intervenþiei autoritãþilor abilitate sã exercite controlul etc.; capaci-tatea de distributie se referã la alocarea de cãtre sistemul politic a

Iteana Voicu, **Stiintã politicii,** Universitatea Þehnicã Ctuj-Napoca, Cluj-Napoca, 1992, p. 16-17.

40 Gabriel Almond and G. Bingham Powell Jr., **Comparative Politics. A**

Developmental Approach, Little Brown & Co., Boston, 1966.

bunurilor, serviciilor, onorurilor º.a. pentru indivizi si grupuri sociale; capacitatea reactivã este capacitatea de a da rãspuns, ea fiind expresia sensibilitâtii sistemul ui politic la cerinþele care îi sunt adresate. Această sensibi1itate depinde de: factori structurali (grupurile abilitate sã exprime aceste cerinte, mijloacele de comuni-care ºi procedurile de tratare a respectivelor cerinþe), în această sferã intrând birocraþia modemã, coipul legislativ, sistemul administrativ; factori **culturali; vointa clasei care deþine puterea,** faptul dacã aceasta este interesatã sã dezvolte această capacitate reactivã a sis-temului sau s-o frâneze;

— **functiile de conversiune politicâ constau** în mecanismele de transformare a „intrãrilor" *(input) în* „iesiri" *(output),* de conversiune a „alimentării" sistemului în „productia" sistemului. Ele sunt functii **de input si output,** în componenþa cãrora intrã **funcþiile guverna-mentale, a1e executivului; functiile legislativului; functiile judicia-re si functiile comunicării politice;**

— **functiile de mentinere si ad aptare a sistemului** au rolul hotărâtor în supravieţuirea ºi rezistenţa sistemului po1itic. Supus erodării, uzurii, sistemul politic necesită întreţinere, înlocuirea ele-mentelor „care dau semne de obosealã", înlăturarea disfunctiilor, crearea de noi roluri politice sau schimbarea continutului celor exis-tente, dar mai ales **renovarea structurilor** sale. Toate acestea exprimă **adaptarea structuralã a sistemului politic,** proces com-plex care are ca etapă superioară dezvoltarea politicã. Este vorba, deci, nu de o simplă adaptare a sistemului politic, ci de o dezvoltare, adicã de o transformare a lui calitativã. Dezvoltarea politicã cuprinde:

— **constructia de staº** vizând perfecţionarea Structurii aparatului de stat, perfecţionarea funcţiilor statului, îmbunătătirea întregii activitãti a statului penlru a **ft** în stare sã mobilizeze resursele materi-ale ºi umane pentru a face faţă cerinţelor organismului social în ansamblul său;

— **constructia natiunii,** în sensul reorientării fidelitătii naţiunii spre sistemul politic dat, creării posibilitătii ca aceasta sã fie deschisã, disponibilă la acceptarea structurilor sistemului si „răspunsurilor" lui;

— **dezvoltarea participârii,** adicã asigurarea conditiilor si posibilitãţilor participării la sistemul politic a unor grupuri socia1e.

Sub toate aceste aspecte, răspunsul pe care sistemul politic îl dă so1icitărilor venite din mediu conditioneazã stabilitatea sistemului politic ºi, într-o măsurã, „ipotechează chiar viitorul".

S-a sub1iniat — si nu fără temei — cã, în comparaţie cu analiza sis-temicã, ana1iza funcţiona1ã prezintă câteva avantaje:

— priveºte sistemul politic în evoluţie, în transformare, într-un continuu proces de optimizare;

— înte lege sistemul politic în **relaţie organicã cu societatea glo-balã, care** nu este conceputã ca un ansamblu nediferenţiat, compus din elemente eterogene, ci ca o tota1itate integralã din care sistemul po1itic este numai un element,

— considerã dezvoltarea politicã articulatâ cu dezvoltarea socialã, iar rolurile politice subordonate valorilor socia1e genera1e.

4. CATEGORIILE CENTRALE ALE SOCIOLOGIEI POLITICE

Familiarizarea cu sociologia politicã impune, încã în partea intro-ductivã, definirea câtorva dintre noţiuni1e cele mai des utilizate, care descriu componentele universului politic, adicã a1e obiectului pre-ocupărilor noastre.

Faptul politic este orice eveniment, situatie, fenomen sau reali-tate care, într-un fel sau altul, exprimă un aspect al politicului, asa cum **faptul** social exprimă un aspect al vieţii sociale. Politicul fiinci un parametru, o dimensiune, un aspect al vieţii sociale, faptul politic nu poate fi decât o categorie specificã de fapt social. Faptele politice reprezintă materia primă în studiile empirice de sociologie po1iticã.

Evenimentul politic reprezintă orice fapt important, orice împre-jurare deosebită, crestere, schimbare, modificare relevante, având continut, semnificaţie ºi importanţă politice. **În** general, evenimentele politice sunt materializări ale schimbărilor si transformărilor petrecute în rea1itatea politicã, semnul unor evolutii politice care au loc fie în sfera practicii politice, fie în cea a instituţiilor politice, fie în distributia ºº exercitarea puterii.

Procesul politic reprezintã un flux de fapte, fenomene, eveni-mente ºi acţiuni politice relativ omogene ºº dependente cauzal ori structural-funcţional, care reprezintă sau conduce la schimbări ori iransformări în viaţa politicã. Întregul proces social poate fi

consi-derat o combinaþie de procese po1itice, economice, socia1e etc.. Dupã cum, procesele politice, ca „semne" ale devenirii, au la bazã dinami-ca vieþii sociale în ansamblu.

Angajarea politicâ este luarea de poziþie activã ºi fermã în pro-blemele vietii politice interne ºi intemaþiona1e, participarea nemijlo-citã la dezbaterea ºi soluþionarea lor, pe baza unor opþiuni po1itice ºº a convingerii cã luarea unei asemenea poziþii este o datorie mora1ã, civicã, ceea ce denotã o conºtiinþã politicã ºi civicã bine conturatã ºi consolidatã.

Competiþia politicã este angajarea politicã în „concurenþã" cu alþi **„actori" politici, cu un scop precis** — fie pentru a **obtine o mai** solidã si largã bazã socia1ã **de susþine re,** fie pentru a **cuceri poziþii** în ierarhia puterii, fie pentru a câ.ºtiga **electoratul** etc..

Lupta politicâ implicã angajarea politicã de mare intensitate între „concurentii" de pe scena vieþii politice, fiecare urmãrind sã învingã pentru a-ºi atinge scopul po1itic propus. Lupta politicã nu poate **fi** deftnitã si înteleasã numai dintr-un singur unghi de vedere. Ea capãtã un anumit conþinut ºi anumite forme de manifestare, atât în funcþie de scopul pentru care se desfãºoarã, cât ºi, dupã cum pre-cizeazã Eisenstadt, dupã „extinderea ei (câte grupuri antrenează), dupã instituþia politicã spre care se orientează"[41] etc.. Oricare ar fi varietãþile luptei politice în functie de aceste criterii sau altele care ar mai putea **fi** avute în vedere, un lucru apare clar: lupta politicã se desfºiºoarã pe multe planuri, în legãturã cu o diversitate de þeluri, dar în cea mai mare mãsurã si cu cea mai mare intensitate ea se duce pentru putere (pentru a o pãstra, a o cuceri sau inf1uenþa), ca ºi pentru sau împotriva unui regim politic.

Lupta politicã se poate transforma în **conflict politic atunci** când **are la bazã** stări antagonice, ciocniri de interese ireconciliabile, de idei, de politici, de programe politice etc.. De regulã, conf1ictul po1itic este un „semn" cã s-a produs o crizã, fie la nivelul puterii, fie la cel a1 sistemului politic, fie, si mai grav, la nivelul regimului politic. Conf1ictul politic, mai ales conf1ictul politic major, ameninþã

41 S. N. Eisenstadt, op. cit., p. 13.

stabiiitatea „ordinii pub1ice" existente, amenintã chiar stabi1itatea societãþii. A rezolva conf1ictele politice ºi a promova solutii demo-cratice de desfãºurare a luptei ºi concurenþei politice este una dintre principalele sarcini ale sistemului politic.

În universul politic, un rol important îl au **ideile politice** care, din punct de vedere a1 ordinii lor, ca ºi în ceea ce priveºte rolul lor în viaþa po1iticã ºº în viaþa societãþii, se leagã de interesele, nãzuintele

ºl

scopurile politice a1e unui grup socia1, clase, fracþiuni de clase, pãturi

sociale. Ideile politice ref1ectã rea1itatea politicã ºi socia1ã, raportarea oamenilor la aceastã realitate, pe baza experienþei social-istorice si politice a grupului social ºi politic din care fac parte, precum ºi norme de comportare po1iticã, directive de actiune politicã etc.. In formã conceptua1izatã, esentializatã si genera1izatã, ideile politice se consti-tuie în concepþii, teorii, doctrine, programe politice, credo-uri politice etc.. In aceastã formã, ele a1cãtuiesc diferite ideologii politice. Ca ideologii, ideile politice caracterizează grupurile angajate în lupta pentru putere ºi conditionează opþiunea politicã a individului, stiut ftind cã aderenþa unei persoane la o forþã politicã sau alta (organizaþie, partid), la un grup politic sau altul presupune acceptarea ideilor politice ale grupului la care se aderã. Ideile po1itice sunt întot-deauna legate de o anumitã practicã politicã, ele emanând de la aceas-ta ºi, în acelasi timp, condiþionând-o, orientând-o, fundamentând-o. Aceastã legãturã organicã între ideea politicã ºi practica politicã i-a determinat pe unii cercetători sã aprecieze cã politica fãrã idei politice înseamnã „cuadratura cercului", adicã o imposibilitate obiectivã.

Elementele de bazã, esenþiale ºi de maximã importantã ale uni-**versului politic** rãmân însã **sistemul politic, puterea politicã si regimul politic, pe** care doar le amintim aici, urmând sã revenim la ele în capitole ulterioare.

Sistemul politic, desi nu se „bucurã" încã de o definiþie unanim acceptatã, este îndeobºte înþeles ca un ansamblu complex ce cuprinde într-o profundã unitate organicã **institutii le politice (statul, par-tidele si organizaþiile politice), precum ºi ideile politice,** având drept **atribut** fundamental **luarea deciziilor politice. E1 reprezintã unul** dintre pilonii de bazã ai universului politic pentru cã: este **universal în destinatia** sa, extinzându-se asupra **tuturor membrilor**

societãþii; are controlul ultim a1 întregii vieþi socia1e; are dreptul de a **lua decizii obligatorii,** iar acest drept este acceptat ca legitim; deciziile sa1e **au autoritate,** aceasta însemnând o supunere fatã de ele din partea membrilor societãþii.

Puterea politicã reprezintã funcþia socialã generalizatã de a lua decizii pentru ansamblul societãþii globale, în conformitate cu intere-sele celor care dominã în sistemul puterii, ºº a le asigura îndeplinirea prin autoritatea suveranã ºi prin mijloacele forþei publice...

Regimul politic este ansamblul institutiilor si raporturi1or politice prin care un grup, o categorie sau o clasã îsi impune interesele si voinþa asupra întregii societãþi, fapt exprimat în structurile, mecanis-mele detinerii ºi exercitãrii puterii, în drepturile si libertãti1e politice ale membrilor societãtii, în dominatia asupra celorlalte sectoare ale vietii socia1e.

Universul politic este deci o întreagã constelatie de ins tituþii si **relaþii** politice, de fapte, evenimente ºº procese politice, care, în **ultimã instanþã,** exprimã **modul** ºº **calitatea organizãrii vieþii politice** auneiþãri.

11. PUTEREA POLITICÃ sI FENOMENELE SALE COREL ºTIVE

PUTEREA CA FENOMEN SOCIAL

1. SPECIFICUL **RELATIEI DE PUTERE**

Orice grup socia1 organizat presupune existenþa între membrii sãi a unei multitudini de relaþii (de interese, de solidaritate, de atracþie sau de conf1ict etc.), dintre care cele de putere au un rol aparte, cu totul distinct faþã de gama practic nelimitatã a raporturilor socia1e în grupurile umane mari ºi complex stratificate. Cu privire la societãti se poate aftrma cã ele reprezintã „reþele sociologice multiple de pu-tere, care se suprapun ºi se intersectează" º. Cum vom vedea, existã o legãturã indestructibilã între orice formã de organizare socialã — de la cele mai simple **ºi** pânã la macrogrupuri — si relatia de putere, ceea ce face extrem de necesarã o ana1izã atentã si lipsitã de prejudecãti a acestui fenomen. Inainte de a ne preocupa de specificul acestei relatii, este bine sã subliniem cã existã deja o literaturã considerabilã despre acest domeniu, cã ana1iza sociologicã a puterii abia a debutat, mai a1es în ultimele **trei** decenii, în literatura occidenta1ã si cã, în fostele state cu regimuri totalitar-comuniste, modul de tratare a acestui subiect, deºi n-a 1ipsit cu desãvârsire, era puternic marcat de slogane marxiste ori pseudomarxiste, ori, pur ºi simplu, de propaganda de par-tid, simplistã, rudimentarã si fãrã nici un conþinut cât de cât ana1itic.

Este, deci, certã legãtura între orice tip de organizare socialã, oricare dintre formele cât de cât complexe de agregare a1e unor grupãri umane ºt existenþa unor forme de putere. Totusi, acest lucru nu ne îndreptãþeste sã aftrmãm cã toate relatiile umane sunt, într-un fel sau a1tul, reductibile la relaþii de putere. „Fiecare act social este o exercitare a puterii, fiecare relaþie socialã este un echilibru a1 puterii ºi fiecare grup sau sistem socia1 este o organizare a puterii"[2]. Fiind de acord cã exercitarea puterii este **dinamica centralã în cadrul procesului de organizare socialâ,**

Marvin **E.** Olsen, Martin N. Marger (eds.), **Power in Modern Societjes,** Westview Press Inc. Boulder, San Francisco, Oxford, 1993.

2 Ibidem, p. 13.

lrebuie să remarcăm, în acelasi timp, că puterea nu caracterizează toate relaþiile socia le ºº că, dimpotrivă, există tipuri ºº forme de astfel de relatii care se constituie ºi se manifestă în absenta puterii. O primă distinctie pe care putem s-o introducem va º în mod necesar legată de calitatea si de echilibrul unor asemenea relaþii; acelea dintre ele ce se caracterizează prin egalitatea rolurilor sau prin caracterul lor interschimbabil în cadrul aceluiasi raport, în mod precis **nu** sunt relaþii de putere.

Mai simplu spus, acolo unde nu există ierarhii durabile si consfinþite ca atare în legi scrise ori într-o îndelungată cutumă, nu avem de-a face cu fenomenul puterii. O afirmaþie precum cea citată mai sus tinde să ne prezinte puterea ca fiind omniprezentă, ea fiind liantul, ele-mentul de coeziune sau de manifestare în orice grup socia1, permanenþa oricărui act sau fapt care se produce în grupările umane. Au existat ºi există însă dintotdeauna, si mai ales în lumea contemporană, o multitudine de asociatii volunt are, nepermanente, lipsite de duratã sau cu o duratã scurtă, efemeră, ce nu sunt marcate de putere ºi nu se manifestă prin ea. Printre cele mai simple ºi mai des întâlnite sunt cele legate de preocupări comune, de afinitãti individ ua1e ori de grup, spontane si fără coduri severe ºº precise, apărute pentru satisfacerea unor nevoi spiri-tuale sau de alt gen, dar care nu sunt dirijate ºi organizate în mod cen-tra1izat, neputând utiliza asupra membrilor nici un fel de constrângere exterioară, în afara vointei proprii sau liberei a1egeri. Din această gamă, practic extinsă asupra oricărui grup uman, fac parte ºi relatiile de afecþiune, dragoste, care preced constituirea viitoarelor familii. Există tentaþia de a le considera ºÎ pe acestea din urmă drept marcate de pu-tere, mai ales dacă o parte predominã/dominã asupra celeilalte, datorită puterii sentimentelor ori a unei voinþe mai accentuate[3].

º Cineva, ea sau et, profstă, de pitdă, într-o relaþie sentimentată de dependenþa ceteilatte părti, de subjugarea ce poate Ia un moment dat izvorî djn actul de devotiune fată de fiinta jubi tă, mai ales dacă sentimentele nu sunt împărtăsite (cum se intâmplă adesea) de către ambij membrj ai cuplului.

Este problema eternă a dramelor sentimentale, vechi de când există omeniiea, ce se ivesc de pe urma faptului că una din părþi nu răspunde cu aceeasi măsură, dar caută să profite cle orbirea celejlalte sj s-o domine în mod tiranic. Ar fi tentant să considerăm această dominaþie drept un fapt de putere, mai a1es că ea poate apărea ca abuzivă si discretionară, cerând supunere neconditionată si indeplinirea fără crâcnire a capriciilor ceteilalse părti. Dar ceea ce deosebesse cea mai tiranică dominatie dintr-o relaºe senti-rnentală de un fapt autentic de putere vine din caracterul întâmplăsor si efemer a1 primei retaþi1, care nici nu are vreo relevantă în afara cu plului; spre deosebire de ea, relatia de putere **nu estenici efemerã, nicj** întâmplătoare **si chjar dacă se referă la grupuri mici ea va reverbera, de regulă, către ansambluri mai largi** decât **un simplu cuplu.**

În realitate, în relatiile sentimentale este vorba despre influenþă, care, fiind reciprocă sau nepermanentă, nu poate fi consemnată ca fapt de putere. Cum vom vedea, atunci când inf1uenþa se exercită în mod inegal ºº permanent dintr-o singură direcþie, sau în avantajul unei părþi ºi, eventual, în detrimentul celeilalte, atunci ea este izvorâtă dintr-o relatie de putere. **Grupările umane permanente, mai restrânse sau mai largi, bazate pe ierarliii ºi pe interese distincte si de lungă duratã, cu moduri specifice de organizare consemnate în ritualuri sau în Iegi si unde formele de activitate nu sunt izvorâte din convingeri spontane ori ocazionale, ci, dimpotrivâ, sunt dirijate de către persoane sau grupuri ºi executate de câtre alte persoane sau grupuri, chiar dacă acestea din urmâ nu doresc întotdeauna acest lucru si ar** fI **chiar tentate să opună rezistenþă, sunt, în mod cert, caracterizate de putere.**

„Trebuie să fie clar — precizează **Robert Bierstedt** — că este nevoie de putere pentru a consfinþi asociaþia, a-i garanta continuitatea, a-i întări normele... Pe scurt, puterea sprijină ordinea fundamenta1ă a societăþii ºi organizarea socială în cadrul ei... Fără putere nu există nici organizaþie ºi nici ordine. Introducerea dimensiunii timp ºi exigenþele de circumstanþă cer reajustări continue în structura fiecărei asociaþii ºº puterea este cea care o susþine de -a lungul acestor tranzitii”[4].

În viaþa cotidiană, fiecare individ ºi orice grup social evolueazã sub inf1uenta si, la rândul lor,

inf1uenþe azã, având un rol distinct, cele douã forme esentia1e de rel aþii — **de putere si în afara puterii. Viata** socialã nici nu poate fi imaginatã ºi înþeleasã corect fãrã aceastã nesfârºitã policromie a relaþiilor umane care se condiþioneazã ºise inf1uenþeazã reciproc pe toatã durata existenþei, fãrã ca vreodatã sã poatã fi consemnat triumful ultim si definitiv al unei forme de asociere asupra alteia pentru cã aceasta ar face, practic, orice convieþuire imposibilã. Aºa cum nu se poate imagina o viaþã socialã echilibratã si durabilã sub semnul efemerului, al asocierilor spontane si

ocaziona1e, al legãturilor întâmplãtoare ºj izvorâte exclusiv din

bunãvoinþa tuturor (ceea ce nici nu se poate obþine), tot aºa nu poate ft un climat social dirijat dupã principii mecaniciste, în care spon-taneitatea si liberul arbitru sã fie absente. Marea eroare, cu urmãri

Robert Bierstedt, Power and **Progress. Essay on Sociological Theory,** McGraw-Hill, New York, 1975, p. 234-235.

funeste pentru numeroase societãti, a regimurilor totalitare a constat, în fond, în tentatia (niciodatã realizatã integral) de a domina prin fortã brutã ºi printr-un control absolut — materia1 ºº spiritua1 — asupra unor popoare, lichidând orice scânteie de imaginaþie ºi de spirit creativ, de spontaneitate si de asociatie liber co nsimþitã.

Revenind la relaþiile de putere, vedem cã trãsãturile lor distincte nu pot fi separate de **durabiiitatea** lor (un anumit caracter peren), asinietria **ori inegalitatea rolurilor** între membrii ce compun diferite grupuri, **dependenþa de ierarhii, de norme sau de ritualuri,** existenta **unui** centralisns (mai mult sau mai puþin accentuat) izvorât, la rândul lui, din nioduri specifice **de organizare.** Toate acestea îºi au corespondentul lor spiritua1 în teorii mai mult sau mai puþin elaborate, care, la nivel nationa1 ori intemaþiona1, iau forma unor doctrine sau ideologii. Relaþiile de putere sunt asimetrice prin aceea cã detin ãtorul puterii exercitã un control mai mare asupra com-portamentului supusilor decât invers, dar reciprocitatea inf1uenþei —criteriul cle definire a relatiei sociale — nu este niciodatã distrusã în totalitate, cu excepþia acelor forme de violent fizicã, unde, desi indreptatã împotriva unui om, nu-1 tratează decât ca pe un obiect fizic.

Totusi, as imetria relaþiilor de putere este adesea accentuatã pânã într-atât, încât logic este un nonsens sã se vorbeascã de relaþii „bila-terale" de putere sau de „ega1itate de putere"[5] în negocieri sau con-fiicte. Un **alt autor, Peter Blau,** susþine cã „interdependenta si inf1uenta reci procã de putere egalã indicã lipsa de putere"[6]. Aceastã asimetrie a relaþiilor de putere indicã faptul cã **resursele puterii sunt inegal distribuite ºi,** de asemenea, aratã clar cã **o relatie de acest tip nu poate functiona fârâ diviziunea conducâtori-condusi indife**-rent de natura societãþii în cadrul cãreia se manifestã. Diferenþa de potenþial[7] intre membrii feluritelor colectivitãti umane face efectivâ

Ibidem. p.[13].

6 Peter Btau, **Djfferentiation of Power, în: Political Power. A Reader in**

Theory anct Research, The Free Press, Collier-McMi1lan Limited, New York, London, 1969, p. 308.

Aceastã diferentã de potential în retatia de putere face ca diversi autori (R. Bierstedt, A. Etzioni etc.) sã compare puterea cu un curenþ electric: asa dupã cum aces-ta nu se poate transmite fârã o diferentã de potential între cei doj poli, tot asa puterea nu se poate manifesta fãrã djviziunea conducãtori-condusi, bazatâ, deci, pe diferenþierea roturilor. În acelas timp, asa cum mânuirea incorecþã a sursei de energie electricã poate determina accidente grave, nerespectarea roluritor sau recatcitranta celor care nu se supun pot atrage sancþiuni negative ate puterii.

relaþia de putere si-i deteºã, în acelasi timp, siratiftcãri complexe ºi ierarhii care, luate în

ansamblu, oferã imaginea societãtii luate caîntreg[8].

Totusi, asimetria relaþiilor de putere nu trebuie absolutizatã, desi ea reprezi'îtã, cum am spus, principa1a caracteristicã a acestnra dacã iratãm relaþiile de putere ca fiind exclusiv ierarhice si ºi1atera1e, trecem cu vederea o întreagã categorie de relatii între persoane sau grupuri în care controlul unei persoane sau a1 unui grup asupra a1tora în legãrurã cu un anumit domeniu poate fi echilibrat de controlul celorla1ti **într-un domeniu diferit. Numai într-un regim tota1itar în care conirolul** diferitelor resurse se concentreazã în mâini cât mai puþine se poate vorbi de o asimetrie accentuatã a raporturilor dintre deþinãtorii puterii ºi o majoritate aproape spoliatã de orice fel de drepturi si libertãti. Dar chiar si acolo, cum s-a dovedit, a existat **o** anumitã **intercursivitate**[9] a puterii înire grupãrile birocratice a1e puterii din regimul comuni.st. S-a vorbit, adesea, despre lipsa de putere a sindicatelor din regimul comunist ºi chiar a existat, în opinia publicã, o atitudine de persif1are a acestora pen-tru lipsa lor de eficienþã, si totusi, birocratia sindica1ã a avut un rol în limitele impuse de regim, iar fondurile materia1e mânuite de aceasta nu erau deloc modeste. Într-un regim democratic însã, împãrtirea domenii-lor între pãrþi poate ft adesea rezultatul unor reglementãri de naturã constituþiona1ã sau, a1teori, al unor înþelegeri, la rândul lor, precedate de o luptã deschisã pentru putere.

Aºadar, termenul de „putere intercursivã" a fost propus pentru relatiile caracterizate de un **echilibru de putere ºi o repartizare a donseniilor între pãrti.** Se deosebeste de „puterea integralã", în care luarea deciziilor si initiativelor de acþiune sunt centralizate si mono-polizate de o singurã parte. „Puterea intercursivã existã acolo unde puterea fiecãrei pãrþi într-o relatie este contracaratã de cea a celor-la1te, cu proceduri de ajungere la înþelegere sau de luare în comun a deciziilor, proceduri care le reglementeazã relatiile atunci când este vorba cle probleme ce le afectează amândurora obiectivele ºi intere-sele"[10]. Am dat o relativã extindere acestei probleme a puterii inter8 Cf. Virgil Mãgureanu, Puterea **politicã si sistem ul social, Editura Polisjcã,**

Bucuresti, 1985, p. 17.

º Calitate datoritã cãreia o persoanã sau un grup care are putere intr-Un anumit plan nu are putere relevanþã in altul, în timp ce alþii, lipsiþi de putere intr-un domeniu, o pot manifesta în attul.

10 Marvin E. Olsen, Martin N. Marger,(eds.) op. cit., p. 13-14.

cursive si a celei integra1e numai pentru cã în ea rezidã miezul unei dezbateri, încã netransate, cu privire la modul în care funcþionează societãtile modeme de astã.zi ºi cum trebuie conceput **echilibrul pu-terii,** ori relatia dintre deþinãtorii puterii ºi cei care se supun, pentru ca societatea sã functio neze, dacã nu optim, mãcar în limite tolera-bile, pentru majoritatea membrilor sãi.

Este stiut, puterea integra1ã (sau absolutã) comportã riscuri grave cu privire la posibile abuzuri ori acte de corupþie sau, ºi mai rãu, pu-terea si reprezentanþii ei se pot situa în afara, deasupra si chiar impotriva societãþii pe care pretind cã o servesc. Toti ana1iºtii care examinează fenomenul puterii ajung ºi la întrebarea, mai mult sau mai puþin bine pusã: cine îi conduce pe conducãtori, cine îi pãzeste pe paznici, cine îi supraveghează pe supraveghetori? Presupunerea din spatele întrebării este cã puterea conducãtorilor de a decide în mod discret nu poate fi eliminatã, în totalitate, în societãtile umane. Acolo unde puterea integralã este stabilitã ºi recunoscutã ca inevitabilã în cel puþin unele situatii sau domenii, ca în cazul puterii statului în societãtile mo deme, tentativele de a o limita pot fi fãcute si în sensul de a încerca transformarea puterii integra1e într-un sistem de putere intercursivã.

În cadrul grupãrilor umane complexe este inerentã diviziunea socialã referitoare la conducerea diverselor forme de activitate; aici este inevitabil sã aparã asimetriile ºi inega1itãtile de roluri între diferitele categorii de indivizi. Cu cât creste gradul de complexitate a1 comunitãþii umane se adânceste si diviziunea amintitã, iar relatiile de putere vor deveni cadrul necesar, cel mai cuprinzãtor la nivelul comunitãtilor de acelasi tip, care va integra si dirija toate celelalte forme de conducere si dirijare a activitãtilor de orice fel. Se poate imagina conducerea oricãrei forme specifice de activitate, dar puterea se manifestã ca factor **global ºi integrator. Ea** devine, astfel,

matricea unui anumit corp socia1 în tot ceea ce acesta manifestã mai semnificativ.

Puterea nu se susþine doar cu una sau alta dintre resursele de care dispune o comunitate umanã, ci, de regulã, se sprijinã pe majori-**tatea acestora;** ea imprimã societãþii scopuri stabile ºi se strãduieste sã formeze convingeri de duratã. Valorile puterii reprezintã, de fapt, chintesenta celorlalte forme si niveluri de manifestare pe plan axio-

logic astfel cã, nu de puþine ori, în organizarea consensului unei majoritãþi socia1e, puterea va utiliza considerente de ordin general, strategic, neomiþând însã nici pe cele tinând de tradiþia istoricã, moralã sau culturalã.

Generarea puterii — datã fiind inegalitatea amintitã a rolurilor între cei care conduc ºº cei care se supun în cadrul relatiei de putere — **nu trebuie, în mod necesar sã se bazeze pe fortã sau coercitie. Existã** a1te surse sau mijloace prin care ea se poate face ascultatã, cum a.r fi resursele economice (utilitare) sau normative etc.. Se susþine, chiar, cã puterea recurge în cele din urmã la fortã atunci când celelalte pârghii — economice sau morale — nu sunt eficiente.

Puterea presupune, prin definiþie, capacitatea de a reduce rezistenþa în raport cu scopurile sale, ea nefiind, prin aceasta, în mod necesar coercitivã în sensul eliminãrii tuturor a1ternativelor la linia impusã. Orice putere poate fi coercitivã în mod **potenþial,** dar, de regulã, ea se **exercitã închizând unele alternative si fãcând mai putin atractive altele. Dupã** cum observã si Amitai Etzioni, majori-tatea celor care exercitã puterea trebuie sã aleagã nu între a obtine îndeplinirea voluntarã a sarcinilor sau folosirea fortei, nu între îndeplinirea unor directive ori aplicarea puterii, ci, mai degrabã, sã decidã **care anume dintre genurile de putere trebuie aplicat. „O** unitate societalã este cu atât mai activã cu cât intensitatea aplicãrii puterii este mai micã, cu cât acþiunea societalã se bazeazã într-o mai mare mãsurã pe un consens autentic ºi cu cât genurile de putere folosite sunt mai putin alienante”[11].

2.DIFERENTIEREA FORMELOR DE PUTERE

Diferenþierea formelor de putere dintr-o societate constituie, de asemenea, o problemã esenþialã pentru sociologia politicã. Virtual, se poate susþine cã existã atâtea feluri de putere câte **genuri de grupuri sociale stabiie existâ** (si care sunt caracterizate prin asimetrie de

11 Amitai Etzioni, **The Active Society, The** Free Press, New York, 1968, p. 319.

roluri, prin alocare inegalã de resurse ºi valori ºi deci prin posibili-tatea unor reglementãri imperative între membrii grupului respectiv). Putem, astfel, distinge puterea familialã a pãrinþilor, puterea admi-nistrativã dintr-urt aparat ierarhic, într-un minister, într-o organizaþie politicã, militarã s.a.m.d.. Constatãrn, totuºi, cã aceste forme particu-lare de putere sunt, de regulã, **integrate în ansambluri mai largi de** acest tip, cârora le datorează scopurile ºi va1orile ºi, în cele mai multe cazuri, principa1ele instrumente de acþiune.

Pentru studierea puterii politice, a fundamentelor ei si a resurselor principale de care poate dispune, ni se pare important sã ana1izãm interdependenþa acesteia cu douã domenii în cadrul cãrora se consti-tuie puteri specifice: cel economic si cel niilitar. În constituitrea pu-terii economice si a celei militare un rol esenþia1 îl joacã tipul de resurse de care dispun *în* mod precumpãnitor domeniile în cauzã, modul de constituire si funcþionare a ierarhiilor specifice acestora, natura intereselor ºi relaþiilor predominante în cadrul lor etc..

Reproducþia economicã în cadrul unei societãþi nu presupune doar eficacitatea sau legitimitatea puterii în unitãþile producãtoare de bunuri sau mãrfuri, ci, de asemenea, într-o mãsurã crescândã, modul în care este produsã cererea de mãrfuri (eventual, legitimitatea aces-tui proces).

Atunci când spunem cã existâ o putere economicã, ne referim la faptul câ aceasta nu se exercitã doar asupra vieþii snuncito-rilor din întreprindere, nu se af1ã numai la nivelul preþurilor sau al determinãrii concentrãrilor industria1e ori al organizãrii cheltuielilor publice; ea rezidã si în modul de organizare, precum si în cuantumul consumului sau, cum se exprimã, de pildã, Jacques Attali, în felul în care sunt produsi consumatorii. „Astãzi, esenþa organizãrii sociale rezidã într-o dialecticã între puterea de a produce mãrfuri ºi puterea de a produce cererea de mãrfuri. Puterea de a produce mârfuri aparþine aparatului economic propriu-zis, susþinut de aparatul de stat. Puterea de a produce o cerere de mãrfuri este mult mai complexã. Este clar cã aparatul educaþional, aparatul sanitar, aparatele ideolo-gice de stat sunt elemente esenþiale ale producþiei de mâine”[12].

Rezultã cã, atunci când studiem raporturile dintre economie si putere, esenta analizei nu constã în a privi în mod unilateral modul în

12 Jacques Attali, **Economie et pouvoir. Le Pouvoir. Rencontres interna-tionales de** Genºve, Editions de la Baconniºre, Neuchâtej, 1978, p. 215.

care sunt produse mãrfurile si cum sunt oamenii determinaþi (sau manipulaþi) sã le consume, ci în a recunoaste în mod clar cã puterea rezidã în „codul care structureazã aceastã autoproductie a societãtii, producând o ofertã pentru o cerere pe care o produce”’[3]. Punând problema din aceastã perspectivã, constatãm interdependenþa fac-torului economic cu cel politic ºi social în genere. Producþia de auto-mobile nu poate exista fãrã o reþea rutierã, dupã cum nici aparatura electrocasnicã ori electronicã nu poate fi obiectul producþiei unor ramuri industria1e fãrã existenþa reþelei electroenergetice naþionale º.a.m.d.. Or, pentru organizarea unui sistem integral care sã asigure un nivel dat al consumului este nevoie de interventia **factorului politic,** de forta organizatoare ºi de sistemul de valori specifice pu-terii politice. Totusi, puterea economicã, ce poate fi socotitã baza materialã propulsatoare a unui nivel dat de civi1izatie, nu poate fi redusã, credem, doar la acest raport dialectic între producerea de cerere si ofe rtã (si de consumatori) la nivel societal.

Ceea ce numim îndeobºte avuþie naþionalã, în sensul cel mai larg (adicã incluzând ºi bogãþiile natura1e cunoscute la un moment dat), constituie potenþialul cel mai de preþ al acestei forme de putere, ast-fel încât, în manifestarea ei, **puterea economicã rezidâ în capaci-tatea de a transforma în sens constructiv acest potenþial,** punându-1 la dispoziþia societãþii ºi determinând sâ se nascã din el un nivel evoluat de civilizatie materialã. In acest sens, cel mai general, puterea economicã ne apare dependentã de resursele umane (nivelul de ca1ificare, gradul de coeziune, disciplinã ºi spirit Organizatoric ale fortei de mu ncã), de potenþialul amintit al avuþiei nationaleºi,mai ales, de orientarea pe care o imprimã strategiilor dezvoltãrii econo-mice puterea politicã din societatea respectivã. Desigur, existã ºi accepþii restrânse ale noþiunii de putere economicã, cum ar fi aceea care rezultã din potenþialul existent la nivelul unei unitãþi productive sau din resursele de care dispune un anumit grup social în raport cu altul, ori chiar din compararea unui nivel de dezvoltare economicã a unei þãri cu acela al alteia.

Existã autori care sunt înclinati sã evalueze în mai micã mãsurã puterea economicã drept o capacitate constructivã la acest nivel, ca un potenþial de care poate dispune o societate la un moment dat

13 **Ibidem, p216.**

pentru a-ºi fauri un nivel de civilizatie mate rialã; dimpotrivã, în asemenea accepþii analiza puterii economice este fãcutã în termenii teoriei conflictului (care este destul de rã.spânditã atunci când se realizeazã eva1uarea puterii în genera1). Într-o asemenea viziune, aceastã formã de putere „apare cu Ocazia retragerii avantajelor eco-nomice sau ... a promiterii lor (de exemplu, comerþ, investiþii, sprijin valutar, ajutor pentru dezvoltare). Pe aceste cãi, puterea economicã poate fi folositã pentru a amenin þa sau, în mod direct, pentru a slãbi sau întãri un alt stat. O exercitare a puterii, specialã ºº istoriceste importantã, o constituie amenin þarea cu încetarea cooperãrii cu alte state, prin retragerea dintr-o aliantã sau dintr-o uniune vamalã...”[14]. Teoria conf1ictului nu este propice pentru

ana1iza efectelor multila-terale ale puterii în interiorul unor naþiuni sau în sistemul intemaþional. Ancorarea teoriei despre putere exclusiv în domeniul conflictului duce, în genere, la o imagine prin excelenþã negativã despre acest fenomen, sursã de conflicte si de ten siuni, înãuntrul si în afara natiunilor. Este incontestabil cã unele state, considerate mari puteri economice prin potenþialul de care dispun în acest sens, uti-lizeazã în mod constrângãtor, în raport cu alte state, anumite resurse economice, cu scopul de a dobândi sau de a-si menþine un statut pri-vilegiat în sistemul intemaþiona1. Nu este, totodatã, mai putin ade-vãrat cã etemizarea unor astfel de raporturi între state ar face imposi-bilã edificarea unei ordini mondiale bazate pe echitate ºi justiþie.

Este însã esential sã remarcãm, atât pentru viaþa intemã a diferitelor naþiuni, cât ººi pentru o ordine mondialã echitabilã si demo-craticã, faptul cã puterea economicâ se afiâ într-o strânsã intercondiþi onare, pe mai multe planuri, cu cea politicâ; la modul cel mai general, putem spune cã riu existã putere politicã echilibratã ºi compatibilã cu normele unei vieti democratice dacã ea nu se fun-damenteazã pe o economie sãnãtoasã ºº cu creºteri semnificative, iar, la rândul lui, orice sistem economic are nevoie de interventia fac-torului politic pentru o dezvoltare norma1ã.

Pentru numeroase societãþi contemporane, **puterea militarâ** reprezintã un potenþial defensiv in sprijinul puterii politice din tara respectivã, cu scopul de a apãra integritatea teritorialã si de a descu-

14 Klaus Knorr, The Power of Nations. The **Political Economy of International Relatjons,** Basic Books Inc., New York, 1975, p. 6.

raja o eventualã agresiune extemã. În acest domeniu, putem vorbi despre o formã distinctã de putere, care decurge din reglementãrile ierarhice de tip militar, din modul de organizare ºi scopurile specifice armatei ºi care conferã un statut aparte grupului socia1 care realizeazã activitatea în acest domeniu. „Puterea militarã prezumtivã are trei componente: forþele armate; ... potentialul militar (capacitatea de a mãri sau îmbunãtãti fortele militare existente) ºº reputaþia militarã, adicã presupunerea altor actori naþionali, bazatã pe experienþa din tre-cut, cã statul respectiv are dispoziþia mai mare sau mai micã de a recurge la ameninþãri militare atunci când sunt încãlcate interesele sa1e vitale”[15]. Totusi, am simplifica excesiv raporturile dintre fenomenul politic si cel militar, dacã l-am considera pe cel din urmã doar ca o resursã a puterii politice sau ca un instrument de care aceastã putere uzeazã în împrejurãri extreme. Subliniem acest fapt nu numai pentru cã în istoria multor popoare edificarea structurilor politice si, deci, a acestui gen de putere n-ar fi fost posibilã fãrã intervenþia factorului militar; în acest sens, se poate chiar susþine cã cele douã puteri se identificâ, în numeroase cazuri, în devenirea istoricã a multor natiuni.

În lumea contemporanã, în procesul de edificare nationa1ã a unor popoare, puterea militarã a jucat, de asemenea, un rol esenþia1 atât în faza rãzboaielor de eliberare, cât ºi ulterior, în procesul de consolidare a noilor structuri social-politice si economice. Intrucât unele societãþi nou apãrute au fost lipsite initia1 de o elitã politicã civilã suficient de ca1ificatã pentru a-ºi asuma sarcina guvemãni, nu puþine au fost ca.zunle când, *în* iransformãrile politice rea1izate dupã dobândirea independenþei, militarii si-au asumat un rol precumpãnitor în acest sens. Aceastã militarizare a puterii politice din unele natiuni contem-porane a fost cauzatã însã si de fenom ene de crizã, de grave contradic tii interne acumulate în aceste þãri, mai a1es ca urmare a nivelului precar de dezvoltare economicã. Desi interventia militarilor în viat politicã nu poate fi evaluatã în ansamblu ca negativã (au fost si cazuri când ei si-au asumat rãspunderea iniþierii unor procese democratice), totuºi, acest gen de putere, implementatã la nivel guvemamental, s-a identificat, de regulã, cu dictaturi antidemocratice, cu mãsuri represive la adresa forþelor politice progresiste ºi cu iniþierea unor strategii de dezvoltare care s-au dovedit, dacã nu fa1imentare, prea puþin adaptate cerinþelor reale de progres al societãti lor respective.

15 **Ibidem, p. 9.**

Dacã vom corela cele douã. laturi — intemã ºi internaþiona1ã — în care se vãdeste rolul

negativ a1 regimurilor militariste, remarcãm tendinþa de autonomizare a factorului militar din societãtile respec-tive; manifestarea acestei forme de putere ca un fel de „stat în stat" funcþioneazã în mod arbitrar si abuziv, fã.rã a tine seama de interese-le reale a1e poporului în cauzã, dimpotrivã, producând o putemicã eroziune a va1orilor democraþiei ºi echitãtii sociale ººi atentând grav la cele mai elementare drepturi ºi libertãþi umane. Asadar, nu putem eva1ua rolul real al puterii militare considerând-o numai ca pe o resursã a puterii politice, deoarece se poate întâmpla ca aceasta din urmã sã devinã apanajul celei militare si sã fie cu totul subordonatã unor strategii militariste[16]. **În** orice caz, raporturile civili—mi1itari în elaborarea ºi implementarea politicii unei þãri au fost si rãmân o importantã preocupare a sociologiei politice[17].

3. **PUTEREA POLITICÃ**

Cu analiza puterii po1itice ne situãm la nivelul cel mai general al societãþii, una dintre caracteristicile acestei forme de putere fiind legatã de exercitarea sa la nivelul **global** al unei comunitãþi umane. Datoritã caracterului sãu integrator, ea are capacitatea de a cuprinde în sine si a-si subordona, ca resurse ºi mijloace proprii, celela1te forme de putere. Aceste forme pot avea, cum am amintit, o inf1uentã deosebitã asupra puterii politice, având, uneori, chiar tendinta de a i se substitui sau de a-i impune mijloacele de acti une, ori de a-i dicta scopurile, însã, în principiu, subordonarea lor faþã de aceasta repre-zintã conditia esentialã a realizãrii procesului politic în ansamblu, a dirijãrii societãtii luate ca întregl[8].

16 Vezi. în acest sens, Knorr Ktaus, op. **cit.**

17 A se vedea, de ex., tucrãrite cunoscutului sociolog al politicii ºi ãl retatiiloi civili—militari, Morris Janoviz.

18 În ceea ce priveste caracteristiciie puterii politice, modul ei de manifestare si trasãturile ei esentiale, vezi si Viiºgi1 Mãgureanu, Puterea **politicã,** Editura Politicã, Bucuresti, 1979, p. 96-127.

Puterea politicã serveste necesitãtii de a asigura echilibrul diferitelor colectivitãti ce alcãtuiesc societatea ºÎ **compatibilitatea** activitãtilor ce se desfãsoarã în interiorul ei. Scopul ei este, aºadar, de a asigura existenþa societãþii ºi posibilitatea dezvoltãrii ei. G.ºorges Balandier considerã cã „puterea va fi definitã ca rezultând, pentru orice societate, din necesitatea de a lupta împotriva entropiei care o ameninþã cu dezordinea — aºa cum aceasta ameninþã orice sistem"[19]. Determinismul intem, care relevã puterea ca o necesitate socialã, rezultã din importanþa menþinerii echilibrului si coeziunii interne ale oricãrei societãti. Dar ea rezultã si dintr-o necesitate extemã, deoarece fiecare societate este în legãturã cu exteriorul, este, în mod direct sau indirect, în relaþie cu a1te societãþi; scopul puterii este, în acest caz, de a **organiza aliantele si apârarea,** de a afirma, în raport cu exteriorul, unitatea ºi coeziunea, trãsãturile distincte ºº interesele comunitãþii pe care o reprezintã.

Cei mai prestigiosi exponenþi ai teoriei puterii politice recunosc **suveranitatea** drept una dintre irãsãturile sa1e esenþiale. Aceasta pre-supune calitatea puterii de a fi instanþa supremã dintr-o societate sau, altfel spus, **inexistenþa unei alte autoritãþi superioare ei,** la care sã se poatã face apel penlru a-i contesta deciziile. Scopurile politice cer ca aceastã formã de putere sã fie superioarã în raport cu celelalte pu-teri sociale, sâ fie supusã numai unor limitãri constituþionale si, în ultimã instanþã, ca numai aceastã putere sã aibã drept de coerciþie în caz de nesupunere fatã de deciziile sa1e. Aceasta însã nu împiedicã sustragerea guvemanþilor de la orice control socia1, sau independenta lor în faþa reglementãrilor legale; detinãtorii puterii politice, —legislatori ºi guvernanþi —, având ca funcþie sã hotãrascã în numele ansamblului societãþii globa1e, guvemeazã

prin deciziile lor toate celelalte puteri socia1e, fãrã a fi obligaþi sã se supunã vreuneia dintre acestea. Asadar, a spune cã societatea globalã este colectivitate supremã, care nu depinde de nici o alta, înseamnã a spune cã autoritatea acestei colectivitãti este ºi ea supremã. În acest sens, puterea **politicâ este puterea suveranâ"**[20].

Înþelegerea puterii politice ca **o capacitate generalizatâ** (la

19 Georges Ba1andier, Anthropologie **Politique,** PIJF, Paris, 1969, p. 43.

20 Jean-William Lapierre, **Essai sur le fondement du pouvoir politique,** Editions Ophrys, Aix-en-Provence, 1968, p. 74.

nivelni societãþii globale) de decizie ºi **control** necesitã sublinierea cã aceastã calitate nu reprezintã ceva efemer ºi cã ea este întruchipatã în diferite mijloace rea1e de înfãptuire a voinþei sale, fiind consolidatã de puterea aparatului de conducere. Este esenþial sã se înte leagã cã pentru menti nerea ºº consolidarea puterii sa1e, o anumitã clasã sau grup social nu foloseste numai un anumit mijloc, chiar dacã acesta este foarte eficace (ca, de exemplu, constrângerea), **ci totalitatea** mijloacelor economice, socia1e, politice ºº ideologice.

Controlul politic reprezintã funcþia fundamentalã a oricãrei pu-teri de acest fel, care Ie subordoneazã pe toate celelalte. Aceastã dimensiune a manifestãrii sa1e este atât de importantã, încât ana1isti prestigiosi ai puterii (Talcott Parsons º.a.) o definesc ca pe o varie-**tate de control** imperativ. Prin exercitarea controlului politic, pu-terea îi asigurã finalizarea actelor ºi realizarea intereselor forþelor sociale pe care ea le reprezintã. Aceastã functie nu semnificã doar verificarea conformitãþii acþiunilor reale cu voinþa puterii, ci ea reprezintã ansamblul procedeelor si mijloacelor (economice, politice, ideologice sau morale) care decurg din resursele ºi valorile acestei puteri ºi fac posibilã reglarea mecanismului social globa1, precum ºi dinamica acestuia, potrivit cu imperativele puterii.

În funcþie de natura regimului politic, de nivelul consensului sau al contestării faþã de valorile promovate de putere, ca ºi de metodele prin care se exercitã, controlul puterii poate fj slab sau, dimpoirjvã, eficient m raport cu societatea. Acest control este corelat, de aseme-nea, cu legitimitatea puterii; natura procedeelor sa1e este determinatã de nivelul de dezvoltare a democratiei ºi de **echilibrtil care existâ, în societatea datâ, între controlul exercitat de putere asupra** Societâtii si cOnºo1u1 pe care Societatea 11 poate avea asupra pu-terii sau de garanþiile care existã împoiriva abuzurilor acestei puteri. Atunci când existã o disociere între va1orile puterii si interesele majoritãtii sociale si când controlul puterii este coercitiv în mod nediferenþiat, rezultã o scãdere a nivelului activitãþii socia1e, ceea ce echivalează, de fapt, cu o scãdere a capacitãþii de control din partea puterii.

Cum am mai amintit, regimurile totalitare, dintre care cele comu-niste au avut, din pãcate, o longevitate mai snare, au încercat sã exercite un control cât mai accentuat asupra societãþii în ansamblu si

a membrilor acesteia. De fapt, tendinta, niciodatã satisfãcutã. pe deplin, de a exercita un control total asupra membrilor unei societãþi dã si denumir ea generică a unor astfel de regimuri. „Sã-1 urmãrim pe individ pânã sub plapuma de acasã" era, odinioarã, unul dintre slo-ganele regimului nazist din Germania. Tota1itarismul comunist a nãzuit si el sã rea1izeze un control cât mai deplin asupra societãtilor în care a luat fiintã, mai întâi sub forma extremismului bolsevic în Rusia ºi apoi, dupã cel de-a1 doilea rãzboi mondial, cu sprijinul direct sau indirect a1 baionetelor Armatei Rosii, într-o serie de tări din Europa de Rãsãrit (între care si Rom ânia) ºi din Asia. Această extin-dere ºi menþinere a unor asemenea regimuri a putut avea loc si datoritã unor crize specifice pe continentul european (între care

apariþia fascismului), dar si a unor er ori grave de apreciere din partea unor regimuri democratice cu traditie din Europa, cu privire la natu-ra ºi posibila evolutie a bolsevismului. În virtutea unor astfel de erori, fosta Uniune Sovieticã, guvematã, de la apariþia sa ºi pânã în ultimii ani de dinaintea rãsunãtoarei sa1e prãbusiri din 1991, de cele mai tiranice ººi crimina1e regimuri, a

putut apãrea drept aliatul natura1 a1 Occidentului în lupta împotriva nazismului hitlerist, desi s-ar fiputut imagina o po1iticã prin care, de pe urma marii conf1agraþii care a fost cel de-al doilea rãzboi mondial, sã se fi prãbuºit ºi nazismul si bolse-vismul. Controlul total cãtre care au tins aceste regimuri a uti1izat cele mai diverse mijloace, de la cele de represiune propriu-zisã (cu multe milioane de victime) ºi pânã la încercarea de a inocula noilor generaþii, printr-o propagandã pe cât de perfidã, pe atât de zgomo-toasã, ideea unui viitor „de aur", care, desigur, nu urma sâ fie unul capita1ist. În mod paradoxal, atunci când un regim încearcã sã fie cât mai opresiv, utilizând o gamã nesfârsitã de mijloace, el nu reuseste tOtuºi Sº exercite un control total, ci, dimpotrivã (ceea ce este un sever avertisment din partea istoriei), rezultatul final nu poate fi decât cel cunoscut deja: o rezistenþã tot mai generalizatã împotriva unei ast-fel de puteri.

Un alt aspect esential a1 puterii care reproduce, de fapt, modul sãu de generare într-o colectivitate rezidã în caracterul sãu relational si **asimetric,** totodatã. Puterea se înfãptuieste într-O relaþie socialã caracteristicã, **conducere-supunere,** care constituie cele douã laturi inseparabile ale oricãrui fenomen de putere. „Intre cei care exercitã

puterea ºi ceilalti memb ri ai grupului se stabileste o relatie specificã; ea constã în comunicarea ºº executarea hotãrârilor ... A comunica o hotãrâre pentru executare înseamnã **a conduce.** A rãspunde acestei comunicãri, efectuând acþiunile cer ute prin hotãrâre, înseamnã a te supune"[21].

Acest fapt determinã puterea sâ fie o relaþie asimetriCasiSa exprime o **diferenþâ de potenþial** între cei care conduc si cei care se supun. Între conducere þi supunere se stabi1eºte o **interactiune determinantâ,** prin care una din pãrþi cautã sã determine com-portarea celeilalte. Este necesarã studierea acþiunii determinante a puterii în compara þie cu a1te forme de determinare socialã. Dia1ectica puterii se rea1izeazã între cei doi termeni ai relatiei — condu cãtori ºi conduºi. Spre deosebire de a1te acte ale conducerii sociale, puterea are mereu un caracter imperativ, **obligatoriu,** care presupune o prio-ritate determinantã a unei pãrþi a relaþiei puterii. În destule cazuri, anumiþi exponenþi ai gândirii conservatoare, de dreapta, plecând de la constatarea inegalitãþii rolurilor în relaþia de putere, procedeazã la fetiºizarea inegalitãþii sociale, a relatiilor sociale în general, prezen-tatã apoi ca o bazã permanentã a puterii.

Dimpotrivã, plecând de la acelasi fapt, autori aparþinând extre-mismului de stânga, anarhist, contestã valabilitatea ºi legitimitatea oricãrei puteri, considerând cã societãtile umane îþi vor regãsi echili-brul necesar numai dupã ce se vor emancipa de manifestarea oricãrei puteri ºi autoritãti. Ten dinþele extremiste, în genera1, indiferent de orientarea lor, nu pot fi în nici un fel relevante pentru studiul stiintific al puterii. Existenþa acestui statut inega1 între conducere ºi supunere în cadrul puterii nu trebuie sã ascundã faptul cã, în procesul realizãrii ei, cele douã pãrþi se inf1uenþeazã reciproc, ceea ce determinã ca pu-terea sã fie o **rezultantâ a interactiunii asnbilor factori.** Asimetria rolurilor in cadrul relatiei de putere exprimã un fapt istoric ºi tehnic, totodatã. Orice societate resimte nevoia de a fi reprezentatã si cort-dusã la nivel globa1, de a-si echilibra feluritele forme de putere din interiorul sâu, precum ºi de a se manifesta în raport cu a1te naþiuni. Este necesarã, deci, o selectare a celor mai valorosi indivizi dintr-o comunitate umanã pentru a organiza si conduce societatea la diverse niveluri. Sistemul ierarhic al puterii nu exprimã neapãrat forme de

21 J.-w. Lapierre, op. cit., p. 44.

oprimare a unor majoritãþi socia1e, consacrarea unor caste sau elite care se diferentiazã de restul societãþii, se suprapun ei ºº în cele din urmã o dominã în mod abuziv. **Ierarhiile** si **niv elurile puterii sunt,** în principiu, mecanisme **de organizare** si **conducere care asigurâ randamentul necesar ºi o selectare corectâ a valorilor** în interio-**rul unei societâti;** si în acest sens, ele pot exprima potenþia1ul de pro-gres a1 comunitãþii în cauzã, *în* mãsura în care ea ajunge sã fie reprezentatã de cei mai prestigioºi membri ai sãi.

In evoluþia regimurilor tota1itare, în locul supunerii obþinute prin metode persuasive, neviolente, se obþine subordonarea exclusiv prin mijloace violente (constrângere psihologicã,

violentã fizicã). Legitimitatea regimului este contestatã de majoritatea societãtii, deþinãtorii puterii devin incapabili sã hotãrascã ºi pierd controlul instrumentelor puterii publice sau exercitã teroarea pentru a-si recâstiga poziþia pierdutã. „Atunci se manifestã ... puterea fãrã autori-tate, care dominã printr-o combinare a propagandei si a controlului politienesc. Relatiilor de conducere—supunere li se substituie relatii de dominare-subordonare”[22].

Regimurile democratice (care nu pot reprezenta nici ele tipuri ide a1e) trebuie în mod necesar sã echilibreze sau sã determine compati-bilitatea controlului exercitat de putere asupra societãþii cu proce-durile democratice pe care societatea, la rândul ei (diversele grupãri din cadrul ei , de opoziþie mai a1es), le desfãsoarâ pentru a

si fortele

menþine puterea sub un control cât mai atent si riguros. Existã destui sceptici care susþin cã nu este posibilã menþinerea puterii sub un con-trol adecvat, cã acesta nu poate fi decât formal sau cã orice putere corupe etc.. Este adevãrat cã experienþa de pânã acum oferã destule motive de îndoialã cã puterea, chiar si într-un stat cu traditie demo-craticã ºi cu destule garanþii în ce priveºte ascendenþa instituþiilor abilitate sã exercite controlul asupra guvemanþilor, ar putea fi feritâ de abuzuri. Nici nu mai punem 1a socotealã regimurile totalitare de care am pomenit ºi cãrora analistii nu mai pot decât sã încerce sã le descifreze mecanismele care au fãcut posibilâ Oprimarea generalizatã si acele crime abominabile (unele dintre ele cu proporþii de genocid) care s-au petrecut în acest secol. Cu tot caracterul ei retrospectiv, aceastã analizã este necesarã în mod imperios, pentru cã avertismentul

22 **Ibidem, p.** 57.

lansat de Albert Camus în fina1ul romanului „Ciuma” mai este, din pãcate, actua1. Odatâ consumatã experienþa totalitarismului la acest fina1 de secol si mileniu, nu putem considera cu totul depãºit acest risc, mai a1es cã unele din conditiile ºi cauzele care l-au generat mai persistã încã. Probabil câ sociologii ºi politologii care se ocupã de studiul puterii în societãtile demo cratice ar trebui, înainte de a se pronunþa asupra ºanselor acestora de a-ºi controla guvemanþii, sã facã o eva1uare cât mai exactã asupra mãsurii în care societãtile totalitare amintite au indus în societãtile occidentale anumite sindromuri si comportamente strãine de tradiþia democraticã[23]. Acest lucru s-a petrecut în mai toate societãtile occidentale, o datã cu instalarea ordinii mondiale bipolare sub hegemonia celor douã superputeri:

S.U.A. ºi U.R.S.S..

Existã în aceastã carte un capitol special referitor la stat ºi la rolul acestuia în societãtile modeme. La aceastã temã, referitoare la putere, ne mãrginim doar la a nota în mod lapidar **raportul dintre stat** si **putere,** aºa cum se regãseste el în societâtile co ntemporane.

În cadrul sistemului politic al oricãrei societãti actua1e, statul reprezintã principa1ul instrument al puterii politice, ipostaza în care el asigurã realizarea deciziilor ei specifice, precum þi o mare parte a funcþiei de control pe care puterea o exercitã în raport cu societatea. Actualele cercetãri ºtiintifîce referitoare la stat relevã faptul cã acest mstrument de putere concentreazã sub autoritatea sa majoritatea resurselor economice, normative sau coercitive de care poate dispune o societate. Aceastã crestere continuã a prerogativelor stata1e, precum

a mijloacelor sale de intervenþie în raport cu societatea determinã ca el sã poatã îndeplini o funcþie socialã generalã. Dar confundarea puterii politice cu statul, care este de fapt numai un instrument al acesteia, poate duce 1a teorii irelevante cu privire la natura puterii, la modul ei de realizare într-o societate, la dinamica „puterilor” care i se opun ºi la rolul sãu în ansamblul social. Aceastã viziune denaturează þi ipostaziazã rolul statului, considerat drept **puterea** însâsi si nu

23 Perioada de debut a anilor •50, în S.U.A., a fost marcatã de o veritabilã „vânã-toare de vrãjitoare” împotriva tuturor ceior bãnuiti a avea si mpatii de stânga sau pro— sovjetice. Era, de fapt, o reacþie târzie si oarecum înutilã dupã descoperirea de cãtre responsabilii politicj ai

Occidentutui, a adevãruiui teribil cã regimul stalinist nu este cu nsmsc mas putm amenintãtor decât nazismul. Era însã prea târziu, cortina de fter fuse— se deja instalatâ.

permite analiza rolului a1tor factori politici — partide, diverse organizaþii politice ºi socia1e etc. — în sistemul puterii.

Considerãm, pe de altã parte, cã acesti factori politici extrastata1i, care în societãtile de azi si în cele viitoare vor concura tot mai evident la realizarea puterii într-un cadru democratic, vor fi tot mai în mãsurã sã ofere acestor societãþi o imagine pluralistã ºi lipsitâ de constrân-geri de naturã nedemocraticã.

4. AUTORITATEA **POLITICÃ**

In teoria actua1ã a puterii, tema referitoare la autoritate are o importanþã crucialã, întrucât nu existã posibilitatea de a consemna **devenirea** democraticã a puterii, cu tot ce ar presupune aceasta, fãrã a consemna **autoritatea ca fenomen sau ipostazâ a puterii**[24].

Întreaga teorie a legitimitãtii puterii (a credibilitãtii ei si a consensu-lui de care se bucurã sau nu) este un capitol integrat în analiza teo-reticã a autoritãtii si în bunã mãsurâ, teoriile sociologice despre rolul

,,

personalitãþilor, al elitelor si al claselor politice se înscriu tot aici. În mod normal, nu poate exista o societate stabilã din punct de vedere politic ºi care sã evolueze fãrã a risca rupturi violente în absenþa autoritãþii recunoscute (indiferent cum se obtine aceasta recunoaºtere) ca putere legitimã.

În lumea contemporanã, problema puterii ºi autoritâþii tinde sã

24 A. Existã o anumjtã imprecizie a limbajului politic comun referitoare la „autoritate", potrivit cãreia aceasta ar desemna o persoanã sau o instantã învestitã cu anumite atribuþii sau prerogative a1e puterii. „Autoritatea" sau „autoritãtite" desem-neazã cel mai adesea, în acest limbaj, anumite înstanþe statale sau judecãtoresti, cu atribuþii specifsce într-un domeniu. „A avea autoritate" reprezintã, în acelasi limbaj, recºoasterea de cãtre opinia publicã, de pilda, a rolului pe care o anumitã persoanã sau ,ie îl joacã la un moment dat ºi a prestigiuiui public de care acestea se bucurã. Teoria autoritãþii **politjce** în planul puterii înglobeazã ºi asemenea aspecte, fãrã însã a se mãrgini ta ele.

B. Pe de a1tã parte, trebuie sã atragem atenþia cã în Constituþia României (1991) ctasicul termen ce desemna cele trej puteri (legislativã, executjvã, judecãtorească) nu a fost folosit, utilizându-se aceta de autoritate.

capete o importanþã ºi mai mare decât s-a putut ea manifesta ca atare in intreaga perioadã postbelicã. Prãbusirea în lanþ a regimurilor tota-litar-comuniste traditionale a însemnat, de fapt, o uriasã invalidare pe plan istoric a unor sisteme po1itice, economice si sociale a cãror autoritate s-a compromis definitiv în ochii opiniei pub1ice din tãrile respective ºi pe plan mondial. S-a mai demonstrat o datã, ºi încã pe scarã planetarã, cã forþa si manipularea nu-i sunt suficiente puterii pentru a se putea menþine dacã regimurile sunt lipsite de autoritate ºi de un minim consens.

Pe de altã parte, în multe societãti actuale puterea se clatinã, existã instabilitate persistentã care, în destule cazuri, degenereazã în rãzboaie civile ºi în genocid. Desigur, cauzele sunt multiple (ºi nu de puþine ori, cum ar fi chiar în fosta Iugoslavie, conf1ictele inteme sunt întreþinute ºi din exterior), dar este evidentã si absenþa unei autoritãþi stabile ºi recunoscute ca atare.

Chiar si în cazul fostelor tãri comuniste aflate, multe dintre ele, în stare de crizã si de tranzitie se observã încã absenþa unei autoritãþi politice definitiv consolidate si care sã se bucure de un suficient con-sens din partea electoratului, precum ºi de o prestanþã intemationalã pe mãsurã.

Din toate aceste motive ºi a1tele care mai pot fi invocate, studiul autoritãþii ca putere stabilã si cons olidatã, consfinþitã prin reguli ºi proceduri definitiv consimtite si val idate de practica istoricã este de certã actualitate.

În cadrul sistemului politic, autoritatea reprezintã acel **alter** ego al puterii, care-i asigurã acesteia stabilitatea, presupunând concordanþa dintre obiectivele puterii ºi interesele majoritãþii sociale. Sub acest din urmã aspect, **autoritatea exprimã Iegitimitatea puterii.**

Aºadar, ce fel de diferenþieri putem opera între putere ºº autoritate politicã? În ce mãsurã analiza teoreticâ le poate prezenta ca fenomene distincte, de vreme ce scopul lor este identic — realizarea conducerii la nivel social global ?

Ceea ce le diferenti azã, de fapt, sunt tehnicile folosite pentru realizarea acestor decizii; în timp ce puterea presupune folosirea con-strângerii materiale (a sancþiunii negative), a fortei, pentru îndeplinirea lor, autoritatea se prevaleazã de legi, de caracterul sãu legitim sau de consensul celor care i se supun. În evo lutia sa, orice

regim politic tinde sã se prezinte *în* interiorul þãrii ca autoritate, în timp ce, în afara acesteia, el apare în ipostaza puterii. Asadar,ceamai simplã definiþie a autoritãþii politice ar putea **fi capacitatea de a** obtine **ascultarea în absenta** constrângerii. Dupã cum remarcã si sociologul american Robert Bierstedt, „într-un sens mai larg, socie-tatea este sinonimã cu ordinea — iar autoritatea serveste drept funda-ment peniru o mare parte din ordinea pe care societatea o mani-festã”[25]. Din acest punct de vedere, raporturile de autoritate sunt specifice fiecãrui grup social, ca o conditie a coeziunii acestuia. Prezentarea acestei ipostaze a puterii drept expresia supunerii spon-tane a tuturor (sau mãcar a majoritãþii sociale) în faþa autoritãþii legi-time are o putemicã încãrcãturã ideologicã. În cazul unor regimuri reactionare, cum sunt cele la care ne-am referit mai sus, preocuparea propagandei este de a susþine cã puterea ºº exponenþii sãi reprezintã **unica autoritate legitimã. Alteori,** analiza corelatiei dintre autoritate ºi libertate, de pe asemenea poziþii, determinã reacþii antiprogresiste la adresa nesupunerii faþã de putere, o adevãratã inversare de cauze în explicarea caracterului tiranic al unei puteri: „Guvemul si supunerea faþã de o lege comunã sunt, în mod evident, condiþii necesare pentru libertatea socialã. Cu cât puterea guvemului este recunoscutâ mai mult, cu atât libertatea se poate manifesta în viaþa socialã. Cu cât un popor se împotriveºte unui guvem, cu atãt mai represiv tinde sã de-vinã acel guvem. Aceasta este cauza pentru care un popor nesupus faþã de legi va avea un guvem tiranic, desi opusul nu este neapãrat necesar”[26]. A considera supunerea sau conformismul fatã de putere, indiferent de natura acesteia si de baza ei socialã, drept cauzã a libertãtii, înseamnã nu numai un refuz al analizei istorice obiective, ci tentativa de a anula adevãrata semnificatie a libertãtii si a fundamentelor sale politice, de a justifica orice tiranie.

Legitimitatea reprezintã un fenomen social în legãturã nemijlo-**citã cu actul întemeierii** puterii, cu învestirea acesteia cu atributele autoritãtii si cu capacitatea de a servi progresului politic ºi social al societãþii respective.

25 Robert Bierstedt, **The Social Order,** Fourth Edition, McGraw Hi11 Book Company, New York, 1974, p. 329.

26 William H. Davjs, Reflections **on Authority, în Fr.** J. Adelmann (ed.),
Authority, Boston College, Chestnut Hjll, 1974, p. *53.*

Una dintre cele mai rãspândite definiþii ale le gitimitãþii puterii din literatura sociologicã actualã se referã la **consensul** pe care aceastã putere îl întruneºte în rândul celor care se supun. Maurice Duverger conºiderã în acest sens cã singura sursâ a legitimitãþii unei puteri constã în faptul cã ea este conformã schemei de legitimitate definitã de sistemul de valori si norme al colectivitãtii în cadrul cãreia se exercitã ºi cã asupra acestei scheme existâ un consens în interiorul colectivitãtii *(s.ns.)”*[27]. Asemenea definitii care cautã sã funda-menteze legitimitatea pe adeziunea ºi

consensul unei majoritãþi sociale reproduc aproximativ corect natura ei realã, dar nu exprimã decât sensul subiectiv a1 legitimitãþii. Este, într-adevãr, posibil ca adeziunea popularã faþã de puterea politicã sã fie conformã cu aspiraþiile maselor si în acest sens aprecierea amintitã este corectã. Dar existã situaþii în care consensul faþã de politica puterii este obþinut prinir-o intensã manipulare a unor categorii sociale, prin denaturarea adevãrului istoric sau a adevãratelor interese populare (cazul regimurilor fasciste þi comuniste este tipic în acest sens). Regimurile reacþionare sunt tentate sã prezinte interesele unei minoritãti dominante ca fiind conforme cu ale majoritãþii ºi întregul arsenal ideologic este folosit pentru un asemenea scop. Datoritã aces-tui fapt, considerãm câ pentru definirea corectã a legitimitãþii trebuie sa desemnãm nu cum **apare** puterea în fata cel or guvemaþi, ci pe **cine reprezintâ** ea ºi ce interese promovează. Introducerea noþiunii de „interes obiectiv", în definirea legitimitãþii, este necesarã o datã cu precizarea cã, pentru promovarea acestui fel de interese, se impune ca acea categorie socialâ în raport cu care puterea politicã se prezintã drept legitimã sã fie situatã **în interiorul sistemului puterii ºi nu în** afara lui.

Carl Friedrich considerã autoritatea drept capacitatea de a elabo-ra raþional scopurile politice si de a le justifica adepþilor prin referire la valori si la traditie. Du pã el, geneza autoritãþii este valoarea ºi nu legitimarea. „Unei înþelegeri a autoritãþii politice drept capacitatea elaborãrii rationale a valorilor valabile, folosite în comun, îi cores-punde un accent pus pe valorile esenþiale, în contrast cu o înþelegere bazatã pe etica formalistã a comenzii"[28].

27 Maurice Duverger, **Sociologie de la politique,** PUF, Paris, 1973, p. 177.

28 C. J. Friedrich, Tradition and **Authority,** Pa11 Ma]1 Press, London, 1972, p. 62.

Întemeierea pe valori este caracteristica autoritãtii, iar libertatea este apreciatã drept cadrul specific de realizare a relatiei de autoritate. Rezultantã a unei confruntãri permanente mtre voinþe care se vor autonome, ea nu se mentine decât dacã este recunoscutã ca o valoare ºi asiguratã ca un drept; întotdeauna autoritatea trebuie recunoscutã în mod liber, acceptatã în mod liber ºi nu prin constrângere. Ea poate fâ refuzatã în mod liber atunci când anumite decizii ale sale sunt nedrepte. În sens autentic, plenar, autoritatea implicã, deci, si rezistenþa virtualã, posibilitatea refuzului ca o manifestare a confrun-tării libere în relatiile de autoritate. „Libertate în act nu existã ca autoritate decât prin libertãti si numai atât timp cât acestea o recunosc 29• Din aceste motive, orice autoritate pune în esenþã pro-blema justificării sale, iar aceasta tine de val ori. Desigur, ca fapt de putere, autoritatea imp1icã dreptul de a se face ascultatã, precum ºº capacitatea de a obtine efectiv supunerea. O autoritate este funda-mentatã atunci când obligaþia de a se supune, care îi corespunde, este, de asemenea, întemeiatã. Nu existã, aºadar, cum s-ar putea crede în aparenþã, un conflict ireductibil sau o opoziþie între libertate ºi autori-tate. In tradiþia gândirii politice gãsim aceastã legãturã între ordine si libertate: în fond, nu poate exista cu adevârat libertate fãrã ordine, libertatea autenticã fiind creatoare de ordine ºº respingând anarhia. Ordinea este, deci, necesarã libertãtii. A exista în mod liber înseamnã a participa la ordine, care rezultã din structurile autoritãþii si ale pu-terii. „Contrar a ceea ce s-ar fi putut imagina, desi 1ibeºtea ºi autori-tatea se exclud, libertatea dã nastere autoritãþii si o fondeazâ în reali-tate, din moment ce aceastã libertate este aceea a unei fiinte sociale"[30]. Dar nu existã autoritate absolutã, adicã o autoritate cãreia sâ-i corespundã obligaþia absolutã a supunerii, executarea neconditionatã a deciziilor sale. Realitatea socialã aratã cã dispoziþiile autoritãþii nu sunt urmate fãrã ezitare si fãrã discemãmânt de cãtre diverse grupuri sociale. Astfel câ o autoritate nu este întemeiatã decât dacã este înteleasã si conformã cu aspiraþiile celor care o urmeaza. Când existã conf1icte de interese, regula unanimitãtii fatã de autoritate este cu totul improbabilã, iar organizarea consensului si

29 Ravmond Polîn, **Ethjque et politique, Editjons** Sirey, Paris, 1968, p. 220.

30 **Ibidesn, p.** 226.

a legitimitãþii nu poate fi decât o încercare de conciliere a feluritelor contradictii care apar datoritã manifestării unor asemenea fenomene.

In principiu, un regim nu poate fi recunoscut ca legitim de către poporul în cauză decât dacă el reprezintă un consens al maselor si dacă asigură realizarea efectivă a aspiraþiilor fundamentale ale aces-tora.

Singurele valori care pot legitima, într-o epocă datã, o anumită putere trebuie să ajungă la **norme profund ºi general încercate de opinia publică,** fie că sunt trăite la nivelul reactiilor difuze ale maselor, fie că pot da loc la argumentări gândite ºi lucide, suscepti-bile de a fâ înþelese în mod general. „Guvemul bun, ale cărui realizări sunt bune, cel care asigură înfăptuirea efectivă a dreptăþii ºº a binelui comun este singurul guvem legitim”[31], sustine Raymond Polin, recunoscând însă că legitimitatea unui guvemâmânt este functie de o ipotezã asupra valorii operelor sale probabile.

Legitimitatea unui regim nu poate fi recunoscută odată pentru tot-deauna, ea trebuie supusă mereu unei revizuiri deoarece irebuie să existe mereu o concordanþă între valorile proclamate iniþial si rea-lizările sale ulterioare.

Legitimitatea unui tip istoric de autoritate este asiguratã de natu-ra valorilor politice pe care forþele sociale care au cucerit puterea le promovează, de măsura în care aceste valori servesc progresului istoric al societăþii respective.

Autoritatea politică se diferentiază în raport cu puterea după natu-ra elementelor care o întemeiază si îi conferă substantialitate ºidupă metodele folosite pentru a-si realiza obiectivele propuse. Dacă pu-terea se sprijină pe ierarhii si pe diviziunea necesară între „sus ºº jos”, autoritatea ne apare ca un complement necesar al puterii, care menþine ºi consolidează osmoza fireascã între majoritatea socială si reprezentanþii puterii. Ea se întemeiază pe valorile progresiste ale societăþii respective, în măsura în care aceste valori sunt promovate ºº îºi menþin valabi1itatea istorică. Spre deosebire de putere, care mizează ºi pe constrângere, autoritatea se întemeiază pe consensul unei majorităti fată de obiectivele conducerii, adică pe legitimitate ºi decurge nu din ierarhie, ci din reglementările normative, inclusiv cele morale, care sunt expresia valorilor fundamentale. Înainte de orice,

31 Ibidem, p. 51.

autoritatea se edifică pe democraþie, înþeleasă în sens 1aiºg:

întreþinerea unui circuit continuu si sănătos, cu dublu sens, de per-soane si de informatii între structurile ierarhice ale puterii ºº opinia publică ce sprijină puterea; controlul social asupra procesului de realizare a puterii ºi mai ales participarea, din interiorul structurilor puterii, la realizarea proceselor de decizie ºº control.

Raportul dinire putere ºi autoritate nu trebuie văzut într-un sens absiract, ca o trăsătură generală a structurilor politice dintr-o socie-tate; complementaritatea raporturilor dintre putere ºi autoritate tre-buie analizată în **modul de functionare** a fiecărei institutii ,înprimul rând a partidelor þi statului, precum ºi a celorlalte elemente ale sis-temului politic. Deoarece orice instituþie politică ia fiintă ca urmare a unor principii politice pe care le exprimă ºi le promovează, autori-tatea sa va decurge din aceste principii ºi din reglementările norma-tive.

Autoritatea, ca dimensiune ºi ipostază a puterii politice, depinde de modul de functionare a sistemului politic luat în ansamblu, de totalitatea proceselor obiective ºi subiective, materiale si spirituale care concură la realizarea puterii. În acest sens, autoritatea reprezintă

o rezultantă, mereu *în* schimbare, **a faptelor puterii,** a modului în care scopurile acesteia reuºesc să se identifice cu cele ale societăþii în ansamblu, ale principalelor grupuri ºi clase ce compun societatea. Orice fapt de putere este susceptibil să fie interpretat din perspectiva autorităţii si dobândeste o asemenea dimensiune atunci când sistemul politic realizează valori ºi scopuri progresiste ºi când există acordul necesar între scopurile ºi mijloacele puterii. Cu prioritate însă, se cuvine evaluat rolul unor elemente fundamentale în sistemul puterii, care, împreună, pot conferi sau, dimpotrivă, anihila dimensiunea de autoritate a faptelor puterii: personalitatea politică (liderul) ºi regimul politic. Nici un fel de analiză a sistemelor social-politice contemporane, luate în dinamica lor (uneori extrem de accentuată si de contradictorie), nu poate eluda aceste componente care, în

interdependenþa lor, definesc evoluþia oricãrei societãþi.

Legãtura dintre personalitate si dinamica unui sistem politic se realizeazã pe multiple coordonate, între care, desigur, cele care tin de calitãtile indi viduale, de trãsãturile psihosociale ale persoanei în

&auzã imprimã un caracter specific relaþiilor de putere, dar acestea sunt departe de a epuiza aceastã interdependenþã.

Sociologia politicã actualã consemneazâ drept **personalizarea** puterii aceastã ascendentâ a lide rilor politici ca exponenþi ai energii- lor unor naþiuni, ca simbol al unor aspiraþii câtre care tind în mod jus-tificat popoarele recent e1iberate. „O autoritate abstractã, emanând din institutii, disimul eazã figura conducãtorilor. Dar, pe de altã parte, acºleasi societãþi sunt din ce în ce mai tentate sã se elibereze de pu-terea instituþiilor; societãtile se ataºeazã unei autoritãþi pe care ele nu o concep decât încarnatã în persoana oamenilor care conduc. Este fenomenul bine cunoscut a1 **personalizârii** puterii *(s.ns.)* pe care, desigur, epoca noastrã 1-a fºacut vizibil în mod deosebit.. •“32•

Motivatia realâ a producerii unui asemenea fenomen nu poate fi unilateralâ si deci simplistâ. Autori ca Georges Burdeau, R.-G. Schwarzenberg, M. Duverger s.a., care se Ocupã de analiza lui, îi con-statã prezenþa ºi în cazul unor popoare aflate la începutul evolutiei lor politice, încã lipsite de maturitatea ºi cultura necesare, dar si în sis-temele politice ale unor naþiuni evoluate[33].

Puterea apare ca manifestarea tangibilã a unei mari efervescenþe nationale privind scopurile sistemului politic si ale ordin ii sociale, în general. Colectivitatea socialã, poporul în cauzã se aflâ într- un moment istoric din existenþa sa când destinele îi sunt repuse în cauzã si când se resimte acut necesitatea de reînnoire; astfel, grija pentru destinul comun ºi acordul necesar asupra valorilor fundamentale vor constitui baza puterii unui om care simbolizeazã în cea mai mare mãsurã aspiraþiile naþionale. Prin trecutul sâu, prin lârgimea vederilor sale, prin voinþa constantâ de a nu fi prizonierul nici unei prejudecâþi înguste ori a1 unor interese egoiste de grup, personalitatea respectivã devine ecoul tuturor elementelor vointei colective.

În cazul personalizãrii puterii, un om simbolizeazã, întruchipeazã natiunea, statul, el se identificã cu poporul care se recunoaste în el. Nu este vorba de o substituire prin persoanã a institutiilo rpolitice(a celor de stat, de exemplu) ca în cazul puterii personale, ci de faptul

32 G. Burdeau, **La politique au pays des merveilles,** PUF, Paris, 1979, p. 105.

G. Burdeau, Traite de science politique, tosne 111. Le pouvoir, R. Pichon et **Durand-Auzias, Paris, 1966: R.-G. Schwarzenberg, Sociologie politique, Ed. Montchrºstien, Paris, 1971.**

cã institutiile si valorile nou create sau adoptate într-o epocâ de mari prefaceri politice ºi sociale sunt simbolizate de un conducãtor datoritã clarviziunii ºi energiei pe care acesta le manifestã.

Pe bunã dreptate, se impune a nu se confunda aceastã formã de putere cu puterea personalã sau cu dictatura, în genere cu metodele autoritariste de realizare a puterii; în timp ce dictatura este un mod abuziv de exercitare a puterii personale sau de grup, folosind metode precumpãnitor violente, personalizarea puterii (puterea individualiza-tã) este o formã de autoritate care se naste, mai curând, din consen-sul popular. „În timp ce dictatura presupune, în general, o stare de spirit negativã în Opinie, un fel de disponibilitate indiferentã, puterea individualizatã, din contrã, corespunde unei tensiuni pozitive a spiritu-lui public. Ea nu se sprijinã pe «orice numai ca acesta sã se schimbe», ci pe anumite aspiraþii ale vointei nationale, foºe simple, fãrã îndoialã, dar foarte precise... Pentru a spune totul într- un cuvânt, ea este con-comitentã cu aspiraþia unei idei de drept, deosebit de exigentã þi de activã, care este gata sã încameze în sine tumultuoasa ei putere”[34].

Existã însã anumite forme depreciate de manifestare a puterii individualizate, cum ar fi cele bazate pe „autoritatea charismaticâ”, peniru a utiliza binecunoscuta expresie a lui Max Weber. În anumite societãþi aflate astãzi într-un stadiu înapoiat de evoluþie politicã þi „secularizare culturalã” si în care emanciparea naþionalã, inclusiv la nivelul constiintei, se af1ã abia într-o fazã incipientã, se

oferã un teren propice „charismei", pe care Weber o defineºte drept o „calitate extraordinarã", un „har" care situeazã pe cel dotat cu aceasta pe o poziþie aparte în raport cu oamenii obisnuiti si face sã fie tratat „ca un lider". Devotamentul popular se adreseazã în mod unic persoanei, calitãtilor sale personale. Asemenea conducãtori sunt ascultaþi orbeºte pentru cã lumea are încredere în ei. Sunt numeroase cauze ce **pOt** determina în astfel de societãþi o putere de tip „charismatic", în care conducãtorul este adulat ca un fel de personaj supranatural. Decolonizarea a rãstumat structurile, relatiile si cultura multor grupãri einice ºi popoare. Starea de dependentâ si de sãr ãcie generalizatã, exodul masiv al populaþiilor rurale cãtre oraºe, unde se produce o urbanizare dezordonatã, „sãlbaticã", determinã o „marginalizare" a acestor colectivitãti inclusiv pe plan politic, ceea ce le

G. Burdeau, Traite de science **politique, tome 111, Le pouvoir, p.** 520-521.

s1ãbeºte legãturile þi obiceiurile tradiþionale, iar vechile norme de comportament dispar farã a fi înlocuite de un sistem coerent. „Aceastã crizâ a credintelor si mor avurilor predispune la acceptarea conducerii charismatice"[35]. La scara unei întregi naþiuni tinere, seful charismatic poate deveni figura centralã care sã cristalizeze primele sentimente politice conso1idate, dupã care, odatã terminatâ „ucenicia politicã" a maselor, sã urmeze institutionalizarea altor structuri, în care voinþa tuturor sã nu mai depindã de o singurã persoanã.[36]

Existã însã anumite riscuri ale acestei puteri care pervertesc relatiile între lider si mase si fac sã prolifereze relatii unilaterale si deci ineficace, de putere. „Dascãlul binevoitor se apleacã asupra poporului-copil, exp1icându-i politica dusã în numele sâu. Scoalã de cetâþeni sau ºcoa1ã de executanþi? Acest elixir didactic riscã mult sâ imprãstie energiile într-o inepuizabilã scolaritate adolescentinâ"[37].

Ca orice pedagogie patemalistã, care ment discipolul în stare de copilãrie, acest gen de politicã nu este aptã sã producã emancipa-rea necesarã din starea de înapoiere ººi sã transforme multimea amorfã într-o masã de participanþi activi.

Toatã lumea cunoaºte în prezent dimensiunile monstruoase pânã la care a fost împins aºa-zisul „cult al personalitãþii" în regimurile totalitar-comuniste; de fapt, în contextul de fatã, ne interesează nu pentru a descrie mecanismul puterii în sistemul totalitar, ci pentru a invedera, în câteva cuvinte, consecinþele grave ale acestui cult asupra modului de realizare a puterii într-un astfel de sistem. Deoarece regimurile comuniste nu aveau un sistem legal si recunoscut de limitare a mandatului celui care concentra în mâna sa puterea supremã, odatâ acaparatã puterea de cãtre acesta, nu exista, practic, nici un mijloc real de a limita abuzurile sau arbitrariul instalat prin puterea personalâ. Întreg mecanismul puterii era astfel conceput încât, pe de O parte, vomta sefului devenea lege, indiferent cât de aberante erau deciziile sale, iar pe de alta, aparatul de propagandã avea, între altele, misiunea de a exalta geniul personajului, chiar dacã acesta lipsea cu desâvârsire. S-au scris ºi se vor mai scrie multe pagini referitoare la

ºR.-G., Schwarzenberg, Sociologie **politique, p.** 226.

36 Analiza în cauzã se referã la regimul politic din Ghana, pe timpul fostutui presedînte Kwame I'ºkrumah.

J.Lacouture, Quatre homsnes et leurs peuples. Sous-pouvoir et **sous-developpement,** apud R.-G., Schwartzenberg, **op. cit.,** p. 23 i.

spectacolul trist ºi deºãnþat al acestui cult, însã aici trebuie sã con-semnãm doar faptul cã datoritã unor asemenea practici, inevitabile în sistem, s-a putut ajunge la situatia limitã a unei totale disocieri a scopurilor puterii faþã de vointa colectivã a multor popoare, s-a redus întreaga viaþã politicã la un simulacru de democratie, to tal subordo-natã voinþei unui singur personaj, sau a unei camarile restrânse, selectionatã si ea excl usiv dupã criteriul obedientei fatã de ºef. Acest sistem, practicat, dupã cum se stie, la vârful piramidei puterii în regimurile comuniste, a proliferat în întregul mecanism al puterii, de sus ºi pânã jos, anulând orice autoritate realã a guvemării.

Raportul dintre **autoritate** si **regimul politic are** în vedere, cu prioritate, natura institutiilor si mi care participã la realizarea puterii. In esenþã, regimul politic defineste ansamblul mijloacelor þi

resurselor care sunt folosite într-o societate în procesul de realizare a conducerii politice.

Literatura politologicã actualã analizeazã si clasifâcã regimurile politice mai ales dupã natura mijloacelor folosite în realizarea puterii (violente sau neviolente), dupã preponderenþa puterii executive sau parlamentare, a numãrului de partide ori a rolului deosebit pe care un grup social — civil sau militar — îl are în sistemul puterii.

Perioada istoricã ce s-a scurs de la începutul epocii contemporane a scos îrt evidentã an umite aspecte care se constituie în obiect de reflecþie pentru cei ce-si asumã guvemarea. Nu existâ scopuri ge-neroase, altruiste în politicã sau proiecte, oricât de grandioase, care sã justifice realizarea lor prin mijloace de constrângere, prin metode dic-tatoriale. O lege fundamentalã în moralã, ca ºi în politicã, impune necesarul acord între scopuri ººi mijloace, altfel se poate ajunge la rup-turi dezastruoase între acestea þi la o totalã compromitere a scopurilor. Neînþelegerea de cãire popoare a unui ideal, absenþa înþelepciunii politice si a rãbdârii necesare pentru clarifâcarea lui nu pot fi suplinite prin forþã, fârã a provoca traume ireparabile ºi, de fapt, abandonarea acelui ideal. In definitiv, nici o societate de pânã acum n-a dovedit cã se poate subordona unui ideal farã popoarele care sã beneficieze de el si care sã sprijine realizarea lui efectivã. Este tocmai ceea ce s-a întâmplat cu regimurile comuniste caracterizate, cum am mai amintit, prin practici voluntariste ººi teorii eºuate într-un idealism abstract. Vom analiza, în alt capitol, mecanismele si resorturile regimurilor politice precum si rolul lor în realizarea puterii.

5. **FORTA**

Studiul atent a1 rolului fortei în corelatie cu puterea politicã, *în* manifestãrile acesteia pe plan intem ºi intemaþional, este ºi el extrem de important. Nu trebuie uitat nici o clipã cã regimurile totalitariste de orice orientare au avut ca principal instrument teroarea fâzicã ºi psihicã, iar forta cea mai brutalã a fost dezlãnþuitâ pentru a înãbuºi orice împotrivire faþã de exponenþii acestor regimuri. Încã Bertrand Russell, celebrul savant ºi umanist, folosea pentru ilustrarea acestei situaþii sin-tagma „putere nudâ" *(The Naked Power),* adicã aceea „care nu implicã nici un consimþãmânt din partea supuºi1or" ºi în cazul cãreia forþa, violenþa apar în prim-plart, înlocuind orice alt instrument a1 puterii. Desigur cã astfel de situaþii sunt posibile doar în perioade scurte de timp, însâ avertismentul legat de posibila recrudescenþã a totalitaris-mului nu trebuie ignorat, dupã cum abordarea atentã a acestei teme tre-buie sã ne dezvãluie cu precizie cum poate fi folositã forþa într-o situaþie normalã, într-un regim democratic si echi1ibrat, plecându-se de la certitudinea cã ea — forþa — nu poate 1ipsi ciin nici o relatie de putere, nici pe plan intem ºi nici în sistemul intematio nal. „Pentru a genera putere nu este necesar sã **te** bazezi pe fortã sau sã fii coercitiv... Uneori, se susþine cã toate felurile de putere se bazeazã «în ultimã instanþã» pe forþã, deoarece ea este folositã atunci când sanctiunile economice sau morale nu dau rezultate ... efectul cel mai obisnuit al injecþiei de putere într-o situaþie este, mai degrabã, modificarea costurilor decât dis-trugerea capacitãtii de a alege. Adicã, în supunere existâ frecvent un **element voluntar: Iipsa dorintei de a plâti costul nesupunerii** *(s. ns.).*

Coercitia totalã are loc atunci când supusii sunt, de fapt, lipsiþi de posi-bilitatea de a alege"[38].

Desi forta este cel mai efâcient instrument pentru acapararea pu-terii într-o societate si deºi rãmâne permanent fundamentul Oricãrui **sistem** de inegalitate, ea **nu reprezintâ cel mai eficient instrument** pentru menþinerea si exploatarea poziþiei conferi te de putere, precum

38 Marvin **E. Olsen,** Martîn N. Marger (eds.), **Power in Modern Societies,**

p. 23-24. In aceastã lucrare este pe larg dezvoltaiã ideea prezentã frecvent în liieratura politologicã, dupã care, în loc de a aplica forta, coerciþia, guvemanþii pot mãri costurile nesupunerii, cu alte cuvînte mãrind marja de risc aL acestei nesupuneri, produc un efect de descurajare fatã de eventualij recatcitrauri.

ºº pentru iragerea unor foloase maxime din ea. Indiferent de obiec-tivele unui regim, imediat

ce opoziþia organizatã a fost distrusã, este în avantajul sãu sã recurgã mai mult la utilizarea altor tehnici si instrumente de control ºi sã permitã forþei sã treacã pe planul doi pen-lru a fâ uti1izatã doar atunci când celelalte tehnici nu dau rezultate. Este interesantã si obse rvaþia pe care o face Gerhard Lenski, în studiul „Forþa ºi transformãrile sale", referitoare la regimurile totalitare. „Dacã noua elitã urmãreste obiective materiale, ... ea va descoperi curând cã statul totalitar este atât ineficient, cât ºi extrem de costisi-tor. Atâta timp cât se bazeazã pe forþã, o mare parte din profit se con-sumã prin cheltuielile de exercitare a coerciþiei. Dacã populaþia se supune numai de teama de a nu fâ supusã unor violenþe fizice, o mare parte din timpul, energia ºº bogãþia elitei se consumã invariabil în cadrul efortului de a þine populaþia sub control... Mai rãu chiar, onoarea, care în mod normal se situeazã în fruntea valorilor umane, nu se recunoaste acelora care guvemeazã numai prin forþã"[39].

Forþa semnificã aplicarea de sancþiuni acolo unde nu existã supunere de bunãvoie; ea poate însemna limitarea sau chiar elimi-narea totalã a altemativelor într-o acþiune socialã.

Contrar puterii, care este potenþialitate, forþa este **actualã,** mani-festându-se prin efectele sale, însã aplicarea **ei cere întotdeauna o** voinþâ' adi cã o **putere.** Forþa si puterea nu sunt noþiuni antitetice, contradictorii, ci complementare. Dacã nu existã putere fãrã fortã, puterea, în schimb, adaugã ansamblului de mijloace materiale si mãsurabile care alcãtuiesc forþa, inteligenþã, autoritate, prestigiu, fer-mitate etc.. In raport cu puterea, forþa este un mijloc ce nu devine efi-cace decât dacã este aplicat, adicã pus *în* miºcare de cãtre o voinþã sau un organ. Forþa politicã este obstacolul unei alte forþe pe care o com-bate, îi rezistã sau o anuleazã; relatia conducere—supunere pune în joc forþe opuse care se echilibreazã, desi niciodatã în mod perfect.

Forþa apare, astfel, ca mijloc de constrângere ce se confruntã cu alte forþe inteme pe care le dominã, pânã când una dintre acestea înfrânge rezistenþa puterii, pune mâna pe ea ºi dominâ, la rândul sãu, celelalte forþe inteme.

Revolutiile instaureazã o nouã forþã care se substituie altora în

Gerhard Lenski, Force and **its Transforsnation, în** Marvin Olsen, E. Marger, N. Martin (eds.), **Power in Modern Societies,** p. 62.

curs de dezagregare. Forþa asigurã stabilitate ºi rigoare sistemului po1itic, iar „dezordinea, incoerenþa, brutalitatea si violenþa sunt, în general, semne de neputintã si de slãbiciune"º. În viata socialã, „forþa nu generează nici raþiune ºi nici drept — spune Saint-Just; dar este imposibil sã te 1ipseºti de ea pentru a face ca raþiunea ºi dreptul sâ fie respectate"[41].

Forþa este un suport al stabilitâþii în viaþa politicã, asigurând echilibrul unei comunitãþi globale în raport cu altele ºi, în anumite limite, coeziunea intemã, atunci când puterea politicã instituitã reuºeºte sã domine net miºcãrile de Opoziþie cu care se aflâ în competiþie.

Considerarea fortei drept unul dintre factorii de stabilitate politicã socialã degenerează uneort în **cultul fortei ºi** în prezentarea sa

si

drept principal factor în menþinerea si promovarea pãcii. Dupâ cum susþine J. Freund, „pacea însãºi este trainicã dacã se bazează, nu pe fortã, ci, mai ales, pe un echilibru în raportul de forþe..., ea este baza pãcii între natiuni, ca si a armoniei inteme"[42].

Cursul actual al evenimentelor intemaþionale demonstrează cã, pentru menþinerea ºi consolidarea pãcii, existâ o singurã altemativâ:

dezescaladarea cursei înarmãrilor si înlocuirea forþei prin tratative pentru soluþionarea problemelor litigioase dintre state. Astãzi a fost infirmatã, în numeroase cazuri, credinþa cã pacea se fundamentează pe forþã. Totusi, context ul po1itic actual, marcat încã de numeroase coniradictii pe plan intemational, aratã câ, desi forþa nu poate oferi solutii cons tructive, nu se poate renunþa la menþinerea ºi uneori la folosirea ei pentru aplanarea unor conflicte politice.

Din punct de vedere sociologic, putem denumi fortã politicã **ansamblul de mijloace (umane ºi materiale) de coerciþie, pre-siune, distrugere sau construire pe care voinþa politicã a unei**

(unor) clase, bazatâ pe instituþii ºi grupâri, le pune în actiune pentru a asigura respectarea unei ordini conventionale sau, dim-potrivâ, pentru a o schimba. Folosirea forþei pe plan social ºi politic necesitã mult discemãmânt ºi spirit de prevedere în considerarea

40 Juljen Freund, L'Essence **du politîque, Editions** Sirey, Paris, 1965, p. 711.
41 **Ibidem.**
42 Ibidem, p. 712.

consecinþelor posibile; existã numeroase cazuri când exercitarea sa peric1itează echilibrul politic, în loc sã-l conso1ideze.

De asemenea, în majoritatea cazurilor, nefolosirea forþei în interiorul unei societãþi pentru transarea relatii lor politice este un indiciu al echilibrului, semnul eliminării antagonismelor politice din acea societate. Dupã cum aratã si ºitai Etaioni, „o unitate societalã este cu atât mai activã cu cât intensitatea aplicării puterii este mai micã, iar acþiunea socialâ este bazatã pe un consens"[43].

6. INFLUENTA

În destule cazuri, influenþa si puterea sunt folosite ca sinonime. **TOtUª º,** cei doi termeni trebuie considerati ca fâind **distincþi,** cãci existã deosebiri evidente între aplicarea puterii ºi exercitarea influenþei. Cel mai adesea, într-o relaþie de putere, cei care o suportã (sau care trebuie sã se supunã) îsi schimbâ vointa, dar **nu si** preferinþele. Ei procedează aºa pentru cã rezistenþa a devenit mai scumpã, prohibitivã sau chiar imposibilã. „Exercitarea influenþei determinã o schimbare autenticã a preferintelor"[44]. **Puterea persua-sivâ,** sistemul propagandei unui anumit regim nu produc efecte prea durabile, pe când influenþa poate schimba convingerile ºi, cum am spus, preferinþele. Totusi, puterea persuasivã seamãnã cel mai mult cu inf1uenta deoarece amândouã se bazează pe valori si sent imente, însã diferenta constã în **profunzimea efectelor lor;** persuasiunea interzice preferinþele supusilor, **fârâ a Ie schintba. „Diferenþa dintre** persuasiune si inf1uentã e ste analogã cu diferenþa dintre propaganda **ºi** educatie"[45].

In mod similar cu fort inf1uenþa este un mijloc uzitat de putere în cele mai diferite situatii ºi în grupările sociale cele mai diverse. Ea este un mijloc de a extinde, de a argumenta sau de a obtine **consimtirea** fatã de acele puteri; influenþa are însã caracter **reciproc,**

Amitai Etzioni, The Active Society, p. 321
Amitai Etzioni, Power, Influence and Authority, în: Marvin E. Olsen, Martin N. Marger (eds.), Power **in Modern Societies,** p. 27.
Ibidem.

producând efecte dorite de diferite grupări sau indivizi **asupra pu-**terii ºi invers. Se pot distinge forme de influentã, dupã natura si sco-purile grupului care o exercitã. Ca fenomen social, inf1uenþa poate fi personalã sau impersonalã, ea poate apărea în relaþiile interpersonale sau ierarhice ºi întrucât aceleaºi persoane pot fâ, în acelasi timp, inf1uenþate, exercitând, la rândul lor, influenþã, ea este, de asemenea, intercursivâ. Dar, în toate aceste cazuri, influenþa se realizează în absenþa **constrângerii,** a folosirii forþei[46], prin convingere; în acest sens, influenþa poate fi defânitã ca un „mecanism **generalizat de convingere"**[47]. Din faptul puterii decurge un caz special de exercitare a influenþei; ea este procesul influenþării cu ajutorul (real sau numai posibil) unor constrângeri în caz de nesupunere. Interesul pentru studierea influentei izvorãste din conceperea ei ca o **variabilâ fundamentalâ care poate interveni în mecanismul luârii deciziilor.** În acest sens, influenþa este pentru studiul luării deciziilor ceea ce este forþa pentru studiul miscării — o explicaþie **geneticâ**

pen-tru fenomenele fundamentale, observabile; influenþa ar trebui „sã fâe capabilã sã modifâce sistemul de prioritate în cadrul colectivitãtii”[48].

Cele mai frecvente accepþii ale termenului „influentã” o considerã ca pe acþiunea de deviere (în absenþa constrângerii) de la tipul pre-vãzut de comportament al unui individ sau mecanism social: „ceea ce s-a întâmplat între previziunea iniþialã ºi nerealizarea observatã a ei, se va încadra în definiþia generalã a influentei”[49]. Influenþa poate fâ observatã, de exemplu, în faptul cã grupurile de interes încearcã sã-i convingã pe cei care deþin autoritatea în colectivitatea relevantã (adicã cei care pot lua decizii obligatorii pentru acea comunitate) „cã ei vor angaja, într-adevãr, colectivitatea în politica pe care o doresc detinãtorii de inf1uentã. In termenii noºtri (ai lui Parsons — *n.ns.)*, aceasta înseamnã sã convingi pe cei care iau deciziile sã folosească si, prin urmare, «sã cheltuiascã» o parte din puterea lor în scopul respectiv”[50]. Cheltuirea de putere, observã Parsons, la fel ca si chel-

46 Desi, nu în absenþa **presupunerii** fortei; uneori, destul de frecvent, influenta este realizatã datoritã temerii cã în caz contrar ar urma o sancþiune negativã.

Talcott Parsons, **On the Concept of Political Power, în: Reinhard** Bendix and S.M. Lipset (eds.), Class, **Status** and **Power. Social Stratification in Comparative** Perspective, The Free Press, New York, 1966, p.231.

º8Ibidesn, p. 230.

James G. March, **An Introduction to the Theory** and **Measurement of** Influence, în **: Political Power,** p. 169.

50 Taicon Parsons, op.cit., vol. cit., p. 251.

tuirea de bani, trebuie consideratã ca fiind sacrificarea deciziilor altemative, excluse prin angajamente luate în cadrul unei politici. Definirea influenþei drept mobilul unei schimbări în starea sau com-portamentul unui organism social face ca problema specificării aces-tei stări în termeni coerenti sã fle de mare importanþã pentru teoria influentei. Existã o observaþie interesantã a lui James March, potrivit cãreia orice constatare a influentei poate fi formulatã la fel de uºor în termeni de cauzalitate (deºi el precizează cã influenta si cauzalitatea nu sunt echivalente), adicâ „întregul set al relatiilor de infl uenþãpoate fâ înteles ca fiind practic un subset al întregului set al relaþiilor cauza-le”[51]. Dar identifâcarea proprietãþilor acestor douâ tipuri diferite de relaþii poate duce la concluzii eronate; de exemplu, March susþine cã ambele tipuri de relaþii sunt asimetrice.

Dar dacã afirmatia cã **A** cauzează **B** exclude posibilitatea ca **B** sã cauzeze **A,** acest lucru nu este valabil pentru relaþia de influenþã; relatiile de influentã sunt (dacã nu în tota1itate) în multe cazuri sime-**trice**[52].

La nivel macrosociologic, în sfera puterii politice influenþa apare ca mijloc de realizare a autoritãþii politice si a legitimitâtii aces-**teia în raport cu opinia publicâ. Autoritatea** pub1icã dispune de un sistem organizat ºi eficace de exercitare a inf1uentei datoritã rãspândirii ideologiei ºi a unor valori politice prin intermediul unui aparat de propagandã omniprezent în societate. Acest mecanism de influentare în masã poate trece drept o veritabilã „maºinã de fabricat constiinþe”, în conformitate cu interesele categoriilor politice domi-nante. Dar sistemul puterii politice si în primul rând aparatul de stat sunt, la rândul lor, obiectul unei vaste acþiuni de influentare din partea diferitelor categorii politice active în societate. Observarea acestui proces de interinfluenþare oferã rãspunsuri relevatoare cu privire la consensul politic, gradul de credibilitate al valorilor politice promovate de sistemul puterii, modul de funcþionare a mecanismului decizional, nivelul de dezvoltare a luptei ideologice, maturitatea politicã a forþelor oponente etc..

Robert Bierstedt distinge, pe bunã dreptate, intre putere þi

51 James G. March, An **Introduction to the Theory** and **Measurement of** Influence, în: **Political Power, p. 170.**

52 De exemplu, guvernut federal aL S.U.A. poate infLuenþa anumite cercuri de afaceri sã ducã, într-o zonã oarecare, o politicã economicã conformã cu injtiativele saLe poiitice, dar este tot atât cte adevãrat cã, la rânduL lor, aceste cetcuri poi înfluenta guvernul sã þinã teama de interesele

lor în zona respectivã.

influentã dupã **efectul** acestora ºi mecanismul lor de realizare. „Ne supunem în mod voluntar influenþei, dar puterea **ne pretinde** supunere; influenþa poate fâ mai importantã decât puterea, dar este ineficace dacâ nu este transformatã în putere”[53]. Aceastã afirtnatie este corectã dacã vom lua în analizã numai latura constientã, explicitã a influentei. Dar influenþa este uneori disimulatã, mijlocitã, „discretã” si determinã modifâcãri involuntare in acþiunile obiecþilor sãi. Este adevãrat cã puterea ºi inf1uenþa pot apãrea ca variabile independente. Istoria politicã oferã multe exemple de oameni ale cãror idei au avut o mare inf1uentâ fârâ ca ei înþiºi sã fâ posedat puterea, dar si de conducãtori putemici lipsiþi de influent Separarea absolutã a puterii ºi influentei nu este, pe de altã parte, conformã cu realitatea politicã. Dacã sustin em cã „influenþa nu pretinde putere ºi puterea se poate lipsi de influenþã”[54], prima parte a afirmaþiei poate fi adevãratã, însã cea de-a doua numai rareori. **Inf1uenta este însotitor firescalpu-terii, este mijlocul sãu normal de acþiune, un substitut al fortei.** În acest sens, se poate spune câ influenþa este un ingredient al puterii. Influenþa este legatã în numeroase cazuri de o idee, de o doctrinã þi îsi are locul sãu în sfera ideologicâ, în timp ce puterea este legatã de o persoanã, de un grup sau o asociaþie si ºi are locul în sfera sociologicâ.

7. **PRESTIGIUL**

Cauza imediatã a localizãrii puterii este prestigiul, susþine Bierstedt. „Clasa care se va bucura de cel mai mare prestigiu va avea cea mai mare parte a puterii”[55]. Prestigiul poate fi, într-adevãr, interpretat ca un fenomen legat uneori de putere, în sensul cã grupuri putemice tind sã devinã prestigioase, ºi invers, grupuri prestigioase tind sã devinã pu-temice. Prestigiul separã indivizii sau grupurile unele de altele, deter-minând un fel de stratificare ce apare in societãþile omenesti. Dar cele

Robert Bierstedt, The Social **Order, p. 344.**
Ibidesn.
ºº Ibidesn, p. 342.

douã fenomene se manifestã ºi separat, sunt deci variabile indepen-dente. Prestigiul apare deseori neînsoþit de putere (cazul unor somitãþi în lumea stiintei, care nu ocupã un loc în ierarhia puterii sau nu sunt angrenate deloc în competiþia politicã). De aceea, distinctia fundamen-talã care se poate face între influentã ºi prestigiu decurge, mai ales, din efectul lor pe plan social. Dacã, în genere, o actiune de influentã din partea puterii sau asupra ei tinde, în mod deliberat, cãtre modifâcarea comportamentului obiectului acestei influenþe, prestigiul nu manifestã decât involuntar sau **accidental o** asemenea tendinþã.

Nici unul dintre tipurile de autoritate sau de putere politicã nu tre-buie confundat cu ceea ce se numeste prestigiu, cãci acesta din urmâ se referã, mai ales, la calitãtile strict individuale ale unei persoane ºi nu la calitatea care derivâ din învestirea sa cu autoritate (desi, deþinerea unei funcþii publice poate, în unele cazuri, spori prestigiul personal). Existã, de asemenea, în societate, indivizi care impun, fâind temuti sau iubiti, fãrâ a putea însã impune altora o abdicare de la propria lor voinþã ºi gândire. „In genere, prestigiul este lipsit de temeiul ration al al superioritãtii. Cel care are numai prestigiu nu este considerat ca o putere obiectivã, supraindividualã, nu este identificat cu o fortã exterioarã sau cu o normã de conduitã, ci el are numai o superioritate momentanã ºi spontanã, cãreia i se supune cineva usor, dar de care se poate desface tot aºa de repede”[56]. Distinctia fundamentalã între putere ºº prestigiu rãmâne totusi **donteniul de mani-festare, eficacitatea inf1uenþei,**

precum si durata acestei inf1uenþe, care, în cazul puterii, sunt considerabil sporite.

Puterea poate fi si ea, uneori, neînsoþitã de prestigiu, desi acesta, în majoritatea cazurilor, este ingredientul nelipsit al puterii, chiar corolarul acesteia. Totusi, în perioada decãderii puterii sau în perioa-da transferului sãu (prin revoluþie) cãtre alte grupãri sociale, pres-tigiul vechilor detinători ai puterii scade foarte mult, credibilitatea vechilor structuri ºº institutii devine extrem de redusã[57]. Prestigiul în

56 **Petre Andrei, Sociologia generalã, Editura** Academiei, Bucuresti, 1976,

p. 392.

R. Bierstedt, considerã cã si o bandã de gangsteri care jefuieste o bancã posedã puterea, fãrã prestigiu. în realitate, aceste cazuri indicã folosirea samavolnicã a fonei brnte, lipsitã total de autoritate **tºi** decj nu sunt cazurj de putere. In mod identic, putem consjdera ca fjind lipsitã de prestigiu orice folosire arbitrarã a fonei „nude" înpofida legilor juridice ºi morale ale unei societãti. „Puterea fortei" nu se poate substitui decât provizoriu si acci dentai puterij oricãrui grup social, inclusjv celej politice. Ea tinde fie sã se instjtutjonal izeze, fte sã disparã.

sine nu este suficient pentru a crea putere, dar este un însotitor firesc **al puterii. Factorii** care determinã crest erea prestigiului —cunoºtinþele stiintifice, distincþia, îndemânarea, competenþa — nu pot nici ei crea putere, dar o pot însoþi. Un mod aparte de interpretare a prestigiului realizea.zã Lapierre. Potrivit analizei sale referitoare, aproape exclusiv, la prestigiul individual, acesta este un fenomen de putere, determinând supunerea celor din jur faþã de persoana care-1 posedã. „Deseori, supunerea consimtitã este efe ctul prestigiului celui care comandã, adicã al unui fel de **difuzie a statutului** *(s. ns.)* pe care-1 ocupã pe una din scãrile valorilor recunoscute din punct de vedere social"[58]. Prestigiul apare, astfel, ca o **extrapolare a autoritãþii, competenþei sau avantajelor obtinute într-un dome-niu câtre alte domenii.** Membrii unui grup social, recunoscând la unul dintre ei o realã superioritate pe scara aptitudinilor pentru suc-ces la o categorie de activitãþi sociale, au tendinta sã-i atribuie o poziþie asemãnãtoare în **alte directii de activitate.**

Astfel, regimurile plutocratice acordã un înalt prestigiu bogãþiei, rezervând celor bogaþi functii de co nducere; sau, uneori, acestia trec drept arbitrii gustului artistic ºi ai valorii actului de culturâ (si nu întotdeauna nejustificat, deoarece au dispus de mijloace materiale pentru a fi realmente cultivaþi). Dupã Lapierre, nu existâ prestigiu fãrã iluzie, iar difuzia realã a statutului nu are o justifâcare exclusiv rationalã.

In viata politicã, prestigiul, desi nu este determinant, are o mare importanþã pentru cucerirea, pãstrarea ºi exercitarea puterii. Însusi Machiavelli preciza în **Principele** cã „trebuie sã te feresti sã fii urât ºi dispreþuit". Prestigiul este un **factor puternic în individualizarea puterii** politice si un ingredient indispensabil pentru exercitarea acesteia, pentru a obtine supunerea liber consimþitã a cetãþenilor.

Dar el nu este unica altemativã la violenþâ, cum susþine Bertrand de Jouvenel[59], deoarece, uneori, el însoteste violenþa. „Nu am vãzut cu ochii nos regimurile care exaltau cel mai mult prestigiul unui conducãtor — fascismul italian sau hitlerismul -, comitând si cele mai groaznice violente?"[60] Este adevãrat cã, în cazul fascismului, pres-

58 Jean-Willjam Lapierre, op. **cit., p.ztS.**

Bertrand de Jouvenel, **Du pouvoir. Histoire naturelle de sa croissance,**

Editions clu Seuil, Paris, 1972, p. 49.

60 Jean-Willjam, Lapierre, op. **cit., p.** 48.

tigiul „sefilor" se sprijinea exclusiv pe mitologia întreþinutã în jurul acestora de cãtre aparatul de propagandã; neizvorând deci din merite reale, era vorba de un fals prestigiu.

Interpretarea prestigiului drept „difuziune a statutului" este ºi ea unilateralã ºi neconcludentã pentru exercitarea autoritãþii politice; este un fapt sociologic real „extrapolarea de autoritate",

extinderea artifâcialã a influentei unei personalitãti dincolo de limitele competenþei sale. Dar eficienþa prestigiului rezidã, mai întâi, în realizarea actului puterii în domeniul politic; aceasta iradiazã ne mijlocit în domeniul pentru care personalitatea este învestitã cu autoritate.

Ifl. MECANISMELE SOCIOLOGICE ALE PUTERII

(I)

CONSENS SI LEGITIMITATE

1. PUNEREA PROBLEMEI

Strâns legatã de mecanismele puterii ºi autoritãþii politice în orice societate (ca ºi de problema culturii si a socializãrii politice) se pre-zintã problematica legitiniitãþii ***ºi*** a consensului, teme fundamentale în sociologia politicã, enunþate deja în capitolul anterior.

Legitimitatea reflectã **modul** în care **o societate defineste Iegali-**tatea unei **guvernãri si dreptul sau autoritatea acesteia de a con-duce.** Legitimitatea transformã puterea în autoritate. Aceastã trans-formare este o condiþie esenþialã pentru acceptarea normelor politice si a ordinii sociale institutionalizate.

Pentru orice sistem politic, acceptarea legitimitãtii lui de cãtre cei guvernati reprezintã un moment crucia1 al vieþii politice. Totusi, legitimitatea, în raport cu evantaiul de probleme implicate de guvernare, constituie doar o premisã. Privitã sub acest unghi, legi-timitatea înseamnã numai accesul **de drept** la soluþionarea pro-blemelor guvemãrii ººi nu însãºi rezolvarea. Mai mult, incapacitatea cle a gãsi soluþii problemelor guvernãrii erodeazã legitimitatea. Altfel spus, legitimitatea nu înseamnã ace1aºi lucru cu eficienþa **guvernãrii.** Aceasta din urmã este un indice cã po1iticile guvernului sunt consi-derate ca bune si cã acestea sunt corelate cu aºteptãrile electoratului.

Judecãtile despre legitimitate sunt afective si evaluat ive, mai curând decât instrumentale. În societãtile arha ice, oamenii acceptã legitimitatea, deoarece ea se bazeazã pe tradiþie. In societãtile mo-deme, autoritatea este legitimatã, pe lângã votul popular, ºi prin uzantã îndel ungatã. În perioadele de crizã ºi schimbare, autoritatea traditionalã este pusã în discutie. În asemenea conditii pot apãrea liderii charismatici, a1e cãror „calitãþi speciale" suplinesc procesele de legitimare.

Dupã cum legitimitatea capãtã substantã în viaþa po1iticã, în relaþie nemijlocitã cu autoritatea, prin intermediul ideologiei, tot ast-fel consensul capãtã substantã în relatia lui dia1ecticã cu conflictul po1itic, prin intermediul socializãrii.

O ideologie legitimeazã puterea pe baza ierarhiei va1orilor, ea mediazã a1ocarea resurselor politice si interesele pentru a fi reprezen-tate în instanþele puterii.

Socializarea face ca orice conf1ict s-ar manifesta între douã par-tide politice, sã spunern, în timpul unei campanii electorale, sfera lui de extindere si manifestare sã fie limitatã de norme ººi reguli accep-tate de ambele pãrþi. Aceste conf1icte se desfaºoarã pe un domeniu limitat de aspecte af1ate în litigiu, dar ele au loc pe baza unui consens fundamental asupra unor valori si credinþe. Un grad înalt al consen-sului limitează clar ariile conf1ictului. Mai mult decât atât, consensul privind normele care reglementează activitatea politicã **institutionalizează modalitãtile de manifestare a** conflictului. De exemplu, formele recunoscute ale luptei parlamentare sunt: inter-pelãrile, dezbaterile, sancþiunea unor proiecte de legi, divizarea în grupuri parlamentare. In plus, sistemul electoral structurează lupta pentru putere, în sensul cã oferã **forma** în care se desfãºoarã con-fruntãrile periodice pentru cãºtigarea de voturi la a1egerile generale sau locale.

In toate societãtile existã un numãr de va1ori si credi nþe funda-mentale asupra cãrora existã un consens socia1 quasiunanim: liber-tatea (în multiplele sale forme); solidaritatea socia1ã;

plura1ismul democratic. Existã însã si va1ori si credinþe care, fãrã sã fie legitimate de majoritatea cetãtenilor dintr-o tarã datã, prin validarea consensu-alã a votului, Îºi transmit impulsurile lor formative ºÎ orientative cu forta traditiei, ceea ce nu contrazice cultura politicã participativã a þãrii respective, de esentã civicã, democraticã. Cum se împacã oare respectul va1orilor democratice în Anglia cu conservatorismul afiºat al vieþii civice si cu re spectarea unor instituþii tradiþiona1e, precum monarhia? Un astfel de consens este rea1izat, parþial, prin socia1izarea politicã. Respectul pentru monarhie este inoculat în scoalã, în special la lectiile cle istorie. Monarhul poate figura ca un lider emoþional, ca
o autoritate patemã ºi echidistantã fatã de toti supuºii ºi poate, astfel, sã asigure legitimitatea continuã a guvernanþilor, chiar dacã liderii po1itici fac greºe1i. Pe lângã aceasta, alte douã mecanisme intervin în viaþa politicã din Marea Britanie pentru a evidentia functia de legiti-mare a monarhiei. În primul rând, mecanismut a1egerilor, care joacã un rol important în asigurarea legitimitãþii guvemelor. În **al** doilea rând, interesul scãzut în programele de ºco1arizare din scolile secun-dare pentru socializarea rolurilor de conducere si accen tul pus pe acceptarea unor roluri pasive din punct de vedere politic'.

Desi mecanisme de legitimare a puterii se întâlnesc într-o formã incipientã încã o datã cu configurarea politicului, ref1ecþiile despre legitimitate, ca temã de fi1osofie ºi sociologie politicã, încep sã se crista1izeze doar în secolele xvII-xvIII, când teoriile **jus-natura-liste** si cele **contractualiste** au fãcut din principiul majoritãþii o sursã de legitimare a reprezentãrii proportionale, ca expresie a voinþei ge-nerale, a suveranitãþii populare. Minoritatea se supune voinþei majoritãþii deoarece ea recunoaºte voinþa generalã, chiar dacã rezul-tatul alegerilor este contrar conþinutului propriului vot individual. În regimurile democratice, cetãþenii aflati în minoritate aderã la legea impotriva cãreia au votat, întrucât aceasta, odatã adoptatã, devine expresia voinþei genera1e care nu este alta decât voinþa cetãþenilor exprimatã în mod liber.

Secolul a1 XVIII-lea a conferit poporului, sau naþiunii, statut de subiect politic suveran. Natiunea devine ea însãºi un principiu al legitimãrii politice. Nu se mai vorbeºte ºi acþionează, în timpul Marii Revolutii Franceze, „în numele Regelui", ci „în numele Natiunii". Pe ce se întemeiazã acest principiu? În primul rând, pe dreptul natura1, comun tuturor oamenilor, pentru cã identitatea de esenþã a speciei este datã de o lege etemã ºi universalã, de „dreapta raþiune", care este aceeasi la Roma, Atena sau Sparta, dupã cum se exprimã Marcus Tullius Cicero în lucrarea „De Legibus". De aici derivã si teoria con-sensului si teoria adecvãrii puterii politice la voinþa generalã care a creat-o. Aceste idei din secolul XVIII ºi- au gãsit o strãlucitã ref1ectare în cele douã Declaratii: Declaratia de Independentã a coloniilor americane (4 iulie 1776) ºi Declara þia Drepturi1or Omului ºi ale Cetãþeanului, din Franta anului 1789. „Principiul oricãrei

R. Rose, **Politics in England,** Penguin Books, London, 1965, p. 64-67.

suveranitãti rezidã în mod esentia1 în natiune. Nici un individ nu poate exercita o autoritate care nu emanã în mod expres de la natiune"[2].

Rezultã cã titularul suveranitãþii, poporul, este titularul dreptului de a dispune. Dreptul de a dispune decurge din putere ºº puterea aparþine, toatã, titularului suveranitãþii care este poporul sau naþiunea. Dar dacã titularul suveranitãþii este poporui sau naþiunea, atunci guvernul (cu toate componentele sale) este ºº nu poate fi nimic altce-va decât servitorul poporului sau natiunii. **În** ca1itate de titular unic al puterii suverane, poporul deleagã exerciþiul suvera nitãþii unei reprezentanþe naþionafe — parlamentului — alese prin manifestarea suveranã de vointã a natiunii. Orice încercare de uzurpare a puterii legitimate astfel, orice neadaptare dintre putere si credinþapoporului despre natura, sursa puterii ºº manifestãrile ei vor **fi** sanctionate de ti-tular. „Considerãm ca adevãruri de la sine înþelese acelea cã toþi oamenii se nasc egali, cã ei sunt înzestraþi de creatorul lor cu anumite drepturi inalienabile (...), cã pentru asigurarea acestor drepturi se instituie printre oameni guveme, ale cãror puteri juste izvorãsc din consimþãmântul celor guvemaþi; cã ori de câte ori vreo formã de guvemãmânt devine dãunãtoare acestor scopuri este dreptul poporu-lui sã o schimbe sau sã o desfiinþeze ºi sã instituie un nou guvem, punând la baza lui astfel de principii ºi organizându-i astfel puterile si forma care îi va pãrea cea mai potrivitã pentru asigurarea securitãþii si fericirii sa1e"[3].

Fiecare societate, pentru a supravieþui ºi a-ºi rea1iza obiectivele comunitare (crestere, dezvoltarea culturii, a stiintei, pacea socialã), necesitã o ordine determinatã, fundamentatã pe norme. Aceste norme trebuie sã ref1ecte structura globalã a organizãrii concrete a acelei societãti adicã o ierarhie po1iticã pe bazã de status-uri si roluri. Or, aceste norme nu pot deveni instrumentale

fãrã o Iegitimare juridicã a puterii, care îºi are sursa în constitutie. O caracteristicã esentia1ã a tuturor formelor ºi tipurilor de putere politicã din ,ile perindate

2 Declaratia Drepturilor **Omului si ale Cetãteanului, art. 3, în: Culegere de texte de istorie universalã. Epoca modernã. 1640-1848, vol.1.,** Editura Didacticã si Pedagogicã, Bucuresti, 1973.
The Declaration of Independence, în: American Government, Annual Editjons, 85/86, The Dushkin Publishing Group, Guilford, Connecticut, 1985, p. 4.
pe scena istoriei este ca1itatea ei de **substantã materialã, de** „potes-tas" bazatã pe forþã. Acest element intrinsec a1 puterii pune în miºcare relaþiile po1itice dintre oameni si le înveste ºte cu un atribut specific:
capacitatea de a se face ascultatã. Ca un complement inevitabil al puterii, **autoritatea este puterea legitimã, capacitatea de a obtine supunerea fãrã recurgerea imediatã Ia fortã.** „Autoritatea este o putere legitimã bazatã pe norme sociale institutionalizate"[4]. „A porunci ºj a asculta sunt elementele intrinseci în care se descompune acþiunea puterii ºi sunt atât de intim Iegate între ele, încât se generează reciproc. Nu comandã cine vrea, ci numai cine poate, cine obþine supunerea celuilalt"[5].

Dupã cum nu existã putere fãrã supunere, tot astfel **nu** existã **pu-tere fãrã Iegitimitate.** Legitimitatea constituie unul din mijloacele prin care puterea rea1izează supunere. O putere po1iticã este consi-deratã legitimã „dupã gradul în care obþine supunerea fãrã necesitatea de a recurge la forþã, într-o manierã institutiona1ã si normalã. Ceea ce presupune ca oamenii sã accepte o valoare recunoscutã în comun, acceptare ce face parte din consens"[6]. Dacã puterea politicã devine legitimã prin autoritate, la rândul ei, autoritatea este functie de con-sens. Consensul nu este nimic altceva decât **acordul care existã în masa de cetãþeni cu privire la structurile, institutiile si autori-tatea socialã. Dupã** G. Ferrero, „un guvem este legitim atunci când puterea este atribuitã si exercitatã dupã principii ºi reguli acceptate fãrã discutie de cãtre acei care trebuie sã asculte"[7]. Atât legitimitatea puterii cât ºi autoritatea sunt în functie de consens; ele sporesc atunci când consensul creºte în intensitate ºº cantitate, cu alte cuvinte atunci când participarea **politicã** creste în mãsurã direct proportionalã cu dezvoltarea conºtiinþei politice; se diminueazã pe mãsurã ce se converteºte în opoziþie.

Definitia celebrã datã legitimitãþii de cãtre Max Weber a creat o sursã de confuzie în domeniu,

prin suprapunerea judecãþilor de vaRalf Dahrendorf, Classe **et** conflits **de** classe dans **la**

sociºte industrielle,

Sirey5, Paris, 1962, p. 79-80.
Sanchez Agesta, **Principios de Teoria politica,** editia a IV-a,Madrid, i972,p.391.
6 M. Duverger, Institutions politiques et droit constitutionnel, PUF, Pariºl962, p. 15.
G. Ferrero, Pouvoir. Les gºnies invisibles de la Cite, A. Colin, Paris,1953, p. 122.
loare despre problematica legitimitãþii specifice fi1osofiei po1itice ºi mora1e cu constatãrile empirice despre credinþele oameni1or, speci-fice sociologiei politice. Dupã Max Weber, legitimitatea este definitã tautologic : legitimitatea derivã din credinþa poporului în legitimitate. Puterea este legitimã atunci când cei guvemaþi de ea cr ed cã puterea este astfel. „Legitimitatea, scrie Weber, este echivalentã cu Legitimitãtglaube (credinþa în legitimitate), iar puterea legitimã este puterea als legitim **angenehen** (care este consideratã ca legitimã)".[8]

Pentru filosofia moralã, legitimitatea înseamnã justificarea

mora1ãsirationalãarelaþii1ordeputere,înperspectivaan-istoricãa unor principii morale, universa1 acceptate. Cu a1te cuvinte, nu spiri-tul unei epoci, cu sistemul lui de credinþe si va1ori, cu prejudecãþi1e ºº procesul specific de socializare, îºi pune amprenta asupra relaþiilor de putere ºi, implicit, asupra credinþelor populare despre putere, ci posi-bilitatea unei fundamentãri raþionale a ideilor normative despre pu-tere. In aceastã privinþã, sociologia po1iticã actua1ã a operat o „rup-turã epistemologicã" în problema legitimitãþii, în sensul cã ea

nu mai este interesatã de adevãrul sau falsitatea credinþelor colective despre putere, ci de „identificarea consecinþelor empirice pe care le prezintã legitimitatea pentru caracterul relaþii1or de putere, pentru diferitele modalitãþi în care acestea sunt organizate ºº pentru mãsura în care puterea poate, la ora actua1ã, sã se bazeze pe supunerea sau pe sprljinul guvemaþilor”.[9] In lumina relativismului istoric, sociologia politicã actualã refuzã sã vadã în credinþele populare despre politicã un dat imuabil ºi an-istoric; mai degrabã, ea le considerã ca un pro-dus cumulativ de inf1uente în c are ideologiile, propaganda ºº relaþiile publice au un rol deloc neglijabil. De fapt, degajarea condiþiilor ºº a principiilor genera1e care confirmã cã o relaþie de putere este legitimã sau nu reprezintã una dintre problemele-cheie ale sociologiei po1itice. Pentru cã istoria cunoaºte multe cazuri în care sistemele politice îºi creeazã propria lor legitimitate prin convingerea guvemaþilor cã este propria lor credinþã despre putere. Astfel, în maniera tipic weberianã, S.M.Lipset defineºte legitimitatea unui sistem politic drept capaci8

Mº Weber, Wirtschaft und Gesellschaft, editia a patra, Tubingen, J. C. B.

MohT, 1956, p. 23.

º David Beetham, The Legitirnation of Power, London, Mac Millan Education Ltd., 1991,p.[5].

tatea lui „de a crea ºi menþine credinþa cã instituþiile existente sunt cele mai adecvate pentru societate”.[10] Iar M. Mere]man numeºte legitimitatea „o calitate atribuitã unui regim de cãtre o populaþie. Acea calitate este rezultatul capacitãþii guvernamenta1e de a crea legitimitate”.[11]

Un exemplu ar putea fi, credem, edificator. Cu titlu anticipativ, sã ne menþinem în limitele tipului modem de legitimitate, legitimitatea legal-raþiona1ã, asa cum a fost el denumit ºi analizat de Max Weber. Dreptul de participare la alegerile politice, pe baza universa1itãtii drepturilor civice, a devenit raþiunea acestui tip de legitimare, deoarece prin intermediul lui se exprimã voinþa generalã, loialitatea difuzã a cetãþenilor fatã de sistem ul po1itic. Pe urmele celebrei distinctii a lui Carl Schmitt dintre legitimitate ºº legalitate, „legitimi-tatea înseamnã **conformitatea cu dreptul,** în timp ce legalitatea tri-mite la **conformitate cu Iegea”,**[12] în sociologia politicã contempo-ranã s-a încetãþenit tot mai mult ideea cã legitimitatea puterii constã in cucerirea ºi exercitarea ei în conformitate cu legea. Dar va1idarea prin lege a legitimitãþii nu epuizeazã problema justificãrii ei lega1e. Cãci legea pozitivã nu va1ideazã conformitatea ei cu principii1e politice ºi morale general împãrtãºite si rational definite. Regimurile totalitare pot veni la putere pe o bazã legalã; participarea la vot poate fi impresionantã, dar în ele legea nu este expresia unor aspiraþii gene-rale, ci este, cel mai adesea, „voinþa clasei dominante ridicate la rang de lege” **ºii** susþinutã, la nevoie, prin forta de coerciþie a statului. Evident cã, în acest caz, va1iditatea legafã a puterii este doar o aparentã., un surogat obþinut prin propagandã, cãruia îi lipseste justi-ficarea prin lege. De aceea, legitimitatea nu este ceea ce legea pre-scrie, ci ceea ce ar trebui sã prescrie”.’[3]

Aceastã distinctie finã. s-a dovedit fertilã în analiza legitimitãþii puterii în societãtile co ntemporane. In literatura de specialitate îsi face loc tot mai mult ideea cã legitimitatea este un concept multidi-mensional care presupune, în special, trei niveluri sau forme distincte

10 S. M. Lipset, Some social requisiter of democracy, în: Arnerican Political Scjence Review,nr. 53, p. 86.

11 R. Merelman, **Learning und Legitimacy, în: American Poljtical Science Review, nr. 60, p. 548.**

12 **Carl Schmitt, Thºologie politique, 1922, Paris, Gallimard, 1988, p. 170.**

13 **David** Beetham, **op. cit., p. 9**

de manifestare. Desi dist incte ºi având fiecare propriul corespondent de non-legitimitate, aceste elemente nu sunt altemative; ele contribuie concomitent, chiar dacã în grade diferite, la afirmarea legitimitãþii. Într-o enumerare succintã aceste niveluri ale legitimitãþii sunt:

1. conformitatea cu regulile stabilite (cu legea);

2. reguli1e (legea) pot ºº trebuie sã fie justificate prin referinþã la credinþele împãrtãºite atãt de guvemanþi, cât ºi de guvemaþi;

3. existenþa consensului în rândul guvemaþilor faþã de relaþia par-ticularã de putere.

2. TIPURI SI FORME ISTORICE DE LEGITIMITATE

Orice om politic Îºi dã seama cã puterea politicã nu se poate ma-nifesta în forma sa nudã, materia1ã, ca o expresie brutalã a fortei împotriva voinþei tuturor. Existã diferite moduri de acþiune a puterii fãrã a recurge la forþã. Posibilitatea de a rea1iza conformitatea cu credintele de bazã ale masei guvemaþilor este facilitatã de faptul cã puterea se infiltreazã insidios în idei, credinþe ºº reprezentãri colec-tive, prin intermediul manipulãrilor ideologice si simbolice. Prin aceastã sublimare a violentei fizice, materiale în violentã simbo1ic ã, puterea îºi rea1izeazã. menirea sa: aceea de a se face ascultatã. Astfel, legitimitatea este „calitatea pe care o prezintã puterea de a se adapta imaginii despre putere, consideratã ca validã în societatea respec-tivã”[14]. Orice conducãtor politic stie cã, indiferent de tipul de socie-tate, de forma istoricã de stat sau de regimul politic, acestea nu pot rezista multã vreme fãrã un consens ºº o legitimitate minimafã.

Guvemarea prin forþã ººi teroare distruge, în ultimã instanþã, þesutul social ºj se repercuteazã ca un bumerang împotriva propriei sale vointe: aceea de a deveni absolutã. În fond, chiar si tiranii cei mai cruzi aveau nevoie de o motivaþie ideologicã pentru justificarea actelor lor în ochii guvernaþi1or. Dupã cum se stie, finalitatea dis

14 M. Duverger, Institutions politiques et droit constitutionnel, editia a II-a,

PUF, Paris, 1970, p. 13.

cursului ideologic este aceea de a Iegitima puterea, iar a discursului propagandistic de a justifica acþiunile puterii. În Antichitate, între criteriile sa1e de clasificare a regimurilor po1itice, Aristotel distingea criteriile prime ºi cele derivate, cele pure ºi impure. Un criteriu pur ºi prim era Binele public, iar cel corelativ, impur ºº derivat, era binele persona1. Combinând acest criteriu cu cel a1 numãrului, Aristotel fãcea distincþie între monarhie si ti ranie, în cadrul formelor uniper-sonale de guvemãmânt. Monarhia este guvernarea unuia singur în folosul tuturor, iar tirania guvemarea unuia singur în folosul propriu. Aceeaºi distincþie operează. între aristocraþie (guvemarea numărului mic în folosul tuturor) ºi oligarhie (guvemarea numãrului mic în folosul propriu). Totodatã, succesiunea formelor de guvemãmânt, în tipologia lui Aristotel, este marcatã ºi de **legitimitatea specificã** fiecãrei forme de guvernare. Astfel, monarhiile eroice si ereditare îsi Iegitimează dreptul la guvemare, în opinia lui Aristotel, pe faptele de arme eroice ale unui predecesor, care au dus la întemeierea Cetãtii sau la sa1varea ei. Aristocratiile îsi legitimează. dreptul Ia guvemare pe ºtiinta practicării virtuþii ºi pe statutul de proprietari.

In secolul nostru, sociologul german Max Weber a oferit o clasi-ficare tripartitã. a tipurilor de legitimitate care s-ar gãsi la baza a trei forme de regim politic:

1. **legitimitatea istoricã sau tradiþionalã,** care corespunde formelor monarhice de guvemãmânt;
2. **legitimitatea harismaticã sau personalã,** care corespunde, îndeosebi, regimuri1or autoritare, dictatoria1e sau tota1itare;
3. **legitimitatea Iegal-raþionalã,** care corespunde regimurilor democratice modeme.

Legitimitatea istoricã sau tradition a1ã îsi întemeiază dreptul la guvemare pe ideea caracterului sacru al puterii, al originii divine a titularului acestei puteri, precum ºº pe mitul eroului si al întemeierii.

In societãþile triba1e, puterea sefului de trib se legitima prin faptul cã. el avea darul neobisnuit de a asculta vocile strãmosilor, adevãratã putere tutelarã care ocrotea de primejdii tribul. Mai târziu, pe descendenþa dintr-un personaj mitic, zeu sau erou, unii regi (ca în epopeile homerice) îºii legitimau temeiul autoritãt ººi puterii.

În teocraþiile orientale, axa intemã a discursului era cores-pondenta dintre ordinea cosmicã si ordinea politicã, iar structura

dominantă a discursului era hierocraticã (puterea preoþi1or). Intr-ade-vãr, preoþii, foarte numerosi, aveau sarcina sã legitimeze puterea. Împãraþii sau regii erau flii Cerului sau ai Soarelui sau chiar

zeii înºººº (faraonii). Puterea lor era intangibilã, imateria1ã.

În alte arii politice, regii domneau în virtutea faptului cã. un strãmoº, un parinte sau ei înºiºi, prin strãsnicia sabiei, au cucerit cetãþi sau teritorii unde si-au dus poporul lor, formând statul.

În acest caz, functia de legitimitate este o combinaþie etico-politicã, recunoºtinþa posteritãþii convertindu-se în principiul po1itic al legitimãrii. Acest tip de legitimitate s-a perpetuat pânã în epoca modemã, dar se mai întâ1neºte ºº astãzi în abordã.rile elitiste despre clasa politicã ºº în încercãrile de restaurare a regalitãtii ca formã de guvemãmânt.

O datã cu crestinismul, legitimitatea divinã a puterii po1itice a primit o solidã articulare teoreticã prin teza „ministeriatului" sfântu-lui Pavel. „Omnis potestas a Deo" (orice putere vine de la Dumnezeu) însemna cã, indiferent de natura puterii, laicã. sau reli-gioasã, ea presupune ascultare din partea supuºi1or. Regii sau prinþii nu erau decât „bratul înarmat al lui Hristos", prin care se exprima voinþa divinã. Ei erau „unsii lui Du mnezeu"; or, a-i contesta echivala cu un sacrilegiu de neiertat.

A1 doilea tip de legitimitate, cel personal-charismatic, se înte-meiazã pe ideea ca1itãþilor natura1e excepþionale ale sefului (duce, ftihrer, conducãtor, mare 1ider, tãtuc etc.), încât acestea sunt per-cepute de cãtre imaginaþia popularã drept daruri (calitãti) supranatu-rale. Charisma omului politic este perceputã ca o sintezã moral-volitivã si intel ectua1ã a personalitãtii sale, care îi conferã o asemenea forþã de atracþie magneticã încât masele entuziasmate îl urmeazã fãrã ºovãire, realizându-se astfel consensul, fãrã sã se mai cheltuiascã. timp ºi energie cu aplicarea regulilor ºi procedurilor po1itice pentru obtinerea lui. Dintre calitã.þile prin care unii analisti au încercat sã defineascã charisma unui lider politic se pot enumera: a. prestigiul personal aureolat de credinta nestrãmutatã într-un idea1: ani grei petrecuþi în închisori; erou si veteran al unui mare rãzboi; revolutionar neînfricat; **b.** intuiþia (percepþia directã ºi spontanã a elementelor concrete ale realitãþii politice); c. inspiraþia (conºtientizarea extrem de rapidã a unei decizii necesare); **d.** imaginaþia prospectivã. Toate aceste elemente se topesc în vocaþie, capacitate de manipulare, forþã de persuasiune ºi instinct de dominare care exercitã o puternicã. inf1uentã în rândurile multimilor. Dacã la acestea se mai adaugã. sºi capacitatea de adecvare a prezenþei scenice, a gesturilor, stilului, a fortei fizice a personalitãþii energetice la psihologia auditoriului, atunci întele gem impresia profundã. lãsatã de Cezar, Napoleon, Ch. de Gaulle, J.F. Kennedy asupra mulþimilor, impresie care le va

si

influenþa comportamentul , atitudinile, în ultimã. instanþã, captân-du-le adeziunea.

Legitimitatea **legalã sau rationalã** se întemeiazã pe votul popu-lar ºº este caracteristicã democratiilor occidentale modeme. Numai democratiile sunt capabile sã suscite formarea 1iberã a consensului, fãrã presiunea santajului sau terorii. Numai democraþiile generează o largã recunoastere a normelor juridice ºi a principiilor constitutionale care stau la baza participãrii lor po1itice. Dar si în cazul regimurilor democratice modeme se manifestã tensiuni în cadrul raporturilor din-tre consens si conf1ict, reprezentare ºi guvemare, eficienta ac esteia ºi legitimitate, ceea ce atestã caracterul istoric si dialectic al raportului dintre consens ººi legitimitate. Prin însãsi natura sa, democraþia înseanmã lupta pentru putere, dar înseanmã, totodatã, si conducerea de cãtre popor prin reprezentanti alesi în mod liber. Prin urmare, pen-tru a fi stabil, un guvern democratic are nevoie de acordul celor guvemaþi. Acest consens va depinde însã de eficienþa **guvernãrii,** de „randamentul functiona1 a1 unui regim în îndeplinirea sarcinilor sale guvemamentale"[15]. Încercând sã fie eficient însã, un guvem va apli-ca mãsuri nepopulare, care vor duce la pierderea consensului.

Deci, încercând sã-si materializeze promisiunile electora1e, un guvem trebuie sã distrugã acordul celor care 1-au adus la putere. Invers, un guvem care promoveazã. în spirit populist o politicã de aceastã naturã (alocarea unei pãrþi masive din buget pentru protecþia socialã) nu va realiza performanþele economice necesare pentru susþinerea unei astfel de politici si, mai devreme sau mai târziu, va fi confruntat cu **o crizã de credibilitate.**

În epoca modemã, schimbãrile sociale rapide, modemizarea politicã au relevat douã fapte esenþiale: — tipurile de legitimitate nu fiinþeazã în stare purã, nu însoþesc ca o umbrã un regim politic, de la instaurarea pânã la cãderea Iui; — orice regim politic, indiferent de natura sau forma lui, vine la putere invocând principiile legitimitãþii

15 º M. Lipset, art. **cit., loc. cit., p.** 93.

timpului, sã zicem: legitimarea lega1-raþionalã a puterii, prin votul si voinþa popularã. Hitler a venit

la putere în Germania pe baza votului popular; loviturile de stat din Africa ºi America Latinã au fost date în numele voinþei populare. Chiar dacã loviturile militare de stat sau de palat s-au caracterizat prin cucerirea violentã a puterii po1itice de cãtre o mânã. de oameni, noile regimuri, fãrã excepþie, în prima fazã a existentei Ior, au invocat principiile legitimitãþii populare pentru a obþine consensul guvemaþilor. Pe mãsura stabilizãrii regimurilor politice respective (sau tocmai pentru a le stabiliza prin obþinerea adeziunii populare), noua clasã conducãtoare va apela la o recuzitâ amplã. de mijloace din arsenalul ideologiei ºi tehnicilor de propa-gandã pentru legitimarea noii puteri ºi justificarea acþiunilor ei. În aceastã strategie, tipurile de legitimitate se **suprapun:** alãturi de legitimitatea lega1-raþiona1ã sunt invocate elemente ale legitimitãþii personale (charismatice — vezi cultul deºãnþat a1 persona1itãþii în regimurile totalitare) sau ale legitimitãþii istorico-tradition ale (vezi cazul regimurilor politice din Africa dupã miscãrile de eliberare anti-colonia1e, unde ºefu1 de stat a preluat unele din prerogativele sacre ale ºefu1ui de trib). Totodatã, procesul de creare a legitimitãtilor nu se reduce la obþinerea votului popular. E1 se cere **reînnoit,** adaptat la noile conditii (pierderea credibilitãtii, concurenþa altor forme de legi-timare etc.).

Pe lângã compromisuri, acorduri, negocieri ºi alianþe, ca forme legal-raþionale de obtinere a consensului prin crearea majoritãþii par-lamentare sau guvemamentale, procesul de legitimare poate fi accele-rat (catalizat) prin ritualurile puterii în care **sacralizarea si teatralizarea** joacã un rol de prim rang. Ritualurile puterii capãtã. o forþã deosebitã în timpul procesiunilor, aniversãrilor si ceremoniilor po1itice. Ele urmãresc sã inoculeze în conºtiinþa maselor (sau a participanþilor) ideea de unitate în jurul unui proiect comun, o imagi-ne a ordinii socia1e, constituitã din resuscitarea miturilor, sim-bolurilor ºi credinþelor fundamentale a1e unei nati uni. **În** timpul mari-lor adunãri populare, al mitingurilor, al conferinþelor ºº congreselor partidelor comuniste se sublinia energic unitatea de monolit a partidului în jurul secretarului sãu genera1, ca si unitatea de nezdruncinat între partid ººi popor. In ceremoniile de doliu, durerea cauzatã de pierderea conducãtorului iubit se converteste, pe canalele propagandei, în voinþa de a rea1iza o ºi mai profundã unitate în jurul partidu-
lui, pentru a suplini aceastã pierdere ireparabilã. Depunerea de f1ori la principa1ele monumente publice, cu ocazia aniversãrilor politice, slujbele religioase închinate comemorãrii eroilor-martiri urmãresc realizarea consensului, pe baza va1enþelor coezive din simbolurile, miturile si im aginile prezente în jocul reprezentãrilor colective.

Reîntorcându-ne la concepþia weberianã[16], vom observa cã. celor irei tipuri de legitimitate le corespund trei tipuri de autoritate: **autori-tatea tradiþionalã, autoritatea charismaticã** si **autoritatea legal -raþionalã.**

Autoritatea traditionalã se bazeazã pe statutul personal al deþinãtorilor ei legitimi într-un grup. Sursa ei primarã este traditia, iar principalele ei forme sunt gerontocraþia ºº patriarhatul.

Autoritatea harismaticã se bazeazã pe recunoaºterea puterii per-sonale a ºefu1ui prin relatii de supunere, caracterizate prin recunoaºterea absolutã. a legitimitãþii puterii acestuia ººi nu prin relaþiile de co mpromis, de la baza consensului democratic.

Autoritatea legal-raþiona1ã. se bazeazã pe un corp de reguli legale ºi pe o sferã de competenþã legitimã. Puterile titularului autoritãþii sunt limitate la sfera lui de competentã. Autori tatea legal-rationalã este încamatã de birocraþie.

Ca ºi tipurile de legitimitate, nici tipurile de autoritate nu pot exista în stare purã. Funcþionarul va cãuta sã-ºi depã.seascã. competenþele legale si sã-ºi organizeze trupe de fideli din subordonaþi; înfrângerea militarã a unui ºef îl poate costa pierderea autoritãþii personale; credinta în lega1itate în cadrul autoritãþii legal-raþiona1e se poate prãbuºi în epocile de crizã si de schimbare a criteriilor de legitimitate.

3. TIPURI DE CONSENS

Ca acord care existã într-o societate asupra structurilor, valorilor ºl institutiilor sale, ceea ce individua1izeazã notiunea de consens

16 Max Weber, Economie et sociºte, Plon, Paris, 1959, p. 79 ºi urm. Weber numeste autoritatea

politicã dominatia legitimã într-un grup de dominatie politicã.
politic în cadrul consensului socia1 este **acordul cetãtenilor asupra autoritãþii, puterii politice** si **actului de guvernare.** Ca ºi legitimi-tatea, consensul poate fi ana1izat în trei ipostaze, în functie de importanþa acordului de voinþã pe care cetâþenii îl manifestã fatã. de un aspect sau a1tul a1 vietii socia1e. În 1iteratura de specialitate s-a incetãþenit urmãtoarea clasificare a consensului: **consens de bazã** (sau socia1); consens **fundamental** (sau politic) si consens specific (sau de opinie pe diferite probleme).

Consensul de bazã vizeazã legitimitatea existenþei comune în cadrul unei societãti. E1 este constituit prin acordul de vointã existent între membrii comunitãþii asupra va1orilor, credinþelor, modului de viaþã, relaþiilor sociale ºi instituþiilor din societatea respectivã. Societatea, ca produs al interacþiunii oamenilor, este compusã din sis-teme de interacþiuni între indivizi ºi grupuri; or, fãrã conºtiinþa necesitâþii imperative de a fi în relaþii, deci fãrã un minimum de con-sens social privind structurile de bazã ale unei comunitãþi, orice societate s-ar dezagrega sau ar fi ameninþatã cu un rãzboi civil.

Consensul politic (sau fundamenta1) vizeazã legitimitatea sis-temului politic în cadrul functionãrii sistemului social global ºi pre-supune adaptarea puterii politice la credinþa dominantã în societate privind **natura, sursa ºi forma sa.** Consensul politic implicã un acord asupra organizãrii politice a comunitãþii ºi asupra formei juridice ºi po1itice a statului, ca ºº asupra metodelor sale de acþiune. El presupune existenþa unei constituþii care sã reprezinte cadrul si normele politice fundamentale pentru acþiunea politicã. a guvemantilor ca ºi pentru actiunile de control ale guvemaþilor asupra guvemanþilor, precum ºi acceptarea de cã.tre comunitate a constituþiei º1 a guvemanþilor. Consensul fundamenta1 sau politic constã în „acor-dul existent asupra termenilor jocului politic însusi acord ce nu împiedicã existenþa punctelor de vedere foarte diferite asupra pro-blemelor concrete; înainte de toate, acord care face posibil ca aceste puncte de vedere sã poatã coexista fãrã a se distruge reciproc. Consensul politic constituie un sistem de credint valori, deprinderi si moduri de acþiune politicã ce conferã sistemului politic caracteris ticile sa1e distincte”[17]

17 F. Murillo Ferrol, **Estudios de sociologia politica, Razon** y Fe, Madrid, 1963, p.113-114.

Dupã cum au subliniat mai multi po1itologi ºi sociologi, „ceea ce este important în consensul fundamenta1 nu constã atât în acordul asupra principiilor politice, cât în acordul asupra **regulilor jocului politic** *(s.ns.).* Dezideratul ar fi un consens politic în ceea ce are el fundamenta1 ºi în termenii sau regu1ile jocului politic. Dar un acord în jurul consensului fundamental nu implicã, nici nu trebuie sã implice, ceea ce C.J. Friedrich a calificat drept „pasiunea pentru una-nimitate”[18].

Din punctul de vedere al funcþionãrii mecanismelor democratice, important nu este acordul fundamenta1 asupra principiilor fundamen-tale, ci respectarea **regulilor jocului** politic. Fãrã acordul si respectarea regu1ilor jocului politic, esenþa însãºi a democraþiei, competiþia pentru câºtigarea puterii politice, selecþia indivizi lor pre-cum ºj a programelor optime de guvemare din diversitatea altema-tivelor oferite devine imposibilã. Pentru acest tip de consens, „divergenþa de opinii este capitalã pentru menþinerea vitalitãþii in-telectuale, culturale ºi politice a unei societã.þi. Departe de a pre-supune un acord fundamental, democraþia constitutiona1ã a cuhninat printr-o ordine politicã diversificatã ºº printr-o organizare a deciziilor în ciuda dezacordului fundamental. Acordul de bazã. (...) poate pretinde, de asemenea, paradoxal, acordul de a fi în dezacord”[19]. Existã un consens po1itic cert ºº acesta se manifestã în douã directii:
a. acordul de a ±1 în dezacord si **b.** acordul instrumental: regulile jocu-lui politic. Dacã, printr-un paradox, într-o societate ar exista un con-sens fundamenta1 asupra principiilor de bazã ale organizãrii politice, atunci acea societate ar arãta ca într-un scenariu tehnocratic: soci-etatea ar fi a1cã.tuitã din roboþi programaþi în cele mai mici detalii ale actelor vietii cotidiene, iar parlamentul ºi guvemul ar fi înlocuite cu camere (birouri) de prelucrare a datelor. Fondatorii greci ai democraþiei ºº pãrinþii fondatori ai Constitutiei americane au con-ceput democraþia pe un **fundament** antropologic concret. Omul nu este nici zeu, nici fiarã, ci o fiinþã. supusã greºe1ii. Înainte de a fi erou sau geniu, omul este o fiinþã concretã care iubeste, suferã, urãste, sperã, adicã un proiect care se cucereste prin propria sa istorie.

18 C. J. Friedrich, Constitutional Government and Deniocracy, Boston, 1950, p. 96.
19 Juan Femando Badia, Estudios de Ciencia politica, Editorial Þecnos, Madrid, 1976.

Democratia are tocmai aceastã virtute: evitã, prin confruntarea liberã a a1tativelor, impunerea unei opinii drept infailibilã prin mijloace decisive. Nu întâmplã.tor, unul din pãrinþii fondatori ai S.U.A., J. Madison, a lansat celebra fonnulã a lui **checks and balances**[20] (echilibru si control reciproc al puterilor) pentru a evita mortopo-lizarea puterii si dezechi1ibrele subiacente.

„Pasiunea pentru unanimitate" nu poate fi proprie decât în regimurile totalitare, fruct a1 unei ideologii unice ºi universale care pretinde cã detine mo nopolul absolut a1 cunoasterii pe baza unei concepþii ºtiinþifice inf ailibile despre viaþã.

Fundamentul epistemologic al democraþiilor afirmã contrariul: relativismul cultura1 ºi stiintific al unei epoci nu face din oameni fiinte infai libile; ei nu pot pretinde niciodatã cã detin cheia ade-vãrurilor ultime. De aceea, credinþele, opiniile lor trebuie completate si verificate prin opiniile ºº credin þele celorla1þi. De aceea, dialogul, confruntarea liberã a ideilor, competiþia supusã regulilor sunt **cosubstanþiale** pluralismului socia1 ºº politic. Consensul fundamen-tal, obþinut prin forþã ºi teroare ºi prin reprimarea brutalã a dreptului la diferentã si la iden titate, duce, în cadrul regimurilor totalitare, la uniformitate ºº la blocarea spiritului de initiativã si de creatie. Invers, consensul fundamental în cadrul regimurilor po1itice democratice se caracterizeazã prin **acordul de a fi** în **dezacord** ººi prin conºtiinþa dreptului la diferentã, ca regulã a jocului.

Consensul specific este cel care se opune liniilor de conf1ict (cli-vajelor care despart grupurile, partidele, atitudinile etc.). E1 se relevã. în domeniul specific a1 opiniei publice. Sondajele de opinie pot arãta un model de distribuire a atitudinilor sau opiniilor politice ale unui grup care indicã existenþa unui consens specific la un moment dat pe o anumitã problemã.

20 jº Madison, Checks and Balances. **The Federatist Papers, nr. 51, în:** Anierican Governrnent, ed. cit., p. 16-18.

IV. MECANISMELE SOCIOLOGICE ALE PUTERII

(I1)

GRUPURILE SOCIALE ÎN SISTEMUL DE PUTERE

1. CLASELE SOCIALE SI SISTEMUL DE PUTERE ÎN SOCIETATE. LUPTA DE CLASÃ. REVOLUÞIILE

Orice societate cât de cât evoluatâ presupune o anume **stratifi-care,** mai mult sau mai puþin complexã, pe mãsura nivelului de dez-voltare atins. Modul cum este ea perceputã, analizatã ºº interpretatã diferã însã în funcþie de ºcoa1a sociologicã, de orientarea ideologicã a teoreticianului, de scopurile ana1izei sociologice si de nivelul atins în investigare de stiintele socia1e.

Prezentul capitol îºi propune sã. treacã în revistã diferitele tipuri de structurare a societãþii, teoretizate în timp, punct de plecare nece-sar pentru un demers ulterior de identificare a **straturiior sociale** ca-racteristice societãþii contemporane, de re1iefare a modului cum acþioneazã ºi reacþioneazã ele în raport cu puterea, cum se angajeazã ele în actul de conducere (politic) ºi care sunt mecanismele prin care puterea se exercitã asupra diferitelor grupuri ale societãþii.

Dupã cum s-a vãzut, scopul fundamental al oricãrei puteri politice este de a asigura **funcþionalitatea întregului corp social.** Ea serveºte necesitãþii inteme de menþinere a ordinii ºi

coeziunii societãtii de asigurare a echi1ibrului diferitelor segmente ale acesteia.

Dar în rea1izarea scopurilor de conducere a societãþii, puterea exerseazã presiuni sau constrângeri **diferentiate** asupra individului ºi diferitelor grupuri sociale. Acestea, la rândul lor, în funcþie de pro-priile interese, aºteptãri ºi nãzuinþe, urmãresc sã influenþeze puterea, sã acceadã la putere sau sâ participe la actul de decizie, respectiv se implicã, în diferite grade ºi moduri, politic.

Pânã în secolul al XIX-lea, noþiunea de clasã 1ipseºte practic din teoriile referitoare la societate. Se considerã cã aceasta este stratifi-catã în caste, ordine sau stãri. Sub impactul violentelor ciocniri dec1anºate de Revoluþia francezã, conceptul de clasã s-a impus în faþa unor gânditori politici din ºcoa1a contrarevoluþionarã (Joseph de Maistre, Louis de Bonald si, mai ales, elveþianul Karl Ludwig von Haller), istoricilor francezi din perioada Restauratiei, dar sj socia-listilor utopici. La mijlocul secolului trecut, Marx este cel care intro-duce notiunea de clasã în discursul sociologic, conferindu-i un rol cheie.

Conform teoriei marxiste, originea claselor socia1e se aflã în sfera economicului, iar definirea acestora se face în functie de locul ºi rolul lor în sistemul de productie, ace astã poziþie fiind determinatã, la rân-dul ei, de relaþiile cu mijloacele de producþie. Ca sã existe, o clasã. tre-buie sã grupeze un numãr mare de oameni ce trãiesc aproximativ la fel, exerseazã o activitate comparabilã, ocupã un loc similar într-un anumit sistem de producþie, istoriceste determinat, se situeazã în ace-1aºi raport faþã de mijloacele de producþie, joacã un anumit rol în organizarea socia1ã a muncii ºi dispune, în ace1eaºi mod ºi proporþie, de pãrþi din avuþia socialã, constituind o unitate bazatã pe comuni-tatea de interese fundamenta1e, în virtutea cãrora se opune altei clase sociale. Aceastã diviziune macrogrupalã a societãþii existã în mãsura în caru este constientã de existenta ei, se delimiteazã de una sau mai multe clase, împreunã cu care formeazã un sistem de clase, în relatii de opozitie, ftind neinteligibilã ca obiect izolat, ºi în mãsura în care numãrul membrilor ei este suficient de mare pentru a o face imper-sonalã, abstractã, independentã de particularitãtile individuale ale celor ce o compun. Desi clasele conþin oameni, ele nu sunt sume ale oamenilor, ci **relatii între oameni.**

Clasele sunt grupãri numeroase de indivizi, ce ocupã o poziþie similarã într-o infrastructurã, constienti de raportul lor faþã de pro-prietate; sunt realitãti determinate economic ºº care acþioneazã po1itic în lupta dintre ele.

Conform aceleiasi teorii, orice societate în care existã proprietate privatã este împãrþitâ, inevitabil, în clase opuse. In secolul al XVIII-lea, ca urmare a progresului tehnic apare o nouã sursã energeticã, aburul, care revolutjonează mijloacele de transport ºi face posibilã apariþia industriei ºi transformarea capitalismului comercia1 în capitalism industrial. La rândul lor, acestea conduc la concentrarea muncitorilor în centre urbane, la acumularea si sporirea inega1itãtilor sociale, dând nastere la conf1icte si conducând la constientizarea apartenenþei indivizilor. Aceste rea1itâti favoriz eazã ºj explicã per-spectiva marxistâ predominant **dihotomicã** asupra societâþii secolu-lui trecut, împãrtitã în douã clase opuse, burghezia ºi proletariatul.

Teoria marxistã a procedat însã într-o manierã simplificatoare, urmãrind sã explice o rea1itate în continuã devenire dintr-un unghi unilatera1, respectiv **subordonând socialul economicului,** ºº a îndeplinit, în mod cert, o funcþie ideologicã, deoarece a pus de1iberat la dispoziþia unui segment socia1 instrumentele restructurãrii violente a societãþii.

Pomind de la aceeaºi rea1itate, dar cu scopul de a o justifica si menþine, primele teorii elitiste au urmat un demers ana1og, împã.rþind socialul tot în douã clase, elita (clasa conducãtoare) ºº masele (clasa celor condusi).

Secolul al XX-lea a adus însã cu sine o serie de transformãri radi-cale, cu impact asupra socialului, iar perspectivele sociologice, mai ales în ultimele patru decenii, — perioadã în care stiintele socia1e s-au dezvoltat în mod spectaculos —, nu mai pot percepe societatea ca o realitate simplã., împãrtitã în douã clase opuse, ci ca una complexã, caracterizatã de o stratificare socia1ã bogatã, determinatã de factori multipli, corelati diferit.

Termenul de clasã a continuat sã fie utilizat în sociologie, dar a cãpãtat acceptiuni **diferite de cele initiale.** Criteriile de delimitare a claselor s-au multiplicat: nivelul de viaþã, respectiv venitul indi-vizilor, genul de viaþã prin care un segment socia1 se distinge de a1tul, prestigiul, modul de raportare faþã de putere, nivelul de educaþie.

Concomitent însã, investigaþia sociologicã evidentiazã cu tot mai multã pregnanþã cã structura socia1ã nu este un dat imuabil. Henry Mendras si Michel Forsd[1] au studiat transformarea structurii sociale franceze de la începutul secolului al XX-lea si au ajuns la constatarea cã, treptat, unele clase

dispar, altele se nasc, altele cresc ca pondere. Astfel, în 1 90 1, agricultorii reprezentau 44,3%, muncitorij 3 1 ,4%, functionarii 1 2,8%, artizanii si comerciantij 10,7 **%,** iar profesiunile

Henry Mendras, Michel Forsº, Le changernent social, Ed. Armand Colin, Paris, 1983.

libere 0,8%; în 1982, proporþiile erau cu totul a1tele: agricultorii 9,6%, muncitorii 43%, funcþionarii ºi cadrele superioare 9,4%, iar liber-profesionistii 1, 1 **%.** Tãrãnimea aproape dispare, iar clasa medie câºtigã în importanþã. Dacã adãugãm cã în societatea industrialã. existã un segment social compus din inclasabjli (declasati si indivizi peca1edeasereclasa,caurmarea mobilitâþii ºicirculaþieisporitea populaþiei, atât pe vertica1ã, cât si pe orizontalã), ajungem la o ima-gine mai aproape de realitatea societãþii contemporane.

Noþiunea de clasã este, la ora actua1ã, aºa cum am spus, defînitã. diferit. Astfel, pentru Gerhard Lenski,[2] clasa este „o aglomerare de persoane care ocupã într-o societate datã o poziþie similarã faþã de o formã oarecare de putere, privilegiu sau prestigiu", nemaicaracteri-zându-se prin atributele conferite de Marx.

În viziunea lui Ralf Dahrendorf,[3] clasa este unul din grupurile sociale existente într-o societate datã, delimitat nu atât de raportul fatã de proprietate, cât de **gradul în care controleazã distributia autoritãtii.**

Pentru Raymond Aron[4], „regimul politic, adicã organizarea pu-terii ºº concepþia pe care guvemanþii o au despre autoritatea lor, deter-minã existenþa sau inexistenþa claselor", **cu alte cuvinte clasa ar** fi **o notiune legatã de** ideologie. Sociologia nord-americanã ignorã noþiunea de clasã. De altfel, în ultimii ani, notiunea este folositã din ce în ce mai rar, fiind înlocuitâ cu cea de **grup social, grup de interese.**

De altfel, într-un alt studiu din acelaºi an, Raymond Aron va reveni cu alte precizări de ordin metodologic privind deflniþia ºº fun-damentul clasei socia1e în termeni operationali. Indiferent de criteri-ul abordat (teoretic, politic sau ideologic), „toþi sociologii cautã sã punã accentul pe ceea ce creeazã coerenþa, uni tatea, globalã sau totalã, comunitatea de existentã sau de conºtiinþã a unui ansamblu dat".[5] Printre caracteristicile clasei, sociologul francez retine atãt pe

2 Gerhard Lenski, **Power** and **Privilege: A Theory of Social Stratification,** McGraw-Hill, New York, 1966, p. 74-75.

Ralf Dahrendorf, Class and Cla.ss **Conflict in Industrial Society, Standford Universitv Press, Standford, 1959.**

º Ravmond Aron, Dºmocratie et totalitarisme, Ga1limard, Paris, 1965, p. 29-30.

º Raymond Aron, La classe comme reprºsentation et conime volontº, în: Archives europºennes de sociologie, I, nr. 2, 1960, p. 144.

cele obiective, cât ºi pe cele subiective: **1.** „similitudinea manierelor de a lucra, de a lrãi si de a gândi, altfel spus **comunitate obiectiv sesizabilã** (natura muncii, nivelul veniturilor) sau **comunitate mai greu de perceput, dar mai importantã,** a manierelor de a gândi, a sistemelor de va1ori; **2. consistentã în durata acestor existente colective,** a1tfel spus, deschiderea sau închiderea de fapt si nu de drept. In aceastã. perspectivã, grupul ar exista cu **atât mai** puternic cu cât mobi1itatea înire generatii va fi mai slabã; 3. constientizarea **acestor existente cole ctive prin ele însele ºi vointa proprie a fiecãruia de a** îndeplini **o sarcinã"[6]**

Stratificarea ierarhicã a societãtil or în grupuri tot mai numeroase, în funcþie de profesie, venit, rol, status etc. face ºº mai difici lã coagu-larea unei constiinte colective de sine care sã confere consistenþã ºº contururi precise noþiunii de clasã socia1ã. Pentru ca un ansamblu uman sã se manifeste ca o comunitate omogenã de valori si de interese, deci, sub formã de clasã, este necesarã sinteza dintre constiinta de sine, existenþa pentru sine, voinþã ºi situaþia membrilor care vor compune clasa. Dar întrucât aceastã sintezã nu se rea1izează decât „în momentele de crizã. si de efervescenþã.", ceea ce sugerează o apropiere a clasei de masã, Raymond Aron considerã cã „majori-tatea, dacã nu toate clasele, ca existenþe colective, nu diferã decât în grad, ºi nu în naturã, de straturi"[7]. Frontierele dintre clase vor fi întot-deauna flotante deoarece: **1.** schimbãrile în menta1itatea comunã sunt mai lente decât schimbãrile materiale, ceea ce împiedicã. afirmarea comunitãþii de , , e valori; 2. la nivelul unitãtii dintre

viatã si d , voinþã ºº

acþiune scena vieþii politice este ocupatã de partide ºi asociaþiile pro-fesiona1e.

în concluzie, **notiunea de clasã,** în accepþiunea datã de Marx, **nu mai este stiinþific operantã (cel puþin pentru societatea actualã),** iar sociologia politicã va renunþa probabil la acest termen.

Deoarece, în viziunea marxistã, ideologia are un rol important în structurarea ºi constientizarea

claselor sociale, sã încercãm sã lãmurim, în continuare, raportul clasã-ideologie.

Existã o divergenþã clarã între ana1iza marxistã a ideologiei ººi cea întreprinsã în afara acestei perspective. În optica marxistã, ideologia

6 **Ibidem, p.** 146.
º Ibideni, p. 145.

este apanajul clasei dominante, aI burgheziei ºi are o funcþie alienan-tã pentru clasa opusã, proletariatul, pentru cã-i determinã o conºtiinþã fa1sã. Ideologia se opune constiinþei de clasã, singura capabilã sã identifice adevãratele interese ºi sã orienteze acþiunea politicã revolu-þionarã a proletariatului, necesarã pentru a înlãtura clasa dominantã.

Modelele nemarxiste nu leagã mecanic o ideologie de o clasã si nici nu îi acordã o funcþie alienantâ sau izbãvitoare: o ideologie, mai mult sau mai puþin elaboratã, contribuie la structurarea oricãrui grup social si **ea nu este neapãrat politicã, deci orientatã spre putere.**
Dar, în funcþie de contextul în care acþioneazã, poate elibera energi-ile grupului socia1 cãruia **i** se adreseazã, le poate cana1iza într-o anume direcþie.

Ideologia este un sistem de idei ºi iudecãþi, explicit ºi organi-zat, care descrie, explicã, interpretează sau justificã situatia unui grup sau a unei colectivitãti si care, inspirându-se din valorile acceptate, propune o direcþie precisâ pentru actiunea grupului sau colectivitâtii. Ea „exprimã o perspectivã asupra lumii sub forma unui sistem rationa1 ºi abstract, ce decurge parial din interesele grupului pe care îl modeleazã, în acelaºi timp"[8].

Dupã cum remarcã Guy Rocher,[9] pe de o parte, ideologia creează unanimitãþi: invocã interese comune, o cauzã comunã, propune o acþiune comunã, invitând la identificare; pe de altã parte, dã nastere Ia diferenti eri, la divizări sociale, deoarece evidentiazã c aracterele distincte ale unei colectivitãþi, care permit identificarea ei prin con-fruntare cu altele, în unele cazuri diferentie rea mergând pânã la opoziþie.

O ideologie se poate adresa unui grup anume dinir-o societate, unei societãþi globale (naþiona1ismul) sau chiar supranaþiona1e (comunismul).

Ideologia, desi nu este neapãrat politicã, este, totusi, în majori-tatea **cazurilor, axatã pe putere** ºi, ca atare, are un **caracter politiclo:** din acest punct de vedere, poate exprima poziþia grupului

8 jº Meynaud, A. Lancelot, Les attitudes politiques, PUF, Paris, 1964, p. 101-102.
º Guy Rocher, Introduction ã la sociologie gºnºrale, voL 111, Le changenient sociaJ, Ed. H.M.H., Paris, 1968, p. 102.
10 Unii autori, cum este Jean Baechler (Qu'est-ce que l'idºologie, Gallimard, Paris, 1976, p. 21), tind sã reducã ideologia la „stãrile de conºtiintã Iegate de acþiunea politicã".

care detine puterea (clasa dominantã), a grupului care aspirã sã acceadã la putere (partid politic din opoziþie) sau a unui grup care urmãreºte sã influenteze puterea (grup de presiune).

Multiplicarea numãrului ideologiilor si creºterea atracþiei lor în societãtile modeme au avut ca efect ridicarea nivelului aspiraþiilor
,ilor,
indivizilor si colectivitât trezirea ambiþiilor ºi speranþelor ºº trans-
formarea, în unele cazuri radica1ã, a cursului istoriei. În societãtile industria1e, cresterea nivelului de instruire, a complexitãþii orga-nizării sociale ºi a structurilor puterii sunt conditii favorabile multi-plicării, difuzării **ºi impactului ideologiilor,** ºi în nici un caz ale dispariþiei lor.

Marx a airibuit luptei de clasã un rol istoric, considerând cã ea determinã dinamica socialã, care se ref1ectã, la rândul ei, în dinamica politicã. În viziunea lui, conf1ictele sociale sunt inerente oricãrei
, ecurg din natura si fun
societãti si d , cþionarea ei: flind conflicte de
interese, ele opun, în mod necesar, douã grupuri mari. Astfel, con-flictul este principa1ul motor al istoriei: toate conf1ictele sociale sunt conf1icte de clasã si conduc inevitabil la revolutie. Lupta de clasã ar dispãrea doar în societatea comunistã, o datã cu dispariþia contradictii1or antagonice, generatoare de conf1ict.

Este adevãrat cã secolul al XIX-lea aduce cu sine o simplificare a antagonismelor, concomitent cu posibilitatea crescândã a populaþiei de a participa la viaþa politicã. Dar, cu toate acestea, **nu putem redu-ce toate conflictele sociale Ia conflicte de clasã.** În critica socio-logiei marxiste,

Dahrendorf[11] analizează inclusiv problema con-flictelor: în opinia sa, principa1a sursă siructurală a conf1ictelor nu este inegala distribuþie a proprietãþii asupra mijloacelor de producþie, ci inegala distributie **a autoritãtii între indivizi ºº grupuri.** De aici rezultã un conf1ict de interese între cei care exercitã autoritatea si cei care i se supun.

Dacã Marx a considerat ººi ana1izat un singur caz de conflict social, ºi anume lupta de clasã,

Dahrendorf, în schimb, a redus toate conf1ictele sociale la conflictul de autoritate. **În** plus, eI

a ana1izat conflictele sociale dupã douã scãri: a intensitãþii ºi a violentei. Intens itatea se referã

la suma de energie angajatã în conflict, la preRalf Dahrendorf, Class and Class **Conflict in**

Industrial Society.

siunile si emotii1e dec1anºate, la importanþa acordatã victoriei. Violenta tine de mijloacele folosite pentru exprimarea ostilitã.tii si combaterea opozanþi1or.

Intensitatea descreºte în mãsura în care grupurile de interes se pot organiza ºi pot astfel exprima ostilitatea prin intermediul organizaþiilor lor, în care distributia autoritãþii ºi puterii politice nu coincide cu cea a celorla1te avantaje economice si sociale (bogãþie, prestigiu, culturã.) ºi în care structura acestora este destul de deschisã pentru a permite o anume mobilitate socia1ã. Violenþa conflictelor descreºte ºº ea în mãsura în care grupurile de interes se pot organiza, în care cei lipsiþi de putere politicã beneficiazã mãcar de unele avan-taje economice si sociale ºº în care conf1ictele sunt efectiv reglemen-tate (pãrþile în conflict se cunosc, se acceptã, se conduc dupã unele reguli comune în relatiile mutuale). De aici rezultã cã o revolutie va fi cu atât mai radica1ã cu cât intensitatea conf1ictului este mai mare ºº cu atât mai bruscã cu cât conflictul este mai acut **În** rea1itate, revolutiile adevãrate sunt rare în istorie.

O datâ cu creºterea nivelului de viaþã ºi scãderea inega1itãtilor majore în societatea post-industrialã a secolului al XX-lea, conf1ictele de clasã, înþelegând prin aceasta conflictele cu conþinut po1itic, se atenueazã, iar lupta îmbracã a1te forme ºi cãi, maj puþin violente. Structura societãþii comportã în continuare un mare numãr de contradicþii, surse constante de frictiuni si confl icte, determinate de interesele diverse ale grupurilor socia1e. Dar acestea nu mai sunt neapãrat generate de existenþa grupurilor ierarhizate pe vertica1ã. Evident cã „societatea este în continuare condusã de un grup redus si relativ închis, care continuã sã domine viaþa economicã ºº po1iticã, dar a cãrui putere politicã este limitatã de mecanismele democratice (sufragiu universa1, libertatea presei, a asocierii)".[12]

Apar conflicte datorate intereselor divergente ºº între grupuri orizontale, deci plasate pe ace1aºi plan ºº care, în principiu, nu sunt inegale între ele (naþiuni, asociaþii, provincii, partide, profesiuni, grupuri de vârstã); ºº acestea pot cãpãta caracter po1itic, cu alte cuvinte pot sã aibã ca obiect cucerirea puterii, dar nu în mod obligatoriu. Deseori, elemente contradictorii coexistã, în special atunci

12 Maurice Duverger, **Sociologie politique, PUF, Paris, 1968, p. 206-207.**

când functia de integrare exercitatã de putere, prin intermediul statu-lui, reuseste sã absoarbã contradictiile sau sã le facã suportabi1e.

Interesantã este ideea lui Schwartzenberg[13] de a transpune lupta de clasã., pe care o înþelege ca luptã de interese, din plan intern în plan intemational: tãrile dezvoltate ar constitui clasa naþiunilor dominante, iar tãrile subdezvoltate ar reprezenta naþiunile proletare, dominate prin diverse cãi, dar mai a1es prin cele economice. E1 se apropie ast-fel de poziþia lui Raymond A.ron[14], pentru care, în societatea indus-trialã, important este nivelul de dezvoltare (dezvoltare-subdez-voltare) ºº nu orientarea ideologicã.

Pentru a exista, funcþiona ºº evolua, orice societate trebuie con-dusã, administratã, reglementatã, controlatã, orientatâ. Dar puterea nu poate fî în mâna a milioane de oameni, ci în mâna unui grup restrâns, pe care diversele teorii politice îl denumesc elitã conducã-toare, clasã dominantâ, clasã conducãtoare, clasã politicã.

În teoria marxistã, noþiunea de clasã dominantã desemneazã clasa care detine mijloacele de productie: ea este concomitent clasã domi-nantã, proprietarã a mijloacelor de producþie ºi

conducãtoare,iarpro-letariatul luptã pentru a o infrânge.

Pentru Marx, ideologia este un mijloc de dominare. Orice clasã dominantã produce o ideologie dominantã, care contribuie la pãs-trarea poziþiei sale prin legitimarea puterii sa1e.

Problematica claselor dominante este descifratã pornindu-se de la ideologia pe care o promoveazã.. Aceasta urmãreºte sã desc rie, sã exp1ice, sã interpreteze **ºi** sã justifice situatia clasei dominante, pre-cum **ºîi** sã propunã (impunã) o direcþie anume acþiunii istorice, în favoarea intereselor sale de clasã.

La începutul secolului al XIX-lea, proprietatea ºi controlul asupra mijloacelor de producþie **pãreau** indisolubil legate, iar clasa domi-nantã economic detinea implicit puterea po1iticã. „In actualele democratii de tip occidental se constatã o disociere fizicã între cei care deþin funcþii politice ºi cei care detin functii economice de con-ducere” 15• Pe de altã parte, proprietatea, în conditiile societãtii indus-

13 Roger-Gºrard Schwattzenberg, **Sociologie politique,** Montchrestien, Paris, 1971.

14 Raymond Aron, **Social Structure and the Ruling Class, în: British Journal of Sociology I,** nr.1 din manie *1950.*

15 Raymond Aron, Dºmocratie et totaJitarisnie, p. 141.

triale ºi post-industria1e, este diseminatã uneori între mii de actionari care nu exercitã un control direct asupra ei, rolul acesta revenind managerilor, birocraþilor, care nu detin însã drepturi de proprietate.

Ca atare, nu mai putem vorbi de o clasã dominantâ, înteleasã ca înlreg, unit de aceleasi inter ese, ci de diverse categorii conducãtoare, de regulã neunite, de o plura1itate de minoritãti influente în diversele sectoare de activitate ale societãþii (apãrare, politicã intemã, politicã socialã) care conlucreazã, dar nu se suprapun decât atunci când interesele lor coincid. Chiar **ºi** sociologi de orientare marxistã accep-tâ aceastã idee, cu amendamentul cã toate aceste grupuri restrânse, aceste e1ite, sunt pãrþi integrante a1e clasei dominante, concept la care nu renunþã, dar pe care îl redefinesc, în funcþie de evoluþia soci etãþii contemporane.

2. GRUPURILE STATISTICE SI ROLUL LOR ÎN STRUCTURILE DE PUTERE POLITICÃ.

GRUPURILE PROFESIONALE SI OCUPATIONALE.

,,· ,

GRUPURILE DE VARSTA.

GRUPURILE DE VENITURI.

ORGANIZATIILE GRUPURILOR STATISTICE.

Am încercat anterior sã demonstrãm cã unele concepte marxiste nu mai sunt operante în analiza societãþii contemporane. De a1tfel, puþine concepte s-au dovedit perene, ºi mai ales imuabile, de-a lun-gul istoriei gândirii umane. Viziunea macrosirucluralã marxistã este tot mai mult înlocuitã de perspective microstructurale, care anali-zeazã, în lumina noilor ramuri ale ºtiin þelor umane, aproape micro-scopic societatea ºi care se vãd nevoite sã renunþe la noþiunea de clasã în accepþiunea ei marxistã, pentru cea de grup social.

Grupul social este definit ca ansamblu de indivizi între care existâ anumite relaþii, bazate pe unul sau mai multe interese comune si care îi **diferentiazâ de membrii altor grupuri.**

Existã numeroase clasificãri a1e grupurilor. Conform lui Charles Horton Cooley, grupurile pot fi **primare atunci** când între membrii
grupului existã relaþii personale, directe, stabile, nemijlocite, asocierea este relativ permanentã, nespecia1izatã, n-a fost creatã cu un anumit scop, numãrul membrilor este resirâns (fami1ia, grupurile de muncã, de vecini, de joacã, de scoalã) ºi secundare,. atunci când între membri se stabilesc relatii parþiale, contacte specializate într-un sin-gur domeniu sau în unele domenii (un regiment, colectivul unei clase, al unei mari întreprinderi). În timp ce în grupul primar, relatii1e vizeazã personalitatea si co mportamentul individului ca întreg, în cel secundar doar însusirile ºi

comportamentele semnificative pentru domeniul contactului sunt antrenate. In timp ce grupul primar este de obicei restrâns, cel secundar se structurează pe o comunitate de interese într-un domeniu dat si este, de obicei, mai mare, în functie de valoarea socia1ã a acestui interes.

Dupã modul de structurare a relaþii1or interpersona1e în cadrul grupului, există **grupul formal** (organizat), în care flecare membru are o functie bine determinatã în vederea atingerii scopului comun ºº prin care acesta se integrează grupului, seturile de poziþii ºi rolurile corespunzând diviziunii în cadrul grupului, ºº **grupul informal,** care se constituie independent de un scop ºi ca atare nu institutionalizează relatiile dintre membrii sãi.

Dupã modul de formare, există **grup de situatie sau nominal,** determinat pe criterii de venit, vârstã, si **de adeziune sau real** (asociaþii, organizaþii), creat în mod deliberat penlru rea1izarea unui scop (grup po1itic, grup de presiune, sindicat).

Organizarea socia1ã traditionalã, determinatã de o economie de subzistentã, stratifîcã societatea pe criterii de rudenie si de vârstã. Rudenia se bazează pe recunoasterea legãturi1or de sânge sau de aliantã, care conferã fiecãrui individ persona1itatea socialã (numele) ºi este concomitent factor de diferenþie re ºº integrare socialã. Puterea politicã rezultã, în acest caz, din puterea ºefi1or de familie sau de clan. Grupurile de vârstã taie orizontal grupurile de rudenie ºi se delimitează în funcþie de drepturile ºº obligaþii1e diferitelor etape ale vieþii umane.

În societatea industrialã, ca urmare a ponderii diferite a factorilor materiali si cul turali, a mediului urban ºi a diviziun ii muncii, apar noi clivaje în sânul populaþiei, noi deosebiri º respectiv, stratificări în funcþie de profesiune, venit, nivel de educaþie, autoritate exercitatã.

Nu există ºi, în fapt, nici nu se poate stabili definitiv o ierarhie a criteriilor de constituire a grupurilor; în funcþie de scopul analizei sociologice, de ºcoa1a sociologicã, de tehnica ana1izei, sunt folosite anumite criterii de delimitare a segmentelor sociale, pe care le vom denumi grupuri statistice, ºº care sunt socio-productive sau socio-cul-turale (venit, mod de viaþã, profesiune, nivel de educaþie, vârstã, pres-tigiu, religie, origine etnicã, limbã, zonã în care 1ocuieºte). Spre exemplu:

— **vârsta** este un criteriu de clasificare; fiecare generaþie are, într-o societate datã, un anumit context material ºº cultura1 în care se dezvoltã (nivel de viaþã, tip de educaþie, nivel de aºteptări) ºi care îi conferã o viziune anume asupra societâþii ºº locului propriu în cadrul acesteia; un exemplu binecunoscut îl reprezintã tineretul studenþesc (occidental, dar în special din Franþa) de la mijlocul anilor ‘60 — mult mai numeros decât necesarul obiectiv al societãtii; el devine constient cã diploma pe care o obþine nu-i mai permite, datoritã saturaþiei, sã obtinã o poziþie socialã corespunzãtoare aºteptãrilor º simþindu-se victimã, acþionează violent, în faimoasa primăvarã 1968;

— **ocupaþia sau profesiunea** constituie un alt criteriu al clasi-ficării: fiecare grupare profesionalã urmăreºte sã-ºi promoveze interesele, chiar în detrimentul celorlalte ºi în specia1 în cel al unor noi profesiuni ce apar constant, ca urmare a inovaþiei tehnice ºi aspe-

îfl , Sa-ºi asigure un

cializării cadrul diviziunii muncii, si care tind

statut, rezistenþa opusã de grupările profesionale deja existente este explicabilã, orice „nou-venit”, prin integrarea sa în sistem, perturbã situaþia existentã, determinã o redistribuire a prestigiului, valorii, veniturilor, rolurilor, raporturilor sociale ºi a relaþiilor de putere; pe lângã grupări1e profesiona1e „tradiþionale” (patroni, muncitori, agricultori, cadrele armatei, ale administraþiei, oameni de artã), apar profesii noi (manager, informatician, cadre superioare), care se inte-greazã treptat, Îºi delimitea.zã rolul, statutul ºº interesele în functie de grupările deja existente;

—grupurile de venituri determinã diferenþieri, deºi societatea contemporanã este mai omogenã, ca urmare a tendintei de a distribui tuturor produsele sale (materia1e, spirituale); spre exemplu, orice jndjvid antrenat înlr-o activitate socia1ã retribuitã. are dreptul ºi posibilitatea de a avea concediu si de a profita de el, dar pentru unii aceas-

ta înseamnã „sã închirieze o vilã” pe malul mării, pentru alþii „sã facã camping”, tot pe malul mării; ca atare, putem spune cã grupurile de venituri se diferenþiazã dupã: modul de viaþã (care este un arbitru între resurse ºi constrângeri, în funcþie de un sistem de valori); dupã „logica consumului” (a poseda un anume tip de obiect, care, la rân-dul sãu, e un semn, echivalează cu integrarea posesorului în grupul care-si poate permite achizitonarea obiectului — „o maºinã de tuns iarbã” presupune o casã cu curte, zonã rezident un anume nivel de educaþie, timp liber pentru o astfel de îndelemicire) —, care poate fî ostentativã, cãci urmăreste sã semnifice un anumit nivel de venit ºi, imp1icit, de reputaþie; dupã ocuparea timpului liber (a folosi exce-dentul de timp pentru activitãþi speciale, deosebite, care nu sunt la îndemâna tuturor, implicã dezvãluirea, chiar etalarea unui nivel

în societate, a „bogãtiei", a statutului).

În societatea contemporanã, considerã Mendras si Forsd,[16] deose-birile sociale sunt lreptat „mai puþin ref1exul pozitiilor fatã de relatiile de producþie, cât produsul sirategiilor de constructie a modurilor de viaþã ale grupurilor". Fãrã a nega importanþa clasificãrilor pe criterii socio-productive, el susþine cã cele socio-culturale au un rol crescând în stratificarea socialã.

Fapt este cã orice societate se caracterizeazã prin divizãri de flaturã, origine ººi amploare diverse, care pot fi economice sau socia1e, teritoriale sau sectoriale, ideologice sau simbo1ice, profunde sau efe-mere. Dar intensitatea, distributia si combinarea lor diferã în timp ºi de la o societate la alta. Spre exemplu, divizarea etnolingvisticã este determinantã în Belgia, dar nu în aceeaºi mãsurã. în Ita1ia; divizãrile economice sunt mai profunde în tãrile subdezvoltate si chiar în tãrile vest-europene, decât în S.U.A.; divizarea religioasã a pierdut din intensitate, fãrã a dispãrea însã (dovadã India, Irlanda de Nord); unele divizãri pot sã se atenueze, în funcþie de circumstanþe sau de capaci-tatea de mobilizare a agenþilor politici — divizarea rural-urban si-a pierdut lreptat din amploare, pe mãsura urbanizãrii si a declinului populaþiei rurale în statele dezvoltate economic.

Formarea grupurilor este un fenomen comun tuturor societãþilor, cãci relatia atomizatã individ—putere nu are sorþi de izbândã decât uni-

16 Henri Mendras, Michel Forsºi, op. cit., p. 228.

lateral, în favoarea puterii. Varietatea si diversitatea moduri1or de grupare ºi de interacþiune a indivizi1or este foarte mare.

În plus, orice individ este cuprins simultan, în virtutea gradului de complexitate a structurii sociale, în mai multe grupuri statistice. Pe de altã parte, un anume grup statistic poate fi singularizat în raport cu altele de mai multe criterii de diviziune: un grup lingvistic minoritar, concenlrat înlr-o zonã anume dintr-un teritoriu ºi care practicã. aceeasi reli gie, cumulează interese specifice care îl opun altor grupuri si favorizea zã apariþia conf1ictelor. Concilierea la nivel social este mai usor de rea1izat în situaþia în care divizãrile se intersectează la nivelul grupurilor, neutralizându-se relativ, creând solidaritãþi între grupuri ºi atenuând conflictualitatea latentâ.

Pentru a surmonta diviziunile inerente oricãrei societâþi, puterea dezvoltã mecanisme specifice prin care sã cunoascã, sã controleze ºº sã satisfacã, în mãsura posibilului, cerintele si aºteptãrile diferitelor grupuri statistice, urmãrind astfel mentinerea echilibrului sistemului social.

Toate grupurile se formează în numele unor interese comune:
afective, palrimoniale, ideologice, corporatiste, profesionale, reli-gioase. Ca atare, în sens larg, toate grupurile sunt grupuri de interes, care, în forme multiple ºº variate, cautã sã-ºi va1orizeze interesele proprii în raport cu puterea politicã.[17] Pentru aceasta, intrã în relatie cu instituþii1e de stat ºi partidele po1itice angajate în lupta pentru cucerirea si exercitarea puterii. Ca atare, nici o putere politicã nu poate fi indiferentã la delimitarea grupurilor statistice, la nevoile, aspiraþiile ºi aºteptãrile acestora ºº nu le poate neglija nici în procesul decizional, nici în exercitarea autoritãtii; ea intrã în relatii cuelepen-tru a putea menþine echilibrul social ºii integritatea socialã. „Din momentul în care ia seama de existenþa unui grup, puterea politicã supraveghează supunerea lui la imperativele care condition eazã viaþa societãtii"[18]. Si David McKay afirmã cã „una din cele mai impor-tante probleme în sociologia politicã este relatia dintre structura socialã si ac tivitatea politicã". 19

17 Yves Mºnv, Politique comparºe, ed. a IIt-a, Montchrestien, Paris, 1991, p. 108.

18 Georges Burdeau, Traite de science politique, voLIII, La dynamique poli.
tique, L.G.D.J., Paris, 1981, p. 45.

19 David McKay, American Politics and Society, Basil Blackwel Ltd., Oxford,
1985, p. 17.

Puterea politicã intrã în relaþii cu grupurile statistice ºÎº ca atare, are interes ca acestea sã se încadreze în forme institutionale: astfel organizate, ele pot fi cunoscute, controlate, asociate la actiunile mecanismelor puterii ºº canalizate în sensul raþional a1 integrării sociale, efectele actiunii lor urmând sã fîe echilibrate de mecanismele puterii astfel încât sã nu perturbe radical evoluþia societãþii.

Sã vedem mai întâi care este contextul ce a favorizat organizarea grupurilor socia1e, precum ºi acþiunea lor conºtientã în raport cu pu-terea.

Dupã a.1 doilea rãzboi mondia1 a apărut tendinþa, subliniatã de Yves Mdny[20], spre exemplu, de contestare a modalitãtilor clasice de participare electoralã, considerate limitate, punctuale si red

uctive, concomitent cu o insatisfacþie, mai mult sau mai puþin vizibilã, faþã de modalitatea de reprezentare, care datoritã sistemului proportional capã.tã caracteristicile unei convenþii parþial relevante (deseori este pusã în discut legãtura reprezentaþi—reprezentanþi, cei din urmã flind acuzati c ã se sustrag principiului democratic al reprezentãrii, în profitul unei o1igarhii sau elite politice). Exp1icaþia acestei stãri de fapt ar fi cã mecanismele po1itice clasice (parlamentarismul, partidele politice) sunt în declin, alte mecanisme urmând în mod inevitabil sã li se substituie, politizându-se lreptat. Pe de altã. parte, o altã carac-teristicã a vieþii socia1e din ultimele trei decenii este tendinþa ca grupurile sociale mari sã-s piardã. identitatea ºi imp1icit importanta:
individul, dornic sã-si construiascã o identitate proprie prin diferentiere, se orienteazã spre grup urile de afinitate, spre asociaþiile de interes care îl reprezintã ººi îl apãrã mai bine. Aceastã tendintã corespunde schimbãrii sensibilitãtii, atitudinilor si comportamentelor umane, iar multiplicarea formelor de organizare a grupurilor denotã, pe de o parte, cã individul doreºte sã participe la viata socialã cât mai autonom, specific si diferit, ºi, pe de altã. parte, cã instrumentele si tehnicile de actiune clasice ale macrogrupurilor nu mai sunt adecvate pentru a apãra ºi promova interesele membrilor. Aceste interese pot fi de ordin material (îmbunãtãþirea condiþiilor de muncã sau de viaþã, asigurarea asistentei sociale), civile (apãrarea drepturilor religioase,

20 Yves Mºny, op. cit., p. 15-18.

etnice, ale tinerilor, ale handicapaþilor) sau politice (apãrarea con-sumatorului, a mediului, a libertãþii de expresie).

Unele grupuri statistice sunt mai mult sau mai puþin structurate, stabile si influenþate de ideologia sau atitudinea guvemantilor (ºomerii, pensionarii, femeile, consumatorii). Altele, **ºi** numãrul lor este din ce în ce mai mare, sunt bine organizate ºº utilizeazã modalitãti specifice de acþiune. Ele pot fi clasificate în organizaþii profesionale, patronale, sindicale ºi agricole. Organizaþiile grupurilor statistice reprezintã, apãrã si promoveazã interesele grupului în raport cu alte grupuri, organisme sociale sau factori de putere. În cazul sindicatelor muncitoresti, asociaþiilor de agricultori, organizatiilor feminine, ale micilor artizani sau ale tinerilor, forþa de convingere rezidã mai a1es din numãrul membrilor lor, iar în cazul sindicatelor patronale, asociaþiilor de artisti, societãþilor secrete, în prestigiul, funcþia sau bogãþia membrilor. Puterea politicã nu poate ignora astfel de organizaþii, dar interactiunile sunt diferite în funcþie de importanþa grupului, conjuncturalã sau genera1ã.

Unele organizaþii patronale pot deveni „parteneri” ai statului, în cazurile când acesta practicã sectorial o politicã intervenþionistã. Datoritã specificului profesional, dar, datoritã programelor lor ideo-logice ºi politice, organizatiile sindicale sunt destul de divizate. Totuºi, ele colaborează înlre ele, putând constitui o fortã structuralã cu care administraþia politicã trebuie sã intre în dialog, pentru a putea elabora ºi pune în practicã acele politici publice, economice, fiscale, sociale valabile, respectiv acceptabile pentru ambele pãrþi ºº eficiente la nivelul înlregii societãþi.

Teoretic, organizaþiile dispar o datã cu declinul grupului profe-sional pe care îl reprezintã, respectiv, al profesiei sau ocupaþiei în cadrul diviziunii muncii. **TOtUª º,** organizaþiile agricole reusesc, îîº ciuda scãderii continue a populaþiei agricole, nu doar sã existe, ci sã-ºi pãstreze ºi influenþa.

Dupã cum semnalează Mdny, în prezent, agricultorii nu mai reprezintã decât 3% din populaþia activã în Marea Britanie, 2,3 % în S.U.A., 7 % în Franþa, º º în Italia. Declinul însã nu s-a tradus printr-o scãdere paralelã a ,ei organizaþiilor agricole, datoritã modului de structurare ºi organizare a acestor grupuri profesionale:
„Natjonal Farmes Union”, în Marea Britanie, uneste circa 90 % din
agricultorii britanici, „Deutscher B auerverband” reuneºte cvasitotali-tatea agricultorilor germani, iar în S.U.A., „American Farm Bureau Federation”, cu peste 1.800.000 de membri, este, practic, capabilã sã impiedice, prin acþiuni de influenþare, orice legislatie contrarã intere-selor sa1e[21].

3. GRUPURILE DE PRESIUNE. ROLUL SPECIALISTILOR AL INFORMATIEI ÎN ORGANIZAREA SI FUNCTIONAREA

GRUPURILOR DE PRESIUNE

Grupurile de presiune sunt grupuri sociale cu un grad variabil de formalitate, care cautã sã. promoveze ºi/sau sã apere interesele speci-fîce ale membrilor lor, prin exercitarea unei presiuni asupra puterii politice sau asupra administraþiei. Ele intrã în interacþiune cu institutiile statului si cu partidele po1itice, dar nu participã direct la cucerirea sau exercitarea puterii, ci acþionează asupra acesteia, o influenþează, rãmânând însã exterioare ei. Grupul de presiune acþionează din interese proprii º chiar dacã se declarã nepolitic, este angajat politic, de vreme ce „adoptã. o anume politicã pentru un anume interes sau o anume conduitã politicã".[22]

Fenomenul politic al *pressing-ului* a devenit obiect de studiu dupã cel de-al doilea rãzboi mondial, mai întâi în S.U.A., spaþiu unde s-a manifestat organizat pentru prima datã; dar el pare sã. fie mult mai vechi decât studiul lui, aceastã activitate fiind tipicã societãþilor struc-turate po1itic.

În opinia lui Jean Meynaud[23], orice grup de interes (grup social cu interese specifice) se poate transforma în grup de presiune în momentulcândutilizează,îndirectiaaparatuluiguvemamentalsaua parlamentului, presiunea pentru a face sã triumfe aspiraþiile ºi reven-

21 Ibidem, p. 120.
22 Ovidiu Trãsnea, **Probleme de sociologie politicã, Edimra Politicã, Bucuresti,**

ººJeanMeynaud, **Les groupes de pression,** PUF, Paris, 1965.

dicãrile sale. În sociologia po1iticã, accepþiunea termenului este mai restrânsã, grupul de presiune flind acela care cautã sã-ºi valorifice interesele în raport cu puterea politicã.

Deoarece, în prezent, grupurile de presiune reprezintã un fenomen foarte extins, cu implicaþii în viaþa social-politicã. a þãrilor, întrucât sunt astfel organizate încât sã-ºi sporeascã la maximum influenþa asupra cenlrelor de decizie ºi sunt capabile sã-ºi adapteze tactica la structura sistemului po1itic existent în fiecare þarã, ele se înscriu în sistemul po1itic prin acþiunea de *pressing* ºi consecinþele acesteia asupra procesului decizional.

Maurice Duverger[24] clasificã grupurile de presiune dupã. mai multe criterii: mãrime, structurã, naturã, scop, tehnici folosite, deose-bind:

— **grupul de presiune parþial,** care este organizatia ce are si alte ratiuni de a exista decât acþiunea de *pressing* politic, dar care poate fî pusã în situatia de a utiliza presiunea politicã, la un moment dat în **activitatea** sa, de **grupul de presiune exclusiv, care** acþionează doar **în domeniul politic** ºj face presiune asupra puterii *(lobby-ul);*

—**grupul de presiune intern,** care actioneazã într-o anume societate, servind interesele membrilor sãi, integraþi în respectiva societate, de **grupul de presiune strâin,** care intervine îri viaþa politicã intemã a altor þãri, servind intereselor unor persoane, grupuri, naþiuni strãine (petroliºti texani ce inf1uenþează, spre exemplu, pu-terea po1iticã din Arabia Sauditã);

— **grupul de presiune de masâ,** care urmãreste sã grupeze un numãr cât mai mare de membri, deoarece astfel Îºi sporeºte ºanse1e de a-si atin ge obiectivul (sindicate muncitoresti, organizaþii femi-**niste),** de **grupul de presiune de cadre,** care îºi asigurã eficienþa prin atragerea unor membri marcanþi prin funcþie, bogãþie, prestigiu; în prezent, marea majoritate a grupurilor de presiune se sprijinã pe sau sprijinã diferite elite;

—**grupul de presiune directã,** care actionează la nivelul orga-nismelor puterii (ministere, parlament, înalti funcþionari), de cel **de** presiune indirectã, care acþionează la nivelul populaþiei, a opiniei publice, pe care o sensibi1izează penlru ca atitudinea acesteia sã influenteze puterea;

24 Maurice Duverger, **Sociologie politique, ed. cit.**

— **grupul de presiune profesional,** care reuneºte membri dupã **ocupaþia lor** similarã, de **grupui neprofesional,** care este constituit în jurul unui scop particular (dezarmare, pace, protejarea mediului) sau a1 unui statut (foºti combatanþi, tineret, pensionari).

O clasifîcare fermã a grupurilor de presiune este practic imposi-bilã., deoarece ele au, la ora actualã., o organizare multiformã, sunt în continuã dezvoltare, actionează la orice nivel de manifestare a pu-terii, în forme foarte diferite si cu mijloace din cele mai neaºteptate.

Amploarea si diversitatea actualã a grupurilor de presiune s-ar datora, în opinia lui Yves Mdny[25], stadiului de dezvoltare ºº gradului de complexitate ale societãþilor contemporane, naturii ºi

funcþionării institutiilor autorităþii statale si credibilităþii în scădere a partidelor politice ºi parlamentarilor.

Dat fiind faptul că în definirea ºi clasific area grupurilor de pre-siune importantă nu este Structura lor, ci sensul presiunii, determinat de natura socială si de interesele grupului, precum ºº de tehnica pre-siunii, ca tactică sau mijloc specific de acþiune politică, vom delimi-ta două tipuri mari de grupuri de presiune: **profesionale** si **cu vocatie ideologică.**

Organizatiile profesionale urmăresc obtinerea de avantaje mate-riale pentru aderentii lor sau protejarea situaþiilor deja obþinute, pen-tru creºterea bunăstării grupului reprezentat (sindicate, corporaþii profesionale, asociatii de producþie, camere de comerþ, asociaþii ale **consumatorilor). Organizatiile cu vocatie id eologică** ale unuia sau mai multor grupuri sociale au ca scop apărarea poziþiilor politice, spirituale sau mora1e (apărarea drepturilor omului, lupta împotriva poluării, protecþia animalelor); dar nici această delimitare nu este fermă, o organizaþie profesională putând, la un moment dat, să. pro-moveze idei, va1ori sau vocatii id eologice.

Presiunea se poate exercita asupra legislativului, a executivului sau a administraþiei; în societăþile avansate, tendinþa este caþintapre-siunilor să se deplaseze spre executiv, acolo unde sunt posibile con-tacte numeroase si constante între administraþie ºi grupurile de pre-siune. Administratia publică nu poate rămâne inertă la acþiunea grupurilor: ea caută ori să le interzică (în Franta, Ita1ia),orisăle

25 Yves Mºny, op. cit.

atenueze influenþa, reglementându-le acþi unea, integrându-le proce-sului deciziona1 (în S.U.A., Germania).

În ceea ce priveºte tehnicile ºi mijloacele de acþiune folosite de grupurile de presiune, evidenþiem că ele sunt foarte diverse ºi nespecifice: de la presiune, sub forma memoriilor, documentatiil or, petiþiilor ºi ameninþarea cu greva sau boicotul, la ºantaj (în urma contributiilor si subscripþiilor bănesti), mită, coruperea funcþio-narilor, sabotarea acþiunii guvernamentale (refuzul cooperării sau al plăþii impozitelor), ºi până la acþiune directă (recurs 1a. forþă, violenþă, greve, manifestatii de masă, dezorganizarea serviciilor, greva foamei) **ºi** manipulare (prin propagandă, dezinformare).

Efîcacitatea grupurilor de presiune depinde de factori extemi, gradul de democratizare si de civilizatie al societăt stabilitatea

, ,ii,

politică, dar ºº de factori intemi, numărul membrilor săi, organizarea lor, calitatea conducătorilor, amploarea reþelei de relaþii de care dis-pun sau pe care ºi-o pot constitui, specialistii la care fac apel pentru acþiunea de *pressing*.

Specialiste prin excelenþă în *pressing* sunt *lobby-urile,* acele birouri tehnice specializate care, fără a se preocupa de orientarea politică sau socială a celor ce le folosesc, intervin pe lângă parlament, administraþie sau guvern, fiind simple mijloace de acþiune ale grupurilor de presiune. Ele îsi închiriază serviciile, în schimbul plă.þii, similar consilierilor flscali sau juridici. Adevărata presiune vine însă de 1a. cel care utilizează lobby-urile si nu de la *lobby-ul* însuºi.

Specialisti în *pressing, lobby-stii,* sunt, concomitent, specialisti ai informaþiei, pe care trebuie să o stăpânească perfect pentru a o putea folosi în interesul grupului de presiune pe care îl servesc.

Termenul de *lobby* a fost utilizat pentru prima dată în S.U.A. ºi initial însemna „culoar, hol" (de la holurile Congresului american, locul unde actionau *lobby-stii,* intervenind pe lângă oamenii politici sau înaltii functionari). Din *lobby-uri* fac parte deseori foºti parlamentari, juristi, avocaþi.

Ofîcinele de propagandă, organismele de informare ºi presa joacă si ele un rol în activitatea grupurilor de presiune. Pentru unele dintre ele, scopul comercial, profitul material sunt secundare, activitatea lor vizând în primul rând exercitarea presiunii asupra puterii politice, guvemului sau opiniei publice. În acest caz, ele pot fî mijloace de

expresie ale unor grupuri determinate (ziarele sindicale, organele de presă ale unui partid) sau îsi disimu lează dependenþa, pretinzându-se autonome, independente (presa de industrie, finanþată de marii indus-tjaºj)• În general însă, ziarele sunt, concomitent, industrie de presă (cu scopul de a vinde informaþie) ºi presă de industrie (proprietarii lor doresc să. obþină profît ºi fac totodată presiune politică). Ele exercită. o presiune indirectă asupra publicului, pentru ca atitudinea acestuia să-i inf1uenþeze pe guvemanþi, teoretic sensibili si atenti la opinia publică.

Într-o lume ce nu mai poate fi conceputâ fără comunicare rapidă si largă ººi care, ca atare, a

devenit mai unitarã prin receptarea aproape concomitentã a acelorasi evenimente, mass media joacã un rol deosebit în transmiterea informatiilor si chiar în valorificarea lor. Societatea contemporanã este o societate a informaþiei generalizate si cvasiuniversale.

În anii ‘40 a apãrut ideea cã mass media este a patra putere în stat, neapãrat aliatã a democraþiei. Dar, cel ce difuzeazã o informaþie este implicit un instructor, un educator, deoarece simpla ei selectare, fãrã interventia tehnicilor de persuasiune sau orientare, are o semnificatie ºi, ca atare, vehicularea ei, lansarea ei în circuitul informational îi conferã va1oare ºi putere de impact.

Mass media este mijloc de expresie ºi, concomitent, mijloc de influentare **ºi** posibil mijloc de presiune. Pentru unii cercetãtori, ea acþioneazã în sensul uniformizãrii si conformismului, pentru altii, în cel al diversitãþii ººi contestãrii. Explozia mass media a condus la dez-voltarea si împãmântenirea unor tehnici de persuasiune, prin inter-mediul cãrora ea poate deveni instrument de manipulare, astfel cã Malek o defîneste ca „subconstientul noslru colectiv cel mai deter-minant”.[26]

Dupã Herbert Marcuse,[27] „tehnicile de comunicare de masã sunt instrumente de manipulare, supuse ordinelor marilor interese, private sau de stat, deoarece contribuie la trezirea unor dorinte iluzorii sau artificiale, cu scopul nemãrturisit de a dinamiza producþia materialã în societatea de consum”. Informaþia permanentã prin mass media îl copleseste pe individ, care se lasã impresionat si influenºt, fãrã

26 Chebel Malek, **La formation de l’identitº politique, PUF, Paris, 1986, p.** 133.

27 Hesbest Marcuse, Medias **et Sociºtºs, ed. a V-a,** Montchrestien, Paris, *1990,* p. 613.

mãcar sã fie constient de acest proces. Supraabundenþa informa-þionalã, departe de a întãri **ºi** avertiza individul, î1 paralizeazã, creeazã în jurul **lui** un fel de halou informaþional din care nu ºtie ce sã selecteze, sã valorifice mai întâi.

Unii cercetã.tori vorbesc de apropiata „societate de comunicare”, în care oricine va putea accede la orice, oriunde, oricum **ºi** oricând, alþii prevãd sfârºitu1 vieþii private ºº al libertãþii individuale. Se vor-beste din ce în ce mai mult despre explozia comunicãrii, despre diversitatea sporitã a formelor de comunicare ºi de impactul mass media asupra individului prin informare ºº dezinformare. Penlru cã orice informatie deformatã, trunchiatã, orientatã devine dezinfor-mare, care presupune intenþia de a înºe1a sau de a exersa o influentã asupra celorlalþi prin intermediul semnelor, simbolurilor sau ima-ginilor.

În epoca contemporanã, impactul mass media este inevitabil, iar controlul ei mai dificil, motiv pentru care grupurile de presiune o folosesc, direct sau indirect, penlru a-ºi atinge propriile scopuri.

La ora actualã, este un fapt acceptat ca grupurile de presiune sã-ºi urmãreascã interesele. Problema care se pune este ca acþiunea lor sã nu fie clandestinã, ci publicã, pentru cã, potrivit unei idei dragi anglo-saxonilor, o acþiune cunoscutã încetează sã mai fie periculoasã. Altfel existã riscul ca instituþiile reprezentative sã disimuleze jocul forþelor reale ce acþioneazã în societate, respectiv al acelor grupuri de presiune care ajung sã dispunã de putere de decizie în spatele paravanului institutiilor oficiale.

V. SISTEMUL POLITIC

1. SISTEMUL POLITIC SI ELEMENTELE SALE

În stiintele sociale, conceptul de sistem a fost introdus dupã al doilea rãzboi mondial, atât sub presiunea diversificãrii proceselor social-politice, cât ºº sub influenþa dezvoltãrii unor discipline noi, cu deosebire cibemetica ºi teoria generalã. a sistemelor (T.G.S.). Sub ambele aspecte, a fost acut resimþitã nevoia de a fî analizat sistemul po1itic ca un ansamblu coerent ºº unitar de elemente componente, aflate în relaþii de interdependenþã, ca un tot integrat în viaþa socialã ºl aflat în raporturi de interconditionare cu societatea în ansamblul ei. Conceptul de sistem a fost considerat cel mai pertinent pentru analiza acestui ansamblu, ca un tot unitar ºº integrator, dar ºi ca parte, ca ele-ment intinsec al unuia mai larg — societatea sau, în termeni sistemici, sistemul social global. Cel care a fundamentat abordarea sistemului politic prin prisma analizei sistemice a fost americanul David Easton. E1 a deflnit sistemul politic ca „ansamblul interacþiunilor prin care obiectele de

valoare (citeºte: resursele politice — *n. ns.)* sunt reparti-zate pe cale autoritarã într-o societate”[1]. Originalitatea abordãrii sis-temice a lui D. Eastori constã în faptul cã el a fixat **graniþele** sis-
si
temului po1itic în mediul sãu social , a relev at **capacitatea de reactie** la in fluenþele mediului extem, pe care calitatea de sistem deschis i-o permite. Acest lucru iese si mai clar în evidenþã prin urmãtorul lant de rationamente:

— viaþa politicã nu poate exista într-un spaþiu vid;

— ea „trebuie sã fie consideratã în raport cu mediul sãu fîzic, bio-logic, social ºi psihologic”[2]

DavidEaston, Analyse **du** systeme politique, A. Colin, Paris, 1974, p. 23. Editia L A Systems Analysis of **Political Life, John Witey** and Sons, 1965. In lucrarea sa din 1963, A Framework for Political Analysis, Prent ice-Ha11, New York, **D. Easton** defmea sistemut po[itic ca „un ansamblu de variabile, oricare ar fs gradut de retatie între ele”, dupã Ce, în prima sa lucrare, **Tbe Political System: An Inquiry into the State of** Political **Science** (i953º defmea sistemul politic ca „alocarea autoritarã a valotilor”.

2 **Ibidem, p.** 19.

— viaþa po1iticã este compusã din interacþiunile politice;

— acestea constituie „un sistem de comportamente, inserate într-un mediu, la inf1uenþele cãruia sistemul po1itic este el însuºi expus ºi reacþionează”[3]

— „prin natura sa însãsi de sistem social analitic distinct de altele, viaþa politicã trebuie sã fie interpretatâ ca fîind supusã la influenþele care rezultã din celelalte sisteme printe care ea este inseratã în reali-tate. Plecând de la acestea din urmã, se scurge un curent constant de evenimente ºi de informatii care determinã conditiile în care membrii sistemului trebuie sã reactioneze”[4].

Prin urmare, viaþa politicã din cadrul societãþii politice, cu slruc-turile sale politice, ar oferi cadrul distinctiv a1 sistemului po1itic în sistemul social global; influenþele mediului ºº reacþiile sistemului la acestea i-ar conferi **o autonomie relativã. Fatâ** de mediu, D. Easton este foarte precaut, ceea ce trãdeazã dificultatea trasării unei linii de demarcaþie clarã între sistemul politic ºº celelalte sisteme din mediul intem ºº extem. **În** opinia lui Easton, mediul intrasocietal al unui sis-tem politic ar cuprinde celelalte sisteme aparþinând aceleiaºi societãþi (cultural, economic, ecologic), dar separate de sistemul politic prin interacþiunile politice. „Sistemele inteme vor include ansambluri de comportamente, de atitudini ºj de id ei care pot fi numite economie, culturã, structurã socialã sau personalitate; sunt elemente ale funcþionării societãþii, din care sistemul po1itic studiat face el însusi parte”[5]. Mediul exlrasocietal este compus din ace1eaºi sisteme (eco-nomic, cultural, ecologic, diplomatic etc.) cu deosebirea cã acestea aparþin altor ºº **i,** în consecinþã, altor sisteme sociale globale. Ambele medii (celelalte sisteme), însã, „constituie o sursã de influenþe numeroase, creând **ºi** mode lând condiþiile în care sistemul politic însuºi trebuie sã funcþioneze”[6].

Corelaþia dintre sistemul social global ºi sistemul politic a reprezentat problema fundamentalã în limitele cãreia, pomindu-se de la viziunea sistemicã fundamentatã de Easton, sistemul politic a fost defînit ulterior în urmãtoarele modalitãti:

— prin aplicarea modelului cibemetic de comunicare si control,

ºº Ibidem.
ºº Ibjdem.
ºº Ibidem, p23.
6 Ibidem, p24.

sistemul politic fiind înteles ca o retea de „fluxuri de comunicare” cãtre ºi dinspre societate (precum reþeaua ramificaþiilor nervoase dintr-un organism viu), precum ºi ca un sistem complex de control asupra tensiunilor inteme, „pulsului societãþii”; ºº invers, din partea societâþii asupra a ceea ce se întâmplã în interiorul „cutiei negre” (sis-temului po1itic) si în mecanismele exercitării puterii politice;[7]

— sistemul politic conceput ca „ansamblul proceselor de decizie care privesc tota1itatea unei societãþi globale”;[8]

— sistemul po1itic redus la sfera decizional-guvemamentalã, defînit unilateral ca regim politic;

— prin abordarea functionalistă a lui G.Aimond, ce defineste sis-temul politic ca „un sistem de interacþiuni, prezent în toate societãtile independente, care îndep1ineºte funcþiile **de integrare ºi de adaptare** (ambele atât pe plan intem, cât ºº pe plan intemaþional) prin inter-mediul întrebuintării, sau al amenințării cu întrebuinþarea, constrân-gerii fizice, mai mult sau mai puþin legitime”[9].

Se impune precizarea cã, în încercarea de a se lãmuri raportul din-tre sistemul social global ºi sistemul politic, s-au conturat douã poziþii: una — cea din perspectivã sistemic-slructuralistã — considerã sistemul politic ca un subsistem al sistemului social global; cealaltã, **funcþionalistã,** concepe sistemul politic ca o realitate ce coincide, „acoperã" sistemul social global, acesta din urmã fiind un cosistem al celui dintâi, tocmai penlru cã sistemul po1itic este o activitate de conducere si organizare a societãþii în **ansamblu,** semnificã „pu-terea" societãþii ºi o reprezintã.

G. Almond concepe sistemul politic ca un sistem social, compus dintr-un ansamblu de roluri sociale si de interacþiuni între aceste roluri. În opera lui G.Almond, sistemul politic este compus dintr-o **structurã politicã** ºº din **cultura** politicã. „Structura politicã

KarIW. Deutsch, TheNerves ofGovernment, TheFree Press, New Yosk, 1963.

8 J.-W. Lapierre, L'analyse des **systºmes politiques, PUF, Paris, 1973.** „Printre aceste decizii, el distinge douã categorii: cele care sunt retative la reglarea sau COOr-donarea raportutilor între grupãrite particulare (adicã pãrþile, din punct de vedere descriptiv, ale societãþii gtobate) ºi cele care sunt retative la întreprinderile sau actiunile cotective care angajeazã sau mobilizeazã totalitatea societãtii globale" (Ovidiu Trãsnea, Probleme de sociologie politicã, Editura Politicã, Bucuresti, 1975, p. 70).

Gabriel Almond si James S. Coleman, The Politics of Developing Areas, Princeton, 1960, p. 7. Capitotut introductiv, scris de **G. Almond, reprezintã** cadrul teo-retic al lucrãrii.

cuprinde ansamblul activitãtilor po1itice: instituþiile po1itice, dar **ºi** aspectele po1itice ale structurilor sociale, precum clanurile, rudele, prietenii, mijloacele de informare etc.. Douã variabile fundamentale permiþ clasificarea structurilor politice. Prima, gradul de diferentiere ºi de specializare a rolurilor politice, marcheazã starea de dezvoltare a structurii. ***(...)*** A doua variabilã vizeazã ierarhizarea rolurilor ºi sub-sistemelor, unele în raport cu altele. Autonomia subsistemelor caracterizeazã sistemele democratice, în timp ce subordonarea lor riguroasã este trãsãtura sistemelor totalitare"[10]

Din cele expuse pânã acum reiese cã, în ciuda diferenþelor metodologice ºi terminologice, D.Easton si G.Almond ajung la ace1eaºi concluzii în ce priveºte funcþionarea sistemului po1itic. Astfel, în stabilirea functiilor de bazã pe care le îndeplineºte orice sistem politic, ambii autori folosesc ace1aºi criteriu: raporturile sistemului **politic cu mediui sãu.** Astfel, functia de conversie a sistemului po1itic, de exemplu, formulatã de G. Almond, reproduce celebra schemã a alimentãrii ºi conversia ei în producerea sistemului la D. Easton, conform binecunoscutei scheme a mecanismului de transfor-**mare** a input-urilor (intrãri, **cereri) în output-uri** (iesiri, rezultate). În plus, în definirea sistemului politic, ambii autori pleacã de la deflnitia weberianã a politicului, recurgerea la constângerea prin forþã, legi-tim instituitã, ca **ºi** a aparatului politic specializat care formeazã clasa **po1iticã sau** birocratiile **politice. În a1 doilea rând,** atât Almond, cât si Easton nu reuºesc sã. stabileascã într-un mod precis sau sã. gãseascã un criteriu de demarcaþie între stat, ca formã de organizare si con-ducere a societâtii, si sistemul politic, ca „alocare autoritarã a bunurilor de valoare" în „toate societâtile ind ependente". **O posibilã** linie de departajare între stat ºi sistemul politic ar fi exigenþa funcþionalã parte — întreg. Statul ar fi partea, compus din structurile de bazã ale subsistemelor politice, deservite de o birocraþie specia-lizatã. A1mond defîneºte funcþiile sistemului politic plecând de la exigenþele lui funcþionale de a rea1iza nivelurile de performantã. E1 deduce aceste functii pe cale empiricã ºi nu înt-o manierã normativã care fîxeazã sarcini statului, ca în teoria politicã clasicã. Tinând cont de natura fluxurilor care intrã ºi ies din sistemul politic, ca ºi de

10 Jean-Pierre Cot, Jean-Pierre Mounier, Pour une sociologie politique, vol. 2, Editions du Seuil, Paris, 1974, p. 15.

mecanismele transformãrii lor, Almond distinge urmãtoarele functii ale sistemului politic:

— **functiile de mentinere si ada ptare ale sistemului, care** vizeazã crearea ºe noi roluri politice ºi înlocuirea celor vechi, în raport cu exigenþele sistemului;

— **functiile de conversie politicã,** care vizeazã transformarea cererilor în bunuri de valoare ce vor alimenta apoi sistemul: raportul dinte legislativ, exe cutiv ºi juridic în cadrul separaþiei puterilor;

— **functia de extracþie,** vizând capacitatea de a mobiliza, în profîtul sistemului politic, resursele materiale si umane ale mediului sãu intem ºº intemaþional. „Studiul capacitãþii extractive tebuie sã ia în considerare resursele prelevate la diferitele niveluri de guvemare (municipal, departamental, federal etc.); costul acestei prelevãri în termeni de slãbire corelativã a sprijinului politic; structuri speciali-zate în extacþie (birocraþia, de exemplu); în sfârsit, mijloace de extracþie (persuasiune,

conslrângere)";[11]

— **functiil e de** reglementare, care privesc activitatea desfºasuratã de structurile specializate ale sistemului politic în contolul comporta-mentului politic al indivizilor ººi grupurilor. Aceastâ funcþie vizeazã capacitatea sistemului politic de a repartiza resursele politice, în functie de cerinþe (input-uri), ºi de a le transforma în rezultate **(out-put-uri),** în conformitate cu voinþa politicã, în vederea obtinerii performanþei.

Pe lângã aceste funcþii enunþate de Almond, din opera altor spe-cialisti în teoria sistemelor, precum H. W. Wiseman, Karl W. Deutsch[12], Morton A. Kaplan[13], David B. Truman[14], se mai pot deduce si alte functii ale sistemului politic, interferând în anumite relatii cu cele enunþate de Almond ºi Easton. Aceste funcþii ar putea fl identificate astfel:

— **funcþia de mobilizare a resurselor politice,** exprinîând capa-

11 Ibidem, p. 20.

12 KarI W. Deutsch, Tbe Nerves **of Government; Nationalism** and Social **Communication,** MIT Technology Press, Cambridge, 1953.

13 Morton A. Kaplan, **Macropolitics,** Aldine Publishing Company, Chicago, *1969;* System and **Process in International Politics,** John Wiley and Sons, New York, 1957.

[14]David B. Truman, The Governmental Pºocess,AlºedA.Knopf,NewYork, 1951.

citatea sistemului politic de a identifica aceste resurse, de a-ºi da seama dacã ele sunt suficiente sau sãrace, de a constientiza „cos-turile" si de a gãsi mijloacele cele mai adecvate de orientare a aces-tor resurse spre îndeplinirea obiectivelor urmãrite. Dacã sistemul politic îºi fixeazã scopuri **ºi** sarcini de atins care depãºesc cu mult posibilitãþile ºi resursele necesare pentu îndeplinirea lor, atunci se ajunge la aventurism ºº voluntarism politic, fapt care va conduce mai devreme sau mai târziu la colaps; iar dacã, invers, scopurile ºi sarcinile stabilite sunt cu mult sub posibilitãþile ºº resursele de care se dispune la un moment dat, atunci sistemul dã semne de slãbiciune si incompetenþã, se „descalificã", mergând sigur spre esec. Si într-un caz, ºi în celãlalt, sistemul politic tebuie sã procedeze la renovarea structurilor sale, la înlãturarea disfunctiilor si a elementelor de ero-dare, de uzurã, la perfecþionarea activitãþii, realizând ceea ce sistemiºtii ºÎ funcþiona1iºtii au numit „adaptarea structuralã" a sistemu-lui politic, „stabilitatea si conservarea sa", dezvoltarea politicã;

— **functia de determinare a scopurilor si sarcinilor sociale îsi**

, ,

gãseºte expresia în acte normative programatice, formulate în concordanþã atât cu interesele celor care ocupã poziþii-cheie în viaþa politicã, cât ºi cu interesele legitime ale guvemaþilor. Ele cristalizeazã ceea ce este esenþial **ºÎ tendenþial** în ceea ce sistemiºtii numesc „impulsurile" venite, în flux, de la „mediu", cãrora sistemul tebuie sã le dea curs, sã le satisfacã. Aceastã funcþie a sistemului politic materializeazã capacitatea lui de a regla activitatea socialã, rapor-turile sale cu „mediul" ºº impactul asupra acestuia;

— functia de integrare a elementelor societãþii în structuri social-politice ºi întãrirea coeziunii lor în jurul obiectivelor generale. Sistemul politic îndep1ineºte aceastã funcþie prin contolul asupra indivizilor ºº grupurilor, ca ºi asupra clivajelor ºi tensiunilor, prin socializare, recrutare ºi mobilizare politicã în vederea configurãrii unei baze sociale cât mai largi de adeziune ºi susþinere, ca ºÎº mai ales, prin dezvoltarea democraþiei, care sã permitã participarea cetãtenilor la luarea deciziilor si la activita tea politicã ºi încrederea lor în sistemul politic.

În legãturã cu funcþiile sistemului politic, se impun câteva precizãri:

a. toate aceste funcþii sunt specifice oricãrui sistem politic, dar ele diferã, în fiecare þarã ºi în fiecare etapã, prin conþinutul lor concret, —dat de scopurile si sarc inile specifice —, prin formele de manifestare si mecanismele de realizare;

b. ele depind de maturizarea unor conditii obiective si subiective necesare pentu a face posibilã coordonarea sistemului social global, ca si de cresterea responsabilitãþii factorului po1itic în conducerea socialã;

c. calitatea ºº capacitatea modelatoare a acestor funcþii depind nemijlocit de dinamica propriu-zisã a sistemului po1itic, determinatã de un set de factori ce provin din mediul social, din însusi sistemul politic **ºi** componentele sale, ca ºi din mediul intemaþional;

d. aceastã dinamicã este orientatã în direcþia optimizãrii **functiilor** sistemului politic, în sensul

maximizării posibilitãtilor de rãspuns adecvat la cerinþele mediului intrasocietal si intemational si **al minimizării constângerilor** care tind sã limiteze aria alegerilor posibile în elaborarea acestor rãspunsun.

2. SPECIFICUL SISTEMULUI POLITIC

Un aspect important care trebuie clarificat este specificul sis-temului politic, deoarece, în realitate, acesta nu se confundã ºi nu se dizolvã în sistemul social global. E1 are specificul sãu, rolul sãu pro-priu ºi o autonomie relativã, ceea ce-i permite sã stabileascã obiec-tivele dezvoltării politice, sã. asigure **realizarea** acestor obiective prin mobilizarea, în manierã autoritarã, a resurselor materiale si umane, a valorilor si bunurilor existente la nivelul întegii societâti. S pecificul sistemului politic constã în faptul cã el defineºte modul cum se exercitã puterea politicã ºi cum este organizatã viaþa politicã a unei societãti date, cum se afirmã si evoluează ea în raport cu cerintele sociale ºº cu participarea cetãtenilor la funcþionarea puterii politice.

Autonomia relativã constã în faptul cã, deºi sistemul politic este parte integrantã a societãtii, unul dinlre elementele ei structurale cele mai importante, având toate înanifestãrile sale originale, în ultimã instanþã, în cauze de ordin social, cu toate acestea, el nu se dizolvã,
nu se disipează în sistemul social global care-1 cuprinde, nici nu se substituie acestuia ºº nici nu se identificã cu el, ci se afirmã si funcþionează ca un element structural distinct, având o entitate ºº „fîzionomie" proprii, functii si mecanisme specifice ce-i conferã o **independenþã relativã** în raport cu societatea.

Aceastã independenþã (autonomie) este **relativã tocmai** pentru cã, fiind o componentã stucturalã a societãtii, si stemul po1itic nu poate face abstactie de caracteristicile si directiile fundamentale de existenþã, structurare si evolutie ale societãtii, acestea oferindu-i cadrele principale de existenþã si funcþionare. De asemenea, este o autonomie relativã deoarece sistemul politic — ca nici unul din cele-lalte subsisteme ale sistemului social global — este cel care **stabileste finalitãþile (obiectivele) funcþionării si dezvoltării societãtii si a subsistemelor sale.** Prin mobi1izarea resurselor materiale ºi umane, el **asigurã realizarea** acestor fina1itãþi, luând decizii, elaborând si înfãptuind politici globale sau sectoriale prin care influenþează. evo luþia socialã. Sistemul politic poate îndeplini o asemenea menire prin toate componentele sale, acþionând conjugat ºi interdependent, cât ºi prin funcþiile fiecãreia în parte. De aceea, un aspect important al analizei sistemului politic este cel al alcãtuirii sale, al elementelor ce-1 compun.

Dincolo de diferentele termino logice sistemice si functionaliste si de faptul cã unele notiuni sunt di spuse diferit în constuctiile teore-tice, alcãtuirea sistemului politic este problema pe care au cãutat sã o rezolve principalele modele elaborate în domeniul sociologiei politice contemporane. Existã tendinta de a reduce sistemul politic fîe la sistemul guvemamental — în felul acesta sistemul politic apãrând doar ca centu al deciziilor general-obligatorii —, fie la instituþii, în acest caz el apãrând ca fiind format numai din instituþii ºi organizaþii. În realitate, sistemul politic integrează cu necesitate institutiile politice ºº întregul lor proces de funcþionare, **relatiile politice** ºi întregul mecanism al legãturilor directe si nemijlocite dinte „conducãtori" si „condusi", **deciziile politice ºi** mecanismele de luare a acestora, înfãptuirea practicã a acestor decizii, normele politice ºi **juridice ºi** aplicarea lor efectivã, **ideile si comportamentul politic** etc..

Instituþiile politice sunt reprezentate de stat ºi organele sale
centrale ºi locale, partidele politice, organizaþiile politice si meca-nismele care asigurã. participarea cetãþenilor la viaþa po1iticã în ansamblul ei. Este de observat cã, deºi instituþiile po1itice diferã prin natura lor ºi au funcþii specifice derivate tocmai din aceastã naturã, ele sunt astfel configurate încât rea1izează o **structurâ uni-tarã** ce se manifestã în unitatea lor funcþionalã, rezultatã din cali-**tatea** de componente intrinseci sistemului politic.

Relatiile politice sunt constituite din ansamblul raporturilor din-tre institutiile politice, dintre acestea ºi cetâþeni, ca **ºi** dintre cetãþeni, respectiv, grupări de indivizi în procesul po1itic. Ansamblul relatiilor po1itice dezvãluie angrenajul instituþiilor ºº organizaþiilor politice incluse functional în si stemul politic, precum ºº legãturile reale **ºi** complexe dinlre „conducãtori" ºº „conduºi", dinlre

stuctura puterii ºi indivizi.

Ideile politice se manifestã atât sub formã de teoni, concepþii, docirine, programe ºi strategii politice, cât si sub formã de convin-geri, experienþe, cunoºtinþe empirice în materie de politicã pe care oamenii le dobândesc în cadrul si în cursul implicării ºi participării lor la procesul politic. Sub ambele aspecte, ideile politice sunt inf1uenþate de natura societãþii în cadrul cãreia funcþionează sistemul politic respectiv, de caracterul sistemului ºi al regimului politic con-siderate, de relatiile si in stituþiile po1itice, de tradiþii ºi particularitãþi istorice ºi naþionale, de contradicþiile ºi raporturile din viata po1itic ã. Ele reflectã, pe plan spiritual, relaþiile **ºi** instituþiile po1itice, practica politicã **ºi** acþiunea indivizilor ºi grupurilor, determinate de partici-parea lor la procesul politic.

Normele si valorile politice exprimã „reguli de activitate impuse fie prin tradiþii, fie prin autoritate în câmpul manifestării politice a indivizilor, a organizaþiilor ºº a grupurilor politice, în competitia lor pentru inf1uenþarea, controlul ºi cucerirea puterii politice sau pentru menþinerea ºi consolidarea ei”[15]. Normele politice orientează com-portamentele instituþiilor politice, ale indivizilor ºº grupurilor impli-cate în procesele politice ºi angajate pe terenul acþiunii politice, sta-bilind locul actiunii fiecăruia în cadrul structurii globale a sistemului politic în ansamblu, modalitãþile desfãºurării acþiunii politice. Ele

15 Micã enciclopedie **de politologie, Editura Stiintificã si** Enciclopedicã, Bucureºti, l977,p. 318.

defînesc, într-o manierã formalizatã, caracterul relatiil or politice dintr-o societate, precum si tradi þiile po1itice, etaloanele sau stan-dardele de comportament acceptate, atitudinea civicã ºº reacþiile, individuale sau de grup, la evenimentele politice, valori care orien-teazã, direct sau mijlocit, functionarea sistemului politic. Dupã cum am văzut, aceste patru grupe de componente alcătuiesc, în abordarea funcþionalistă a lui A1mond, cele două componente majore ale sis-temului politic: **structura** ºº cultura **politicã.**

3. SISTEME SI REGIMURI POLITICE

Notiun ea de „regim politic” este văzută de multi autori în legătură cu dinamica politicului, mai precis cu noþiunile de schimbare ºi trans-formare ale regimurilor po1itice. Dacă, din punct de vedere traditional, prin expresia „regim politic” se înþeleg formele ºi institutiile fundamentale (regimurile parlamentare sau prezidenþiale), sub unghiul schimbării, numeroºi autori, printre care ºi Alain Rouquiº, disting autoritãþile politice, adicã deþinătorii puterii ºi politi-cile pe care ei le pun în aplicare, de ordinea instituþionalã ºº de formele de guvemărnânt care constituie regimul politic. Prin urmare, „raporturile dintre schimbarea politicã ºº transformarea politicã sunt complexe, interactive, adicã dialectice. Numeroase componente ale vieþii politice pot fi modificate fără ca regimul să se schimbe, iar un singur element nevralgic poate fi sufîcient pentru a tansforma radi-cal natura puterii. În plus, acelasi element poate, în contexte diferite, să joace când un rol decisiv, când să nu modifice cu nimic esenþa regimului” 16•

Ca ansamblu de roluri interdependente sau de interacþiuni care permit alocarea autoritară a resurselor politice, noþiunea de sistem politic este mai vastă decât noþiun ea de regim politic, înglobând-o ºi depãºind-o totodată, deoarece mai multe regimuri pot fi expresia unui

16 Atain Rouquri, Le changement politique et la transformation des rºgimes, în: **Traite de science politique, vol.** 2: Les systºmes **politiques,** PUIF, Paris, 1985, p. 601.

aceluiasi sistem, practic neschimbat. Cu alte cuvinte, regimurile politice pot să apară ca tranzitorii în interiorul aceluiasi sistem, a cărui evoluþie sau transformare s-ar supune unui ritm incomparabil mai lent, deoarece în el sunt în joc fortele profunde ale comporta-mentelor ºi ale valorilor. De aceea, Alain Rouquid considerã. ca foarte important să nu se confunde aceste două niveluri ale analizei, cu consecinþe mai ales în ce priveste „evaluarea dificitã a stabi1itãtii politice”[17]. Dupã Alain Rouquid, criteriile stabilitãþii politice ar fi diferite, iar raportul ei cu schimbarea politicã ar varia. Stabi1itatea po1iticã nu înseamnã irnobilism. Ea permite înþelegerea schimbării si a transformării ºi este Strâns legatã de modificări1e regimurilor politice. Ar exista chiar un paradox al

stabilitãþii, acesta constând în faptul cã **stabilitatea nu poate fi conceputã fârã schimbare.** De aceea, ca oricare alt organism, regimurile politice s-ar schimba con-tinuu, pentu a se adapta la evoluþia sau la mutaþiile mediului lor, capacitatea unui regim de a efectua aceastã acomodare la schimbarea socialã si la conjuncturã ar fî esenþialã pentru stabilitatea sa.

Încercând sã rãspundã la întrebãrile: ce se schimbã într-un regim politic ººi cum? care este raportul cu natura puterii în cadrul unei schimbãri multiforme? ce formã poate sã ia aceastâ schimbare? în ce direcþie? prin ce stadii? ºi dupã ce secvenþe se efectueazã? acelasi autor distinge urmãtoarele tipuri de schimbare:

— continuu / discontinuu;
— paºnic / violent,
— echilibrat / dezechilibrat;
— fundamental / marginal;
— accelerat / lent;
— intem / extem.

În Franþa, de exemplu, dupã calculele lui M. Prdlot[18], de la Marea Revoluþie Francezã ºi pânã în anii ‘60 s-au succedat peste 20 de regimuri politice si s-au schimbat peste 16 constitutii (incluzându-le ºi pe cele care nu au intrat în vigoare). Acest lucru aratã rolul schim-bãrilor si transformãrilor pentru stabilitatea sistemelor politice, în conditiile în care regimurile politice se schimbã datoritã evolutiei

17 **Ibidem, p. 602-603.**
18 M. Prº1ot, **Institutions politiques et droit constitutionnel, Dalloz, Paris,**

1962, p. 282.

instituþiilor po1itice, al modificãrii conditiilor sociale **ºi** a interacþiunilor noi dintre forºe1e po1itice. „Evoluþia conditiilor mate-riale **ºi** a pasiunilor ideologice cere o evoluþie paralelã a institutiilor. Regimul care ieri a fost minunat, azi este mediocru, iar mâine va fi respingãtor”[19]. Încercãri mai vechi de definire a regimului politic, bazându-se pe un singur criteriu — cel al diviziunii puterilor în stat ºi a corelaþiei dintre ele —, ajungeau sã confunde regimurile politice cu formele de guvemãmânt sau cu cele de stat.

Astfel, fiind la origine forme de guvemãmânt, monarhia (carac-terizatã prin reunirea funcþii1or legislativã, executivã ºº judecãtoreas-cã), repub1ica prezidenþialã (caracterizatã prin separarea celor trei puteri) sau republica parlamentarã. (caracterizatã prin colaborarea lor) au fost considerate, în aceeaºi mãsurã, forme de stat ºi chiar forme de regim politic.

Insuficienta ctasificării regimurilor politice pe baza diviziunii puterilor în stat ºi a corelaþiei dintre ele a fost evidentiatã încã din 196 1 de cãtre Maurice Duverger, în lucrarea sa, devenitã clasicã în materie, **Regimurile politice.** „Azi — scrie M.Duverger — se aclânceste tot rnai mult prãpastia dinte drept ºi fapt, dintre literã ºi spirit, dinte legi ºi ap1icarea lor. În lume existã destul cle multe constituþii politice fictive care defînesc regimul politic în afara corelaþiei reale cu regimul care guvemeazã în realitate ºi, în acest caz, primul serveºte drept paravan penlru cel din urmã”[20]. Acest criteriu nu mai are în prezent clecât cel mult o valoare auxiliarã, pãstratã din ratiuni didactice.

În sociologia politicã. ºi mai ales în politologie, aceastã conºtientizare a limitelor clasificării regimurilor politice în funcþle de o valoa-re dominantâ — libertatea (regimuri democratice), lipsa de 1ibertãti politice (regimuri totalitare) — i-a determinat pe specia1iºti sã intro-dueã în defmirea si clasificarea regimurilor politice un criteriu supli-mentar, cel **institutionalist,** reprezentat, mai ales în Franta de M Duverger, G. Burdeau ºi M. Prdlot. Acest criteriu constã, într-o vari-antã, în a Iua drept punct de plecare constituþia **ººi legile juridice pu-**bticate ºi studierea apticării lor. **O** alta, dimpotrivã, consistã în studierea practicii ºi în aîîaliza **ulterioarã** a dreptutui scris în relaþia sa cu aceastã practicã. Cea de-a doua se dovedeºte a fi de preferat

19 M. Duverger, Les **constitutiofls de la France, Paris,** 1953, p. 6.
20 M. Duverger, Les **rºgimes politiques, PUF, Paris, 1961, p.** 8.

celei dintâi. Propunându-se studierea funcþionării reale a instituþiilor, cel mai bine este sã se înceapã tocmai de la practicã[21].

Deosebit de interesantã ºi utilã pentru înþelegerea raporturilor si diferentelor dintre sistemul politic ºi regimul politic este urmărirea evoluþiei aprecierilor unuia sau altuia dintre autorii domeniului. Astfel, în cea de a X-a editie a manualului sãu, „Instituþiile politice ºi clreptul

constituþional” (1968), Maurice Duverger defineste în felul urmãtor noþiunea de „regim politic”: „Totalitatea instituþiilor politice care functioneazã în þara respectivã, într-o anumitã perioadã, constituie «regimul politic»; într-o anumitã mãsurã, regimurile politice sunt ca ºi constelaþiile în care instituþiile politice reprezintã stelele”[22]. In cea de-a XI-a ediþie (1970), Duverger 1ãrgeºte considerabil sfera noþiunii de regim politic, precizând cã acesta este rezultatul acþiunii diferiþilor facto ri sociali, deci nu numai a1 interdependenþei dintre instituþii1e politice. „Instituþiile po1itice sunt legate de structura eco-nomicã, nivelul de dezvoltare, ideologia ºi sistemul de valori, de traditiile culturale. În totalitatea lor formeazã «sistemul politic» a1 fiecãrei tãri, sistem în care diferitele elemente nu sunt despãrþite unele de altele”. Însã instituþiile politice sunt doar o parte a ansam-bluluj politic; de multe ori, ele sunt în contradictie cu ceea ce conþin constituþiile si legile. De aceea, este necesarã descrierea institutiilor existente în realitate, „asezându-le la locul lor în structura ºi convin-gerile societãtii în care ele se dezvoltã”[23].

Dacã la M.Duverger existã o ezitare între fixarea la unii din ter-menii: „regim politic — sistem politic”, care, în opinia lui, se pot sub-stitui reciproc, pentru Raymond Aron poziþiile instituþiona1ismului sunt inacceptabile. Peniru el, regimul politic nu se reduce la „simpla combinare de constituþii”. „Criteriile definitorii a1e regimului politic nu sunt numai relatiile dintre instituþii ºi moda1itãþile lor de funcþionare, ci ºi formele de interdependenþã ale regimului cu infra-structura, rolul ºi locul pe care îl ocupã administraþia în cadrul regimului, contextul istoric în care acþioneazã regimul”[24].

O abordare normativist-instituþionalistã, apropiatã celei a lui Raymond Aron, se întâ1neºte la G. Burdeau, care defineºte re gimul politic drept „tota1itatea normelor, adoptate oficia1 sau, pur ºi simplu,

21 M. Lesage, **Les rºgimes politiques de l’U.R.S.S. et de I’Europe de l’Est.**

PtonºParis, l97l,p. 10.

M. Duverger, Institutions **politiques et droit constitutionnel,** PUF, Paris,

ºIbidem, p. *5-6.*

24 **R.** Aron, **Dºsnocratie et totalitarisme, Galiima rd,** Paris, *1965,* p. 89.

practicate în þara respectivã, cu ajutorul cãrora se înfãptuieºte con-ducerea oamenilor”[25]. Comentându-si însã definit Burdeau afirmã

,ia,

cã cercetarea regimului politic presupune examinarea „nu numai a tehnjcij de formare a normelor, ci ºi a diversilor factorj care conferã acestui drept existenþã ºi autoritate”[26]. Printre aceºtia sunt incluse institutiile de stat ºi grupurile socia1e. În cadrul studierij regimurilor politice, analiza funcþionãrii institutiilor politice ar fi indispensabi1ã, deoarece regimul politic „depinde nu atât de echilibrul care se sta-bileste între puterea legislativã ºi cea executivã, conform teoriei cla-sice, cât de relatiile care se formeazã între factorii guvemamentali, pe de o parte, ºi principa1ele forþe a1e societâþii, pe de a1ta”[27].

Nu este greu de perceput la Burdeau o „definiþie instituþionalã extinsã” a regimului politic, consecventã, de fapt, cu concepþia autoruluj despre manifestarea politicii în lumea contemporanã, adicã aceea a unej politizãri universa1e. „Totul a devenit politic, deoarece totul se aflã sub influenþa politicii sau se oglindeste în ea ... Prezentâ în toate ºi ocupându-se de toate, politica sj-a pierdut specificul sãu”[28]. Datoritã acestui fapt, în definitia notiunii de regim po1itic tre-buie sã fie incluse, pe lângã relatiile din tre instituþiile politice, „struc-tura economicã si socia1ã a statului, funclamentarea ºi scopurile pu-terii de stat, forþele ce exercitã o inf1uenþã asupra persoanelor care înfãptuiesc puterea”[29]. **În** aceste condiþii, principalul izvor al normelor care reglementeazã exercitarea puterii este interacþiunea dintre institutiile politice ºi cele socia1e.

4. TIPOLOGIA SISTEMELOR POLITICE

Primele încercãri de tipologie a sistemelor politice le întâlnim la „întemeietorii" sociologiei politice, care au elaborat ceea ce astãzi

25 G. Burdeau, **Traite de science politique,** vol. IV, Librairie Gºnºra1e de droit et de$_2$jurisprudence, Auzias, Paris, *1952,* p. 21.

Ibidem.

27 **Ibidem, p. 13.**

28 G. Burdeau, **Droit constitutionnel et institutions politiques, Dalloz, Paris,**

l956ºp. 161-162.

Zº'Ibidem, p. 161.

numim „tipologii clasice", dintre care douã sunt reprezentative — cea a lui H. Spencer ºi A. Comte ºi cea a lui Max Weber.

Herbert Spencer ºi Auguste Comte au clasificat sistemele politice în funcþie de procesul apariþiei ºi cnnsolidãrii autoritâþii politice ca factor major al menþinerii unitãþii sistemului socia1 global, indiferent cã aceastã autoritate politicã se întruchipeazã în stat, în regalitate ori in autoritatea instituþiilor religioase sau în orice alt fel cle institutie. Conform acestui criteriu, ei au constituit urmãtoarea tipologie:

— Societâti primitive, subdivizate în:

a. fãrã o structurã politicã distinctã si permanentã;

b. cu o structurã politicã distinctã, dar puternic inf1uenþatã de religie ºi de relatiile de înrudire.

— **Statele — cetâti**

— **Imperiile bazate pe state — cetâti**

— **State asiatice cu** o **birocratie centralizatâ**

— **Statele — natiuni, subdivizate** în:

a. state democratice modeme;

b. state tota1itare.

— **Imperii bazate pe state — naþiuni.**

Max Weber alege drept criteriu de clasificare **natura autoritâþii,** distingând trei tipuri de sisteme politice, dupã celebra sa triadã a tipurilor de legitimare a puterii: **a. sistemui traditionai, în** care autoritatea se bazeazã pe sanctitatea tradiþiei din ti mpuri imemoria1e. În acest tip de sistem politic, prerogativele ºi obligaþiile rãmân neschimbate sau se schimbã foarte puþin. Este puterea discreþionarã; **b. sistemul** charismatic, care se bazeazã pe autoritatea exercitatã de un conducãtor unic, dotat cu calitãti excepþiona1e ºi cu o forþã de atractie si inf1u enþã magneticã asupra supuºi1or; **c. sistemul raþional-**Iegal, care îºi extrage legitimitatea ºi consensul din gradul de concordantã dintre sursa, natura si structura puterii ºi concepþia guvemaþilor despre putere.

Se observã cã ambele tipologii au un caracter globa1izator, nediferenþiat, ele referindu-se în egalã mãsurã la toate tipurile de societale ca ºi la stat, la caracterul regimului politic ca ºi la guvemãmânt, la autoritate ca ºi la imperii.

În tipologiile moderne prevaleazã definirea ºi precizarea criteriilor pe baza cãrora se stabilesc tipurile respective de sistem politic, pomindu-se de la ideea justificatã cã sistemele politice pot fi clasifi-cate numai dupã criteriile care „aruncã o luminã" asupra naturii si specitîcului sistemului politic în raport cu societatea. Unii au consi-derat cã un astfel de criteriu ar fi gradul de specializare si de dis-tribuire a rolurilor în interiorul sistemului politic, alþii legitimitatea sau democraþia. S-au construit astfel tipologii care, atât prin prestigiul autorilor lor, cât ºi prin elementele clarificatoare pe care le conþin, prin capacitatea de a desprinde caracteristici relevante si definitorii au rãmas tipologii de referintã în sociologia politicã contemporanã. In cele ce urmeazã, vom prezenta, cu titlu de exemplu, câteva dintre acestea.

Dupã criteriul specializârii structurilor interne **ale sistemului politic,** cea mai importantã este tipologia elaboratã cle Eisenstadt[30]. E1 stabileste patru parametri (variabile):

— mãsura în care principalele activitãþi po1itice sunt organizate în **roluri** speciale, precum ºi aceea în care aceste roluri au un grad mare de diferentiere între ele si între ele si alte roluri în societate;

— mãsura în care diferitele activitãþi politice ºi luarea deciziilor sunt apanajul unor colectivitãþi

specifice sau grupuri specializate sau intrã în atributii le unor grupuri nespecifice, bazate pe relaþii de rude-nie, teritoriale sau etnice;

— scopurile politicii, conþinutul lor, originea, criteriile dupã care sunt stabilite, precum si ex tinderea participãrii la definirea respec-tivelor scopuri;

— tipurile de legitimare si de sanctiuni.

Dupã pãrerea lui Eisenstadt, toate aceste patru variabile relevã în ce mãsurã sistemul politic este un sistem **articulat** si **specializat** al societãþii, care este direcþia principa1ã spre care este orientatã activi-tatea sa, precum ºi care sunt principalele puncte de interdependentã dintre sfera politicã si alte sfere institutionale. Prin combinarea aces-tor patru variabile, Eisenstadt ajunge la urmãtoarea clasificare a sis-temelor politice:

a.Sistemul primitiv;

30 S. N. **Eisenstadt, Comparative Sociai Problems,** Collier Macmilian, London,

1964; vezi si S. N. Eisenstadt, **From Generation to Generation,** 1956, p. 159-185.

b. Imperii patrimoniale, ca, de exemplu, cel Carolingian, al **Pºilor s.a.;**

c.Imperii nomade sau conchistadore, ca, de exemplu, cel al Mongolilor sau al Regatelor arabe sub primii ca1ifi;

d. Statele — cetâti;

e.Sistemele feudale;

f. Imperii birocratice si centralizate;

g. Sistemele moderne, subdivizate în:

— democratice;
— autocrate;
— totalitare;
— subdezvoltate.

Dintre aceste ºapte tipuri de sisteme politice, Eisenstadt se opreºte îndeosebi asupra ultimului — **sistemele moderne** — pe care le carac-terizeazã astfel:

— au un grad înalt de diferenþiere a activitãþilor politice;

— cunosc o putemicã diferenþiere între rolurile conducãtorilor si rolurile condusilor;

— cunosc o adâncire considerabilã a diviziunii puterilor;

— permit o largã distribuþie a drepturilor politice, în condiþiile unei difuziuni foarte largi a diviziunii politice;

— implicã o participare activã potenþialã a diferitelor grupuri la determinarea obiectivelor politice, simultan cu dezvoltarea extensivã a grupurilor specifice administrative ºi politice;

— cunosc o slãbire a elementelor ereditare de legitimare ºi o crescândã institutionalizare a competiþiei pentru dobândirea dreptului de exercitare a diferitelor puteri, ca si pentru obþinerea poziþiilor de conducere în cadrul sistemului;

— cei ce conduc în cadrul sistemului politic articuleazã aspiratiile politice cu obiectivele sistemului, simullan cu capacitatea ºi posibili-tatea realã pe care le au factorii nonpolilici (de ordin economic, organizaþional, cultural, social etc.) de a dispune liber de resurse — pe care sistemul politic are datoria de a le orienta spre atingerea proprii-lor sale obiective politice — **tºi** de a avea acces la **puterea generaliza**-tâ care, prin sistemul politic, trebuie canalizatã în direcþia producerii de decizii cu caracter autoritar.

Pe baza acestor elemente, Eisenstadt ajunge la douã concluzii:

— caracteristicile mai sus enuntate existã, în grade ºi combinatii diferite, la toate cele patru categorii de sisteme politice modeme —democratice, autocrate, totalitare, subdezvoltate;

— diferenta dintre aceste patru tipuri rezidã în mãrimea discrepanþei dintre scopurile ºi interesele celor condusi si ale celor care conduc, precum ºi în gradul dezvoltârii tipurilor de instituþii ºi procese politice direct spre încorporarea aspiraþiilor sociale si politice ale diferitelor grupuri, în obiectivele fundamentale ale politicii.

Dupã criterjul legitimitãtii, L. Binder[31] distinge trei mari tipuri de sisteme politice: tradiþional, conventional si rational.

Sistemul **politic traditional** este similar cu tipul de legitimare traditionalã al lui Max Weber. E1 se caracterizeazã prin faptul cã: are o conducere patriarha1ã, bazatã pe ideologia „delegãrii puterii” de la divinitate la „reprezentantul” ei pãmântesc — monarhul — impunându-se astfel ca tip de

putere puterea **personalâ; existã** o justificare reli-gioasã a „artei guvemãrii"; dominã credinta în atotputemicia voinþei divine si do gma cã cel care este conducãtor este legat pentru faptele sale numai înaintea lui Dumnezeu.

Sistemul politic conventional ar fi, dupã Binder, sistemul politic care functioneazã ca democraþie constitutiona1ã. Cu a1te cuvinte, sunt stabilite proceduri convenþionale, respectiv prevederile constitu -þionale, pentru dobândirea, pe baza lor, a legitimitãtii celor care au preluat puterea sau sunt pe ca1e de a o dobândi. Intr-un asemenea sis-tem politic existã:

— un larg **consens** asupra valorilor politice fundamentale, ca asupra modului în care ele trebuie realizate în fiecare caz în parte;

— o anumitã tolerantâ fatã de interesul celorlalþi, ca si fatã de devierile de la normele promovate de sistemul politic;

— un grad cât mai înalt de libertate, libertatea Iîind conceptul de bazã al acestui tip de sistem politic;

— **o societate pluralistâ;**

— o **distributie „parohialâ" a puterii si influenþei,** adicã distributia acestora la nivel local.

Acest tip de sistem politic îsi defineste scopurile, obiectivele si

31 L Biºder, **Iran. Political Development in a Changing Society,** Universitv California Press, Califomia, 1962.

caile de atingere a acestora prin procedurile normale de legislatie si administratie, simultan si în combinaþie cu o largã consultare a „societãþii civile" a grupurilor de interes. Iar **pragmatismul** este —spune Binder — elementul-cheie cu care opereazã acest sistem.

Sistemul politic ratio nal este tipul de sistem politic care:

— se centreazã pe controlul strict asupra tuturor articulatiil or sale;

— este articulat ierarhic, cu structuri administrative clar conturate;

— are ca obiectiv centra1 realizarea idealurilor democratie•

- obþine legitimitatea printr-o administratie eficientã si ch iarprin forþã, iar uneori prin combinarea acestora;

— subordoneazã toate institutiile politice înfãptuirii obiectivului fundamental — democraþia.

Dacã la tipul conventional elementul-cheie este pragmatismul, la acest tip de sistem politic, numit de Binder raþional, elementul-cheie este eficienta.

Dupã criteriul **gradului de** democratizare, Gabriel Almond imparte sistemele politice in douã categorii principa1e: sistemele **oli**-garhice si sistemele democratice moderne.

Sistemele politice oligarhice sunt, dupã Almond, de douã feluri:

a. oligarhii modemizatoare; **b.** oligarhii totalitare.

a. Oligarhiile modernizatoare reprezintã tipul de sistem politic ce se instalează mai ales în societãtile care au conservat multe ele-mente ale sistemelor politice traditiona 1e, elemente care adâncesc cli-vajele dintre guvemanþi ºi guvemaþi. Aceste clivaje faciliteazã con-centrarea puterii îrt mâinile unei oligarhii formate fie din politicieni, fie din mi1itari, fie din intelectua1i. Ele se întemeiazã pe ideologia **modernizârii,** conform cãreia **singura** cale de a crea o societate modemã este deþinerea puterii de cãtre oligarhie.

În tipologia lui Almond, oligarhiile de acest tip se caracterizează prin:

— un sistem perfectionat de afirmare a elitelor ºi de promovare a „structurii de clicã", alcãtuitã din persoane civi1e sau militare;

— eliminarea puterilor autonome ale parlamentului sau, dacã nu, reducerea acestuia la un rol de „ratiIîcare" sau „aclamare";

— interdictia oricãrei opoziþii;

folosirea birocratiilor administrative ca instrument principal de conducere;

— întãrirea ºi constituirea elitei coerente, stabile si eficiente într-un fel de castã;

— manifestarea elementelor de democraþie sub o formã populistã;

— inacceptarea si netolerarea scindãrilor, comunalismul si sec-þionalismul fiind reduse la maximum, acest tip de sistem politic cen-trându-se pe ideea mobilizatoare a unitãtii, îndeosebi a unitãþii naþionale, a voinþei ºi a interesului nationa1.

b. Oligarhiile totalitare sunt supranumite de Almond „oligarhii cu aer democratic", pe care eI le consjderã ca fiind specifice tãrilor comuniste. Acest tip de sistem politic s-ar caracteriza prin urmã-toarele dimensiuni:

— se legitimează printr-o doctrină coerentă pe care o propagă printr-un putemic aparat de propagandă ce o face să penetreze în toate sferele, promovând nu o „societate politică.”, ci o „societate ideologică”;

— un grup restrâns exercită puterea;

— refuză Iegitimitatea opoziþiei publice;

— dominã si controle azã opresiv fiecare sferã a vieþii socia1e si individua1e;

— sunt centrate în jurul partidului unic, partidul de guvemãmânt, cu o „disciplinã de fier”;

— o putemicã birocratie controleazã atât partidul, cât si st atul, iar peste birocraþie, supervizarea de cãtre partid a tuturor deciziilor este, dupã Almond, caracteristica cea mai definitorie a acestui tip de sis-tem politic;

— având ca obiectiv central **modernizarea** societâtii, pe baza dezvoltării economice, duce o politicã de mari investitii, îsi axeazã eforturile si mobilizeazã resursele în direcþia promovării si înf ăptuirii unor mari ºi complexe programe de modemizare.

Sistemele politice ale democratiei moderne sunt, dupã A1mond, sisteme în care conducerea este civilã ºi se înfăptuieste prin instituþii reprezentative, în matricea libertãtilor publice si care se manifestã în douã ipostaze: a. democraþia tutelarã; b. democraþia politicã.

a. Democratia tutelarâ, conform luj Almond, ar fi urt tip de sistem politic care existã acolo unde elitele doresc sã păstreze cât mai mult posibil puterea, în conditiile introducerii unor modificări în propriile institutii politice, cu scopul de a menþine un guvemãmânt efi-cient ºi stabil, orientat spre modemizarea economicã si socia1ã. Libertãþile cjvile de bazã, institutiile re prezentative **tºi** exprimarea liberã a opiniei publice sunt diminuate corelativ cu întărirea puterii executive ºi cresterea presiunii cle sus. Desi elitele sunt putemic ataºate va1orilor democratiei si domniei legii, aceasta reprezentând si baza Iegitimitãþii lor, ele constientizează, totodatã, cã poporul, în ansamblul lui, nu are capacitatea de a realiza democraþia; prin urmare, elitele vizează o functionare eficientã a sistemului, indiferent de plusurile sau minusurile lui democratice.

b. Democrati a politicâ reprezintã tipul de sistem politic superior, al conducerii prin institutiile reprezentative ale statului de drept. Principalele lui caracteristici sunt:

— corpul legislativ este a1es periodic, prin vot universal si direct;

— candidaþii pentru corpul legislativ sunt desemnaþi de partidele politice;

— parlamentul reprezintã „centrul de greutate” al sistemului;

— corpul judiciar are misiunea de a proteja drepturile cetãtenil or;

— are ca imperativ domnia legii, cãreia i se supun si forþele coerci-tive: poliþia, armata, alte organe de ordine;

— functionează o opoziþie coerentă si responsabilă, reprezentând o parte necesară a sistemului politic; atitudinea acestei opoziþii trebuie să fie constructivă si nu obstructionistă, eliminând dintre mijloacele luptei politice metodele conspirative ºi subversjve;

— legitimitatea acestui sistem este datã de opþiunea majoritãþii cetãþenilor, mai ales de acea parte a cetãþenilor care este constientã politic, prin mecanismele electorale;

— integrează, pe lângă institutiile politice propriu-zise, ºi institutiile societãtii civile — asociatiile ci vice ºº profesionale, sindi-catele, organizaþiile locale care, toate, formează acea „infrastructurã de decizie ºi autoritate” ce „îndiguieste” autoritatea ºi modelează deciziile politice.

Fãrã a fi perfect (nici un sistem politic nu este ºi nu poate fi per-fect), caracteristicile menþiona te, precum si altele care ar mai putea fi avute în vedere, par suficiente — spune A1mond — pentru a convinge cã democraþia **politicã** este tipul de sistem politic superior, cel mai reusit pe care 1-a dat până acum experienþa organizării vieþii politice a omenirii. E1 nu trebuie însă nici absolutizat, nici copiat sau trans-
plantat mecanic în alte contexte social-politice ºi cultura1e în care nu sunt întrunite condiþiile pentru a fi realizat, ci trebuie înteles numai în limitele rea1itãtilor ce i-au dat naºtere si îl fac necesar pentru progre-sul societãtilor. Iar drumul până la el n-ar putea fi altceva, spune Almond, decât „miscarea naturală a stării actua1e spre cea viitoare”.

5. SISTEMUL POLITIC ACTUAL DIN ROMÂNIA

Urmare a schimbării radica1e survenite în decembrie ‘89, actualul sistem politic din România poate fi edificator pentru evidenţierea ele-mentelor de fond, care intră în definirea unui sistem politic.

Asa cum am văzut, democraţia apare ca un concept ºi un fenomen integrator, în care sunt sistematizate ºi interactivizate va1orile morale, politice ºi juridice ale societătii, într-un context social-istoric deter-minat.

Exercitiul elementelor democrati ei presupune, în mod necesar si prioritar, existenta si fu ncţionarea statului **de drept** º implicit, a **separaţiei puterilor în stat** ca mecanism intem alcătuit din con-traponderi **ºi frâne chemate** să înlăture **pericolul** alunecării spre **adoptarea unor măsuri tiranice.**

O ana1izã de ansamblu a **sistemului juridic** intem oferă numeroase repere-garanţii pentru democraţia românească. În enumerare vom prezenta principalele astfel de repere cuprinse în chiar legea funda-mentală a statului:

a. suveranitatea nationalã aparţine poporului român;

b. poporul, ca titular exclusiv al suveranităţii, îºi exercită această atributie fie direct, fie prin referendum, fte indirect prin organele sale reprezentative. **Parlamentul,** potrivit Constituţiei, este organul reprezentativ suprem al poporului român ºi unica autorjtate legiuitoare a tării. E1 este ales prin vot universal, egal, direct, secret ºi liber exprimat. Presedintele României este, de asemenea, ales prin vot universal, egal, direct, secret ºi liber exprimat, iar demiterea lui din funcţie poate fi făcută numai prin referendum. Dar Constituţia reglementează ºi una din modalitătile cele trtai democratice de expri-
mare a suveranităţii poporului cu privire la politica legislativă a statu-lui, ºi anume **referendumul.** Acesta este organizat la initiativa Presedintelui si vizează exprimarea vointei poporului cu privire la problemele de interes naţiona1. Totodată, poporul este ºi subiect nemijlocit în procesul legiferării, beneficiind de dreptul de a avea, cu respectarea anumitor conditii procedurale, initiativă legislativă;

c. autoritătile publice centra1e (parlamentul, guvemul si autori-tatea judecătoreascã) sunt organizate ºi funcţionează ca „părti” rela-tiv independente ºi interdependente ale unuia ºi aceluiasi sis tem, organic articulat si ierarhizat, având ca finalităţi majore atlrmarea si ocrotirea demnităţii omului, a drepturilor si libertă ţilor cetăţenilor, Iibera dezvoltare a personalitătii umane, instaurarea dreptăţii **tºi** pro-movarea pluralismului politic.

Autoritătile administratiei publice — consiliile locale **tºi** primarii —sunt alese prin vot universal, egal, direct, secret si lib er exprimat, iar principiile de bază ale administraţiei publice îrt unitătile administra-tiv-teritoriale sunt principiul autonomiei loca1e si principiul descen-tralizării;

d. tot sub aspectul valorilor democratice ale societătii, legiuitorul român a reglementat principiul pluralismului, asigurat prin pluripar-tidism si libertatea de constituire si de acti une a partidelor politice. Ca o garanţie a democraţiei, prin lege se stabileste cã pot fi declarate neconstitutionale numai acele partide politice care, prin scopul declarat ori activitatea lor, sunt potrivnice suveranităţii, integritãţii sau independenţei României, pluralismului politic sau principiilor statului de drept;

e. principiul majoritãţii este consacrat prin reglementarea cvoru-mului legal necesar pentru adoptarea legilor tºi a hotărârilor de către Camerele Parlamentului, precum si a initiativelor de revizuire a Constituţiei;

f. drepturile ºi libertătile fundamentale sunt nu numai consacrate exhaustiv, dar acestora li se asigură realizarea, îrt fapt, printr-un ade-vărat sistem de garanţii constituţionale;

g. constituţia deţine supremaţia în piramida juridică a societătii; sancţiunea acestei supremaţii este controlul constitutionalit ăţii legilor, regulamentelor Camerelor si ordonanţelor, prin Curtea Constitutionalã c are este un organ special ºi specializat.

Menţinând practica deja consacratã în diferitele sisteme juridice a1e statelor lumii, Adunarea Constituantă Română nu a mai menţionat expres în textul legii fundamentale principiul separatiei si echilibrului puterilor în stat, el fiind însă reţinut în substanţa textelor constitutionale.

Esenţa gândirii lui Montesquieu este prezentă astfel în fiecare articol al actului normativ fundamenta1. Cele trei „puteri” clasice se regăsesc exprimate, în Constitutie, în titlul referitor la ,,Autoritătile publice” în care: sunt cuprinse normele-cadru referitoare la „Parlament”, precizându-se cã acesta este „organul reprezentativ suprem al poporului român si unica autoritate legiuitoare a ţării” (detlnindu-se asrfel subiectul căruia poporul îi delegă exercitarea pu-terii legislative); sunt

reglementate cele trei institutii care formează puterea executivă — „Presedintele României", „Guvernul", „Administraþia publică"; si, în sfârºit, în ultimul capitol al acestui titlu se face vorbire despre „Autoritatea judecătorească" (sau puterea judecătorească).

Prin prevederile sale, textul normativ asigură premisele unei con-lucrări a structurilor (autorităþilor) statale în realizarea voinþei poporului. Această conlucrare este favorizată de: incidenþa normelor juridice asupra delimitării clare a componenþelor organelor cărora le a fost delegat exercitiul puterii, a autonomiei organizatorice tºi funcþionale, a controlului reciproc fără imixtiune, consacrarea constitutională a unor garanþii ale îndeplinirii corecte a mandatului si ale respectării drepturilor cetăþenilor (controlul constituþionalităþii legilor, Avoc atul Poporului, independenþa tºi inamovibilitatea judecă-torilor).

Trebuie subliniat faptul că Adunarea Constituantă a României nu numai că nu a încredintat cele trei puteri unei singure persoane sau unei singure autOrităti statale, — Iîecare dintre acestea Iîind exercitată de autorităþi publice distincte, separate, beneficiind de o organizare de sine stătătoare, de functii si aºbuþii proprii — dar, aplicând normele dreptului constituþional conte mporan, a operat delimitări clare chiar înlăuntrul fiecărei puteri.

Iată coordonatele majore ale acestei delimitări:

— structura bicamerală a Parlamentului confirmă că puterea legislativă nu este încredinþată unui singur corp legislativ, fiind confe-
rită Camerei Deputaþilor si Senatului, care nu o pot exercita decât impreună;

— puterea executivă este tricefală, ea fijnd încredintată Presedintelui României, Guvernului si autorităților adm inistraþiei publice;

— puterea judecătorească aparþine instanþelor judecătoreºti —Curtea Supremă de Justitie si celela1te instante reglementate de lege

— care îsi exercită atribuþii1e specifice cu sprijinul Ministerului Public si al Consi liului Superior al Magistraturii.

Dar construcþia constituþională a sistemului autorităþil or publice nu prefigurează, asa cum de altfel am mai arătat, o separare rigidă a puterilor în stat, ci, dimpotrivă, ea este astfel gânditată încât să permită colaborarea acestora în cadrul unui echilibru care este asigurat de controlul reciproc al acestora.

• Relatiile Parlament-Executiv pot fi surprinse, pe de o parte, prin implicarea legislativului în activitatea sefu lui de stat tºi a guver-nului tºi, pe de altă parte, prin implicarea executivului în activitatea legislativului.

Astfel, Parlamentul primeste jurământul Presedintelui, poate pre-lungi mandatul acestuia în caz de războiu sau catastrofă., poate hotărî punerea sub acuzare a ºefu1ui statului pentru înaltă trădare; ascultă mesajele acestuia; ratifică tratatele intemationale încheiate de Presedinte; aprobă declararea mobilizării parþiale sau genera1e a forþelor armate, de către seful statului; încuviinþează instituirea stării de asediu sau stării de urgenþă; poate suspenda din functie Preºedinte1e României, în cazul săvârsirii unor fapte grave prin care acesta a încălcat prevederile Constitutiei; stabileste inde mnizaþia ºi celelalte drepturi ale acestuia.

A.naliza relatiilor stabilite între cele două entităþi în cadrul activităþii desfătºurate nu este simplă, participarea lor la actul guvemării fiind complexă si nuanþată, astfel încât, uneori, este dificil de identiIîcat cât reprezintă în guvemare intervenþia legislativului tºi cât cea a executivului.

Pentru a contura mecanismul interactivităþii existente în raportul legislativ-executiv trebuje evidentiate câteva modalităþi prin care cele două puteri se inf1uenþează reciproc.

Astfel, intervenþia legislativului în activitatea executivului se rea-lizează pe mai multe planuri:

— puterea legislativă este cea care stabileste normele juridice pe care puterea executivă trebuie să le aducă la îndeplinire, concretizân-du-se, astfel, caracterul supraordonat aI activităţii legislative;

— parlamentul aprobă programul executivului, această aprobare Iîind, în acelaºi timp, un vot de încredere pentru guvem, neaprobarea programului având ca urmare demisia acestuia;

— parlamentul aprobă delegarea legislativă, abilitând guvemul să emită norme juridice si stabilind, concomitent, domeniul, durata, pre-cum si modalitătile de control al exercitării delegaþiei de către guvem;

— una din cele mai importante funcþii ale parlamentului este con-trolul activităþii guvemului.

Totodată, interventiile executivului în activitatea legislativului se concretizează îndeosebi cu prilejul initiativei le gislative, al promul-gării legilor ºi al referendumului. Concret, Presedintele României:

promulgã legile, putând cere o singurã datã reexaminarea legii; poate dizolva parlamentul. Guvemul are iniþiativã legislativã; poate solici-ta adoptarea, cu procedurã de urgenþã, a proiectelor sau propunerilor legislative; îtºi poate angaja rãspunderea în faþa parlamentului asupra unui program, declaraþii de politicã generalã sau proiect de lege; poate fi abilitat sã emitã ordonante în domenii care nu constituie obiect de reglementare a legilor organice.

• Raporturile dintre legislativ tºi puterea judecãtoreascã trebuie analizate si apreciate cu luarea în considerare a principiului independenþei judecãtorilor ºi a supunerii lor exclusiv legii. Acest principiu are în vedere, în primul rând, raporturile judecãtorilor cu celelalte autoritãþi publice. Judecãtorii nu se af1ã în raporturi de sub-ordonare fatã de alte autoritãþi publice, indiferent care ar fi acestea si indiferent de poziþia lor în stat. Independenþa judecãtorilor este garantatã atât în raport cu acestea, cât tºi în raport cu alte influenþe sau presiuni.

Asa stând lucrurile, intervenþia în sfera justiþiei a a1tor puteri contravine principiului constitutional amintit. Totusi, organizarea ºi funcþionarea instanþelor judecãtoresti se realizeazã potrivit legii, par-
lamentul fiind acela care stabileste com petenþele tºi procedurile în conformitate cu care acestea îsi desfãsoarã activitatea.

Pe de altã parte, Justiþia intervine, practic, în activitatea de control a constitutionalitã þii legilor realizat de Curtea Constitutionalã, care, desi nu este componentã a sistemului judiciar, interferează cu Justiþia.

• Principiul echilibrului puterilor se materializeazã ºi în cadrul raporturilor dintre executiv tºi judecãtoresc, prin numirea judecãto-rilor tºi procurorilor de cãtre Presedintele României si prin contencio-sul administrativ.

Alegerea prin vot universal, egal, direct, secret tºi liber exprimat atât a deputaþilor, senatorilor, cât si a Presedintelui României, permite electoratului sã rea1izeze un echilibru al opþiunilor politice, care apoi se pre1ungeºte în echilibrul raporturilor celor douã autoritãþi politice. Desigur, aceasta este o ºansã constituþionalã, valorificarea ei depinzând de inf1uenþa partidelor politice în electorat ºi de puterea si nivelul cle percepere din partea electoratului a unei asemenea sanse.

În încheierea acestor câteva consideraþii cu privire la modul in care este reglementat principiul separaþiei puterilor statului în legea fundamentalã românã, trebuie subliniat faptul cã, aºa cum se întâm-plã în orice sistem politic, funcþionarea efectivã a structurilor create va depinde în mare mãsurã de jocul fortelor politice si sociale care le materializeazã. Apariþia partidelor politice, rolul lor deosebit în con-figurarea instituþiilor juridice si po1itice conditioneazã etlcienþa prin-cipiului amintit de existenþa efectivã a unui raport elastic tºi complex între **majoritate** — formatã dintr-un partid sau din partide învingã-toare în alegeri ºi care dispun, în acelasi ti mp, de parlament si guvem — ºi opoziþie (sau opoziþii).

** *

Dificultatea majorã pe care o întâmpinã intentia de a supune ana-lizei sistemul politic actual dirt România constã în faptul cã acesta prezintã în multe privinþe caracteristici **atipice** în raport cu standar-dele de la care se revendicã, în bunã mãsurã explicabile prin dificultãþile implicate de trecerea extrem de rapidã de la un sistem politic la altul.

O cercetare atentã a formaþiunilor politice, de pildã., descoperã numeroase discontinuitãþi tºi Iîecvente contradictii pe relaþia par-
tid—doctrinã—program—interese—bazã socialã. Asa încât, a devenit aproape curentã observaþia cã spaþiul politic românesc este populat mai curând de **grupuri de interese,** care-ºi disputã voturile elec-toratului, decât de partide autentice care promovează optiuni sociale.

O încadrare a spectrului politic în curente politice (liberal, crestin-democrat, social-democrat, socia1ist de stânga, naþiona1ist) n-ar viza decât aparenþele **tºi** ar acoperi doar o parte din identitatea realã a tlecãrei formaþiuni, af1atã într-o relativã inadecvare cu identitatea asumatã. De asemenea, o clasificare a lor pe dihotomia clasicã stân-ga-dreapta s-ar dovedi neoperantã, rezultatul fiind o conIîguraþie foarte aglomeratã la centru, amintind de curba Gauss, incapabilã sã descrie o distributie a opþiunilor politice, în genere, cu atât mai puþin într-o societate supusã transformării, ca a noastrã.

Aceastã **aglomeratie centristã** este, se poate atlrma, o expresie a confuziei dominante din viaþa politicã intemã, urmare a contradictiilor si discontinuitãþilor amintite: între doctrina (prezu-matã) **tºi**

strategia (anunþatã); între scopurile declarate ºi interesele (de grup) urmãrite; între programul economic ºi alianþele politice etc..

O altã sursã a acestei stãri relativ nebuloase este labilitatea foarte ridicatã a configuraþiei, migrarea frecventã a fracþiunilor, a liderilor politici (îndeosebi a parlamentarilor), a filialelor din teritoriu dintr-o zonã în a1ta a spectrului.

Existã douã explicatii notabile ale acestei situatii. Prima se referã la inadecvarea mentionatã dintre rolul ºi statutul ideologic al formati unii politice. Mai toate partidele îtºi etaleazã diferenþa speci-ficã în mod ostentativ, proc1amându-ºi o identitate doctrinarã tºi pro-gramaticã fãrã suficientã acoperire. În realitate, ele se definesc fun-damental prin **atitudinea fatâ de reformã** ºi, eventual, faþã de chestiunea **naþionalâ,** date prin care mai curând se confundã decât se disting, mai ales cã si în aceste privinþe nuanþele sunt foarte puþine. Si este foarte probabil ca, pânã ce va fi depãºit punctul critic al tranziþiei, nici sã nu aparã opþiuni programatice sau doctrinare bine conturate.

Dar, asa stând lucrurile, identitatea proclamatã a unui partid rãmâne un motiv de acþiune politicã destul de îndoielnic, el putând fi lesne substituit prin motive de ordin secund (conjuncturã, interese personale etc.). De asemenea, migraþia politic ienilor ºi a grupurilor se poate produce cu lejeritate.

A doua exp1icatie tine, evident, tot de imprejurãrile în care s-a nãscut sistemul politic actual, însã vizeazã nu problemele care pre-ocupã. societatea (în speþã: reforma si chestiunea naþionalã), ci fragili-tatea premiselor de la care s-a pomit, chiar lipsa unor asemenea premise: o viaþã publicã autenticã, o clasã politicã instruitã în spintul valorilor democratice, repere în tradiþia mai recentã etc..

În loc de toate acestea, a existat o stare socialâ originarâ, din care s-a selectat în mod „natural” o elitâ **de** circumstanþã’ ceea ce a favorizat o veritabilã invazie a oportunistilor. Multi dintre ei au suplinit 1ipsa unei clase politice, a unei clase manageriale, a unei clase de întreprinzãtori mijlocii, a unei clase de funcþionari publici tº. a.m.d., foarte adesea îndeplinind simultan mai multe astfel de roluri; acestui **cumul de roluri,** care s-a încetãþenit ºi s-a extins, i s-a spus mai târziu corupþie.

F.S.N., formaþiunea politicã primordialã, a absorbit nu numai valul noilor-veniþi, ci tºi aproape întreg **aparatul administrativ exis-tent.** Aceastã. din urmã împrejurare avea sã genereze, post-factum, câteva consecinþe importante:

a. s-a vãdit, dupã configurarea spectrului politic, cã existã un dezechilibru major în distribuþia potenþialului de guvemare între par-tide (cu efecte si a.zi vizibi le în privinþa ºanse1or unei altemative de guvemare);

b. s-a creat o polarizare a acestui spectru, care a motivat acuze de hegemonism tºi a generat tensiunile cunoscute;

c. asaltul oportuniºti1or, pe de o parte, **tºi** concentrarea funcþionarilor publici într-un singur partid i-a subminat acestuia li-bertatea de miscare sau cel puþin i-a îngrãdit-o **(actualul partid de guvernãmânt mostenind** În **mare mâsurâ aceastâ situatie si tre-buind sâ facâ faþâ complicitâþilor apârute între cele douã cate-gorii).**

Suita de împrejurãri descrise este de naturã sã lãmurească o serie de caracteristici **vizibile** ale actualului spaþiu politic: f1uiditatea si **confuzia, o anumitã** îndepãrtare a clasei politice de interesele elec-**toratului,** stilul politicianist (oportunismul, predilecþia pentru mizele mãrunte ºi personale, derogarea de responsabilitãþi, narcisismul
politic, mentalitatea potrivit cãreia „câstigãtorul ia totul” etc.), pierderea credibilitãtii bãnuiala curentã ºº generalizatã de corupþie, o anumitã lipsã de respect pentru parteneri, pentru adversari, ca tºipen-tru propria condiþie, uºurinþa de a încheia ºi desface alianþe faþã de dificultatea de a le face sã funcþioneze.

Se poate spune cã sistemul nostru politic s-a af1at, în toþi aceºti ani, într-o continuã cãutare tºi într-o **neîntreruptã crizâ de crestere.** Si datoritâ faptului cã mecanismele sale nu sunt sutlcient exersate, dar ºi în virtutea unor „pãcate originare” care apasã încã. asupra lui, randamentul util este încã scãzut Forþele politice **nu se conjugã, întotdeauna, de multe ori nici nu se confruntã, ci se ircsesc în eforturi dispuse pe direcþii paralele.**

Asa-zisa desuetudine a paradigmei stânga-dreapta se datorează, aºadar, atât amorfismului social, politic, ideologic initial cât si unei anumite incapacitâþi a clasei politice în formare de a produce dez-voltãri de doctrinã tºi strategii globale, coerente care sã rãspundã problemelor de fond ale tranziþiei societãþii româneºti.

Politica institutiilor Pute rii, îndeosebi a componentelor executive, a evoluat punctual prin soluþii de anve rgurã redusã. sau medie, care uneori s-au izbjt de inertia aparatului administrativ, precum si

de rezistenþa majoritã.þii sociale faþã de transformã.rile rapide tºi ample.

Desincronizãrile dintre partidul de guvernãmânt (respectiv, baza sa socialã) si guvem au suprasolicitat instituþia prezidenþialã, obligatã sã. arbitreze tensiunile si chiar conf1ictele apãrute pe aceastã relaþie.

Binomul Putere/Opoziþie s-a dezvoltat în societatea românească nu pe directia unui joc de altematjve, ci a unei rivalitãti escaladate într-o ambiantã de continuã campanie electoralã, în care cãile de mijloc sunt dintru început excluse.

Lipsa de consistenþã doctrinarã si programaticã a acestei înfrun-tãri si prelungirea ei până la limita anulãrii posibilitãþii unui dialog, într-o stare de beligeranþã fãrã ieºire, au irosit si irosesc încã resursele sistemului politic, slãbindu-1 si reducându-i considerabil capacitatea de rãspuns la solicitãrile etapei pe care o traverseazã societatea.

Raportul Putere!Opoziþie a degenerat într-un cerc vicios ºi, în fond, distructiv, care face din lupta politicã un scop în sine, detasând-o de problemele importante ale sistemului socia1, împrejurare de naturã sã genereze o serie de efecte negative:

— amânarea formulãrii unor strategii globale pentru reconstrucþia societãtii, înd eosebi în plan economic;

— întârzieri în maturizarea instituþiilor sistemului politic, ca si a societãtii civile (care, atât cât s-a constituit, este angajatã în aceastã rivalitate, ajunsã la faza unui veritabil „fundamentalism politic");

— discreditarea reciprocã a celor douã pãrþi, una învinuitã cã se cramponeazã de putere cu orice preþ, cealaltã cã urmãreste dobândi-rea puterii cu orice preþ;

— lipsa oricãrei cooperãri între forte le politice care se confruntã în lupta pentru putere a generat sau a favorizat crize de autoritate a instituþiilor statului, obligate în asemenea împrejurãri sã apeleze la mijloace coercitive, cu preþul unor mari prejudicii aduse constructiei democratice si imaginii exteme a þãrii;

— afectarea credibilitãþii sistemului democratic în percepþia opiniei pub1ice autohtone ºi inducerea unor îndoieli în legãturã. cu voinþa ori capacitatea României de a accede la un asemenea sistem;

— blocarea forþelor politice în propriile lor formule ºi compro-misuri de etapã, ceea ce adânceste clivajele si slãbeste structura intemã a formaþiunilor politice, mai ales a celor mai importante ºi active.

Faptul cã procesul cunoscut de disoluþie-coagulare (sau, cu un cuvânt, de regrupare) atinge simultan, într-o mai mare sau mai micã mãsurã, toate partidele importante, adãugat unei retrageri semnitlca-tive a suportului civic, dã o dimensiune mai complexã „crizei de creºtere" a spaþiului politic. Ea dovedeste cã sistemul democratic se apropie de un moment al adevãrului si cã e obligat sã depãtºeascã un anumit prag de maturitate, impunând totodatã o inventariere com-pletã a ceea ce presupune, în continut, actualul moment critic: o **crizâ de identitate,** o **crizã de încredere, o crizâ de lideri politici,** o **crizã** de alternativâ politicã, o crizã de **randament,** o crizâ de solutii si, **nu** în **ultimul rând,** o **crizã de timp, care constituie** o **circumstantã agravantâ.**

Crizei cle identitate de care suferã majoritatea partidelor impor-tante este posibil sã i se caute soluþie printr-o definire mai precisã a segmentului social propriu si a obiecti velor specifice. Deocamdatã însã, tonul general rãmâne aceeasi lipsã de rigoare programaticã, dis-cursurile populiste si demagogice, cultivarea adversitãtii în locul dia-logului, a alianþelor co mpromiþãtoare în locul compromisurilor benetlce; regrupãrile se fac nu pe direcþii doct rinare, ci pe relatii aleatorii; toate partidele vizeazã puterea tºi în tlecare zi încep o cam-panie electoralã; se pregã.tesc a1ianþe între Iîacþiuni tºi partide minus-cule, dar aproape niciodatã fuziuni notabile; mai toate partidele sunt „de masã", dar aproape nici unul nu-si adapteazã politica în funcþie de transformãrile din structura socialã, de noile categorii socio-pro-fesionale. De aici, tºi neîncrederea electoratului, **care se regãseste tot mai greu în evolutiile din sistemul politic.**

Sistemul politic românesc continuã sã. sufere de o deficienþã care **poate genera impasuri** grave în momente de crizã. politicã: Iipsa unei **alternative de guvernare, sprijinitâ solid, programatic ºi mana-gerial.**

Fãrã îndoialã, identificarea unui nou echilibru al balanþei politice poate fi un pas decisiv si pentru gãsirea cãilor de depãºire a actualei „crize de crestere", care prezintã **riscul de a se transforma într-o crizâ politicã autenticã.**

Constituirea unui tandem de centri de putere credibili, reprezentaþi de partide programatice, cu

legitimitate socialã., doctri-narã tºi programaticã, atractive pentru câteva din cele mai cuprinzã-toare categorii socio-profesionale (între care, neapãrat, o clasã mijlocie, ce trebuie creatã pentru a scoate politicul de sub ipoteca populismului) — aceasta ar fi o deschidere posibilã pentru sistemul politic românesc.

În ultimã instanþã, problema dinamicii spaþiului politic pe termen scurt, ca ti pe termen lung nu poate gãsi rezolvãri de depãºire a actu-alului impas în mod spontan, prin supralicitarea surselor de risc, ci mult mai curând în mod controlat, urmãrind deschiderea cãtre o nouã structurã.

Disputa acerbã în jurul chestiunii puterii s-a datorat, în toþi aceºti ani, tºi faptului cã miza reformei sistemului politic a primit douã definitii considerate ireductibile: una viza stabilitatea si eficienþa, cealaltã gradul de democratizare. Evoluþia realã a societãþii româneºti a arãtat cã cele douã criterii sunt compatibile tºi complementare, iar analistii occidentali considerã cã un sistem democratic constituit în elementele lui esentia1e trebuie sã-si concentreze eforturile în directia dobândirii eficientei. Aceastã nevoie de identificare a echilibrului
optim între construcþia democraticã si etlcienta ei poate fi termenul de regãsire a unei relatii normale între forþele politice, între Putere ºi Opoziþie.

Importante prin profunzimea si mutaþiile pe care le implicã, rezul-tatele scrutinului din noiembrie 1996 se subordoneazã procesualitã.tii fenomenului po1itic românesc de dupã 1 989, fenomen marcat de dramatismul tºi costurile tranziþiei sociale. Esenþa mesajului exprimat la 3 noiembrie este, fãrã îndoialã, **ideea de schimbare. Daci. actuala** orientare a electoratului era previzibilã, o analizã atentã va trebui sã.
contureze semnificaþiile **de profunzime** si **implicatiile acestei**

, ,

schimbãri.

La un prim nivel a1 analizei, suntem tentati sã considerãm cã opþiunea consacratã la recentele alegeri parlamentare este expresia unei maturizãri (tle tºi „târzii") a electoratului românesc, prizonier pânã de curând al unei accentuate stãri de apatie. Dintr-o asemenea perspectivã, aceeasi sc himbare pare a fi, înainte de toate, o sancþionare asprã a guvemãrii din ultimii patru ani.

Semnitlcaþiile votului din 3 noiembrie sunt însã mult mai adânci.
Intârzierea deciziei cãtre schimbare nu este rezultatul indiferentei electoratului, ci se **datorează absentei prelungite a unei alternative de guvernare, sprijinitâ solid, pragmatic si ma nagerial.**

Pe de altã parte, electoratul a sancþionat nu doar guvemarea la care **am** fãcut referire, ci **perpetuarea „crizei de crestere"** manifes-tatã la nivelul majoritãtii formatiunilor politice, imaturitatea lor iden-titarã, care favorizează apariþia unei autentice crize politice.

Pãstrându-si conditia originarã de **grupuri de interese** menite doar sã-si distribuie voturile electoratului, marcate de confuzii ideo-logice tºi de incertitudini doctrinare, partidele politice nu au reusit sã impunã societãtii schimbãri care sã poatã ft asumate de segmente largi ale populaþiei. Dinamica relativ redusã a structurii sociale în raport cu schimbãrile produse la nivelul sistemului politic a dus la apariþia **partidelor politice suspendate,** lipsite de un suport real, care **fiinþează într-o manierã supraordonatã** si **nu subordonatã unui corp social determinat. Toate** articulaþiile politice, construite cu mari eforturi de cãtre politicieni, s-au prãbusit cu repeziciune, deoarece nu ºi-au gãsit un **corespondent real, receptiv** si **int eresat,**
în aria structurii sociale românesti. Absenta unei clase de mijloc
a favorizat o anumitã desprindere **ºi** chiar o **autonomizare a sis-temului partidist,** în raport cu ansamblul social. Fenomenul a con-dus cãtre accentuarea unor rupturi — semnalate în anii 92-'94 — între terenul social si cel politico-instituþional.

Din aceste motive, relatiile dintre partide au fost dominate, cel puþin în primii ani de dupã 1990, de un anumit „mercantilism politic", sanct într-o oarecare mãsurã, la alegerile din 1992. Construit într-o asemenea manierã, noul sistem politic si-a dovedit Iîagilitatea atunci când tranziþia, depãºind limitele politicului, s-a mutat în spaþiul economic, unde s-a izbit de inerþia structurilor de adâncime ale ansamblului social.

Dezvoltarea binomului Putere-Opoziþie s-a produs nu atât pe structura unui joc de interese la nivelul corpului social si al unuia de altemative la nivelul corpuluj politic, cât mai cu seamã într-o atmo-sferã de rivalitate si conf1ict mediatic.

O asemenea manierã de derulare a raporturilor dintre Putere ºi
Opoziþie a generat situaþii în care presiunea rezultatã a condus la o

îngustare a Iibertãtii de actiune a statului, Ia o reducere a eficienþei proceselor reformatoare.

Este important sã. precizãm, în acest context, faptul cã apariþia partidelor istorice (imedjat dupã Revoluþie), care s-au autoproclamat singurele reprezentante legitime ale Opoziþiei, **a blocat în mare mãsurã dezvoltarea unei opoziþii contemporane cu Puterea.** Legitimându-se prin apelul la trecut, la represiunea comunistã etc., aceste partide au reuºit foarte târziu sã-si contem poraneizeze dis-**cursul** si sã fa cã o opoziþie realã. Dificultatea cu care s-a articulat o ofertã politicã autenticã din partea acestora tine, în mare mãsurã, de situatia descrisã mai sus.

Pe de altã parte, fostul partid de guvemãmânt a fost lipsit de un program politic coerent, adaptat stadiului pe care-1 strãbate societatea noastrã. „Pragmatismul progresist" ce þine loc de doctrinã politicã s-a dovedit a fi ineficient, deoarece nu a fost dezvoltat în directia instituirii unor **prioritãþi în de rularea procesului reformei. S-a ajuns, nu de puþine ori, în situatii in care fiecare grup de interese din diverse instituþii de putere sã elaboreze acel sistem de legi care** sã-i furnizeze **propriul spaþiu de actiune.**

Pe de altã parte, dintr-o preocupare excesivã ca tranziþia sã se pro-ducã în conditii de stabilitate, s-a ajuns sã se confunde echilibrul si pacea socialã cu stagnarea. De pildi., guvemul a reusit sã controleze si sa stopeze declinul economic, **fãrã a determina o relansare sem**-nificativâ. S-a produs astfel o creºtere a decalajului dintre oportunitãþile politice tºi sfidãrile pe care criza economicã le impune. Consecinþa unor asemenea situaþii a reprezentat-o tºi continuã sã o reprezinte accentuarea riscului **delegitimârii procesului democra**-tic. Dacã rezultatul alegerilor a întârziat acest risc, eficienþa noii guvemãri 1-ar putea înlãtura, în mâsura în care va dovedi o capa-**citate realã în gestionarea schimbãrii.**

Tocmai de aceea, pomind de la aceste câteva interpretãri, votul exprimat 1a 3 noiembrie poate fi considerat ca o **refondare a premiselor necesare unui real echilibru politic. Rezultatele scruti**-nului semnitlcã nu doar consacrarea altemanþei la guvemare, ci se constituie într-un semnal important al necesitãþii menþinerii unui **echilibru între constructia democraticâ si eficienta acesteia. Ce** sanse oferã., în acest sens, noua structurã politicã a Parlamentului României?

Problema posibi1itãtii realizãrii unei coalitii viabile necesarã guvemãrii este aparent soluþionatã, cel puþin din punct de vedere arit-metic. Convenþia Democraticã (C.D.) ºi Uniunea Social-Democratã (U.S.D.) au posibilitate sã alcãtuiascã majoritatea necesarã consti-tuirii noului guvern. Cât cle stabilã poate rãmâne însã aceastã majori-tate? Nu trebuie sã uitãm cã atât C.D., cât **ti** U.S.D. reprezintã douã alianþe politice relativ sudate, lipsite însã de acea coerenþã care sã evite posibile desincronizãri în plart intem. Dacã la nivelul U.S.D. se poate vorbi de un proiect social-democrat în formare, dominat de Partidul Democraþ, la nivelul C.D. diversitatea orientãrilor politice —atât cât sunt ele cristalizate — semnaleazã, mai degrabi., o posibilã dis-locare a aliantei.

Larga diversitate politicã a majoritãþii parlamentare, la care se adaugã. în mod inevitabil sutrta orgoliilor, a resentimentelor si a intereselor personale (prezente întotdeauna în ecuaþia politici.), con-duce cãtre o anumitã îndoialã în ceea ce priveste viabilitatea de duratã a coalitiei. Asocierea la guvemare a U.D.M.R., mai degrabã, va com-
plica lucrurile, dacã avem în vedere obiectivele strategice ºi mesajul electoral expriniate de aceastã forþã politicã În concluzie, putem apre-cia cã, deºi rezultatele recentelor a1egeri au produs o „limpezire" a spaþiului politic românesc, procesul de coagulare pe marile directii doc-trinare (social-democraþie, socialistã, social-crestinã, liberalã), necesar a se desfãºura Ia nivelul tlecãmi partid, este **departe de a fi** încheiat.

În spaþiul viitoarei opoziþii, în abs enþa unor parteneri politici sem-nificativi, P.D.S.R. are nu cloar sansa articulãrii propriei sale restruc -turãri (ideologice, doctrinare tºi organizaþionale), dar **ºii** obligaþia exercitã.rii unei contraponderi eficiente îrt raport cu noua putere.

Este interesant de observat cã. tºi actualul spectru politic parla-mentar tinde cãtre o concentrare spre centru-stânga, în condiþiile în care atât cele douã. partide socialiste (P.S. si P.S.M.), cât **tºi** aripa durã a dreptei politice (P.L.-'93, P.A.C.) s-au plasat sub pragul electoral.

În temeiul aprecierilor de mai sus, considerãm ca probabil riscul **declansãrii unei instabilitâti guvernamentale pe termen mediu,**

, ,

capabilâ sâ iradieze în **sistemul social global.** Aceasta ar implica o accentuatã predispoziþie la frecvente crize politice, o conservare tºi o amplificare a sistemului clientelar ocult, o redusã eficienti. functionalã a ansamblului politic.

Orientatea cãtre schimbare, exprimatã la 3 noiembrie, s-a produs în **absenþa cristalizãrii unor vectori politici alternativi cu ade-vãrat reprezentativi, capabili** sã continue reforma. Deºi a avut loc o **restrângere a spectrului poiitic,** se menþine **o accentua tã frag-mentare a electoratului.** În sfârsit, alegerile generale din noiembrie 1996 au semnalat ºi o importantã **fragmentare geograficã a** spaþiului **naþional.** 1-larta repartiþiei voturilor indicã o diferenþiere între zona intracarpaticã, dominatã de Conventia Democraticã, si restul regiunilor þãrii. Situaþia exprimã **un decalaj important, o defazare a dezvoltãrii regiunilor istorice,** a cãror acumulare poate încuraja declanºarea unor crize majore în **structura ºi functionalitatea statului român.**

vI. STATUL - INSTITUÞIE SOCIAL-POLITICÃ FUNDAMENTALÃ

1.1. DEFINITIA STATULUI

Pare surprinzãtor, dar literatura de specialitate dedicatã. statului în perioada postbelici. se af1ã într-un raport invers proportional cu explozia de titluri consacrate altor teme de sociolo gie politicã. Cauzele acestei vã.duviri a problematicii statului de atentia cuvenitã au ca principal factor inhibitiv lipsa de curaj, teama de a nu deveni ridicol în abordarea unei problematici compromise prin excesele totalitarismelor care asociazã ideea de putere nelimitati. statului tota-litar. În al doilea rând, inf1uenþa politologiei nord-americane, puter-nic ancoratã în traditia liberalã, cate vedea proeminenþa societãþii civile asupra „statului minimal", a fãcut ca locul statului sã fie luat de analiza elitelor tºi a grupurilor de presiune, a liderilor acestora, în inf1uentarea deciziilor guvernamentale[t]. A treia dificultate în detlnitia si analiza statului rezidã în suprapunerea liniilor de clivaj dintre stat ºi societatea civilã, în diferite forme de stat. Relatiile din-tre stat si societatea civili. sunt definite când pe „verticalã", când pe „orizontalã", omitându-se evidentie rea raportului specific dintre ele. A patra ditlcultate constã în identificarea întregului cu pa.rtea. Statul este definit prin parte, prin evidenþierea uneia dintre functiile sale (privilegiate) sau a unei structuri de bazã. Se vorbeste de „statul social", „statul tehnic", „statul fisca1", „statul paznic de noapte", „statul bunãstãrii" etc.. Pe lângã acest criteriu ideologic partizan, se evidentiazã o tendintã reductionistã, promovându-se, unilateral, un criteriu singular ca paradigmã explicativã: fie criteriul juridic, fie cri-teriul genetic, fie criteriul politic sau criteriul economic. Evident cã punctul de convergenþã si echilibrul organismelor specializate ale statului, abordat astfel, suferã, din principiu, o limitare si nu

In ultimul deceniu s-a produs o „reîntoarcere a statului" în preocupãrile socio-logilor si politologitor, sub impacrul modului de abordare neoinstirut ionatist.
evidentiazã moda1itãtile de **transformare a puterii politice în** pu-**tere de stat si difuzare a ei în straturile adânci ale societâtii** care caracterizeazã acþiunea tºi voinþa statului. De exemplu, abordãrile juridice, care au contribuit cu elemente de o incontestabilã valoare la imbogãþirea teoriei despre stat, nu pot explica, prin sistemul lor de norme juridice, realitatea de ansamblu a vietii sociale, elementele volitive ºi morale ale organizatiilor ºº grupurilor din cadrul societãþii civi1e care, într-un fel sau altul, îi marcheazã existenþa. Din punct de vedere juridic, statul are personalitate morali., poate intra în relatii juridice cu terþe persoane, fie ele publice sau private, poate contrac-ta, ca orice subiect de drept, drepturi tºi obligaþii. Pe de altã parte, deftnitia statului — exclusiv de pe pozitiile normativismului juridic, aºa cum procedeazã pãrintele acestui curent, Hans Kelsen —, care vede statul fie ca „personificarea totalã a dreptului", fie ca „personi-ftcarea ordinii juridice", fie drept „comunitatea creatã de o ordine juridicã natio nali., opusi. celei intemaþionale"[2], aratã neajunsurile ce pot marca problematica statului dacã ea este abordatã unilateral. Ideea de comandã (imperiutn, Ilerrschaft), de pildã, „element con-stitutiv al puterii politice si al funcþionãrii statului, pentru cã. operaþionalizeazã dreptul de constrângere prin intermediul fortei legitim instituite nu poate fi înteleasã fãrã apelul la criteriul politic, economic tºi social de explicare a genezei si

evolutiei statului. Numai o sintezã a acestor criterii va reliefa faptul cã puterea este o necesitate de fapt în asigurarea acelui cadru de unitate, continuitate ºi organi-zare, indispensabil pentru supravieþuirea unei comunitãti. Pe de altã parte, nu-i mai puþin adevãrat cã adâncirea diviziunii muncii, apariþia banilor ca mijloc de tezaurizare si de schimb, aparitia schimbului ine-gal, a unui surplus de bunuri au accelerat procesele de stratificare socialã, reliefând „marea tãieturã" între grupul minoritar dominant si restul societãtilor.

Termenul „stat' apare pentru prima datã în **Principele** lui Niccolo Machiavelli *(1513),* însã consacrarea lui va avea loc mult mai târziu. Grecii si Romanii au desemnat statul prin termenii polis (statulcetate) sau politeia (formã de organizare), respectiv civitas (cetate), respublica (republicã) tºi **imperium** (ca realitate istoricã). Evul Mediu crestin va consacra denumirile de **regnum** (regat) si de

2 Flans Kelsen, **Theorie pure du druit, Dalloz,** Paris, **1962,** p. 378; 380.

respublica christiana si principatus (ca formã de guvemãmânt). O noti. esenþialã a conceptului presupune ideea de stabilitate, de seden-taritate a unei comunitãti pe acelasi teritoriu, marcat de graniþe natu-rale sau convenþionale. Or, acest fenomen din istoria umanitãþii s-a produs în perioada trecerii de la paleoliticul superior la neolitic, pe mãsurã ce marile uniuni de triburi au început sã se sedentarizeze. Explozia demograficã ºi complexitlcarea relatiilor sociale care i-a urmat, prohibirea incestului, trecerea de la relatii le endogame la cele exogame aratã clar cã organizarea tºi coeziunea grupurilor nu mai puteau fi asigurate doar de relatiile de rudenie, pe baza descendentei directe, matrilineare, sau dintr-un strãmos comun.

Nevoia de coordonare a eforturilor de asigurare a ordinii în inte-rior tºi de apãrare de atacurile exteme, ca tºi de organizare, a evidentiat rolul factorului politic, în dubla sa ipostazã, în formarea si evolutia statului: pe de o parte, în coordonarea eforturilor de dezvoltare a comunitãþii; pe de alta, în apariþia ºi oficializarea clivajului dintre conducãtori tºi condusi, deci a fenomenului de dominare si constrân-gere, fie pe cale materialã, fie pe cale spirituali., religioasã, moralã, economicã sau pur politicã. Deci, ideea de comandã si dre ptul de constrângere, pe lângã fenomenul de diferentiere dintre cei tari tºi cei slabi, în sensul ci. cei tari impun voinþa lor celor slabi, configureazi. principalele elemente ale puterii de stat. „Statul este, pur tºi simplu, produsul unei diferentieri naturale, uneori prea simplã, alteori prea complexã, între oamenii unui aceluiatºi grup social, de unde rezultã ceea ce se numeste puterea politicã, care nu se poate legitima prin ordinea sa, ci numai prin serviciile pe care ea le aduce, conform regulii de drept"[3]. Dupã marele jurist francez, puterea politicã se difuzeazã la diferite niveluri ale societãtii civile sub forma serviciilor publice; statul încetează de a fi o putere care comandã, pentru a deveni un organism care acþionează pentru satisfacerea nevoilor societãtîi respective. Într-adevãr, raportul dintre stat tºi societatea civili. pare sã fi preocupat pe toþi acei care au abordat problema sta-tului, ti anume: cum este posibil ca societatea civilã sã se bucure de o deplinã autonomie tºi în acelasi timp statul sã fie garantul comunitãtii de interese, adici. al Binelui Public, arbitrul tºi punctul de echilibru al intereselor particulare contradictorii, fãrã sã i se permitã,

L. Duguit, **Traitº de droit constitutionnei,** vot.1, Sirev, Paris, p. VII-VIII

tocmai pentru cã este putere centralã suveranã, o crestere nemãsuratã a puterii în raport cu societatea civili..

În ceea ce priveste întrepãtrunderea organicã dintre interesele par-ticulare si ce le generale, cu respectarea autonomiei cadrelor sociale si politice în care ele se manifestã, Hegel a fost primul care a determi-nat, în ***Filosojºa dreptului,*** conþinutul societi.tii civile si dre ptul sta-tului ca garant a1 ordinii sociale, al interesului general. Pentru Hegel, ca ºi pentru Aristotel, statul nu este un simplu instrument inventat de om pentru a-si satisface interesele sale personale. Sociabilitatea înnãscutã a omului însuºi, ca „zoon politikon" si natura eticã (SittlichKeit) a existenþei sociale, ca tendintã de autoreglare a sis-temului în direcþia optimalitãtii, dem onstreazã cã statul este o entitate de ordin etic, ale cãrei scopuri transcend dorintele individuale ºi sunt localizate sau pot fi detectate la nivelul reþelelor de relatii interper-sonale. Aceastã naturã eticã sau transindividualã a statului s-ar obiec-tiva în relatiile dintre cele trei „momente" ale vieþii umane care, desi caracterizate de un principiu diferit, dau sens vieþii umane, prin fap-tul cã aratã realizarea libertãþii subie ctive în ºi prin relatiile interper-sonale.

Primul „moment" este **familia,** caracterizat prin altruism particu-lar, deoarece voinþa de a acþiona pentru binele altora, impusã de dato-ria morali. si de afecþiune, este limitati. la un grup primar:

cresterea tºi educarea copiilor, îngrijirea bãtrânilor etc.. A1 doilea moment în relaþiile interpersonale este **societatea civilâ,** caracterizatã de Hegel prin egoism universal. Cu excepþia membrilor familiei sale, fiecare individ încearcã sã-si real izeze propriile sale interese intrând în relatii economice cu ceilalti. El considerã interesele celorlalþi drept cele mai bune mijloace pentru atingerea intereselor sale. „Starea exterioarã" a societãþii civile este datã de un ansamblu de norme tºi reguli în care aceastã concurenþã interactivã (baza solidaritãtii sociale) sã poatã avea loc. Dar aceastã stare exterioarã nu este sutlcientã pentru articularea corpului politic, a statului, deoarece, în opinia lui Hegel, nu se poate articula obligaþia politicã. doar pe satisfacerea interesului personal. De exemplu, nu se poate legitima recurgerea la forþã pentru a apãra un interes individual, punând în pericol viaþa cetãþenilor. De aceea, în definiþia statului, Hegel recurge la sinteza dintre **altruismul** particular **al** familiei egoismul universal **al societâtii civile,**

si

Hegel fondeazã statul pe altruismul universal. Pe de o parte, statul este asemãnã.tor familiei, prin faptul cã el asteapº de la cetãþean sã acþioneze nu în interesul si.u propriu, ci pentru bunãstarea celorlalþi. Astfel, solidaritatea cu ceilalti membri ai comunitãtii duce la crearea corpului public. Pe de altã parte, statul integreazã în structura sa ele-mentul universal al societãtii civile, ca domeniu al autonomiei voinþei subiective. Ca sferã a subiectivitãþii, statul legitimeazã libertatea politicã din societatea cjvilã. Dar, în epoca modemã., domeniile pu-blic ºi privat nu mai sunt separate; cetãteanul tºi burghezul sunt con-comitent sinteza dintre stat tºi societatea civilã.. În concluzie, din cele arãtate pânã acum putem defini statul ca **forma de organizare** politicã **a unei comunitãti umane, care, prin organismele sale specializate ºi prin forþa legitim instituitâ, asigurâ difuzarea pu-terii la diferitele paliere ale societâtii civile în scopul coordonãrii serviciilor publice, al asigurârii ordinii si al dezvoltârii comunitâtii.** În acelasi timp, statul apãrã **tºi** garanteazã integritatea teritorialã si autonomia comunitãþii a ci.rei expresie oficialã este.

1.2. **PUNCTE DE VEDERE PRIVIND GENEZA STATULUI**

Din cele expuse pânã acum rezultã cã nu poate exista o istorie a statului fãrã înþelegerea formelor pe care le cunoaste raportul stat/societate. Ca instituire a socialului, statul creeazã unitatea si coeziunea c omunitãþii; dar prin autonomizarea sferei politice, a sta-tului, acesta este pus în cauzã de contractul social prin care societatea civilã se separã de stat sau îl controleazi. conform intereselor sale. Aceastã dialecticã a raporturilor dintre stat **ti** societate, dintre unitate si diversitate, dintre interioritatea ti exterioritatea puterii politice a statului în raport cu nevoile dezvoltãrii sociale va constitui o piatrã de încercare pentru specia1iºtii în domeniu, preocupaþi de individu-alizarea „codului genetic" al statului.

În aceastã ordine de idei, problematica statului, ca instituire a raporturilor de putere în þesutul social, cunoatºte o brusci. înviorare prin contributiile aduse de scolile antropologice franceze, începând
cu anii '70, la clarificarea raportului stat-societate. Originea statului, adevãratã obsesie pentru antropologia politicã, va gãsi în studierea relaþiei privilegiate a puterii politice, raportul dominaþi-do minanþi, o sursã fertilã de inspiraþie. De la „microtlzica puttº.rii", lansatã de Michel Foucault[4] ºº pânã la „megamecanismele puterii", evidentiate de Gilles Deleuze tºi Felix Guattari[5], puterea politicã este definitã. într-o manierã structural-pozitivistã la primul tºi într-o abordare istori-co-geneticã Ia ultimii. Pentru Michel Foucault, puterea nu are un cen-tru, un fundament unic, o proprietate determinantã care sã o legi-timeze. Aidoma miscãrilor cuantice din microfizicã ce se produc si se reproduc în toate datele realitãtii, fãri. o cauzã sau un scop anume:
„Aceastã microtlzicã presupune cã puterea care se exercitã nu este conceputã ca o proprietate, ci ca o strategie, cã efectele sale de dominatie nu sunt atribuite unei «apropieri», ci unor dispoziþii, manevre, unor tactici, tehnici, funcþionãri (...). Aceastã putere se exercitã. mai degrabã decât se posedã, ea rtu este «privilegiul» dobân-dit sau conservat al clasei dominante, ci efectul de ansamblu al poziþiilor sale strategice — efect care se manifestã si uneori continuã poziþia celor care sunt dominaþi (...). Ea nu se aplicã, pur si simplu, ca o obligaþie sau ca o interdictie, celor care «nu o au»; ea îi învestetºte, trece printre ei ºº prin ei: ea se sprijinã pe ei... Aceste relaþii coboarã în adâncul

societi.tii... ele nu se localizeazã în relatiile dintre stat tºi cetãþeni sau la limita corpurilor”[6]. Pentru Michel Foucault, integrarea raporturilor de putere, ca bazã a puterii de stat, nu mai are loc conform schemei clasice: dominaþia unei minoritãþi asupra majoritãþii si manifestarea latentã a fortei de coercitie legitim instituitã. Acestea nu ar fi date initiale în co nstrucþia statului, ci „forme terminale”: „Nu existã o opozitie binarã ºi globalãîntre domi-natori si dominati, acea stã dualitate repercutându-se de sus în jos... pânã-n profunzimile corpului social”[7]. Puterea este omniprezentã „nu

º Vezi, în special, Michel Foucault, **Surveiller et punir. Naissance de la prisun,** Paris, NRF, 1975; Idem, **La volontº de savoir,** I, din ciclul **Histoire de la sexualitt,** vot. I, Paris, NRF, 1976.
Gifles **Deleuze, Felix Guattari, L’anti.Oedip, capitalisme et schizophrºnie,** Paris, Ed. de Minuit, 1972; Fehx **Guattari, La rºvolution moleculaire, Paris, Ed.** Recherches, 1977.

6 M. Foucault, **Surveiller et punir...,** p. 3 1-32.
M. Foucault, **La volontº de savoir...,** p. 124.

pentru ci. are privilegiul de a regrupa totul sub invincibila sa unitate, ci pentru cã ea se produce în fiecare clipã, în fiecare punct, sau mai degrabã în orice relaþie de la un punct la altul. Puterea este peste tot:
n’t pentru cã înglobeazã totul, ci pentru cã vine de pretutindeni. Iar «puterea», în ceea ce are ea permanent, repetitiv, autoreproductiv, nu este decât efectul de ansamblu care se conturează plecând de la toate aceste mobilitãti; în1ºþuirea care îtºi ia ca punct de sprijin pe fiecare dintre ele º în schimb, cautã sã Ie fixeze ... este numele pe care îl dãrn unei situaþii strategice complexe, într-o societate datã[8].

Pentru Gilles Deleuze si Felix Guattari, statul rtu mai apare ca produs al evolutiei sociale, ca instituire a raporturilor de putere, a raporturilor de clasã, a inegalitãþii economice etc.. El apare înzestrat cu toate atribuþiile „Urstaatului” (statul originar) care se produc si se autoreproduc prin megamecanismele puterii primitive, de-a lungul istoriei. Noþiunile cu ajutorul cãrora cei doi autori explicã apariþia statului primordial, înscris chiar în sânul societãþii primitive, sunt: megamecanismul teritorial; corpul, ca dat fundamenta1 al existenþei (înþeles ca suport sau ca obiect al acþiunii); dorinþa (înþeleasã ca pulsiune a interesului); fluxurile mecanice (obiectivarea intereselor si inscripþionarea lor în socius); socius (interferenþa relatiilor si actiunilor în þesutul social); codificarea si decoditlcarea dorintei (concretizarea tºi tlxarea actiunilor sub forma unor cutume sau tendinte în corpul social). Dorinþa generează fluxurile mecanice care pun în miscare masinile: „dorinþa cuplează fluxurile continue cu obiectele parþiale, fragmentate în mod esential. Dorinþa determinã curgerea, curge tºi opretºte”[9]. Dorinþa nu trebuie confundati. „cu privaþiunea sau cu legea; cu o realitate naturali. sau spontanã; cu plãcerea sau chiar — si îndeosebi — cu sãrbãtoarea. Dorinta este întot-deauna ajustati., urzitã pe un plan de imanentã sau de compoziþie, care trebuie el însusi construit în acelasi timp în care dorinta ajusteazã sau urzeste” 10• Dacã dorinta este „ un sistem de legãturi din aproape în aproape în termeni dependenþi, mecanismul, dimpotrivã, este un ansamblu de „apropieri” ale unor entitãþi eterogen independente”’[t].

8 **Ibidem,** p. 122-123.
Gilles Deleuze, Felix Guattari, **op. cit.,** p. 1 1.
10 GiILes DeLeuze, C. Pamet, **Dialogues,** Paris, Flammarion, 1977, p. 128.
11 **Ibidem.**

Nu trebuie însã confundate dorinta cu mecanismul: cuplarea mecanismelor prin fluxurile dorinþei continuu produse permite crearea si recrearea societãþii, a **sociusului.** Aceastã creaþie este posi-bilã datoritã a douã procese concomitente: **1.** apariþia meºtºamecanismului teritorial, prin combinarea dintre „Corpul plin” (teritoriul, Pãmântul) tºi acþiunea; 2. codificarea fiuxurilor, adici. marcarea teri-toriului, ca loc al sociusului: „În primul rând, societatea nu este un loc a1 schimbului în care esenþialul ar tl a circula sau a face si. circule, ci un socius de inscripþionare în care esenþialul este de a marca si a fi marcat. Fluxul femeilor tºi copiilor, f1uxul turmelor si al grânelor, f1uxul spermei, al fecalelor si al menstrelor, nimic nu trebuie sã scape” 12º Din acest sistem universal ºi primordial al dorinþei, prin intermediul mecanismelor teritoriale, codificarea si decodificarea f1uxurilor înscriu în „corpul plin” (Pãmântul, teritoriul) primele forme ale sociusului. Acest proces care permite consemnarea eveni-mentului originar în memoria colectivã generează datoria de supunere în faþa acestui act fondator, a **Urstaatului.** Mai târziu, când f1uxul dorinþelor va capta în

mecanismele sale organizarea primitivã, sistemele de schimb, de rudenie, de filiatie si de aliantã, „în locul mecanismului teritorial, «megamecanismul» statului, piramidã functionalã care are despotul în vârf, înotor imobil, aparatul birocra-tic ca suprafaþã lateralã ºi organ de transmisie, locuitorii satului 1a bazã, ca piese care lucreazã”[13] se instituie ca o unitate superioarã. Astfel, codificarea dorintei face din ea apanajul suveranului, face ca legea sã fie dorintã, iar dorinþa lege.

„Statul este dorintã care trece din capul despotului în inimile supuºi1or ºi din legea intelectualã în orice sistem fizic care se desprinde sau se eliberează de ea. Dorintã. a statului, cel mai fantas-tic mecanism de represiune este încã dorintã, subiect care doreste si obiect al dorintei”[14]. Apariþia proprietãþii private, a schimbului, a claselor duc la falimentul codurilor din Urstaat, la decodificarea si modificarea f1uxurilor: „Fluxurile decodificate prin statul despotic într-o stare de latentã scufundã. tiranul, dar, totodatã, îl aduc la suprafaþã sub forme neasteptate — îl democratizează, îl oligarhizează.,

12 **Ibidem, p.[166]**.
13 Ibidem, p. 230.
14 Gilles Deteuze, Felix **Guattari, op. cit.,** p. 262.

îl segmentarizea.zã, îl monarhizează si întotdeauna îl interiorizează si îl spiritualizează, având ca fundal **Urstaatul** în stare latentã de a cãrui pierdere nu se poate consola”.[15]

Toº în perspectiva cãutării originii si a nucleului socialitãþii statu-Iui se af1ã studiile de antropologie politicã ale lui Pierre Clastres[16], care au deschis ipoteze noi tºi provocatoare în studiul statului. Editlcându-si concluziile pe baza cercetãrilor societãtilor amerindi-ene din America, în special la triburile de indieni tupi-guarani, Pierre Clastres neagã, cãutând originile statului, însesi princ ipiile care au devenit elemente constitutive ale teoriei modeme despre stat Dupã Pierre Clastres, principiul evolutionist în istoria umanitãþii îtºi relevã valoarea lui epistemologicã realã numai dacã este raportat la originea puterii politice. Putere care defineste, în esenþã, instituþia politicã numiti. stat **tºi** a cãrei prezenþi. sau absentã împarte comunitãtile umane în , tat”, sau primitive si s „societãti fãrã s , , „ ocietãþi cu stat”, sau civilizate. Dar natura tºi condiþia puterii rãmân înci. un mister dacã ne gândim ci. în aceleaºi perioade istorice pot coexista societãþi prirni-tive cu stat **tºi** societãþi primitive fãrã stat, sau, mai recent, societatea incasã versus societãtile amerindiene. In societãþile primitive fãrã stat, caracteristicile puterii politice care permit comunitâþii politice continuitatea organizării, ordinii si ierarhiei lipsesc. Nu există nici clase sociale, apãrute în urma schimbului inegalitar, nici raportul dominant/clominaþi, nici „monopolul violentei fiz ice legitime”. Seful tradiþional (de trib, de grup, de fratrie etc.) nu este concomitent si sef politic, în virtutea prerogativelor ce decurg din legitimitatea mitico-istoricã. a functiei. Într-o societate a abundenþei, lipsitã de conf1icte, unde economia de subzistentã oferã o abundenþã de bunuri materiale printr-un efort minim, „spaþiul organizării nu este locul unei puteri, iar figura „tºefului” (denumire destul de neinspiratã) nu pretlgureazi. prin nimic pe cea a unui viitor despot”’ º. În viziunea lui Pierre Clastres, însesi avantajele materiale si simbolice, care derivã din funcþia de sef, reprezintã pentru acesta „tot atâtea servituþi care fac din

15 **Ibidem,** p. 264.

16 Pierre **Ctastres, La Sociºtº contre L’Etat. Recherches d’anthropologie poli**-tique, Paris, **Ed. du Minuit, 1974; Idem, Le grand parler, Mythes et textes sacres des Indiens Guarani, Paris, Le** Seuil, 1974º Ldem, **Chronique des Indiens Guyaki,** Paris PLon 1972
Pierre **Clastres, La Sociºtº contre L’Etat,** p. 178.

el un fel de prizonier al colectivitãþii. º eful este venerat în neputinþa sa ºi «opulenþa lui este visul în stare de trezie a grupului»” 18• În aces-te conditii, ce factori au determinat „apariþia misterioasã, ireversibilã., mortalã pentru societãtile primitive, a ceea ce cunoastem sub numele de stat” 19º Ipoteza unei cuceriri din exterior, deºi valabilã în princi-piu, nu rãspunde în mod peremptoriu la problema originii statului, datoritã procesualitãtii înd elungate a instituirii raporturilor de putere. Rãmâne cealaltâ ipotezã, sustinutã de P. Clastres, a exploziei demogratlce care necesitã. o nouã organizare socio-economica. Aceastã necesitate a dus la apariþia puterii politice. Dar aceastã insti-tuire a raporturilor de putere nu este doar efectul nevoii de unitate tºi organizare, ci este ºi cauza lor. Cauza tºi forma primã a instituirii sta-tului se aflã, dupã Marcel Gauchet, în afara societãþii, în orizontul comun al credintelor omu lui primitiv. Credinþa religioasã într-o fortã transcendentã impune, la origini, comunitãtilor umane o cãutare a sensului, o finalitate a lor, dupã modelul extramundan: „Prin inter-mediul religiei se trasea.zã o linie de demarcaþie între oameni tºi

modalitãtile organizãrii lor în societate. Centrul ratiunilor care prezidează organizarea societãþii se af1ã în afara societãtii. Aceasta în scopul de a împiedica posibilitatea ca oricine sã poatã vorbi în numele legitimitâtii ultime a treburilor colective ºi de pe poziþiile fundamentului — adicã de a exercita puterea”[20]. Această capacitate a credintei de a servi concomitent ca funcþie po1iticã (nucleul incipient al puterii) ºi ca structurã socialã se bazează pe premoniþia inconºtientu1ui colectiv cã existenþa socialã este superioarã conºtiinþei indi-viduale tºi purtãtorului ei material, individual: „Sentimentul existenþei colectivitãtii trebuie sã se concretizeze într-o credintã un animã tºi obiectivi. — independentã de contºtiinþele individuale. Pentru ca o societate să existe ºi Si. se menþinã, este nevoie ca agenþii sociali să creadă cumva în superioritatea absoluti. a faptului social asupra realitãþii palpabile a persoanelor. Funcþie pe care o îndep1ineºte credinta în su perioritatea fiinþelor supranaturale”[21].

18 Pierre Clastres, **Philosophie de la chefferie indienne, în: L.’Homme, 11, nr.** 1,

1962, p. 42.
19 Pierre Ctastres, **La SociºtºcontreI’Etat,** p. 172.
20 Marcel **Gauchet, La dette du Sens et** les **racines de l’Etat, politique de la religion primitive, în: Libre, nr.** 2/1977, p. 20.
21 **Ibidem,** p. 10.

1.3. TRÃSÃTURILE STATULUI MODERN

Apariþia tºi evoluþia statului modem se bazează, în linii generale, pe următoarele principii:
— principiul suveranitãtii nationale;
— principiul guvernării reprezentative;
— principiul separării tºi echilibrului dintre puteri;
— principiul supremaþiei constituþionale sau legale;
— principiul consacrării drepturilor si libertãtilor fundamentale ale omului.

— **Principiul suveranitãþii nation ale. Dupã cum o** atestã ºi etimologia termenului, suveranitatea reprezintă. calitatea puterii de comandă a statului de a fi supremă. pe teritoriul national. Încă din se-colul al XVI-lea, Jean Bodin, în „Les six livres de la Republique” (1576), fixa următoarele caracteristici ale suveranitãþii: **unicã, per-petuâ, inalienabilã.** Suveranitatea este unici. deoarece pe teritoriul unui stat nu pot exista concomitent două puteri supreme: două parla-mente, două guveme, regele tºi pretºedintele. De asemenea, puterea de stat se manifestă fără opre1iºte pe întreg teritoriul statului. Suveranitatea este perpetuă deoarece nu pot exista pauze în mani-festările ei. Chiar dacă pot exista pauze în exercitarea ei, legea fun-damentali. prevede cine trebuie să preia prerogativele exercitării suveranitãtii din moment ce reprezentanþii poporului delegaþi să o exercite nu o mai pot îndeplini. Suveranitatea este inalienabilă în sen-sul că principiul director care a creat-o — voinþa generali. sau naþionalã — nu poate fi înstrãinat nici unei persoane, nici unei familii, nici unei clase. Ea emană de la naþiune, care poate delega unor rep rezentanþi ai ei sarcina exerciti.rii ei pe o perioadă limitată. Începând cu secolul al XIX-lea, ca urmare a dezvoltării mai multor sco li juridice despre suveranitate, ideea că suveranitatea este o instituþie umani. s-a impus definitiv în gândirea politică. Suveranitatea naþională poate fi concepută ca o competenþă a **competenþelor;** este dreptul statului de a-ºi fixa propriile sale reguli si atributii fără nici un amestec din afară, atât pentru organizarea

, ,

intemă, cât ºi pentru conduita sa extemă. Întrucât suveranitatea reprezinti. unitatea puterilor statului tºi fiindcă izvorul ei este voinþa generali. a celor supuºi ei, ea are un caracter indestructibil, impre-**scriptibil, inalienabil.** Orice atingere sau vătămare a ei echivalează cu o crimă de **lese-majeste** contra poporului respectiv.

— **Principiul guvernârii reprezentative constituie** modalitatea semidirectă de atlrmare a suveranitãþii naþionale. Depozitarul acesteia
— poporul — deleagă unor reprezentanþi sau puteri delegate exercitiul suveranitãþii sau dreptul de comandă: puterea legislativă, executivă si judecătorească. Prin această delegare, suveranitatea capătă un conþinut special; ea conferă statului posibi1itatea de a fixa **competenþe politice si juridice, de a-si** fixa **continutul functiilor**

, , , ,

sale.

— **Principiul separâri i si echilibrului dintre puteri. Statul,** cãruia i s-a delegat exerciþiul suveranitãtii de cãtre depozitarul aces-teia — poporul —, în calitate de titular al comenzii, are dreptul sã orga-nizeze categoriile funcþionale ale activitãtii de conducere în care sã se ref1ecte voinþa generalã. Principiul separãrii puterilor în viaþa statului presupune o dublã calitate: **separarea organicã** ºi separarea **functionalã.** „Atributele suveranitã.þii, considerate în mod deosebit, dupã natura lor însãsi, treb uie delegate de cãtre Naþiune, la titulari diferiþi ºi independenti unii fatã de altii. Ceea ce înseamni. cã prin-cipiul separãrii puterilor presupune în mod necesar regimul politic al guvemãrii reprezentative”[22]. In epoca modemã, primii care au obser-vat, teoretizat si aplicat principiul separãrii puterilor în stat au fost filosoful englez John Locke si omul de stat Oliver Cromwell, care, în constituþiile suc cesive ale protectoratului si.u, a diferenþiat constant puterea legislativã de puterea executivã.

Meritul principal în elaborarea unei teorii despre separarea nece-sarã a puterilor în stat, plecând de la separarea organelor statului si separarea funcþiilor statului ca separare a atributelor suveranitãtii, îi revine lui Montesquieu. El distinge puterea legislativã (face legile); puterea executivã (aplicã legile si supravegheazi. aplicarea lor); pu-terea judecãtoreascã (judecã diferendele, restabilind starea de legali-tate). Montesquieu recomandã încredintarea acestor atribute speciale ale suveranitãþii unor titulari deosebiti tºi independenti unii de altii. Cauza acestei preocupãri rezidã în faptul cã principiul separãrii puterilor constituie o garanþie împotriva arbitratriului. Dacã un organ al statului sau o persoanã cu functii de conducere ar concentra în momentul exe rcitării mandatului sãu cele trei prerogative ale puterii

22 Ion V. Gruia, **Curs de drept constitutio nal. Despre libertºti, Universitatea** Bucuresti, Facultatea de Drept, Bucuresþi, 1938-1 939, p. 272.

de stat: legislativã, executivã tºi judecãtoreascã, aceasta ar fi tentatã sã depi.tºeascã ceea ce legile îi îngãduie sã facã. „Libertatea publici. (...) nu se af1ã întotdeauna nici în statele moderate. Ea nu se aflã în ele decât atunci când nu se abuzează de putere; dar experienþa de tot-deauna ne învaþã cã orice om care deþine o putere este înclinat sã abuzeze de ea si cã el merge mai departe aºa până ce dã de graniþe. Cine ar spune asa ceva!? Însãsi virtutea are nevoie de îngrãdiri. Pentru ca sã nu existe posibilitatea de a se abuza de putere, trebuie ca, prin rânduiala statomicitã, puterea sã fie înfrânatã de putere”.[23]

— **Principiul supremati ei constitutionale sau legale.** Principiul legalitãþii prevede ca toate activitãtile statului sã fie supuse ordinii juridice. Constitutia fixeazi. cadrul activitãþii organelor de stat în li-mitele legii tºi prevede subordonarea acestor activitãti în afara voinþei supreme a natiunii, materializatã. în prevederile legii fundamentale. Pe de altã parte, acest principiu se materializează în controlul constitutional itãþii legilor tºi în controlul jurisdictional al actelor administrative, în scopul oferirii unor garanþii legale împotriva oricãror abuzuri, puteri discreþionare sau amestec al statului în viaþa tºi în sfera intereselor particularilor. (Despre toate acestea, mai pe larg, în secþiunea a V-a a acestui capitol).

1. 4. FORME ISTORICE DE STAT

1.4.1. **Statul oriental antic**

Statele sumerian (aproximativ 4.000 de ani î. Hr.), babilonian, akkadian, asirian, egiptean (aproximativ 3.100 de ani î. Hr.), persan, chinez si indi an prezintã trãsãturi structurale comune, ceea ce permite conturarea unui tip al statului oriental antic, indiferent de oscilatiile nesemnificative de la o perioadã istorici. Ia alta sau de la un stat la altul:

23 Montesquieu, **Despre spiritul legilor,** vol. 1. partea a doua, cartea XI, capitolul VI, Editura Stiintificã, Bucuresti, 1964, p. 194.

— legitimitatea teocraticã a puterii politice (în China, impãratul era Fiul Cerului, în Egipt faraonul era Fiul Soarelui, el însuºi zeificat; la asirobabilonieni regele era fratele sau egalul zeilor pe Pãmânt). De aici se deduce caracterul absolut al puterii monarhului, conform cos-mogoniilor tºi teogoniilor orientale;

— regimul juridic al proprietãþii. Întreaga suprafaþã a þãrii aparþinea împãratului (regelui), care dãruia templelor tºi membrilor curtii regale suprafeþe întinse de pãmânt, iar þãranilor loturi colective în folosinþã pe un an calendaristic, percepând tribut în naturã, care putea ajunge la jumãtate sau chiar doui. treimi din recolta obtinutã. De aceea, aceste state s-au mai numit tºi „societãþi tributale";

— interventionismul de stat s-a manifestat cu precãdere în ame-najarea tºi îngrijirea canalelor de irigaþie, vitale pentru agriculturã, ceea ce le-a atras si denumirea de „societãti hidraulice";

— impermeabilitatea si circulatia închisã a elitelor politice. Funcþionarii superiori ai statului se recrutau din rândul aristocraþiei. Dupã o educaþie care dura aproximativ 7-12 arti, în urma unor exa-mene riguroase, acestora li se deschideau larg porþile promovãrii în aparatul central al statului (scribi).

1.4.2. **Statul în Grecia si Roma Anticâ**

Atât statul grec, cât si statul roman antic erau comunitãti ale cetãþenilor li beri, preponderent urbane (polis, politeia, civitas), în care individualitatea cetãtenilor si dezvoltarea personalitãþii lor (interesul particular) era funcþie de in teresul general (Binele Public), reprezentat de stat. Individul era absorbit în structurile politice ale statului, întrucât ca zoon politikon nu putea trãi în afara statului:
acest lucru îl puteau face numai zeii sau fiarele (Aristotel, **Politica).** De aceea, atât la greci, cât ºi la romani, statul este cel mai mare dar, **virtus hominis,** cea mai înaltã creaþie prin care omul se apropie de zei. În el are loc sinteza dintre **optimus civis** (idealul celui mai bun cetãþean) tºi **optimus status** civitatis (idealul celei mai bune guvemãri). Ca stiintã a Binelui Public, politica solicitã ceti.þenilor cea mai înaltã dintre virtuþi, Guvemarea Cetãþii. Preeminenþa statului asupra individului în Grecia anticã se baza pe concepþia cã numai în cadrul statului cetãþenii puteau obþine instrucþia necesarã practicãrii
virtuþii (cãii de mijloc), necesari., la rândul ei, participi.rii la condu-cerea Cetãtii tºi la adoptarea deciziilor de interes comun.

Un alt element al statului din Grecia anticã este acela de unitate politicã si economicã: teritoriul nu figura ca element esential al notiunii de stat. Se vorbea de atenieni, spartani, lacedemonieni etc., dar nu de poporul grec; se vorbea de Elada, dar nu de eleni, ca noþiune generică. Teritoriul va deveni însi. o componentã esentialã a statului roman, pe mãsurã ce comunitatea politicã, definitã prin sco-puri tºi interese comune, se transformã în popor, definit prin atributele suveraniti.þii juridice: *res pub/ica* devine *res populi* prin *juris con-sensu* (adeziunea lor la aceeaºi lege) tºi prin *vinculum juris* (raporturi de drept). Aceastã suveranitate se bazeazã pe autoritatea juridicã., situatã deasupra f1uctuaþiilor formelor de guvemãmânt.

1.4.3. **Statul modern liberal**

Apariþia statului modem în Europa secolelor XV-XVI este rezul-tanta urmãtoarelor condiþii economice si politice care vor inf1uenþa evoluþia lui pânã la sfârsitul secolului al XVIII-lea: — pierderea hege-moniei politice a bisericii; procesul lent de secularizare politicã va culmina cu Reforma; — conf1ictele religioase au sfârsit cu întãrirea/ dominaþia Sta tului în raport cu Biserica; — descoperirile tehnice, care vor duce la creºterea forþei militare si de coercitie a statului fatã de aristocraþiile vasale; — schimbãrile economice rapide vor duce la apariþia capitalului comercial si financiar care necesitã un protecþionism crescând din partea statului. Statul devine un instru-ment necesar în acest proces, deoarece el acordã corporaþiilor private monopoluri economice tºi tot el soliciti. bancherilor împrumuturi. Toate acestea vor conferi statului modem trãsãturi care-1 deosebesc de formele anterioare de Organizare politicã: — depãsirea policentris-mului puterii politice, caracteristic fragmentãrii medievale si apariþia tendinþei, care va deveni tot mai accentuatã,

de centralizare si con-centrare a puterii politice într-o singurã instanþã supremã, incluzând toate relatiile politice, cu prelenþii de dominare exclusivã; — apariþia unor birocraþii profesionale, civile si militare, ceea ce implicã monopolul în aplicarea forþei (legitime) de coerciþie; — continuitatea neîntreruptã a vieþii pe un anumit teritoriu, marcat de frontiere
recunoscute, ca urmare a unificãrii progresive a domeniilor, unificare realizatã de marile monarhii; — unificarea normelor juridice într-un sistem de drept ºi crearea unei jurisdicþii cu aplicabilitate pe întreg teritoriul; — suveranitatea de stat unicã, inalienabilã, perpetuã, care, încamatã în monarh, trãdeazã puterea nelimitatã a acestuia, ca unic deþinã.tor al puterii, de a dispune cu privire la ordinea de stat si la sta-bilitatea acesteia.

Ca regim politic, absolutismul din secolele XVII-XVIII se carac-terizeazã. printr-o formã de stat în care întreaga putere politicã, eco-nomicã. ºi socialã se af1ã. în mâinile unei singure persoane — monar-hul, legitimat din dreptul divin. Pentru a se afirma, statul absolutist a trebuit sã. învingã mai multe rezistenþe conservatoare, aceea a nobi-limii Ia începuturile sale; aceea a oraºelor ºi provinciilor dominate de oligarhiile de breaslã. care se bucurau de scutiri de taxe ºi de alte privilegii; aceea a instituþiilor ,ionale, precum biserica, domicã sã-ºi pãstreze privilegiile, ºi aceea a þãrãnimii, care reprezenta imen-sa majoritate a populaþiei.

Deºi absolutismul, ca regim politic, poate fi considerat ca omniprezenþã a statului, se constatã anumite tendinte în interiorul lui care configurează apariþia statului protoburghez. Astfel, din punct de vedere economic, statul a favorizat apariþia burgheziei mercantile care a acumulat o mare cantitate de capital comercial din schimburile de mãrfuri. S-a creat un dezechilibru între aceastã burghezie si aristocraþia feudalã care, departe de a-si vedea diminuate privilegiile, ºi le-a sporit pe seama impozitelor suplimentare percepute de la clasele **ti** categoriile productive. Tendinta de concentrare a puterii a devenit evidentã ca urmare a introducerii unor reforme militare, administrative si fiscale centralizaþoare. Totusi, aceste reforme au lãsat intacte regimul juridic al proprietãþii ti sistemul de privilegii. „Despotismul luminat” nu este, în fond, decât încercarea de a reconcilia, prin legitimarea ideologicã a fiziocraþilor, bazele sociale ale puterii absolutiste cu cerintele modemizãrii economice. Regele deþinea prerogativele executivului: filosofii, prin competenþa lor, asigurau infailibilitatea deciziilor sale, deoarece, cunosc ând natura lucrurilor, ei cunosteau ºi f1uxul constiintei publice, mentalitatea suputºilor. Conform doctrinei fiziocrate, între legile care guvernează natura ºi legile care guvernează ansamblurile umane nu există deose-biri de esenþã, ci de grad. Sarcina filosofilor era de a le descoperi, ast-fel încât guvemarea absolutistã a printului luminat era în acord cu legile naturii.

Dezvoltarea economicã din secolul al XVIII-lea a dus la cresterea birocratiilor de stat, a armatei ºi a administraþiei, la cresterea demograficã si la o dinamicã accentuatã a mobilitãtii sociale. Toate acestea au accentuat vechile tensiuni dintre structurile statului feudal ºi noii actori politici care bãteau la portile afirmãrii, cerând drepturi si libertãti în acord cu noua configuraþie a raporturilor de forte în sis-temele economice. Aceste tensiuni au condus la revolutiile liberale din Anglia (secolul al XVII-lea), S.U.A. si Franta (secolul al XVIII-lea), care au pus sub semnul întrebi.rii legitimitatea politicã. a monarhiilor absolute ca titulari ai suveranitãþii. Statul liberal nu modificã unele principii detlnitorii ale statului modern (puterea impersonalã, unicitatea conducerii, monopolul forþei legitime pentru asigurarea ordinii sociale, controlul aparatului administrativ), dar modificã, în schimb, titularii acestor funcþii ºi organe. Noua delimi-tare legalã a autoritãþii suprimã suveranitatea absolutã a monarhului în numele suveranitãþii naþionale. Puterea de stat evoluează de la con-cenirarea ei personalizatã la separarea ei între divers titulari, în scopul limitării puterii discretionare a statului si favorizării activitãtilor autonome din cadrul societãtii civile. Dominaþia politicã în statul li-beral clasic se materializează în **„statul minimai”** sau statul „paznic de noapte”, care are ca sarcinã asigurarea ordinii si a cadrului juridic pentru dezvoltarea neîngrãditã a vietii economice. Puterea politici. se manifestã în special prin intermediul legilor, elaborate de parla-mentele nationale sub forma unui sistem de norme abstracte, raþionale ºi generale, cu competenþe circumscrise la respectarea libertãþilor personale si a sferei private de activitate.

Statul liberal clasic este marcat de trei mari siructuri care vor con-tlgura distinctiv doctrina liberalã în spaþiu ºi timp: — consolidarea noilor relatii de producþie în economie; — apariþia societãþii civile de tip individualist; — hegemonia ideologici. a rationalismului de origine iluministã. O dati. cu afirmarea relatii lor de producþie capitaliste ºi crearea pieþelor naþionale, a sistemelor economice naþionale, relatiile sociale nu vor mai fi verticale ca în „vechiul regim”, ci orizontale. Modelul vasal al societãtii structuratã ierarhic, pe verticalã, ori instituþionalizatã juridic începe sã disparã. Societatea civilã pre-supune, în primul rând, sub

presiunea drepturilor publice, desfiinþarea barierelor de clasã., ca urmare a fenomenelor de modernizare. La aceasta se adaugã abolirea relatiilor feu dale, suprimarea breslelor si a co rporaþiilor mercantile, capitalizarea terenurilor ara-bile. Statul liberal clasic va stimula initi ativa privatã. liberã prin con-cesiuni de cãi ferate ºi mine, credite bancare, contracte publice cu întreprinderi private. El va stimula, de asemenea, libera concurenþi. de pe piaþã prin acordarea de libertãti vamale, fananciare, contrac-tuale, industriale. Piaþa este consideratã. o arenã. privilegiatã tºi sacri., unde statul nu are voie sã pãirundã, întrucât preþul nu mai este impus de stat, ci de cerere si ofertã. Aceste transformã.ri ale statului îºi au expresia lor ideologicã în filosofia iluminist-rationa1istã din secolul aI XVIII-lea. Ca miscare filoso ficã, raþionalismul se caracterizeazã prin încrederea oarbã în cunoaºtere tºi ºtiinþã ca instrumente vitale pentru progresul omului, pentru perfecþionarea lui moralã si intelectualã. O condiþie a progresului este eliberarea treptatã a omului de lanþurile seculare ale obscurantismului tºi dogmatismului religios. De aceea, liberalismul va stimula edificarea culturii laice si a libertãtii intelec-tuale, ca premise esenþiale pentru dezvoltarea ºtiinþei tºi a tehnicii, indispensabile progresului economic tºi social. E1 va preconiza sepa-rarea statului de biserici., a învãþãmântului laic de cel religios.

Urmã.toarele caracteristici ale statului liberal vor deveni elemente perene ale statului de drept:
— supremaþia legii;
— legalitatea actelor administrative;
— separarea puterilor;
— garantarea drepturilor si libertãtilor individuale.

1.5. Statul de drept[24]

Perioada cuprinsã între Marea Revolutie Francezã si revolutiile de la 1848 poate fi consideratã, pe plan teoretic, o sintezã a teoriilor jusnaturaliste si a celor contractualiste, în încercarea de a oferi garanþii libertãtilor politice în fata valului de revendicãri economice si sociale ce cuprinsese Europa. In consecint afirmarea valorilor social-politice în principalele documente ale vremii („toþi oamenii se nasc egaliº'; „oamenii se nasc tºi rãmân liberi tºi egali") s-a bazat pe recunoaºterea cã. „toþi oamenii sunt înzestrati de creatorul lor cu anu-mite drepturi inalienabile" (viaþa, libertatea, proprietatea), ceea ce constituie de atunci osatura drepturilor ºi libertãtilor politice. Aplicatã la Iiberalism, detlniþia legii datã de cãtre Montesquieu, con-form cãreia „legile, în înþelesul cel mai larg, sunt raporturile necesare care derivã din natura lucrurilor"[25], face ca dreptul sã legitimeze politica, deducând-o din sistemul de referintã al vidul si' lib ertãpile sale. De aceea, în societãpii civile: indi-doctrina liberalã, Iibertatea politicã se prezintã ca o prelungire, complement tºi garantare a libertãtii civ ile. Retragerea statului din faþa societãtii civile înseamnã emanciparea politicã a indivizilor. Postulând libertatea individualã ca valoare ºi ca scop, liberalismul postuleazã drepturile individului în cadrul separãrii ireductibile între stat ºi societatea civilã. E1 recunoaste liberul arbitru al subiectului de drept, interzicând statului sã pãtrundã în forul intim al libertãt personale, expresie a dreptului natural. Societatea civilã este sfera relaþiilor stabilite la initiativa indi-vizilor, când acestia se unesc în mod liber, pe baza libertãtii Ior na-turale, peniru a poseda, contracta, concura, comunica si în care asocierea spontanã trebuie si. tle feritã de imixtiunea puterii politice, iar sfera activitãþii statului sã fie limitatã în funcþie de nevoia de sigurantã ºi apãrare a indivizilor. Apariþia unui hiatus între stat ºi societatea civilã va fi funcþie de o cauzã intemã: complexitatea societaþii nu va mai permite fortelor agregative ale societãtii civile sã garanteze armonia fãrã interventia reglatoare a puterii politice. Dacã nimic uman nu are sens decât prin relatia dintre indivizi, individul nu existã ca fiinþã autonomã, ca cetãþean, decât ca personalitate politicã tºi juridicã. Respectul persoanei, al demnitãþii sale se obþine prin li-bertatea politicã. Ilabeas corpus, habeas anima — acestã dublã revendicare a individua1iti.tii si a libe rti.þii va constitui unul din prin-cipiile statului de drept prin care acesta se va opune dreptului statu-lui. Dar ce anume garanteazã drepturile si 1ibeºãþile civile ale oame-nilor, de vreme ce statul si societatea civilã sunt separate prin linia de demarcatie dintre interesele personale tºi interesul general? Factorul de mediere înire interesele

24 Conceptul de .‚stat de drept" a fost Iansatînliteraturajutidicãdinprianatreimea seco-lului al XLX-lea, mai cu seamã în lucrarea lui Rudotf von Mohl, **Die** Polizeiwissenschaft **nach den Grundsatzen des** Rechtsstaates, vol. 2, Tsibingen, 1832-1833.

25 Montesquieu, **Despre spiritul legilor,** vol. 1, cartea I, capitolul 1, p. 11.

civile si cele politice, între drepturile indi-viduale si interesele comunitãþii este Legea. Deja, la Montesquieu, legea conþine tºi conotaþia spaþiului social în care comportamentul uman este inserat în omologia real-raþional. „Legea, îiî general, este raþiunea omeneascã, în mi.sura în care ea guvemeazã toate popoarele de pe pãmânt; iar legile politice si civile ale tlecãrui popor nu irebuie sa tle decât cazurile particulare la care se aplicã aceastã raþiune ome-neascã (...). Legile trebuie sã corespundã naturii tºi principiului guvemã.mântului statomicit sau care se plãnuieste a fi statomicit, fie cã au drept scop organizarea lui, ca legile politice, tîe cã. au drept scop menþinerea lui, ca legile civile”[26]. La Rousseau, legea devine expre-sia voinþei generale, a suveranitãþii corpului politic. Prin contractul social, libertatea naturalã devine civilã o datã cu asocierea individu-lui la comunitate. La Rousseau, deja, statul de drept nu mai este rezultatul unei convenþii juridice care conferã oamenilor scutul si garantia libert ãþilor. E1 este produsul legitimitãþii, creatã de voinþa generalã, prin care libertatea naturalã se transformã în libertate politicã, deoarece supunerea în fata legii, a voinþei generale devine libertate. Dar modul în care libertatea naturalã se transformã în liber-tate socialã, politicã si ins tituie legalitatea ca structuri. de bazã a sta-tului de drept avea sã tle demonsirat într-un chip neegalat încã de Aristotel. Ca anima1 politic, omul nu poate exista în afara statului, deoarece poartã statul în el. Statul este, în acelasi timp, o comunitate necesarã ºi naturalã. Conform teoriei sale ontologice, întregul este mai mare decât suma pãrilor tºi preexistã pãrþilor, aºa cum ghinda conþine în potenþialitatea sa germinativã întreaga dezvoltare a ste-jarului pânã la atingerea plenitudinii creºterii sale. Prin aproprierea bunurilor rezultate din munca de transformare a naturii, *paterfamiliae* (cetãþeanul) îºi demonstreazã capacitatea de a fi liber. Libertatea lui este naturalã, întrucât se întemeiazã pe proprietatea privatã, criteriul decisiv al departajãrii oamenilor în liberi (cetãþeni) si neliberi (sclavi, 1ipsiºi de proprietate). Dar libertatea pe bazã de proprietate privatã poate fi extinsã si la asoci aþii naturale mai mari, precum satul sau sta-tul (poliSul). Dupã cum libertatea este naturalã si statul este natural, întrucât se bazeazã pe comuniunea de interese particulare care, ca tendinþã, se materia1izeazã în Binele Public. Statul este universalul

26 Ibidetn, p. 17.

care conþine ºi determinã interesele individuale. „Scopul statului este Binele, cel mai înalt bine cãtre toti membrii sãi”[27]. Dar cine coor-donează suma pãrtilor în Intreg, interesele particulare în Binele gene-ral? „Binele în politicã este justiþia. Este just ceea ce, izvorând de la toþi în mod egal, se rãsfrânge asupra tuturor în mod egal”[28]. Legea reglează raporturile politice din cadrul comunitãþii pentru ca egali-tatea politicã sã devinã temeiul Iibertã.þii tuturor. De aceea, Legea este „suveranul printre oameni”, expresia celui mai mare bine, „raþiunea umanã fãrã patimile oarbe, eliberatã de dorintã”[29]. Din aceastã construcþie poIitico-juridicã se deduce principiul legalitãþii, cheia de boltã a statului de drept, în sensul cã nimeni nu este mai presus de lege *tºa* ca „de la vlãdicã pânã la opincã” toti da torează supunere în faþa legii tºi respectarea ei ca expresie a suveranitãþii populare. Totodatã, urmãtoarele principii ale statului de drept se constituie ca un garant al drepturilor si libertãtilor fundamentale ale omului impotriva tendintelor sau posibilitã.til or de transformare a statului în putere absolutã sau arbitrarã:

— controlul constituþio nalitãþii legilor;
— controlul jurisdicþio nal al actelor administrative;
— separarea, echilibrul, cooperarea tºi controlul reciproc al puteri-Ior în stat;
— supremaþia legii constituþionale, ca lege fundamentalã în spiri-tul cãreia derivi. legile organice;
— respectarea drepturilor si iibertãtilor fundamentale ale omului;
— ocrotirea minoritãtil or (etnice, religioase, culturale), în sensul de a se bucura de plenitudinea drepturilor majoritãþii;
— drepturi ºi obligaþii egale acordate opoziþiilor politice mino-ritare, în sensul de a-si asuma responsabilitãtile conducerii si nu numai drepturile ce derivã din calitatea de opozant.

1.6. Statul social si reinve **ntarea guvernãrii**

Ideea de bazã care circumscrie tezele cu privire 1a statul social este ci. intervenþionismul etatic în viaþa economicã si socialã limi-

27 Aristotel **Politjca, Editura Cultura Natio** nalã, Bucuresti, 1924, 111, 6, i.

28 **Ibidetn, HI,** 7, 1.
29 **Ibidetn.**

teazã inegaliti.þile, asigurã principii echitabile ale repartizãrii venitu-lui naþional, introduce tºi garanteazã un sistem general de prestaþii sociale ºi, prin aceasta, reduce ºomaju1 si tensiu nile pe care le-ar putea genera o concentrare neîngrãditã a profiturilor doar la un poi al societãtii. Pentru a putea oferi fiecãruia posibilitatea de a se realiza pe baza meritelor sale personale, cultura politicã a statului social îsi trage esenta din contopirea valorilor juridice, sociale tºi economice ale statului de drept, care face din funcþia sociali. un mijloc de umanizare a statului si nu de etatizare a omului.

Conceptul de „stat social" reprezintã recunoaºterea tºi materi-alizarea uneia din functiile esentiale ale statului, anume **functia** socialã. Istoria ultimilor o sutã de ani demonstreazã rolul activitaþii tºi luptei sindicatelor din tãrile industrializate pentru drepturi economice tºi sociale. Or, analiza dezvoltãrii postbelice evidentiazã rolul statului ca arbitru al intereselor economice si sociale, ca garant al drepturilor ºi li bertãþilor. Una dintre axele strategice ale statului social este cã politica socialã nu poate fi rezultanta automatã a caracterului distri-butiv al pieþei. A doua axã. este politica de prevenire, deoarece a pre-veni este mai uºor tºi mai puþin costisitor decât a recupera sau întretine. Prin urmare, conceptul de stat social presupune tºi o conotatie eticã, deoarece face din politica de alocare a resurselor o judecatã de valoare, stabilind dacã aceastã politicã se înscrie sau nu îiº dialectica satisfacerii nevoilor celor af1aþi sub pragul critic al sãrã-ciei. Cât priveºte raportul dintre economic si social, vãzut prin pris-ma funcþiilor statului, el depinde de rãspunsul la întrebarea dacã problema distribuirii veniturilor poate fi separatã în practicã de pro-biema producþiei tºi a schimbului. **În conditiile** rationalitãtii econo-mice actuale, statul social nu se limiteazã la problema distribuirjj, ci devine un element esential a1 ansamblului factorilor de producþie. Daci. obiectivul activitãþii economice este de a obþine o cât mai mare eficienþã, distribuirea cât mai rationalã a produsului national va crea solidaritatea socialã, care, la rândul ei, va stimula performanþa eco-nomicã. Mai ales dupã al doilea rãzboi mondial, necesitatea imple-mentãrii unor programe de protecþie socialã prin intermediul actiunii guvemamentale concertate (pensii, alocatii de soma ºi boali. etc.) a devenit o constantã comunã pentru orice actor politic si social care întel ege prin acþiunea de guvemare salvgardarea valorilor democratiej. Nu trebuie sã uitãm ci., în perioada interbelicã, lipsa de
protecþie socialã în Europa a facilitat apariþia regimuriior totalitare prin atracþia exercitatã asupra sãracilor de promisiunile demagogice de eliminare a ºomajului tºi instaurare a unei societãþi egalitare. Dupã cum nu trebuie sã uitãm cã falimentul economºi1or planitîcate centralizat este rezultatul blocãrii sociale, specitîce statului totalitar, în care creativitatea, stimulentele si initiativa au fost brutal sacrificate.

Prin conotaþiile sale, statul social poate fi considerat o doctrinã politicã ce a constituit un experiment major în Europa tºi în America de Nord în perioada interbelicã. Statul social nu este doar un ansam-blu de interventii, men ite sã satisfacã nevoile fundamentale ale cetãþenilor, dupã cum el se deosebeºte de simpla asistentã socialã. Desi întrebuintează tehni cile de asigurare socialã, el le consideră ele-mente ale unui proiect reformist de societate, adaptat la întrebuinþarea formelor de intervenþie publicã în economie, specitîcã gândirii key-nesiste. E1 este mai mult decât o simpiã politicã de prevederi sociale, de vreme ce urmãreste realizarea unui consens între patronat si muncã. Manifestându-se dupã a1 doilea rãzboi mondial pânã la rece-siunea economicã din 1972-1974, statul social presupune o primi. încercare din partea actoriior politici de a orienta mecanismele dis-tribuitive ale economiei de piaþã fãrã a le afecta funcþionarea. In sta-tul social, acþiunea poiiticã si administrativã urmãreºte sã orienteze jocul forþelor pieþei în cel puþin trei direcþii: în primul rând, garantând indivizilor si familiilor un venit minim, indispensabil unei supravieþuiri decente; în aI doilea rând, diminuând aria de nesigurantã a indiviziior si a familiil or lor privind suportarea even-tualelor riscuri sociale — boli, bãtrâneþe, somaj; în a1 treilea rând, asi-gurând accesul tuturor cetãþenilor, fãrã deosebire de clasi. sau de sta-tus, la standarde mai bune de viaþã, în functie de o gamã disponibilã de servicii sociale. Ca urmare a medierii si a com pensaþiilor realizate de poiiticile redistributive, pânã ia sfârtºitui anilor '60 s-a observat o diminuare a tensiunilor dintre muncã **tºi** capital, un consens între patronat tºi muncitori cu privire la legitimitatea regimului politic.

Politica menitã sã îmbine mecanismele economiei de piaþã cu rolul activ al statului în realizarea echilibrului economiei îtºi are rãdãcinile în conditiile istorice ale secolului al XX-lea. Spre deose-bire de secolul trecut, de perioada Iaissez-faire-uiui, când statele au intervenit în special pe cale fiscalã pentru a proteja politica de indus-
trializare în diferite tãri sau libertatea concurenþei, în secolul aI XX-lea, începând cu deceniul IV, statele cu o economie dezvoltatã îsi edificã un spectru iarg de mijloace de interventie economicã, vizând evitarea sau atenuarea slrangulãrilor, biocajeior sau dezechilibrelor ciclice. Un rol esenþial în

aceastã privinþã i-a jucat marea crizã eco-nomicã din 1927-1933, care a pus sub semnul întrebãrii echilibrul automat dintre cerere si ofertã. prin intermediul preþurilor, precum si convingerea cã „somajul putea sã. fie un dat structural si cã. scãderea salariilor, departe de a fi un remediu sutlcient, putea sã accentueze marasmul productiei”[30]. Criza de supraproducþie determinase o reexaminare a docirinei liberaie a laissez-faire-ului tºi o „reexamjnare a raporturilor dintre monedã. si econ omie, investiþii tºi rata dobânzii, consum ti producþie. Toate acestea au evidenþiat o vointã de actiune, tranºând astfel problema de a sti dac ã statul trebuie sau nu sã interv-inã în economie”[31]. New-Deal-ul este o primã experienþã a interventiei statului în jocul forþeior de pe piaþã, prin mãsuri destinate sã creascã cererea (investiþii publice, devalorizãri prin emisiunea monetarã pentru absorbþia ºomaju1ui, controlul ratelor dobânzii, eva-luarea generalã a resurselor). În a1 doilea rând, un rol important în aceeasi direc þie 1-a îndeplinit perioada de reconstrucþie postbelicã prin programeie de refacere tºi restructurare economicã. **În toate** statele Europei Occidentale s-a format un larg Sector al proprietãþii publice în economie — înglobând institutii financi are, bancare si mari înireprinderi industriaie, care au contribuit la reconstructia econo-micã. PlanulMarshall (1947-1948) avizat, de asemenea, utiiizarea de cãtre puterile publice a fonduriior nerambursabile acordate în câteva domenii prioritare.

Recesiunea economicã prelungitã din anii 1974-1976, ca urmare a embargoului preþurilor ia livrãrile de petrol impus de OPEC, au evidenþiat lim iteie statului social în societãtile oc cidentale, mai ales în cele cu guvernare social-democratã. **Boom-ul economic postbelic,** care asigurase în conditii reiativ mulþumitoare redistribuirea venitu-lui naþional, dãdea acum semne de obosealã. Datoritã. începutinirii cresterii economice mondiaie, începând cu anii ‘80, ritmul de creºtere

30 Alain Bergounioux, Bernard **Marin, La social.dºtnocratie ou le cotnprotnis,** PUF Paris 1979 p. 120.

º Ibidetn, p. 120-121.

mai rapidã a cheltuielilor pubiice a produs pretutindeni detlcite pe care statele au încercat sã le diminueze prin urmãtoarele mã.suri:
prelevãri tîscale obligatorii prin P.N.B.; acordarea de împrumuturi; extinderea numãrului de contribuabili; impozite progresive pe veni-turi etc.. Însã sub presiunea factorilor perturbatori ai crizei, tensiunile create de o atare politicã tînanciarã tind sã ducã. la o drasticã reducere a încrederji în stat din partea contribuabiliior. Faptul cã statul în perioada postbelicã a funcþionat ca o birocraþie autonomã ale cãrei prestaþii tºi prelevãri au fãcut sã apese pe umerii contribuabililor povara crizei a determinat un sentiment de frustrare tºi nedreptate. Statul a perceput mai multe impozite pentru a suporta creºterea cos-turilor la programele de securitate socialã. Dar cresterea prea rapidã. a cheltuielilor sociale, în contrast cu posibilitãtile dim inuate ale economiilor af1ate în crizã, a creat un adevãrat cerc vicios: cresterea cheltuielilor a dus la detlcit bugetar; detlcitul bugetar ia jnf1aþie; infiatia la creºterea preþurilor, iar cretºterea preþurilor la o cerere mai mare de subsidii sociale.

Tema „prea multei dezvoitãri ca factor limitativ al cresterii eco-nomice” a devenit insistentã în perioada de stagnare ºi recesiune din anii ‘80. Nu puþini sunt economistii care considerã cã principalul obstacol în calea relansãrii economice a fost alocarea unor fonduri considerabiie pentru susþinerea politjcilor sociale, ceea ce a inhibat efortul individual, creativitatea, stimularea comunitãtiior în edifi-carea sectorului privat ai serviciilor mai ieftine: „Performanta sec-torului public ca o industrie pune, prin urmare, douã probleme mai curând diferite. Prima, invocatã când sectorul pubiic produce bunuri tºi servicii, vizeazã în principal eficienþa; oferã guvemul poliþe si apãrare la costurile cele mai ieftine în resurse reaie tºi dacã nu, cum ar putea ele sã fie procurate de aiurea? Problema care vizeazã cheituie-lile cu securitatea socialã se referã la alegerea politicã: doresc alegã-torii sã se ia atât de mulþi bani de la un grup de oameni si sã se dea aitora tºi sunt ei contºtie nþi de implicaþiile economice ale unei astfei de actiuni?” Toate acestea se pare cã au subminat încrederea în ecuatiiie keynesiene aie intervenþionismului de stat. În strategiile altemative ale restructurãrii s-au fãcut simtite, în anii ‘90, inf1uenþe neoconser-vatoare care au reclamat „mai puþin stat” tºi „mai multi. piatã.”. Acestea au fãcut casi. bunã cu „teoria ofertei” (supply side) ªº CU teza
„marii altemative” dintre egalitate si eficientã economicã. Aceastã tezã, elaboratã de economistul nord-american Arthur Okun, susþine cã. inegalitãþile în redistribuirea produsuiui social sunt necesare pen-tru ca eficienþa economicã sã fie atinsã. Când inega1iti.þile se dimi-nuează, sistemul de indici ai pieþei este mai mult sau mai puþin dezechilibrat, ceea ce diminuează eficienþa factorilor economici pe piaþa liberã. Esecul înre gistrat de administraþiile Reagan tºi Thatcher în reducerea impozitelor s-a datorat, printre altele, tºi faptului ci. aceastã reducere nu a fost însoþitã de alte

stimulente tºi co mpensaþii sociale. Logica redistributivã a politic ilor fiscale nu a eliminat mãsurile de austeritate si nu a dus la orientarea investiþiilor spre crearea locurilor de muncã. în domenii a cãror fina1itate socialã era evidentã: protecþia mediului înconjurãtor; construcþia de locuinþe; transporturile; dezvoltarea mediului urban. Extinderea sistemelor de impozitare ºi ia categoriile de muncjtori dependenþi ºi pensionari a afectat nu mai puþin de 50-60% din masa impozabilã potentiaiã si a dec1anºat reactii violente. Pe de altã parte, gestiunea impozitelor pe ve nit a creat o birocratie numeroasã, a provocat evaziune fiscalã, a blocat creºterea activitãþilor autonome.
Necesitatea depãºirii acestor dificultãþi majore din viaþa economi-cã si socialã a antrenat necesitatea reformării institutiilor guverna-mentale tºi a opticii însãºi despre guvemare. Vechiul clivaj Centru-Periferie trebuie depãºit. Descentralizarea autoritãtii si a birocratiilor ierarhice trebuie sã fie însotitã de o largã autonomie acordatã unitãtilor teritorial-administrative. (3uvemul va avea ca sarcinã sã încurajeze competiþia tºi calitatea serviciilor; el se va comporta mai mult ca un manager care urmãreºte ca firma lui sã devinã mai tlexi-bilã. ia cerinþe, mai competitivã, mai inovativã: „Tipurile de guveme care s-au dezvoltat în timpul erei industriale, cu apatia lor, cu birocratiile centralizate, cu preocuparea lor pentru reguli tºi regle-mentãri ºi cu lanþurile lor ierarhice de comandã nu mai funcþionează foarte bine (...). Ele au devenit umf1ate, risipitoare, ineficiente. Si când lumea a început sã se schimbe, ele nu s-au schimbat o dati. cu ea. Birocratiile ierarhice, centralizate, create în anii º3O si ‘40, pur si simplu, nu mai funcþionează. în societatea **ti** economia anilor 1990, af1ate într-o schimbare rapidã ti caracterizate prin cunoaºtere intensivã tºi informaþie bogatã. Ele sunt precum navele transatlantice luxoase în epoca avioanelor supersonice: mari, greoaie, cheltuitoare ºi extrem de greu de manevrat. Treptat, noi genuri de instituþii politice trebuie sã Ie înlocuiascã”[32].
Dupã 1990, în literatura de specialitate se con-turează trei tendinte înovatoare în ce priveste activitãþile guvema-mentale: **1. guvernarea competitivâ:** inocularea competitiei în dis-iribuirea serviciilor (publice siisau private) cãtre cetãþeni. Stimulează înovatia: împiedicã formarea monopolurilor în distribuirea serviciilor care înãbusã inovaþia. Favorizează curajul, mora1itatea si respectul de sine în relaþiile cu clienþii. 2. **guvernarea descentralizatâ:** lrecerea de la ierarhia functjilor la participare ºi munca în echipã. Acest tip de guvemare are urmãtoarele avantaje: a. institutijle descentralizate sunt mult mai flexibile decât institutiile centralizate; ele pot rãspunde mai repede la conditiile în schimbare ºi la nevoile cotidiene; b. sunt mai eficiente decât înstituþiile centralizate; c. sunt mai înovative decât institutiile centraljzate si **d.** înstitutiile descentraºizate creează o moralã superioarã, o mai mare productivitate þi obligaþii mai mari[33].
3. guvernarea comunitãtilor- proprietate reprezintã, datoritã importanþei care i se acordã si su cceselor repurtate în practicã, una din siructurile de bazã ale statului viitor. John McKnight, director de studji privind comunitãþile la Cenirul pentru Problemele Urbane ºi Politice din cadrul Universitãtii din Northwestem, si-a dedicat zeci de ani din viaþã pentru organizarea comunitãtii din Chicago. Experienþele lui 1-au convins cã prin transferul proprietãþii serviciilor din cadrul comunitãþii în mâinile birocrati lor þi profesionistilor comunitãþile sunt realmente s lãbite þi oamenii demora1izati: „Este o pãrere gresitã aceea cã societatea noasirã are probleme cu unele ser-vicii umane eficiente, spune el. Problema noa.strã esenþialã sunt comunitãtile slabe”[34]. McKnight abordează comparativ calitãtile si scãderile sistemelor de distribuire a serviciilor profesionale si ceea ce el numeste „asociaþii ale comunitãþii” — fºilia: vecînii, biserica; organizatiile voluntare etc.. Comunitãtile sunt mai f1exibile si mai creatoare decât marjle birocraþii din servicii, deoarece, în timp ce pro-fesionistii ºi birocraþii distribuje servicij, comunitãtile rezolvã

32 David Osborne, Ted Gaebler, **Reinventing Government. How the Entreprenorial Spirit Is transforming the Public** Sector, New York, Penguin Books Lþd., 1993, **p.** 12.

ª **Ibidem, p.** 252-253.

John **L. McKaight, Regenerating Community, iaº Social Policy,** Winter 1978, **p. 58.**

probleme. Comunitãtile înþeleg problemele lor mai bîne decât profe-sioniºtii din sfera serviciilor: „Nicj un birocrat nu ar putea sã cunoascã mai multe lucruri despre problemele locuinþelor publice decât oamenii care locuiesc în ele. Nicj un angajat de stat nu poate înþelege mai bine problemele muncjtorilor somerj de cât colegii lor”[35]. În plus, comunitãtile oferã servicii mai ieftine decât profe-sioniºtii serviciilor: ‚Angajatii profesionisti din sfera serviciilor per-cep proportii crescânde din banul public, necesar în mod disperat peniru cei sãraci, ºi îl consumã în numele ajutorării familiilor sãrace”[36]. Comunitãþile se concenirează asupra capacitãtilor si resurselor existente în cadrul lor,

profesionistii din servicii se con-centreazã asupra deficienþelor comunitãþii. Ei tratează problemele acesteia ca pe niste „bolj” ºi puþin îi interesează problema valorilor ºº a comportamentelor mai eficiente ale membrilor comunitãtii la soluþionarea problemelor interne. Programele de creare a locurilor de muncã, agentiile de muncã socialã, departamentele de poliþie ºi pro-gramele de **Welfare** se concenirează asupra deficiente lor umane; ceea ce nu putem ºti, ceea ce nu putem face, cum am fost victimizaþi. Mai multi profesionisti „vãd în mod fundamental familia ca pe un cljent care are nevoie de iratament ºi de terapie, spune McKnight. Acest lucru are ca efect crescând convingerea familiilor cã ele sunt incompetente sã stie, s ã îngrijeascã., sã înveþe, sã vindece, sã facã sau sã acþioneze. Numai oamenii calificaþi pot face ceva pentru Dvs.”[37].

Dar ceea ce constituie superioritatea evidentã a gestiunii descen-tralizate a comunitãtilor faþã de guvemarea centralizatã a birocratiilor impersonale este un factor spiritual care nu poate fi produs din afara comunitãþii, ci ia nastere în procesul interactiunii umane cotidiene: „Instituþiile ºi profesionistii oferã «Serviciul»; comunitãtjle oferã «îngrijirea». Îngrijirea este diferitã de serviciu. Îngrijirea este cãldu-ra umanã a unei solidaritãþi autentice; îngrijirea este suportul unei iubjri la fel ca al unei famjlii în fat unei tragedii; îngrijirea este mâna binevoitoare a unui sprijin când cineva este þintuit la pat”.[38] În con-cluzie, „problema noastrã, fundamentalã astãzi, este nu atât un

David Osborne, Ted Gaebler, **op. cit., p. 66.**

36 John **L.** McKnight, Cuvântare la audierea în fata Senatului S.U.A. —Subcomitetul pentru Familie si Servicii Umane, 1 7 septembrie 198 1, apud.º David
Osborne, Ted Gaebler, op. cit., p. 69.

Ibidem.

38 **ºbidem, p.** 23.

guvem prea puternic sau un guvem prea slab (...). Problema noastrã fundamenta1ã este cã avem o formã greºitã **de guvernare.** Noi nu avem nevoie de un guvern mai tare sau mai slab (...). Noi avem nevoie de un º‘uvem mai **bun.** Peniru a fi mai precisi, avem nevote de o mai bunã guvemare”[39].

1.7. **Statul totalitar**

În ciuda particularitãþilor naþionale ºi a siructurilor sociale diferite, statul fascist italian, cel nationa 1-socialist german si cele comuniste prezintã o serie de **elemente comune,** care ne permit sã evidenþiem **caracteristicile statului totalitar** dîn secolul al XX-lea.

Acestea sunt:

— o ideologie unicã, universalã sj exc lusivistã, care pretinde cã detine monopolul absolut al cunoasterii si a descifrat sensul evoluþiei umanitãþii;

— rolul dominant al partidului unic structurat ierarhic si format din „revolutionari de profesie”. În acesi partid, înireaga putere aparþine ºefu1ui providenþial;

— asimilarea societãþii civile de cãire stat ºº a puterii de stat de cãtre partidul unic. Statul tota1itar dizolvã, în fapt, societatea civilã, supunând conirolului atãt indjvizii, cât ºi grupurile ºi structurile orga-nizatorice ale acestora;

— respingerea democratiei „burgheze”, apreciatã fie ca sursã de slãbiciune si degenerare a corpului social, fie ca având doar un aspect formal, djn care ar rezulta caracterul funciarmente inuman al societãþii capitaliste;

— suprimarea divjziunii puterilor în stat, consideratã originea lip-sei de eficienþã politicã ºº a unui sistem fals de legitimare;

— suprimarea drepturilor ºº ljbertãtilor fundamentale ºi a pluralis-mului.

vII. AGENÞII ACTIUNII POLITICE

,

1. ACTIUNEA POLITICÃ SI AGENTII SÃI

, , ,

Acþiunea politicã constã din ansamblul interactiunilor induse înire politic si social, respectiv din ansamblul deciziilor fatã de cerin þele societãtii si al rãs punsurilor acesteia fatã de deciziile luate. Acþiunea politicã se prezîntã sub forma unui sistem compus din unitãþi (agenþi politici, acte politice) în interactiune, în virtutea unei siructuri (mo-dele, roluri), fiecare agent îndeplinindu-si rolul în raport de aºtep-tã.rile celorla1ti iar fiecare act succedând altor acte, în funcþie de aºteptâri1e nou create.

Sociologia politicã studiazã structurile politice în cadrul celorlalte structuri sociale, adicã analizeazã exercitarea puterii în societate' in **mediul social.** Demersul urmã.reºte douã planuri, peniru cã pe douã planuri se desfãsoarã ºº lupta politicã, Iupta pentru putere: (înire oameni, grupuri care acþioneazã pentru a cuceri, menþine sau influenþa puterea) ºi între puterea care se exercitã ºi cei asupra cãro-ra se exercitã.

Acþiunea politicã, fiind un tip special de actiune socialã, pre-supune o serie de conditionări prealabile: un anumit grad de consti-entizare de cãire agenþii politici a obiectivelor ºi directiilor de evoluþie a respectivei societãti, o institutionalizare a vieþii politice peniru a i se imprima coerentã si stabilitate, o va1orizare a agenþilor politici existenþi, îri funcþie de posibilitãþile lor reale de a-si asuma conducerea, guvemarea, administrarea societãþii în ansamblu. Cãci „nu poate exista politicã ºi acþiune politicã decât acolo unde existã comportamente ordonate ºi scopuri clare, iar energiile sociale tind, în societatea modernã, sã se politizeze, adicã sã se organizeze pentru a fi direcþionate în vederea atingerii scopului propus".[1]

Acþiunea politicã este rezultatul participării unej largi categorii de

1 Georges Burdeau, Traitº de science **politique, vol. 111, La dynamique politique, L.G.D.J.,** Paris, 1981, **p.**[15].

agenþi, care pot fi **colectivi** (partide politice, grupuri de presiune, grupuri sociale, elite politice, mase populare) sau individuali (1ideri, personalitãþi, mili tanþi, aderenþi) ºi este conditionatã de tipul de agent, de apartenenþa agenþilor la un grup socia1, de relaþia acestuia din urmã cu puterea politicã, de regimul politic, dar ºi de predispoziþiile psiho-temperamentale, de nivelul de informare, pregãtire si culturã al personalitãþii politice, precum ºi de înteresele sale jndividua1e sau de grup.

Mobilurile acþiunii politice pot fi cucerirea, exercitarea sau înf1uenþarea puterii, în funcþie de interesele unuiiunor grupuri socia1e, sau date de contextul în care se desfãsoarã aceasta si de evolutia vie þii politice preconizatã de agenþii po1itici.

Formele pe care le poate lua acþiunea politicã sunt lega1e sau ile-gale, pasnice sau violente, institutionalizate sau nu ºi se concretizeazã în: a1egerea conducãtorilor politici (votul), participarea la campaniile electorale sau la activitãþile politice (demonstratji, mitin guri, marsuri, greve, organizarea de conferînþe, acþiuni de propagandã), adeziunea sau angajarea în partide politice sau grupuri de presiune, desfãsurarea de activitãþi specifice în organele politice.

Dupã scopurile ºi mijloacele utilizate se pot delitmita mai multe **tipuri de acþiuni politice.**

Acþiunea politicã **revolutio narâ** îºi propune schimbarea puterii politice sau a regimului po1itic prin metode violente, bruste, radicale; agenþii cei mai activi sunt, în acest caz, cei colectivi, clasele sociale, miscãrile si partidele politice, diferite alte grupuri, masele.

Cea refortnistã urmãreºte introducerea treptatã a schimbãrilor considerate necesare, pentru transformarea progresivã a unui sistem politic fãrã zguduiri sociale si fãrã sã-ºi propunã schimbarea lui cali-tativã.

În cazul actiunii politice conservatoare, aceasta tinde sã mentinã statu-quo-ul prin susþinerea conformismului fatã de un sistem de norme ºi instituþii impuse de iradiþie ºi proclamarea neîncrederii în caracterul benefic al schjmbãrilor preconizate în ordinea publicã ºi socialã, bazatã altfel pe inegalitãti naturale si difere nþieri sociale corelative.

Cea reactionarâ propune solutii care urmãresc restaurarea unor
situatii depãsite istoric, dar considerate mai bune decât cele prezente ºi apeleazã uneori, în acest scop, la mijloace vjolente, chiar teroriste.

In ana1iza actiunii politice irebuie avute în vedere atât activitatea diferitelor grupuri, cât si actiunea individualã. Sã luãm în discutie, mai întâi, agenþii colectivi. Natura grupurilor care se imp1icã direct, indirect sau ocazjonal în politicã ºi modalitãtile Ior de acþiune sunt diverse (de la

protest pasnic sau violent, prîn plângeri, sesizări, demonstraþii, greve profesionale, greva foamei, ocuparea sedjilor unor instituþii, blocarea căi1or de iransport, rebeliuni, lovituri de stat, la publicitate sau la susþînerea activităþii unor partide sau formatiuni politice ºº sprijinirea grupurilor de presiune).

Tom Bottomore[2] denumeste în genera1 acþiunea grupurilor sociale drept miscare socială, înþelegând prîn aceasta o acþiune colec-tjvă, difuză, puþin organizată, constituită pe bază de simpatie faþă de o cauză, menită să promoveze o schimbare sau să se opună acesteia pe plan local, naþional sau internaþional. Reprezintă un fenomen ca-racteristic socjetăţilor moderne, în care un număr tot maj mare de indjvizi participă activ ºº constant la construcþia ºº reconstrucþia societăþii lor. După anii º60, miscările socia1e au devenit mult mai active ºi au avut sau au căpătat obiective politice, fiind considerate de sociologii politici agenþi politici **potenþiali.**

Pentru alti sociol ogi, ca Guy **Rocher**[3], miscările sociale sunt organizări în genere revendicative, clar structurate ºi identificabile, cu obiective diverse, de la răstumarea ordinii stabilite la dezarmarea nuclearã ºº egalitatea în drepturi a oamenilor; căutând să promoveze interesele unui sau unor grupuri sociale, ele inf1uentează, prin pre-siunea exercitată, autorităþile, puterea politică, fiind ca atare un agent politic.

AJti cercetători în ºtiinþe1e politice denumesc aceeasi realitate acþiunea maselor, înþelegând prin mase o grupare umană constjtujtă în anumite situaþii (momente de nemulþumire, solidaritate, revoltă sau constemare), instabilă si cu o com poziþie relativ eterogenă. Pentru L. Zăpîrtan,[4] de exemplu, masele sunt multimea umană nediferenþiată,

2 Tom Bottomore, **Political Sociology,** Harper and Row Publishers, New York, 1 978.

º Guy Rocher, **Introduction ã la sociologie gºnºrale, vot.III, Le Changement social, Ed. H.M.H., Paris, 1968.**

[4]i Petru **Zăpîrtan. Repere În stiinº politică, Ed.** Fundatiei Chemarea, **Iasi, 1992.**

tradusă în termeni de succes. Pareto distinge între elitele nonguver-nante si cele **guvernante,** care, în fapt, sunt elitele politice, implicate în conducerea societătii. Toto datã, el formulează un principiu rele-vant peniru sociologia politică, acela **al circulatiei elitelor.** Gaetano Mosca[6] a lansat noþiunea de **clasâ politică;** pentru el, aceasta este compusă din **minoritatea care deþine puterea într-o societate,** asimilând-o unui veritabjl grup de putere, o clasă sui-generis, dîn considerentul că legăturile care îi unesc pe membrii unei elite (de rudenie, de interese, de culturã) asigurã unitatea de gândire si coezi-unea unei astfel de structuri. Fiecare clasă politică se legitimează prinir-o anumită **formulă politicâ.**

Deºi se situează în traditia lui Mosca, Mills[7] se disociază de aces-ta în anumite privinþe, pentru el elita fiind o rea1itate mult mai com-plexă ºi mai diversificată decât a presupus predecesorul său sj a o defini în termeni de clasă reprezintă o simplificare a realităţii. În vizi-unea sa, **elitele,** fără a constitui o clasă, se asociază **pentru a forma** o **unitate de putere** care domjnă societatea. Mills utilizează concep-tul de **elită a puterii** pentru a analiza mecanjsmele existente la vârful societăþii americane; concluzia sa este că elita puterii este formată din lideri politici, mari capita1iºti ºi sefi militari, a1e căror jnterese coincid în anumjte circumstante, că ea se bazează pe similitudinile care există

intre membrii săi, pe relaþiile personale si , oficiale dintre ei, pe afinităti le psihice si sociale care îi unesc, ºi că în realitate exjstă rtu o

eljtă, ci elite, djntre care cele politică, economică ºi militară repre-zîntă adevărata putere.

Si John Porter[8] a pus în evidenþă ceea ce distînge si caracterizează djferitele elite — politică, economică, tehnocratică, religioasă — º mai a1es, faptul că nu putem, în societatea actuală, să vorbim de o elită, ci de elite.

Raymond Aron[9] împărtãºeºte ace1aºi punct de vedere: în societăþile democratice pluraliste, marcate de înterese divergente, nu putem vorbi de o elită, cj de elite, constituite din lideri politici si

6 Gaetano Mosca, The **Ruling Class, Mc Graw-Hill,** New York, 1939.

º Wright C. Mills, The Power Elite, Oxford University Press, New York, 1956.

8 John Porter, **The Vertical Mosaic,** Universitv ofToronto Press, Toronto, 1965.

º Raymond Aron, citat în **Political Sociology,** editată de S. N. Eisenstadt Basjc Books, Inc.

Publishers, New York, 1971.

cu njvel de cunoastere si de initiati vã scãzut constituitã mai mult sau mai puþin spontan, dar care poate acþiona în numele unui interes determinat, în lipsa unei organizãri prealabile sau stimulatã de anu-mite organizaþii, instituþii, agenþi (partide politice, Iideri, sindicate, grupuri de presiune, mass media).

Când sunt reunite de înterese latente si se constituie intentiona1, generează fenomene psihosociale specifice (efectul de descărcare, contagiunea emoþionalã, sugestibi1itatea colectivã) ce pot fi exploatate de anumiti lideri în sensul disciplinării ºº încadrãrji lor înir-o directie urmãritã. Nestãpânite, masele pot irumpe în viaþa politicã, declansând o acþiune haoticã, periculoasã pentru echilibrul societaþitt. De aceea, se spune cã masele îi pot înfricosa nu doar pe cei care se apãrã de ele, ci si pe cei care irebuie sã le conducã, deoarece sunt forþe complexe si imprevizibile. În cazul constientizării ºº direcþionării lor, devîn agenþi politici sui-generis.

Masele devin agent politic prîncipal în cazul revoluþiilor, al rãs-tumării sau al înlocuirji unui sistem politic cu altul. În acest caz nu mai poate fi vorba de o acþiune politicã inconstientã, nepoliticã dar politizabilã sau direcþionabilã, cj de o acþiune constientã ºº orientatã spre un scop anume, pe baza unei conºtiînþe colective clare, masa descoperindu-si în acest caz interesul sau ceea ce crede cã este intere-sul ei, precum ºi modalitatea de acþiune necesarã atîngerii scopului urnttarit.

Teoriile elitiste, în schimb, neagã capacitatea politicã a maselor, pe care le asimilează mulþimii sau gloatei, lipsite de organizare si conºtjinþã ºº mânate exclusiv de interese de moment, situaþionale; doar în situatia în care sunt politizate ºi orientate de lideri spontani sau autoinstituiþi pot fi consjderate însirumente ale acþiunii politice.

Un alt agent colectiv al acþiunij politice este elita politicâ, noþlune asupra careia vom insista pentru a o clarifica.

Vilfredo Pareto,[5] cel mai cunoscut si controversat teoretician eli-tjst, a dat termenului si noþiunii de elitã un statut sociologic. Pentru Pareto, elita este compusã djn toþi cei care manifestã caljtãti excepþionale ori care dau dovadã de aptitudînj deosebite în domeniul lor sau înir-o activitate. Cu alte cuvinte, din elitã fac parte cei care, prin însusiri naturale sau prin munca lor, obþîn performanþa, uneori

Vi1ºedo Paieto, Traitº de sociologie gºnºrale, Payot, Paris, *1919.*

administratori guvemamentali, manageri economici si tehnocraþi, sefi mil itari, **elite ce corespund unor funcþii esenþiale în societatea respectivâ.**

În sfârsit, Guy Rocher defineste elita ca „ansamblul persoanelor ºi grupurilor care, ca urmare a puterii pe care o deþin sau a inf1uenþei pe care o exercitã, contribuie la acþiunea unei colectivitãþi, ori prin deciziile pe care le ia, ori prin ideile pe care le exprimã, simbolizează sau propagã”.[10] E1 delimitează mai multe tipuri de elite:

— **elitele traditionale,** care se bucurã de autoritatea sau de influenþa ce decurge din ideile, credintele sau structurile sociale a cãror sursã se af1ã departe în irecut si care se întãresc prin iradiþie îndelungatã (spre exemplu elitele aristocratice, religioase);

— **elitele economice,** care sunt investite cu autoritate sau putere ori exercitã inf1uent asupra celorlalte elite ca urmare a veniturilor pe care le posedã ºi a capacitãþilor pe care le deþin (mari latifundiari, îndustriaºi, bancheri);

— **elitele tehnocratice** sunt cele care deþin autoritate sau exercitã inf1uentã deoarece au fost numite sau alese dupã legi stabilite, recunoscute ºi acceptate ºi li se atribuie o anume competenþã; sunt compuse din categoria superioarã a administratorilor din guvem, din corporaþiile industriale sau financiare, respectiv din înalti functionari ce ocupa posturi de comandã în ierarhiile birocratice;

— **elitele harismatice** sunt cele cãrora li se airibuie calitãti de excepþie, însusiri magice sau cvasimagice; autoritatea ºi influenta de care se bucurã sunt legate de persoane precise si **nu de posturi sau de bunuri** si, ca urmare, se vorbeste mai curând de sefi harismatici, decât de elite harismatice;

— **elitele ideologice sunt** persoane ºi grupuri care participã la definirea unei ideologii, pe care o prezintã si o difuzează; ca si cele harismatice, pot face parte din elita puterii dar pot fi **si elite de** influenþã, spre exemplu conira-elite sau elite de opoziþie, care con-testã elita puterii ºi anunþã, de obicei, schimbãrile viitoare de struc -turã;

— **elitele simbolice,** neglijate în general, au functii importante în societate; de obicei, elitele au un caracter simbolic, dar unele au, prin chiar menirea lor, un rol simbolic: este vorba de persoanele sau

10 Guy Rocher, **op. cit., p.[136]**.

grupurile care se prezîntã sau sunt prezentate ca prototipuri ale unor moduri de viaþã sau care întruchipeazã unele valori si calitãti (artisti populari, cântãreþi, sportivii profesionisti, soþiile oamenilor politici) ºi care, atrase în sfera politicului, pot juca un rol important în inf1uentarea atitudinilor ººi comportamentelor politice ale celorla1ti indivizi.

Rezultã cã noþiunea de elitã politicã este **definitã întotdeauna în raport cu puterea,** fie cã o deþine, fie cã o înfluenþeazã (prin acþiunea lor, elitele contribuie la luarea deciziilor, direct sau indirect, la definirea situatiilor sau obiectivelor si la constientizarea unor grupuri sociale) ºi ca (cel puþin) **virtuali agenþi politici.**

Evident cã elita politicã este în mod constant agent politic: ea reuneºte acele persoane cu acces Ia exercitarea puterii politice, cu influentã as upra vârfurilor sistemului politic sau care, af1ându-se în opoziþie, urînãresc sã obþinã puterea politicã. Este compusã din oameni ce posedã experienþã politicã ºi prestigiu, datorate statutului, vârstei, profesiei, autoritãþii, precum ººi unele irãsãturi psihice deosebite, inclusiv motivaþii politice si dorinta de reusitã.

AIþi agenþi politici colectivi sunt **partidele politice ºi grupurile de presiune,** concepte abordate, inclusiv sub aspectul actiunji politice, în alte capitole ºi asupra cãrora nu vom insista acum.

2. PERSONALITATEA POLITICÃ (LIDERUL POLITIC)

Sã analizãm în continuare cel mai important agent politic indi-vidual, liderul politic.

Personalitatea este rezultanta intersectãrii diferitelor componente individuale: trãsãturi de temperament ºi de caracter, reflexe, nevoi, interese, aptitudini, experienþã anterioarã. Toate se conjugã pentru a oferi individului motivatiile în functie de care acesta acþionează.

Orientarea spre politicã a unei persoane este determînatã de factori ce þin de individ (conditjonări psihice, culturale, educationa1e, familiale, profesionale si de personalitate), dar si de factori extemi (situaþia politicã în care evoluează, sistemul si regimul politic),
Grawitz remarcând în acest sens cã „nu devij om politic în orice þarã si în orice moment, ci în functie de situa þia ºi instituþiile cu care intri înrelatii”.[11] Omul politic îºi va ajusta acþiunea ºi, implicit, ambiþiile sale în functie de posibi1itãþile existente.

Motivatiile omului politic pot fi diferite, de la credinta în dreptate socialã sau sentimentul naþional, la setea de putere si reusitã, dar în general ele se combinã în proporþii diferite ºi se suprapun în diferite grade de convergenþã.

În viziunea teoreticã elitistã, un numãr mare de indivizi înzesiraþi cu ca1itãti natura1e deosebite luptã pentru câstigarea unui statut ºi unui rol de excepþie în viaþa politicã. Viziunea liberalã sustine cã în lupta politicã se angajează ºi triumfã cei mai inteligenþi, mai curajosi, mai putemici, mai îndrãzneti, mai apþi pentru muncã.

Lasswell,[12] promotorul viziunii psihologice ºi psihana1iste, susþine cã omul se angajează în politicã datoritã nevoji de a scãpa de conflictele infantile nerezolvate, transformate în frustraþii (sentimen-tul de neimportanþã, de inutilitate), succesul si notorietatea în plan politic oferindu-i compensaþiile necesare.

Fãrã a absolutiza nici una din aceste viziuni, un lucru este cert:
liderul politic este o persoanã caracterizatã prin capacitãti si realizări deosebite ºi care, prin prezenþa sau activitatea sa, inf1uenþează, con-duce, reprezintã, exprimã interesele unui grup, formulează scopurile si elaborează strategiile ºi tacticile actiun ii politice ale acestuia.

Liderul politic este ºefu1 instituþional al unui grup sau este consi-derat ca atare de membrii grupului; el exercitã cea mai mare influenþã în stabilirea si rea1izarea scopurilor si, de obicei, deþine puterea exe-cutivã în cadrul conducerii grupului. Liderul trebuie sã posede inclinaþii sj resurse specifice pentru rolul de conducãtor, precum si calitãti deosebite. E1 alege acel model actional care sã corespundã atât aºteptãrilor membrilor grupului, cât ºi necesitãtilor momentului.

„Studiul biografiei oamenilor de stat permite sã afirmãm cã acestia sunt dotatj cu cal itãþi excepþionale, cu nevoj personale foarte puter-nice si cu personalitãþi complexe, în general însã **personalitãti de tip solitar”.[13]**

11 MadeleÎne Grawitz, Jean Leca (eds.), **Traite de science politique, vol.III, L'action politique,** PUF, Paris, 1985, p.[35].

12 Harold Lasswell, **Psychopathology** and **Politics,** University of Chicago Press, Chicago, 1977.

13 MadeleÎne Grawitz, Jean Leca (eds.), op.cit., p.[41].

Într-adevãr, omul politic irebuie sã înirunescã anumite ca1itãti: darul cuvântului, cu ajutorul cãruia sã poatã convinge, instinctul pu-terii, temperament de luptãtor, bun sjmþ, încredere în sîne, spirit hotãrºt, imaginaþie, constanþã în a-si asuma un anume rol, intuiþie în raport cu asteptãrile celor pe care îi reprezintã, fortã de convingere prin activitatea ºº imaginea pe care si-o creeazã. Aceste ca1itãti în cadrul activitãþii specializate în care este angajat, respectiv lupta pen-iru putere, se **transformã în competenþe politice,** care îi asigurã vocaþia politicã.

Credibjlitatea si prestigiul politic se câºtigã prîn acþiunea politicã, liderul trebuind sã-si demonstreze **constant** calitãtile, sã satisfacã aºteptãri1e si sã urmãreascã scopurile propuse. Menþionãm cã în vocabularul politic, termenul de politician a cãpãtat deseori conotaþii peiorative, el desemnând persoana angajatã în lupta pentru putere, deci pentru ocuparea unei poziþii importante în administratia de stat sau în aparatul politic, dar care îsi foloseste ca1itãt politice în interes propriu, egoist sj de mo ment, urmãrind sã parvinã.

Max Weber[14] a inirodus termenul de charismã în vocabularul sociologiei politice, prin care a desemnat calitatea exiraordinarã a unei persoane, dotatã cu forte sau caracteristici „supraumane" sau înaccesibjle muritorului de rând si consi deratã, datoritã lor, drept conducãtor.

Liderul harismatic simbolizeazã speranþele grupului, irezeste entuziasmul, rãspunde aºteptãri1or masej si nevoi1or ei psihologice, dar corespunde ºi necesitãþilor obiective ale momentului. Cãci liderii harismatici apar, în genere, în **perioade de crizã** (economicã, reli-gioasã, politicã, moralã) ºi nu în perioade ca1me, de echilibru. Iatã de ce putem spune cã, în realitate, calitãtile obiective ale liderului (charis-matic) nu conteazã atât de mult, cât **ceea ce simt cei care-1 urmeazã,** adeziunea masei si încrederea ei în respectiva persoanã, harisma ne-fiind atât rodul unui talent personal, cât o **calitate atribuitã.**

Menþionãm, în context, si contributia luj Roger Gºrard Schwartzenberg,'[5] care analizeazã liderii politici în termeni de

14 Max Weber, On Charisma and **Institution Building, University of** Chicago Press, Chicago, 1968.

15 Roger-Gºrard Schwartzenberg, **L'Etat spectacle** — Essai **sur et contre „Star. System", Flammaiion, Paris, 1977.**

vedete politice. Pornind de la constatarea cã orice lider îsi proiectează o **imagine** pe care o cultivã ulterior în mod obligatoriu, peniru cã abandonarea **ei** bruscã riscã sã-i afecteze credibi1itateaº Schwartzenberg induce cã orice lider politic se specializează **într-un rol** prin repertoriul politic, respectiv subscrie unui model (pãrintele, **salvatorul, filozoful, criticul, modestul, nemu1ºmitul, liderul** de ºarm). **In jurul** acestui rol se dezvoltã întreaga sa activitate **ºi din el decurge tipul de actiune politicâ pe care o exerseazâ (autoritarã,** conservatoare, reformistã, revoluþionarã), cu tacticile ºi mijloacele ei specifice. Spre exemplu, liderul de sarm va urmări mai curând sã seducã, cel autoritar sã impunã, iar cel critic sã convingã.

În plus, liderul politic, ca si actorul, se vede nevoit sã cultive mis-terul si distant cãci autoritatea sa depinde cle prestigiu, iar prestigiul se întemeiazã înclusiv pe dis tanta în treþinutã intre persoana lui si grup.

Interesant este faptul cã femeile sunt rareorj lideri politici. Atunci când acest lucru se întâmplã, „ele se strãduiesc sã-si mascheze iden-titatea femininã si se aliniazã sistemului de valori virile",[16] fapt ce constituie pentru Schwartzenberg un argument în plus în sprijinul tezei cã liderul politic este **o realitate construitâ,** fabricatã din necesitãti obie ctive, dar care denaturează individul.

Tot Schwartzenberg trage un semnal de alarmã cu privire la ade-vãrata **industrie a persuasiunii** care s-a dezvoltat, în ultjmele trei decenii, în Occident. Tehnici1e dure ale propagandei, care pare mai curând legatã de autoritarism sau totalitarism, adicã de un sistem politic necompetitiv, au cedat locul, în sistemele democratice plura-liste, tehnicilor mai delicate ale persuasiunii, tehnici ce folosesc metodele si serviciile publicitãtii mod eme. „Candidatul nu mai este impus, ci vândut, iar alegãtorul sedus", folosindu-se metodele mo-deme ale cercetării motivaþiei si marketîngul

publicitãtii. „Candidatul propus trebuie sã cucereascã un electorat-piaþã ºi sã declanseze voturile-cumpãrãturile, iar campaniile politice se organizeazã în maniera raþionalã a campaniilor publicitare”.[17] În aceste conditii, comunicarea implicitã devine mai importantã decât cea verbalã, iar publicul acordã mai multã atenþie gesturilor, zâmbetelor, aparenþei

16 Ibidem, p88.
17 **Ibidem, p.198-199.**

liderului, decât sensurilor si continutului discursului politic. De altfel, este cunoscut faptul cã în S.U.A. managerul campaniei electorale si consilierul media sunt profesioniºti indispensabili în campaniile importante (spre exemplu pentru preºedirtþie) ºº au înlocuit definitiv prietenul politic care lucra benevol, din convingere sau sentiment pentru candidat.

3. **CLASA POLITICÃ**

În functie de orientãrile ideologice ale cercetãtorilor în sociologia politicã, de ºco1i1e sociologice, de nivelul atins de cercetarea fenomenelor sociale si de evolutia vietii politice, noþiunea de clasã politicã a avut diferite acceptiuni: a fost definitã în sens mai larg sau mai restrâns, asimilatã clasei dominante, clasei conducãtoare, unui anumit tip de elitã — guvemamenta1ã, conducãtoare, a puterii — sau categoriei profesioniºti1or politici.

Existã mai multe poziþii de pe care s-a încercat explicarea aparitiei clasei politice si definirea ei: înarxistâ, elitistã, **institutionalã** si **liberal-pluralistã.**

Cea **marxistã** leagã apariþia clasei politice de confruntarea dintre clasele sociale proprii structurii socia1e capitaliste; clasa dominantã economic este în acelasi ti rnp clasa hegemon sub raport politic: ea detine puterea politicã, respectiv stabi1eºte scopurile, indicã mijloacele, repartizeazã aiributiile si veniturile, controleazã ºi coor-doneazã întreaga viatã socia1ã din perspectiva propriilor interese.

Cea elitistâ utilizeazã termenul de elitã politicã pentru a desemna clasa politicã ºi explicã apariþia elitei politice prin necesitatea ca un grup restrâns de indivizi, superior dotaþi, cu calitãþi excepþionale ºi aptitudini deosebite, sã conducã societatea.

Dupã cum am menþionat, Gaetano Mosca[18] denumeºte minoritatea de persoane care are aptitudinea de a conduce ººi care deþineputerea politicã înir-o societate, clasã politicã. E1 o asimileazã unei clase

18 Mosca Gaetano, **The Ruling Class.**

pe considerentul cã este organizatã, se bazeazã pe o unitate de gândire si pe o comunitate de interese (exprimatã in sjmilitudinea idei1or si menta1itãtilor membrilor ei, în originea socialã ºi educaþia în general identice, în legãturi1e de prietenie, de rudenie). Clasa politicã este, conform lui G. Mosca, clasã conducãtoare.

Desi Mills[19] nu apeleazã la noþiunea de clasã politicã, el ar fi putut sã denumeascã astfel o realitate pe care o analizeazã, respectiv ansamblul oamenilor politici pe care îi împarte în political outsiders, persoane care au ºi a1te ocu paþii decât cele politice (în subsidiar) ºº nu acced, de obicei, la putere ºº **elita** politicâ, cei mai buni profesioniºti º1 mai abili lideri politici care, alãturi de marii capita1iºti, industriaºi
finanþiºti, de sefii militari, formeazã elita puterii ºi conduc soci-º1
etatea.

Perspectiva **institutionalã** leagã apariþia clasei politice de nasterea parlamentelor si extinderea gradua1ã a sufragiului universal, deci de jnstaurarea regimurilor democratice modeme (Max Weber, Maurice Duverger). Clasa politicã este compusã din reprezentanþi alesi, liderii politici si con duceri1e partidelor politice.

Optica **Iiberalâ piuralistâ** respinge existenþa unei clase conducã-toare unite si susþine **pluralitatea elitelor conducâtoare,** care acþioneazã doar conjunctural unite, dar de regulã se înfruntã concurenþial; una dintre acestea este cea politicã, formatã din lideri
cãtoare, pentru cã

politici ºº politicieni ºi deþine teoretic pozitia condu
membrii ei fixeazã obiectivele si detin secretul de a fi ascultati si urmati de mase (Raymond Aron, Robert Dahl, David Riesman).

În optica sociologiei politice franceze contemporane, clasa politicã nu este compusã decât din profesioniºti politici, respectiv cei care se dedicã exclusiv acestui tip specializat de activitate, spre deosebire de amatorii politici, pentru care politica este o activitate anexa.

Problema care se conturează este aceea dacã noþiunea de clasã politicã mai acoperã, în prezent, si va mai acoperi, în perspectivã, o realitate ,si care anume, si dacã nu cumva termenul ar trebui înlocuit cu un altul mai precis, mai relevant, mai puþin ambiguu, þinând cont de faptul cã termenul de „clasã" duce cu gândul la o diviziune macrostructuralã a societãt la un macrogrup.

19 Wright G. Mills, **L'Elite au pouvoir,** Maspero, Paris, 1968, p.[284]-[285].

În studierea clasei politice, confuzijle ºi ambiguitãtile termino-logice se datoreazã suprapunerii criteriului metodologico-conceptual cu cel istorico-empiric. În ultimul rând, ce diferente semantice existã între sintagmele „clasã politicã"; „clasã conducãtoare"; „elitã politicã"?

Clasa politicã ar trebui definitã ca **ansamblul agenþilor politici individuali, Iideri** si oameni **din aparatul politic, din Iegislativ** si

, ,

administratia centralâ si Iocalâ, care sunt sau care aspirâ sâ ajungâ Ia putere, care iau decizii sau care influenteazã deciziile, articulând astfel exercitarea efectivã a puterii în stat, adicã a suveratttitãtii. C1 asa politicã nu se identificã cu clasa conducãtoare, ci o include. Raporturile dînire ele sunt de la întreg la parte: clasa con-ducãtoare este o minoritate care exercitã efectiv puterea de fapt. Un magnat, un general de armatã face parte mai curând din clasa con-ducãtoare decât din clasa politicã; în schimb, dacã un om de afaceri are o iniþiativã menitã sã oblige guvemul sã ia o decizie (licitarea unui hotel), care implicã înireaga comunitate politicã, el devjne mem-bru al clasei politice. Clasa conducãtoare este nucleul dur al clasei politice. Dupã cum am menþionat mai înainte, elita politicã este com-pusã dintr-o anumitã specie de lideri si profesionisti politici (acele persoane care trãiesc din si/sau peniru politicã). Ea nu este în totali-tate conducãtoare, ci cuprinde atât elita politicã de la putere, cât ºº elita politicã de opoziþie contestatarã, precum ºº elita politicã de influenþã. In sens larg, elita indicã ansamblul acelora care deþin resurse politice rare înir-o mãsurã abundentã: bani, putere, jnf1uentã, prestigiu, culturã, competenþã, capacitate de creatie. Toate aceste „bunuri" sunt distribuite într-o mãsurã inegalã în structurile sociale; de aceea, elita îi indicã pe „cei mai buni".

Din punct de vedere teoretic, aceastã „irilogie a conducerii" poate fi rezumatã astfel: **1.** clasa politicã se referã 1a conceptul de indivi-zibilitate a suveranitãþii puterii; 2. clasa conducãtoare la conceptul de disiribuire a puterii în socjetate; 3. elitele politice la conceptul de selecþie socialã a personalului politic pe baza unor capacitãþi naturale rare (sau deosebite). Caracteristicile clasei politice permit abordarea ei într-o opticã pur sociologicã, evitându-se în felul acesta capcana abordãrilor ideologice. Acest lucru iese si mai mult îtttt evidentã dacã avem în vedere modalitatea de formare, de exercitare a puterii ºi de
funcþionare a unei clase politice. În fond, clasa politicã poate fi abor-datã ca un concept anistoric, dacã tinem cont de caracterul inevitabil aI organizãrii oricãrei societãti. Cara cterul organizat al minoritãþii dominante înlocuieste, în optica gânditorilor jtalieni (i. Mosca si R. Michels, ideologia luptei de clasã peniru cucerirea puterii. În plus, ipoteza conf1ictualã dintre minoritatea detinãtoare a puterii politice si majoritatea, lipsitã de o asemenea putere, iransformã lupta de clasã din societatea capita1istã intr-un raport intern al tuturor societãtilor. Aceastã tensiune dintre guvemanþi ºi guvemaþi îºi pune pecetea, în ultimã instanþã, ºi asupra procedurilor de recrutare ºi reproducere a clasei po1itice. Cãci pe lângã delegarea politicã obþinutã prin alegerea djn partea cetãþenilor, pe lângã cooptarea din partea celor „bãtrâniº" (prîn desemnare formalã sau informalã), asistãm astãzi la miscãri sociale în cadrul societãtii civile care, structurate în organizatii, tind nu numai sã conditioneze delegarea sau sã ameninþe cu sancþiunea retragerii delegării, ca formã de exercitare indirectã a puterii, dar sã se ºi autopropunã, la nivel de lideri, în structurile participative ale luãrij decizjilor. De aceea, în viaþa politicã contemporanã, tensiunea dintre guvemaþi ºi guvemanþi este dublatã de tensiunea dintre elite si masa a cãrei pasivitate este violent contrazisã de actiunile revendica-tive sj de dorin þa de a accede la mecanismele de luare a deciziilor.

Evident cã o clasã politicã nu este un dat imuabil, structura ººi componenþa ei cunosc în timp

modiftcări. Relevantã, în acest sens, este analiza lui Yves Mºny,[20] care pune în evidentã tendîntele ce car-acterizeazã clasa politicã în democratijle occidenta1e contemporane.

O primã constatare este aceea cã, în ciuda diversitãþii sistemelor nationale si a iraditiei democratice diferite, existã similitudini fra-pante la nivelul structurji clasei politice. Astfel, parlamentarul este, în marea majoritate a cazurilor, **un bãrbat** (cazurile de femei-parla-mentar sunt rare; ele erau în proporþie de 15% în 1987 în Germania, de *5%* în 1981 în Franþa, de 3% în 1983 în Marea Britanie, de 8% în Italia), **matur spre vârstnic** (media de vârstã este de 60 de ani pen-iru senatori, 50 de ani pentru deputaþi), cu **nivel de instruire** net superior celor pe care îi reprezintã (în anii ‘80, 88% dinire congres-menii americani, 65% dintre parlamentarii britanici, 76% dîntre cei italieni si 69% dintre cei germani aveau studii universitare, fatã de cei

20 Yves Mºnv, **Politique comparºe,** ed. a III-a, Montchrestien, Paris, 1991, p. 176-188.

cu studii medii, cu circa 20 procente mai scãzute în anii º50) si care provin din categoriile socio-profesiona1e privilegiate ale societãt (în Bundestag si Congresul american doar 1% din membri sunt, la ori-gine, muncitori, în Adunarea Naþionalã din Franta circa 2-3%, *in* Italia si Marea Britanie, unde partidele comunist si laburist erau bîne reprezentate, circa 17%, în anii ‘70).

Mjnistrul sau înaltul functionar din administratie, recrutat de obi-cei dîn rândul parlamentarilor, sunt, în general, tot un bãrbat (din deceniul 7, femeile încep sã ocupe posturi, de obicei nu de prim plan, cu câteva exceptii: ºatcher, Ci1ler), provin din pãturile sociale favorizate — cadre superioare, industrias mari comercianþi (conform lui Blondel, „din mia de liderj care au condus lumea dupã *1945*, muncitorii, þãranii ºi gulerele albe — white collar — reprezintã doar 10%” 21) si au o formaþie universitarã (80% din personalul guverna-mental).

O a doua constatare este cã epoca amatorismului politic este în declîn, tendinþa majorã fiind de **profesionalizare a membrilor cla-sei politice: omul** politic irebuie sã fie expert în comunicare, în mass media si marketi ng politic ºi sã stãpâneascã arta discursului. La ora actualã, în Germania si Italia circa 1/3 dîn parlamentari sunt profe-sioniºti ai politicii (trãiesc pentru ºi din politicã), situatie favoriza tã.ºi de permanenþa ºº dominatia unor partide politice (spre exemplu cel democrat-crestin).

O a treia constatare tine de **mobilitatea ºi permeabilitatea clasei politice. Pareto** a vorbit peniru prima datã de **circulatia elitelor,** înteleasã ca libera ascensiune pe scara socialã a celor mai buni sj mai apþi; cu ajutorul acestei noþiuni, el a explicat evolutia socialã.

Cu cât elitele, inclusiv cea politicã, sunt mai deschise, cu atât indivizii dotati din straturile inferioare pot sã acceadã la posturi de conducere corespunzãtoare aptitudinilor lor, ceea ce anirenează o diminuare a tensiunilor socjale.

Tendinta de mobilitate .ºi permeabilitate a eljtelor s-a menþinut **datoritã mecanismelor de selectie** dezvoltate în confruntare cu **nevoile societãtii contemporane ºi** aplicării **principiului competitiei,** in timp ce criteriul ereditãtji politice a pierdut din valoare: elitele

21 Jean Blondel, M. Grawitz, J. Leca (cOord.), Traite de science politique, vol. 11, PUF, Paris, 1985, p. 375.

traditionale arjstocratice au fost ireptat înlocuite de elitele univer-sitare. Exemplul tipic îl reprezintã Germania .ºi Italia, unde elita politicã traditionalã a fost eliminatã dupã cel de-al doilea rãzboj mon-**dial si** înlocuitã de **selfmade men-i.**

O ultimã constatare este cã membrii elitej politice nu provin în mod necesar din grupurile sau categoriile sociale pe care le reprezin-tã ideologic sau ca interese .ºi aºteptări (pot proveni dintr-un grup favorizat, dar sã reprezinte un grup nevoiaº, .ºi invers). Pe de altã parte, asa cum remarca David McKay, teoretic ei desfãsoarã o acti-vitate politicã în slujba alegãtorilor lor, dar se întâmplã ca „acþiunea politicã a unora dintre ei sã fie motivatã, în primul rând, de realegerea lor .ºi, ca atare, comportamentul lor sã fie orientat doar în aceastã directie”.[22]

În pofida părerilor conform cărora parlamentarismul ºº partidis-mul sunt în declin în actuala „erã a managerilor”, termenul de clasã politicã continuã sã acopere o realitate necesarã în condjtiile societãtilor co ntemporane complexe, supuse tensiunilor inteme .ºi exteme si al căror pilotaj nu se mai poate realiza în lipsa conlucrării între agenþii politici intemi sj a profesionalizării personalului politic.

4. COMPORTAMENTUL POLITIC

Comportamentul politic este obiectivarea în acþiune a convingeri-lor si atitudinil or politice, corelatã cu interesele, ca motivaþie, .ºi cu scopurile, ca modele mentale, ale individului sau grupului, un rãspuns voluntar al individului Ia situatii, evenj mente, fenomene politice, în general la solicitãrjle (cerinþele) mediului socjal.

Conform lui A. Lancelot si D. Memmi,[23] el este structurat pe douã dimensiuni: **participarea** si **orientarea comportamentalâ.**

22 **David McKay, American Politics and Society, Basil Blackwell Ltd., Oxford,**

1985, p .138.

A. Lancelot, D. Memmi, Participation et comportement politique, în M.

Grawitz si J. Leca (coord.), **Traitº de science politique, vol. 111, PUF,** Paris, 1985,

p. 368-420.

Prima determinã raporturile îndividuluj cu politica, a doua — direcþia acþiunii individuluj în plan politic.

Conceptul cheie al acti unii po1itice este **participarea, majoritatea** deflnitiilor accentuând tocmai latura actionalã a co nceptului.

Pentru Nelson Huntington, spre exemplu, participarea este „acti-vitatea operatã de indivizi, cetãtenj particulari, care vizeazã sã influenþeze luarea deciziilor guvemamenta1e".[24] În opinia lui Myron Weiner, participarea politicã este „activitatea voluntarã, reu.ºitã sau nu, organizatã sau nu, episodicã sau continuã, ce folose.ºte mijloace legitime sau nelegitime peniru a influenta decizia politicã, adttninis-trarea treburilor politice sau alegerea liderjlor politici la nivel guver-namental, local sau naþional"[25].

În accepþiunea lui D. Memmi,[26] conceptul are un sens maj larg:
participarea po1iticã este un fenomen ce nu înglobeazã doar activi-tatea politicã, ci sj atitudîn ile politice sau rezultatul lor, inclusiv cele care **nu** se materjaljzeazã acþional (nonparticiparea, refuzul, pasivi-tatea), considerând cã si aceste forme de manjfestare au impact .ºi valoare po1iticã.

Participarea politicã este determinatã istoric 51 geografic, depînde de predispoziþiile psiho-temperamentale, de nivelul de înformare .ºi culturã, de interesele indjvjdului. S-a remarcat cã, în general, parti-ciparea este mai putemicã la bãrbatj decât la femei, la citadini decât la rurali, la jndivjzj cu statut socio-economic si nivel cultural si de instruire mai ridicate, la indivizi maturi (35-55 ani). Predilecþia pen-iru anumite forme de participare (votul, referendumul, înirunjrile sj serbãrile politice, manifestaþia, semnarea de petiþii, scrierea de sloga-nuri, ocuparea sedjjlor, refuzul plãþii impozitelor, acþiunile vj olente, teroriste) variazã si ea în functie de vâ rsta, sexul, venitul, nivelul de instrucþie, re.ºedinþa, poziþia socialã ºi profesia îndjvjdului.

Existã mai multe încercãri de clasificare a **modelelor de participare, cu diferite combinaþii** de practici politice. Cea a luj Memmi cuprinde:

24 Nelson HuntÎngton, **Political Participation in Developing Countries,**

Harward Universitr Press, Cambridge, 1976., p.[4].

25 Myron WeÎner, **Poiitical Participation, Prînceton** Universitv Press, PrÎnceton,

New Jersey, 1971, p.[164].

26 **D. Memmi, A.** Lancelot, **op.cit., loc. cit.,** p.3lO-3[6]5.

— **abtiner ea pasivã** (lipsã de jnteres politic, datorat izolãrii geografice sau sociale a indivjdului si practici1or politice), echivalen-tã izolãrii, apatiei .ºi non-participãrii;

— **abtinerea activâ** (exercitarea dreptului de vot cu interes pentru politicã .ºi practici politice), echivalentã adeziunii .ºi angajãrii;

— **participarea pasivâ** (exercitarea votului ca datorie electoralã, dar fãrã interes pentru politicã .ºi practici politice), echivalentã supunerii politice;

— **participarea activâ sau ideologicã** (abþînerea ca act politic **voit** sau ca **refuz al legitimãrii**

sistemului politic), echivalentã cu con-testarea .ºi opoziþia.

Opoziþia .ºi contestarea politicâ sunt atitudini politice caracteris-tice vieţji dem ocratice; ele se transpun în comportamente critice si agitatorii fatã de instituti ile statuluj, faþã de actorj, decizii, fapte .ºi acþiuni po1itice .ºi îmbracã forma mi.ºcãrilor contestatare, protestatare, extremiste, a revoltelor, grevelor, acþiunilor opoziþiei parlamentare. Atitudinea de opoziþie poate conduce la declan.ºarea unor crize politice, dar are un rol în autoreglarea vieþii politice sau a deciziilor politice, determinând reajustãri care temperează nemulþumirile sau rezolvã cereri sociale, insuficient luate în calculul politic. Spre deose-bire de opoziþia politicã, contestarea este o **actiune de protest vehe-ment, însotitã uneori** de acte de violenþã cjvicã, care „dispreþuie.ºte mijloacele institutionalizate .ºi neagã legitimitatea ordinii normatjve a sistemului politic, cât si metodele culturale, tacit acceptate, ale aces-tuia".[27]

Totu.ºi, dîn analiza lui Memmj rezultã cã, în realjtate, participarea activã, chiar în democraþiile tradiþionale, se caracterizează printr-o **distributie restrictivã** si o **concentrare la nivelul unui segment restrâns de populaþie** (circa 10%), ce jnclude cetãþenii care se declarã foarte interesati de politicã .ºi din rândul cãrora fac parte pro-fesioni.ºtii, mil itanþii activi, deþinãtorii de funcþii politice (circa 2-4% din populaþia unei þãri). Pe de a1tã parte, se constatã cã, cu cât parti-ciparea este mai activã, cu atât numãrul participantilor scade: astfel 1% din populaþia unei þãri deþine o funcþie politicã, înire 2-4% par-ticipã la campanii electorale, 10% asistã la mitinguri, înire 10-30%

27 Ovidiu Trãsnea, **în Micã enciclopedie de politologie, Editura StiÎntiflcã** si Enciclopedicã, Bucuresti, 1977, p.[98]-[99].

fac parte dintr-o organizaþie activã politic .ºi între 20-40% djscutã politicã având opinii formate. Rezultã cã singura activitate politicã ce mobilizează o mare parte a populaþiei este **votul.**

Clasificarea lui G. Almond[28] inventariază: — **non-participarea,** denumitã comportament **parohial,** caracteristicã societãtilor traditionale, în care nu existã o con.ºtientizare a politicii naþionale .ºi, ca atare, nici interes pentru viaþa politicã, indjvjdul situându-se în afara politicului; — **supunerea** — cetãþenii sunt con.ºtienþi de ex istenþa sjstemului po1itic, al cãrui impact îl resimt, dar rãmân pasivi, fiind subiecþi care se supun autoritãþilor fãrã sã se implice în viaþa politicã; — **adeziunea** — cetãþenii cunosc, evalueazã .ºi acþionează politic, urmărind sã influenþeze funcþionarea sistemului politic, deciziile, evenimentele ºº procesele po1itice.

Conform analizei sale, în democraþiile modeme, proporþia cetãtenilor care participã la procesele politice este mai mare (60%) decât cea a subiecþilor politici supuºi (30%), parohialii reprezentând doar 10% din populaþie (analfabeþi, bãtrâni, bolnavi). În societãtile autoritare, numãrul subiectilor este mult mai mare decât cel a1 participanþilor, ei reprezentând majoritatea (60-80%), iar în societãþile preindustriale ponderea parohialilor este cea mai mare, participanþii rezumându-se la elita conducãtoare a societãþii.

Samuel Bames si Max Kaase[29] încearcã sã claseze modelele de participare dupã **intensitatea activitãþii politice** (ridicatã/scãzutã) .ºi dupã **natura mijloacelor de actiune** (conformiste/nonconforîfliste), dar ajung la concluzia cã aceste criterii devjn treptat inoperante în societãtile democratice contemporane, deoarece din ce în ce mai multi indivi zi, participanþi activi, dar convenþionali, tind sã folosească în paralel .ºi alte metode, **nonconvenþionale** (greve neau-torizate, blocarea circulaþiei, refuzul de a plãti impozite, ocuparea unor sedii), tendintă atribuitã de autori incapacitãþii vechilor instituþii de a rãspunde cereri1or .ºi capacitãþilor sporite ale cetãtenilor de a participa la viaþa politicã. Ronald F. Ingelhart[30] subliniază si el aceastã

28 Gabriel Almond, BÎngham Powell, **Comparative Politics** Today, ed.a 3-a, Littte Brown and Co., Boston, 1984, p.[38]-[39].

29 Samuel H. Bames, Max Kaase, **Political Action:** Mass **Participation in Five Democraties,** Beverly Hills, Sage, Califomia, 1979.

30 RonaldF. Ingelbart, **The Silent Revolution: Changing Values** and **Political** Style among Western **Publics,** PrÎnceton Universitv Press, PrÎnceton, 1977.

dorinþã tot mai mare a individului de a juca un rol activ în viaþa cetãþii, expresie a ceea ce el nume.ºte „revoluþia silenþioasã", pe care o explicã astfel: tipul cultural, civic al participantului nu a

dispãrut, ci este actual; el si-a ales însã o nouã cale de acþiune politicã, mai imprevizibilã, mai adaptatã noului tip de personalitate umanã, carac-teristicã sfârsitului acestui mileniu.

Orientarea comportamentului reprezintã clirectia în care se anga-jeazã orice acþiune politicã individualã; ea poate fl revoluþionarã, pro-gresistã, conservatoare sau reacþionarã. Ea este determinatã de convingerile .ºi atitudinile individului, respectiv de ansamblul reprezentãrilor, ideilor, principiilor .ºi judecãþilor de valoare care motiveazã .ºi influenþeazã poziþia individului în raport cu politica si modaljtãtjle de raportare apreciativã a individului la un fenomen, problemã sau eveniment po1itic. Concomitent, ea este determinatã .ºi de interesele personale .ºi/sau de grup .ºi de predispoziþiile ideologice ale individului, de forma lor mentalã specificã, constientizatã sau latentã. Orientarea comportamentului este condiþion atã, prin urmare, de **factori obiectivi** — sistemul social, regimul politic, sistemul cul-tural, gradul de democratjzare a societãtii, de factori subiectivi —temperamentul, predispoziþiile jndividuale sj structurile functionale ale personalitãtii (nevoia de adaptare, de înþelegere a mediului în care irãie.ºte), precum .ºi nivelul de insirujre, de culturã (credinþe, tradiþii, ideologii însuºite), gradul de cjvjsm si de factori **conjuncturali** —evenimente, situaþii politice concrete.

Am mention at deja cã votul este principala formã de participare politicã a cetãþeanului. Dar participarea presupune un numãr de alte activitãti dinire care amintjm pe cele legate de functionarea administratiei locale. Acestea presupun contacte cu oficjaljtãtjle locale sau liderii de comunitãþi în probleme ca învãþãmântul, respectarea legii, proiecte de dezvoltare economicã, edilitarã, a infra-structurii, apãrarea mediuluj înconjurãtor. „Politjcile locale în S.U.A. sunt elaborate, modificate ºi adoptate la ora actualã prin implicarea cetãþenilor, organizaþi în grupuri de interese la nivel local sau pentru a rezolva problemele ob.ºte.ºti”.[31]

Nu poate exista democratie fãrã inter es pentru politicã .ºi fãrã par-

31 David McKay, op. **cit.,** p.[124]-[125].

ticipare la gestiunea treburilor comune, nivelul democratjzãrii unei societãþi depinzând de natura .ºi gradul participãrii individului la viaþa politicã, prin accesul la vot si controlul politicii guvemamentale.

Un sjstem politic este cu atât mai democratic cu cât implicã mai multi cetãþeni în actul de conducere a societãtii. Dar individul nu poate opta, verbal sau acþional, decât pe baza informaþiilor primite, a educaþiei civice dobândite, ca urmare a socializãrii .ºi a opiniei pu-blice dominante în grupul socia1 din care face parte.

Opinia publicâ este un fenomen colectiv rezultat prin juxta-punerea opiniilor particulare convergente, formulate de un numãr de indivizi, .ºi care se constituie într-un mod de a vedea, comun pentru indivizi djferiti: e a exprimã gândirea .ºi simþirea majoritãþii mem-brilor unei colectivitãþi naþionale, de.ºi nu se identifjcã cu suma opiniilor particulare ale indivjzilor. Este „rezultatul unei elaborãri a cãrei expresie este necesar colectivã, anume **o stare de spirit,** ce con-stã în a gândi cã o acþiune este adevãratã, dar admitând concomitent cã probabil te înselj considerând-o astfel”[32].

Opinia publicã poate juca un rol de **forþã politicã** deoarece, pe baza ei, individul poate adopta o atitudîne politicã si dezvolta un comportament politic.

În general, ea este difuzã .ºj neutrã, dar poate fi influenþatã, mobi-lizatã, manipulatã: societatea contemporanã a favorizat perfecþionarea tehnicilor prin care opinia publicã poate fi instrumen-tatã politic. Formarea opiniilor publice este determinatã de numerosi factori (sociali, îndividuali, ideologici, culturalj, politici), printre care cej mediatici par, la ora actualã, decisivi datoritã impactului si dominaþiei mass media asupra unui imens numãr de indjvizi.

Totusi, opinia publicã rãmâne o formã de control social (a colectivitãþii asupra activitãþii instituþiilor, jnclusiv politice): ea joacã rolul de autoritate socialâ **nelegiferatâ** (reglementeazã .ºi corectează comportamentele politice ºi deciziile politice) ºi reprezintã, teoretic, un mijloc de participare a colectivitãtji la viaþa politicã si socialã.

32 Francisc Ball, **Mºidias et sociºtºs,** ed.a **5-a, Montchrestien, Paris, 1990, p.** 653.

vIII. RELATIILE POLITICE ÎN SISTEMUL

PUTERII

1. CARACTERIZARE GENERALÃ SI CRITERII DE DELIMITARE

Ca produs al interacþiunii oamenilor, sistemul socia1 global poate fi caracterizat ca un ansamblu unitar de relatii la nivelul subsis-temelor sale specializate: social, economic, politic, cultural etc.. Prin urmare, notiun ea de relaþii politice apare în strânsã legãturã cu cea de **structuri politice .ºi** evidenþiazã rolul jucat de acestea în conservarea .ºi funcþionarea sjstemelor politice.

În procesul activitãþii politice, desfã.ºuratã pentru promovarea .ºi realizarea scopurilor si obiectivelor comune (securitate, pace, binele public, dezvoltarea comunitãþii etc.) se formeazã înire oameni, grupuri si organizaþii un tip aparte de relaþii sociale .ºi anume relaþiile politice, care ocupã un loc central în cadrul vieþii politice, tot a.ºa cum relatiile econo mice asigurã funcþionarea mecanismelor si sjstemelor **economice.** Anticipând, vom înþelege prin relaþii politice **modul de interactiune dintre actorii politici, bazat pe cooperare, competiþie sau conflict.** Orice modificare a unui element din componenþa unei relaþii atrage dupã sine o modjficare a celorlalte .ºi provoacã o tendintã de autoreglare a sjstemului. Dezvoltarea extremismului provoacã intensificarea valorilor pluralismului; pregãtirile de rãzboi ale unuj stat generează preparative similare ale statului amenințat; dezorganizarea unui partid politic permite apariþia în forþã a altui par-tid, cu ideologie opusã. Specificul relaþiilor politice constã în faptul cã ele exprimã poziþia, tendinþele .ºi acþiunea diferitelor grupuri si ca-tegorii socjale, instituþii .ºi organizaþii politice aflate în competiþia **pentru alocarea optimalâ a resurselor politice.** Urmãtoarele carac-teristici par cele maj reprezentative pentru individualizarea claselor de relaþii politice dintr-un sistem politic dat:

— în esenþa lor, relaþiile politice sunt relaþii de putere. „Oricare i-ar fi faþetele sale multiple, puterea se manjfestã întotdeauna în
interacþiune; ea este o relaþie înire actori sau sisteme de atitudini, de opinii .ºi de comportamente. Invers, orice interacþiune este în mod necesar caracterizatã printr-o relaþie de putere, unilateralã sau reci-procã, putere care se exprimã printr-un schimb de informatii"[1]

— relaþiile politice sunt relatii **mediate prin sistemele de reprezentâri ideologice. Pentru** a irece de la potenþã la act, pentru a deveni functionalã, informaþia politicã irebuie sã fie interiorizatã în procesul comunicãrii, la nivelul con.ºtiinþei politice, prin funcþiile cul-turii: cognitivã, evaluativã, atitudinalã.

Sîntagma **relatii politice** apare în strânsã legãturã cu cea de relatii sociale, desemnând conþinutul principal al structurilor politice, respectiv cel a1 societãþii politice. De aici sj dificultatea unei iratări relativ autonome a structurilor si relatjil or po1itice, cauzatã de con-fuzia persistentã dinire socia1, politic .ºi economic la nivelul sistemu-lui social global. De exemplu, relaþiile sociale se formează si se dez-voltã independent de con.ºtiinþa oamenilor, ele þinând de esenþa apariþiei si dezvoltării societãtilor. Relatii1e economice se formează independent de voinþa oamenilor, ele fiînd, în primul rând, relatjj
materiale de producbie, de schimb, ca expresie a satisfacerii nevoilor de irai. Relaþiile politice sunt relatii mediatizate ideologic, si
relatii care, înainte de a se forma, trec prin con.ºtiinþa oamenilor. Ele exprimã în modul cel mai direct .ºi mai concenirat aspiratiile si intere-sele unei clase, grup sau categorii sociale, în raport cu cele ale altor clase sau grupuri, în lupta pentru obþinerea bunurilor politice.

Deci: **relatiile politice sunt acele relaþii sociale pe care oamenii le stabilesc între ei în scopul de a cuceri ºi pâstra puterea, de a influenta sau controla deciziile politice, de a schimba sau conser-va raportul de forte existent în vederea alocârii optimale a (bunurilor) resurselor politice.**

Cele mai importante criterii de delimitare a relaþiilor politice de cele economice, diplomatice, militare etc. sunt:

— mobilul obiectjv al activitãþii generatoare de relatji politice;

— purtãtorii relaþiilor politice;

— conþinutul;
— sfera;

1 Philippe Braud, **Du pouvoir en gºnºral au pouvoir politique, în Traite de science politique,vol.2, PUF, Paiis, 1985, p423.**

— finalitatea relatiilor politice.

Mobilul principal al activitãþii politice îl constjtuie satisfacerea intereselor.

Pe plan socjal, interesele exprimã nevojle reale ale asigurãrii existenþei .ºi dezvoltãrij jndivizilor, grupurilor si comunitãtilor umane, ale satisfacerji cerinþelor lor materjale .ºi spirituale, precum .ºi cele ale dezvoltãrii societãþii întregi. Diverse nevoi — materiale, cul-turale, politice etc. — generează tot atâtea jnterese care, împreunã, formează o unitate dialecticã, ale cãrei elemente se aflã într-o strânsã

esentjale si con

interdependentã care determinã trãsãturile , , figuraþia
genera1ã a întregului edificiu de interese a1cãtuite din mai multe niveluri.

Manifestându-se si rea1izându-se prin scopurile, voinþa, dorinþele si ideile oamenilor, interesele au o **formâ subiectivâ de exprimare.** Continutul in tereselor personale — fiînd influentat de o serie de trãsã-turi indivjduale cum sunt: gradul de dezvoltare flzicã si intelectualã a indivizilor, înclinatiile, capacitãþile, temperamentul etc. — prezintã mari variaþii. Totu.ºi, în interesele personale pot fî regãsite .ºi reflec-tate dorinþele .ºi aspiraþiile grupului primar sau secundar, interiorizate pe baza conºtiinþei unui destin comun ºi a situaþiei lor sociale de a fi în relaþie. Interesele colective, comune sau de grup nu sunt o sumã a celor indivjduale; ele sunt mai mult: sunt sinteza nevoilor vitale ale **colectivitãtii ca întreg ºi ale** fiecârui individ **luat în parte.** Într-ade-vãr, nevoile de securitate flzjcã, de protecþie socialã, de iransport, de învãtãmânt, de sãnãtate (utilitãþile publice) nu pot fi satisfãcute dec ât pe baza con.ºtiinþei civice cã fãrã ele edificiul social se prãbu.ºe.ºte.

Apariþia deosebirilor în situaþia economicã .ºi socialã a oamenjlor sj în statutul lor a dus la nasterea unor deosebiri si contradictii **de interese în societate.** Acest proces de diferentie re a generat relatjile politice si politica, în general, ca rezultat al manifestãrij si dinamicii coniradictorii a intereselor.

Interesele politice constituie factorul care generează si **întretine relatiile politi ce.** Spre deosebire de celelalte categorii de interese sociale, materiale sau spirituale, **interesele politice** se insti-**tuie in Iupta pentru ocrotirea unor interese sociale prin inter-mediul puterii politice.** Interesele politice sunt expresia unor
interese sociale care nuººi pot gâsi o soluþionare în mediul din care provin ºi pe care o cautã, încercând s-o impunâ puterii politice, sub forma unei voinþe generale. Aceste jnterese determinã pe purtã-torii lor sã inire în relatji **politice.** Din acest punct de vedere, relatiile politice reprezintã acele legãturi sociale în cadrul cãrora se confruntã interesele politice. Astfel, interesul social al oamenilor este acela de a-si satisface nevoile fundamentale în cadrul unor relaþii de producþie, de repartiþie .ºi de schimb. Atunci când aceste relaþii creează dezechi1ibre flagrante în gradul de satjsfacere a nevoilor respective, când participanþii la raporturile economice devin unii net avantajaþi, iar altii la fel de dezavantajaþi, se nasc interese sociale opºîse: primii vor urmări sã-ºi realizeze o ratã exponenþialã a avantajelor, iar ceilalþi vor încerca sã-si diminueze dezavantajele prin mijloace extraeco-nomice, prin luptã sindicalã, greve de protest, recurgând uneori la violenþã, la furt, prîn mitinguri .ºi acþiuni stradale.

Conflictul astfel nãscut este un conflict social, care generează o **relatie politicã** în cadrul cãreia interesul politic al pãrþilor aflate în conflict este de a utiliza (obþine sau influenþa) puterea politicã pentru a-si satisface înir-un grad cât mai înalt nevoile.

În felul acesta, interesele politice opuse generează relaþii politice care îi opun pe participanþi .ºi º angrenează într-o luptã peniru putere, fiecare dorind sã-.ºi protejeze interesele prin **forþa de constrângere a puterii politice.**

Interesul politic vizează necesitatea asigurării dominaþiei, bazatã pe folosirea forþei, precum ºi necesitatea influenþării organizării ge-nerale .ºi a dezvoltării sociale sub toate laturile sale în conformitate cu acest interes. Interesele sunt întotdeauna mobiluri ale activitãþii oamenilor; de aceea, ele sunt mediate în acþiunea politicã de raporturi cauzale complexe între agent .ºi obiectul acþiunii. Trecerea de la potenþã la act în satisfacerea jntereselor se structurează în functie de **motivatia nomologicâ (legile** structurii .ºi acþiunii), motivaþia psi-hologicã (intensitatea dorinþei;

energie; curaj; afectivitate), **motivatia axiologicâ** (judecãþile de valoare în orientarea acþiunii .ºi judecãþi apreciative ale eficienþei acþiunii), **motivatia te leologicã** (prefigurarea scopului în orientarea si în medierea eficientei actiunii).

Purtãtorii (sau subiectii) relatiilor politice sunt elementele structurilor constitutive ale puterii (oameni politici sau cetãþeni în
timpul votului sau al luãrii deciziilor, instituþiile, organizaþiile si asociaþiile politice).

Continutul relatiilor politice este dat de lupta purtãtorilor de interese po1itice peniru promovarea .ºi impunerea acestora cu ajutorul puterii. Aceasta nu înseamnã cã din conþinutul relaþiilor politice sunt eliminate alianþele, so1idaritatea, colaborarea dintre diferiti subiecti; dimpotrivã, ele apar tocmai în vederea susþînerii competiþiei po1itice.

Sfera relaþiilor politice poate fi caracterizatã ca o rezultantã între numãrul oamenilor si mãrimea teritoriului, pe de o parte, numãrul institutiilor si al organizaþiilor politice în care acþioneazã ace.ºtia pen-tru apãrarea .ºi promovarea întereselor lor, pe de altã parte. Intrucât politicul are prioritate în raport cu celelalte forme de putere, rezultã cã sfera relaþiilor politice cuprinde, practic, toate laturile vieþii sociale, marcându-le prin relaþii1e de putere, de dominaþie .ºi de influentã.

Finalitatea relatiilor politice o constituie victoria unuia sau altuia din interesele care se confruntã, ceea ce este echiva1ent cu impunerea interesului politic învingãtor prin intermediul puterii.

2. **TIPOLOGIA RELATIILOR POLITICE**

Un prim criteriu de structurare a relaþiilor politice este dat de atitudinea actorilor politici în procesul de inf1uenþã .ºi/sau de dobândire a puterii politice pentru soluþionarea unor interese diferite. Acestea vor fi: **relaþii de luptã, de alianþã, de** solidaritate si intermediare (alianþe electorale, blocuri politice, uniuni naþionale; .ºantajul, boicotarea votãrii unei legi etc.).

Din punctul de vedere al subiecþilor relaþiilor politice, deci al purtãtorilor structurilor constitutive de putere, pot fi deosebite mai multe tipuri de relaþii politice:

— relaþii între actori politici **individuali: contactul dintre doi lideri** politici, doi .ºefi de stat, de guvern, dintre diverse delegaþii sau reprezentanþi ai unor organizaþii politice aflaþi la masa tratativelor;

— relaþii dintre un actor politic jndividua1 .ºi un grup politic sau o
organizaþie politicã (întâlnirea unui deputat cu alegãtorii sãi; con-tactele sau relatiile unui lider politic cu membrji sau simpatizanþii partidului sãu; .ºedinþele de lucru ale guvemului; audierile în faþa comisiilor parlamentare);
sj

— relatii dintre organizaþiile , asoci aþiile (grupãrile) politice. In
cadrul acestora, unele acþioneazã în vederea cuceririi puterii politice, iar altele pentru pãstrarea ei; unele doresc sã-ºi apere interesele prin utilizarea puterii, în timp ce altele încearcã contracararea acestora prin acuza de lipsã de legitimitate a puterii instituite. În aceastã privînþã, a se vedea contestarea puterii instituite în mod democratic de cãire mi.ºcãrile politice, instituþionalizate sau nu (manifestaþii stradale, greve prelungite);

— relaþii politice care se stabi1esc între instituþiile politice de bazã ale sistemului (stat .ºi partide politice; stat .ºi organizaþiile politice:
partide politice .ºi autoritãþile politice centra1e — parlament, guvem etc.) în lupta pentru supremaþie în topul puterii. Instituþiile reprezintã „anumite relatii sociale care au dobândit o formã relativ constantã” sau „siructuri sociale având un caracter relativ stabil”.„Ele îsj pãstreazã jdentitatea .ºi atunci când subiecþii concreþi ai relaþiilor se schimbã. Prin intermedjul lor sunt apãrate, conservate .ºi promovate anumite interese sociale constientizate sub forma unor idei, norme si valori sociale, recunoscute ca atare pe arii variabile de extindere. Unele instituþii sunt oficjalizate, iar altele se impun si durează doar prin automatisme sociale dupã criterjul modului cel mai direct de servire a jntereselor puterii si ale dom inaþiei unui grup sau clase asupra altora, înþelegând prin aceasta, în primul rând, statul sj par-tjdele politice”[2]

— relaþii politice naþionale, în societãþile multietnice, sau când între majoritatea emicã si minoritãþi agregarea intereselor are loc prin intermediul unui partid sau unor societãþi politice formate pe o bazã pur etnicã ºi teritorialã .ºi nu pe o doctrinã, program politic sau ideologic;

— relaþii politice intemaþionale, care se stabilesc: înire state; între state ºi organismele politice intemaþionale (O.N.U.; C.E.E.; Parlamentul ºi Consjliul Europei; N.A.T.O. etc.); între djferite

2 Maurice Duverger, Introduzione alla poiitica, Laterza, Baii, 1964.

organizaþii politice (Internaþionala Socialistã; Internationala Liberalã).

Din cele de mai sus reiese cã relaþiile politice au un caracter istoric si deri vat din specificul organizãrii socia1e. Principalele lor caracteristici sunt:

— caracter de dominatie, capacitatea de a impune voinþa sa asupra altcuiva, la nevoie chiar cu ajutorul fortei;

— caracter inegal: protagoni.ºtii relaþiilor politice au iniþiativa în stabilirea si im punerea altemativelor;

— orice relaþie politicã este prevãzutã cu o semnificaþie, cu un sens, ceea ce face ca orice activitate politicã sã se raporteze la com-portamentul celuilalt, în funcþie de care î.ºi orienteazã strategia de atingere a scopului;

— caracter antagonic: eflcienþa funcþionãrii lor presupune conflic -tul, lupta, deoarece purtãtorii lor sunt protagoni.ºtii unor interese opuse, adeseori ireconciliabile. În functie de caracterul acestei contradictii, modul de a jntra în relatie poate fl pa.ºnic sau violent, iar relaþiile politice pot fi relaþii de luptã, de alianþã sau intermediare.

3. **MANIHEISMUL POLITIC**

Un mare numãr de politologi si sociologi, plecând de la caracte-risticile de maj sus ale relaþiilor politice, individua1izeazã si absolu-tjzeazã antagonismul djntre cei doj poli ai relatiei (protagoni.ºtii înire care ea se stabile.ºte), considerându-l drept esenþa politicului. O astfel de radicalizare a poziþiilor actorjlor în relaþiile politice, pânã la nivelul unei coniradictii ireconciljabile, conirazjce **esenþa construc**-tivâ a **politicului,** aceea de a realiza consensul pe baza compromisu-lui si a conce siilor reciproce, în numele atingerii unor jdealuri sau interese comune. O astfel de orientare este denumitã manjheism, dupã concepþia unor secte religioase din Evul Mediu, care reduceau esenta si devenirea lumij la o siructurã dualã sj ant inomicã: „Lumina si Întunericul" în secta persanã a lui Mazda, „Binele si Rãul" la bogomili. Politica, sustine Jeanne Hirsch, „existã numai pentru cã omul este asa cum este: un amestec al Binelui si Rãuluj. Dacã oamenii ar fi cu toþji îngeri, fiinþe perfecte, nu ar exjsta nici dreptul, nici poli-tica, fiindcã totul ar fi pãtruns si guvemat de prîncipiul dragostei uni-versale. Nu am beneficia de vreun avantaj în urma dreptului si politicii, nici în cazul în care oamenii ar fi ca fiarele. Dreptul .ºi politi-ca au drept la existenþã numai pentru cã în om binele se amestecã cu rãul, pentru cã în om este prezent, în mod necesar, rãul .ºi datoritã binelui constitutiv el declarã rãzboi rãuluj dînir-însul, voind sã-1 biruie. Iatã care este izvorul politicii, iatã pentru ce omul este o flintã politicã".[3] Conþinutul specific a1 politicii ar fi alcãtuit, dupã cunoscu-tul po1itolog francez Maurice Duverger, din relaþiile de autoritate, care sunt relaþii inegalitare, în cadrul cãrora unul sau mai multj îndivizi dominã pe ceilalþi .ºi îi supun într-o mãsurã mai mare sau mai micã voinþei lor. Dar, adaugã el, din cauzã cã majoritatea relatjjlor umane au acest caracter inegalitar — relaþii situate în afara raporturilor de forþã ar fi numai cele bazate pe simpatie, admiraþie, afecþiune, cum este dragostea, de exemplu — ele Sunt legate de „putere", cuprinzând toate relaþiile de autoritate, respectiv de dominare a unora asupra altora, cu excepþia relaþiilor simple inegalitare care nu s-au înstituþionah zat.ºi care nu decurg dintr-o instituþie oarecare (adicã a celor ocaziona1e, efemere, instabile). Astfel, relaþiile politice ar avea o sferã extrem de largã; ele ar exista „în toate societãtile, inclusjv în societatea comunei primitive .ºi, mai mult chiar, în lumea animalelor".[4]

Dupã Julien Freund, esenþa politicului constã în:

— relatia dintre comandã .ºi supunere;

— relatia din tre public ºi privat;
— relatia din tre amic ºi inamic.

Prima categorie de relatii determinã, în mod dialectic, ordinea, cea de a doua opinia publicã, iar cea de a ireia lupta în societate. Totodatã, ele conditionează, pe rând, formarea, organizarea si conservarea unei unitãþi politice sau, în cazul cã nu reu.ºesc sã o me nþinã, disparitia sa. J. Freund considerã cã politica are o esenþã proprie .ºi O existenþã eternã, cãreia cautã sã-i descrie irãsãturile permanente, indiferent de variaþiile istori ce, geografice .ºi ale regimurilorpolitice.[5]

ºJeanne Hirsch, Idºologies et realitº, PIon, Paris,1956, p.[94]-[95].

ºMaurice Duverger, **Introduzione alla politica.**

º J. Freund, **L'Essence du politique,** Sirey, Paris, 1967.

O altã variantã a maniheismului politic susþine cã relaþiile politice nu vizează doar actorii unui sistem politic, ci organizarea socialã universalã si ete rnã a speciei umane în ansamblu. Dupã Erich Wejl, politica nu se referã nici la indivizi, njci la grupuri socia1e, ci la specia umanã exclusiv. Relaþii1e politice ar fi doar relaþii de dom înaþie, de subordonare .ºi de guvernare. „De când existã societatea umanã .ºi atâta timp cât ea va exista, relatiile de acest fel însoþesc în mod necesar viaþa colectivã a oamenilor".[6] În aceeasi filiatie de idei, B.F. Lippincott argumentează cã relaþiile politice sunt acele relaþii care se formează datoritã unor arhetipuri ale legãturilor colective exjstente intre oameni. Poirivit pãrerii lui Lippincott, „chiar si în cele mai simple comunitâþi de oameni au existat .ºi existã relaþii de stãpânire, adicã relatii datoritã cãrora un membru al grupului sau câþiva dintre ei au putut inf1uenþa sau îndruma întreaga comunitate. Relaþiile politice sunt fire invizibile care leagã oamenii înire ei .ºi datoritã cãrora câþiva oameni pot inf1uenþa faptele semenilor lor".[7]

Pentru politologul german Carl Schmitt, relaþia politicã **prieten** —**dusman** nu ar mai proveni, în lumina tendintei maniheice, din autonomia politicului, din unitatea sa, care conferã autoritate .ºi putere decjzionalã unei comunitãþi politice. Ca relaþie esenþia1ã pentru universul politic, ea ar depã.ºi domenjul politic propriu-zis, regãsin-du-se la baza tuturor asociatjilor: mjlit are, religioase, economice etc.[8] **Mai** târziu, în introducerea la cea de a doua editie a lucrării **Poljtische Theologie** (1933), Carl Schmitt va adãuga Ia cele douã dimensiuni ale acþiunii politice — normativã si decizionalã — dimensjunea institutionalã, caracterizatã printr-o intensificare a relatiei mai sus amintite. Ar exista „o realitate care depãºe.ºte voinþa personalã a detinătorului puterii .ºi discontinuitatea deciziilor. Acest nou tip se dezvoltã în sfera impersonalã ºi suprapersonalã a unitătii si continuitãþii unej colectivitãti".[9]

O formã specialã a maniheismului politic este concepþia marxistă

6 Erich Weil, Philosophie politique, Armand Colin, Paris, 1956, p.[136].

ºBenjamin F. **Lippincott, La thºorie politique aux Etats Unis, S.P.C.,** New York, p.[216].

8 Caii Schmitt, Der Begriffdes Politischen, Hamburg, 1927, par.4, p.[28].

ºApud Julien Freund, Qu'est.ce que la politique?, Sirey, Paiis, 1963, p27.

a luptei de clasã. „Istoria tuturor societãþilor de pânã acum este istoria luptelor de clasã", astfel începe Marx celebra operă „Manifestul Partidului Comunist", care vedea în Revolupia de la 1848

groparul societãþii capitaliste. Istoria nu numai cã a infirmat aceastã viziune mesianicã a lui Marx, dar, totodatã, a infirmat sj optica economicistă în care era prinsă relatia antagonicã fundamentalã dintre proletariat .ºi burghezie, ca mobil esenþial al schimbării. Elementul de opoziþie care leagã într-o relaþie antagonicã cele douã clase fundamentale este contradjctia ireconciliabilă de interese dinire ele în cadrul modului de producþie capitalist. Această contradictie derivă din raportul juridic de proprietate asupra mijloacelor de producþie, pe de o parte, .ºi dinire caracterul tot mai socializat al producþiei .ºi însu.ºirea privat capitalistă a rezultatelor muncii, pe de alta. Nu este greu de vã.zut cã la Marx, Engels .ºi Lenin economicul structurează conceptul de clasă, iar relaþiile politice devjn un auxiljar al relatiilor economice, singurele c are au un rol preponderent în transformarea socială. Această subestimare a autonomiei politicului .ºi a prioritãþii lui în raport cu economicul explică multe fisuri cognitive în explicarea fenomenelor politice. Politicul, ca expresie concentratã a eco-

nomicului, va avea un rol periferic în definirea unor procese .ºi siruc-turi politice de bazã, cum ar fi, bunãoarã, cea a claselor socjale. „Clasele sociale sunt grupuri mari de oameni care se deosebesc prin locul lor într-un sistem de producþie socialã istoric determinat, prin raporturile lor (cel mai adesea fixate de lege) cu mijloacele de producþie, prin modul lor de a primi partea lor de bogãþie socialã, ca ª1 prin mãrimea acestei pãrti. Clasele sociale sunt grupuri marj de oameni din care una poate sã-.ºi însu.ºeascã munca celeilalte ca urmare a locului pe care îl ocupã înir-un regim economic dat".[10]

Din consideratiile de maj sus rezultã urmãtoarele concluzii cu privire la manjheismul politic al lui Marx si Lenin:

— antagonismul dintre clase depãºe.ºte în ti mp momentul sau perioada revolutionarã si durează atâta timp cât va dura coniradjctia economicã fundamentalã a modului de producþie capitalist;

— nu se poate vorbi, la Marx .ºi Lenin, de clase socjale, fã.rã a fi

10 V. I. Lenin, *Moreo initiativd*, în **Opere** complete, vol.29, Editura Politicã, Bucureºti, 1964.

însotite de determinativele absolute: „lupta de clasã" si „contradicþia de clasã";

— chiar si în cazul referintelor acci dentale la grupuri sau categorii sociale, acestea sunt definite tot prin poziþia lor fa þã de mijloacele de productie.

În realitate, a.ºa cum arãtam ººi în capitolul IV, relaþiile dinire clase, concepute ca relaþii politice autentice, nu epuizează nici pe departe conþînutul .ºi esenþa acestor relaþii, datoritã categoriilor macrosociale în care ele sunt încorporate. Incã din a doua jumãtate a secolului irecut, deci din perioada în care Marx .ºi Engels au început sã-si elaboreze opera, procesele de modemizare politicã .ºi economicã au creat în interiorul acestor clase, grupuri .ºi categorii sociale cu o identitate psihologicã .ºi înterese politice specifice. De exemplu, mai pot fi considerate intelectualitatea tehnicã si clasa managerialã, lipsite de proprietate asupra mijloacelor de producþie, dar având o pondere decisivã în dezvoltarea forþelor de producþie, cã aparþîn proletaria-tului? Modjficarea structurii de clasã, ca urmare a mobilitãtii sociale pe orjzontalã si verticalã, începutã în Angha secolului irecut, a sta-tornicit noi relaþii politice în jnteriorul claselor ºi în care factorij psi-hologic ºº social, .ºi nu numaj cel economjc, au un rol important în percepþia identitãþii de clasã. „Clasa este un grup social ierarhic si ori-zontal. Clasa nu se poate confunda nici cu partidul, nici cu profe-siunea, tocmai fijndcã aceste grupe rezultã din diviziuni .ºi speciali-zãri verticale. Clasa cuprinde maj multe grupuri profesionale care se socotesc între ele ca fiind de acela.ºi nivel si ca atare nu ies din «planul» clasei", specifica Mjhail Manoilescu. Mai departe, savan-tul român aduce elemente novatoare de mare valoare pentru circumstanþierea noþiunji de clasã politicã .ºi pentru relatiile ce iau naºtere în interjorul lor. „Ceea ce are o importanþã esentialã pentru caracterul de circumstantialitate a stratificãrii claselor este sentimen-tul pe care îl au membrii diferitelor clase despre superioritatea sau inferioritatea lor sau a altora. Sentimentul ierarhiei este mai esential pentru a definj poziþia claselor decât înseºi condiþiile .ºi raporturile economice. Acest sentiment nu este fãrã legãturã cu raporturile de

11 Mihail Manoilescu, **Rostul si desti nul burgheziei i-omânesti, Editura** „Cugetarea" Georgescu - Deiafras, Bucuresii, 1942, p.[25].

putere dintre clasele sociale sj care formează adesea substratul opinii-lor".[12]

Acest sentiment de apartenenþã la o clasã anume, determînã relatii politice specifice în interiorul claselor sau între clasele socia1e. Astfel, având în vedere cã o clasã este compusã din categorii mai mult sau mai puþin dezvoltate — dupã regiuni, profesii, convingeri re1igioase, etnice etc. — vom avea în cadrul aceluia.ºi sistem politic:

— relaþii politice dînire clase între diverse zone sau regiuni:
Nord — Sud; Est — Vest; Centru — Periferie;

— relaþii politice de egalitate sau subordonare între clase;

— relaþii politice pe orizontalã dintre diverse grupuri sociale care compun clasele: grupuri sociale, cultura1e, emice, religioase, cum este cazul clivajelor politice din Belgia, Austria, Olanda, Elveþia etc., unde segmentarea electoratului în functie de acest crjteriu a permis na.ºterea democraþiei proporþionale. În funcþie de mãrjmea lui, grupul lîngvistic, religios sau etnic î.ºi a1ege un numãr de reprezentanþi (elitele) care îi reprezintã .ºi apãrã interesele în parlamentele naþionale;

— relaþii politice pe verticalã dinire diferite categorii, organizaþii .ºi asociaþii profesionale

(federaþii .ºi cenirale sindicale), asociaþii corpo-rative (doctori, avocati, ingineri), ligi (peniru apãrarea drepturilor omului, pentru dezarmare .ºi pace, mi.ºcarea ecologicã .ºi feministã); în special, relaþiile politice corporatiste au devenit structuri solide ale regimurilor politice djn Austria, Germania, Suedia etc., unde reprezentanþii sindicatelor .ºi ai patronatului, grupate în confederaþii nationa1e sj reunind mai multe sindicate .ºi patronate din ramuri industriale conexe, se reunesc într-un numãr paritar pentru a decide în legãturã cu problemele preþurilor, salariilor, planului, sub arbiira-jul guvernului;

— relaþii în tre grupurile .ºi categoriile din cadrul aceleiasi clase, caracterizate prin sentimentul colaborãrii .ºi al egalitãþii datorjtã circulatiei de la una la alta: relatiile djntre mineri .ºi muncitorii feroviari; dintre profesori si cercetãtorii stiinþifici; doctori .ºi farmaciºti; ingineri .ºi maiºtri; agricultori .ºi crescãtorii de animale etc..

12 **Ibidem, p26.**

4. RAPORTUL DINTRE SCOPURILE ºI MIJLOACELE

POLITICE

Orice relaþie politicã se jnstituie printr-o acþiune politicã, pre-supunând, deci, existenþa a doi poli, a cãror interacþiune generează o
relaþie: agentui (subiectul) .ºi obiectul asupra cãruia se exercitã acþiunea sau inf1uenþa agentului. Medierea dîntre cei doi poli este datã de scop, expresie a raporturilor deterministe dintre cauzã .ºi efect, care înclud posibilitãtile de iransformare a obiectului în functie de structura complexã a **jntereselor; motivatiilor (fizice, psihice,** afective), **aspiratiilor; dorintelor; idealurilor etc.. Dimensiunea** axiologicã ºi nomologicã a scopurilor, de.ºi prioritar o problemã de fllosofie politicã, î.ºi gãse.ºte locul .ºi aici, întrucât ea este mediatâ de
conditiilor si situatiilor în c
presiunea , , , are acþionează raporturile dinire
cauzã si efecte (rãzboaie, cataclisme, crize, rupturi revoluþionare).
Caracterul acestei medieri este dat de **mijloace (intelectuale, tehnice, morale),** care aratã posibilitãþile **reale** ale agentului de a înfluenþa obiectul peniru atingerea scopului.

Relatia sc op — mijloace în acþiunea politicã este o relaþie funda-mentalã în **.ºt** iinþele po1itice. Prîn specificul sãu, ea aratã drumul lung strãbãtut de aceste .ºtiinþe în câ.ºtigarea con.ºtiinþei de sine, a statutului de autonomie în ce prive.ºte obiectul, scopul, funcþiile, mijloacele specifice de investigaþie. Între Arjstotel, pãrintele .ºtiinþei pohtice, care a afirmat peniru prima oarã specificul acþiunii .ºi a1 scopului politic, .ºi florentjnul Niccolo Machiavelli, fondatorul .ºtiinþei politice moderne, aceasta a fost consideratã în Evul Mediu ca o „ancilla theo-logie", o slujnicã a teologiei. Lupta papilor .ºi a episcopilor pentru supremaþia puterii spirituale (a Bisericii catolice) în dauna puterii temporale (a regilor .ºi împãraþilor) a fãcut ca timp de mai multe sute de ani politicul, ca domeniu autonom al vietii comunitare, sã nu fie separat, în practicã, de categoriile de gândire .ºi acþiune ale religiei si moralei ba, mai mult, el sã le fie subordonat. Astfel se .ºi explicã oprobriul cu care a fost receptat de cãtre posteritate cinismul afirmatiilor lui Machiavelli despre natura mijloacelor politice folosite pentru atingerea scopului. Acest sincretjsm este însã o sursã de con-fuzii în gândirea politicã contemporanã, unde mai dãjnuie para-
lelisme dintre moralã .ºi politicã, mai ales în ce prive.ºte categoriile, judecãþile de valoare .ºi obiectivele (scopurile). Or, distinctia dinire politicã si moralã a fost demonstratã în mod strãlucit încã de Aristotel, atât în ce prive.ºte natura, cât .ºi scopurile lor. Este un fapt îndeob.ºte cunoscut cã moralitatea individualã nu este acela.ºi lucru cu moralitatea publicã. Ceea ce nu înseamnã cã scopul actiunilor politice nu conþine .ºi o dimensiune implicit mora1ã: fericirea ºi prosperitatea comunitãtii, binele public, pacea, securitatea oamenilor. Deosebirea clinire acþiunea moralã .ºi cea politicã poate fi evidentiatã ctî ajutorul a trei cupluri categoriale: intem/extem; individual/general; respon-sabilitate liber asumatã/obligaþie pe bazã de constrângere. Morala rãspunde unei exigenþe jnterjoare a con.ºtiinþei .ºi „vizează corecti-tudînea actelor persona1e dupã normele datoriei, fiecare asumându-si pe deplin responsabilitatea propriei sale conduite".[13] Neputând face abstracþie de relatiile cu oamenii, a fl un om moral înseamnã a te recunoa.ºte ca personalitate în oglinda identitãtii cu cejlalti. Dar actele morale, fiind o expresie a conºtiinþei fiecãruia, nu pot fi supuse con-

trolului cetãtji prin acte de coercibie externã, decât dacã au depãºit un anumit prag de periculozitate socialã, adicã atunci când lezeazã „moralitatea publicã” sau „bunele moravurj”. Cel mult, cei care comit acte imorale vor fl supu.ºi blamului opiniei publice, oprobriu-lui ºi repulsiei, dar fãrã pedepse penale, privative de libertate, deoarece se considerã cã ele nu întrunesc elementul constitutiv a1 unei infractiuni. De aici rezultã cã normele actiunii morale Sunt obligabii care derjvã din conbinutul con.ºtiinbei noastre, pe câtã vreme normele comportamentului politic derjvã din consimtãmântul mem-brilor unei comunitãti de a -1 primi ca pe o obligabie de la cei pe care i-au desemnat expres pentru aceasta (parlament, guvem, partide). Politica rãspunde unei necesitãbi a vietjj sociale si sociabiljtatea înnãscutã a omului, ca si traiul în comun, îl obligã sã-ºi asume responsabilitatea peniru destinele Cetãtii. Încã Aristotel definea poli-tica drept „.ºtiinba binelui public”, a „celui mai mare bineº’. Dar, într-un stat, nu toþi cetãbenii practicã virtutea, peniru cã nu toþj reusesc sã ajungã la cunoasterea „cãii de mij1ocº’, adicã la realizarea de sine, la perfecbionarea dezvoltãrii sale si nu toþi au aptitudini de a indeplini funcbii publice pentru bjnele Cetãtii. Dar se poate întâmpla

13 Julien Freund, **Qu’est.ce que la politigue** *?,* 1963.

ca omul politic sã nu fie întotdeauna .ºi un om moral, însã sã aibã aptitudîni sirãlucjte de strateg, precum Pericle. Altfel spus, scopul politicii este înflorirea **Cetãbii (Statului), independent de calitatea moralâ si de vocatia personalâ a membrilor sâi. Printre europenii** care au colonizat Australia, Noua Zeelandã, colonijle engleze, franceze, olandeze din Paciflc erau criminali înrãibi, hoþi, rãufãcãtori. ºi totu.ºi, ei s-au încadrat in morala publicã, asigurând na.ºterea noilor state si comunitãti, în ciuda faptelor lor antisociale sau imorale. Distinctia dîntre politica — artã a guvemãrii .ºi politica — stiîntã, cunoa.ºterea realitãtii lucrurilor ne ajutã în evidenbierea raportului dintre scopuri ºi mijloace în acbiunea politicã. În calitate de artã prac-**ticã** a guvemãrii, eficienba acbiunii politice se **mãsoarã dupâ rezul-tatele concrete obtinute: reducerea** impozitelor si a inflatiei, victo-

, ,

ria asupra unui du.ºman, îmbunãtãtirea nivelului de trai. Omul politic trebuie sã se adapteze conditiilor reale; încoltit sau presat de eveni-mente, el nu are timp sã-si aleagã mijloacele în lini.ºtea cabinetului sãu, nici sã fie indiferent la rezultatul acbiunii; el irebuie sã convingã .ºi sã manipuleze pentru a smulge rivalilor avantajele; în focul Iuptei, lui îi trebuie o înbelegere sigurã .ºi rapidã a lucrurilor, o perceptie realã a desfãsurãrii evenimentelor .ºi, mai ales, o cunoa.ºtere profundã a naturij umane, asupra cãruja a insistat atât de mult Machiavellj. Ce s-ar întâmpla dacã un om politic, obsedat de principiile morale, le-ar aplica în lupta politicã cu un adversar care vede în om un amestec de Bine .ºi Rãu, un aluat maleabil dupã pofte, urã, invidij si alte scãderi ale naturii umane? Rezultatul ar fi dezasiruos pentru destinul cetãtij sale, cu consecinbe grele pentru condibiile dezvoltãrii moralitãbii pu-blice. „Salvarea adusã de ambibiosul energic nu este mai bunã decât ezitãrile prea scrupuloase ale unui prinþ scrupulos? Iar orgoliul care acbioneazã si creeazã nu este adeseori preferabil umilintei inac-tive?”[14]

Celebra formulã „scopul Scuzã mijloacele” a fãcut o carierã de invidiat ºi, ca orice maximã, a generat interpretãri nu întotdeauna conforme cu intentiile cel or care au elaborat-o. S-a presupus cã dacã scopul acbiunii politice contine o dimensiune intrinsecã a moralitãtii publice, atunci mijloacele întrebuintate peniru atingerea scopului pot fi indiferente din punct de vedere moral, chiar imorale, de vreme ce

14 M. Biuntschli, **La politique,** Librairie Guillaumain et Co., Parjs, 1883, p.[7].

ele sunt absorbite sj neutralizate de moralitatea superioarã pe care scopul urmãre.ºte sã o realizeze o datã cu binele public. La aceastã confuzie a contribuit si faptul cã mijloacele politice (armele luptei) sunt forta, vi clenia (apanajul inte1igenbei practice) .ºi capacitatea de dedublare si persuasiune. S-a uitat însã cã omul politic lucreazã cu mulbimi, cu diverse medii morale; cel mai adesea el exploateazã vicii-**le morale sau faptele culpabile,** însã în **scopul moralitâtii politice, care nu-i acelasi Iucru cu morala privatâ.** Statele sunt .ºi ele, din aceastã perspectivã, fiinbe morale, iar omul politic are .ºi el obligabii morale ca: dragostea de patrie, curajul, fldelitatea, justibia, securitatea supu.ºilor, pedepsirea celor vinovabi de acte imorale.

Problema delicatã care se pune este **pragul critic pânâ Ia care omul politic poate sã uzeze de alegerea mijloaceior sale si sâ le justifice în virtutea unor scopuri superioare. Omul politic are, atât** ca cetãtean, cât si ca lider, o datorie moralã fatã de umanitate si de cei pe care-j conduce. Or, a justifica crimele, asasinatele, genocidul, gulagurile, lagãrele de exterminare în numele unui viitor

luminos si al fericirii întregului popor, sau a le tolera, înseamnã o abdicare de la fundamentul principiilor morale însesi si anume demnitatea elementarã a fiintei umane. Epifania moralizatoare lansatã de pe un fundal emotional, fãrã nici un contact cu probele dure ale injtierji în arta conducerii, într-o perspectivã escatologicã, este mai dãunãtoare pentru eflcienta acþiunii politice decât criticile unui adversar dur, dar competent.

Ix. PARTIDELE POLITICE ÎN SISTEMUL PUTERII

1. DEFINIREA PARTIDULUI POLITIC SI A SISTEMULUI DE PARTIDE

Partidele politice reprezîntã componente funcþionale esenþiale în sistemele politice, începând cu epoca modemã. În calitate de înstituþii sau structuri ale universului politic, partidele politice au apãrut si s-au dezvoltat ca urmare a extinderii votului universal .ºi a prerogativelor parlamentare ce decurgeau din regimurile democratice reprezentative pentru anumite grupuri politice. Din bogata literaturã privind geneza partidului politic câºtigã tot mai mult teren ideea cã partidul politic este copilul legitim al modernizãrii politice prin jntermediul democraþiei reprezentative.

Teoria suveranitãþii poporului din secolul al XVIII-lea, reprezen-tatã mai ales de Montesquieu si Rous seau, respingea ideea legiferãrii prin reprezentanþi .ºi, cu atât mai mult, a reprezentãrii intereselor par-

„Delegatii poporului nu sunt deci , pot fi reprezentanþii si nu

ticulare:

lui; ei nu sunt decât mandatarij lui si nu pot sã hotãrascã nimic defini-tiv. Orice lege pe care n-a ratificat-o poporul în persoanã este nulã; nici nu e lege”.[1] Evident, modelul de democratje directã avut în vedere, ca posibilitate de manifestare nemijlocitã a suveranitãþii populare, impingea pe un al dojlea pian problema votului ºi a coagulãrii intere-selor particulare. Dar evoluþia spre scrutînul universal, „ca lege fun-damentalã a democratiei” a demonstrat „imposibilitatea mecanicã .ºi tehnicã a guvemãmântului direct al maselor”.[2] Odatã demonstratã (.ºi con.ºtientizatã) imposibilitatea guvemãrii directe în epoca modemã, ideea de desemnare a reprezentanþilor în sediul puterii legislative prin vot popular, în urma competiþiei dinire partidele politice, a devenjt o trãsãturã constantã a democratiei. In aceastã perspectivã, partidele

J. J. Rousseau, **Contractul** social, Bucurestj, Edjtura siiintificã, 1957, p. 222.

2 Robert Mjchels, **Les partis politiques. Essais sur les tendances oligaichiques** des dºmocraties, Paris, Flammarion, 1919, p. 8.

reprezintã „veriga de legãturã dintre guvern .ºi opinia publicã. Deoarece democraþiile reprezintã piramide construite de jos în sus, legãtura djnire conducãtori .ºi adepþii lor devine o necesitate în cadrul mi.ºcării în ambele sensuri, speciflcã democratiei. Functia m ajorã a partidului este aceea de a asigura ca aceste linii de comunicare sã rãmânã deschise .ºi clare. Aceasta face ca într-o democraþie reprezen-tativã partidele, dacã nu .ºi guvemanþii, sã devinã cel puþin organizaþii de control asupra activitãþii omului”.[3]

De.ºi au o istorie scurtã (de aproximativ douã sute de ani) partidele politice .ºi-au câºtigat un loc esenþial în functjonarea sistemelor politice modeme. De aceea, o scurtã retrospectivã în formarea par-tidului politic va încerca sã clarifice câteva puncte sensibile din lite-ratura extrem de bogatã dedicatã lui: modul de agregare (.ºi reprezentare) a intereselor sociale înaînte de constituirea partidelor; deosebirea dinire partid .ºi alte grupuri .ºi asociaþii social-politice; argu-mente a1e adversarilor partidului politic în perioada luj de pionierat; raportul dinire regimul parlamentar .ºi afirmarea partidelor ca instituþii politice. Dacã regimurile democratiei reprezentative evidenþiazã geneza .ºi evoluþia partidelor politice prin concurenþa pentru cucerirea puterii în cadrul pluralismului .ºi al participãrii extinse, regimul parla-mentar aruncã o lumînã revelatorie asupra preistoriei partidelor sau protopartidelor. O distinctie utilã în aceastã privinþã este activitatea extraparlamentarã a partidului modern, cu pretenþia de a reprezenta în Parlament interesul naþional în forma speciflcã a doctrinei ºi ideolo-giei sale .ºi activ itatea infraparlamentarã a sirãmosul ui sãu,

grupul par-lamentar si comitetele electorale de sprijin care, la limitã, sunt facþiuni în cadrul Parlamentelor, create mai mult din interese proprii ºi legãturi afective decât prin vointa al egãtorilor. Pe mãsura extinderii regimului reprezentativ, a dreptului de vot si a fenomenelor de modemizare, fac-torul organizatoric capãtã preponderenþã, iar necesitatea reprezentãrii intereselor unor categorii sociale din ce în ce mai largi duc la transformarea grupurilor parlamentare .ºi a comjtetelor electorale în organizatii politice stabjle. Însã partidul politic apare numai când între grupurile parlamentare sj comitetele electorale s-a stabilit o legãturã permanentã, numaj atunci când comitetele electorale au creat o

ºSigmund Neumann, **Towãi-d a Comparative Studv of Political Parties,** înº **S.** Neumann (ed.), **Modern Political** Parties, Universitv Chicago Press, Chicago, 1965, p. 397.

organizaþie permanentã la njvel nation al, fãrã sã disparã dupã alegeri.[4] În acest sens, „partidul" „cavalerilor", al presbiterienilor, al „nivelato-rilor" în Anglia; „partidul" federalistil or ºi al republicanilor în S.U.A.; „partidul" iacobinilor, al girondinilor .ºi „turbaþilor" în Franþa pot fi considerate bunicj partidului politic modem.

Ca în multe alte domenii ale sociologiei politice, abordarea sociolo-gicã a studierii partidului apartine lui Max Weber. Acesta considera par-tidul politic o „asociatie" de oameni liberi, „voluntar" constituitâ, nece-sarã societãþii, cu un anumit program, cu obiective ideale .ºi/sau materi-ale.[5] Spre deosebire de definitiile anterioare ale lui D. Hume[6] si B. Constant[7], de pildã, Max Weber pune accentul pe latura instituþionalã si organizaþionalã în explicarea partidului, dar neglijeazã dimensiunile socialã, culturalã .ºi psihologicã. Pe de altã parte, o serie de asociaþii care au existat .ºi în Antichitate si în Evul Mediu, aveau, de regulã, scopuri politico-sociale bine determinate, dar nu întruneau atributele partidului propriu-zis, acesta reprezentând, dupã cum se va vedea în cele ce urmeazã, o realitate speciflcã epocilor modemã .ºi contemporanã.

Tot dîn perspectivã sociologicã, definiþiile postbelice date par-tidului politic pun accentul pe ideea de organizaþie, cu functji si roluri specifice, dîntre care cucerirea si exercitarea puterii este una esenþialã. Evj denþierea elementelor structurale sj organizaþionale se înscrie acum ca o constantã în defînirea partidului. „Partidele actuale
— apreciazã Maurice Duverger — deja un clasjc al stasiologiei — se definesc mult maj puþîn prin programul lor sau prin clasa aderentilor lor, decât prin natura organizãrii: un partid este o comunitate cu o structurã particularã. Partidele modeme se **caracterizeazã, înainte de orice, prin anatomia lor...".**[8]

O a treia etapã în definirea pariidului politic este aceea de sjntezã dintre ideea de asociere .ºi cucerirea puterii prin mijlocirea factorului ideologic. Pentru A. Gramsci,[9] de pildã, peniru un partid este nevoje

Maurice Duverger, Les **partis politiques, Paiis,** A. Colin, 1951, p. 2-3.

5. Anna oppo, **Pãrtiti politici,** în: Dizionario di politica (Editat de Norberto Bobbio si Nicollo Matteuci Pasquino), Torino, **UTET, 1976, p.** 705-712.

6 D. Hume (1760): In faza iniþialã, programul joacã un rol esential în defmirea partidului, organizaiea trecând apoi pe primul plan" (Essay on **Parties).**

B. Constant: „Un partid este o reuniune de oameni caie profesează aceeasi doc-tþinã pohticã".

8 M. Duverger, **Les partis politiques, p. IX-X.**

Antonjo Gramscj, **Opere** alese, Bucuresti, Editura Politicã, 1969, p. 154-155.

de trei elemente fundamentale: **1. un element difuz** de oameni comu-ni, medii, a cãror participare vine dîn disciplinã .ºi fldelitate; 2. ele-mentul principal, de coeziune pe plan naþiona1 al unui ansamblu de forþe; **3. un element mediu** care leagã primul element de a1 doilea, le pune în contact. Din aceastã identjficare a elementelor care compun structura unui partid politic si diferentiere, care le separã de alte asociaþii sau grupãri politice, Sigmund Neumann[10] a dat o definitie cuprinzãtoare a partidului politic: „Partidul politic este organizaþia închegatã a forþelor politice active ale societãþii, preocupate de con-irolul asupra puterii guvernamentale .ºi care luptã deschis pentru câstigarea maselor, luptã în care se înirec cu o altã grupare sau cu mai multe grupãri având concepþii djferite; ca atare, el reprezintã acea verigã mare care leagã forþele socia1e .ºi ideologiile de instjtutii1e guvemamentale oficiale sj le angajeazã în activitatea politicã, într-un cadru mai larg al comunitãþii politice".

Printre pionierii studierii sistematice a partidelor politice s-au numărat — .ºi faptul ni se pare demn de sublinjat — si oameni de .ºtiinþã din România, precum A.D. Xenopol, D. Gusti, P.P. Negulescu, D. Drãghicescu, M. Manoilescu .º.a.. Ace.ºtia .ºi-au adus, în perioada dintre cele douã rãzboaie mondiale, contributij de referintã în plan intemaþional, ce rãmân semnificative în unele

privinþe pânã în zilele noastre. Peire P. Negulescu — susþinând cã gruparea cetãþenilor în partide este un fenomen social care materializeazã „curente mai mult sau mai puþin putemice ale opîniei publice”[11] — ne propune aceastã defîniþie: „Ca sã merite însã numele de partide politice, grupãrile de cetãteni trebuie sã reprezinte pãrþi ale masei naþionale — .ºi ca sã 1e reprezinte, trebuie sã se gãseascã în comunitate de idei cu ele. Numai aceastã comunitate dã partidelor puterea sã învingã, pe cãi legale, în luptele politice .ºi, prin urmare, autoritatea necesarã ca sã guvemeze”.[12] Dimitrie Gusti încearcã sã surprindã tipul ideal de par-tid politic, care sã corespundã realjtãtjlor extrase din experienþa naþionalã .ºi universalã. „Partidul politic — apreciazã el — este o asociatie liberã de cetãþeni, uniþi în mod permanent prin interese sj

10 Sigmund Neumann, Toward a Comparative Study of Political Parties, în: S. Neumann (ed.), Modern Political Partjes, 1966.

P.P. Negulescu, Partidele politice, Edjtura Cultura Naþionalã, Bucuresti,

1926, p. 33.

12 **Ibidem, p. 251.**

idei comune, de caracter general, asociaþie ce urmãreste, în plinã luminã publicã, a ajunge la puterea de a guvema peniru realizarea unui ideal etic si social”.[13] Societatea, .ºi anume sistemul sãu economic si so cial, din care derivã cu necesitate anumite interese .ºi psihologia forþelor sociale ale poporului, exprimatã în anumite idei, constituie mediul sau „rãdãcinile” adânci ale oricãrui partid. „Sunt partide — subliniazã acela.ºi autor — care pun în evidentã mai mult interesele economice, alteie mai mult ideile politice, religioase ori filosofice; în realitate, însã, ideea pentru a avea putere este întot-deauna întovãrãsitã de un interes, iar interesul nu se poate satisface fãrã idee”.[14]

Realizãrile cercetãrii .ºtiintiflce românesti din perioada interbelicã sunt sugestive .ºi instructive în multe privinþe, deoarece apreciazã par-tidul politic ca pe o uimitoare „personalitate colectivã”, ce dispune de gândire proprie si de unitate de actiu ne în viaþa politicã.

În aceastã ordine de idei, sociologia contemporanã a fixat princi-palele caracteristici ale partidului politic, în special prîn opera lui Joseph La Palombara .ºi Myron Weiner[15]:

1. partidul este o organizaþie relativ stabilâ care rezistã rnai mult decât viaþa membrilor sãi. Prîn aceasta partidul se deosebe.ºte de alte grupuri sau asociaþii politice care, de regulã, îsi încetează activitatea când obiectivele social-politice pentru care ele s-au format sunt atinse. Totodatã, prin aceastã caracteristjcã partidul capãtã o aurã de impersonalitate, specificã institutijlor autentice;

2. **organizarea perfecþionatâ I a toate esaloanele. Nu poate** exista partid politic fãrã o organizare ramjficatã, pe pla n local (filiale, organizatii) care întreþin raporturi permanente cu structurile de con-ducere la nivel naþional. Acest aspect deosebe.ºte, de asemenea, par-tidul politic modern de grupãrile sau asociaþiile politice mai vechi sau mai recent organizate, de regulã, în jurul unui interes local sau geografic. Totusi, în lumina noilor clivaje (etnice, religioase sau sec-

13 Dimjtrie **Gusti, Partidul politic. Sociologia unui sistem al partidului politic, in: Doctrinele partidelor politice, Editura Cultura** Natjonalã, Bucuresti, 1925, p. 4. **14 Ibidem, p.** 8.

15 Joseph La Palombaia: Myron Weiner, **The Origin** and **the Development of**

Political **Parties, în:** J. La Palombaia, M. Weiner (eds.), **Political Parties and PoliticaJ**

Development, Princeton Universitv Press, Princenton, New Jersey, 1972, p. 6.

toria1e), în ultimul timp cunosc o relativã dezvoltare partidele locale (regionale);

3. vointa mãrturisitã a cadrelor de Ia toate eºaloane1e respec-tivei organizaþii de a prelua si ex ercita puterea, fle prin interme-diul exclusiv al propriilor actiu ni, fie recurgând la aliante si colaborãri cu alte forþe. Este cea mai clarã linie de demarcaþie dintre partid ºi grupurile de presiune, care nu urmãresc sã cucerească pute-rea, ci doar sã o influenteze;

4. preocuparea de a-si asigura un sprijin cât mai Iarg, îndeosebi cu prilejul alegerilor, dar si în alte împrejurãri, în diverse forme.

Sistemul de partide. Una dîntre caracteristicile fundamentale ale sistemelor politice din cele mai multe tãri ale lumii o reprezintã existenþa legalã a unei pluralitãþi de partide, care se structurează în sisteme de partide. De aceea, eforturile de a descifra contin utul par-tidului politic au

fost însoþite de preocupãri statomice orientate spre deflnirea **sistemului de partide.**

Noþiunea a fost folositã explicit pentru prima oarã în perioada înterbelicã, în deceniul al pairulea, pomindu-se de la numãrul si natu-ra partidelor dinir-o þarã, de la specificul luptei lor peniru putere sau de la modul de exercitare a acesteia. In toate societãtile în care pu-terea politicã este detjnu tã de partide — s-a apreciat la acea datã —,acestea formeazã sisteme de partide, înclusiv acolo unde nu este instituþionalizatã competiþia peniru putere. „Sistemul în care un sin-gur partid controleazã guvemul, chiar dacã tolerează sau nu existenta de partide minuscule (...), trebuie sã fie considerat ca o formã speci-ficã de sistem de partid. Celelalte sisteme de partide — se precizeazã în continuare — pot fi reduse foarte comod la douã tipuri distincte:
acela în care douã partide uneon sunt în competiþie cu ºanse aproape egale de a controla guvemul;
acela în care un mare numãr de partide politice participã la lupta peniru putere în asemenea conditij încât nici unul dintre acestea nu poate, în mod natural, sã sconteze cã îi va reve-ni dreptul de guvernare”[16]. Deflnitia combinã maj multe criterjj, dar

16 Arthur N. Ho[combe, **Political Parties Theory în Encyclopedia ofthe Social Sciences, vol. 11, The MacMillan,** New York, 1933, p. 190, apud, Jean Chailot, **Les** parties politiques, ed. a II-a, Librairie AºtmandColin, Paiis, 1971, p.199.
unul — cel a1 numârului — este precumpãnitor pentru a distinge sis-temele cu partid unic de sistemele pluripartide.

În deceniile postbelice, cre.ºterea interesuluj speciali.ºtilor fatã de acest subject se concretizeazã în analjze si contributji care consacrã în aparatul conceptual „sistemul” — conferindu-i diverse accepþiuni — .ºi evidenþiazã importanþa configuraþiei pluralismului politic de partide dintr-o tarã sau alta pentru înþelegerea particularitãtilor si dinamicii întregii vieþi politice naþionale. Unele studii par sã consjdere sistemul de partide sinonimul partidelor, deoarece este folosit curent, în con-texte variate, fãrã sã i se consemneze vreo explicaþie, fãrã sã i se cir-cumsctie sensul. De regulã, însã, în cele mai multe lucrãri întâlnim ten-tative de a oferi definirea strictã .ºi riguroasã a sistemuluj de partide.

În sociologia politicã vest-europeanã, printr-o investigaþie de referinþã, un adevãrat model al genului, Maurice Duverger a explicat, în anul *1951,* sistemul de partide prin „formele .ºi modalitãtile de coexistenþã a maj multor partide dinir-o anumitã tarã”.[17] În aceastã accepþie, prezenþa sistemelor de partide era exclusã în societãtjle cu partid unic. Aprecierea cã partidele formeazã un ansamblu de forþe politice, specializate în lupta pentru putere, care se confruntã .ºi se susþin reciproc este motivatã prin numãrul partidelor, dimensiunile lor, localizarea geograficã, distribuþia politicã a electoratului si aliantele dintre partide.’[8] Ulterior, Maurjce Duverger va reveni asupra viziunjj initiale si va defini sistemul de partide .ºi prin prisma altor factori — îndeosebi „importanta relativã a partidelor”, bazele lor ideologice, caracteristicile organizãrii sj conducerii în cadrul partide-**lor, natura aliantelor** dîntre partide .º.a. .ºj va oferi o perspectivã mai completã, care pune accentul pe **stabiiitatea** partidelor înir-o etapã datã. „In flecare tarã, înir-o perioadã maj lungã sau maj scurtã, numãrul partidelor, structurile lor inteme, ideologiile, inclusiv dimensiunile, alianþele, tipurile lor de opoziþie prezintã o anumitã sta-bilitate. Astfel se poate descrie «sistemul de partide» al acestej þãri în intervalul de timp avut în vedere”.[19]

O serie de cercetãtori aveau sã jnsiste frecvent doar pe numãrul partidelor peniru a defîni si descrie sjstemul de partide. Absolutizarea acestui element nu s-a dovedit fecundã, înirucât — asa cum s-a subli-

17 Maurice Duverger, **Les partis politiques, p223.**
18 **Ibidem.**

19 Maurice Duverger, Socioiogie politique, ed.a II-a revãzutã, PUF, Paiis, 1967, p.37O.

niat pe drept — „se recurge la un mod de numãrãtoare fãrã a exista reguli de numãrare”.[20]

Astfel, punctul de vedere conform cãruia „conteazã” nu numãrul total de partide dintr-o tarã, ci „numãrul celor importante”, a fost con-testat prin întrebãri de genul: pe ce bazã poate fi precizatã „lipsa de importantã” a unor partide?; cum poate fi determînatã relevanþa par-tidelor care „conteazã”? .º.a.. Sugestia de a se stabili o cotã minimã în privînþa influentei în ele ctorat nu este operaþionalã, deoarece acest „prag” se poate schimba ºi de cele mai multe ori se schimbã, ori de câte ori au loc alegeri parlamentare. De asemenea, nu existã nici un etalon pe deplin corespunzãtor pen1ru a aprecia ce pondere electoralã a unui partid sau a altuia este mai mult sau mai puþin relevantã, întrucât un partid care obþine 20% din voturi si o cotã aproximativ egala de mandate de

deputaþi poate sã rãmânã în opoziþie, iar altul cu doar *5-7-9%* poate inira adesea în alianþã de guvemare. Tentativele de a stabili criterii de însemnãtate si de lipsã de importanþã pentru a include sau exclude un partid sau altul din sistemul de partide nu sunt nici motivate, njci operaþionale.

,tj

Alti analis au combinat ctiteriile sirict cantitative — în principal, numãrul partidelor si mãrimea acestora — cu elemente ce conirjbuie mai substantial la descifrarea conþinutului sistemuluj de particle. In acest sens a fost evidenþiatã necesitatea ordonãrii partidelor „în jurul unui nucleu de doctrine, de programe, de iradiþii si de sensibiljtãti politice".[21] Prjn programe politice, partidele propun maselor sau le impun, prin manipulare, reprezentãri electorale despre linia politicã spre care se orienteazã, structurând voinþele politice ale cetãþenilor în jurul unor valori.[22] Prin asocierea acestor factori cu legãturile inevitabile dinire partide s-a apreciat cã sistemul de partide este for- **mat din partidele ce actioneazã într-o tarã într-o perioadâ datã** si **din relatiile acestora, prin** care se urmãreste preluarea puterii politice.2º Raporturile necesare pe care flecare partid le întreþine cu celelalte sunt cãlãuzjte, în principal, de interese precise. Totu.ºi, o

20 Sartori Giovanni, **Tipologia dei sistemi partitici, în Partiti e gruppi di pres.**
sione (A cura dj Domenico Fischella), „Societa editrice 11 Mulino, Bologha, 1972, p. 197. 21
Georges Lavau, Rºflexions sur le rºgime politique **de la France, in Revue**
franºãise de science politique, anu[XII (1962), no. 4, p. 832.
22 Aristjde Cjoabã, **Functia ideologicã a partidelor politice din societatea** capitalistâ actualã, Editura Politicã, Bucuresti, 1988, p. 80.
23 Harrv **Eckstein, Political Parties. Party Systems, în International Encyclopedia of the Social Sciences** (editor: David **L. Shills), vol. XI, The** MacMjllan and the Free Press, New York, 1968, p. 436-437.

serie de analjze ocolesc dependentele în care trebuie sã se afle par-tidele fatã de factorii care le determinã existenþa .ºi influenþa în socie-tate .ºi în stat etc., concentrându-se aproape exclusiv asupra irãsã-turilor sj intensitãþii competiþiei pentru puterea politicã. Aceastã deta.ºare conduce spre prezentarea sistemului de partide ca ansamblu de „actori" autonomi ai vieþii politice.

Pnn sisteme de partide, constituite în orice þarã în care î.ºi des- fãsoarã activitatea fie un singur partid, fie mai multe, înþelegem **totalitatea partidelor care actioneazã într-o perioadã datã si raporturile functionale fundamentale dintre acestea,** ce vizeaza asumarea responsabilitãþilor ce le sunt speciflce într-o anumitã etapã în sistemul politic .ºi în societate. Sistemul de partide include toate partidele existente la un moment dat într-o tarã, deoarece toate —indiferent de dimensiuni electorale sau parlamentare, de influenta în sfera puterii politice — se definesc printr- un numãr de trãsãturi esentiale comune, jar activitatea fiecãruia se reflectã în intensitãþi diferite asupra vieþii politice. De asemenea, partidele dinir-o þarã formeazã în totalitatea lor un sistem, deoarece fiecare partid — prin opþiunile sale doctrinare ºi programatice, prin raporturile în care inirã în lupta pentru putere, pentru exercitarea sau influentarea acesteja —î.ºi concepe si desfãsoarã actiunile tînând seama de particularitãtile celorlalte partide, de necesitatea ca sistemul politic sã funcþioneze astfel încât sã asigure echilibrul societãþii.

Esenþa partidului politic .ºi conþinutul sjstemelor de partide se dezvãluie .ºi mai deplin din prezentarea principalelor tipologii si clasificãri ale acestora.

2. CLASIFICÃRI ALE PARTIDELOR SI ALE SISTEMELOR DE PARTIDE

Tipologii ale partidelor. Sensurile variate airibujte notiunii de partid politic .ºi particularitãþile efective exirem de djferite pe care le-au consemnat sj le consemneazã partidele, din fiecare etapã .ºi din fiecare tarã, au generat o largã paletã de criterii de clasjficare a par-tidelor politice din lumea contemporanã. Dificultãtile de elaborare a unei tipologii exacte si exhaustive sunt substanþial sporite atât de complexitatea fenomenului în discuþie, cât .ºi de pozitijl angajante, ale cercetãtorilor.[24] eº în general

Literatura de specialitate dîn þara noastrã dîn perioada înterbelicã a grupat partidele dupã programul lor, apreciat drept „sufletul unui par-tid", în **partide de program integral, sau**

principiale, **.ºi partide de actiune mediatâ, sau** oportuniste.[25] Experienþa istoricã .ºi contempo-ranã aratã cã existã frecvente rupturi sau discrepanþe înire coerenþa teo-reticã, doctrinarã a programului unui partid sau a1 altuia si ceeaceaces-ta întreprinde efectiv, fãrã a anula importanþa opþiunilor docirînare.

Disciplinele politice contemporane au avansat, prin reprezentanþi din Europa de Vest .ºi Est, din America de Nord, mai multe clasifi-cãri, dintre care vom reda unele mai frecvent utilizate în iratate, cursuri universttare, monografii sau culegeri de studii. Ceea ce se desprînde din parcurgerea acestora este marea varietate de tipologii si dificul-tatea opþiunii în favoarea unora sau a altora.

In constituirea .ºi existenþa oticãrui partid — se susþîne în acest sens — se regãse.ºte de fiecare datã **un element predominant,** care permite o departajare în cînci mari categorii: **partide ideologice, partide personale, partide istorjce, partide de tendinte, partide de interese. Spaþiile dintre** partidele fundamentale enumerate pot fi, **si** de obicei sunt, acoperite de **„partide de legâturâ”.**[26]

Partidele ideologice îsi condi þionează rolul si functji le, întregul lor destin de o doctrjnã explicitã .ºi de o anumitã filosofle. Primatul ideologiei este motivat de faptul cã interesele materiale sau valorile pentru care militează nu pot fi prezentate într-o formã „brutã”, pre-cum si de aprecierea cã docirjna permite flecãrui partid sã se distingã de altele si sã-si eviden þieze relaþia prieten-adversar.

Partidele personale se creează în jurul unor personalitãti indi-viduale si beneficiazã de prestigiul si influenta acestora.

Partidele istorice izvorãsc, de regulã, dintr-un regim dispãrut .ºi, în unele privinþe, se aseamãnã cu partidele personale. În general, sunt limitate în timp, dispar aproape complet ca partide propriu-zise si se menþîn, mai ales, ca tendinte.

24 Ovjdiu Trãsnea, Câteva considerati **i asupra tipologiei partideJor politice, în** Analele Universitãtii Bucuresti, Seria: stiin þe politice ºi economice, anul XXI (1972), p. 107.

25 Dimitrje Gusti, **Partidul Politic. Sociologia unui sistem aJ partidului politic,** in Doctrinele partidelor politice, p.17-18.

26 Marcel Prglot, Sociologie politique, Dalloz, Paris, 1973, p. 440.

Partidele de tendinte îsi propun sã rãspundã modului de struc-turare a opiniilor unor largi categorii sociale, exigenþelor psihologice ale naturii umane si ceri nþelor democraþie i reprezentative sau semi-reprezentative. Tendint politice ar fi în numãr de cinci si ar putea sã formeze tot atâtea partide: liberal, conservator, reacþionar, radical si socialist.

Partidele de interese, promotoare ale intereselor proprii unei pãrþi a colectivitãþii naþiona1e, ar fi partide „de minoritãþi”, cu un rol politic mai degrabã **nefast** decât util, ftindcã ar reprezenta, pur ºi sirn-plu, un fel de dizidentã care ar urmãri nu atât sã participe la exercitarea puterii, cât sã obt o situaþie privilegiatã pentru catego-ria socia1ã în numele cãreia actionează. In anumite împrejurãri, aces-tea pot deveni majoritare þi pot sã-ºi asume responsabilitãþi generale penlru întreaga þarã. Acestea se structurează **în: partide cu bazã** nationalâ, prezente mai ales în statele cu mai multe naþionalitãþi, **partide cu bazâ religioasâ sau confesionalâ,** de regulã de inspiraþie catolicã, neoprotestantã, musulmanã sau inter-confesionalã creþtinã; **partide de clasâ,** mai ales muncitoresti, revoluþionare; partide **de interese materiale nemuncitoresti** ce au, de asemenea, caracter de clasã, dar apartin marii industrii, uneori proprietãþii financiare, cate-goriilor de mijloc, inclusiv tãrãnimea si se afirmã ca partide liberale, conservatoare, democrate, agrariene etc..[27]

Reprezentanþi ai sociologiei politice nord-americane au propus, printr-o lucrare de referintã, apãrutã în 1956 þi retipãritã în 1965, o tipologie care diferenþiazã partidele în funcþie de controlul exercitat asupra guvernãmântului, în gruparea **din interiorul** si **din afara pu-**terii politice. Aceastã clasificare ar scoate în evidentã unele trãsãturi fundamentale ale strategiilor politice adoptate de partide, care s-ar împãrþi în „detin ãtoare” þi „neposesive” de putere politicã, primele fiind înclinate spre tendinte conservatoare, iar celelalte predispuse sã lupte pentru schimbãri si reforme. Cele douã tabere opuse s-ar putea clasifica ºi în **„partidul de patronare aI posesorului” ºi „partidul de** principii **aI** opozitiei”.[28] Gradul de apropiere al partidelor faþã de putere le determinã sã punã accentul fie pe **interesele imediate,**

27 **Ibidem.** p.441-450.

28 Sigmund Naumann, **Toward a Comparative Study of Political Parties, lucr. cit.,** pAOO.

curente, fie pe **principiile fundamentale,** doctrinare. In acest sens, însã, se precizează cã distinctiile

mentionate se estompeazã tot mai mult dupã 1945, ca si deosebirile dintre **partidele de cadre ºi par-tidele de programe.** „Realitatea viet politice modeme — se conchide — oferã o imagine cu mult mai complexã decât sugereazã o simplã enunþare a partidelor de la putere ºi a acelora care nu sunt la putere, a partidelor de patronare ºº a celor de principii, a partidelor care au în vedere interesele operative si a acelora de doctrinã („Weltanschauung"), a partidelor de persona1itãti si a acelora de pro-grarne. Asemenea împãrþiri riguroase, dar cu totul imaginare, nu evidentiazã devenirea si încordãrile inteme ale unei democratii în acþiune. Viaþa partidelor politice modeme cuprînde de fapt un amestec înepuizabil aI tuturor acestor elemente si poate cã nu se pretezã la o clasificare rigidã".[29] În consecinþã, s-a propus o clasifi-care alcãtuitã dîn: **„partidul de reprezentare individualã",** de orientare liberalã, format din notabili; **„partidul de integrare demo**-craticâ", fãurit pentru prima oarã de socialisti, ca necesitate a democratiilor modeme de masã, partid ce îºi asumã o sferã tot mai largã de angajamente ºi rãspunderi ºi implicã individul în comunitate; **„partidul de integrare totalâ",** partid cu caracter atotcuprinzãtor, ce solicitã cetãþenil or supunere necondiþionatã, ce urmãreste cu precãdere puterea ºi exercitarea completã a puterii ºº acceptarea liniei sale politice.[30]

Folosirea criteriului structural-organizational si al numãrului de membri, ca factori esentiali în definirea partidului — pentru cã ar reprezenta „reflectarea unei strategii de cucerire a puterii"[31] — a con-tribuit la elaborarea unei tipologii de largã circulaþie, care distinge **partidele de cadre, creaþii** ºi urmase ale votului censitar, ºº **partidele de** masâ. In interiorul fiecãreia dîntre aceste douã ramificatii existã grupãri distincte si lor li se adaugã **partidele intermediare** sau **indi-recte.**[32]

Partidele de cadre nu urmãresc sã atragã un numãr ridicat de

29 **Ibidem, p.**[402].
30 **Ibidem, p.**[404].
31 David **Victoroff, L'univers politique, în Encyclopºdie de sociologie. Le Prºsent en question, Librairia Larousse, Paris,** *1975,* p257.
32 Maurice Duverger, **Les partis politiques,** p.84-9l.

aderenþi, ci sã reuneascã persoane influente, calitatea membrilor fiind mult mai irnportantã decât cantitatea. Persoane reprezentative sunt considerate acelea care dispun de prestigiu intelectual ºº moral sau de venituri necesare pentru a acoperi cheltuieli electorale si de altã naturã. Partidele de cadre sunt grupate în jurul comunitãt loca1e, în limitele circumscripþiilor, iar organizarea intemã a comitetelor este, de regulã, slabã, deoarece numãrul redus de membri nu solicitã o structurã fermã sau rigidã. Autonomia comitetelor locale faþã de conducerea nationalã este efectivã, iar grupãrile parlamentare si lide-rul partidului au un rol foarte important[33].

Partidele de masâ sunt caracterizate prin structuri organizatorice ferme, prin disciplinã, printr-un numãr mare de adepþi individuali care plãtesc cu regularitate o cotizaþie. Iniþial, acestea au reprezentat creatii ale partidelor socialiste. Asemenea inovatii au fost ulterior adoptate si perfecþionate de partidele comuniste si altele, iar dupã al doilea rãzboi mondial de anumite partide din tãrile în curs de dez-voltare. Structurile partidelor de masã urmãresc sã asigure finantarea campaniilor electorale pentru candidatii munci torilor, care nu au alte surse de sprijin material. În afara considerentelor menþionate, s-a urmãrit ca alegerea candidaþilor partidului ºi a cadrelor ce îl conduc sã constituie rezultatul vointei unei reprezentãri democratice a aderenþilor (sau sã creeze o astfel de imagine), exprimatã în congrese naþionale sau reuniuni locale. De asemenea, sedintele statutare, regu-late, ale tuturor organizaþiilor de partid au devenit un fel de „curs sera1" politic, destinat sã facã „educaþia civicã a maselor populare".[34]

Dacã partidele de cadre, tradiþionale, au rãspuns mai ales particularitãtilor conflictelor dintre aristocratie ºi burghezie, partidele de masã corespund, în principa1, deschiderii institutiilor politice reprezentative pentru întreaga populaþie, atrasã fãrã discriminãri materiale la vot si la alte forme de participare politicã. Totodatã, par-tidele de masã ºi-au creat, de regulã, un aparat permanent, specializat si ierarhiz at. Acest grup de „conducãtori interni" slãbeste poziþia grupãrii parlamentare. Astfel, se formeazã douã categorii de „sefi" —conducãtorii interni ai partidului si deputaþii — între care se pot

Maurice Duverger, **Sociologie des partis politiques, înº** Georges Gurvitch **(coord.), Traite de sociologie genºrale, tome I,** PUF, Paris,1963, p.[24].
ª **Ibidem,** p27.

declansa anumite dispute pentru putere, dispute care reflectã conflic-tul dintre membrii partidului

— care a1eº conducãtorii interni — si comunitatea mai largã de votanti — care alege deputaþii. Aderentii partidului sunt, în general, mai intransigenþi decât alegãtorii.[35]

Partidele indirecte au o situaþie intermediarã între partidele de cadre si cele de masã. Acestea recrutează, în primul rând, nu adepþi individuali, directi, ci însi formează comitetele de bază din reprezentanþi ai sindicatelor, ai societãtilor de ajutor reciproc, ai cooperativelor si asociatiilor de întelectua1i care sunt de acord sã acþioneze în comun în viaþa politicã. Aceste organisme desemnează candidaþii pentru a1egeri, coordonează, desfãsoarã si subventionează propaganda. Partidul Laburist dîn Marea Britanie a iniþiat această for-mulă care a fost preluată ulterior, mai mult sau mai puþin întocmai si de alte partide socia1iste, îndeosebi din tări sc andinave, din Belgia (înainte de 1940), de unele partide democrat-crestine. Astfel, aceste partide dispun de un mare numãr de aderenti care sunt înclusi in-direct. Spre deosebire de partidele de masã, adepþii nu aderã pro-priu-zis la un anumit partid, ci la o organizaþie socio-profesiona1ã, care are calitatea de membru colectiv ºº asigurã, în bunã mãsurã, funcþionarea partidului.[36]

Inspirându-se din tipologia pe care am prezentat-o, alþi specia1iºti au propus în deceniul al optulea o clasificare ce include: **partide electorale de** masâ[37] si partide **de aparat.**

Partidele electorale de masâ reprezintã rezultatul proceselor si transformãrilor dec1anºate în interiorul celor mai multe partide de cadre după al doilea rãzboi mondial. De fapt, asemenea mutaþii au început să se desfăsoare lent, o datã cu ascensiunea partidelor socia-liste, după introducerea votului universal si după integrarea acestora — cu diferite ponderi — în sistemul politic. Treptat, partidele de cadre si-au creat aparate relativ permanente pentru a desfãºura activitãþi politice si propagandistice eficiente, pentru a încerca Sa-ºi atragă votanþii, pentru a conferi partidelor o bază stabilă pentru un consens

ºIbidem, p28. 36 Ibidem, p26.
Vazi detalii la Anna **oppo, Partiti politici, loc. cit., p.**[705]-712.

cât mai larg. Diferenþa esenþială faþă de o serie de pa.rtide muncitoreºti constă în orientarea lor prioritară spre mobilizarea **alegâto-rilor, nu** a membrilor. Din punct de vedere organizatoric, partidele electorale de masă se aseamănă cu unele partide muncitoresti, dar spre deosebire de acestea nu constituie nici produsul, nici exponentul unei anumite forte sociale. De asemenea, nu-si propun nici să se apropie de o anumită clasă sau păturã socia1ã, ci urmăresc să obtină încrederea celor mai diverse categorii ale populaþiei. În acest scop, sunt propuse platforme ample ºi flexibile — dar ºº suficient de vagi din cauza caracterului atotcuprinzător —, care încearcă să ofere solutii dis-parate problemelor sociale. Dacă prin obiectivele pragmatice si de acþiune politică aceste partide tind să atragă cât mai mulþi alegători, participarea membrilor de rând la elaborarea platformei politice este formală.

Partidele electorale de masă se bazează pe cadre capabile să atragă votanti si să furnizeze mijloace economice pentru finantarea carnpaniilor electorale. Aceste partide acordă doar în mică măsurã atentie disc iplinei ºº acþiunii politice unitare a aderenþilor.

În tările occidentale si din „Extremul Occident", după expresia lui Mihail Ralea, puternic dezvoltate economic, cultural, tehnologic, social, se apreciază că în perioada postbelică, pe parcursul a două-trei decenii, majoritatea partidelor non-muncitoreºti au deven it partide electorale de masă, coexistând cu partide de aparate.

Partidele de aparate, de diverse orientări, au apărut mai ales după anii puternicului avânt economic ºi social înregistrat între anii 1950-1970. Pentru a se constitui ºi consacra, acestea au procedat la schimbări organizatorice si de strategie politică referitoare, în princi-pal, la: dezvoltarea profesionalismului politic la nivelele mediu si superior ale partidului; importanþa capitală dobândită cle cooptarea experþilor pentru a face faþă problemelor complexe ºi dificile; aprecierea participării „de jos" ca necesară doar pentru scopuri strict electorale; declararea superfluă a educatiei politice si morale a maselor.

După ce ritn-ºuri1e de creºtere economică au început să se diminueze, s-a considerat că preocupările pentru o amplă mobilizare socială ºi politică nu mai sunt la ordinea zilei. Cerinþa prioritară a noii etape consta în stabilizarea raporturilor sociale ºi în preocupări de a se ajunge la definirea relativ acceptabilă a regulilor de convieþuire socială si, implicit, la diminuarea participării politice de masă în favoarea specialistilor. Obiectivul centra1 al partidelor — devenit inte-grarea forþelor sociale în sistemul politic — se asocia cu eforturi de a stabiliza situaþia socială ºi a diminua apelul forþelor po1itice la interese aparþinând doar unei grupări determînante prin orientarea spre „interese naþionale", spre va1ori genera1-democratice, general —umane ºi general-

acceptabile.[38]

Specia1iºtii în ºtiinþe politice susþin cã în multe þãri occidentale procesele de transformare în sensul menþionat ar fi cuprins toate par-tidele principale — inclusiv Partidul Comunist Francez ºº Partidul Democratic al Stângii din Italia —, fãrã ca formatiunile electora1e de masã sau trãsãturile acestora sã disparã în întregime.

Partidele din târile în curs de dezvoltare prezintã caracteristici asemãnãtoare sau identice, dar ºi deosebiri fundamentale faþã de par-tidele „europene" sau „americane". În general, partidele Iiberale sau conservatoare se aseamãnã cu partidele de cadre traditiona le, bazân-du-se pe notabilitãti. În partidele de masã, conducãtorii a1cãtuiesc o grupare relativ distinctã de membrii de rând, dar „cercul interior", „de sus", rãmâne mai deschis, încât unii dintre adepþii „de jos", de la bazã, pot sã înainteze spre vârful „piramidei". Totusi, în prîncipal, cadrele din „linia întâi" dispun de o pregãtire intelectualã situatã la nivelul societãtilor mod erne, în timp ce membrii de rând se af1ã mult mai aproape de stadiul societãtilor arhaice. Încadrarea în partide dupã nevoile si particularitãþi1e sistemelor politice contemporane se imp1eteºte cu structuri traditionale, precum fraternitãþi tribale, rasiale, atasamente feudale, religioase º.a. care, mai ales la sate, tind sãjoace un rol primordial. De asemenea, se apreciazã cã personalizarea pu-terii la nivelul liderului este, în principiu, mai accentuatã decât în celelalte tãri ale lumii, încât partidele apar ca fiind formate în jurul unui om.[39]

Cauze sociale si politice nationale siisau internationale specifice au impus ºi impun în momente istorice precise o anumitã conflguraþie a pluralismului de partide pentru uri timp, apoi modificarea acestui

38 **Ibidem,** p.7O8-71O.

Maurice Duverger, **Sociologie des partis politiques,** p.3i-32.

tablou ºi apariþia de partide cu noi caracteristici. Tipuri diverse de partide au coexistat ºº coexistã în interiorul fiecãrui sistem pluralist, fãrã ca o categorie de partide sã genereze prin sine însãºi o alta, care sã reprezinte consecinþa nemijlocitã sau exclusivã a celei precedente.

În clasificarea partidelor este deosebit de important sã ºtim ce înterese, idealuri si valori îºi propun sã apere, sã promoveze ºi sã susþinã acestea, pe cine reprezintã, care este perspectiva istoricã a activitãtii lor, ce opþiuni programatice îºi formuleazã ºº în ce raport se aflã acestea cu acþiunea politicã, mai ales când detin puterea politicã. Practic, conotatia comunã — extrasã din îndelungate ºi variate experienþe istorice ºi naþionale si ratificatã de acestea — identificã aproape automat un anumit partid politic cu un curent determînat cle gândire politicã si practici politice, în genera1, inconfundabile în spi-rit: partidele liberale cu doctrina libera1ã; partidele conservatoare cu doctrina conservato are; partidele democrat-crestine c u doctrina democrat-crestinã; partidele islamice cu doctrina islamicã; partidele þãrãniste, foste agrariene, cu doctrina traditionalã a acestor forþe politice, adusã treptat „la zi", cu unele modificãri impuse de dimi-nuarea ponderii populaþiei satelor si de necesitatea de a-si crea organizaþii ºi a-ºi recruta adepþi ºi susþinãtori si din oraºe; partidele socialiste si social-democrate cu doctrina „socia1ismului democratic" sau a „socialismului etic"; partidele comuniste cu doctrina marxistã; partidele ecologiste — recent apãrute — cu eforturile de cristalizare a unei ideologii specifice º.a. ,4O

Cât priveºte noþiunea de sistem de **partide,** în prezent aceasta este consideratã decisivã pentru înþelegerea esenþei ºi distîncþiilor dintre sistemele politice contemporane, pentru evaluarea modului în care se înfãptuieste accesul la putere ºi pentru precizarea beneficia-rilor preferenþia1i ai acesteia.

Criteriul fundamental pentru stabilirea tipologiei sistemelor de partide îl constituie numãrul de partide — unul sau mai multe — ºi,în funcþie de acest factor, se disting sisteme **pluraliste** ºº **sisteme cu partid unic.**

Sistemele pluraliste sunt formate dintr-un numãr restrâns sau foarte mare de partide care concurează pentru exercitarea si

40 Detalii dîn aceastã perspectivã vom oferi când vom prezenta funcda de elabo-rare de programe ºi de difuzare a ideologiiloi si doctiinelor.

menþinerea, preluarea sau influenþarea puterii politice. Sistemele cle partide pluraliste din lume se aseamãnã în multe privinþe, dar se ºl deosebesc prin unele trãsãturi, ceea ce constituie temei de clasificare în diverse moduri, având în vedere cã partidele constituie realitãþi complexe atât în spaþiu, cât ºº în timp. Pentru a le clasifica, acestea tre-**buie** plasate **în mediul social în care au apârut,** în ansamblul naþional din care fac parte, inclusiv în istorie. Dintre tipologiile pro-puse, cele

mai acceptate ºº cu circulaþie mai largã — deºi nu lipsite cle neajunsuri — sunt acelea care grupeazã sistemele plura1iste — efectiv competitive — în „sisteme **bipartidiste”** ºi „sisteme **multipartidiste”,** îiecare având propriile subdiviziuni. Aceastã clasificare are ca punct central de pomire caracterul concurenþei ºi luptei pentru putere.

Sistemele bipartidiste sunt alcãtuite din mai mult de douã par-tide, dar numai douã partide sunt mari — prin influenþa electoralã ºi prin numãrul de deputaþi în parlament — si participã prin rotaþie la exercitarea puterii de stat. Bipartidismul — sau dupã expresii mai nuanþate „sistemele bipartidiste de fapt” ori „sistemele paradualiste” nu indicã numãrul total de partide dintr-o þarã, ci reprezintã o noþiune care s-a încetãþenit prin traditie si redã sintetic trãsãturile principale ale sistemului pluralist cu douã partide putemice. Exemplele cele mai reprezentative sunt: Marea Britanie, Statele Unite ale Americii, Canada, Australia, Noua Zeelandã. În aceste þãri, fiecare dintre cele douã partide tinde sã devinã singur majoritar sau aproape majoritar în parlament si astfel sã preia exercitarea puterii guvemamentale.

Sistemele bipartidiste au cunoscut mai multe variante, iar în prezent se structurează în câteva categorii, astfel:

— **sistemele bipartidiste „pure” sau „integrale”,** în care doar douã partide mari acced altemativ, la anumite interva1e, la putere. Cazurile cele mai tipice le constituie sistemele de partide din Marea Britanie, S.U.A., Canada, Noua Zeelandã;

— **sistemele bipartidiste „imperfecte” sau cu „douã partide si jumâtate” se** caracterizează prin faptul cã unul dintre partidele marº are nevoie pentru a forma guvemul de sprijinul unui al treilea partid, cu o înfluentã electoralã si parlamentarã mult mai slabã decât a primelor douã.[41] Cazurile cele mai tipice le reprezintã sistemele de partide din Germania, Australia, Austria.

41 Jean Charlot, Les **parties politiques, ed. a** II-a, Librairie Aîmand Colîn, Paris, 1971, p. 232-233.

Sistemele multipartidiste reprezintã acea categorie de sisteme pluraliste de partide ce se caracterizează prin numãrul mare de par-tide ce luptã pentru putere ºº participã la exercitarea puterii, prin forþa electoralã si parlamentarã mai redusã a primelor douã partide (decât în sistemele bipartidiste), care, împreunã depãºesc sau nu depãºesc întotdeauna 50% din optiunile electoratului. Partidele cele mai mari controlea.zã fiecare cel mai frecvent între 20-40% din voturi. Deci, dacã în sistemele bipartidiste unul dintre partide deþîne, de regulã, majoritatea electoralã, în sistemele multipartidiste un partid atinge majoritatea extrem de rar, în mod excepþional. De aceea, în exercitarea principalelor funcþii ale sistemului politic, în lupta pentru asumarea puterii ºº a responsabilitãþilor în stat „conteazã” mai multe partide care, în general, cu greu cad de acord asupra directivelor de guvernare. De asemenea, coaliþiile se destramã frecvent înainte de încheierea legislaturii, fenomen ce atrage instabilitate de guvemare, a1egeri parlamentare anticipate sau „intercalate”,[42] confruntãri ideo-logice mai intense si dezbateri mai putemice, doctrinare ºi propagan-distice, între mai multe partide.

Acest sistem de particle este cel mai rãspândit în Europa de Vest, multipartidismul fiind propriu Franþei, Ita1iei, Belgiei, Olandei, Elveþiei, Suediei, Norvegiei, Finlandei, Danemarcei, Irlandei, Portugaliei (dupã aprilie 1974), Spaniei (dupã moartea lui Franco) si a1tor tãri în care pluralismul accentuat de partide s-a consacrat ca o trãsãturã definitorie si durabilã a sistemelor politice. În perioada interbelicã, sisteme multipartidiste au fost prezente ºº în state din Europa de Est, iar acestea se reconstituie dupã anii 1989-1991.

Sistemele multipartidiste contemporane se deosebesc unele de a1tele atât prin criteriile care se referã la varietatea pluralismului de partide, cât si prin **diferenþele de funcþionare** pe care le imprimã sis-temelor politice în care acþioneazã partidul sau partidele cu rol pre-cumpãnitor în exercitarea puterii politice. Din aceastã perspectivã, a fost avansatã clasificarea sistemelor multipartidiste în sisteme **cu partide dominante de guvernâmânt ºi sisteme multipartidiste echilibrate.**

42 Alegerile anticipate marcheazã sfârsitul unei legislaturi înaînte de termen si începutul alteia. Alegerile „intercalate se organizeazã pe parcursul unei legislaturi, iar la sfârsitul aces teia au loc ategeri normala care inaugurează o nouã tegislaturã.

Partidul dominant de guvernâmânt a apãrut înainte sau imediat dupã a1 doilea rãzboi mondial într-o serie de tãri — Ita1ia, Suedia, Norvegia, Islanda, Danemarca, Franþa în anii Republicii a v-a, India ºº — ºi continuã sã existe. Prin înf1uenþã, prin pozitiile si rolul cen-tral ocupate în societate ºi în stat, acesta impune sistemelor politice principalele caracteristici si le conditionează hotãrâtor

dinamica. Partidul dominant de guvernãmânt surclaseazã rivalii sãi pentru o lungã perioadã ºi îºi pune amprenta — prin doctrina si stilul sãu de conducere — asupra întregii natiuni, deoarece beneficiazã de rezultate constante, în serie, de aproximativ 30-38% sau 40% din electorat, rezultate ce se asociazã cu o accentuatã ºi persistentã inega1itate în raport cu urmãritorii cei mai influenti.[43] Forþa de a se impune în prin-cipalele instituþii de guvernãmânt îi permite sã-ºi reducã adversarii politici la roluri minore, aceºtia neputând sã preia puterea politicã decât în situaþii de excepþie si, de regulã, pentru interva1e scurte (rivalii sãi, patru sau cinci, nu reunesc individual decât între 10-20 % din voturi sau chiar mai puþin). Dacã adversarii sãi reusesc sã se coalizeze, î1 pot însã îndepãrta de la putere.

Sistemele de partide „echilibrate” se definesc succint prin absenþa unui „partid mare” ºi prin rolurile active, ce conferã întregului sistem atributele esenþiale, ale câtorva partide de nivel mediu, precum si cele ale unui numãr de „partide mici”. Raportul de forte dintreºcipalii protagonisti se caracterizeazã printr-un relativ echilibru si printr-o relativã stabi1itate a influentel or lor politico-socia1e si elec-torale. Aceastã constanþã în timp este determinatã atât de o anumitã sta-bilitate a rezultatelor electorale, cât ºº de mentine rea la aproximativ aceiaºi parametri a diferente lor dintre partide în acest plan. În sistemele de partide din aceastã categorie, cele mai putemice organizaþii deþin, de regulã, 25-30% sau puþin peste 30% din voturile corect exprimate.

Sistemele de partide ale tãrilor incluse în aceastã categorie —Belgia, Olanda, Finlanda, Elveþia, Israel, Portugalia s.a. — prezintã atât sensibile evolutii asemãnãtoare sau apropiate, cât si diferente evi-dente.[44]

Sistemele cu partid unic sunt sisteme necompetitive, în cadrul cãrora pluralismul de partide lipseste complet sau este substantia1

Vezi detalii în Constantîn Nica, **Evolutii contemporane ale sistemelor mul. tipartidiste vest-europene, în Sistemul politic aI capitaiismului contemporan,**
Editura Politicã, Bucuresti, 1984, p.[165]-[176].

,º,º **Ibidem, p.l76-l82.**

restrâns ºi controlat prin mijloace politice ºº juridice. În cadrul aces-tora, numãrul de partide ºi relatiile dintre acestea devin criterii înope-rante, locul acestora fiind luat de natura partidului unic, naturã ce se defineste, cu precãdere, prin ideologia ºi organizarea intimã a1e par-tidului.

Partidul unic — caracterizat prin eliminarea oricãror parteneri sau adversari — întruneºte proprietãþi ale sistemului de partide, întrucât monopartidismul reprezintã partidul care se comportã ca sistem. Absenþa completã a plura1ismului de partide poate avea douã motivaþii: instituirea unor interdictii normative exprese, siuaþie pe care practica o consacrã cel mai frecvent; alte partide îsi încetează de la sine orice activitate sau, într-o perioadã datã, nu se constituie nici un a1t partid, altemativã mai a1es ipoteticã.[45]

Partidul unic este o creaþie „de sus” sau „din afarã”, iar guvemanþii **îi** a1ocã numeroase ºº complexe sarcini într-o perspectivã voluntaristã, ceea ce face ca eficacitatea sa sã fie invers proportionalã cu functiile si rolurile ce-i sunt atribuite. De asemenea, prezenþa par-tidului unic se asociazã cu guvernarea autoritarã a societãþii de cãtre o oligarhie sau cu asumarea puterii personale.

Natura partidului unic diferã, dupã cum este vorba de sistemul fascist, de sistemul existent în unele þãri în curs de dezvoltare sau de sistemul comunist.

Sistemul fascist motivează monopartidismul prin excluderea principiului liberal si democratic al neutralitãþii politice a statului si prin înlocuirea acestuia cu acela al statului „purtãtor de idealuri”.

Sistemul existent în târile în curs de dezvoltare este justificat prin necesitatea unitãtii de acþiune a tuturor fortelor sociale, indife-rent de statutul material, pentru a-si mobiliza eforturile în vederea consolidării independenþei politice ºi a depãºirii subdezvoltării.

Sistemul comunist susþine cã într-o societate în care antagonis-mele dintre clase dispar, prezenþa pluralismului de partide este un non-sens; organizarea structurilor sociale si unanimitatea de opþiuni si

de aspiraþii ale cetãþenilor impun, ca soluþie adecvatã si necesarã,
partidul unic. Sistemul comunist se subdivide în sistemele constitu-ite doar **din partidul** comunist, situaþie istoricã întâlnitã în fosta Uniune Sovieticã, în Albania, Iugoslavia, România, Ungaria, si sis-**temele cu partid hegemon.**

Sistemele cu partid hegemon — prezente în þãri precum Polonia,

Jean-Marie **Denquîn, Science politique, ed.** a IV-a, PUF, Paris,1992, p.[362].

Bulgaria, Cehoslovacia, Germania de Est, care au funcþionat de la sfârºitu1 deceniului al cincilea ºi până în deceniul nouã a1 secolului nostru — sunt definite de specia1isti ca fiind la jumãtatea

drumului „între sistemele cu partid unic si sistemele cu partid dominant, deoarece în afara partidului comunist, cu rol central sau „hegemon", mai există unul sau câteva partide democratice. Astfel, au supravieþuit: Uniunea Populară Agrară (în Bulgaria); Partidul Socialist Cehoslovac, Partidul Popular Cehoslovac, Partidul Renasterii Slo vace, Partidul Libertăt (în Cehoslovacia); Uniunea Crestin Democrată a Germaniei, Partidul Liber Democratic al Germaniei, Partidul Democrat Tărănesc (în fosta R.D. Germană); Partidul Tărănesc Unit si Partidul Democratic (în Polonia). Dacă ar fi fost greºit să se considere aceste sisteme de partide ca fiind multipar-tidiste, tot la fel de inexacte s-au dovedit si poziþii1e autorilor care au susþînut că partidele democratice, cu roluri reduse, au fost pseudopar-tide nesemnificative ºi incapabile să influenþeze efectiv corpul socia1 º1 unele instanþe ale sistemului politic. Partidele politice cooperante cu partidul comunist au ocupat unele posturi de conducere ºº aclministrative, au participat la elaborarea liniei politice, mai ales în legăturã cu grupările pe care le reprezintă, s-au preocupat de for-marea opiniei publice politice printr-un aparat de propagandă.[46] De asemenea, au asigurat tranziþia paºnică la democraþie, au păstrat ºi acumulat o anumită experienþă în confruntarea politică civilizată.

Diferentierile — variabile ca origine ºº profunzime — proprii oricărei societăþi îºi găsesc, de regulă, expresia politică în unele forme de pluralism de partide, care constituie o conditie necesară si utilă pentru un anumit control asupra sistemului de exercitare a pu-terii politice, pentru eliminarea tentativelor unor grupări politice de a monopoliza principalele funcþii în stat, pentru a curma încercările unor lideri de a acapara puterea pe viaþă — ºi mai grav! —º de a urmări să transmită prin „moºtenire" prerogativele-cheie dobândite la un moment dat. Esential a fost si rămâne ca pluralismul de partide din lume — dincolo de clasificările ºº tipologiile pe care le înregistrea.zã — să deschidă canale politice efective si eficiente pentru exprimarea si soluþionarea obiectivelor nationale si sociale proprii populaþiei din fiecare þară în fiecare moment istoric.

46 Jerzv J. Wiatr, **11 Partito egemone nei sistemi comunisti, în Sociologia dei partiti politici (A cura di Giordano Sivîni), Societa** editrice 11 Mulino, Bologna, 1971, **p.2O6-2l5º Idem, Essays in PoliticaI Sociology,** The Polish Academy of Sciences Press, Wroclaw —Warszawa — Krakov — Gdansk, 1971, p.[47] siurm.

3. ROLURI SI FUNCTII ALE PARTIDELOR

, ,

Sistemele de partide contribuie decisiv la amplificarea functiilor de conducere ºº organizare socială, de participare a cetătenilor la viaþa politică, de influenþare conºtientă a evolutiei întregii societăþi. Partidele urmăresc să soluþioneze principalele probleme cu care se confruntă fiecare þară, îmbinând metodele de guvernare specifice democraþiei reprezentative cu mijloacele de coercitie conforme actelor normative în vigoare, să dirijeze si să controleze dinamica societăþii în spiritul anumitor valori si id ea1uri proprii întregii naþiuni sau doar unor forþe ºi grupări sociale din interiorul acesteia.

Stiinþele politice nu au elaborat o listă firiită' atotcuprinzătoare, a funcþiilor pe care le îndeplinesc partidele în lumea contemporană, deoarece acestea sunt si vor rămâne foarte diferite atât datorită particularitătilor sis-temelor politice, cât si traditiilor pluralismului din fiecare tară. Ne vom rezuma la acele alributii care sunt cele mai strâns legate de lupta pentru pre-luarea, penlru exercitarea **ºi** menþinerea puterii politice.

a. Funcþia de elaborare de doctrine, ideologii ºi programe politice. Aproape fiecărui tip de partide îi este proprie o anumită doc-trină politică, o anumită ideologie. In activitatea pe care orice partid o desfăşoară, un loc important îl deþine, de regulă, elaborarea si pro-movarea ideologiei sa1e politice,[47] a concepþiei proprii despre orga-nizarea socială ºº politică ºi, pe această bază, îmbogăºirea politică a doctrinei specifice,[48] fundamentarea programului politic.[49] Funcþia

ºº **Ideologia politică reda radunea de a ft a** unei **categorii de partide dîntr-o** tară sau dintr-un număr de tări într-o perioadă istorică. Ideologia conferă o relativă permanentă trăsăturilor si **opþiunilor unui partid. Ideotogia politică raþionalizează notînete, vatorde si** rolurile social-politice ale unei forþe sociale în jurul câtorva principii fundamentale si oferă o explicaþie partînică despre societate si identifică obiectivele sistemului ei politic [Franºois Châtelet (sous ta direction **de), Histoire** des **ideologies, tome** 3 **Savoir et Pouvoir du XVIII au XX.e siecle, Editions** Hachette, Paris, 1978, p. 1 11.

48 Doctrina politică reprezîntă un „ansamblu de teze articulate, cie regulă, pe baza unui

principiu uniftcator, care întrupeazã, apreciazã si tinde sã orienteze realitatea politicã, în lumîna unor va1ori care exprimã opþiuni ideotogice" **(Micã enciclopedie de politologie, Editura** Stiintiftcã si Enciclopedicã, Bucuresti, 1977, p. *145).*

'º **Programul unui partid politic** constituie, în esentã, ansamblul teoretic de obiective ºi proiecte formulate de acesta pe baza opþiunilor sale doctrinare ºi ideolo-gice, ce urmeazã sã fte înfãptuita, într-o mãsurã sau alta, pe termen scurt si/sau mediu, în general, programui politic refiectã ratiunea de a fi a unui partid într-un moment sau într-o perioadã determinate si într-o anumitã tarã. In interiorul aceleiasi categorii de partide, programete diferã de la un partid 1a attul ºº de la etapã la alta (veZi si un punct de vedere apropiat ta Aîistide Cioabã, **Functia** id eologicã **a partidelor politice din societatea capitalistã actualã, Editura Politicã, Bucuresti, 1988, p. 80-91).** de elaborare de programe ºi ideologii asigurã coeziunea de opþiuni în interiorul partidului, împiedicã multiplicarea exageratã a tendinþelor în cadrul aceleiasi forþe politice, contribuie la o anumitã simplificare si stratificare a obiectivelor politice, simplificare cu consecinþe pozi-tive pentru funcþionarea sistemului politic, pentru orientarea mai uºoarã ºi mai corectã a alegãtorilor, pentru facilitarea constituirii de majoritãþi guvemamenta1e stabilite în jurul unui program de acþiune ce include, dupã caz, elemente din una sau mai multe doctrine pro-movate de partide. Avantajului amîntit se cuvine sã-i precizãm ºi unele impedimente, potenþia1e sau efective, ºº anume cã absenþa nuanþelor doctrinare sau programatice ar putea îngrijora pe unii cetãþeni ººi ar face dificilã constituirea guvernelor de coaliþie, exem-plele numeroase de lungi ºº laborioase negocieri reprezentând dovezi concludente.

Functia de elaborare de doctrine ºi programe politice, realizatã de elementele cele mai pregãtite ºº mai active ale partidelor, sintetizeazã
— într-o formã coerentã ºi într-un ansamblu închegat, relativ siste-matizat ºº intel igibil — principalele componente politice, sociale, morale, artistice care reflectã trãsãturile, preocupãrile ºi tipurile de comportament politic ale grupãrilor sociale. Aceastâ functie desem-neazã o gamã largã de fenomene, de laturi teoretice ºi acþionale ce caracterizeazã rea1itatea politicã — prezentã sau viitoare — din fiecare þarã ºº presupune îndeosebi: formularea sistematicã ºi specificã a intereselor naþionale ºji a preocupãrilor fundamentale a1e forþelor sociale din interiorul acesteia; determinarea obiectivelor strategice si precizarea directiilor de actiune în vederea atingerii scopurilor pro-puse; preocuparea pentru formarea si dezvoltarea culturii politice, a conºtiinþei civice a populaþiei; motivarea teoreticã sistematizatã a întregii activitãþi pe care un partid o iniþiazã.

si

Studii recente, datorate specia1iºti1or din þara noastrã , de peste
hotare, disting trei forme principale de manifestare a acestei funcþii. Una dintre ele se referã la redactarea de programe ºº platforme politice, ori a unui discurs politic coerent si sistematizat, ce imbinã o structurã de idei ºº opþiuni cu valoare generalã ce se materializeazã într-o teorie filozoficã si ec onomicã, într-o structurã de obiective ce precizeazã ansamblul ºi sensul acþiunilor capabile „sã orienteze si sã producã schimbãrile sociale implicate de procesul îndeplinirii scopurilor politice declarate"[50]. O alta vizeazã propaganda politicã, actiune la fel de indispensabilã partidelor, în virtutea calitãþii lor de agenþi ai

50 Aîistide Cioabã, **op.cit., p.8i.**

vieþii politice, fiindcã inoculeazã în constiinta indivizi1or ºi a grupurilor socia1e concepþiile politice, antreneazã masele la viata politicã, facilitezã formarea de opinii, convingeri, de motivaþii ºi disponibilitãþi conºtientizate de participare politicã. În sfârsit, mai existã si o formã instrumenta1ã, când partidele se axeazã pe acþiunea politicã nemijlocitã, concretã. In aceastã situaþie, desi dimensiunea teoreticã pare absentã, ea este „implicatã în structura si fina1itatea acþiunilor, ca instrumentul însusi de valorificare ºi înfãptuire a lor"[51]. Aceastã ipostazã se limiteazã la reproducerea prîncipalelor teze pro-gramatice, fãrã sã se urmãreascã dezvoltarea corespunzãtoare a teoriei în conformitate cu anumite schimbãri din societate.

Între condiþiile ºº problemele din fiecare þarã, pe de o pa.rte, ºi funcþia programaticã, doctrinarã a partidelor, pe de altã parte, a exis-tat ºi existã o anumitã unitate. Aceastã unitate sau corespondentã a determînat si determinã partidele sã-si dezvolte ºº sa-ºi adapteze doc-trinele, sã-si realizeze programele ori sã-si ado pte altele noi. Astfel, în raport cu profundele mutatii economice, tehnico-stiinþifice, sociale, morale din lume în perioada postbelicã, în ultimele decenii toate categoriile de partide au desfãºurat intense preocupãri de „adu-cere la zi" a gândirii lor social-politice.

Partidele liberale si-au extras cele dintâj elemente teoretice ale programelor lor din ideile politice ale revolutiei din Anglia (1642-1649). În mod deosebit, sursele spirituale ale acestor partide s-au aflat în scrierile lui John Locke — promotor al „liberalismului aristocratic" —, în iluminismul ce a precedat ºº a pregãtit revoluþia francezã (1789-1792), în opera lui Charles Montesquieu.

Principiul libertãtii în toate domeniile a prevalat în Statele Unite dupã procla-marea independenþei, iar în Europa, dupã revoluþia francezã, care a redactat Declaraþia drepturilor omului ºi ale cetã þeanului pânã la sfâr-ºitul primului rã.zboi mondial s-au impus prîncipiile democraþiei modeme. Neoliberalismul — apãrut în perioada interbelicã — ºi-a pier-dut, faþã de liberalism (pe care în unele privinþe îl contestã, iar în altele îl completeazã sau îl preia ca atare), caracterul oarecum providential si exclusivist al punctelor de vedere enunþate. De asemenea, si-a atenuat, în sens dialectic si isto ric, din apologetism, în favoarea unei anumite „modestii", fiindcã — mai ales în faza de început — nu

51 **Ibidem,** p. 104-105.

mai promitea „cea mai bunã" organizare politicã ºº econo-mico-socialã, ci doar rãul „cel mai mic"[52]. Principiile de bazã ale neolibera1ismului, care au cãlãuzit activitatea partidelor liberale aproximativ o jumãtate de secol, se referã la: intervenþia statului în economie si în viata socialã, pentru a pune capãt hegemoniei libertãtii de acþiune; tezele „ega1itãþii de sa nse", care se substituie acelora referitoare la libertate; „solidaritatea de interese", care diminueazã individualismul; politica socialã, deosebit de activã, a statului; „revi-ta1izarea" democraþiei reprezentative prîn atragerea sistematicã a experþilor.

Aniversarea bicentenarului independenþei Statelor Unite ale Americii si, mai ales, a revolutiei din Franþa a oferit partidelor liberale prilejul de a deschide, înainte ºi dupã 1980, ample dezbateri. In acest context, neoliberalismul a fost criticat de adepþi pentru caracterul sãu excesiv pragmatic, oarecum evaziv, ca ºº pentru cã libertatea — ca ideal, ca va1oare, ca aspiratie — a fo st preluatã cu mai mult succes de a1te forþe politice.[53] Principa1ele reconsiderãri a1e neolibera1ismului recent, întreprinse de partide liberale, de personalitãþi apropiate aces-tora, se referã, în esenþã, la dezicerea de teze ºº practici adoptate mai a1es între cele douã rãzboaie mondiale, pãstrate în programe politice pânã în deceniul al optulea ºi în „redescoperirea vita1jtãtii" unora din-tre temele liberalismului clasic: reprivatizãri, diminuarea politicii sociale de sprijinire a celor cu venituri modeste, acreditarea ºomajuiui ca o „fata1itate", pentru acest sfârsit de secol ºº început de mileniu, pentru multe tãri s.a.. Aceastã „aducere la zi" prin întoarcerea la idei vechi explicã unele dintre contradicþiile permanente ºº accentuate ce au strãbãtut si strãbat opþiunile programatice ale partidelor libera1e. „În mãsura în care liberalismul apare ca filozofie a burgheziei — apre-ciazã un cunoscut specia1ist în problemã — el nu asigurã decât liber-tatea acestei clase si este adversarul liberalismului prin care non-burghezii (...) cautã sã-si întemeieze libertatea".[54]

Partidele conservatoare, cele dintâi adversare politice ale liberalismului, si- au elaborat primele programe inspirându-se din gândirea

52 Maurice Flamant, **Le Libºralisme,** PUF, Paris, 1951.

Jean Touchard, **Histoire des idºes politiques, tome** 11, PUF, Paris, 1967, p.[518].

Felix **Pontail, La pensºe politique depuis Montesquieu, Editions** Sirey, Paris, 1960, p.l29.

lui Edmond Burke (1729-1797), autor al **lucrãrii Reflectii asupra Revolutiei în Franta, apãrutã** în 1790, în care este combãtut vehe-ment acest eveniment de o deosebitã importanþã din istoria umanitãþii. Doctrina partidelor conservatoare se întemeia la origîne pe câteva postulate: „ordine naturalã" în societate; inegalitate natu-ralã între oameni; rolul traditiei pentru asigurarea continuitãþii civilizatiei; efectele binefãcãtoare a1e stabilitãtii si „riscurile" progre-sului ºa. º Conservatorismul, un ansamblu de idei ºº practici politice situate la dreapta liberalismului, se opune tuturor sistemelor de gândire de la stânga sa.

Eforturile de primenire a programelor acestor partide, desfãsurate mai ales dupã 1950, se vor concretiza în gândirea neoconservatoare, care si-a propus sã reîntoarcã societãtile occidentale la „vechile va-lori" si sã îmbine devotamentul fatã de trecut ºi de legile nescrise ale acestuia cu interesul pentru prezent. Programele neoconservatoare sunt caracterizate de un spirit pragmatic deosebit, ce le permite sã serveascã diverse regimuri politice, sã-ºi menþinã sau Sa-ºi sporeascã uneori înfluenþa în opinia publicã. Coordonatele definitorii ale neo-conservatorismului sunt preferinþele pentru mecanisme spontane de dezvoltare economico-socialã ºi reprivatizãri; teoria „statului unio-nal"; lupta impotriva impozitelor progresive pe venituri; implicarea fãrã precedent a bisericii în viaþa politicã s.a..[56] Ceea ce trebuie, de asemenea, retinut este faptul cã preocupãrile de reelaborare a pro-gramelor au coincis cu prezenþa la putere, timp de peste un deceniu, a partidelor ce îmbrãtiseazã aceastã doctrinã în multe tãri, îndeosebi S.U.A. (din 1980 pânã în 1992) ºi Marea Britanie (din 1979 ºi pânã la alegerile din 1997).

Putemica ofensivã a neoconservatorismului — ca doctrinã si ca acþiune politicã — nu s-a prezentat sub forma pur ºi simplu a unei reîn-toarceri la trecut. Dimpotrivã, a þinut sã propunã prompt rãspunsuri cât mai moderne, la zi, la nivelul autoritãþii publice, al organizãrii economice si socia1e, formulate din perspectiva filosofiei liberei întreprinderi, a reactivãrii noþiunii ºº fenomenelor de risc în societate.

Le Nouveau Conservatisme amºricain, f.e., Paris, 1982, p. 6-7.

56 Vezi deta1ii: Guv Sorman, **La revolution conservatrice americaine, Librairie** Arthime Favard, Paris, 1983: Idem, L'Etat **minimuttt, Albîn Michel, Paris, 1985.**
Astfel, a avut loc, mai ales acolo unde partidele conservatoare s-au menþinut la conducere, o concentrare puternicã a producþiei ºi a con-trolului asupra fluxurilor fînanciare din partea proprietarilor indivi-duali. În felul acesta si-au fãcut apariþia adevãraþi potentaþi economi-ci, aproape de necontrolat de autoritâþi sau capabili sã neutralizeze în bunã mãsurã inf1uenta institutiilor publice. Respectivii, deþinãtori de întreprinderi, bãnci, sisteme de comunicaþii modeme, de transporturi, de sisteme editoriale, se transformã în adevãrati factori de decizie si de putere politicã.

Partidele democrat-crestine, care întreþîn raporturi apropiate cu biserica, , tat un timp doctrina si si-au alimen , programele dintr-o anumitã ideologie religioasã. De asemenea, de la întemeiere s-au crista-lizat ca miscãri politice si curente de opinie ºi de gândire ostile par-tidelor „laice". Partide traditiona liste prin origine, acestea s-au indi-vidualizat în sistemele de partide ºi în viaþa politicã prin preocupãri de a se manifesta ca „a treia forþã" — situatã între partidele liberale si conservatoare, pe de o parte, ºi partidele nordiste, pe de a1tã parte —ºi de a propaga o „altã cale" de organizare socialã.

Dupã 1945, aceste partide dobândesc trãsãturi „modeme", mai ales ca urmare a deconfesionalizãrii lor, ceea ce le-a atras denominatiunea de „a doua democraþie creºtinã". Viziunea lor politicã este axatã pe apãrarea societãtii „liberale" ºi „pluraliste", întemeiatã pe „economia de piaþã" ºÎ pe realizarea profitului prin intermediul întreprinderilor private, pe promovarea unor reforme în ceea ce priveºte economia, cultura, moravurile, educaþia º•a.•• Programele lor au, de asemenea, c a obiectiv strategic, controlul unor largi categorii sociale, în scopuri preponderent electorale, cu ajutorul unor idei ºi promisiuni de caritate socialã.[57] Principalele aprecieri ºi opþiuni se referã la: demnitatea umanã ºi proprietatea privatã; soli-daritatea dintre oameni ºº pãturi sociale; familia ca nucleu natural indispensabil pentru societate; statul, înteles ca „instituþie istoricã", menitã sã garanteze „binele comun"; pluralismul politic ºi cultural; biserica, privitã ca „societate" supranaturalã perfectã, ce nu are nevoie de alte organisme pentru a-si satisfa ce scopurile º.a.m.d..[58]

J. B. Duroselle, **Atti del X Congresso Internsrzionale. Comitete** Internazionale **delle scienze storiche** (Romã, 4-1 l settembre 1955), Roma, 1957, p.[703]-[704].

58 Lidia **Manepace, La Democrazia Cristiana. Natura, struttura e organizazzione, Gabrielle Mazzata Editore, Mitano, 1975, p144.**
Partidele democrat-creºtine au acordat si acordã o deosebitã atenþie problenîelor de ordin social. În acest sens, s-a constituit o practicã doctrinar-programaticã în cadrul cãreia accentul cade, în principiu, pe conditiile de existentã ale „poporului", pe „reducerea inegalitãþilor" dintre bogaþi ºº sãraci.[59] Spre deosebire de doctrinele liberalã si con-servatoare, care se concentreazã pe aspectele private ale vieþii socia1e, democraþia creºtinã îºi orienteazã programele spre primatul colectivitãtilor, spre diminuarea individualismului. „Solidaritatea socialã", întretinutã de credinta si de morala crestinã, este conceputã ca mijlocul cel mai eficient pentru atenuarea inegalitãþilor sociale, perttru „unirea organicã a pãrþilor corpului social în vederea obþinerii binelui comun".[60]

Partidele de centru, foste agrariene, prezente mai ales în Europa Nordicã, au trebuit sã-si redefineascã substanþial programele ºi 5a-ºi reevalueze baza de sprijin deoarece þărănimea a cunoscut profunde reduceri de efective. De altfel, chiar noile denumiri reflectã tendinta acestora de a câºtiga adepþi sau susþinători ºº printre locuitorii din oraºe. În general, se pronunþă în favoarea pãturilor sociale de mijloc, elogiazã viaþa la þarã, frumuseþea unor ocupaþii tradiþionale, precum cresterea vitelor, legumicultura, pomicultura s.a.. In ultimele decenii, aceste partide s-au manifestat ca principa1i promotori ai „valului verde" si ai în demnurilor pentru întoarcerea la sate.[61]

Partidele socialiste si social-democrate, cele mai vechi partide de stânga, au dovedit dupã al doilea rãzboi mondial o deosebitã supleþe doctrinar-programaticã ºº practicã, fenomen ce explicã influenþa lor, de regulã, puternicã în electorat. Viziunea lor specificã despre organizarea socialã se

întemeiazã pe grija deosebitã pentru menþinerea ºi adâncirea sistemului politic democratic ºi pluralist, pe rolul decisiv atribuit votului universal, pe voinþa de a apãra „clasele salariale", de a înfãptui deplina libertate, îndeosebi prin politica de redistribuire a veniturilor în favoarea celor lipsiþi de proprietate. „Socialismul democratic", denumirea cea mai consacratã a doctrinei

Marcel Prilot, Georges Jescuyeur, **Histoire des idies politiques,** septiime idi-tjon, Librairie Dalloz, Paris, 1980, p.[709-710].

60 Emile Poulat, **Eglise contre bourgeoisie. Introduction au devenir du** catholicisme **actuel,** Editiotts Casterman, Paris, 1977, p.[76].

61 Roger-Girard Schwãrtzenberg, **L'Etat spectãcle. Essai sur et contre le „Star-System" en politique, Editions** Flãmmarion, Paris, 1977, p.[52].

acestor partide, reprezintã un ansamblu de concepþii întemeiate pe o viziune filosoficã pluralistã despre lume, care respinge dimensiunea social-politicã dintre formele luptei politice în societãtile occidentale. „Noi nu avem timp — sublinia un conducãtor de frunte al miscãrii socialiste si social-democrate, Willy Brandt — sã ne ocupãm cu acro-batii revolutionare. Avem prea multe de facut pentru a îmbunãtâþi societatea. Nu ne putem îngãdui sã ne jucãm cu violenta în ºmbajsau în fapte, din oportunism. Pentru noi, este vorba în esenþã de a apãra securitatea oamenilor, încrederea lor într-o coexistenþã paºnicã, în decizii adoptate pe cale democraticã".[62] „Socialismul democratic" întruneste atât caracteristici proprii unei orientãri tehnico-programa-tice, cât ºi trãsãturi speciflce unui programatism politic, deci ale unei doctrine adaptate necesitãtilor de zi cu zi ale politicii.

Partidele comuniste apreciazã cã pentru societãtile contempo-rane — de tip occidental sau specifice lumii „a treia" — revolutia social-politicã socialistã reprezintã o necesitate pentru a elimina decalajele dintre þãri cu nivele diferite de dezvoltare economicã si de civilizatie, iar în cadrul aceluiasi st at, dintre bogaþi ºi saraci. Implicarea acestora în structurile puterii politice este afectatã atât de însuficienta studiere a calitãtilor natio nale, cât ºº de analizarea cu întârziere a fenomenelor si tendinþelor noi intervenite în evolutia omenirii. Din aceste motive, unele probleme ale contemporaneitãþii sunt tratate încã prin prisma unor teze generale, cu slabã aderentã la realitãtile nation a1e, a unor concepte ºº idei depãºite. Totusi, dupã colapsul comunismului de tip sovietic, se pot constata eforturi din partea unor partide din tãri dezvoltate în sensul înnoirii doctrinar-pro-gramatice.

Partidele ecologiste luptã pentru drepturi civile, pentru siguranþã ºi calitatea produselor consumate de populaþie, pentru moduri de viaþã alternative, pentru apãrarea pãcii, bun suprem fãrã care, cu actualele mijloace de distrugere, natura nu ar mai putea asigura viaþa. Printre reformele social-economice ºi politice pe care le propun aceste p artide figurează introducerea „economiei ecologice"; dezarmarea; crearea de noi locuri de muncã; întãrirea democraþiei la nivelele de jos, de bazã; adâncirea dreptãþii sociale; investiþii ecologice în

62 Willy Brandt, Bruno Kreiskv, Olof Pa1me, **La social.dimocratie et l'avenir,** Editions Gallimard, Paris, 1976, p.[43].

tehnologii alternative; sisteme energetice menite sã asigure aplicarea economiei reciclãrii s.a..

Partidele extreníiste de dreapta — neoficiale, cele mai multe —îºi concentrează preocupãrile programatice spre discreditarea statu-lui, a institutiil or democraþiei reprezentative, îndeosebi a pluralismu-lui de partide, a principiilor ºi libertãþilor parlamentare. Partidele din categoria „noii drepte", prezente mai ales în unele þãri din Eur opade Vest, îºi propun sã cucereascã **puterea culturalã,** pe care o considerã principala armã pentru a modela societatea ºi organizarea ei politicã, si avansează critica democraþiei reprezentative din perspectiva extremei drepte.

Această mare diversitate de doctrine ºi programe politice struc-turează tipologic ºi ordonează partidele politice prin situarea relativ stabilã a fiecãrei forþe politice la stânga, la centru, la dreapta vieþii politice, precum **ºi** la extre ma dreaptã sau extrema stângã.

b. Functia de exercitare a puterii politice. În sistemele plura-liste, partidele s-au consacrat ca agenþi clasici ai acþiunii politice prîn lupta lor constantã pentru a controla prîncipalele instituþii de stat ºi a înfãptui guvernarea societãþii un anumit interval de timp• Prin exercitarea puterii politice ºi prin influenþarea ei, imensa majoritatea a partidelor — cu excepþia organizatiilor de extremã dreaptã ºi extremã stângã — legitimează sistemul politic pluralist existent într-o þarã sau alta.

Deciziile politice adoptate de partidele de guvernãmânt au ca ratiune si ca efect înstituirea unui sistem de relatii sociale caracterizat prin: definirea reglementãrilor care delimitează, cu o anumitã pre-cizie, cadrul de actiune a1 persoanelor, întreprinderilor, asociatiilor private, relaþiile dintre acestea, precum si raporturile lor cu organis-mele publice; atribuirea unui caracter oficial anumitor sarcini si competenþe aparþinând unor organisme de iniþiativã economicã, socialã, spiritualã etc. sau

consacrarea ca obligatorii a serviciilor pe care acestea ª i le asumã; încurajarea, în principa1 prin subvenþii de la bugetul de stat, prin personal de specialitate, a unui anumit numãr de activitãti în domeniile de care þara are nevoie; înfiinþarea de in stituþii sau organisme publice având competenþe precise si mijloace necesare realizãrii scopurilor stabilite. În principal, finalitatea deciziei politice — si deci a funcþiei de guvernare asumate de partide — se referã la buna desfãsurare a activitãþii tuturor instituþiilor ºi a cetãþenilor, la sta-bilirea regulilor de conduitã dintre întreprinderi, dintre oameni, la siguranþa si securitatea naþionalã, la cooperarea cu alte state.

Exercitarea guvemãrii — de la nivelele cele mai de jos ale unitãtilor administrativ-teritoriale ºi pânã la poziþia supremã în stat —constituie þelul fundamental al tuturor formaþiunilor politice. Atingerea acestui obiectiv este condiþionatã de cucerirea majoritãþii absolute în adunãrile reprezentative, organele puterii de stat de pe plan local, sau de participarea la alianþe de guvernare. În afarã, însã, de sistemele bipartidiste — îndeosebi britanic ºi american — dobândi-rea acestei poziþii — ca rezultat al obþînerii sprijinului masiv al elec-toratului — constituie o excepþie. De acum, în principiu, este suficient pentru un partid sã aibã deputaþi pentru a dispune de unele ºanse de a participa la înfãptuirea puterii executive, pe plan naþional sau local, prin alianþe de guvernare. Astfel, partidele care preiau responsabilitãþile guvernãrii îndeplinesc concomitent si functia de a preveni un vid de conducere si de a evita trecerea sub o tutelã, lipsitã de asentimentul populaþiei, a organelor locale sau dec1anºarea unei crize de regim, în cazul puterii centrale.

In afara partidelor de extremã dreaptã ºi de extr emã stângã, toate partidele care au deputaþi în parlament oferã garanþii pentru merþinerea sistemului politic întemeiat pe fundamente genera1-democratice; respectarea spiritului constituþiei, act normativ adesea redactat în termeni generali, ce permite o interpretare suplã; respectarea caracterului reprezentativ al sistemului politic, adicã al unui ansamblu de convenþii ce face posibil ca toþi cetãþenii adulþi Sa- ªi exprime aspiraþiile esenþiale, individuale ºº socia1e, prin inter-mediul mandatului politic acordat periodic deputaþilor,[63] respectarea pluralismului politic, ce reflectã diviziunile profunde ale populaþiei unei þãri, eterogenã din punct de vedere economic, social, filosofjc, religios sau lingvistic ºi cultural etc.

63 Desigur, **reprezentativitatea sistemului politic ºi a partidetor de lã putere are**

aproape pretutindeni în lume o serie de limite. Practic, gradul de reprezentativitate al adunãrilor alese poãte fi foarte stab pentru unele pãturi ale poputaþiei, în prîncipal femei si ãnumite categorii socio-profesiona1e. De asemenea, unele componente ãle populaþiei sunt încã excluse — dîn djverse rãþiuni, de regulã motivate — de Ia vot. în fine, existã în orice regim reprezentativ numeroãse funcþii — chiar foãrte importante —cãre nu sunt ocupate prîn alegeri.

În legãturã cu aceeaºi problemã se impune sã precizãm cã, în ultimele decenii, unele partide — regionaliste, „comunitare”, emice sau rasjale — din diverse þãri cu sisteme pluraliste recunosc regimul politic, preþuiesc caracteristicile acestuia, dar pun în discutie anumite structuri ale statului si recurg, în acest scop, la procedurile ºº prin-cipiile admise de sistemul politic dat. În schimb, unele partide mici, de extremã dreaptã ºº extremã stângã, din Europa, America de Nord, America de Sud, Asia refuzã sã participe la alegeri ºº au tendinta sã preia puterea recurgând la forþã, practicând violenþa fizjcã ºi psihicã, anarhismul, sabotajul s.a..º

Îndeplinirea functiei complexe de guvernare în sistemele pluri-partide din lumea contemporanã înregistrează diferenþe ºi variaþii considerabile în spaþiu ºi timp. Pretutindeni, însã, aceasta este conditionatã de participarea la alegerile periodice — parlamentare si locale —, de selecþionarea candidaþilor si de controlul din partea flecãrui partid asupra membrilor sãi din adunãrile reprezentative.

Pentru a participa la alegeri, orice candidat din orice partid trebuie sã îndeplineascã un anumit numãr de condiþii prevãzute de constituþie si de alte acte normative, dintre care cele mai frecvente sunt: sã aibã cetãþenia þãrii respective; sã se bucure de drepturi civile ºi politice ºi, mai ales, sã nu fie condamnat pentru delicte de drept comun; sã aibã ovârstã minimã (în general 21 de ani pentru consilii comunale, 25-26 ani pentru consilii provinciale si Cam era Deputaþilor, 40 de ani pen-tru Senat) etc.. De asemenea, partidele pot impune propriilor candi-dati o serie de clauze suplimentare: obligaþia de a fi înscris într-un singur partid, cerintã asociatã frecvent cu o aiîumitã vechime; obligaþia de a face parte sau de a sprijini organizaþiile care gravitează în jurul partidului (sindicate, societãþi de ajutor reciproc, cooperative, presã), cerinþã ce poate fi însotitã si de nevoia ca rude apropiate —soþ/soþie sau copii — sã rãspundã ace1oraºi criterii sau unora dintre ele; o limitã superioarã de vârstã, de obicei aceea a pensionării, cu unele posibilitãþi de derogare, în primul rând pentru candidatii la mandatele importante. De asemenea, pentru cei alesi, îndeos ebi pentru deputaþi,

dreptul public prevede în unele tări anumite interdicþii în privinþa

Vezi detalii 1a Bruno Bertîni, Examen de nouveau terrorisme de droite **ou de gauche. Le terrorisme comme un phinomine mondial, în Terroristne et la ditttocratie,** Editions Sociãles, Paris, 1978, p.[32]-[42].

cumulării unor functii executive, administrative si, în toate cazurile, judiciare.

Exercitarea functjei de guvemare presupune unele deschideri între sistemele bipartidiste si cele mu ltipartidiste, pe de o parte, ºº în interiorul fiecãreia dintre aceste categorii, pe de altã parte.

În sistemele bipartidiste, responsabilitatea comunã a deputatilor partidului majoritar faþã de lînia po1iticã a conducerii partidului influentează substanþial stabilitatea administraþiei si capacitatea ei de a lucra. Chiar dacã partidul manifestã în organele de guvernare initiative diferite de anumite opþiuni din campania electora1ã, deputaþii sãi rãmân în bunã mãsurã legaþi ºº de promisiunile din perioada premergãtoare alegerilor ºi de noile iniþiative. Fãrã îndoialã cã aceastã „mãsurã" nu este lipsitã de importanþã dacã, de regulã, ea nu este atât de mare încât partidul de guvernãmânt sã se dezicã de programul electora1; în situaþii contrare, respectiva grupare parla-mentarã nu-si mai asumã responsabilitatea colectivã în conformitate cu poziþiile „imediate" ale partidului. „Astfel — se conchide în acest sens — progresia logicã, dacã ea existã, de la activitatea electoralã la funcþia de guvemare nu este implacabilã".[65] Pentru ca partidul sã-ºi consume în siguranþã responsabilitatea colectivã de guvernare este necesar ca deputaþii sãi sã cadã de acord asupra politicii pe care o pro-moveazã, iar aceasta sã fie cât mai apropiatã de programul partidului si de manifestul sãu electoral. Totodatã, deviaþiile într-o problemã sau alta ar trebui sã fie cât mai rare, sã fie determinate de schimbări fundamentale în conditiile inteme ºº internaþionale ale þării ºº sã nu punã în discuþie imaginea de ansamblu a partidului. Inevitabil apar dispute în partid între personalitãþile ce ocupã funcþii ministeriale ºi deputaþi, dar existã ºi preocupări de a le soluþiona în aºa fel încât par-tidul sã rãmânã unitar cât tãmp se aflã la putere. Conducerea execu-tivã a partidului ºi gruparea parlamentarã se strãduiesc sã asigure uni-tatea de acþiune între legislativ si administrativ. Cerinþa menþionatã se realizează uneori mai uªor, alteori mai greu, iar când devine imposibilã complicaþiile sunt aproape întotdeauna man. Infãptuirea unitãþii dintre „aripa" ministerialã si „aripa" parlamentarã a partidului este conditionatã, în primul rând, de coeziunea deputaþilor, fiindc ãregle65 Leon D. Epsteîn, Political **Parties in Western Democracies, Frederich** A.

Praeger Publishers, New York, 1967, p.[333].

mentările juridice prevãd cã guvemul poate funcþiona pe baza acor-dului constant al majoritãþii legislative faþã de iniþiativele ministeri-ale. Deputaþii partidului de la putere reprezintã cheia stabi1itãtii guvernamentale, pe care o asigurã prin propria solidaritate. Temporar, guvernul se poate dispensa de sprijinul unei bune pãrþi a parlamentarilor proprii în îndeplinirea unor obiective politice, dacã strânge un numãr suf1cient de voturi de la deputati din a1te partide. Asigurarea unei majoritãti ad-hoc constituie o soluþie din punct de vedere tehnic, dar ea nu poate menþîne mult timp partidul la putere, chiar dacã aceastã majoritate policromã se mobilizează sã susþînã linia politicã propusã de administratie. De aceea, coeziunea din inte-riorul partidului de guvemãmânt — partid majoritar în parlament —este consideratã strict necesarã pentru stabilitatea ºi continuitatea pu-terii executive.

În sistemele bipartidiste, în conditiile conte mporane, coeziunea din interiorul partidului de guvernare nu s-a asigurat ºi nu s-a menþinut întotdeauna, deoarece regula de bazã, care cere ca deputaþii sa voteze în favoarea partidului din care provin, a fost uneori încãl-catã. In principal însã, ataºamentul fatã de linia de conduitã a par-tidului, avantajele acordate de prestigiul politic, de experienþã, de deþinerea — în fapt sau potenþialã — a functiej de guvernare au un rol decisiv în

determinarea comportamentului deput atilor. Pe de altã parte, în structurile de conducere ale statului sunt inclusi si oameni apropiaþi — prin relaþii personale, prin afinitãþi spirituale — de deputaþi, încât acestia se simt „legaþi" de guvem, de prim-ministru, fiindcã acesta face mãsurile în administratie si deschide drumul spre functii executive multor persoane. Dependenþa deputaþilor cu ambitii de a-si asigura carierã politicã de conducerea partidului pentru a-i plasa într-un post sau altul favorizeazã ataºamentu1 faþã de linia politicã a guvernului si faþã de „corectivele" aduse programului electora1. Unitatea partidului parlamentar nu reprezintã doar consecinþa ambiþiilor deputaþilor de a obþine funcþii — unii sunt bãtrâni, altii au deþinut poziþii înalte etc. —, iar comportarea loialã si votul lor se explicã prin faptul cã vãd în politica partidului „politica lor".[66] În Marea Britanie, fiecare partid — laburist sau conservator — se evidenþiazã prin unitatea „rândurilor sale parlamentare". De aceea,

66 **Ibidem, p.[316]**.

acela care obþine majoritatea mandatelor este capabil sã-ºi menþinã guvemul în activitate o întreagã legislaturã. In secolul nostru, în aceastã þarã nici un guvem bazat pe un partid majoritar în parlament nu a fost rãsturnat prin votul partidului din opoziþie. În s.U .A.,însã, existã o serie de diferente în interiorul unuia ºº ace1uiaºi partid, în ca-litatea lui de fortã de guvernãmânt si de partid parlamentar. Executivul american are nevoie de sprijinul legislativ al partidului sãu pentru a-ºi transpune în viatã lin ia politicã, da.r se poate menþine în functie fãrã acest suport dacã reuseste sã adune suficiente voturi de la deputaþii partidului de opoziþie.[67]

În sistemele multipartidiste, coeziunea dintre partidele majoritãþii guvernamentale se impune mai dificil, dar ea este tot atât de necesarã ca ºi în cazul partidului ce guvernează singur în tãrile cu sisteme bipartidiste. Coeziunea dintre deputaþii aparþinând mai multor partide se menþine **ºi prin intermediul unor presiuni** extraparlamentare.

Astfel, unitatea de atitudine a fiecãrui partid parlamentar a devenit un fapt general, desi nu un iversal, în cele mai multe þãri, îndeosebi în cazurile sistemelor cu partid dominant de guvernãmânt. De aseme-nea, în unele sisteme multipartidiste, votul deputaþilor în parlament tinde sã corespundã cu opþiunea partidelor care participã la exercitarea puterii, poziþie ce o regãsim mai ales printre partidele socialiste, dar ºº printre alte forþe politice.[68]

„Deviatiile" sunt mai prezente decât în sistemele bipartidiste, mai ales din partea unor minoritãti din interiorul grupãrilor parlamentare, care recurg la formula abtinerii de la vot. Totusi, practica nu are o frecvenþã mare ºº nu se înregistrează întotdeauna în împrejurări de asemenea naturã încât sã creeze diflcultãti de nedepãºit partidelor de la putere. În multe cazuri, „devianþele•' nu au influenþat practic conti-nuitatea guvernului si nici totalitatea poziþiilor anunþate, deoarece coalitia a rãm as majoritarã în conditiile unor abþineri sau voturi con-tra. De regulã, demisia guvernului intervine — vezi mai ales cazul Italiei — când unul dintre partidele coalitiei se retrage din diverse motive. În tãrile în care nu sunt admise alegeri anticipate — de pildã, în Norvegia — s-au gãsit solutjj de continuitate a executivului, iar în altele — vezi exemplul Turciej — moþiunea de cenzurã se foloseºte

67 **Ibidem.**

68 **Ibident, p334.**

extrem de rar. În sfârºit, se practicã si formula guvemelor minoritare alcãtuite de un singur partid, care negociazã pe cãi extraparlamentare orice proiecte de le ge cu forþele parlamentare din opoziþie, cu grupãrile economice sau categoriile socia1e vizate de actul normativ în cauzã.

Consacrarea unor partide cu „vocaþie de guvernare", care repre-zîntã principalul factor a1 majoritãþilor parlamentare si se sprijinã pe parteneri situati la ambele sale flancuri, a asigurat într-o serie de state exercitarea puterii pentru toatã perioada postbelicã sau pentru o bunã parte a ei ºi coeziunea deputaþilor majoritãþii parlamentare. In acest sens, putem cita: Partidul Democrat-Crestin, aflat permanent la pu-tere în Italia dupã *1945;* partidele democrat-crestîne din Olanda si Elvetia, prezente în toatã perioada postbelicã la putere, ca si cel clin Belgia, care doar în unele momente s-a aflat în opoziþie; unele partide socialiste, dintre care cel din Suedia a participat la toate guvemele dintre anij 1932-1994, cu excepþia intervalului 1976-1982, cel din Danemarca, care a intrat în majoritatea guvernelor de dupã 1929, cel din Norvegia, prezent în aproape toate guvemele, dupã 1935 º.a.. Includerea în guverne a acestor partide — indiferent de oscilatiile rezultatelor electora1e — este aproape inevitabilã, iar trecerea lor în opoziºie are caracter excepþional. Aceste partide au deþinut si detin functiile sj ministerele-cheie, au realizat si/sau realizează o relativã continuitate în administraþie ºi în economie, un monopol de fapt asupra unor departamente, un cvasimonopol sau control putemic a.supra altora.[69] Deoarece au dominat ª1/sau dominã guvernele — atât în timp, cât

ºº prin numărul titularilor de portofolii — au acumulat o mare capacitate de decizie si o deosebitã dexteritate de a influenta si controla, din punct de vedere politic, opinia publicã. **În anumite inter**vale se prezintã ca structurj intensive ale puterii, cu ramificatii în cen-trele de comandã ale þării, prin: premier, eventual presedinte al repu-blicii, detinã tori ai principalelor ministere: economic, de inteme, de justiþie, de externe, ca ºi prîn poziþii hotărâtoare în alte instituþii pu-blice, mai ales de securitate socialã sau din sistemul financiar-bancar.

În sistemele multipartidiste, exercitarea funcþiei de guvemare este marcatã si de „defecþiuni" de vot în parlament ºi de gradul de unitate

69 Giorgio Sãlli, Etat **d'un seul parti, în Le Monde Diplomatique, anul XXVII**

(1980), nr. 316, p. 1, 7.

a partidelor aliate. Din pãcate, nu existã studii suficiente si detaliate despre acest fenomen; se apreciazã, însã, ca fiind flresc ca douã sau mai multe partide sã-si menþinã unitatea — separat ºi înîpreunã — si sã susþinã un guvern de coaliþie ce se sprijinã pe grupurile parlamentare ale partidelor ce îl compun. În Ita1ia, unitatea democrat-crestinã s-a manifestat si s-a menþinut chiar în condiþiile fracþiunilor organizate din interiorul sãu, care îl acreditează ca partid eterogen. Fracþiunile, desi au avut ºi au propriile organizaþii separate, au dovedit multã vreme în parlament o solidaritate profundã.

Problema în exercitarea funcþiei de guvemare ºi în asigurarea stabilitãtii autoritãþii administrative în tãrile cu sisteme multipar-tidiste constã în obtinerea consimþãmântului asupra unui program de acþiune între un numãr de partide care º asigurã majoritatea parla-mentarã. In aceste cazuri, individual, deputaþii partidelor coalizate rãmân fideli guvernului cât timp fiecare partid este loial fatã de guvern, de-a lungul acestui interval coeziunea parlamentarilor fiecãrui partid fiind „lege".

În sistemele pluripartide din lumea contemporanã, îndeplinirea funcþiei de guvemare în condiþii de stabilitate politicã si de eficientã a conducerii presupune partide unite, indiferent de numărul partide-lor în competiþie sau al partidelor cu statut parlamentar. Experienþe variate conftrmã atât capacitatea sistemelor pluraliste de a genera par-tide unite si de a asigura stabilitate autoritãþii administrative, cât ºº excepþii.

c. Funcþia de control de crit icã asupra puterii executive si Iegislative. Raporturile dintre si

partidele de 1a. putere ºi celelalte par-

tide parlamentare, în general complicate ºi variate, se circumscriu aprecierii — consideratã un fel de axiomã — cã „guvemele cautã sã impiedice dezvoltarea opoziþiei".[70] Partidul sau partidele de la con-ducere îsi asigurã, de regulã, poziþii predominante asupra acelora care sunt preocupate sã critice sau sã controleze instituþiile statale si deþinãtorii puterii executive. Din aceastã cauzã, aproape toate legile au la origine proiecte depuse ºi acceptate sau avizate de primul-mi-nistru ºi de guvern. In schimb, propunerile forþelor din opoziþie sunt

70 Robert A. Dãhl, **Les oppositions politiques** dans **les dimocraties occiden**tales, în **Buletin Sedeis, numiro** 927, Suppliment no. R. Futuribles nr. 99,

S.E.D.E.I.S., 1965, p. 8.

respinse de cele maj multe ori, integral sau parþial, ºi sunt aplicate dupã unele tergiversări.

Partidele din opoziþie dispun frecvent de un numãr apreciabil de deputaþi. În aceastã privinþã, face excepþie Elvetja, tarã în care în aproape întreaga perioadã postbelicã opoziþia a avut dimensiuni foarte mici. Dimensiunile opoziþiei parlamentare oscilează în raport de ponderile a1iantelor de guvemare, în sistemele multipartidiste, sau ale primului partid, în sistemele bipartidiste. În sistemele politice plu-raliste, specialistii apreciazã cã un guvem — omogen sau de coalitie —beneficiazã de consensul politic, relativ ºi temporar, ºi de încrederea electoratului pentru a conduce legitim þara când dispune de cca 60% clin voturi.[71] Or, experienþa contemporanã dezvăluie si cazuri de guveme minoritare, când dimensiunile parlamentare ale opoziþiei sunt majoritare, iar guvernele se mentin în fu ncþie cu „sprijin din afarã", deci cu ajutorul unei pãrþi a „opoziºiei". Prin urmare, ipoteza — adesea învocatã — cã raporturile dintre partidele de la putere si cele-lalte sunt condjtionate hotărâtor de forþa lor electoralã ºº parlamentarã nu se confirmã decât în sensul cã o slabã reprezentare parlamentarã a organizaþiilor din opoziþie se concretizează într-o replicã fãrã vigoare din partea acestora. Accesul partidelor în parlament ºi numărul man-datelor pe care le detin constituie elemente necesare pentru a influenþa desfãºurarea vieþii politice naþionale, dar acesti

factori se aflã în strânsã corelatie cu natura si caracteri sticile partidelor din opoziþie.

În general, partidele opozi°iei parlamentare pãstreazã, în sistemele pluripartide, atributii ac tive de exprimare, de criticã si de control asupra instituþiilor **°i** protagonistilor puterii. Grupãrile lor sunt legate mai ales de tentative de a bloca sau de a revizui anumite iniþiative le-gislative.

În acest sens, se recurge la practici precum interpelãrile, discutiile si informãrile de detaliu, urmãrindu-se sã se afle, pentru partide ª1 pentru alegãtori, adevãratele motive si principalele implicatii ale adoptãrii respectivului act normativ. Informarea si dial ogul nu suprimã în mod necesar divergenþele de vederi, dar pot reduce tensi-uriile si favoriza o mai bunã înþelegere a poziþiilor fiecãrei pãrþi.

71 Giorgio GãIli, Storia **della societa italiana dall'unita a oggi,** vo1.VII° tpartiti **politici, U.T.E.T., Torîno,** 1975, p.[403].

O altã moda1itate de activitate o constituie soluþiile de compro-mis. Compromisul, adicã relativul echilibru dintre intenþiile partide-lor de la putere °i cerinþele opoziþiei, reprezintã una dintre practicile politice din societãþile pluraliste. Compromisul duce la o anumitã alterare a poziþiilor iniþiale ale fiecãrui partid, dar avertizeazã un numãr cât mai mare posibil de parteneri — din cadrul majoritãþii guvemamentale °° din opoziþie — în legãturã cu soluþionarea anumi-tor probleme. De altfel, multe decizii politice din sistemele pluraliste din lume rezultã din compromisuri, fiindcã sunt negociate °i definiti-vate prin concesii reciproce între mai multe partide parlamentare. Practicarea compromisului s-a impus °° ca urmare a extinderii sis-temului de consultare °i de concertare a tuturor forþelor politice interesate de conþinutul deciziilor politice. Compromisul dintre opoziþie °i guvern în legãturã cu o serie de chestiuni nu reprezintã o soluþie „contra naturii", datã fiind însã°i eterogenitatea internã a unor partide. De asemenea, implicarea unor organe informale, care reunesc în unele momente exponenþi din diferite categorii sociale °i politice, poate dobândi o importanþã la fel de mare ca °i cea a con-ducerilor partidelor. Compromisul tinde sã impunã în activitatea par-tidelor — care dau curs °i experimenteazã prin propriile structuri, pro-grame °i iniþiative, interferenþe între diverse tipuri de interese si de opþiuni — practicarea „normalã" a arbitrajelor, a echilibristicilor politice °° a statu-quo-ului în detrimentul adoptãrii unui proiect glo-bal original sj novator. Dimensiunea pozitivã a compromisului con-stã în faptul cã, astfel, oamenii de la putere °i, în general, dîn administratie devin mai sensibili 1a. influenþa partidelor din opoziþie, la variaþiile opiniei publice, iar funcþia de guvernare î°i atenueazã unele tentaþii „autoritare". Totodatã, conferã controlului si criticii întreprinse de opoziþie urt caracter mai efectiv. Astfel, compromisul, dificil de acceptat, echivaleazã adesea cu un pas înainte faþã de dialogurile îndelungate °° costisitoare, ce se pot încheia fie cu o soluþie acceptabilã, fie cu o ruptura.

Temporizarea iniþiativelor legislative ale guvernului s-a impus ca o altã atitudine posibilã pe care o fo1ose°te opoziþia, însã ea este mai putin frecventã. Temporizarea constã în a pune principalele probleme contestate „iritre paranteze", în „a escamota" sau a amâna expriflîarea lor clarã.

Asemenea proceduri tind — si adesea reu°esc — sã reducã la mini-mum conf1ictele dintre guvern °i opoziþie °° sã creeze o atmosferã normalã sj acceptabilã în parlament ° prin urmare, între deputaþi °i corpul electoral. Divergenþele de vederi, între anumite limite, sunt normale în regimurile democratice, în care minoritatea se înclinã în faþa poziþiei majoritãþii.

Grupãrile partidelor de opoziþie — mai ales din sistemele multi-partidiste — sunt legate si de încercãri de a modifica structura coalitiilor de la putere. Crizele de guvern pe care le declansează se încheie °° prin includerea unor oponenþi. Altern anþele la putere sunt, însã, mult mai rare. Frecvenþa redusã a rãsturnării guvernelor în par-lament de către partidele dîn opoziþie se explicã prin procedurile deja enumerate, printr-o anumitã incapacitate a acestora de a acþiona în deplinã solidaritate °i prin alte raþiuni. În acest sens, se apreciazã în mod deschis cã partidele din opoziþie considerã chestiunea votului de neîncredere o procedurã excepþionalã.[72] Pe de altã parte, când opoziþia este majoritarã, ea nu pune guvemele în situatia de a demi-siona, pentru cã în unele cazuri alianþele de la putere sunt minoritare doar pentru cã le lipsesc câteva mandate, iar alteori partidele ce detin puterea se aflã la egalitate de mandate cu fortele dîn opoziþie. Influenþa apreciabilã pe plan parlamentar a partidelor care nu exercitã puterea favorizează, în principiu, dezvoltarea potenþialului de opoziþie chiar în caclrul alianþei guvemamentale. Aceastã „rezistenþã interioarã" se manifestã fie la rtivelul partidului cel mai puternic, prin intermediul unei aripi sau al unor curente centrifuge,[73] fie al unor parteneri mai mici, înclinati sã- °i retragã sprijinul în adunarea reprezentativã. Acesti factori îsi evaluează °anse1e de a dizolva minoritãtile de 1a. putere, mizând tocmai pe solidarizarea cu unele partide din opoziþie.

Separarea orizontalã a puterilor în stat tinde sã fie concuratã în lumea contemporanã de distinctia dintre functia de guvernare ºi aceea de opoziþie. Toate democraþiile de tip occidental se caracterizeazã prin existenþa unei opoziþii organizate, legale, a partidelor care se aflã

72 Pierre Lalumiire, Andri Dumichel, Les **rigitnes parlementaires europiens,** PUF, Pâris, 1966, p.[334]-[335].

º Raphall Zariski, **Intra.Party Conflict in a Dominant Party: the Experience** of Italian Christian Democracy, în The Journal of Politics, t. XXVIII (1965), Februarv, p.[32]-[34].

în rivalitate cu forþele ce deþin puterea. Partidele din opoziþie îsi pro-pun „sã limiteze puterea prin putere" si desfãsoarã în cadrul genera1 a1 competiþiei pentru influenþã, fie o luptã fãrã principii riguroase, fie o luptã asupra unor principii secundare, fie o luptã asupra unor prin-cipii fundamentale. Sistemul de partide din S.U.A. caracterizeazã cel mai bine prima categorie. Marea Britanie, þãrºe nordice si Republica Federalã Germania intrã în a doua categorie, deoarece separãri1e doc-trinare dintre partide sunt putemice, desi se menþine acordul asupra caracteristicilor sistemului politic, a cãrui naturã nu este pusã în discutie. În Franta si Ita1ia, unde au existat partide comuniste puter-nice în opoziþie, lupta politicã s-a purtat aproape o jumãtate de secol ºi asupra bazelor statului, asupra naturii, a tipului de societate.

4. TENDINTE ACTUALE IN STUDIEREA PARTIDELOR

Apariþia noilor centre de putere în cadrul societãþii civile, ca ºi procesele extinse de democratizare ºi raþionalizare din societãti1e occidentale postbelice au determinat mutaþii considerabile în sis-temele pluripartidiste. Astfel, criteriul traditional care structura tipologia partidelor politice în functie de situarea celor trei familii politice pe axa StângalDreapta, reprezentatã ca un **continuum, nu** mai este operaþional la ora actualã. Exceptând extrema stângã ºi extrema dreaptã, în abordarea tradiþionalã, cele trei mari familii politice sunt separate istoric de încruciºarea a douã clivaje ideologice dominante: 1. posesori ai mijloacelor de producþie versus neposedanþi (clasele defavorizate) ºº 2. corelativ, dorinþa de schim-bare a ordinii sociale versus conservarea ei. Reprezentarea partidelor politice pe continuumul axei Stânga/Dreapta, în funcþie de încru-cisarea celor douã clivaje ideologice, este aceea de care s-a uzat inflationist în ultimii ani: Stânga (partidele comuniste; socialiste si social-democrate); Centrul (partidele liberale); Dreapta (partidele democrat-crestine; partidele conservatoare ºº partidele agrariene). La ora actualã pentru orice observator a devenit clar cã dimensiunea socio-economicã a acestei reprezentãri nu se mai sustine, chiar si pentru simplul fapt cã valorjle de bazã care asigurau altãdatã fiziono-mia unei familii sau doctrine politice îºi gãsesc o funcþionalitate mai adecvatã în corpusul altor doctrine cu care pãreau cã se aflã într-un divort iremediabil.

Diminuarea rolului doctrinei sau a1 ideologiei în structurarea sis-temului de partide sau tipologiei partidelor (lucru care se observã si în România dupã campania electoralã din 1996) pare sã confirme ipoteza luj Duverger cu privire la rolul criteriului structural-organi-zatoric în configurarea identitãtii un ui partid. Consecvent concepþiei sale cu privire la cauzele apariþiei partidelor politice, Duverger afir-mã cã în orice asociaþie politicã, realizatã în mod democratic, existã a1ternative ale opþiunilor care dau naºtere la tendinþe: „Orice politicã implicã o alegere între douã tipuri de solutii: solutiile intermediare se ataºeazã uneia sau alteia. Aceasta înseamnã cã centrul nu existã în politicã: poate exista un partid de centru, dar nu o tendinþã decentru, o doctrinã a centrului (...). Orice centru este divizat contra lui însusi, care rãnîâne separat în douã jumãtãþi «centru stânga ºº centru dreap-ta»".[74] Dacã, initial, dualismul tendintelor va duce la un dualism a1 partidelor, sub presiunea noilor tehnici de votare ºº a temperamentu-lui actorilor politici, pluripartidismul va favoriza crearea de clivaje dintre partide prin încruciºarea ºi confruntarea tendinþelor. Aceste cli-vaje pot sã se traducã prin conciliere sau acord (suprapunere) sau în direcþii opuse (fracþionare). O aliniere, însã, a acestor clivaje ar fi egalã cu suma zero. In cadrul aceleiaºi familii po1itice, Duverger analizeazã o serie de opoziþii care pot sã se suprapunã cu opoziþii si-milare din celelalte familii politice: **1. politice** (monarhiºti contra republicani); 2. sociale (muncitori contra burghezi); 3. economice (dirijisti cont ra liberali); **4. religioase (clerici contra laici sau catolici** contra protestanþi); 5. emice (partide locale — minoritare — contra par-tide nationale —

majoritare etnic); º. diplomatice (partide prosovietice versus partide filoatlantiste).

O exemplificare a cãutãrii unei identitãþi mai profunde a partidu-lui, dincolo de notiunile simpliste sau de etichetãrile ideologice, se gãseºte la Jean Blondel. Acesta abandoneazã c1iºee1e, caprocedeu de identificare a partidelor pe axa Stânga — Dreapta. Stânga nu mai este doar Iiberticidã, dupã cum Dreapta nu este doar ljberalã sau autori-tarã. Dreapta nu este doar conservatoare, pentru cã se opune progre-sului, dupã cum Stânga nu este doar exp resia schimbãrii ºi a progre-

M. Duverger, Sociologie des **partis politiques, p.** 7.

sului. J. Blondel ordoneazã partidele pe axa stânga — dreapta în maniera urmãtoare: la stânga — comunistii, socialistii si social-democraþii; în centru — liberalii radicali; la dreapta — agrarienii, crestin-demo craþii ºi conservatorii. Însã criteriul întrebuinþat de el este gradul de democratizare atins de un partid în manifestãrile sale politice. Astfel, el distînge între caracterul democratic sau aristocrat-ic al unui partid, mijloacele (liberale sau autoritare) întrebuintate de acesta si obiectivele socio-economice (liberale, conservatoare sau radicale) pe care ele le propun. Drept urmare, America de Nord si Europa Occidentalã s-ar caracteriza prin partide care sunt: **1. „demo-**cratice din punctul de vedere al participãrii; 2. într-o largã majoritate, liberale în mijloacele pe care ele le uti1izeazã sau doresc sã le uti-lizeze si 3. în general, „centriste" în obiectivele lor socio-economice deºi, sub acest aspect, varietatea este mai mare".[75] Din încrucisarea acestor criterii, J. Blondel ajunge la concluzia cã puþîne partide pot sã fie numite „conservatoare" în sens strict, dupã cum puþirte partide ale stângii pot sã fie numite „radicale".

Din încruciºarea tendintelor soci o-politice care se manifestã dupã realizarea revolutiei industriale si a revolutiei naþionale au rezultat noi clivaje între partide. Caracteristica acestora este diminuarea fac-torului ideologic ºº tipologiile partidiste multidimensionale. Astfel, din încruc iºarea celor douã axe: **1. verticalã (Centru** — Periferie) ºi 2. orizontalã (teritorial-funcþionalã) în cadrul unei elite nationale sta-bilite, Stein Rokkan[76] stabileste patru clivaje fundamentale ale par-tidelor, care iau naºtere în urma opoziþiilor dintre: **1. posedanti-**neposedanþi (partide burgheze/muncitoresti); 2. Bisericã/Stat (partide religioase — partide seculare); 3. Centru/Periferie (partide centraliste
— partide autonomiste); **4.** RuraltUrban (partide agrariene — partide ecologiste — partide urbane).

Olandezul Arendt Lijpart[77] va detalia dimensiunile ideologice ale acestor clivaje, fapt care va determina cresterea lor la ºapte:

Jean Blondel, **Political Parties: A Genuin** Case **for Discontent, Wjldwood** House, London, 1978.

76 Rokkan Steîn, Seymour Martin Lipset, **Cleavage Structures, Party Systetns**

and **Voter Alignments: ãn Introduction, îrº Party Systems** ãnd **Voter Alignments:**

Cross National Perspectives, New **York, Free Press, 1967,** p. 3.

Arendt **Lijpart, Electoral Systems** and **Party Systents: A study of Twenty —Seven Dentocracies, 1945.1990,** New York, Oxford Universitv Press, 1994, p. 8.

1. **Dimensiunea socio-economicã** (Proprietate privatã sau pu-blicã; gradul mãrit sau redus al intervenþiei pub1ice, al elementelor de planificare, al programelor de protecþie socialã etc.)
2. **Dimensiunea religioasã** (Opune partidele de inspiraþie reli-gioasã si pe cele de tip laic în soluþionarea unor probleme cu conotaþie moralã, prin intermediul /sau cu concursul/ valorilor reli-gioase ºi al poziþiei politice a Bisericii: problema divorþurilor, a avor-turilor, educaþia sexualã etc.)
3. **Dimensiunea etno-culturalã (Din** 29 de tãri examinate de Lijpart, 20 sunt emic omogene, iar din cele 9 rãmase, care prezintã diviziuni etnice, numai cinci cunosc clivaje interpartizane clare.)
4. **Dimensiunea urban-ruraiã** (Acest clivaj nu apare în cadrul sistemului de partide decât într-un numãr redus de þãri, desi decalajul sat-oraº este frecvent în multe þãri, inclusiv în cele dezvoltate.)
5. **Dimensiunea referitoare la sprijinul regimului (Clivaj** între partidele care susþin regimul democratic si partidele importante care îl contestã.)
6. **Dimensiunea de politicã externã (Clivaj între** partidele politice democratice ºº partidele occidentale foste comuniste, prochineze sau prosovietice.)

7. **Dimensiunea „materialisti contra postmaterialisti”**
(Clivajul apãrut în anii ‘60-’70 între democratia autogestionarã
ºl

partidele ecologiste. Acest clivaj se circumscrie sferei de valori pe care R. Inglehart o numeste „poslnîaterialism”.)

5. CAMPANIILE ELECTORALE

Obiective, strategii si mijloace de desfãsurare a campaniilor electorale. Campaniile electorale sau „functia” electoralã — activitãþi politice inerente ori de câte ori se încheie un ciclu de guvernare, o legislaturã, la termenele prevãzute de constituþie sau cu anticipatie —îºi pun substanþial amprenta asupra modului în care partidele „cuceresc” alegãtorii, precondiþie a preluãrii si exercitãrii puterii politice.

Studiul sistematic a1 comporta.mentului partidelor în vederea alegerilor ºi faþã de evoluþiile — naturale sau dirijate — ale atitudinilor cetãþenilor cu drept de vot a debutat, însã, la începutul secolului al XX-lea, iar în anii imediat urmãtori celui de-a1 doilea rãzboi mondi-**al** s-a cristalizat într-o disciplinã ºtiinþificã, denurnitã **iniþial geografie electoralã,** iar **ulterior sociologie electoralã.**[78] Sociologia electoralã si-a deplasat treptat centrul de interes de la simpla descriere ºi localizare a distributiilor si tendinþelor politice ale corpului electoral spre anticiparea, cât mai exactã, a opþiunilor alegãtorilor cu prilejul fiecãrei consultãri ºi spre identificarea factorilor care le determînã.

In perioadele electora1e, partidele îºji intensificã 1a. maxim activi-tatea ºi, printr-o gamã variatã de mijloace, încearcã sã influenþeze viaþa politicã, în general, ºº comportamentul diverselor grupãri ale populaþiei, în special. Actul electoral — prin care un cetãþean votează în favoarea unui candidat sau a unor candidaþi aparþinând unuia sau unor partide anume — reprezintã un gest civic persona1. Totusi, deplasarea spre cabina de vot ºi opþiunea fiecãrui îndivíd nu mai con-stituie decât într-o mãsurã diminuatã rezultatul unor evaluãri ºº decizii proprii, fiindcã alegãtorii suportã efectele constante ale unor **conditionãri de tip colectiv, exercitate** asupra **lor prin intermediul** mijloacelor modeme de comunicare ºi persuasiune ºi al sondajelor de opinie.

Campaniile electorale sunt inaugurate prin lansarea de cãtre par-tide a programelor, prin stabilirea de alianþe si prin alcãtuirea listelor de candidaþi. Selecþionarea candidaþilor ºi, mai cu seamã, deter-minarea ordinii lor de prezentare reprezintã o prerogativã cu atât mai importantã cu cât sistemul de votare pe bazã de ljstã avantajează net candidaþii plasaþi cel mai bine, ma.i în faþã. De ace ea, primele locuri, asa-zisele „ordine de utilitate”, al cãror numãr corespunde celui al mandatelor obþinute la alegerile precedente, sunt cele mai cãutate si mai disputate.

Activitatea cea mai intensã, mai vizibilã si mai costisitoare din caxnpania electoralã — atât pentru alegerile legislative ºi prezidenþiale, cât ºi pentru cele locale — este consacratã, timp de câteva sãptâmâni, clifuzãrii programelor ºi prezentãrii c andidaþilor. Acþiunile orgain

78 Frensor Gorgull, **La sociologie ilectorale (France), âpud Georges** Gurvitch, **Traiti de sociologie, tome** 11, PUF, Paris, 1963, p. 46.

zate, deosebit de curate, sunt dirijate de specialiºti în relaþiile cu pu-blicul si de consilieri politici. În acest interval, cetãþenii cu drept de vot iau cunoºtinþã de programele ºº intenþiile partidelor, de bilantul fortelor de guvemare, încercând sã-ºi formeze o imagine despre fiecare fortã poljticã ºi sã-ºi contureze intenþiile de vot. In aceastã perioadã, mitingurile ºi reuniunile politice sunt frecvente, dar tele-viziunea, radio-ul ºº presa scrisã sunt acelea care orientează opþiunea alegãtorului.

Mijloacele moderne de comunicare — televiziunea, presa scrisã, radio-ul, cinematograful — ºj, sub putemica lor influenþã, ce le „cla-sice” — mitingurile, afisele, reuniunile s.a. — reprezintã canale ce întãresc ºi „apropie” legãturile dîntre partide si conducãtorii acestora, pe de o parte, si fortele sociale din rândurile cãrora îsi recrutează suportul electoral, pe de altã parte. Toate acestea,

în conformitate cu reglementãrile legale din fiecare þarã, transmit publicului, cu o anu-mitã frecvenþã, mesajele provenind de 1a. diverse partide ºi oferã o anumitã imagine despre fiecare partid, despre raporturile dintre par-**tide. Astfel, mijloacele moderne de comunicare contribuie la sta-bilirea puterii electorale ºi parlamentare a fiecãrui partid si la conturarea destinului fiecãruia în viata politicã.**

Pentru a obtine o im agine mai nuanþatã despre modul în care mijloacele moderne de comunicare se implicã, în prezent, ca factori
si influentei
importanþi în evoluþia rolului , , ftecãrui partid în societate,
vom urmãri, pe scurt, în ce mãsurã fiecare dintre a.cestea este capabil sa. rãspundã nevoilor partidelor de a transmite forþelor sociale mesaje social-politice sj de a diri ja atitudinile ºi opþiunile politice.

Televiziunea s-a impus în ultimele decenii ca mijlocul cel mai apt si. satisfacã diverse trebuinþe ale partidelor si sã tinã la curent cetãþenii cu problemele mari ale momentului. Statutul privilegiat al televiziunii în domeniul comunicaþiei politice, de releu între partide, între acestea si celelalte in stituþii social-politice, între partide si elec -torat este explica.t prin mai multe cauze. Totusi, principalul element care îi oferã posibilita.tea de a beneficia de o atracþie la public mai mare decât a celorlalte mijloace de comuncare þine de faptul cã ea. „stie" în general cel mai bine sã rãspundã aºteptãri1or tuturora., transmitând informatii si **imagini. Televiziunea este net** avanta.ja.tã de faptul cã trãim în „era imaginilor", a impresiilor mereu noi care
modeleazã gândirea colectivã si ind ividua1ã, care afecteazã opiniile colective si individuale despre oameni, despre lumea înconjurãtoare. Apariþia principalilor conducãtori de partide pe micul ecran oferã **majoritãþii populaþiei posibilitatea nu** de a-i cunoaste, ci de a-i **vedea.**
Sansa de „a aduce" cadrele partidelor în locuinta fiecãruia pentru a participa la dezbateri, 1a. mese rotunde, pentru a rãspunde 1a întrebãri constituie un avantaj exclusiv al „micului ecran"[79]. Ziarele, de pildã, pot sã arate, prin intermediul fotografiilor, aceste cadre, dar nu în **acþiune, nu în miscare, iar radio-ul le poa.te reproduce** doa.r vocea.

Capacitatea emisiunilor de televiziune de a determina oamenii sã urmãreascã si sã urmeze preocupãrile partidelor, sprijinindu-le în alegeri, abilitatea de a transmite precis aceleaºi gânduri, aceleasi tipare întregii natiuni, în fiecare zi, avantajeazã partidele mari. Prin aceasta, „micul ecran" tînde sã-si asume funcþii conservatoare, de „atestare" a legitimitãþii partidelor puternice. Telepresa explicã oamenilor realitatea dintr-o perspectivã unilateralã, limitându-se la ceea ce spun si la ceea ce evitã sã spunã reprezentanþii partidelor în cauzã. Golul pe care ea. îl creeazã în comunicaþia politicã, indispen-sabilã în relaþiile partidelor cu cetãþenii, este acoperit într-o anumitã mãsurã de alte mijloace, care astfel îsi me nþin sau recâstigã importanþa: ziarele.

Presa scrisã joacã un rol deosebit în difuzarea principalelor pre-ocupãri ale partidelor în largi sectoare ale populatiei. Ziarele sunt considerate mijloace excelente pentru a transmite informaþii genera.le, pentru a þine anumite categorii sociale sub un anumit „control" politic, pentru a insera periodic — cu deosebitã întensitate în cam-paniile electorale — dezbateri politice, pentru a trece în revistã princi-palele puncte programatice sau liniile directoare de actiune ale unui partid sau ale altuia. Ziarele au cea mai mare disponibilitate de a adopta o linie politici. si de a orienta informatiile si mesajele social-politice în functie de preocupãrile fiecãrui partid.

Comunicarea. realizatã de partide prin scris este avantajatã atât de progresele tehnicilor de imprimare, de avântul instrucþiei publice, fiindcã numi.ruI cititorilor sporeste, cât ºi de faptul cã ea se a.dreseazã mai ales posibilitãtilor de analizã si de judecatã ale populaþiei. Presa

Henri Piaget, La tilivision **par cable commence demain,** Librairie Plon, Paris, 1983, p.[16].

scrisã, având un conþinut mai raþional ºi mai intelectual decât tele-viziunea, — care se orienteazã mai ales spre elemente de ordin afectiv
—, imprimã un stil propriu propagandei partidelor, ea punând accen-**tul** pe idei, pe **aspecte programatice, nu** pe persoane sau personalitãþi din cadrul partidelor. Comunicarea scrisã, prin presã ºº carte, mai abstractã º în general, mai logicã, se af1ã însã pusã oare-cum în discutie de avân tul mijloacelor auditive, care relanseazã vocea în mesajul vorbit. Astfel, pa.rtidele au posib ilitatea sã se folosească atât de galaxia Gutenberg, cât ºi de galaxia Marconi.

Radio-ul, prima experienþã a folosirii electronicii în comunicarea de masã, „a reabi1itat cuvântul"[80] ºi rolul vorbirii în activitatea par-tidelor, consacratã difuzãrij ideilor ºº programelor proprii. Totodatã, radio-ul a oferit forþelor politice ºi un puternic instrument de control social si de persuasiune asupra electoratului. Tehnicile noi au permis renaºterea unor forme vechi de informare,

anterioare imprimeriei. Mult timp, cuvântul, contactul direct cu oratorul au fost considerate procedee depãsite, iar audiþia pãrea cã îsi pierduse din importanþã în favoarea. lecturii. Radio-ul a eliberat cuvântul de limitele de altãdatã si i-a conferit un **rol substantial** în comunicarea politicã din zilele noastre, în climatul de competiþie dinire partide.

In societãtile dezvo ltate, radio-ul este considerat un fel de „armã absolutã" în via.þa politicã, deoarece permite însumarea relativ uºoarã a unei mari varietãþi de mesaje, ce emanã de la partide si de la con-ducãtorii acestora, precum ºi confruntarea diferitelor puncte de vedere politice. Propaga.nda. prin radio a devenit, de asemenea, mai ales datoritã tranzistorului, mult mai comodã si mai ieftinã decât prin intermediul altor canale moderne de comunicare.

Mijloacele auditive nu constituie monopolul unui partid sau al altuia, ci se aflã la dispozitia diverselor curente politice ºi conducã-tori. Radio-ul favorizeazã cultivarea interesului pentru politicã în rân-durile unor categorii ale populaþiei ce sunt mai puþin atrase de pre-ocupãrile partidelor de a-si difuza obiectivele prin tipãrituri sau prin mijloace vizuale, mai scumpe. Radioreceptorul stabileºte raporturi directe, de la persoanã la persoani., între lideri de partide ºi ascultã-tori si deschide o nouã perspectivã în raporturile dintre partide cu

80 Roger-Gºrard Schwartzenberg, **L'Etat spectacle. Essai sur et contre le „Star-System" en politique, p.i58.**

sirnpatizanþii lor, deoarece acestia din urmã au sentimentul cã urmãresc vocea „propriului conducãtor" sau cred cã se aflã în relatii „familiare" cu acesta. Vocea reprezintã unul dintre primele elemente care stau la baza reactiilor de simpatie sau de adversitate fatã de un necunoscut.

Mijloacele de masã ale comunicãrii ºi alte tehinci modeme, folosite intens în campaniile electorale în ultimele decenii, constituie factori indispensabili pentru partide în eforturile lor de influenþare ºº de plasare sub control a comportamentului politic al cetãtenilor. Astfel, partidele dispun de conditii favorabile pentru ca prin propa-gandã intensã ºi prin persuasiune sã instituie o relativã stabilizare a convingerilor politice ale electoratului. Convingerile intime ale cetãþeanului ºi posibilitatea acestuia de a evalua singur aprecieri si inºormaþii ce provin de la un partid sau altul sunt totuºi puse în discuþie, în conditiile îrt care, în absenþa constrângerilor fãþiºe sau a violentei fizi ce, mijloacele de comunicare exercitã, prin persuasiune, adevãrate **presiuni asupra individului**[8] 1,

Configuratia electoratului si încercãri de tipologizare a alegã-torilor. Djstributja elect oratului pe partide si dinamica acestuia de la

o confruntare electoralã la a1ta oferã analizei interesante constatãri ºº concluzii în legãturã cu evolutia sistemului de partide ºi a întregii vieþi politice dintr-o tarã sau alta. Studiile de sociologie electoralã sau de sociologie politicã urmãresc sã evidentieze tendintele opiniilor politice si sã explice de ce acestea, înrãdãcinate în structura societãþii, persistã lungi perioade, uneori sub etichete diferite, si/sau de ce, alte-ori, survin modificãri în atitudjnile politice sj se conturează orientãri noi. In general, cercetãrjle de profil, luând ca document de bazã sta-tisticile electorale, comparã rezultatele alegerilor cu alte distributii statistice, în functie de criterij socio-profesionale, demografice, emice, religioase, economice, inclusiv localizãrile pe principalele provincii jstorice ale tării respective. Cu alte cuvinte, comparaþiile urmãresc sã stabileascã o serje de corelatii între vot si caracteristicile sociologice ale corpului electoral, influenþate sau determirtate sj de particularitãtile de mediu ale regiunilor, zonelor geografice, unitãtilor administrativ-teritoriale.[82]

81 Jean-Mârie Cotteret, Claude Emeri, **Les** systemes **ilectoraux,** PUF, Paris,

1970, pg.84.

82 Georges Dupeux, **La sociologie ilectorale (Pays ãnglo-saxones), în** Georges

Gurvitch, **op.cit., pg.64-65.**

Punctul de pornire al studjilor de sociologie electoralã îl repre-zintã chiar faptele nemijlocite ale scrutinului, precum participarea la vot, absentejsmul, orientarea votului în favoarea unei anumite tendinþe sau a unui anumit partid etc.. In temeiul acestora au fost for-

motivational sj

mula.te explicaþii de tip cauzal, , , au fost propuse mai multe scheme de tipologizare a electoratului.

Investigaþiile întemei ate pe statistici1e electorale au evidenþiat anu-mite „regularitãti statistice" ºi a.u corelat participarea 1a vot cu o serie de caracteristjci socio-culturale ale electoratului. În a.cest

sens, s-a subliniat ci.: participarea este mai puternicã în cazul bãrbatilor decât al femeilor, al persoanelor de vârstã medie sau cu veinturi ridicate ori sigure, care sunt mai interesate de exercitarea drepturilor de vot, decât necalifica.þii; þãranii legaþi de economia de piaþã participã mai intens la vot decât tãranii a cãror existenþã este întemeiatã pe economia închisã, arhaicã; personalul ocupat participã mai constant si maj substantial la vot decât cei ce a.u doar activitãþi casnice; ca.tolicii ºi protestanþii se prezintã în proporþie mai mare la urne decât ortodocsii; femeile voteazã mai frecvent si maj constant în favoarea partidelor de dreapta decât bãrbaþii, fiindcã ele se tem de necunoscut **ºi** preferã statu-quo-u1; persoanele mai în vârstã îsi formeazã deprinderea de a da un vot de tip conservativ, spre deosebire de tineri, care doresc ºº încearcã schim-barea etc.. Asemenea fenomene au fost explicate în douã modalitãti:

votul, ca posibilitate a cetãteanului de a influenta sj corecta politica guvemului, este determinat de anumite interese ale a1egãtorului, de constiinþa acestuia cu privire la consecinþele posibile asupra aºteptãrilor sale din partea unui partid sau a. altuia; votul se constituie din ce în ce mai mult într-un rãspuns a1 individului la presiuni concentrice exercitate asupra sa de diverse grupãri sociale sau asociaþii, de sis-temul de comunicaþie ºi transmitere a informaþii lor, care-l „conving” pe alegãtor de importanþa „votuluj de conformitate si ºo” , de lipsa de oportunitate a „votului de interes”.[83]

Absenteismul poate avea mai multe ratiuni: cetãtenul „nu vede” relatia djntre preocupãri1e sale ºi activitatea partidelor de la putere; cetãteanul rãmâne imun la presiunile ce se exercjtã asupra sa în cam-paniile electorale; cetãþeanul este neîncrezãtor si nemultumit în egalã mãsurã de partidul/partidele de la putere ºi de partidele de opoziþie.

83 **Ibidem, p65.**

Diferenþele de participare la vot, constatate cu regularitate, de la un grup social la altul, au fost astfel interpretate: rata de participare la vot a unui grup anume va fi cu atât maj ridicatã cu cât interesele sale vor fi mai substantial afectate de politica guvemamentalã[84] a.ceeaºi tendintã de participare se va înregistra ºi în situatijle în care grupul va fi cât mai bine informat despre consecinþele deciziilor guvemamen-tale[85] rata de participare va cunoaºte aceeaºi tendintã dacãrespecti-va colectivjtate va fi supusã unor presiuni din ce în ce mai puter-nice.[86]

Statisticile electora1e ºi interpretarea lor converg spre aprecierea cã, totusi, comportamentul alegãtorilor din acelasi grup social nu este întotdeauna determinat de motivatij ra.tionale, de genul celor enu-**merate, ci** ºº de motive si fa.ctori de altã naturã, de **conjuncturã eco-nomicã sau de ordin psihologic.**

Rezultatele acumulate pe linia ordonãrjj factorilor de comporta-ment au deschis drumul unor tentative de tipologizare **a electoratu-lui.** Asemenea încercãri, consemnate în literatura de specialitate, se aflã încã într-un stadiu de încertitudini si de interogaþii. Elementul principal sau setul de criterii prîn prisma cãrora sunt operate clasi-ficãrile sunt fluctuante ºi inconsecvente, varjazã aproape de la a.utor la autor ºi sunt insuficient de relevante. De altfel, se admite, în ge-neral, cã fenomenul prezintã o complexitate deosebitã, datã fiind lipsa de omogenitate a electoratuluj.

Unele diferentieri în structura electoratului sunt operate cu aju-torul a douã grupuri de criterii, si anume: „teritorjale”, acestea punând în relief unele stãri conflictuale, latente sau manifeste, îrttre ansamblul naþional si provincii; „funcþionale”, care pun accentul pe diferentele de aºteptãri dîntre membrii proprietari, pe de o parte, ºº anumite categorii salariale sau personalul neocupat, dar apt de muncã, pe de altã parte.

Studierea distributiei votului si a electoratului în functie de motivaþii socio-psihologice, inclusjv de naturã religioasã, demers ce ia în seamã ºi anumite elemente socio-economice, a propus unele explicaþii cauzale ale separãrilor si deosebirilor de comportament

84 **Ibidem.**

85 **Ibidem.**

86 **Ibidem.**

electoral ale uneia si acelejasi cate gorii socia.le (astfel au fost dezvãluite câteva din resorturile **polimorfismului electoral** al munci-torilor s.a.).

Constanþa în timp a rezultatelor electorale structurează alegãtorii în tendinþe cu rate de schimbare minime, medii sau ridicate.[87] Din aceastã distribuþie rezultã ataºamente de intensitãþi diferite, de

regulã putemice, faþã de anumite forþe po1itice, generate ºº întreþinute de legãturi traditionale fatã de anumite Orientãri politice ºi1sau fatã de o anumitã religie.[88] Tendînþa de consacrare a relaþiilor de schimbare mmimã sau medie este explicabilã ºº graþie modului de întele gerea individuluj de cãtre marile organizaþii politice, de cãire organizatiile profesionale, de anumite motivaþii personale, precum ºº de înfluenþele da.torate tradiþii1or de familie, ce impun relatij strânse între autoidentificarea socialã ºi comportamentul electoral.[89]

Alte cla.sificări ale alegãtorilor au ca punct de pornire scala poziþiilor politice pe care se situeazã partidele ca atare, în functie de acest criteriu electoratul distribuîndu-se în segmente de „stânga", de „centru", de „dreapta", de „extremã stângã" si de „extremã dreaptã". Interesul politic manjfestat de cetãþeni îi diferentiazã în „participanti", care se interesează de po1iticã, ºi „jzola.ti", care tind spre a.titudini de indiferentã fatã de via þa publicã. În strânsã legãturã cu acest criteriu si cu efec tele opþiunilor exprimate prin vot, corpul alegãtorilor se divide în „electorate-beneficiare", care îsi asumã un rol activ, corelativ, în campaniile electorale, ºi în „electorate-specta-tori", care se mărginesc 1a acceptarea efectelor datorate primelor. Această clasificare insistă pe ideea „optimizării preferinþelor apa.rtinând celor două categorii".[90]

Pe baza considerentelor ce tjn „de anumjte tipuri de motivatii si de anumite tipuri de participare politicã", se disting alegãtori cu **atasamente stabile** fatã de partide (sau utilitariste) ºº votanþi flotanti sau instabili. Prima categorie, formatã maj ales din cetãþeni

87 Herbert **Weisberg, L'Etude compºrative des scrutins ligislatives, în Revue** franºaise **de sociologie, tome XII (1971), no.** 2, p. 152.

88 **Klaus Liopelt, Esquisse d'une typologie des ilecteurs allemãnds et autrichiens, în Revue franºaise de sociologie, tome IX (1968), no.1, p. 17.**

89 **Ibidem, p18.**

90 Matei **Dogan, Une analyse de covariãnce en sociologie ilectorale, în Revue fraºnºnise de sociologie, tome** Ix ºl968), no. 4, p. 540.

„pragmatici" sau **„realisti",** tinde să-si fundamenteze votul pe con-fruntarea programelor forþelor politice cu interese nenîijlocite ale familiilor, ale grupãrilor sociale pe care acesti susþinãtori le consti-tuie, interese de perspectivi si/sau de moment A doua categorie —convenþional denumitã „mlastina" — manifestã, în general, slab interes pentru dinamica viet politice ºi nu are capacitatea să se rjdice la nivelul pe care îl propun tendinþele politjce propriu-zise.[91]

Analize care au ca punct de plecare criterii sociale insuficient definite — precum „clase latente" — îsj aseazã observatjjle si con-cluziile pe ipoteza cã „în electoratul fiecãrui partid se pot observa două grupări distîncte, pe care le vom numi «obisn uiþi» ºi «ocazion-ali»".[92] Declinul sau avântul influentei electorale a unui partid este explicat prin raportare exclusjvã la aceºtia: în timp ce „ocazionalii" se detaºează tot mai frecvent ºi lejer de un anumit partid, „obisnuitii" sunt mai fjdeli.[93]

Principalele tipologizări ale electoratului din literatura de socio-logie politicã se întemeiază pe o mare varietate de criterjj, ceea ce face ca ºº modelele propuse să se deosebească ºi să se diversifice, atât de la o ºCOala sociologicã 1a alta, cât ºi de la un autor la altul, uneori chiar la acelasi cercetător. Clasificările propuse rămân, în general, insuficient de opera.þionale, cu grade diferite de relevanþă, această inconsecventă fiind motivată de complexitatea pe care o prezintă structura electoratului, interesele ºi motivatiile acest uia, relaþiile sale cu partidele.

91 Jean G. Padioieau, De la coruption dãns les **oligarchies pluralistes, în Revue franºaise de sociologie, tome** XVI *(1975),* no.l, pg. 51, *58.*

92 Nicole Delowelle Vorsswinkei, **L'Evolution de l'opinion publique belge: 1971-1974, în Res publica, tome** XVI (1974), no.3-4, pag.347-348. **Ibiclem,** pg. 353

1. CONTROVERSE IN JURUL NOTIUNII DE IDEOLOGIE

Termenul de ideologie a fost utilizat, pentru prima datã, de filoso-ful ilumjnist francez Destutt de Tracy într-un memoriu adresat Instjtutului de stjinte si arte în 1796, semnjficând „stiinta **despre idei".** De atunci încoace, termenul a cunoscut o dezvoltare rapidã, determînatã, printre altele, si de ratele ridicate ale mobilizãrii si mo-demizãrij politice. Proliferarea sa extraordinarã în epoca modemã þine însã ºi de utilitatea lui în procesul de legitimare a unei puteri, prin justificarea ra.tjonalã a ex istenþei sau actelor sale. Fãcând din cultul raþiunii o structurã dominantã a epocii, filosofii iluministi au con-ceput raþiunea ca un instrument infailibil în activitatea de pregãtire a decjzjilor pentru prinþul luminat si unde lor le revenea rolul de a cunoaste ºi interpreta opinia publicã. De aceea, pentru Destutt de Tracy ideologia însemna critica **geneticã a ideilor sau analiza ºtiinþif1cã a facultãtii de a gândi:** ea se opune „metafjzicii" sau „psihologiei". „Termenul nu presupune nimic din ceea ce este îndoie lnic sj necunoscut, spune Tracy; el nu amînteºte spiritului nici o idee de cauzã".[1] De unde concluzia cã, la origine, ideologia este sinoni-mã cu „stiinta pozitivã a spiritului" si cã ceea ce desemna ea atunci este exact contrariul a ceea ce se înþelege astã.zi prin acest termen.

Napoleon ar fi fost primul care a dat termenului o conotaþie peio-rativã. El vedea în ideologi doctrinari abstracþi, nebulosi, idealistj si periculosi pentru putere, atât din cauza necunoasterii problemelor concrete, cât ºº .djn perspectiva solutiilor fantezjste pe care le punea.u la baza proiectelor de transformare a societãþii.

Apariþia marxismului ca. filosofie socia.lã în deceniul cinci al seco-lului XIX a dat impuls studierii ideologiilor, mai ales cã „Ideologia germanã" *(1845),* operã prin care Marx se converteste definjtiv la socjalism, reprezintã, totodatã, prinîa încercare de sistematjzare a

Oiivier Reboui, Langage et idiologie, PUF, Paris, 1980, p.[17].

ideologiei din punctul de vedere a1 noii doctrine po1itice a stângii. Marx a conferit douã sensuri noþiunii de ideologie. Primul, în „Ideologia germanã", identificã ideologia cu o concepþie **despre lume, fãrã o circumscriere exactã a intereselor de clasã** sau **de grup.** În aceastã primã fazã a determinãrij conþînutului ideologic a1 actjvjtãtii, ideol ogia ca Weltanschauung (concepþie globalã despre lume) derivã din propozitia fundamentalã a filosofiei marxiste: „existenþa socialã determinã conºtiinþa socialã". În „Ideologia ger-manã", prin ideologie se desemneazã morala, religia, metafizica, dreptul, politica, ideile, reprezentãrile ºº conºtiinþa pe care o au oamenii despre naturã ºi socjetate. Pânã la „Contrjbutii la crjtica economiei politice", unde, în Prefaþã, Marx scrie cã ideologia cuprinde „formele juridice, politice, religioase, artistice, filosofice", ideologia Îsi pãstreazã sensul neschimbat de Weltanschauung, impus la nivelul societãþii globale prin mijloacele materiale si sjmbo1ice de coercitie ale clasei dominante. „Ideile clasei dominante sunt în fiecare epocã id eile dominante, ceea ce însearnnã cã clasa care reprezintã forta **materialã** domînantã a societãþii este, totodatã, ºi forþa ei **spiritualã** dominantã. Clasa care dispune de mijloacele de producþie materiale dispune, în acelaºi timp, ºi de mijloacele de producþie spirituale, asa încât, datoritã acestuj fapt, îi sunt în general subordonate idejle acelora cãrora. le lipsesc mijloacele de producþie spirituale. Ideile dominante nu sunt altceva decât expresia idealã a relaþiilor materiale domjnante, exprimate sub formã de idei; ele sunt, decj, expresia relatiilor care fac ca o anumitã clasã sã fie dominantã si, prin urmare, sunt ideile dominatiei ei"[2]. Djn a.cest citat reiese cã ideologia nu este o simplã reflectare a realitãtji ob iective, indepen-dente de constii nþã sau de comportamentul politic a.1 actorilor. Ea este rezultanta unui joc complex de factori determinanþi, dintre care reproducerea lãrgitã a jdeilor clasei dominante nu trebuie neglija.ti..

Al doilea sens al termenului ideologie în conceptia marxisti. îl reprezintã cel de „cOnºtiinþa falsã", „dena.turatã" a realitãtij so ciale, bazatã pe o „concepþie eronatã a.supra istoriei umane". In acest aI doilea sens, Marx face trecerea de 1a. ontologie la gnoseologie, de la condiþiile generale a.le existentei la conditjile social-politice concrete.

2 Kârl Marx, Fr. **Engels, Ideologia germanã, în: K.** Marx, Fr. Engels, **Opere,** voi.3, Editura Poiiticã, Bucuresti, 1 958, p. 47.

Ideologia nu este numai o „constiinþã falsã", dar si o conºtiinþã ºº **O** reprezentare pe care clasa

dominantã ºi-o face despre realitate, în funcþie de poziþia sa socialã ºº de interesele sale. Cauzele constituirii ideologiilor (fa1se sau denaturate) se aflã deci în realitatea. socialã, mai exact în societatea concret-istoricã, în locul pe care-1 ocupã clasele sociale în lupta pentru sa.tisfacerea intereselor sau conservarea poziþiilor câstigate. Argumentele, ideile si reprezentãrile lor, menite sa legitimeze **statu-quo-ul,** reprezintã osatura fa.lsitãþii sau denaturãrii pe care se îna1tã jdeolo giile exploatãrii ºº inegalitãtii. Referindu-se 1a premisele ce stau la baza ana1jzej ideologiei germane contemporane lor, Marx ºº Engels scriu cã „ele nu sunt arbitrare, nu sunt dogme; ele sunt premise rea.le, de care se poate face abstracþie numai în imaginaþie. Este vorba de indivizi reali, de activjtatea si de conditiile lor materiale de viaþã, atãt cele pe care le-au gãsit gata exis-tente, cât ºi cele pe care le-au creat prin propria lor activjtate. Aceste premise pot fi constatate, prin urmare, pe cale pur empiricã”[3]. In prima semnificaþie nu se observã explicit încercarea de a evidentia gradul mai mic sau mai mare de reflectare în formele ideologice a intereselor de clasã. **În** a doua semnificaþie, **tocmai intereseie de clasã explicã natura falsã a ideologiilor claselor dominante în vi-ziunea marxistã.**

Din punct de vedere metodologic, prima accepþie a termenului reprezintã o descriere ºi o analizã a **structurii formale** a ideologiei. În a doua **accepþie,** Marx este preocupat de analiza **continutului** ideologiilor, prîn raportarea la **interesele** grupurilor ºº claselor sociale. Iar a.tunci când apreciazã ideologia ca reflectare falsã sau adevãratã, Marx nu se referã la ideologie în general, ci la ideologii **consacrate,** care se constituje ca. modalitãþi (forme) de raþionalizare ºi justificare a unor interese de clasã. Caracterul adevãrat sau fals al ideologiei va depinde de concordanþa sau neconcordanta intereselor sau actiunilor socia.le concrete, organizate ale grupurilor ºi claselor cu tendintele objectjve de dezvoltare a societãþii.

Ideologia, ca ansamblu de elemente teoretice (ca explicaþie sinte-ticã a lumii si ca element fundamental de orienta.re a acþiunii umane) ºi concrete (instituþii ºi sisteme de acþiune), îºi propune orientarea pre-cisã a activitãþii grupurilor si claselor sociale, a societãþii globale.

º Ibidem, p.[20].

Prin urmare, trãsãturile ideologiei în opera lui Marx, în perioada 1844-1859, sunt: — ideologia este o reflectare a vieþii materia1e, a mo-dului de producþie; — ideologia este o **iluzie** (oamenii cred sincer cã acþionează în numele unor idea1uri nobile a1e umanitãþii, când, de fapt, **ei acþionează** în numele propriilor lor interese). Fjind iluzie, ideologia **poate ft si mistiºcare, adicã** deformarea **constientã** a acestor idealuri în va1ori ale structurii clasei dominante; — ideologia este o armã, o fortã activã. Clasa dominantã nu se mulþumeste numai cu conservarea pozitiilor sale la njvelul bazei, a1 infrastructurii; ea nu se mulþumeste numaj sã domine; ea cautã sã-ºi impunã **legitimitatea** dominaþiei º1 claselor dominate prin organizarea ºi activjzarea. suprastructurii (instituþiile). Mai târziu, începând cu „Contributii la critjca economiei politice” *(1859),* pânã la „Capita1ul” (1867) si „Anti-Diº g” (1881), contribuþia luj Marx ºi Engels la elaborarea unei teorii a ideologiilor se nuanþează. Chi ar dacã ideologia rãmâne tot un produs a1 diviziunii materiale si intelectuale a muncii ºi este subordonatã bazei (relatiilor economice), ea nu mai este doar o reflectare deformatã si inversatã a realului, ca în „Ideologia germanã”. „Din acest moment (al diviziunjj muncii — *n.ns.),* constiinta îºi poate închipui, într-adevãr, cã ea este a1tceva decât cunoasterea practicij existente, cã îsi poate reprezenta **realmente ceva** fãrã sã-si re prezinte ceva rea1”[4]. **În** „Contributii la cri-tica economiei politice”, ideologia este conceputã ca un ansamblu de reprezentãri care permit oamenjlor sã aibã **sentimentul practicii lor sociale.** Agenþii sociali, fiind obligaþi sã-ºi reprezinte lumea lor, au nevoie de un sistem de reprezentare care organizează practica si imagina.þia lor. Se observã o îmbogãþire a schemei diviziunii muncii din „Ideologia germanã”. Practica socialã se divide în: **practica politicº** —vizează transformarea raporturilor sociale; practica **ideologicã** —vizează transformarea conºtiinþelor socia1e ºº **practica teoreticã** — trans-formã produsul ideologic într-un sistem riguros de cunoºtinþe ºi idei, dupã expresia lui Louis Althusser[5]

Cu Lenin, Gramsci si Durkheinî, conceptul de ideologie se pre-cizează ºi se îmbogãþeste la începutul secoluluj. Lenin nu mai reduce ideologia doar la sisteme de idei. Dupã cum Durkheim vedea în conºtiinþa colectivã un sistem **de credinte (Diviziunea** socialã **a**

º Ibidem, p32.

º J.-P. Cot, J.-P. Mounier, **Pour une sociologie politique, vol. 1, Seuii, Paris,**

1974, p. 125.
muncii), Lenin vede în ideologie un ansamblu structurat de imagini, de reprezentări, de mituri, determinând anumite tipuri de comporta-ment, de practici ºi de atitudjni. Pentru Gramsci, ideologiile funcþionează ca un veritabi1 înconstient cultural; „fiind istoric nece-sare, ele (ideologiile) au o validitate care este o validitate psihologică; ele „organizează" masele umane, formează terenul unde oamenii acþionează. unde capătă conºtiinþa poziþiei lor, unde ei luptă"[6].

In concluzie, o ideologie este un sistem structurat de reprezen-tări colective (credinþe, simboluri, cunoºtinþe etc.), comune unui grup, **prin care se afirmă o ierarhie a valorilor.** Prîn faptul că oferă
o imagine despre o societate la un moment dat, ideologia devine un putemic instrument de mobilizare si actiune pentru schimbarea socială, în conformitate cu imaginea holistjcă a acelei societăþi: toþi indivizii care se recunosc ºi sunt legaþi în grup de sistemul comun de reprezentări, idei ºi credinþe sunt convinsi de su perioritatea acestuia ºi vor să transforme societatea în funcþie de aceºti vectori va1orici. Ea oferă motivatiile actiu nii politice ºi le justifică prin idej. Mai mult, prin afirmarea superioritătii unor idei asupra a1tora, ideologiile sunt „religii în limitele raþiu nji" (Kant), pentru că în ele credinta depăºeºte raþiunea.[7] Ele spun ce este adevărat ºi fa1s, ce este bine si rău, întot-dea.una de pe pozitia, consideratã superioară, a colectivitătii care le-a secretat. Această tendînþă de trecere de la particular (ele sunt, la origi-ne, emanaþia unor grupuri) la universa1, le determină să facă prozeli-tism, să intre în conflict cu ideologiile riva1e ºi, prin pretenþia că numai ele deþin monopolul cunoasterii absolute, să devină mondialiste.

2. FUNCTIILE IDEOLOGIEI

Funcþia partizană. Datoritã faptului că menirea principală a unei ideologii este de a apăra ºi promova interesele grupului în conflict cu alte ideologii, o ideologie este prin definiþie partizană. Fiind vorba de competiþia pentru alocarea resurselor politice, o ideologie luptă pen-

6 A. Gramsci, Oeuvres choisies, Ed. Sociales, Paris, 1959, p.[74].

Dacă ideotogiile sunt „religii Iaice", religiile sunt „ideologii totale.
tru a învinge. Spre deosebire de cercetarea stiintifică ,încare descoperirea adevărului reprezintă valoarea supremă a activitătji, finalitatea ei, o ideologie va recunoaste valorile adevărului si **evidenþa realitătii doar în măsura în care acestea** îi **pot servi obiec-tivelor** ei. De aceea, o ideologie se impune nu atăt prin valorile ade-vărului si prin forþa probelor, verificate empiric*, cât printr-o **violentă** sim **bolică, cenzurând si disimulând faptele.**

* Ca „imagine răstumată" a realitătii, ideotogiâ a găsit în logica ºtiinþiftcă un instru-ment excetent pentm a-ºi argumenta forma1 sistemul său de convingeri, iar în doctrinele titosoftce un rezervor inepuizabii de coerenþă argumentativă si de rationalizare. Prin caracterttl său sistematic ºi coerent, o ideologie emite pretenþii la o raþionalitate globală, datoritã faptutui că propozitiile ideologice leagă între ele reprezentări ºi concepte nu întotdeauna lipsite de echivoc. Pe tângă faptul că trebuie să aibă coerentă logică, o teorie stiinþiftcă trebuie să lege propoziþiile în variabile cauzale pentru explicarea unui fenorssen. Acestea trebuie să fte veriftcabile empiric, conform unor axiome de bază ale oricărui sistem logic: noncontradictie, comptetitudine, identitate. Prin esenta ei, o ideo-logie se fereste să descopere adevărul prin supunerea propoziþiilor ei veriftcării empirice sau logice. Ea trebuie să convingă că sistemul ei de valori este cel mai bun ºi sâîmpingă partizanii ta acþiune pentm impunerea lor. Adevărul ei este **prestabilit:** et constă în câte-va scheme logice care să punã în miscare fundalut **emotiona1** a1 credintei în cauză. Descoperirea adevărului ar oferi surprize nepiăcute, relevând nonsensurile, contradictiite, ceeâ ce ar echivala cu revizuirea nucteului său. De aceea, ideotogiile întnprumută elemente conceptuate din fttosofta populară sau din operele de vutgarizare stiinþiftcă. Importantă este analogia formal.exterioară, care permite receptarea si inte-riorizarea mesajelor ideologice fără un efort intelectua1 deosebit, în special pe cana1ele sensibilitătii si contagiunii în grup. Ideologia si stiintele sociale interferează pe „pta-nut fenomenelor umane, istorice, juridice, poiitice, economice, care sunt revendicate ca obieet **de studiu de stiintete umane si sunt, în acelasi timp, arena pentru luptele ideo-logice** *(s. ns.).* Dar dacă există o interferentă a domeniitor stiintiftce si ide ologice, aici se conturează o opoziþie de scopuri" (Girard Buis, Science **et idiologie, în: Les idio-logies** dans **le monde actuel,** Désciie de

Brouwer, Paris, 1971, p.[33]).

Gândirea ºtiinþificã este ab strâctã, atemporalã, obiectivã ºti universatã. Sc opui ei este cunoâstereâ realitãtii, a structurilor si functiitor âcesteia, sub forma unor legi ºi propoziþii togice. O ideologie nu-ºi propune sã cunoascã reatui, ci sã-1 justifice sub aparenta posi-**bilului. Ea ne va spune cum ar trebui sã arate realitateâ** dacã-i vom âtribui un sens. Sensut este dat de judecãþile de valoare, care impiicã o dimensiune normativã asupra reatitãtii. Prin aceasta, teoria devine doctrinã. A deforma reatut în functie de anumite vatori, sub aparenþa unei coerenþe logice a faptelor, reprezintã o paxticutaritate **â** discursului ideolo-**gic.** Intr-adevãr, sã ne imaginãm douã seturi de propoziþii din douã ideotogii politice ânate în raposturi de excluziune: ideologia comunistã ºi ideotogia liberatã. Ambele pleacã de ta o viziune laicã despre om ººi despre natura „progresului în om". Intmcât omui este bun de la naturã, et este perfectibii. Dezvoltareâ personâlitãþii sâle (scopul activitãþiipolitice) este, în doctrina iibes-alã, functie de vatorile democraþiei (libestatea în primut rând, sub variile ei forme). Dar libertatea este imposibiiã fãrã existenþa ºi garantarea proprietãþii private. Dimpotrivã, în doctrina comunistã, sursa tuturor relelor si schilodirea omutui rezidã în proprietatea privatã, un izvoi inepuizabil de egoism, de cupiditate, de zavistie si cancer ai solidaritãtii sociale. Pânã acum, nici unui ideolog nu i-a trecut prin mînte sã verifice cu **Functia ocuitativâ (de disimulare).** O ideologie politicã trebuie în mod necesar sã ascundã, sã treacã sub tãcere, sã disimuleze si sã nu observe cã nu a luat la cunoþtinþã despre faptele care o contra.zic sau rnotivele întemeiate ale adversarilor ei, dar mai ales ea trebuie

mijloacele stiinteloe moderne valabilitatea afirmatiitor lui J.J.Rousseau: „omul s-a nãscut Iiber, dar pretutindeni este în lanturi" **(Contractul social);** „omul este bun de la natueã, dae societatea t-a conspt" **(Discurs asupra inegalitâtii dintre oameni),** care au constitu-it mai târziu fundartsentut ideologiilor egalitariste.

Pe mãsura dezvoltãrii cunoasterii stiintiftce, ideotogia asimileazã noile descoperiri ºi le integreazã în strnctura logicã a discuesului sãu, sub aspectut formei sau at stitutui do-minant al descopesiritor. Caracternl scientist pseudorational al ideologiitor devine si mai evident o datã cu demonstrarea existentei unei **ideologii a stiin þei,** care generează o ten-siune esentialã între cunoastere ºi imaginaþie ta nivelul ftecãrei epoci. Dupã cum orjce act de cunoastere presupune o analizã criticã preaiabilã a teoriitor anterioare ºi respingerea unora dintre ele ca fa1se sau depãsite, **tot astfel sistemul de credinte al omului de** ºtiinþâ va **pune asupra descoperirilor** sale **o pecete** ideologicã. Tendinta de **a** vedea în structurile reatutui relatii matem atice, scumpã lui Descartes si tui Leibniz, sau o imagine eternã a lumii, în mecanica clasicã a lui Newton, tineau de stilut clasjcismului, caracteri-zat prin „forta centripetã" a ideilor într-un sistem de cunoºtinte universale si eteme. Inversunarea cu care a fost apãratã geometria euclidianã sau dogmele religioase în Evul Mediu trãdeazã reziduurile ideotogice din cunoasteeea stiintificã. Mai aproape de noi, Auguste Comte, în ftlosofta pozitivistã, voia sã reducã stiintele la „Stiintã", defmitã ca „rezumarea într-un singur corp de doctrinã omogenã a totatitãþii cunoºtinþe1or dobândite cu privire la difente ordine de fenomene naturale' (Auguste Comte, **Cours de** philoso-**phie positive,** vol. I, Paris, 1838, p.[28]). Din cele de mai sus reiese cã oricât de paradoxat ar putea sã parã la prima vedere raportul dintre stiintã si ideolo gie, 1a un nivel mai adânc, ideologia este un suport negativ, un excitant pentru interogaþia fllosoftcã a omului de stiinþã asupra cetor mai intime premise stiintiftce ale sale. A.ceasta ºi explicã de ce ideo-logiile însotesc ca o umbrã curentele stiintiftce, ftlosoftce si cutturale. Si dacã cele vechi sunt înmormântate prin noile descoperiri stiintiftce, ele rãsar ca ciuperci1e o datã cu apariþia noitor ramuri stjintifice, în speciai a epistemologiei. In fond, ºtiinþa nu este amoralã: în ftnalitatea ei intimã, ea se bazează pe judecãþi de valoare, presupune un scop.

Critica psihanaliticã a rationalismutuj stiintiftc fãcutã de Gaston Bachelard evidentiazã relatia subtilã, mediatã, dintre **Stiintã,** fttosofte ºi ideologie: „ea nu are sursa sa la suprafaþã, pe terenul **inSUst** aI observaþiei; ea izvorãºte din reacþii mai intime. **(...)** Aceste forte centripete decurg din douã surse, psihologice ºi sociotogice, ameste-cate în mod indisociabil. Pe de o parte, imaginatia si afectivitatea, tendinþele subcon-stiente sj inconst ients, stimulează structurări imaginare, onirice ºi psihanalitice; pe de altã parte, tradiþiile, miturite ºi, poate, inconstientul colectiv furnizează acestor forte centripete cadre, categorii, modele" (Gaston Bachelard, **La formation de l'ºsprit sci-**entifique, Felix Alcan, Paris, 1938, p.45-46). Prin urmare, dacã tot ceea ce este raþional este real ºi dacã tot ceea ce este real este si rational, atunci aceastã izomorfie este valabilã ºi pentru izomorfla strncturi naturale — structuri spirituale. Aceasta face ca o descoperire sau un concept stiintiftc sã fie inteeiorizate în psjhologja noastrã ca adevãrnri eterne, sub formă fitosoftei populare sau vulgarizării stiintifice: „teorema lui Pitagora"; „teoria retativitãtii" a lui Einstein: „legea tui Arhimede" etc. Ea explicã de ce ideologiile renasc în epocile revolutiilor stjintifice sau de crizã internã a unei stiinte (criza ftzicii în anii '30) **ºi** se inspirã, mai ales, din sistemele filosofice închise, cu **sâ-si ascundâ propriile intentii.*** De regulã, o ideologie camuflează în spatele unor mãºti sau irttenþii nobile ceea ce urrnãreste. De multe ori, interese meschine de grup sau individuale sunt prezentate în culorile patetice ale interesului national. Intervenþtile armate pentru câºtigarea zonelor de influenþã sau a poziþiilor geopolitice sunt prezentate sub semnul unui ideal umanitar: apãrarea drepturilor omu-lui în þara respectivã, salvgardarea democraþiei. Dacã dorinþa sau interesul ar fi exprirnate sub forrna brutalã, conºtiinþa narcotizatã a victimelor si sistemul de convenþii tacit acceptate s-ar trezi ºi ar ripos-ta violent nu împotriva stării de fapt, care oricurn continuă să existe,

ci împotriva cinismului ºi a „lipsei de rnaniere elegante” a diplomaþiei.

Funcþia justificativâ. „Ideologia justificã puterea într-un mod raþional, prin consens sau necesitate, disimulând ceea ce puterea are

pretenþii exhausti ve de explicare a realului (sistemul hegelian ºi cel marxist). înstitutionalizarea ideologicã a conceptetor, legilor ºi teorjitor stiinþiftce prin sistemul de învãþãmânt reacþioneazã energic ta orice schimbare de perspectivã, de metodã, de gen de cunoaºtere at unei noi stiinte.

***** Faptut cã o ideotogie ISi camufieazã dorinþete în reprezentãrile ei, ca în imagînite visului, o apropie de utopie. Dupã Karl Mannheim, deosebirea dîntre utopie ºº ideoto-gie constã în faptul cã ideotogiile exprimã interesete grupurilor dominante ate unei societãþi, în timp ce utopiile dau glas aspiraþiilor inconstiente ale grnpuritor dominate. Ideologiile ar exercita o funcþie sociatã de **legitimare si conservºe, utopiile o** funcþie socialã de **contestare ºi opoziþie.** Ideotogiite ar justifica realitatea ordînii socjate sta-tomicite, utopiile ar imagîna posibilitatea unei atte ordini socjate ce trebuie înstauratã. Analiza tui Mannheim evjdentiazã cã atât ideotogia cât ºi utopia prezintã, fiecare în felul sãu, o imagine deformatã, tacunarã, iluzoriea realitãþii soc iate. Ideologia ascunde privirilor grnpurilor domînante tot ceea ce, în situaþia reatã, ar putea zdtuncina sau sub-mina dominatia lor. O înftângere militarã, un •ec al negocierilor, o contestare vioten-tã,d acã nu pot ft trecute sub tãcere, sunt bagatelizate sau comentate în suedînã. Utopia ascunde grupurilor dominate toate obstacotete reate care le împiedicã sã satisfãcã ime-diat sau pe termen tung toate aspirâtiite lor. **„În** mentaiitatea utopicã, Scrie Mannheim, inconºtientu1 colectiv, cãlãuzit de reprezentarea a ceea ce este dezirabil, de voînta de acþiune, ascunde privirii anumite aspecte ale realitãþii. E1 întoarce spatele la tot ce ar putea zdrnncina credinta sa sâu paratiza dorinta sa de schimbare” (Karl Mannheim, Ideologie und Utopie, Borm, 1929.). Utopiile sunt modete ideate de societate, proiec-tate într-un timp ºi spaþiu nedeterminate (Utopos — fãrã loc), fãrã nici o percepþie a dînamiciirea1itãtiisociate,înrnpturilesjcontradictiilesale.Outopiepropriu-zisãeste o evadare ii „o eljberare în imaginar”[8] (Girard Atthabi, **Oppression et libºration dans l’imaginalre, Maspero,** Paris, 1969), expresie a neputinþei de a inftuenþa transformarea realului. Dimpotrivã, o ideologie propune o acþiune politicã de schimbare socialã pe baza unor altemative, strategii ºi tãctici nu doar posibile, ci ºº reale. Ea raþionalizeazã câ poate proiectul sãu transformator, dar este expusã iluziei ºi erorii, întrncât proiectul nu este supus unei veriftcãri empirice sau stiintifice.

esenþial: faptul cã ea rãmâne sacrã pentru cei care o exercitã, cã ea trebuie sã fie astfel pentru cei care o suportã ºi cã presupune o amenintare de violenþã pentru cei care o refuzã”[8]. Ideologia ar avea „puterea specificã de a califica drept sacrilegiu tot ceea ce atenteazã la putere ºi de a legitima ca sacrificiu supunerea în faþa puterii, aceas-ta trebuind sã meargã pânã la înoarte”.[9]

Ideologia se deosebeºte de concepþia despre lurne care susþine politica, de artã, ºtiinþã, de filosofie ºº prin faptul cã ea se aflâ întot-**deauna** în slujba **unei puteri,** pe lângã care are drept funcþie pe aceea de a-i justifica exercitarea ºi legitirna existenþa.

Functia incitativâ (propagandisticâ) este o continuare a functiei de justificare a exercitării puterii. Prin limbajul sãu, ideologia scuteºte puterea sã recurgã la violenþã, pe care o suspendâ si o **reduce la starea de amenintare îndepârtatâ. Tot** prin limbajul sãu, ideologia legitimeazã violenþa când puterea o cere, fãcând-o sã aparã ca o nece-sitate, ratiune de stat, adicã **disimulându-i caracterul de violentâ.**

Pe de altã parte, deºi sunt strâns înrudite, ideologia politicã ºi pro-paganda politicã nu trebuie confundate. Propaganda se sprijinã pe dis-cursul ideologic, îi împrurnutã formulele consacrate ºi strategiile. Dar tehnicile de propagandã au anumite principii de organizare a discursu-lui, ghidat în esenþã de **codul** comunicârii audio-vizuale. Funcþia pro-pagandei constã în justificarea cutãrei acþiuni a puterii, în timp ce functia discursului ideologic constã în legitimarea existenþei puterii.

Functia de rationalizare a discursului ideologic. Discursul care legitimeazã puterea este de ordîn raþional, cel puþin în aparenþã. E1 se justificã fie prin consensul cetãþenilor, fie prin funcþia pe care o asurnã. Forma discursului ideologic este raþionalã, în sensul cã **pâstreazâ tipul** cognitiv **de cunoaºtere raþionalâ.** Dar continutul sãu este în esentã volitiv ºi presupune un spaþiu de raþionalitate în interiorul cãruia se formeazã **o retea semanticâ prin mijlocirea cuvintelor sacre care îsi exercitâ violenta contra tuturor celor care transgresează acest spaþiu,** care întrebuintează alte formule, care pun alte întrebări decât cele pe care ea Îe autorizează. Ideologia legitimează această violenþă însăºi sub aparenþa raþiunii 10,

8 Olivier Reboul, Langage **et ideologie,** p30.

9 Ibidem,p.31.

10 Ibidem, p.[55].

Ca sistem de reprezentări colective specific unui grup, o ideolo-gie îndeplîneste ºi o funcþie de **identificare.** Fiind împărtăsite în comun de membrii unui grup, aceste sisteme de reprezentări ºi credinþe colective asigură conºtiinta apartenenþei la o comunitate. A adera la grup înseamnă a-þi

însusi propria lui ideologie, a vedea filosofia ta personalã oglinditã în filosofia grupului. Prin reprezen-tãrile ideologice, fîecare dintre mernbrii grupului devine constient cã aparþine aceleiaºi comunitãþi, diferitã de celelalte. Aceastã conºtiinþã a apartenentei la un set de valori ºi practici comune creeazã consen-**sul sau coeziunea internâ.** Referinta nemijlocitã la un sistem comun de reprezentãri face posibilã o comunicare specificã între membrii grupului, caracterizatã prîntr-o decodifîcare specialâ **a mesajelor,** pe baza unui cod lingvistic extras din conþinutul acestor reprezentãri.

3. IDEOLOGIE SI DEZIDEOLOGIZARE. DESTINUL IDEOLOGIILOR IN LUMEA CONTEMPORANÃ

Din cele de rnai sus rezultã cã ideologia nu este o totalitate de reprezentãri neutre sub raport afectiv; dimpotrivã, **discursul ideolo**-gic **contine o puternicâ încãrcâturâ emotionalâ.** De aceea, el

, ,

mobilizeazã energiile. „Nici cei care aderã la o ideologie, nici cei care o resping sau o combat nu pot adopta faþã de ea o atitudine indifer-entã sau dezinteresatã”’[1]. Dacã este investitã atâta afectivitate în ideo-logie, aceasta se explicã prin faptul cã ea dã glas dorinþelor noastre, nevoilor noastre (obiectivarea dorinþei), intereselor noastre (raþionalizarea dorinþei), aspiraþiilor noastre (sublirnarea dorinþei). A considera dorinþele drept realitãti constituie, prin excelenþã, o tendinþã psihologicã a spiritului uman, atâta vreme cât nu este con-trolatã de ratiune. **Pe aceastã** îmbiere spre **Jumea dorintei** si-a con-**struit ideologia demersul sâu esential.** Oricare ar fi culoarea ei, ideologia conferã un sens actiunilor noastre, le justif1cã si le fortificã

11 Jean-William Lapierre, **Qu’est.ce gu’une ideologie? în:** Les **ideologies dans le monde actuel, Desclie** de **Brouwer, Paris, 1971, p.14.**

printr-un sentiment moral tonifiant, **ferind constiinta de obsesia** greselilor. Id eologia duce la preponderenþa a ceea ce Freud numea „princ ipiul plãcerii”, care ne îndeamnã sã schimbãm mai curând concepþia noastrã despre lume decât dorinþele noastre, faþã de „prin-cipiul rea1itãþii”, care ne determinã sã schimbãm rnai curând dorintele noastre decât ordinea existentã în lume.

La sfârsitul anilor ‘60, mulþi politologi ºi sociologi[12] din Occident au Îansat teza „dezideologizãrii” si a „morþii ideologiilor”. In aparenþã, argumentele erau întemeiate, dar în esenþã se bazau **tot pe un substrat ideologic.** De subliniat cã aceastã teorie a apãrut con-comitent cu teoria „convergenþei sistemelor socia1-politice”, cu teoria „depolitizãrii” ºi cu teoriile „societãtii industriale ºº postindustriale” (tehnotronice, cibemetice, programate etc.). Concornitenþa apariþiei lor ne îndreptãþeste sã cãutãm un „pattern” al acestei convingeri comune si sã depistãm trendul fundamental din miscarea real itãþii pe care ele s-au articulat.

Boom-ul economic postbelic si realizarea **Welfare-Statului în** majoritatea þãrilor occidentale pãrea sã ducã la realizarea consensului dint re grupuri si categorii sociale cu interese opuse. Creºterea ca1itãtii vieþii, a nivelului de trai, introducerea unei legislaþii adecvate a muncii diminuaserã tensiunile sociale dîntre principalii protagoniºti ai vieþii politice. Introducerea noilor tehnic i si a rezultatelor de vârf ale cercetãrii în procesele de producþie a fãcut din rationalitatea eco-nomicã si tehn icã un principiu axial al societãtilor contemporane dez-voltate.

Modificãrile în structura forþelor de producþie au fostînsotite, corelativ, de mutaþii în structura relaþiilor sociale, în primul rând în

12 Prezentãm o listã aproximativã de autori si lucrãri care aparþin acestui curent:

— **P. Ansart, Ideologies, conflits et pouvoir, P.U.F.,** Paris, 1977:
— **R. Aron, L’Opium** des **intellectuels, Cãlmann-Livv, Paris,** *1955,* 1968; Gallimard, Paris, 1968;

— **R. Ajon, Dix.huits leºons sur la sociºtº industrielle, Gallimard, Paris,1962:**
— **D. Bell, The End of Ideology. On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties,** The Free Press, New York, 1960;
— **D, Bell, The Coming of Post-Industrial Society. A Venture in Social Forecasting, Bable Books,** New York, 1973;
— S. M. **Lipset, The End of Ideology, în: S.M. Lipset, Political Man: the Social Bases of Politics, Heînemann,** New York, Doubleday, London,1960, p.[439]-[436].

structura relatii lor de producþie si de putere adecvatã noii configuraþii a structurilor grupa1e. „Capitalismul popular", elitele tehnice, partici-parea la acþiuni, noua clasã de mijloc etc. au determinat pe teoreti-cienii amintiþi sã vorbeascã de apariþia unui **nou tip de societate,** societatea industrialã ººi postindustrialã, caracterizatã printr-o nouã organizare, indusã de aceste modificãri în aparatele de producþie ººi administrative, prin rolul ºi importanþa crescândã a birocratiilor tehnice. Totodatã, ºi în cea1a1tã parte a „cortinei de fier" moderni-zarea economicã îsi fãcea simtite efectele sale. Dezvoltarea economi-cã acceleratã, care trebuia sã fie realizatã planif1cat, etapã cu etapã, cincinal cu cincinal, conform schemelor ideologiei cornuniste, a cunoscut, paradoxal, în aplicarea mecanicã a acestor scheme unul din cele mai serioase obstacole. Întârzierea istoricã în dezvoltare, lipsa de stimulente pentru performanþã, programarea restrictivã a nevoilor umane, îngrãdirea creativitãtii si a iniþiativei, preponderenþa birocratiilor administrative asupra celor tehnice, prornovarea pe baza unor criterii strãine de competenþã ºi rnerit — toate acestea au fãcut ca în competiþia economicã ºi tehnicã cu Occidentul þãrile comuniste sã rãmânã în urmã. Pe de altã parte, dupã dezgheºu1 inaugurat de HruºCiOv în rel aþiile politice ºi ideologice Est-Vest, relaþiile econo-mice dintre Occident si tãrile comuniste s-au amplificat treptat. Economiile planif1cate au început sã f1e penetrate de elemente ale economiei de piaþã: principii de organizare a producþiei ºi a muncii, rolul stirnulentelor în cointeresarea muncitorilor, prevalenþa eficienþei economice în faþa factorului ideologic. Tacit, conducãtorii comunisti ajunseserã la concluzia cã numai importul de tehnologii avansate din Vest putea rnenþine cursa modernizãrii economice acce-lerate în care ei lansaserã þãrile lor. Or, rationalizarea tehnicã si eco-nornicã, recunoscutã ca un „principiu axial" al organizãrii sociale (D.Bell), apropia cele douã tipuri de regim politic ca civilizatii **industriale** (rolul mass-rnedia, cresterea nivelului de trai, stil de viaþâ, societate de consum, confort industrial etc.) ºi estornpa într-un plan secund clivajele ideologice. Aceastã relativã apropiere ºi toate aceste transformãri i-au determinat pe R. Aron, D. Bell, S.M. Lipset, A.Touraine sã anunþe „sfârsitul ideologiilor".

Ipoteza de la care plecãm în analiza acestei teorii este cã teza „sfârsitului ideologiilor" este ea însãsi **un disc** urs ideologic. **In primul rând,** în ciuda dezgheþului în relaþiile politice ºi a apropierii în urmãrirea rationa1it ãþii econornice, conflictele ideologice sunt departe de a se fî dirninuat ca arie de rnanifestare ºi în intensitate. Diferenþele structurale dintre cele douã tipuri de regim politic tre-buiau puse ºi mai mult în evidenþã în condiþiile cornpetiþiei dintre sis-ternele economice. O liberalizare elernentarã a regimului politic tota-litar, acordarea unor drepturi politice ºº libertãþi economice (dreptul de initiativã, de asociere si recunoaºterea a1tor forme de proprietate decât cea socialistã) ar fi atentat la puterea absolutã a nomenclaturii ºi ar fi privat-o de rnijloacele de a tine sub control societatea în ansamblul sãu. **În aI doilea rând,** mondia1izarea conf1ictelor ideo-logice, dupã Revolutia Rusã din 1917, a coincis în timp cu apariþia a douã superputeri: S.U.A. ºi fosta U.R.S.S., care, mai a1es dupã 1945, au devenit bastioanele celor douã poziþii ideologice opuse (comuniste si democrati ce) în lupta lor pentru supremaþia rnilitarã ºi hegemonia politicã în lume. Cursa înarmãrilor, „echilibrul terorii" au fost însoþite de o veritabilã cursâ ideologicã pentru restrângerea reciprocã a sfe-relor de inf1uenþã si a posibilitãþilor de penetrare în Africa, Asia si America Latinã ale adversarului, ca si de efortul de a le contracara sau comprornite inf1uenþa în rând urile propriilor sãi aliati. **În al treilea rând,** aceste teorii au apãrut când Lumea a Treia cunoºtea o recrudescenþã ideologicã, dupã declansarea miscãrilor de eliberare naþionalã, ceea ce a fãcut ca rnulte þãri din ernisfera sudicã sã devinã adevãrate poligoane **de încercare a noului armament** ideologic.

Pe plan intern, teza mortii ideol ogiilor capãtã o infîrmare ºº mai evidentã. Rationalitatea economicã si tehnicã nu poate construi oameni roboþi, programaþi în cele mai mici detalii ale actelor vietii lor cotidiene. Fenomenele de alienare care însoþesc crearea unui mediu artificial de viaþã produc reacþii de revoltã ºi de respingere, precum ºi proiecþii de reîntoarcere la naturã si de regãsire a unitãþii pierdute din-tre om ºi rnediul sãu natural. Instrãinarea, reificarea, alienarea generează tot atâtea miscări ideol ogice, care s-au politizat rapid:

miscãrile pacifiste, ecologiste, feministe, hippies, de consum. Proiectiile ornului în viitor nu vor fî realizate numai pe baza calculu-lui abstract: psihologia umanã a.re nevoie de un principiu al speranþei, de un suport al visului si al certitudinii pe care i le poate oferi ideologia. In plus, nevoile utnane se reproduc la scarã lãrgitã
prin propria lor satisfacere, în neostoita miscare contradictorie a realului, ceea ce ºi constituie freamãtul subiectiv al existenþei în infinitatea lui de forme, directii si tendinþe opuse. Dar chiar si în conditiile dernocratiilor avansate din Occident, lupta pentru putere nu a fost afectatã de preponderenþa cadrelor tehnice în procesul de luare a deciziilor. De cele rnai multe ori, cadrele tehnice (sau experþii) sunt auxiliari (consilieri) ai omului politic, care stãpâneste cel rnai bine setul de valori, de prioritãti sau de alternative în dimensiunile lor uman-concrete pentru dezvoltarea comunitãþii. Adaptarea la noile realitãti reclamã o ajustare a programelor politice, ceea ce presupune o intensificare a activitãþii ideologice.

Dacã argumentele de mai sus sunt suf1ciente pentru a infirma teza „mortii ideolo giilor", ce se întâmplã într-un cadm politic radical schimbat, când unul din principalii actori ai conf1ictului ideologic la nivel planetar a pãrãsit scena istoriei (U.R.S.S. ºi þãrile comuniste ale Europei de Est)? Evident, în euforia victoriei, unii exponenþi ai ideo-logiei occidentale s-au grãbit sã întocmeascã istoriei certificatul de deces, ceea ce pare un lucru prematur. Cãci a confunda istoria vie a popoarelor, în universalitatea ei, cu prãbusirea unei ideologii repre-zintã o versiune cu semn schimbat a milenarismului mesianic definit de Marx în „grandioasa" schiþã a opririi cursului istoric o datã cu întronarea societãþii fãrã clase, comunismul. Este cazul cãrþii publi-cate de Francis Fukuyama, functionar superior la Departamentul de Stat al S.U.A., în 1992, „Sfârsitul istoriei si ultimul om"[13], dupã care prãbuºirea comunisrnului echivaleazã cu posibilitatea instaurãrii pen-tru prima oarã în istorie a unei pãci ºi fericiri eterne, sub blazonul heraldic al marilor simboluri liberale. Fukuyarna nu argumenteazã superioritatea valorilor politice ale liberalismului, care le-ar da funcþia de cariatide în templul unde se of1ciazã liturghia noii ordini politice intemaþionale. E1 considerã superioritatea acestor valori de la sine înteleasã, dar nu din cauzã cã ele ar fi superioare valorilor politice ale conservatorismului sau democraþiei crestine, sã spunem, ci datoritã rezonantei ideo logice pe care perenitatea acestor valori o amplificã în sufletele înspãimântate de noaptea dictaturilor. „Drepturile omuluiº", „libertatea cuvântului"',,, dreptul de asociere si

13 Francis Fukuvama, **The End of History** and **the Last** Man, The Free Press, New York, 1992.

de iniþiativã", „econornia de piaþã", prin vechirnea si rãspândirea lor, declanseazã „nãzuinþa formativã" în suf1etele însetate de libertate în pragul unui nou început. De aceea, Fukuyama a simþit nevoia sã înfãsoare vic toria lui „Pax Arnericana" ºi supremaþia mondialã ame-ricanã în blazonul ideologic al libera1isrnului. Credinta cã o instau-rare a unei asemenea ideologii mondialiste ar putea acoperi voinþa unicã de pãstrare a pãcii la nivel planetar a fost imediat sancþionatã de istoria însãsi. Recrud escenþa ideologiilor naþionaliste, etnice, reli-gioase, politice în diverse puncte ale lumii trãdeazã forþa particularis-rnelor locale ºi regionale în raport cu un proiect global.

Pentru a coafa puþin imaginea sifonatã a „pãcii americane" în lurne, un mare istoric ºi politolog american, Samuel P. Huntington, reia recuzita lui Fukuyama, aceea a proiectului global american pen-tru epoca postcomunistã, însã soluþia irnplernentãrii lui în lume nu mai este functie de universa1itatea unei ideologii politice, ci de „con-flictul civilizatiilor".[14] , ,Ipoteza mea — scrie Huntington — este cã sursa fundamenta1ã a conflictului în aceastã nouã lume nu va fi în principal ideologicã sau în primul rând econornicã. Marile diviziuni ale ornenirii ºi sursa dorninantã a conf1ictului va f1 culturalã. Statele-naþiune vor rãmâne actorii cei rnai puternici în afacerile mon-diale, dar conf1ictele principa1e în politica globalã se vor produce între naþiuni sj grupe ce aparþin diferitelor civilizatii. Ciocnirea civilizatiilor va domina politica globa1ã. Faliile despãrþitoare dintre civilizatii vor fi liniile de bãtãlie ale viitorului"[15]' Perioada rãzboiu-lui rece s-a caracterizat prin dominaþia mondialã a douã superputeri aparþinând civilizaþiei occidentale, nici una neflind un stat-natiune. O datã cu sfârsitul „rãzboiului rece", în politica internationalã accentul nu va mai cãdea pe relaþia de forþã „Occident — restul lurnii" sau pe relaþia politicã, ideologicã si econornicã „tãrile occidenta1e dezvoltate
— statele socialiste — Lumea a Treia". Rolul dorninant în configurarea viitoarei ordini globa1e îl va avea conf1ictul dintre civilizatia occi-dentalã si civilizatiile nonoccidentale, cele din urrnã putând sã preia rolul civilizatiei occidentale de factor rnodelator de istorie. Harta

14 Samuel P. Huntington, The Clash of Civilisãtions? in: Foreign Affairs, nt3/1993. Studiul a devenit deja celebru, e[beneficiind, prîntre numeroase luãri de pozitie, ºi de mai multe dezbateri televizate.

15 Ibidem, p23.

politicã a lumii va f1 rnodelatã de identitatea civilizatiilor si nudupã apartenenþa la sisteme politice sau economice sau dupã gradul de dezvoltare.

Civilizatiile luate în considerare de S.P. Huntington sunt: civilizatia occi dentalã (cu cele douã variante majore — subcivilizatiile europene ºi nord americane), civilizatiile slav-o rtodoxã, confucia-nistã, japonezã, hindusã, latino-americanã, africanã si civilizatia islamicã, cu cele trei subdiviziuni: arabã, turcã ºi rnalaezianã.

Dar ce înþel ege S.P. Huntington prin „civilizatii"? Despãrtindu-se net de o întreagã tradiþie ººi de logica internã a discursului culturo-logic, s.p. Huntington înþelege prin civilizatii „entitãti culturale". Mai exact spus, elernente intrinseci ale oricãrui sistem cultural, apli-cate însã la rnai rnulte popoare sau state care ar forma, pe baza aces-tui nurnitor comun, o civilizatie. Lim ba, religia, istoria, obiceiurile, institutiile sunt elernente specifîce de identificare a unei culturi, ele-mente care dau o configuratie distinctã culturii unui popor. S.P. Huntington transferã aceste elemente definitorii la studiul civilizatiilor, concepute ca **zone sau arii macroculturale.** Deosebirile dintre aceste civilizatii ar fi rnai adânci decât diferenþele dintre ideologii ºi regimurile politice, fapt care va declansa viitoarele conflicte politice si rnilitare. S.P. Huntington se referã la faptul cã „ele au viziuni diferite despre relaþiile dintre Dumnezeu ºº orn, indi-vid ºi grup, cetãþean ºi stat, pãrinþi ºi copii, soþ ºi soþie, dupã cum au convingeri diferite despre importanta relativã a drepturilor si responsabilitãþilor, a libertãþii ººi autoritãþii, a egalitãtii si ierarhiei" 16 Însã aceste „viziuni diferite" reprezintã concepþiile despre lume specif1ce fiecãrei culturi si reprezintã axa internã pe care s-au ordonat normele si valo rile unui popor, aºa cum s-a constituit el într-o reþea a determinismelor geograf1ce, sociale si bio-psihologice. Ele reprezin-tã o reacþie de apãrare împotriva entropiei mediului, adevãrate coloane spirituale care îi asigurã supravieþuirea ºi personalitatea istoricã. De aceea, nu este de mirare cã într-o lume tot mai interdependentã social ºi politic, aculturatia devine o arrnã de temut în procesele integrative si de asimilare. În cazul conf1ictului dintre culturi, valorile culturale ale „co1onizatoru1uiº" sunt impuse **cu ajutorul** fortei economi ce superioare. In acest rnoment ne dãm seama cã dis 16

Ibidem, p. 25.

tinsul politolog nu face o confuzie gratuitã între culturã si civilizaþie, ci una premeditatã. În culturologie, începând cu A.Toynbee, marele istoric englez si ilustrul sãu înaintaº în teoria civi1izaþiºor, au devenit adevãruri elementare urmãtoarele: civilizatiile se propagã pe orizon-talã, prin rãspândirea treptatã a tehnicii, ca expresie a stãpânirii naturii de cãtre om; civilizatia însutneazã tota1itatea fenomenelor economice, tehnico-stiintifice, sociale ºº politice care duc la moder-nizarea si transformarea radicalã a structurilor traditionale — acestea nu mai au suficientã forþã creatoare, „se pietrifîcã" în formele mono-poliste cle organizare statalã în care grupul creator de culturã devine grup dominant; civilizaþia însumeazã totalitatea bunurilor materia1e si a cuceririlor tehnice în perspectiva nivelului de trai ºi a standardului de viatã, în funcþie de dezvoltarea econornicã a unei societãti[17].

O altã orientare vede în civilizatie exclusiv stãpânirea naturii de cãtre om, iar în culturã exclusiv dorninatia de sine, activitate confor-mã cu principiile etice ale personalitãþii arrnonios dezvoltate. Cultura ar f1 un proces de umanizare a naturii, civilizatia un mod de existenþã a culturii, sensul activ si functional al ei în domeniul acþiunii ºi ef1cientei. Prin culturã omul cunoaste si valorizeazã natura; prin civilizatie omul transformã rea1itatea socia1ã[18].

rn aceastã privinþã, aspiraþia fausticã spre dominare totalã a naturii poate fi consideratã

paradigma culturii occidentale. Ceea ce face ca intr-o societate sau în mai multe sã fie observate aceleasi caractere ale unei civilizaþii este existenþa unui „termen mediu", interpus în relatia dialecticã culturã — civilizatie. Acest „termen mediu" este „cultura de masã" sau „cultura de consum', expresii ale civilizatiei industriale occidentale pietrificate în raporturi ºº structuri sociale specifice:
civilizatie industrialã — societate industrialã; civilizatie tehnicã — stat tehnic; culturã de consum — societate de consurn. Dar tehnica nu este culturã, deoarece ea nu ref1ectã decât valorile materiale care duc la imbogãþirea condiþiilor de viaþã pretutindeni, iar cultura corespunde unui mod particular de a trãi, gândi si acþiona, ceea ce face ca între propagarea unei civilizaþii ºi autenticitatea unei culturi sã nu existe o corelaþie necesarã. Ca urmare a propagãrii civilizatiei industriale la

17 Arnold **Toynbee, Der Gang der Weltgeschichte. Aufstieg und Verfall der Kulturen,** ed. a IV-a, Editura W. Kohlamrner, G.M.H., Stuttgart, 1954, p. 355-363.

18 Alexandru **Tãnase, Culturã si civilizãtie, Editura** Meridiane, Bucuresti, 1975.

nivel planetar conform unor Iegitãþi proprii ale modernizãrii, se asistã la o intensificare a reidentifîcãrii **personalitâþii istorice a cul-turilor.** Acest proces este o reacþie fîreascã împotriva civilizatiei invadatºare care, servitã de unul din cele mai putemice sisteme mass-rnedia si de hegemonia economicã ºi politicã, **ameninþâ fondul** transcendent **aI culturilor.** Procesele de „reislamizare" a lumii arabe, de recrudescentã a ortodoxismului, de „asiatizare" a Asiei, de „hinduizare" a Indjei sunt o reacþie la tendinta de globalizare si uni-formizare a planetei conform valorilor societãtii de consum occiden-tale. Totodatã, atacurile la adresa statului—naþiune, pe fondul proiectelor de federalizare regionalã a lurnji, au dus la o „indige-nizare" a valorilor proprii, la recrudescenþa forþelor vita1e ale naþiunii în care religia ºi profilul etnic reprezintã, printre alþi factori, constiinþa personificãrii ei spirituaie. **În** concluzie, studiul lui S.P.Huntington poate f1 considerat o încercare de a impune o ideo-**logie mondialistã** cu mijloace rnult rnai sofisticate decât cele redun-dante ale lui F. Fukuyama. Continuitatea djntre cei doi rezidã în fap-tul cã ambii legitimeazã civilizatja occidentalã într-o poziþie hege-monicã privilegiatã. Ambii pun semnul egalitãtii determîniste între supremaþia economicã sj politicã a Occidentului ºi, ipso facto, a cul-turii sale. Nedumerirea luj S.P. Huntington þine de un fapt istoric:
dacã vechile culturi precolumbiene au sucornbat în faþa culturii europene, de ce culturile orientale rezistã în fata unui adversar mult rnai redutabil: civilizatia occidentalã?

4. IDEOLOGII POLITICE MAJORE: CRITERII DE DEPARTAJARE

Ideologiile politice sunt acele ideologii care mobilizeazã oamenii la acþiune si justificã aceastã acþiune prin schimbarea politicã în favoarea unui lider, partid sau miscare politicã. Djn punctul de vedere al atjtudinii fatã de schi mbare, ideologiile politice pot fî grupate în patru mari categorii:

— **ideologiile politice** conservatoare (sau a1e statu quo-ului), care apârã ºi raþiona1izeazã ordinea politicã, socialã ºº economicã existentã în orice epocã ºi în orice socjetate;

— **ide logii politice** revolutionare, care sustin schimbãri dº per-spectivã în ordinea socia1ã, economicã si politicã existentã;

— **ideologii politice reformiste,** care susþin schimbãri treptate ººi sj graduale în ordinea politicã , econ ornicâ, menite sã perfecþioneze sisternul si nu sã îI schimbe;

— ideologii politice extremiste, care militeazã pentru o schimbare totalã a ordinii politice ºi/sau economice, prin mijloace ilicite (teroare si violentã fi zicã).

Aceastã clasificare este doar formalã, între aceste patru grupe de ideologii politice majore existând o paletã foarte vastã de ideologii politice contemporane, rezultând din tot atâtea cornbinatij ale celor patru grupe, atât pe orizonta1ã, cât si pe verticalã. Sta1inismul, maois-mul, castrismul, ghevarismul pot fi considerate variante regiona1e ale ideologiilor politice radicale, ca si extrerna stângã ººi anarhismul; neo-corporatismul, welfarjsmul, autogestiunea — variante ale reformisrnu-lui contemporan; socialisrnul, euro-comunjsmul, socialjsrnul demo-cratic, titoismul — variante ale

ideologiilor politice revoluþionare.

Alte criterii structurale ajutã la indjvidualizarea si dife renþierea ideologiilor politice. Astfel, sunt: **aria de rãspândire generalã a unei ideologii, structurarea si Iogica sa internã.** Acest criteriu vizeazã capacitatea unei ideologii de a percepe corect aspiraþia mem-brjlor unei organizaþii politice, sistemul lor de va1ori, precurn ºº capa-cjtatea de a Ie oferi mijloace de acþiune adecvate pentru atingerea obiectivelor; **perioada de timp** în care o ideologie este **operaþionalã.** Ideologiile pot cunoaste perioade de creºtere, stagnare sau declin, în funcþie de factori extemi sau interni (raport de forþe, schimbarea condiþiilor, a menta1itãþilor); **numârul persoanelor** care au Impartaºit sau împãrtã.ºesc o ide ologie cornunã. Într-adevãr, nu este lipsit de importanþã faptul cã ideologii politice precutn liberalis-rnul, dernocratia-crestinã, conservatorismul, socialismul democratic sunt împãrtãºite de sute de milioane de oameni, în vreme ce unele ideologii extremjste (Noua Stângã, grupãrile teroriste) de-abia dacã
reuºesc sã coaguleze nuclee de câteva zeci sau sute de aderenþi; un alt criteriu care contracarează într-o anurnitã rnãsurã influenþa celui de al treilea, bazat pe legea numãrului mare, este **forþa de atractie a unei** ideologii sau gradul ei de intensitate. Acest criteriu explicã impactul putemic asupra societãþii provocat de actiunjle unej minoritãþi politice coezive loiale fatã de cauzã si angajatã neconditionat fatã de valorile promovate.

Tdeologiile îsi schimbã si îsi modificã continutul în raport cu dinamica realitãtij social -politice; de asemenea, ele îºi schimbã functiile si rol urile particulare pe care le îndeplinesc. „O ideologie revolutionarã, de exemplu, se poate transforma într-o ideologie a statu-quo-ului atunci când reuºeºte sã-ºi impunã propriile valori si credinte. In mod similar, o ideologie a statu-quo-ului, care favorizeazã ordinea existentã a lucrurilor într-un loc ºi un timp anume, poate deveni o ideologie revolutionarã într-un loc sau timp diferit... ln timp ce muncitorii din secolul al XIX-lea se ridicau în numele socialismului împotriva liberalismului, care a devenit o ideologie a statu-quo-ului, liberalismul reprezenta o ideologie revolutionarã în multe tãri din Europa Centralã sj din Rusia”[19]

In cele ce urmeazã, ne vom opri la douã tipuri particulare de ideo-logii, datoritã impactului lor major în conternporaneitate.

Ideologia politicã a reformismului. În general, prin reformjsm se înþelege perfecþionarea ºi consolidarea unui sistem politic prin introdu-cerea „din mers”, în functi onarea lui, a unor modificãri, mãsuri admi-nistrative, economice sau politice care sã-i corijeze disfuncþiile, fãrã a-i afecta însã structurile de rezistenþã. De ci, spre deosebire de alte forme de schimbare socia1ã, reformismul presupune efectuarea treptatã de reforme („step by step”) care, prin acumulare, sã ducã la reorganizarea internã si refun cþionarea optimã a sistemului. Originea reformismului, ca ideologie politicã, datează din China anticã, ºi cunoaºte în filosofia mora1ã si politicã a lui Confucius primele ej articulãri functiona1e.

Secolul al XVIII-lea poate fi considerat începutul filosofiei politice a reformisrnului în Europa dorninatã de regirnurile absolutiste, în care întreaga putere politicã, juridicã si executjvã aparþinea

19 Roy C. Macridis, Contemporary **Political Ideologies. Movements and** Regimes, Wînthrop Publishers Inc., Cambridge, Massachussetts, 1980, p.[8]-[9].

regelui. Începând cu a doua jumãtate a secolului a1 XVIII-lea, sub inf1uenta id eologiei ilurniniste, concentrarea maxjmã a puterii la vârf va fi legitimatã prin teoria „prinþului luminat”, iar în planul realitãtii nemijlocite prin îndulcirea moravurilor si în ceputul rnodernizării economice. Nesoluþionarea unor doleanþe politice a1e claselor în ascensiune a început sã fie perceputã drept cauzã a colapsului regimurilor absolutiste. Conf1ictul politic latent dintre marea nobili-me si clerul superior, pe de o parte, marea si mica-burghezie, pe de alta, impunea o mediere simbolicã, prin culturã, a raporturilor dintre putere si progres din partea prinþului luminat.

Ideologia politicã în secolul al XVIII-lea fixase cadrele progresu-lui în Iirnitele unei acumulãri stricte a cunoºtinþelor. Dezvoltarea socia1ã era vãzutã ca o evolutie liniarã de la simplu la complex, graþie acumulãrii acestor cunostjnte. Prin Kant, doctrina ilurninistã era ridi-catã la rangul unui idea1 universal de cetãtenie, în numele dreptului natural, prin celebra formulã „sapere aude” (îndrãzneste sã cunoºti). „Ilumjnismul este iesirea omului din starea de minorat cle care el însusi s-a fãcut vinovat. Minoratul înseamnã neputinþa de a se servi de propriul sãu intelect, fãrã a fi condus de altcîneva. Acest minorat provine din vina noastrã, dacã motivul sãu nu este o deficientã a intelectului, ci lipsa de hotãrâre si curaj în a face uz de el fãrã conducerea a1tuia. Sapere **aude!** Sã ai

curaj în folosirea propriului tãu jntelect este deci deviza iluminismului •••“20 Cãutarea fericirii, temã centralã în ideologia iluministã, face dîn întoarcerea la naturã si din folosirea privatã a libertãþii de gândire condjtji esentiale ale pãcii eterne. Or, cum se împacã instaurarea pãcii eterne cu concentrarea maximã a puterii si cu necesitatea schimbãrilor în plan politic? Aceste contradictii sunt absorbite de **stilul cultural** a1 epocii: modelul rational al iluminismului trebuie si poate sã ofere o explicaþie satis-fãcãtoare tuturor proceselor sociale si naturale. Regimul politic abso-lutist sau monarhja absolutã extrãsese din cultul Ratiunii iluministe legitirnitatea ei de fond: monarhul nu trebuie sã conducã prin rnijloace autoritare sau despotice, ci prin cunoaºterea legilor care guvemeazã, deopotrivã, natura ºi societatea, în numele aceleiasi cauzalitãti te leologice. Prin urmare, legalitatea regimului nu poate fi

20 I. **Kant, Ce este Ilurninismul?, în: Iluminismul,** vol.2, Editura Albatros, Bucuresti, 1971, p.[425].

pusâ în discutie de vreme ce instituþiile politice sunt rezultatul evolutiei naturale, iar identitatea dintre naturã ºi societate se observã si în stratificarea comunitãtilor. În fond, monarhul este creierul care coordoneazã toate miºcãri1e ºi organele corpului social. Or, în concepþia lui Richelieu, nu trebuie sã existe decât un singur cap, pen-tru a controla câmpul ornogen al senzaþiilor sau un singur tjrnonier la corabia statului, în viziunea lui Bossuet, pentru a o conduce pe marea învolburatã a pasiunilor ºº dorinþelor contradictorii. Dar dacã monarhul nu este un filosof º º consecinþã, nu are posibilitatea sã cunoascã aceste legi, curn poate deveni el luminat ºº personif1ca sta-tul, dupã cunoscuta formulã a lui Ludovic al XIV-lea: „Statul sunt eu?”. Rãspunsul este simplu: prin consultarea filosofilor care, cunoscând legile naturii ºi tendinþele dezvoltãrii sociale prin raþiune, vor pregãti monarhului prernisele infailibile a1e deciziilor si vor inlocui acþiunea executivului. În felul acesta, puterea legislativã, executivã ºi judecãtorească va revenj, **de jure** si **de facto, regelui** care, prin activitatea de cunoastere a filosofilor, va simþi pulsul opiniei publice ºi va proceda, în consecinþã, la mãsuri care sã asigure functionarea fãrã poticniri a sisternului. Când anurnite disfunctii ameninþã sã blocheze sistemul, aceste retuºuri iau forma unor **reforme sociale** ºi **politice:** desfiinþarea jobã giei; limitarea puterii arbitrare a **nobililor;** extinderea unor drepturi acordate minoritãtilor; cresterea sanselor de acces la va1orile culturale ºi educaþie. Imaginea paternalistã a unor principi luminaþi, precum Franz Joseph a1 Austro-Ungariei (1760-1780) sau Frederik cel Mare al Prusiei (care de pe scara trãsurii sale imperiale asculta pãsurile supuºi1or), rnai stãruie încã în ecourile amintirii colective. Faptul cã mulþi principi luminati s-au grãbit Sã consolideze sisternul prin reforme adoptate în spiritul modernizãrii politice si economice, pentru a evita schimbãrile bruste si necontrolate, a persistat ca model al schimbãrii sociale de sus în jos, în cadrul legal impus de sistem, în numeroase medii ale miscãrii socialiste din a doua jumãtate a secolului al XIX-lea, de la rniscarea chºistã ºi reprezentanþii socialismului utopic pânã la miscarea fabianã ºi aripa reformistã a partidelor social-democrate. Insuºi
E. Bernstein, ale cãrui scrieri au inaugurat ideologia politicã a reformismului socia1-democrat, va vedea în tânãrul împãrat Wilhelm
al II-lea (1890) un prinþ luminat care va canaliza Germania pe ca1ea reformelor.

Recunoaºterea, ca parte componentã a doctrinei lor, la sfârsitul secoluluj a1 XIX-lea, a ideologiei politice a reformismului de cãtre majoritatea partidelor social-democrate de pe continent are la bazã premise obiective ºº subiective. În primul rând, formarea statelor naþionale, proces care a cunoscut un deosebit avânt dupã revolutiile de la 1848. In al doilea rând, modernizarea politicã si ec onomicã, având în industrializare si urbanizare cej doi piloni de bazã. Deja, Ia inceputul secolului, doctrina liberalismului clasic oferea cadrul juridic ºi politic dezvoltãrii capitalismului în principalele tãri europene: Franþa, Anglia, Austria, Prusia. Industrializarea acceleratã si urbanizarea care i-a urmat au antrenat mutaþii decisive în spectrul ideologic al mornentului: pe scena vieþii politice apar partidele clasei muncitoare, care aduc interese de clasã bine def1nite în arena privile-giatã a formării voinþei genera1e — parlamentele. Fiînd vorba de reprezentarea intereselor unei clase anurne, pe baza mandatului imperativ, competiþia politicã pentru câºtigarea de voturi º implicit, ocuparea de locuri în parlament va infirma unul din postulatele de bazã ale teoriei marxiste: cucerirea puterii politice pe calea violentei. Baza de recrutare a membrilor sj aderenþilor partidelor socialiste si social-dernocrate, ca partide de masã, o vor constitui sindicatele si membrij lor. Iniþial, partidele social-democrate au fiinþat ca grup care reprezenta interesele membrilor de sindicat în instanþele puterii politice. Credinta cã revendicãrile economice si sociale puteau fi obtinute fãrã

recurgerea la violenþã, prin mijloace legale, ca si for-marea si evo luþia acestor partide, independent de tezele marxiste con-temporane lor în epocã, deci fãrã o inf1uentã vizi bilã asupra strategiei si tacticii lor, a determinat în timp nasterea reformismului. Însusi F. Engels, cu un an înaintea morþii sale, în Prefaþa la lucrarea lui Marx, **Luptele civile din Franþa** (1895), recomanda cucerireaputerii politice pe cale parlamentarã, având în vedere cã lupta pe terenul democratiei este mult rnai efîcientã pentru satisfacerea intereselor clasei muncjtoare. Oare perfecþionarea ºi creºterea puterii de repri-mare a organelor de ordine atinseserã un nivel care surclasa potenþialul de luptã aI proletariatului, aºa cum credea Engels, sau la mijloc se afla recunoaºterea implicitã a colapsului rnodelului marxist
de transformare socialã, pus tot mai mult în cauzã de valul reformist din anii 1860-1890 din Germania? Capacitatea de integrare in logica sistemuluj si de absorbþie a antagonismelor se va vedea sj în cazul Franþei, unde un socialist ca Millerant va accepta sã facã parte din ace1aºi guvern cu cãlãul Comunei, Waldeck Rochet Tendjntele reformiste, pe p1an teoretic, au început sã se rnanifeste în cadrul par-tidului social-democrat gerrnan cu aproximativ 10 ani înaintea redac-tãrii ºi aprobãrii Programului de 1a. Erfurt (1891). Scos în afara legii in 1878, prigonit pentru cã s-a opus rãzboiului franco-prusac din 1870 ºi pentru cã a condamnat anexarea Alsaciei ºi Lorenei, partidul social-democrat a intrat din nou în legalitate în vara anului 1 890, ceea ce a dus la o concentrare a dezbaterilor privind tendintele reformiste. Astfel, în 1890, Gustave von Vollmar, deputat în Landstagul din Bavaria ºi considerat ca aparþinând aripii stângi a partidului, se pronunþa pentru un reformism oportunist. „Oamenii serioºi înþeleg cã o ordine a lucrurilor, legatã prin rnij de legãturi cu trecutul, nu poate, dintr-o datã, sã facã loc unei ordini noi, ci cã întreaga evoluþie se pro-duce încetul cu încetul. Dacã noi am voi sã f1m o sectã religioasã sau o scoalã stiin þificã, nu ar trebui sã ne îngrijim, cu siguranþã, de reali-tatea dezagreabilã: noi am putea construi linjºtiti castele în Spania. Dar un partid care acþionează în lumea realã nu poate face aceasta”[21]. G.von Vollmar era preocupat mai ales de perspectiva pierderii elec-toratului tãrãnesc în condiþiile angajării partidului în lupta pentru cucerirea puterii. Pentru a-1 câºtiga ºi pãstra, acesta nu trebuia speri-at prin proiecte de colectivizare forþatã a proprietãþilor agricole, ci prin mãsuri adecvate care sã-1 atragã. „Trebuie ca tãranul sã vadã cã noi simþim ºi înþelegem mizeriile sale zilnice si cã suntem gata sã i le remediern si asta nu numai într-un vijtor îndepãrtat, ci si acum

Însã baza teoreticã pe care se vor structura în timp tezele reformiste este configuratã de furtuna din interiorul partidului social-democrat german, cunoscutã sub numele de revjzionism, initiatã de E. Bemstein si care va marca profund evoluþia partidelor social-democrate continentale. Apare un hiatus, o ambiguitate, între teorie ºi practica social-democraþiei, care va marca profilul ei ideologic pânã în zilele noastre. Una dintre aceste ambiguitãþi este

21 Apud, J. Droz, **L e socialisme dºmocratique 1864-1890, Librairie** Armand Colin, Paris, 1966, p.[41]-[42].

contradictia latentã dintre interesele de clasã si cele naþiona1e, care va izbucni în toatã amploarea ei în ajunul prîmului rãzboi mondial, când deputaþii socia1iºti din parlamentele viitoarelor þãri beligerante vor vota creditele de rãzboi, iar socia1iºtii vor lupta în armate sub deviza „datoriei de onoare a salvãrii patriei”. A doua o va constitui ruptura profundã din cadrul rniºcãrii muncitoreºti, care s-a adâncit dupã primul rãzboi mondial, guvemelor social-democrate din Germania, Austria si Ungaria revenindu-1e meritul de a f1 înãbusit revolutiile „fraþilor de sânge” — comunistii, consfînþind astfel un divorþ politic de duratã. Abjurând in acest fel fundamentele ideologice ºº politice ale marxism-leninisrnului, social-democraþia va cãuta, mai ales dupã al doilea rãzboi mondial, sã-ºi legitimeze cu alte argumente profîlul ei de forþã politicã a stângii ºi dreptul de a se considera în continuare purtãtoarea legitimã a intereselor clasei muncitoare în esichierul politic occidental.

rnfluenþa sejurului la Londra asupra lui E. Bernstein s-a fãcut simþjtã nu numai în ce priveºte acceptarea ideologiei fabiene, parti-zanã a unor transformãri sociale treptate, democratice, dar ºi prin ve-rificarea pe viu a valabilitãþii principiilor revoluþionare marxiste care luase Anglia, ca þara capitalistã cea rnaj dezvoltatã a momentului, drept sistem cle referinþã. Or, departe de a sãrãci, clasa muncitoare englezã, sub influenþa conjugatã a luptei sjndicale ºi a progresului tehnic, ºi-a îmbunãtãþit sensibil nivelul de viaþã. Aceastã constatare va servi ca placã tumantã pentru contestarea viabilitãtii celor cinci teze marxiste:

— factorii economici nu au o influentã decjsivã în formarea conºtiinþei politice. De aici urmeazã

respingerea determinismului econornic ca bazã a schimbãrii sociale. „Dacã necesitatea domneste, la ce bun actiunea?", se întreabã Bernstein. Dimpotrivã, edificarea conºtiinþei socjaliste trebuie sã aibã ca fundament valorile rnorale, al cãror ethos zace in adâncurjle insondabile ale conºtiinþei umane. De unde ºi importanþa acordatã de cãtre E.Bernstein concluziilor Scolij neokantiene de la Warburg, pe care se înalþã osatura „socialjsrnului etic", dupã care omul trebuie sã fie considerat ca un scop ºi nu ca uri mijloc;

— respingerea teoriei valorii — muncã ºi a plusvalorii, ca nefîind operaþionale în practica econornicã si ana1iza fenomenelor economi-
ce cu ajutorul aparatului categorial ºi conceptual al scolii margîna-liste;

— respingerea tezei despre prãbusirea catastrofîcã a modului de producþie capitaljst. Contrar previziunilor lui Marx, contradictia fun-damentalã dintre caracterul social a1 producþiei ºi însusirea privatã a profitului nu a dus la un deznodãmânt fatal. Capitalismul a gãsit de f1ecare datã noi resurse pentru a depãºi crizele ºi recesiunjle eco-nomice, demonstrând o capacitate de adaptare la noile condiþii pe care numai va1orile democraþiei o pot oferi;

— respingerea teoriei luptei de clasã ca factor motor al progresului istoric. Dupã Bernstein, lupta de clasã, la sfârsitul secolului al XIX-lea, se diminuase rnult ca urmare a îmbunãtãþirii nivelului de viaþã a clasei muncitoare. Nurnãrul posesorilor de bunuri si de mici proprietãþi nu a încetat sã creascã. Societãþile pe acþiuni au permis nenurnãratilor posesori sã participe la conducerea întreprinderilor. Dupã Bernstejn, este la fel de fals sã credem cã totalitatea clasei rnuncitoare, din care socia1-democraþia nu reprezintã decât o parte minorã, ar fi revolution arã, iar burghezia ar fi, în ansamblul ei, reactionarãº

— respingerea rnaniheismului politic, care face din dictatura pro-letariatului consecinþa cea maj importantã în plan politic a luptei de clasã. Bemstein respinge orice discrimjnare bazatã pe originea socialã, proprietate sau credînþã religioasã ºi considerã cã socja1ismul nu se poate edif1ca decât pe o Structurã democraticã. Acuzându-1 pe Marx de blanquism ºi de babuvisrn, Bernstein considerã cã socialis-mul trebuie sã fie „mostenitorul legitim al liberalisrnului", încu-nunarea evolutiej sale. Pr in urmare, pentru a-ºj putea impune valorjle sale, social-democraþia trebuie sã iasã din izolarea sa dogmaticã, sã-si edifice un sistem de alianþe cu partidele de centru-stânga care luptã pentru democraþie ºi resping dictatura proletariatului[22]. Socia1ismul va putea deveni o rea1itate nu prin instituirea lui violentã, ci pe calea alegerilor parlamentare si a reformelor succesive; numai printr-o transformare treptatã din interior a societãþii capitaliste se pot pregãti condiþiile pentru apariþia societãþii socialiste.

Atacarea celor cinci puncte ale concepþiei marxiste urmãrea sã

22 **E.** Bernstein. **Les prºmises du socialisme et les** tâches **de la social-dºmo.**
cratie, Paris, 1932, p.[144]-[173].

pregãtească **sinteza dintre socialism si liberalism, „demoliberalis**-rnul", în care Bemstein vedea doctrina viitorului. De aceea, nu întâm-plãtor, Bernstein pledează pentru înlocuirea valorii muncã cu teorja utilitãþii mar gina1e, ca f1ind comutative. În fundamentarea concepþiei sale, el pornea de la teoria subiectiv-psihologicã a utilitãþii finale, elaboratã de reprezentantul **ºCO1ii** austriece de economie politic ã, Eugen Bºihrn-Bawerk, care susþinea cã prof1tul ar decurge din diferenta din tre „aprecierile subiective" ale va1orilor prezente si viitoare si nu ar f1 un rezultat al plusva1orii. Dupã Bernstein, „teoria utiljtãtij fina1e a scolii Gossen-Jevons-Bºhm nu este mai puþin justã decât teoria maixistã a valorii bazatã pe muncã. Ambele teorij rãmân valabile pentru scopuri djferite, spune Bemstein, cãci Bohm —Bawerk are **a priori** acelaºi drept de a face abstracþie de proprietatea rnãrfurilor de a fi produsul muncii, ca si Marx de proprietatea lor de a fi lucruri utile"[23].

Ideologia politicâ a liberalismului. Ca doctrinã a libertãtii indi-vidua1e în condiþiile legii, liberalismul este o eticã individualistã, edi-ficatã în timp pe fundamentele dreptului natural, în primul rând pe libertãtile cjv ile ºi politice: de acþiune, de gândire, de COnºtiiflþa, de asociere etc.. Nu existã adevãr prestabilit, nici vreo valoare transcen-deritalã. Experienta indjvidualã devine o valoare în sine, iar con-topirea rnai multor experiente individuale devine cel mai bun mijloc posibil pentru ca o comunitate sã ia decizii. Ca ideologie politicã, li-beralismul a luat nastere ca o reacþie împotriva practicilor economice si comerciale restrictive ale absolutismului feudal, care împiedicau libertatea schimburilor si circulatia financiarã promovate de noua clasã de rnijloc: burghezia financiarã si cornercialã. Celebra formulã „laissez-faire, laissez passer" era strigãtul de luptã al acestej noi clase impotriva privilegiilor aristocraþiei funciare, nobiljmii ºi clerului, f1xate în cadrul

juridic al ordinii politice feuda1e, care împiedicau expansiunea liberã a no ilor practici economico-comerciale.

Axa intemã a tuturor constructjilor ideologice libera1e este **rapor-tul de interdependenþâ dintre libertate ºi proprietate,** mediat de jocul liber al fortelor si actorilor economici pe o arenã privilegiatã numitã piaþã, unde se confruntã triada valorilor liberale: iniþiativã,

23 tbidem, p. 44.

responsabilitate, risc. Proprietatea, în viziunea pãrintelui libera1ismu-lui clasic, filosoful englez John Locke, este o relatie socialã care ia naºtere în urma schimbuluj dintre orn ºi naturã, cu alte cuvinte, în urma transformãrji naturii de cãtre om în vederea dobândirii bunurilor necesare si satisfacerii nevoilor. Aceastã relaþie trebuie sã posede **spiritus** et **anima,** adicã voinþa ºi personalitatea subiectului creator asupra lucrului creat sau dobândit, tocmai ca o expresie con-stientã a destinatiei sa1e. Mai târziu, aceastâ relaþie transformativã dintre om ºi naturã va cãpãta o hainã juridicã oficialã sub forma drep-tului de proprietate, statuând, prin cele trei drepturi (de posesie, de folosintã si de dispoziþie), forma juridicã modernã a dreptului de pro-prietate. Triada liberalã: iniþiativã, risc, responsabilitate este pusã ast-fel la temelia indjvidualismului liberal. Paralelismul dintre competiþia foþelor de pe piaþã ººi competiþia dintre indivizi este evi-dentã pentru realizarea performanþelor economice. Pentru ca intere-sul sã-ºi joace rolul sãu de stimulent, trebuie ca indjvidul sã se bucure de rezultatele muncii sale. Chiar si în rândul marilor economisti care nu sunt liberali, precum neoclasicul englez R.F. Harrod, se întâlneste aceastã concepþie: „proprietatea este fundamentul unei atitudini inde-pendente a spiritului ... Idealul este ca orice om sã dispunã de o pro-prietate ... Inf1uenþa proprietãþii asupra independenþei spirituale a unei societãþi nu trebuie sã fie subestimatã, deoarece numai un mjc ntimãr de indivizi detin sit uaþia privilegiatã de proprietari. Tocmaj acestia au dat tonul ºº au stabjljt un cod al gândirii conforme, care a servit drept bazã celorlalþi indivizi rnai puþin avuþi”[24]. Doctrinã laicã simodemã, liberalisrnul nu mai considerã dreptul de proprietate ca fiind de esenþã divinã ºº nici arbitrar, cj fundamentat pe psihologia popoarelor, „întrucât el corespunde uneia din dorinþele cele mai pro-funde ale omului, aceea de a poseda opera sa”[25]. Încercarea doctrinei comuniste de a construi o societate în care proprietatea privatã sã fie cornplet abolitã s-a lovit de dificultãþi insurmontabjle, având în vedere psihologia si educatia politicã a popoarelor.

O structurã dominantã a ideologiei liberale clasice este suspiciunea privind pretenþiile statului de amestec în sfera proprietãþii private. Ea nu este ostilã intervenþiei etatice la nivel rnacro, al

industri24 R. F. Harrod, **Towa rds Dynamic Economics, London,** 1948, p.[148].

25 Crozet M. Fourneyron, **Responsabilitºs,** Paris, 1945, p.[83].

ilor strategice sã spunem, dar intenþionează sã le limiteze. Ea este adeptul unui stat minimal, „paznic de noapte al capitalismului”, în care interventia statului sã se desfãsoare la nivelul acelor funcþii care sã ofere cadrul juridic ºi politic desfãºurării activitãþilor socio-eco-nomice din cadrul societãtii civile. Liberalismul nu vrea ca arbitrul sã se amestece cu partea, cu atât mai rnult cu cât el considerã statul nu ca pe o entitate superioarã autonomã, ci ca pe o asociere a câtorva oameni atotputernici cãrora nimic nu le este străin. E1 recunoaste uti-litatea serviciilor publice, cresterea utilitãtilor socia1e, însã considerã cã „o societate perfect organizatã poartã în sine germenele celei mai totale tiranii”[26].

Principa1ele temeri ºi motivaþii împotriva intervenþiei statului în viaþa privatã au fost rezumate de James Stuart Mi11 dupã cum urmează: în jurul fiecãrui om există un cerc (al vieþii private) pe care nici un guvern nu poate ºº nu trebuie sã-l violeze; este o eroare sã cre-dern cã prin înmultirea interventiilor statului si prin creºterea puterii sale se realizează întotdeauna un bine, deoarece statul reprezintă numai rninoritatea naþiunii ºº nu trebuie sã-i oferim mijlocul de a oprima rnajoritatea; orice funcþie nouă conferită statului reprezintă o sarcinã suplirnentarã impusã unor persoane ºi aºa suprasolicitate, ceea ce implicã fie riscul umflării schemelor birocraþiei cu fu ncþionari ai servicii1or publice ºi instituþiilor, fje îndeplinirea acestor noi sarcini într-o manjerã defectuoasã; indivizii înþeleg mai bine interesele lor decât ar putea-o face funcþionarii; un popor care aºteaptă totul de la guvemanti „nu foloseste decât jumătate din facultătile sale”[27].

lnstrumentul care permite producătorului de bunuri sau de ser-vicii să-si dea seama de cererea globală, ca si de oferta globală, este mecanisrnul preþurilor, în condiþiile jocului liber dintre cerere si ofer-tă pe piaþă, fie că este vorba de produse sau de forþa de muncă. Acest mecanism, în acelasi timp

de cunoaºtere, de informare ºº de orientare, este si un indicator al dezvoltării, deoarece producătorul, în vederea sporirii bunurilor sale, va mări numărul produselor sale care fac obiectul unei cereri crescânde, va îmbunătăti cal itatea lor, va inventa noi varietăti, va face prezentarea lor mai atrăgătoare ºi vânzarea lor

26 DanielRops, **Par-delă notre nuit, Paris,** 1942, p. 131.
27 James Stuart-Mi11, **Principes d'ºconornie politique,** cartea a V-a, analiza acestoraîiº F. Trevour, **Stuart-Mill,** Paris, 1953. p. 59 ºi 61.

mai usoară, pe scurt, va face eforturi să satjsfacă dorinþele consurna-torilor.

În liberalism, cadrul juridic ºi, în special, contractele ºº garantarea dreptului de proprietate au devenit elemente capitale, deoarece ele asigură liantul coeziv dintre actorii economicj în realizarea performnanþei, a benef1ciilor si în eliminarea factorilor de risc. Astfel, în liberalisrn, dreptul îndeplineste o funcþie de intermediar între idealul mora1, filosofie ºi forþele sociale rea1e, între ordine si viată[28].

xI. CULTURA POLITICĂ

1. CULTURA POLITICĂ

Ambiguitâtile semantice ale notiunii de culturâ politicâ.

Termenul de „cultură politică" îsi câºtigă drept de cetate în termi-nologia disciplinelor politice după cel de-al dojlea război mondial, mai ales în S.U.A.. Acest lucru a fost posibil în contextul abordării comparative a sisternelor politice contemporane de către cercetătorii în sociologie politică nord-americani si al convîn gerii lor că sistemele politice pot f1 studiate cu ajutorul metodelor empirice (studii de caz, sondaje de opinie, chestionare, cercetări pe vaste esantioane de subiecti etc.), întrucât comportamentele umane se pretează la observaþie, la ana1jză sj la cuantificarea rezultatelor acesteia. Începând cu primele abordări a1e culturii politice în studiul „Comparative Political Systems" **(Journal of Politics,** vol.XVIII, 1956) ºi până la cele recente a1e sociologilor ºi politologilor din fostele tări ale Europei de Est, cu diferenþe de grad si nu de natură sau esenþă, def1nitjjle cul-turii politice pun accentul pe dimensiunile cognitivă, afectivă si eva-luativă ale modelelor de comportament, atjtudinilor si valorilor fată de fenomenul politic. În esentă, def1nitiile nu diferă prea mult de definitia standard lansată de Gabriel A. Almond ºi Bingham G. PoweIl în 1966:

„Cultura politică este un model de atitudinj individuale si de orientări faþă de politică, manjfestate în rândul membrilor unui sistem politic. Ea este un dorneniu subiectiv care stă la baza acþiunilor politice ºº care le conferă importanþă. Astfel de orientări individuale cuprind câteva elemente: orientări cognitive, exacte sau mai putin exacte, pe tema subiectelor ºº convingerilor politice; orientări emoþionale, sentimentul a.ta.ºărººº angajării, respingerii în raport cu subiectele politice si orien-tări estirnative, aprecieri ª1 opinii pe tema unor subiecte politice, ceea ce, de obicei, presupune aplicarea unor standarde apreciative privind subiectele ª1 evenimentele politice'[1].

Gabriel A. Almond, Bingham G. Powell, Comparative Politics. A Developmental Approach, Boston, 1966, p.[50].

În aceeasi ordine de idei, un alt cercetător, Sidney Verba (coautor cu G.A. Almond si cu Lu cian W. Pye, al mai multor lucrări pe temă), va defini, peste câþiva ani, cultura politică, într-o perspectivă a isto-riei mentalitãþilor, cu conotatii de conºtiinþă politică. „Cultura politică a unei societăþi constă dintr-un sistem de credinþe ernpirice, simboluri expresive ºi valori care defînesc situaþia în care are loc acþiunea politică. Ea oferă orientarea subiectivă a politicii"[2]. Pentru ca mai departe, în aceeasi lucrare, acelasi autor să precizeze: „Cultura politică a unei natiuni de rivă, printre altele, din experienþele pe care indivizii le au în ce priveºte sistemul politic. O rnodalitate de descoperire a convingerilor politice este aceea de a observa modalitâtile în care operează structuri1e politice. Aceste convingeri afectea.ză ªi sunt afectate de modul în care structurile politice operează ºi există un cerc strâmt de relatii între cultură si structură"[3].

Definitiile de mai sus au ca trăsătură comună o viziune psiholo-**gizantă** despre cultura politică. Esenþa acestora constă' în interio-rizarea cunos despre sistemul politic în psihologia proprie a

fiecârui participant la jocul politic si transformarea acestora în norme de comportament Elementul operaþional care are sarcina integrãrii acestor norme si valori politice în þesutul mai larg al unei culturi nationale este **cultura civicã.** Acestei ternatici îi dedicã G. Almond sj Sidney Verba o cercetare de mari proporþii, efectuatã în perioada 1958-1963 în cinci þări: S.U.A., Marea Britanie, Italia, Germania ºi Mexic, pe un esantion de l .000 de subiecti anchetati în fiecare tarâ[4]. Obiectivul central al acestei anchete este descoperirea **funda-mentelor culturale ale democratiei (preocupare centralã în** cadrul scolilor functjonaliste din antropologie), adicã a regulilor operaþionale care permit fuziunea dintre structurile primare ale societâtii (familie, grup, naþiune) .ºi structurile politice (regim, instituþii, roluri, norme **ºi** valori politice).

Plecând de la cele trei dimensiuni ale culturii stabilite de Talcott Parsons în **Sistemul social, G. Almond si S.** Ve rba evidenþiazâ trei

2 Sidnev Verba, **Comparative PoliticaJ Culture, in: Political Culture** and **Political Development** (ed.Lucian W. Pye ºi Sidnev Verba), Princeton University Press, Prînceton, New Jersey, 1969, p.[512].

º tbidem, p.[514-515].

G. Almond, Sidney Verba, **The Civic Culture,** Princeton Universitv Press, Princeton, 1963. dimertsiuni ale culturij politice, care fac din ea „un ansamblu de trãsã-turi cultura1e pertinente pentru analjza fenomenelor politice" rnai curând decât „un ansarnblu de atitudinj si de orientãri ale jndivizilor faþã de un sistem politic"[5], ceea ce ar distinge-o foarte greu de cul-tura socialã generalã, având în vedere cã si cultura socialã se def1neºte ca un sistem de atitudini si orientãri fatã de un sistem social determinat. Cele trei dimensiunj sunt:

— **dimensiunea cognitivâ.** Fiecare individ, indiferent de gradul pregãtirii sale sau de status, posedâ un ansamblu de cunoºtinþe mai mult sau rnai puþin structurate, mai mult sau mai putin riguroase, despre sjstemele si fen omenele politice. Evenirnentele cotidiene îl pun în contact nernijlocit cu realitatea politicã, iar presiunea mediu-lui si bombardamentul informaþiona1 îl obligã, oarecum, sã constien-tizeze aceastã realitate. Astfel, el .ºtie câte ceva despre institutiile supreme ale statului, despre ljderii .ºi partidele politice, despre eveni-rnentele politice importante la nivel mondia1;

— **dimensiunea afectivâ** cuprinde latura emotionalã a va1orilor politice sau sociale, atitudinea de ataºament, de respingere sau de refuz fatã de fenomenele sau instituþiile politice. Ea are un rol impor-tant în formarea atitudinilor. Cuno.ºtinþele sau informaþii1º politice sunt prirnite mai uºor când existã o personalizare a relatiilor politice, adicã atuncj când ele provin de la o rudã, de la un prieten, de la un lider care suscitã o admiraþie personalã, independent de politica dusã;

— **dimensiunea evaluativã** cuprinde judecãþile de valoare despre fenomenele ºi realitatea politicã. Fiecare apreciazã viaþa politicã în funcþie de o scarã de valori ierarhizatã. Adeseori, aceste valori si dimensiuni ale culturii politice apar într-o unitate indisolubilã; de cele mai multe orj ele sunt interdependente. Eva1uarea fenomenelor politice necesitã cunostinte politice. Cunostinte le politice sunt însã modelate si orientate de sentimentele politice faþã de o ideologie, de un ljder, de un program de guvernare. La rândul ei, dimensiunea cog-nitivã oferã un ghid orientativ pentru atitudjnile ºi opiniile politice în acest joc dialectic dintre subiectiv si obiectiv. De regulã, cunostintele politice reprezintã etape necesare în procesul de consolidare si inte-riorizare a atitudinilor si opiniilor politice, în urma cãruia ele devjn

J.-P. Cot, J.-P. Mounier, **Pour une sociologie politique,** vol. 2, Ed.du Seuil, Paris, 1974, p. 16.

convingeri. De altfel, în structura combinatã a celor trei dimensiuni în cadrul convingerilor politice, elementul cognitiv prevaleazã fatã de cel afectiv si evaluativ, spre deosebire de atitudini sau opinii care au preponderenþã în formarea credinþel or primare. Elementul cognitiv în formarea convingerilor poate fi asernuit cu o structurã de rezistenþã care asigurã coerenþa ºÎ trãinicia celorla1te componente ale edificiu-lui. În aceastã privinþã, o problemâ deosebit de delicatã pentru operaþionalizarea noþitinii de culturã politicã o reprezintã raportul invers proportional dintre informatie si cunoas tere politicã, pe de o parte, si intensitatea si du rata în timp a exprimãrii credinþelor politice, pe de alta. Evident cã, în lipsâ de cuno.ºtinþe politice, credintele se formeazã mai ales pe baza dimensiunilor afective si evaluative. Acest lucru se vede în special în timpul campaniilor electorale si al alegeri1or propriu-zise, când lipsa de cunoºtinþe politice, deci de convingeri politice ferme, facilitează spaþiile de manevrã ale manipu-lãrii, când promisiunile demagogice ale politicienilor gãsesc un teren virgin în aceastã labilitate a opiniilor .ºi atitudini lor, în lipsa unei platoºe de apãrare a valorilor si normelor rezultate din convingeri.

„In funcþie de dirnensiunile cognitive, afective si evaluative ale culturii politice, pot fi detectate trei stări de spirit ale populaþiei unei þări în raport cu politicul: acord, apatie ºi alienare. Acordul presupune impletirea celor trei dimensiuni: cunoa.ºtere, afectivitate, evaluare. Apatia înseamnã existenþa cunoºtin þelor politice, dar manifestarea indiferentei pe plan afectiv ªi apreciativ. Alienarea denotã existenþa cuno.ºtinþelor politice, dar ºi lipsa de simpatie faþã de sisternul politic. Cu cât stărjle de apatie ºi alienare sunt mai numeroase în societate, cu atât înstabi1itatea sistemului politic este mai accentuatã”[6].

Din combinarea acestor trei djmensiuni, G. Almond si Sidney Verba elaborează trej tipuri de culturã politicã: **cultura parohialâ** (localã sau provincia1ã), **cultura de** supunere (de subordonare) .ºi’ **cultura** participativâ. Pentru a le indivjdualiza, autorii recurg la notiunea de congruentâ între o **culturã politicã** si o **structurã** politicâ.

Astfel, o **culturã politicâ parohialã** corespunde unei structuri **politice tradîtîonale,** descentralizate la nivelul regiunii, þinutului, satului. În cadrul acestei culturi nu există un interes deosebit pentru

6 *** **Politologie, Editura Didacticã** ºi Pedagogicã, R.A., Bucuresti, 1 992,p.l26.

problemele de politicã nationa1ã sau pentru sisternul politic naþional; accentul cade pe problernele politice de interes local. Aici, în comu-nitate, preotul, seniorul, învãtãtorul sunt liderii locali; iar biserica, scoala .ºi prirnãria sunt instituþiile politice fundamentale.

Cultura politicâ de supunere corespunde unei structuri **autoritare si centralizate la** nivel national. Subiectii acestei culturi sunt con.ºtienþi de exi stenþa sistemului politic naþiona1, dar se mulþumesc cu o atitudine de pasivitate în privinþa participării la con-ducerea po1iticã, dîn cauzã cã matricea caracterialã a acestei culturi, prin cele douã valori politice de bazã — autoritate si loialitate — le-a înlocuit cu o „conformitate de automat” si i-a determinat sã delege problemele libertãtii si initiativei lor unui lider putemic, în schimbul protecþiei acestuia.

În cadrul **culturii participative, cetãtenii sunt con.ºtienþi** de mijloacele lor de acþiune asupra sistemului politic, ca si de posibili-tatea lor de a influenta cursul evenimentelor politice prin mijloacele specifice participării democratice: referendurnuri, alegeri, actiuni de protest, greve etc.. Cultura politicã participativã corespunde unei structuri politice **democratice.**

Acestor trei tipuri de culturã politicã le corespund trej tipuri de **personalitãþi,** f1ecare cu o psihologie politicã proprie: parohialistii (provincialii), supusii ºi **participanþii** (cetãþenii activi din punct de vedere politic). Fireste, ar însemna sã minimalizãm meritele acestei construcþii impozante dacã am bagateliza, prin recurgerea la explicaþii de tipul reflectării mecanice, raporturile dintre culturã si structurile politice din diferite sisteme politice naþionale. Pentru cã, a.ºa cum nici un fenornen nu poate fiinþa în naturã în stare izolatã, ci numai în desfãsurarea continuã a conexjunilor universale, njci cul-turile politice nu pot exjsta în stare purã, izolate unele de altele, vieþuind pe hartã ca niste unitãþi geograftce aflate în carantinâ. Există un dialog permanent între culturi, o circulatie de teme, motive, ele-mente de la o arie culturalã la alta, o modelare reciprocã a lor în functie de mai multe variabile: natura regimului politic, gradul de constientizare a procesului politic, gradul de participare .ºi de educatie civjcã. Asa cum orientãrjle politice ale unui individ contin în grade diferite elemente ale culturij parohiale, de supunere .ºi participative, tot astfel orice culturã politicã particularã cuprinde elemente paro-
hiale, de supunere si participative. Proporþia dintre aceste elemente este datã de varjabilele arãtate mai sus, la care se adaugã impactul tot mai mare al mass-media asupra omogenizării culturale naþionale, pre-cum ºº dezvoltarea instrucþiei .ºcolare. Introducând evenimentele coti-diene în intimitatea f1ecărui cãmin, mass-media creează un spatiu al con.ºtiinþei naþiona1e, unde asumarea unui destin comun creează o nouã sensibi1itate pentru activitatea politicã. Pãtrunderea mass-media în cele mai arhaice zone sapã progresiv la temelia culturilor paro-
si tendinta
hiale, dupã cum modemizarea politicã , inexorabi lâ spre
democratizare mineazã bazele culturii de supunere. Totuºi, chiar în lumea noastrã, a integrării si a interde pendenþelor tot rnai accentuate dintre zone, regiuni .ºi state, unele clivaje dintre culturile politice se menþin, altele noi apar. Astfel, la clivajele dintre culturile politice de stanga sau de dreapta, moderate sau radicalizate ideologic, sau pe lângã clivajul dintre cultura politicã a elitei intelectuale a tării si cul-tura maselor þărăne.ºti, apar altele noi, cum ar fi clivajele dintre cul-turile politice ale grupurilor emice, rasiale, ecologice, sexuale etc..

Din combinarea celor trei tipuri de culturi politice pot sã aparâ urtnãtoarele forme hibride:

parohialã — de supunere; de supunere —participativã, parohialã — participativã. Cultura politicã a unei þãri este o culturã mixtâ, combinând în proporþii variabile cele trei culturi în funcþie de criteriile arãtate mai sus. Ceea ce echilibrea.zã armonios cele trei componente a1e culturii mixte este **cultura civicâ.** În ancheta lui Almond si Verba este evidentiatã corelaþia necesarã dintre **par-ticiparea politicã .ºi participarea socialã, dintre** cooperarea politicã si cea socjalã în cadrul sistemului social global, cu alte cuvinte funcþionarea eficjentã a unui regim dernocratic. Ipostaziind contributia la functionarea unui sistem democratic drept valoarea centralã a culturii politice .ºi civice, A1mond si Verba mâsoarã gradul de culturã politicã al fîecãreia din cele cinci þãri cu ajutorul urmã-toarelor coordonate: ansamblul de cuno.ºtinþe; competenþa administrativã, subiectivã; modalitãtile actiun ii politice; aprecierea sistemului politic. Comparând datele obþinute, A1mond .ºi Verba constatã cã numai cultura participativâ democraticã din S.U.A. si Marea Britanie realizeazã gradul necesar de fuzjune între structurile primare ale societãtii (fam ilie, grupuri etc.) .ºi structurile politice prin intermediul cooperãrii, interacþiunii .ºi împãrtã.ºirii în comun a unor valori pre-
cum: încrederea în celãlalt, stima, generozitatea. Ita1ia si Mexicul ar avea o culturã parohialã; Germania — una de supunere. In toate cele trei þãri s-ar constata o rupturã între atitudinile politice si cele socjale. Pe câtã vreme americanji si britani cii au o „orientare democraticã echilibratã", Italja s-ar caracteriza printr-o culturâ politicã de alie-nare, Germania printr-o culturã politicã de supunere, iar Mexicul printr-o culturã contestatarã, cornpusã concomitent din nernultumire ºi aspiraþii, deci alienantã. Autorji explicã „deviatiile" de la. modelul democratic al culturii politice prin rupturile provocate în evolutia spre democraþie din aceste trei þãri: revolutja din 1 9 1 0 in Mexic, totalitarismul fascist si nazist în Italia sj Germania.

Raportul dintre cultura politicã .ºi democraþie este mediat si de alte paradigrne explicative. De pildã, dezvoltarea economicã, particulari-tãþile nationa le, jocul forþelor istorice .ºi culturale pot favoriza dezvol-tarea democratiej, ca expresie a culturjj politice participative, dupã cum o pot **tºi** bloca. Totul depinde de logica situaþiilor de interacþiune între micro si macropolitic, intre actori .ºi evenimente, deoarece prin acest joc se creeazã identitãþile colective .ºi sistemele de atitudini.

Totdeauna, o culturã politicã naþionalã este marcatã de specificul dezvoltãrii sale jstorice, de conditji le geopo1itice, de succesiunea regirnurilor politice, de matricea culturij sale populare. În istoria poporului rornân, de exemplu, nu a fost eveniment politic mai impor-tartt care sã nu f1e pregãtit de o amplã activitate culturalã. Revolutia de la 1848, Unirea Principatelor, Rãzboiul de Independenþã, Rãzboiul pentru Întregirea Neamului, toate aceste evenimente au fost pregãtite prin coagularea con.ºtiinþei naþionale pe liniile de fortã ale caracterului lor necesar si sacru pentru supravieþuirea României.

Prin urmare, cultura politicã nu include numai „sistemele de ati-tudini, credinþe si sentimente" care dau un sens actiunii politice la un moment dat. Componentele ei de bazã nu sunt numai atitudinile, rnotivatiile si capacitatea de a convietui. Ea include, totodatã, **dimen-siunea istoricâ a constiintei nationale,** ref1ectatã în specificul naþional, înþeles ca mod specific de a gândi .ºi reacþiona la problemele fundamentale ale existenþei .ºi nu, în ultirnul rând, la cele politice.

De aceea, la speciali.ºtii din tãrile lovite atât de greu de conditiile istorice vitrege, dimensiunea constiintei nationale, problematica sta-tului-naþiune .ºi continuitatea idealurilor nationale reprezintã compo-
nente intrinseci ale culturii politice. Astfel, prin cultura politicã pro. fesorul polonez Wladislaw Markiewicz înþelege „acele elemente istorice.ºte constituite, în cultura, luatâ global, care vizeazâ valorile recunoscute .ºi aºteptate de cãtre o colectiviþtte datã, referitoare, în primul rând, de.ºi nu exclusiv, la sistemul puterii de stat"[7]. Cultura politicã este înteleasã ca un efect al procesului istoric îndelungat si un produs a1 coabjtãrjj sociale, schimbãtoare în timp. La fel ca si alte valori culturale, valorile culturii politice se subordoneazã legilor mo.ºtenirii culturale, în sensul cã valorile se subordoneazã liniilor dominante de actiune din cadrul unui model cultural, se objectiveazã sub forma unor norme de comportament, a unor obiceiuri, instituþii si organizaþii politice care influenþeazã, orienteazã si controleazã com-portamentul politic al membrilor unei cornunitãþi naþionale. Ca model de comportament (atitudini .ºi orientãri politice individuale) indus de **modelele culturale, cultura politicã poate fi consideratã meta-socializare politicâ,** în sensul cã atât agenþii, cât si subiectij socia-ljzãrij nu pot depã.ºi orbitele gravitaþionale ale modelului.

Astfel, la politologul polonez Jerzy Wiatr este evident efortul de a depãºi abordarea psihologicã .ºi subiectivã a culturii politice, eI introducând în notele noþjunii, pe lângã ansamblul de atitudjni, va-lori, modele de cornportament, ºj relaþiile reciproce dintre putere .ºi cetãþeni, manifestate în rândul rnembrilor unui sistem politic. In vi-ziunea sa, cultura politicã ar include: „ºtiinþa politicii,

cunoaºterea faptelor .ºi interesul fatã de ele; aprecierea fenomenelor politice, judecãþile de va loare privind modul cum trebuie exercitatã puterea; partea ernoþiortalã a atitudinilor politice, ca, de pildã, dragostea de patrie .ºi ura fatã de dusrn an; modelele comportamentelor politice recunoscute într-o societate datã, care determinã cum se poate ª1 cum trebuie sã se avanseze în viaþa politicã”[8].

Morfologia culturilor politice. Dupã curn s-a vãzut din subcapi-tolul precedent, în ipostaza lor instrumentalã, valorile si normele politice nu sunt entitãti abstracte si imua bile, tipare rigide în care tre

Wladislaw Markiewicz, Kultura polityczna a rozwoj spolecznego, Ksiaska: Wiedza, Warszawa, 1979, *p195.*

8 Jerzv Wiatr, **Kultura polityczna, îº: Socjologia stosunkow politycznych,** Pansrwowe Wiawnictwo Naukowe, Warszawa, 1977, P.[335].

buie sã se încadreze acþiunile politice. Ca orice sistem, .ºi sistemele politice sunt supuse presiunii din partea mediului exterior: economic, militar, cultural etc. Fiind cornpus dintr-un ansamblu de roluri si de interacþiuni între aceste roluri, sjstemul politic cuprinde ansatnblul activitâtilor si institutiilor **politice, ierarhizate pe verticala pu-**

, , ,

terii. Perfecþionarea structurilor de conducere, diversitatea si ierar-hizarea rolurilor trãdeazã tendinþa de stabilitate a sistemelor politice în fluxul larg al dezvoltãrii politice. Or, ca determinantã a dezvoltãrii politice, modemizarea politicã presupune transformãri calitative ire-versibile în functionarea unui sistem politic la un moment dat, în structura normelor .ºi valorilor sale politice. Spre deosebire de cre.ºtere, care presupune o acumulare lentã, notiunea de dezvoltare presupune transformarea inevitabilã a vechiului cadru, indiferent prin ce mijloace, astfel încât noile solicitãri .ºi presiuni ale mediului sã-si gãseascã rezolvarea. Prin extensie, cultura politicã tradiþionalã poate fî localizatã în societãþile rurale .ºi feudale care nu au experimentat sau cunoscut schimbãri sociale majore sau nu au contestat ordinea socialã. Culturjle politice tradiþionale se caracterizau printr-un spaþiu cultural .ºi social omogen, printr-o inerþie a ansamblului de norme si valori în cadrul unor comunitâþi închise, a1 cãror stil de viaþã nu depã.ºea liniile de forþã ale tradiþiei. Aceste norme .ºi valori sunt ge-neralizate în întreaga comunitate: indjvidul este un exponent al lor si nu creatorul sau contestatarul lor. Traditia **ritualizeazã comporta-**mentul politic si suspendã temporalitatea; rolul inovatiei si al spontaneitãþii este minim. În plus, în comunitãþile arhaice procesele interactive s-au transformat în solidaritate organicã. Intr-un sistem inchis si omogen, f1ecare îºi cunoa.ºte rolul .ºj statusul sãu, ca si poziþia celorlalþi în sistemul de producþie .ºi în relaþiile sociale. Repetarea actelor vieþii are funcþia de a recrea simbolic ordinea socialã. Acelasi lucru se întâmplã si în cadrul relaþiilor politice la nivelul comunitar: individul cunoaªte instituþiile (sfatul bãtrânilor, rolul preotului si al învãþãtorului, al primarului etc.), cunoaºte regu-lile jocului politic si se raportează la aceste autoritãþi numai când ori-zontul social al existenþei lui (ciclul muncilor agricole; sãrbãtorile de peste an) o cere. Modemizarea politicã, având în sistemul reprezen-tativ .ºi în sistemul electoral democratic principalele ei caracteristici, precum .ºj modemizarea economicã, având în industrjalizare si
urbanizare principa1ii ei piloni, au spart cadrul de viatã al societãtilor tradiþionale. Dinamica pe orizontalã .ºi stratific area pe verticalã, induse de o diviziune profesionalã a muncjj din ce în ce mai sofisti-catã si de o co mplicare fãrã precedent a rolurilor .ºi funcþiilor sociale, au antrenat rnodificări de substantã în rnanifestarea culturilor politice. Pe de o parte, sub presiunea „principiilor axiale” ale societãtilor industriale modeme (randamentul crescând, eficienþã economicã sporitã), omogenizarea culturii politice (la nivel rnacro), a normelor .ºl valorilor politice este un proces vjzibil. Sub presitinea rnass-media sj a industriei culturale care fabricã fãrã încetare bunuri culturale de consum, valorile oficiale sunt omologate .ºi instrurnentalizate în lo-gica dominaþiei simbolice. In aceste conditii este firesc ca valorile politice traditionale sã sufere, din principiu, o rea.ºezare a semnificatiilor, în funcþie de noul spirit al timpului. Totodatã, ca o reactie la acest proces de omologare .ºi de omogenizare a valorilor si normelor culturale ofîciale la nivel macro, comunitãtile etnice, reli-gioase, culturale etc. î.ºi edificã propriile lor sisteme de valori care reprezintã o sublimare, la nivelul existenþei comunitare, a aspiratiilor, nevoilor, intereselor .ºi stiluluj de viaþã ale grupului respectiv. Aceste valori care rezumã concepþia despre viaþã .ºi lume a comunitãtilor închise formează **subculturile.** Ele nu se opun valorilor oficiale, nu le contestã, dar instituie un fel de

paralelism între valorjle grupului, practicate .ºi recunoscute de membrii sãi, .ºi valorile oficiale, de stat, care au relevanþã pentru comunitãþile respective doar în cazurile care privesc interesul general sau naþional. Acest clivaj dintre valori aratã gradul de autonomie al societãtii civile în raport cu statul, particularitãþile ref1ectãrii lor în ordinea socialã .ºi Îfl normele de com-portament.

Cu totul alta este situaþia în cazul **contraculturilor.** Acestea se caracterizeazã printr-o contestare violentã a normelor si valorilor politice oficiale, recomandând înlocuirea lor cu altele radical noi. Fenomenul este specific mi.ºcãrilor extremiste .ºi mi.ºcãrilor studenþe.ºti din anii ‘60 si ‘70, caracterizate prin dimensiunea utopicã a proiectului de transformare socjalã. Reîntoarcerea la naturã, contestarea stiluluj de viatã al pãrinþilor, pacifismul, mi.ºcarea hippy au sfâr.ºit prin a fi înghiþite de stjlul de viatã al clasei de mijloc, adicâ de o existentã hedonistã a societãtii de consum.

Un alt criteriu de clasificare a culturilor politice îl constituie **familiile politice.** Se vorbe.ºte de **cultura** politicâ **a Stângii** si de **cul**-tura politicâ a **Dreptei,** plecându-se de la douã procese simultane: **1.** modul în care anurnite valori au structurat doctrina .ºi ideologia politicã ale unei famjlii politice, în funcþie de proiectul de ordine socialã; 2. modul în care aspiraþiile, credinþele, convingerile .ºi senti-mentele celor ce apartin unei familii politice au cristalizat în timp va-lorile specifice pentru orientarea în practica politicã a membrilor si simpatizanþilor. Deºi la ora actualã se constatã o labilitate a fron-tierelor epistemologice Stânga-Dreapta, totuºi, din punct de vedere traditional si, evident, în scopuri analitice se pot structura, de o parte .ºi de alta, urmãtoarele câmpuri de valori: Stânga: laicitate; credinta *tn* progres; schimbare socialã; solidaritate; justiþie socialã; egalitate; republicanisrn; **Dreapta:** religiozitate; conservatorism (cultul fami-liei, al proprietãþii private); anticomunism; monarhism; conservarea ordinii si a institutjjlor vechi; elitism. Desi extremele se ating (extremismul de dreapta .ºi extremismul de stânga profeseazã, în genere, acelea.ºi valori ale culturii politice radicale: cucerirea puterii de cãtre un grup minuscul prin mijloace teroriste; antidemocratism; antiegalitarism etc.), actualmente anumite valori politice sunt comune atât Stângii, cât .ºi Dreptei: democraþia parlamentarã; statul de drept; libertatea; protecþia socialã etc..

Conceptul de culturã cu care am operat pânã acum are o determi-nantã clar semioticã. Credinþele, simbolurjle, f1uxurile informaþionale, identitãtile soci ale, religioase, sentimentul apartenenþei comune la statul-naþiune, curentele ideologice, nivelurile si formele con.ºtiinþei sociale configurează o reþea de lirn-baje care se articulează, se suprapun într-un sentiment al ordinii în care indivjzji î.ºi trãiesc relaþiile lor sociale. Într-un sens amplu, cul-tura politicã este un sistem semnificant prin care o ordine socialã se comunicã, se investigheazã, se reproduce sau se schimbã. Decizijle, atitudinile, comportamentele nu mobilizează la fel .ºi intotdeauna bagajul eterogen de elernente arãtate maj sus. Intr-o semnifícatie rnodemã, noþiunea de culturã politicã se referã numai la acele ele-rnente care sunt ingredientele oricãrei acþiuni politice. Însã cultura politicã nu este un rezervor pasiv de credinþe, de amintjri, de idei si sentimente care jalonează ºi modelează acþiunea politicã în conditijle
continuitãþii patriarhale a vietii. Sint oniile posibile si circulatia de si
substantã din tre politicã , culturã sunt produse de conf1icte, de
elaborãri, de împrumuturi reciproce de la o zonã la alta sau de la un model cultural la altul. Aceastã abordare prezintã douã avantaje: se evitã reducerea culturij politice la traditionalele „istorii ale ideilor politice” si la urmãrirea circulatiei ac estora în „idei aristocratice” .ºi „idei democratice”. De asemenea, se evitã psihologismul care clasi-ficã culturile politice în parohiale, de supunere ºi participative in functie de un criteriu axiologic unic: valoarea dominantã a unui sis-tem politic (democraþia anglo-saxonã); se evitã identifícarea culturii cu ideologiile politice, deoarece ideologiile reprezintã **delormarea constientã a valorilor politice în conformitate cu intentionalitatea actiunii.**

Problema culturij politice capãtã o relevanþã particularã în conditiile tranzitjei la de mocraþie în fostele þãri comuniste, ca ºi în fostele dictaturi .ºi regimuri militare din Africa si America Latinã. Dupã colapsul regimurilor totalitare din 1989, democratia a fost marea cerere a societãtii, dar pe parcursul fundamentãrii normelor si valorilor ei în societatea civilã, s-a vãzut cã ea nu este un dat, ci un proiect care se cucere.ºte cu greu. În lipsa unei culturi politice a democraþiei, feti.ºizarea ideii de democraþie a golit-o de conþinutul sãu concret-istoric. În fond, aceastâ aspiraþie spre o lume mai bunã, nevi-novatã în fond, trãdeazâ inocenþa .ºi reprezintã visul treaz al umanitãtii. Dar dimensiunea lui utopicã indicã tocmai consecintele în ce prive.ºte procesele politice contemporane. Geneza noului regim se prezintã astfel nu numai ca o recunoa.ºtere automatã a unui model de democraþie .ºi impletnentarea normelor .ºi valorilor sociale pe pãmân-turi strãine, dar si a actu alizãrji luj, mai ales

dacã avem în vedere urmãtoarele patru elemente: **1.** cultura politicã traditionalã, cristaliza-tã în normele ºi valorile unui umanism **autobton, rod a1 istoriei,** care poate fi actualizatã ca model de comportament politic, infuzat mo delului occidental de democraþie; 2. renaºterea umanismelor istorjce este necesarã si se poate face nu numai prin asirnilarea .ºi promulgarea unor norme democratice imperative, ci .ºi a þesuturilor consensuale de bazã, fãrã de care sunt puse sub semnul întrebãrii principiile jntersubjective de recunoa.ºtere reciprocã dintre cetãþeni; 3. sistemul politic nu poate fi simetric sau identic cu mediul sãu social. Relatiile
de la întreg la parte .ºi de la parte la întreg sunt supuse sjstemelor de retroacþiuni (feed-back-uri). Chiar dacã suveranitatea popularã, cãpã-tatã prin vot, a acordat legitimitate noilor regimuri politice, modul de organizare si functionare democraticã a acestora este departe de a se f1 incheiat. Acurn problema este legatã de modul în care se transfor-mã democraþia într-un sistem care sã confrunte, sã filtreze, sã ierar-hizeze si sã promoveze explozia de cereri particulare ale societãþii civile. Iar cererea democraticã va transforma în legitimitate proce-durile democraþiei numai dacã ea va sti sã sol uþioneze gravele frac-turi ale integrãrii sociale .ºi sã structureze forþele anomice .ºi compor-tamentele de masã neinstitutional izate, radica1izate ideologic si politic, în jurul unui proiect comun al interesului naþional; **4.** elimi-narea ideii despre om ca obiect al politicii. Rod a.l ideologiilor totali-tare .ºi consecinþã a vizjunii globale despre transformarea realului, aceasta a Vacut din politicã o valoare-scop .ºi nu o valoare-mijloc, iar din om obiect aI politicii .ºi nu subiect al ei. Acest lucru pune cu deosebitã pregnanþã problema utilitâtij valo rilor, a structurii .ºi functiilor lor în edificarea noilor regirnuri democratice.

Valorile politice. În practica social-istoricã, valori1e s-au dovedit repere esenþiale în orientarea acþiunii politice. Întrunjnd un larg con-sens social, aspiraþii subiective, precurn si nevoia de libertate, de securitate socialã, de egalitate a .ºanselor se obiectiveazã în repere ori-entatjve ale actiunii. Ex primând tensiuni .ºi conf1icte inteme, cauzate de raportul indjvidului cu mediul sãu politic, valorile politice pot fi considerate, totodatã, o con.ºtientizare în planul vieþii politice a rapor-tului dintre acþiune .ºi nevoile umane, mediate sau personifîcate prin interese. Si întrucât în sfera politicului intrã toate acele domenii ale socialului care reclamã o solution are din partea comunitãþii prin pârghii .ºi mecanisme politice, valorile politice pot ft considerate mijloace eficiente în acþiunea politicã pentru satisfacerea necesitãtjlor sociale si af personalitãtii umane.

Valorile politice sunt valori-mijloc. Acest atribut al lor derivã din obiectul politicii: actiun ea pentru ceva, în cazul ei pentru promovarea unor scopuri comunitare mai înalte, cum ar fi: asigurarea ordinii pu-blice; supravietuirea fiintei natjonale; coordonarea eforturjlor de dez -voltare a comunitâtii. Dar aceste scopuri se subordoneazã unui ideal:
dezvoltarea personalitãþii umane. De aceea, subscriem fãrã rezerve la
argumentaþia marelui umanist .ºi orn de culturã român, Tudor Vianu:
„Valoarea economicã prin care banii devin bunuri este o valoare-rnijloc. Tot astfel, valoarea politicã. Acela care doreste sã obþinâpu-terea politicã o înþelege ca pe un mijloc în vederea realizãrii anumi-tor scopuri sociale, religioase etc. Politica nu poate fi niciodatã scop în sine”[9].

Existã un dialog între valori, dupã cum existâ si o relatie de con-tinuitate-discontinuitate a lor. Dialogul djntre valori ia nastere din procesul de valorizare a relatiilor sociale dintre oameni .ºi instituie reprezentarea idealã a bunurilor si ob iectelor politice de care comu-nitatea are nevoie în realizarea obiectivelor ei fundamentale. De aceea, în acti unea politicã pentru atingerea idealurilor comunitare (ordîne socialã; stabilitate; ega1itate), .ºi alte valori (aparþinând altor dornenii ale spiritului, cum ar fi religia, morala sau arta) pot îndepli-ni o functie in trinsec politicã. Ele se instituie în elemente coezive si orientative ale unui ideal, îi dau un sens si îl orienteazã. Pentru realizarea modemizãrii economice, de pildã, în actualele þãri dez-voltate, a fost nevoie, iniþial, de o ratã înaltã a acumulãrii. Dar aceas-ta nu s-ar f1 putut realiza fãrã constiinta unui efo **rt** colectiv, bazat pe austeritate .ºi pe datoria fiecãruia în diviziunea socialã a muncii. Tot astfel, în realizarea idealului de unitate nationalã sau de obþînere a independenþei naþionale. Credinta in aceste valori fundamentale ale unui popor are ca suport de referintã, orientativ .ºi motivaþional, al acþiunii, con.ºtiinþa politicã.

Culturâ politicâ si stil politic. Culturologii .ºi politologii din tara noastrã s-au oprit mai puþin, dupã Decembrie 1989, asupra proble-maticii stiluluj politic. Faptul este pe deplin scuzabil (.ºi explicabil) dacã avem în vedere problemele urgente 1a care politologia .ºi socio-logia politicã trebuiau sã rãspundã în acest scurt interval de timp. O a doua cauzã ar fi translatia omonimicã a conceptelor .ºi categoriilor stilistice din domeniul esteticii, stilistjcii si literaturii beletristice în

câmpul .ºtiinþelor politice. Dîn rnoment ce „in opera Iiterarã, stilul este, în spiritul definitiei lui Bu ffon, o amprentã a personalitãtii omenesti, o sintezã a trãsãturilor ce caracterizeazã individualitatea unui scriitor, sintezã dedusã din folosirea mijloacelor de limbã motivate pe plan

Tudor Vianu, **Estetica,** Editura pentru Literaturã, Bucuresti, 1968, p.[50].

psihologic .ºi estetic"[10], transferul semantic s-a operat destul de usor, de la notele intelectuale ºº culturale la notele psihologice .ºi comporta-mentale, mai ales cã era vorba de indjvidualitâti. Ceea ce în planul comunicãrii artistice se manifestã ca modalitate subiectivâ de per-cepere sensibjlã a lumii, de organizare într-un ansamblu a tehnicilor de expresie, în planul relaþiilor politice stilul s-a manifestat sub forma comportamentului individual al diferitelor personalitãti politice. Astfel, stjlul politic a fost perceput ca o sintezã dîntre tipologia regimurilor politice (democratice, autoritare, dictatoriale, totalitare) .ºi tipologia personalitãtilor împrumutatâ din psihologie (introvertit-extravertit; f1egmatic; sangvin; melancolic etc.). Numitorul comun care unificã în cadrul acþiunii politice si al relatiei conducãtori-condusi aceste serii tipologice este maniera de a comunica. Personalitatea democraticâ va avea un sti1 de conducere bazat pe comunicarea direc-tã, transparentã .ºi plinã de solicitudine. Interesul ei este atragerea .ºi consultarea colaboratorilor la luarea decizjilor politice, stabilirea unui climat de încredere reciprocã, de consideraþie pentru opiniile celorlalþi. Munca în echipã .ºi transparenþa sunt notele dominante ale stilului democratic. Invers, suspiciunea, individualisrnul si aroganþa sunt notele dominante ale stilului autoritar. Conducãtorul autoritar este închjs în sine .ºi puþin dispus 1a. colaborare cu echipa .ºi la deschi-dere fatã de nevojle publicului. În asemenea împrejurãri, existã peri-colul ca stilul de conducere sã capete o aurã elitistã. Nu-i rnai puþîn adevãrat cã viziunea individualistã a stilului generează interpretã.ri unilaterale: fie cã pune problerna stilului în dependentã exclusjvã de
si!sau
virtuþile, abil itatea, aptitudinile , cuno.ºtinþele individului; fie câ
se produce alunecarea spre o viziune tehnicistâ, familiarã mentalitãtii tehnocratice, în care conditiile stilului se transformã, reductionist, într-un ansamblu de norme sociotehnice.

În realitate, stilul politic nu poate fi izolat de cultura politicã. Corelarea implicitã stil-culturã poate conduce la o vizjune mai cuprinzãtoare privind instrumentalizarea principiilor, valorilor si normelor unuj regim politic. Stilul politic, scrie C. J. Friedrich, „nu este (sau nu trebuie sã fie) o evadare de la norme si valo ri,ciun mijloc de a le face explicite"[11].

10 Stefan Munteanu, Stil ºi expresivitate poeticã, Bucuresti, Editura Stiºntificã,

1972, p. 20.

11 C. J. Friedrich, Man **and His Government,** New York, 1963, p. 131.

Din aceastã perspectivã, stilul politic este adânc înrãdãcjnat în stilul unei epoci, adicã în structurile adâncj ale ethosului colectiv. Fiind vorba de ceea ce stjlul politic are cornun cu modalitâtile de exprimare a celorlalte subsisteme din cadrul sisternului social global, reiese cã fiecare regirn politic îsi creeazã „structuri operaþionale stan-dard" pentru elaborarea .ºi implementarea politicilor. „Cele mai multe societãti dezvoltã norme de legitimare pentru activitatea politicã. Aceasta ref1ectã adesea valorj adânc înrãdãcinate în societate (uneori chiar în forma unor reguli legale .ºi constituþionale)"[12]. De exemplu, în cazul fostelor tãri socialiste, credinta în valorile democratiei:
alegeri libere, pluralism politic; econornie de piaþã; statul de drept; garantarea proprietãþii private creează anumite „proceduri operaþionale standard" în viaþa politicã.

Existã, desigur, .ºi alte puncte de vedere de care trebuie sâ ne delimitãm. Astfel, de pildã, de.ºi Iºleinrich Busshoff apreciazâ cã stilul politic poate fi considerat noþiunea-cheie a teoriei politice, când îl deftneste îl re strânge la un fenomen de deviantâ de 1a. valorile si normele culturii politice'[3].

În realitate, stilul fiind, concomitent, modalitate de gândire si acþiune este ftresc ca el sã exprime tocmai unitatea dintre acestea. Astfel, stilul politic, în aceastã perspectivã, poate fi considerat ca o **trâsãturã externâ si vizibilâ a culturii politice proprii unui anumit** sistem politic.

2. **LIMBAJUL POLITIC**

Studiile de specialitate au stabiljt de multã vrerne ce este limba si ce este **limbajul,** care sunt

raporturile ce se stabilesc între ele. În esentã, **limba** este mijlocul principal .ºi primordial de comunicare între membrii aceleia.ºi co munitãþi urna ne, constituitã istoric, apãrutã din necesitatea imperioasã a omului de a exprima ceea ce gândeste si simte — prin aceasta, ea reprezentând gândirea .ºi con.ºtiinþa exterio 12 Jeremy Richardson (ed.), Policy Styles **in Western Europe, London, George**

Allen and Unwin, 1982, p. 2.

13 H. Busshoff, Zu einer Theorie des politischen Stils, Meisenheim, 1972, p.?[4], 156.

rizatã, „existentã .ºi pentru alþii" — .ºi de a comunica cu ceilalþi oameni, apãrând ca unul dintre elementele importante care leagã indivizii unij de alþii ºi îi pune în raporturi de interdependenþã .ºi interacþiune.

Limba poate avea moda1itãþi particulare, specifice, de exprimare sau scriere într-un domeniu sau altul al vietii socjale ori al creaþiei umane (de exemplu, în .ºtiinþã. în artã), acestea fiind considerate de lingvisticã Iimbaje. Limbajul nu este altceva decât tot limbã, dar limbã care vehiculeazã o altã „terminologie" decât cea a vorbirii curente sau a limbii culte. De exemplu, limbajul maternatic, inclusiv cel formalizat, exprimat oral si scris în românegte, este tot limbâ rornânã, dar o ljmbã românã în care terminologia curentã sau cea specif1cã limbii literare (culte) este înlocuitã cu termenii si sim-bolurile matematicji. La fel **ºii** în politicâ. Linîbajul **nostru politic** nu este altceva decât **Iimba** românâ, dar limba românã care vehiculeazã terminologia specificã domeniului politic.

Se impune o precizare: **limbajul, mai** ales cel foarte specializat (al .ºtiinþei, al artei etc.), nu-1 poate vehicula ºi nici înþelege oricine, ci doar cei ce-l ºtiu, ce-1 cunosc, ce-1 stãpânesc, în timp ce **Iimba,** în cazul nostru limba românã, poate fi folositã si înteleasã de oricîne pentru care ea este limba sa matemã, sau dacã .ºi- a însuºit-o prin prac-tlcã ori prin educaþie, prin culturã. De aceea, speciali.ºtii au subliniat, pe bunã dreptate, cã **limbajul** specific unui domeniu este limba prin care initiatii, speciali.ºtii acelui domeniu comunicã unii cu altii, în rnoduri reciproc comprehensibile, în legãturã cu fenomenele, proce-sele, practicile, problemele de care se ocupã.

Aceastã aserþiune este valabilã si pentru **limbajul** politic, dar el, spre deosebire de alte limbaje, nu este un limbaj ermetic, accesibil unui numãr restrâns de initiati, ci se adreseazã, în egalã mã.surã, tutu-ror celor care, într-un fel sau altul, „au de-a face" cu politicul .ºi poli-tica, fac politicã sau vin în contact cu ea, sunt implicaþi nemijlocit în fenomene, procese .ºi mecanisme politice sau numai „sunt expu.ºi" inf1uentei si consecinþelor acestora, sunt „actori" politici sau numai „spectatori" care recepþioneazã politica si se raporteazã la ea, îi suportâ efectele.

S-au dat numeroase definitii Iim bajului politic. Una ni se pare mai sinteticã si mai adecv atã: „limbajul politic este acel domeniu **al Iimbii în care se miscâ «actorul» politic, utilizând cuvântul"[14]**, .ºtiut fiind cã pretutindeni **„cuvântul este un** instrument puternic **al** politicii"[5], iar **„Iimbajul politic o componentã importantâ a** vietii politice" 16•

Limbajul politic poate fi definit 1a. trei niveluri:

— la nivelul simtului **comun, limbajul politic** este acea construcþie tipicã prin care atât ornul politic .ºi partenerii sãi, cât .ºi restul cetãtenilor asu pra cãrora se rãsfrânge politica, atât cei ce conduc politic, cât .ºi cei ce sunt condu.ºi sã poatã comunjca între ei „în ter-menii bunului-simt al vietii cotidiene"[17], astfel încât termeni politici cum sunt, spre pildã, cel de putere, guvernare, autoritate, **partid, regim politic** º sã fie întelesi în mod obisnuit în sensul lor propriu .ºi vehiculaþi corect .ºi adecvat. Acesta este ceea ce se cheamã „com-portamentul verbal ce se rnanifestã într-un context care are semnificaþie politicã" 18;

— la nivelul inter .ºi intraguvemamental, al oamenilor politici, al instituþiilor politice, al mecanismelor de luare a deciziilor politice etc., unde limbajul politic conþine o terminologie particularã ce are o sentniftcaþie politicã specificâ domeniilor, problemelor, fenornenelor .ºi proceselor politice care intrã în competenþa autoritãtilor, institutiilor si factorjlor politici respectivi, terminologie care nu este altceva decât „acei stirnulj verbali care conþin mesaje politice ce interesează sau afectează un rnare numãr de oameni"[19]

— la nivelul stijntelor politice, inclusiv al sociologiei politice, unde, pe lângã componentele limbii general uzua1e, este folosit **Iim-bajul specializat,** asa-zisii „termeni tehnici" sau termeni de specia-**litate.**

La toate cele trei njveluri menþionate, limbajul **politic** — aprecizazã specialistii — ne stimuleazã sã constientizãm cã politica este pre-tutindeni în jurul nostru, ne sensibilizeazã la prezenþa ei ºi ne atrage

14 Georg Ktaus, Sprache der Politik, Berlin, 1971, p.[7].

15 Ibidem.
16 Ibidem.
17 Hwa Yol Jung (ed.), Existential Phenomenology and **Political Theory,** Henev Regnerv, Chicago, 1972, p.[104].
18 Doris Graber, **Verbal Behavior** ãnd Politics, Oxford Universitv Press, New York, 1976, p.[3].
19 Ibjdem.

atenþia cã se rãsfrânge asupra noastrã, iar noi nu o putem eluda, nu putem evita contactul sau impactul cu ea, ne treze.ºte .ºi ne menþine sirnþul politic a.1 realitãtii, ne produce stãri relevante din punct de vedere politic, ne limpeze.ºte gândurile, ideile, concepþiile, „filosofia" politicã proprie, ne stimuleazã sj ne ghideazã acþiunile, opþiunile, reactiile si co mportamentul nostru politic"[20].

De aceea, lirnbajul politic, la oricare dintre cele trei niveluri, are nu numai funcþia de cunoastere, ci si de informare, nu numai de clari-ficare (lãmurire), ci ºi de mobilizare, nu numai de stirnulare, atragere, ci ºi de participare. Sub acest ultim aspect, **funcþia de participare** este capacitatea limbajului politic de a incita si declansa di spoziþia spre participare nemijlocitâ la viat politicã, este acel efect de „domesticire", de „împingere" spre acþiunea concretã propriu-zisã, pe care limbajul politic îl poate produce. Ca urmare, limbajul politic nu este .ºi nu poate fi numai descriptiv, ci .ºi **prescriptiv,** nu numai informativ, ci si mobili **zator,** nu numai designativ (care desem-neazã, nume.ºte, caracterizeazã, define.ºte sisteme .ºi regimuri politice, partide, fenomene, procese .ºi acte politice etc. — pe care le numim convenþiona1 „obiecte" politice), ci si ap reciativ (categorise.ºte, cata-loghează, etichetează. „sancþionează" — critic sau apreciativ —, cali-ftcã). Prin aceasta, el realizeazã conexiunea între a informa, a .ºti (a cunoaste), a aprecia (a reacþiona) ºi a acþiona (a trece la fapte).

Pregnanta manifestãrii functiilor limbajului depinde atât de **conþinutul** acestuia (înc ãrcãtura lui informati onalã, consistenþa mesajului, densitatea elementelor de cunoa.ºtere, noutatea, interesul etc.), cât .ºi de fornîa lui, de frumuseþe, eleganþã .ºi penetranþã, de logi-cã, claritate si coerentâ, de concizie, ritmicitate si subtilit ate, de acuratete si fo rþã sugestivâ.

Discursul politic este limbajul politic într-una dintre mani-festãrile sale concrete, sub formã de: cuvântãri — electorale, aniver-sare, la conferinþe .ºi congrese politice, în parlament, la radio .ºi tv. etc.

rapoarte, apeluri, adresãri cãtre natiune, cãtre þarã, conferinte de presã etc. Discursul politic are mai mult un rol agitatoric, propagan-distic, cu efecte deosebite în planul mobilizãrii politice, a.1 racolãrii aderenþilor, al lãrgirii bazei de sustin ere, al orientãrii stării de spirit într-o directie sau alta. Tocmai datoritã acestor valenþe ale lui, dis-

20 Cf., V. **J. David, Power, Influence** and **Authoritv. An Essay in Political Linguistics, Oxford** University Press, New York, 1975, p. L20.

cursul politic se bucurã de atentia de osebitã a politologilor .ºi socio-logilor, fîjnd investigat cu metode si procedee .ºtiinþifice, îndeosebi prin metoda **analizei de continut.**

Aceastã metodã a fost fundamentatâ .ºi aplicatã de Harold Lasswell, care, în S.U.A., în preajma, în timpul .ºi imediat dupâ încheierea ultimei conf1agraþii mondiale, a analizat discursul politic, îndeosebi cel trans-mis prin presã, pentru a constata impactul asupra generării sj dez-voltării unei stări de spint favorabile politicii naziste sau favorabile intrării Statelor Unite în rã.zboi, împotriva agresiunii hitleriste[2t].

În esenþã, procedeul constã în: reperarea termenilor favorabilii nefavorabili obiectivului urmărit, frecvenþa lor; compararea discursu-lui politic analizat în rnai multe modalitãti de tran smitere (radio-tv., presã scrisã, articole si cãrþi de propagandã .ºa.); inventarierea pro-blemelor care reapar în toate aceste forme si co mpararea lor dupã conþinut, argurnentare, formã de exprimare; analiza lexicalã. plecând de la o listã de cuvinte-cheie, care reprezintã „osatura" discursului; identificarea

tipurilor de sloganuri specifice limbajului politic respec-tiv si calcularea frecventei lor. Aceastâ grilã de analizã a fost aplicatã cu succes si de R.K.White, în 1949, discursurilor tinute de Hitler si Roosevelt, apoi, în 1967, discursurilor lui Kennedy .ºi Hru.ºciov[22].

Concluzia principalã care s-a degajat djn toate aceste studii asupra discursuluj politic si, în general, asupra limbajului politic este cã **gândirea politicâ, acþiunea politicâ si Iimbajul politic sunt com-plementare formând un tot indivizibil si cã orice sistem politic îsi** edificâ politica si **cu cârãmizile limbajului.**

3. **SIMBOLISTICA POLITICII**

Se spune — .ºi pe bunã dreptate — cã orice societate este nu numai locuitâ, ci si ex **prirnatã, iar** în cadrul ei, orice regim .ºi putere politicâ

21 RezultateLe demersului, Harold Lasswell Le-a sistematizat ºi conceptualizat în cartea Studies in **Quantitative** Semantics. **Language** of Politics, The M.I.T. Press, Cambridge, Massachusetts, 1 949.

22 R. **K. White, Value** — Analysis: **the Nature** and Use of the Method, Glen Gardiner, Libertarian Press, 1951, si editia din 1968.

nu numai î.ºi exercitã dominaþia, dar î.ºi .ºi exprimã identitatea, „per-sonalitatea" proprie, prin douã modalitãþi principale: prin ideologie .ºi printr-o întreagâ simbolisticâ: drapele, ernbleme, steme, culori, uni-forme, palate, imnuri, ceremonjj, mituri s.a..

Simbolurile politice au menirea de a trezi, la cei ce le adoptã, anu-mite sentimente politice, convingeri, apartenenþe, faci1itând, în acelasi timp, recunoasterea între membrii aceluia.ºi grup care se identificã cu un anume simbol politic, cum a fost, de exemplu la noi, cãmasa verde a legionarilor. În sine, o cãmasâ verde nu are nici o semnificatie politicã, ea putând fi consideratã, cel mult, o „originalitate" vesti-mentarã a cuiva. Dar în momentul în care ea este o piesâ a uniformei purtatã de cei ce fac parte djntr-un partid, organizaþie sau miscare politicã (în exemplul nostru, mi.ºcarea legionarã), atunci câmasa verde devine un simbol politic.

Având o putemicã încârcãturã evocativ-emoþionalã, simbolurile politice joacã un rol important în asigurarea coeziunii comunitãþilor, instituþiilor ºi organizaþiilor politice. De aceea, „simbolurile politice trebuie judecate .ºi apreciate nu în .ºi prin sine, ci prin semnificaþia lor, prin ceea ce simbolizează .ºi prin funcþia pe care o realizează, rapor-tat 1a sensul istoriei"[23].

În lupta pentru putere, forþele politice care se înfruntã nu folosesc doar armele obisnuite ale oricãrej lupte — puterea rnaterialã, numãrul, realismul obiectivelor urmãrite, eventualul sprijin djn exterior etc. —,ci folosesc si simboluri pentru a stimula aderenþa, a crea stãri afective favorabile, disponibilitãþi de susþinere. Sub acest aspect, lui Georges Burdeau lupta politicã îi apare ca un mare „spectacol" în care „joacã" nu numai clasa politicã, ci toti membrii unei societãþi, în calitate de „public spectator"[24]. Iar în acest „public" sunt unii care cred în pro-gramul politic „pus în joc", altij „inerti", care nu -.ºi pun aceastã pro-blemã, iar altii care-1 contestã, care-1 resping. Rolul simbolisticii politice este tocrnaj de a stimula afectele si sentimentele — la pritnii, pentru a deveni fideli ºi susþinãtori cu ardoare, la cei „inerþi" de a-i „trezi" si a-i atrage, de a-i determina sã consimtã cu convingere, iar in ceea ce priveºte conte statarii, de a-i neutraliza, de a-i anihila. Nu

23 **Micã enciclopedie de politologie, Editura** Stiintificã si Encic1opedicº, Bucuresti, 1977, P.[405].

24 Georges Burdeau, **La politique au pays des merveilles, PUF,** Paris, 1979, p.[50].

puþini sunt ana1istii care, ca si Burdeau, considerã cã stemele si drapelele, comernorãrile, rnar.ºurile, paradele, defilãrile, întreaga sim-boljsticã politicã joacã rolul de a crea „atmosferã", de „intoxicare", întocmai ca un drog, pentru a adera, a sustine, a consimþi .ºi a. accep-ta ordinea politicã existentã sau, în cazul contestatarilor, pe cea pre-conizatã de ei. Prin aceasta, simbolistica politicã are douã functii importante: de **Iegitimare .ºi** de **mobilizare.**

în arsenalul simbolistic a1 politicii, un rol aparte îl ocupã **mitul** politic, reprezentând o „explicaþie" bazatã pe numeroase elemente imaginare .ºi cu o mare încãrcãturã emoþionalã, pentru

apărarea, jus-tificarea ori, din contrã, contestarea unui regim sau sistem politic. Între caracteristici1e mai importante ale mitului ar fi de menþionat:
natura colectivã, mitul fiind expresia unei mentalitãti colective,jus-tificând, inspirând, susþinând actiunea unej comunitãþi politice; **rolul** compensatoriu, propagând o imagine cu rol de „reparare", de „a da satisfactie", de „a face dreptate"; cultivarea **grandorii; caracterul** imperativ, propagând reguli si norme de viatã si actiune; caracterul **ambivalent,** mai întotdeauna conturează imaginea „complotului demonic", a „Rãului" politic, a maleficului — neagrã. întunecatã —,având drept contrapartidã pe cea a „sfintei salvări", a „Binelui" —poleitã, luminoasã; deosebita **penetranþã** si eficienþã, prin forþa poetico-metaforicâ, prin valoarea sugestivã a imaginilor, prin sim-bolistica pe care o folose.ºte, bine indivjdualizatã. u.ºor recognoscibilã si
emoþionantã pentru situatii dintre cele rnai reprezentative ale conditiei umane.

Ca reprezentări colective ale realitãtij sociale rnitul, în general, mitul politic în special, ne oferã cheia înþelegerii cauzelor si modului cum se formează sj se fixează în constiinta colectivã sistemele de identitate si de fidelitate, specifice unei comunitãþi. Fiind 1a. origine o explicaþie metaforicã a evenimentelor fundamentale din viaþa unui popor sau a umanitãþii, „miturile fondatoare exprimã mãrcile totemice ale identitãtii"[25] (Mioriþa; **Me.ºterul Manole; mitul Sburãtorului,** dar .ºi **Traian si Dochia) din** care derivã, maj târziu, triada mituluj politic: a originii nobile; a continuitãþii; a origînii romane a limbii .ºi naþiunii rornâne. Din analiza evolutivã a mitului de

25 Yves Schemeil, Les **cultures politiques. Traitº de science politique, vol.** 3, Paris, PUF, 1985, p. 285.

referinþã, din divizările lui (mitul întemeierii Romei, rnitul Lupoaicei cu Romulus .ºi Remus) putem deduce modalitatea în care imaginaþia populară structurează în con.ºtiinþa epocii liniile de fortã ale identitâtii mitice. Imaginarul social reactualizează evenimentul mitic, îl proiectează în viitor, îl repoveste.ºte, îl îmbogãþe.ºte cu noi valenþe afectjve si interpretative. Forþa propulsivã prin care miturile politice sunt retrâite, reinventate este declan.ºatã de presiunea sistemului de interese dintr-o perioadã jstoricã datã .ºi împărtãºirea „mitemului" de cãtre majoritatea populatiei. În acea stã privinþã, culturile po1itice si ideologia fixează si inoculează semnificatia mitului în consti inþa unei epoci prin practici ritualice, prin evidentierea aspiraþiilor majore, a visului si a speranþelor legitime. Sã ne oprim o clipã la mitul eroului salvator, metamorfozat în cultura românã în mitul politic al Iui Stefan cel Mare si Sfânt (sanctjficat dupã Revolutie de Biserica Ortodoxã Românã). Ceea ce imagînaþia populară a validat, ca semnificatie ascunsã a acestui mit, si i-a dat puterea de legitirnare .ºi perpetuare în istorie, nu sunt faptele de vitejie ale domnitorului, ci capacitatea lui de a mobiliza energiile .ºi de a actiona, în conditji geopolitice extrem de vitrege, în aºa fel în cât poporul său sã-si poatã realiza plenar aspiraþiile sale, în condit asigurării securitãþii politice.

Societatea conternporanã înregistrează un proces continuu de mitizare, demitizare si remitizare, ceea ce justificã interesul socio-logilor .ºi politologilor pentru persistenþa structurilor mitice de gândire în acest secol. Ei au constatat câ astãzi, poate chiar mai mult decât în epoci istorice anterioare, societatea î.ºi creează rnituri proprii si folose.ºte pe larg miturile politice pentru cã „simte nevoia" de a se justifica .ºi, în acelasi timp, de a-.ºi masca „propriile-i erori ºi propri-ile-i orori".

În tot acest secol, inclusiv în aceste ultime decenij ale pragului spre mileniul următor, miturile politice au rãmas la ordinea zilei, datoritã functiilor pe c are le îndeplinesc. Astfel, miturile politice contribuie la Iegitimarea unei Structuri de putere, în contextul istoric dat sau, din contrã, contestã o structurâ de putere, generând compor-tamente, manifestări, mentalitãti care erodează din interior „ordinea politicâ" existentã; permite o considerabilã econo mie **a resurselor** politice ce se cer „consumate" pentru asigurarea legitimitãþii puterii si a actiunjl or ei politice, pentru cã, prin forþa imaginii, mitul
generează un sentiment de certitudine, realizează o comunicare direc-tã, adesea fascinantã, determinând, prin aceasta, un răspuns imediat .ºi eficient; eliminâ forta ca **mijloc de** Iegitimare (teoria politicâ a avansat chiar ideea potrivit cãreia mitul apare ca unica modalitate de legitimare ce concurează forta si chiar o înlãturã. fiind — cum consi-dera si Gaetano Mosca — cât se poate de eficient în crearea acelei „supuneri benevole" pe care se întemeiază legitimitatea); con-**tracarează** violenþa pentru cã, fie prin anumite forme ale sale — sa-tumalii, camavaluri — eliberează formele de violenþã, joacã rolul de „gurã de defulare", de descărcare a tensiunilor, fte acþionează ca agre-sivitatea, contestarea, revolta sã fie controlate, jugulate, îndiguindu-le, canalizându-le, fãcându-le

suportabile, contribuind în final la inte-grarea lor în sistemul stabilit, la salvarea si prezervarea ordinii sociale .ºi politice date[26].

Mitul politic cunoa.ºte astãzi o anurnitã efervescenþã, deoarece aceastã perioadã este marcatã de putemice **crize de Iegitimitate,** care afectează, în diverse arealuri politice, autoritatea puterii. Raoul Girardet, unul dintre analistii subtili ai locului .ºi rolului mitologiei politice, observã cã, de regulã. mitul politic se afirmâ cu o anume acuitate atunci când nu nurnai viaþa politicã, ci societatea în ansam-blul ei trece printr-o putemicã crizã, pe toate planurile, generând un climat de incertitudine si angoasã, de temeri colective[27]. Un aseme-nea climat este perceput de cãtre oameni ca o apãsare, ca ceva agre-sant .ºi opresiv. Tocmai într-un asemenea climat de insecuritate .ºi apãsare se afirmã cu acuitate miturile politice, se exercitã puterea lor de atracþie, rolul lor de „drog" fiind evident, operând o adevãratã restructurare mentalã prin jnculcarea imaginilor .ºi viziunii lor globale despre devenirea colectivã, despre prezent .ºi viitor. În acelaºi timp, remarcã Raoul Girardet, rniturile politice se constituie în adevãrate „ecrane" pe care grupurile î.ºi proiectează angoasele lor colective, dezechilibrele existenþei, ele ftind, de fapt, un anumit gen de rãspunsuri **la tensiunile din interiorul structurilor sociale**[28].

26 Vezi, Liliana Popescu-Bârlan, Insemnări despre **mitul politic, în Societate ºi culturã,** nr.8, 1994.

27 Raout Girardet, **Mythes et mythologies politiques, Editions du Seuil,** Paris, 198[6],p.i?[8] siurm.

28 **Ibidem.**

Realitatea câ, în condiþii1e epocii noastre, simbolistica politicã nu numai cã nu a câzut în desuetudîne, dar se manifestâ cu mare acuitate 1-a determinat pe unul dintre sociologii occidentali de marcã, RogerGºrard Schwartzenberg, sã consacre o întreagã lucrare analizei formelor actuale sub care se manifestã ceea ce el denume.ºte ,teatrocraþia", denunþând formele grote.ºti .ºi dramatice sub care aceasta se manifestã în prezent, înfierând rnijloacele si tehnicile mo-deme pe care ea le folose.ºte, calificându-le sofisticate, monstruoase, perfide, divulgându-i adevãrata intentie: de a manipula pentru a-si ascunde racilele, de a „narcotiza" pentru a escamota corupþia, violenþa, alte „pãcate" de aceleasi dimensiuni, de a dezinforma pen-tru a-si masca decãderea[29]. Întregul arsenal simbolic al politicii —mitul, îndeosebi — trebuie apreciat cu o anume rnefienþã, întrucât abole.ºte cenzura criticã, „vehiculând mai mult imagini decât idei, fãcând ca afectjvul sã domine cognitivul, imaginea ornului politic sã conteze mai mult decât programul sãu", producând, astfel, „reprezen-tări colective înzestrate cu o fortã de influentare remarcabjlã, cu un rnare potenþial de a declansa acþiunea unor grupuri sociale"[30]. Iar actiunile nãscute din afectjvitate, nesupuse controlului ratiu nii, au dus, de multe ori, la fundâturi istorice ale cãror costurj n-au fost nici-cand recuperate.

29 Roger-Gºrard Schwartzenberg, L'Etat.Spectacle. Essai **sur et contre le** „Star-System" en politique, Flammarion, Paris, 1977.

30 Carmen Diaconescu, Miturile societãþilor contemporane, în Societate si **culturã,** nr.2, 1991.

xII. SOCIALIZAREA POLITICÃ

Socializarea politicã reprezintã procesul de formare si dezvoltare a individului politic prin asimilarea si interiorizarea normelor si va-lorilor din cadrul unei culturi po1itice într-un sistem politic dat. Prin acest proces complex .ºi contradictoriu, individul social este pregãtit sã-si asume rolurile pe care comunitatea i le impune, pentru exercitarea unui status corespunzãtor în societate. Parte intrinsecã a socializãrii generale, socializarea politicã nu poate constitui un dome-niu riguros jndivjdualizat a1 ref1ectiei te oretice, fã.rã riscul pierderii de substantã a discursului. Tocmai de aceea, cei mai multi teoreticieni aj domeniului au abordat socializarea politicâ doar ca o dimensiune a **proceselor generale de socializare.**

La nivelul sisternului social global, socializarea „reprezintã pro-cesul complex de modelare a personalitãtii umane în raport cu cerintele obiective ale vietii sociale si cu ref1ectarea acestora în sis-temul de va.lori, proces care are întotdeauna. o determinare concret-istoricã în conþinutul, metodele, finalitatea. si eficienta. sa”[1]. Socializarea. ca proces reprezintã grade diferite de complexitate, în functie de conditiile obiective si subiec tive, biologice ºi psihologice în care el are loc, ca si deº permanentã dintre individul supus socia.lizârii si sistemul politic de care el apartine. Intre aceste douã pa.liere, etapele socia.lizării se desfãsoarã în functie de rol, sta-tus, vârstã si de specifîcul instanþelor de socializare: familia, .ºcoa.la, armata, colectivul de muncã etc.. Tocrnai aceste gra.de djferite de complexita.te impun factorilor de socializare adaptări, modificări, restructurări, îi obligã sã actioneze dif erit, în funcþie nu numai de specificul lor, de mijloacele de care dispun, dar si de competenþele pe care le au.

1 Ovidiu Bãdina, Pavel Muresan, Sociologia si psihologia tineretului, A.S.S.P., Bucureºti, 1986, p.[23].

Studiile mai recente cantonează notiunea cle socializare la studiul fenomenelor de creare a sentimentului de identitate ºi de apartenenþã cu un grup de origine la copii ºi adolescenti. În acceptia sa cea mai globalã, socializarea desemnează astfel „mecaxiismele de formare þi transformare a sistemelor individuale de reprezentare, de opinie si cle aþitudini în procesul de creare a identitãþii sociale a subiecþilor”[2]. Din perspectiva teoriei roluriior, socializarea este însusirea de cãtre indi-vid a unui anumit sistem de roluri ºi de reguli. „Comportamentul si interactiunea individului cu semenii sãi si cu institutiile socia1e nu se pot explica altfel decât în termenii rolurilor sociale pe care aceºtia tre-buie sã le realizeze”[3].

Formele variaþe de socializare au în vedere asigurarea unei concorclante între modelele, va1orile si normele societãþii globa1e, pe de o parte, si cele transmise de diferitii factori instituþionalizati ai socializării, pe de aita. **În** realizarea acestei concordanþe pot apărea anumite contradicþii, nepotriviri între modelele, valorile ºi normele transmise de diferiti factori de socializare, dar þi între ceea ce încearcã anumiti factori ai socializării sã facã în anumite etape þi ce solicitã sau acceptã societatea datã, vãzutã în globalitatea sa[4].

1. MECANISMELE SOCIALIZÃRII

In procesul socializării, interactiunea individ — societate poate construi o punte activã a intersubiectivitãtii din valorile si normele comunicate pe diferite cãi ºi mijloace. Se ºtie cã factorii individuali nu pot, ei singuri, sã ducã la întele gerea personalitãþii politice si a actiunilor ei specifice, pentru motivul cã nu existã factori exclusiv „indjviduali” si cã indiv idul nu poate fi decât în situaþie, pentru a întrebuinta terminologia existentialistã a lui J.P. Sartre. Persoana

2 Annºck Petcheton, **La socialisation politique, îxt Traite de science politique,** voL2, **PUF, Patis, 1985.**

º t. S. Kon, Soziologie der Personliclskeit, KdIxt, **1971, p.18.**
Ovtdiu Bãdina, Pavel Muresan, **op.cit..**

umanã, redusã la o purã singularitate indivic1ualã, este o aberatie. Pentru ca o persoanã umanã sã existe în „carne ºi oase" trebuie ca ea sã fie conceputã în reaiitatea trãitã cotidian, care este constitutiv, originar **interunºanâ.** Astfel cã. ºtiinþe1e sociale nu mai pot subestima clialectica cleterminismelor socio-culturale ºi politico-economice în procesele de socializare. Dar sociologii si psihologii sociali recunosc câ printre colectivitãþile care prezintã acesti factori sociali, unii indi-vizi, în anumite circumstanþe, violeazã normele sociale, în timp ce alþii le respectã. **În** plus, factorii biologici ºi psihologici care intervin în alegerea mai mutt sau mai puþin liberã a unei conduite sunt ei însisi produsul unui mediu care a modelat individul; individul nu poate fi separat de mediu decât în scopuri analitice sau didactice.

Statisticile, studiile comparative, descrierile factoritor sociali si ale „cauzelor" socializãrii — consideratã ca un fenomen obiectiv inclus într-o istorie la fel de obiectivã ºi într-un coiºportament cãruia i se cautã „din exterior" motivatiile umane — nu spun mare lucru despre procesul de socializare. Ele nu oferã informaþii despre fiinta personalã a unui individ, despre conºtiinþa sa, experienþa sa trãitã cu privire la fenomenul integrãrii într-un grup, motivaþiile ascunse ºi adeseori inconstiente ale conduitei sale.

Dupã M. Mauss, sociologia admite cã socia1ul, ca ºi omul însuºi, se prezintã sub douã aspecte sau este perceptibil în douã modalitãti. E1 poate Iî înþeles din interior, dupã cum, tinzând spre relaþia cu semenul, substanþa umanã este mediatã de lucruri. Claude Levy-Strauss a arãtat cã relaþia dintre individual ºi social este fats consi-deratã ca exterioarã, adicã o relaþie dintre clouã serii de fenomene. Antropologul francez a înteles ceea ce lipsea vechii sociologii:
penetraþia concomitentã a subiectului-obiect, comunicarea umanã cu el. Astfel trebuie înþeles procesul de socializare care se constituie între oameni **prin** instituþii, obiceiuri, formule magice, mituri, cân-tece si dansuri. Concepând socialul ca o reþea de simboluri care, departe de a **fi** exterioarã omului, se integreazã din ce în ce mai pro-fund în fiecare individ, Levy-Strauss descifra ca semnificante atât totalitatea individului, cât si realitatea socialã. Din punct de vedere al normalitâtii, omul se aflã într-un circujt dublu cu lumea socialã sau socio-istoricã, fºinþa umanâ fiind atât interioarã, cât ºi exterioarã ei însãºi, iar socialul nu îsi gãseºte centrul sãu otiginar decât în uman.
Justeþea acestor afirmatii se verºcã ºi prin faptul cã, la nastere, copilul este posesorul unor impulsuri sociaie, încrustate în codul sãu genetic. E1 nu este o fiinþã pasivã, socializabilã dupã voinþa fiecãruia. E1 intervine într-un mod constant ºi direct în procesul propriei sale dezvoltãri socio-politice. Aportul fondului genetic la socia1izarea copilului se verificã în dezvoltarea programatâ filogenetic a schemelor logice ºi psiho-motorii (locomoþie, percepþia spaþiului) în diferite stadii ale crester ii saie, indiferent de presiunile mediului. In general, L. Broom ººi Ph. Selznick (1968) considerã câ „premisele biologice ale socializãrii sunt: existenþa impulsurilor si nu a unor instincte invariabile, ca în cazul celorlalte animaie; nevoia de interacþiune umanã în copilãrie; îndelungata dependentã fatã de adult; capacitatea amplã de învãþare caracteristicã speciei umane; disponi-bilitatea biologicã de a însusi vorbirea si Iimbajul simbolic"[5].

2. FORMELE SOCIALIZÃRII POLITICE

Fiecare colectivitate îºi pregãteste viitorii membri ca fiinte sociale
— implicit, politice — nu numai în funcþie de sistemul ei de norme si valori, dar si în functie de nevoile si cerinþele specifice acelui grup intr-un anumit moment al evoluþiei lui. Socializarea nu este doar o operaþie de „dresurã socialã", o acceptare pasivã a modelelor sociale de comportament, ci un proces complex de **învººre socialâ,** cu mul-tiple condiþionãri si reada ptãri, pe toatã durata vietii individuale.

Din punct de vedere al duratei în care se efectueazã socializarea, existã **socializare primarâ** si **sociali zare secundarâ. Socializarea primarâ** se referã la mecanismele de asimilare a rolurilor ººi sta-tusurjlor sociale de cãtre copiii prescolari, ºco1ari ºº adolescenþi, începând cu primele experienþe

aie vieþii umane. „În procesul socia-lizãrji saie, o datã cu insusirea limbij ºi a comunicãrii prin simboluri verbale cu adultul, copilul trâieºte, simte nemijlocit si îºi însuseste sj

ª **Apud,** Ana **Bogdan-Tucicov. Socializarea individului, în: Dictionar d logie socialã, Edjtura Stiintificã ºi Enciclopedicã, Bucuresti,** 1981, 229.

atitudinile acestuia fatã de copilãrie, asimilând moduri de afecþiune social-umanã, acþiuni ºi comandamente în baza cãrora devine mem-bru al respectivei colectivitãþi".[6] Speciaiistii în domeniu au stabi1it, pe baza ultimelor cercetãri, cã începutul propriu-zjs al socializãrii este fixat la vârsta de ***5-6*** ani când, de fapt, încep sã se contureze datele de bazâ ale personalitãtji. **Sociaiizarea secundarâ sau socializarea adultilor** viz eazã procesele prin care adultii îsi asumâ noi roluri sociale. Ea se compune din douã faze: procesul de socializare **(renunþare la vechile norme si valo ri)** ºi procesul de resocializare (însusirea **al tora noi).** „Socialjzarea adulþilor este maj evidentã în perioadele de schimbare revoluþionarã a societãþii si îrt anumite momente de viatâ ale individului: cãsãtorii, schjmbarea pro-fesiunii, pensionare etc.. Faþã de socializarea copilului, socializarea adulþilor are nu numai un rol specific, dar ººi un conþinut specific. Noile achizitii pot intra in conflict cu vechile norme ºi va1ori, re-socializarea fãcându-se într-o perioadã cu atât mai îndelungatã cu cât este vizatã o vârstã mai înaintatâ".[7] În cadrul socializãrii adulþilor, teza principaiã este cã dezvoltarea personalitãtii nu se încheie o datã cu mtrarea în faza maturitãþii, ci durează întreaga viaþâ. In acest caz, nu mai este vorba despre vârsta biologicã, ci mai degrabâ despre vârsta subiectivã, despre personalitatea ººi perspectiva ei temporalã, biografia sj structura psiho-afectivã si evenimentialã a acesteia.

Strâns legatã de acest tip de socializare este ºi **socializarea anti-**cipativâ, definitã de R.K. Merton ca „procesul de actualizare a valo-rilor ºi orientãrilor care existã în grupuri ºi statusuri în raport cu care persoana nu este încã angajatã, dar cu care are sanse sã intre în relaþie".[8] Socializarea pregãteste indivi dul pentru statusuri viitoare, care, la rândul lor, fac parte dintr-o succesiune de statusuri. Merton considerã cã socializarea anticipativã are, în principal, un caracter informal ºi, implicit, ea nu este realjzatã de cãtre persoane specia-lizate. „Socializarea anticipativã implicã o pregãtire pentru rol-sta-tusuri viitoare, dar **existente** în structura socialã. Socializarea antici-pativã presupune o identitate a statusurilor pentru care se face

6 Ibideni, p.229.

‘º **Septimiu Chetcea, Socializarea adulþilor, în: Dictionar de psihologie socialã,** p.227.

8 **R. K. Merton, Social Theory** and **Social Structure,** New **York, 1968, p71.**

pregãtirea persoanei, în momentul sau pe durata pregâtirii, cu sta-tusurile pe care persoana le va ocupa în mod reai în viitor".[9] Intr-un sistem social deschis, socializarea anticipativã este, conform concepþiei lui Merton, funcþionalã pentru individ si aparent disfuncþionalã pentru solidaritatea grupului sau stratului sociai cãruia acesta îi apartine.

Din punct de vedere al **modului** în care se face, existã socializare latentã ºi socializare manifestã; formalã ºº informalã; conºtientã ºi inconstientã; cognitivã, afectivã, atitudinaiã, volitivã si creatoare.

Socializarea latentã sau informalâ presupune învãþarea socialã de roluri si asimilarea de norme ºi valori prin participarea **nemijlocitâ** la comportamentul de grup, ca membru nemijlocit. Socializarea mani-festã **(expresâ) sau formalâ** presupune intervenþia unui factor con-ºtient în procesele de socializare, sub forma unor instituþii sau per-soane specializate: scoalâ, fa.milie, armatã, pedagogi, psihosociologi, psihiatri, psihanalisti etc., în scopul dezvoltãrii receptivitãþii pentru obligaþiile sociale si a atitudinilor de participare socialã.

Continut ul expres al socializãrii politice poate fi evidenþiat cu destulã claritate în cazul specific al aculturaþiei care, punând în discuþie toate þintele socializãrii, este structuratã cu precãdere de modificãrile intenþionate la nivelul normelor si v aiorilor politice.

Ca si în cadrul aculturaþiei spontane sau al celei impuse, care pot deriva din tipurile de contact între douã culturi, se poate vorbi de o **socializare spontanâ si de** o socializare impusâ. In cadrul socia-**lizãrii** impuse, normele si valorile unui sistem **politic** se exercitã cu o intensitate mai mare sau mai micã, urmând modalitãti sau orientãri variabile. În Mexic si în Peru, spaniolii au instaurat un control politic, economic si religios total, caracterizat prin violenþã, prin repartiþia terenurilor si distribuirea habitatului. În S.U.A. ºi Canada, în secolele xvIII-xIx, dominatia ang1o-sºonã a dus la distrugerea sistemului politic si habitatului indienilor.

Notiunea de socializare politicã desemneazã ºi fenomenele de interacþiune care au loc în

contactul dintre douã sau mai multe sis-teme politice. Studiile despre socializarea politicã la nivel intemational sunt, de regulã, situate într-o perspectivã istoricã, orienCãtãlin **Mamali, Socializarea anticipativã, în: Dictionar de psihologie socialã,**

p227.
tate spre studierea evoluþiei ºi transformãrii politice: difuziune, influenþe si imitatii de valo ri ºi instituþii care derivã din contactele si conflictele politice si culturale. Studiile despre aculturaþia politicâ au abordat, în primul rând, problemele conflictelor coloniale si cuprind ideea de supremaþie a culturii politice europene în cadrul unui proces în cursul cãruia indivizii sau societãtile s-ar apropia de modelul occi-dental. Aculturaþia politicã nu se reduce însã la simpla trecere de la cultura autohtonã la cultura strãinã; existã un proces invers, prin care cultura indigenã integreazã elementele altor culturi, fã.rã a pierde din caracterele saie originale. Aceastã dublã polaritate confirmã cã aculturaþia politicã nu se poate reduce numai la difuzarea unor norme sau valori culturale, arbitrar izolate în spaþiu ºi timp, ci este vorba de un fenomen globai, care angajeazã. întreaga societate.

Pânã în prezent, studiile despre aculturaþia politicã au pus accen-tul pe societãþile cu putere inegalã, dintre care una dominantã, cealaltã dominatã. De cele mai multe ori, societatea dominantâ fiind societatea europeanã, occidenta1ã, colonialã, aculturatia a fost stu-diatã în douã mari zone social-politice ºº culturale: America Latinã cu culturile ei precolumbiene (maya, aztecã, incasã) si Africa neagrã precolonia1ã. Din acest imperialism al culturilor a luat nastere si ideea sensului unic al inf1uentei si al contactului de la dominant la dominat. Societatea dominantã nu stabileste însã, imediat ºi nici obligatoriu, un control direct asupra societãþii aculturate: nu este suficientã prezenþa ei, ameninþarea pe care o exercitã, chiar prestigiul ei. De aceea, vom distinge în cadrul notiunii de dominatie douã tipuri diferite de contact; în primul rând, un grup strãin stabileste un con-trol direct asupra societãþii dominate al cãrui proces de aculturatie îl dirijeazã fie prin violenþã, fie printr-o serie de intervenþii difuze ;înal doilea caz, societatea indigenâ, liberã de orice control direct (sau slab controlatã), adoptã spontan anumite elemente ale culturii politice dominante.[10] Aculturatia im pusã pune în joc douã sisteme de valori, cel al societãtii dominante si cel al societãtii dom inate, în timp ce

10 Aceastã distinctie dintre acutturaþia „dixijatã' ºi „nedirijatã" a fost sugeratã, **mai** întâi, **de Ralph Linton, Acculturation in Seven Anierican Tribes,** New **York, 1940. Ea a fost** retuaþã de **Ed .H. Sapir, în: Perspectives in Anierican Indian Culture Change, 1961: Cycles of Conquest. The Impact of Spain, Mexico and the United States on the Indians of the Southwest, 1933.1960, Tucson,** 1962.

, cceptârii
aculturaþia spontanã se supune doar mentalitãtii si a
societãtilor indigene. În situaþia col onialã, membrii societãtii domi-nate resimt intervenþia strãinã ca o loviturã datã culturii lor, personalitãtii lor culturale si aceastã agresiune poate declansa anu-mite forme de refuz, violente sau nu, în timp ce la frontiere, aculturaþia liber acceptatã se supune dinamismelor inteme ale societâtii ind igene. La frontiere modalitãtile de contact sunt fie de tip rã.zboinic (raiduri, vânãtoare de sclavi), fie de tip comercial ºi paci-fist, în cazul indienilor care, în Canada sau în Preerii, ofereau blãrturi vânãtorilor francezi sau englezi (a cãror pãtrundere a provocat direct dublarea râzboaielor dintre triburi pentru dobândirea controlului cursului comerciai si al produselor europene). Or, pe mãsurã ce societãtile eu ropene îºi extind dominaþia în spaþiu, frontierele dispar, iar societâtile indigene, încã independente, trec sub controlul direct al acestora.

Aceste forme de aculturatie au o relevanþã specialã pentru evidenþierea proceselor de socializare politicã ºi juridicâ, plecând de la raportul dintre conflictele culturale si schimbarea politicã. Thorstein Se11in[11] ºÎº clupã el, E. Sutherland[12] au evidenþiat influenþa contactelor culturale asupra schimbãrii normelor de comportament din sisteme culturale diferite venite în contact în aceeasi zonã geograficâ. Acestea au fost ordonate de cei doi mari criminologi americani în jurul a trei axe: **1.** conflictele pot apãrea la frontierele a douã zone culturale învecinate. Evelyn Crook[13] a descoperit cã 86% din tinerii delincventi studiati locuiau în zonele de „frontierã" rasialã sau lingvisticã, în care douã grupuri rasiale sau mai multe erau în contact, si numai 14% locuiau în cadrul unui grup rasial sau lingvis-tic omogen; 2. „colonizarea" poate sã introducã legile si normele unui grup cultural pe

teritoriul altui grup cultural, fãcând astfel ile-gale regulile traditionaie de conduitã. Astfel, când normele juridice sovietice au fost aplicate triburilor siberiene, femeile, care, supunân-du-se legii sovietice, umblau cu faþa descoperitã, au fost ucise de

11 Th. Sellin, **Culture, Conflict** aisd **Crime,** Social Science Research Council, New York, 1938, p.63-67.

12 E. Sutherland, Principes de criminologie, Cujas, Parjs, 1950, p.[101]-[103].

13 Evelyn B. Crook, **Cultural Marginality in Sexual Delinquency, în:** Ansericais Journal of Sociology, nt.39, ianuarie, 1934, p.[493]-[500].

pãrinþii lor pentru cã au violat obiceiurile tribului. Tot astfel, înainte de introducerea legislaþiei franceze în Algeria, era de datoria tatãlui sau a fratelui sã ucidã femeia adulterã; dar, sub influenþa legii franceze, o asemenea practicã a devenit o crimã pedepsitâ cu moartea; **3.** cei care trãiesc într-un sistem cultural, când emigrează spre urt alt sistem, Îºi pot pãstra unele moduri de comportament care sunt în contradicþie cu normele culturale ce trebuie asimilate în þara adoptivã.

Fenomenele de aculturaþie politicã se manifestâ de-a lungul a douã axe: prima poate fi desemnatã prin termenul de integrare, a doua prin cel de asimilare. În procesul de integrare, elementele straine sunt încorporate în sistemul indigen care le supune propriilor sale scheme ºi categorii; chiar dacâ provoacã transformãri în ansam-blul societãþii, aceastã reorganizare capãtã sens prin modelele si va-lorile autohtone. Adoptarea cresterii oilor, a caprelor ºi a calului de cãtre inclienii Pueblos, care va forma ocupaþia capitaiã a vieþii lor economice, va duce la o nouã mobilitate socialã ºi se va repercuta la toate nivelurile, pânã la modificarea organizãrii politice, **dar întot-deauna inovatiile capãtâ sens într-o tradiþie readaptatã.** La celãlalt pol, procesul de asimilare realizează fenomenul invers:
adoptarea valorilor si normelor occidentale, de exemplu, este însoþitã de eliminarea traditiilor in digene, supunându-se modelului politic al societãtii dominante. In cadrul acestei evolutii, identitatea etnicâ se erodează treptat sub presiunea culturii politice occidentale.

Între cei doi poli, ai integrãrii ºº asimilãrii, se situează un anumit numãr de tipuri intermediare. Este cazul diferitelor sincretisme, al combinãrilor de elemente rezultate din culturi diferite, dar care dau nastere unui nou sistem, ordonat dupã principiile diferite aie celor integraþi în sistemele originare. De cele mai multe ori, aculturaþia se limitează la un domeniu particular, cu precãdere la cel politic sau economic, în vreme ce sfera spiritualâ, în special tradiþia religioasã, este apãratã cu înverºunare. Populaþiile de pe Rio Grande, de exem-plu, au acceptat credinþele ºi ceremoniile creºtine, fãrã a le confunda cu religia lor tradiþionalã, practicatã clandestin ºi apãratã printr-un secret foarte strict.

Aceste procese diferite de aculturaþie (ca tipuri de contact) se pot succeda în timp, în aceeaºi societate. Integrarea corespunde, în
general, cazurilor de aculturaþie spontanã sau se produce la începutul dominaþiei, în timp ce asimilarea apare la nivelul societãtii globaie, pe parcursul unei îndelungate perioade de control direct. Integrarea, ca si sincretismul sau separarea duc la sisteme relativ stabile, conduse de o logicã proprie (chiar dacã ele includ tensiuni ºi contradictii inteme). Un alt tip intermediar, si el relativ stabil, se defineste tocmai prin tensiunea zilnicã dintre cele douã culturi: este vorba de numeroasele cazuri de **dualitate** culturalã, anumiti indivizi se con-formează regulilor ºi val orilor societãtji dominan te când se af1ã prin-tre reprezentanþii acesteia, dar revin la caracteristicile si valorile socjetãtii do minate când sunt în mediul lor de origine. Faptele de aculturaþie manifestã, în acest caz, în acelasi ansamblu social, o ambi-guitate profundã.

În Africa, trecerea bruscã de la o organizare socialã bazatã pe clan ºl trib la o formã modemã de societate, unde legâturile de rudenie îsi pierd o mare parte din semnificatia lor, are consecinþe ample asupra tuturor manifestãrilor vieþii politice, economice ºi culturale. Dezvoltarea este însoþitã cle distorsiuni ºi decalaje între vechile sis-teme sociale care slâbesc ºº sistemele modeme care încearcã sã se impunã. Douã tipuri de societãþi se confruntã si in trã în conflict: unul, bazat pe familia lãrgitâ — „legãturile de sânge” —, alianta si justifi-carea miticã a ordinii raporturilor sociale; ceIãlalt, edificat pe diferenþierile, institutiile si relatiile pe care le implicã sistemele politice modeme, economia de piaþã ºi „raþionalitatea economicã”. Acest conflict este generator de inadaptări, devianþe ºº tensiuni. Înþelegerea fenomenului politic poate **fi** superficialã sau deformatã dacã ea nu se bazează pe realitãtile cu lturale existente, pe motivatiile ººi pe atitudinile populaþiilor, pe evoluþia valorilor, a credinþelor, a structurilor familiale, economice ºi politice si dacãeanuiaîncon siclerare forþele de inerþie, rezistenþele la schimbare, dinamismele interne si ext eme care animã grupurile si

comunitãtile. Demersul teoretic respectiv se înscrie astfel în cadrul mai larg al unei sociologii a mutaþiilor[1] ‘º. Aceastã abordare globalã se dovedeste indispensabilã pentru interpretarea macrosocializãrii în tãrile afl ate într-un proces rapid de modemizare politicã si economica.

14 Cf., de pildã, Sociologie des mutations, sous la dixection de Georges Balandier, Editions Anthropos, Paris, 1970.

În Africa Neagrã colonizarea a reprezentat o deflagraþie culturalã care a distrus cosmogoniile primitive ºi, datoritã acestui fapt, a minat si a erodat echilibrele societãtilor traditionale. Acest proces de destructurare socialã apare ca ireversibil, deoarece institutiile traditionale s-au dovedit incapabile sã evolueze ºi sã se transforme destul de repede pentru a se putea adapta la exigentele vietii politice modeme.

Modemizarea politicã antreneazã ºi o **intensificare** direct proporþionalã a aculturaþiei politice. În multe state din Lumea a Treia, modemizarea politicã a antrenat o vidare progresivã a normelor si valorilor politice traditionale de conþinutul lor etic ºi culturai. Loialitãtile fatã de rudenie sunt înlocuite cu cele fatã de o diversitate de grupuri de interese (profesionale, economice, politice, religioase etc.); solidaritatea socia1ã se dizolvã într-o structurã caracterizatã prin atomizarea surselor de reglementare ºi de supraveghere, prin deper-sonalizarea relatiilor dintre indivizi si prin anonimatul unei societãþi de masã, unde reuºita personalã capãtã mai multâ importanþ ã decât interesul general.

În conditiile modemizãrii politice, multe valori si normepre-vã.zute în sistemele politice traditionale trebuiau sã fie abandonate, pentru cã erau prea strâns legate de culturile tribale. Existau, astfel, reguli ºi practici etnice discriminatorii în privinþa persoanelor strãine. Dupã ce tãrile africane au devenit independente, guvemele autohtone au elaborat coduri penale, inspirându-se din legislatiile puterilor coloniale ºi au accelerat politica de implementare a unei justiþii modeme, construind tribunale si înmultind, în oraºe, comi-sariatele de poliþie — asigurând, prin brigãzile de jandarmi, o cât mai strictã supraveghere a teritoriului naþional. Însã, în Africa, dreptul penal modem este departe de a fi expresia codificatã a valorilor unei ordini sociale. Vointa unei elite de a transforma traditiile si moravurile, de a impune norme si valori strãine unor majoritãti con-siderate ca nefiind încâ evoluate social, s-a ciocnit de o surdã rezistenþã a populaþiilor, chiar dacã „dreptul penal” traditional a fost scos în unele tãri în afara legii. Din acest conflict dintre justiþia penalã modern ã ºi structurile „juridico-administrative” ale comurtitãtilor s ãteºti rezultã o situaþie ambiguã ce duce, în cele din urmã, la violenþã ºi anomie. Astfel se explicã faptul cã, ºi acum, în zonele rurale populaþia recurge la cutume pentru a-si solutiona litigiile. 15

Dualitatea modelelor normative ar putea sã supunã individul la o varietate de schizofrenie dacã el nu ar putea, în voinþa sa de a trãi, ge-nera reacþii de apãrare, fie eliminând modelul strãin, fie considerându-1 doar un mijloc de a-1 reinterpreta, deci de a perpetua modelul autohton. Dupã o opinie susþinutã în sociologia contemporanã, nu existã o aculturaþie veritabilã decât atunci când concepþia despre viatâ a indi-**vizilor** este transformatã **din interior.** De fapt, dacã normele si valorile sistemului politic contribuie la edificarea conºtiinþei civice a unei natiuni, este plauzibil sã presupunem cã importul unor institutii sau forme strãine se traduce întotdeauna printr-o anumitã schimbare a atitu-dinilor mentaie ale autohtonilor. Invers, esecutile aculturatiei juridice si politice se aratã adesea în faptul cã normele si institutiile im portante alunecã la suprafaþa constiintelor indi viduaie. Dualismul care se instau-reazã dâ nastere fenomenelor de forma1ism ºi oportunism.

3. FORMAREA HABITUS-ULUI ºI A COMPORTAMENTU.. LUI POLITIC

Mecanismul fundamental în procesele de socializare este for-marea habitus-ului, principiu generator al oricãrui sistem individual de reprezentare ºº al tuturor practicilor de formare a opiniilor si atitu-clinilor politice, ca ºº a sentimentului de identitate si apartenentã la un grup. Conþinutul habitus-ului este format din majoritatea atitudinilor ºi predispoziþiilor din copilãrie. Formarea **habitus-ului** se realizeazã în mai multe etape, se bazeazã pe mai multe mecanisme si pe com-plementaritatea rolurilor celor doi agenþi esenþiali: familia ºi scoala. „Habitus-ul cãpãtat în fami1ie

este, în principiu, dublat de experien-þele vietii scolare". Scoala îi va da un sens, îl va raþionaliza ºi îl va

15 In legãturã cu „sistemele juridice si politice" tradiþionale, precum si cu acutturaþia politicã ºi juridicã în diverse state africane, vezi, pe larg, Yves Briilon, **Ethnocriminologie de l'Afrique Noire, Librairie Philosophique** Y.Vrin, Paris; Les Presses de 1Universitã de Montrãal, Montrãal, 1980.

înscrie sub autoritatea „cunostintelor oficiale". Prin actiunea ºcolii, **habitus-ul,** „legea imanentã" depozitatã în fiecare agent de prinîa edu-caþie primitã în familie, devine principiu de structurare „obiectiv regla-tã" si „în mod colectiv orchestratã" de toate experienþele ulterioare.[16]

Pentru copil, formarea identitãtii trece prin dezvoltãtile identi-ficãrilor cu grupurile de care el aparþine imediat de la naºtere sau pe care si le-a ales el însusi. „Fiinþa umanã, spune Erikson, este organi-zatã de la un capãt la altul al vietii sa le în grup cu o bazã geograficã sau istoricã: familia, clasa; satul sau cartierul; naþiunea. O fiinþã umanã este concomitent un organism, un om ºi un membru al unei societãþi ºi ea este implicatã în cele trei procese de dezvoltare. Corpul sãu este expus durerii si tensiunii, eul sãu anxietãtii, si, ca membru al unei societãþi, el poate resimþi panica grupului sãu".[17] Copilul învatã lent — ca pe dibuite, spune **E. Sapir** — cine este el si cãror grupuri apartine. Sentimentul de apartenenþã faþã de grupurile în care el s-a nascut si de care apartine — chiar dacã, totuºi, un anumit timp el nu îsi dã seama decât confuz de acest lucru si chiar dacã ceilalti nu îl recunosc decât indirect sau parþial — trece prin însuºirea personalã a practicilor, a vaiorilor si a normelor care, integrând prezentul, trecu-tul ºi proiectul grupului, îi fundamenteazã cunoasterea ºi identifi-carea. Fãrã asimilarea trecutului cultural si a sentimentelor în vigoare la ai sãi, „expresia subiectivitãþii" individului ar ft lovitã de „sterili-tate socialã".[18] Cunoaºterea grupului poate sã ia o formã manifestã si explicitã, dar este cel mai adesea implicitã sau, cum spunea Sapir, „intuitivã". Întreþinerea sa se traduce prin adoptarea unui anumit numãr de atitudini obligatorii, sancþionate de privilegii sau interdictii, dar ºi prin aceea a atitudinilor mult mai difuze ºi neinstituþionalizate. Copilul ascultã ºi reþine, fãrã sã vrea, tonul din comentariile politice ale tatãlui sãu seara, la ascultarea stirilor sau la citirea presei. Fãrã sã înþeleagã mare lucru din argumentele aduse sau din terminologia întrebuinþatã, el reþine poziþia de simpatie sau de respingere din partea pãtintelui sãu vis-ã-vis de o personalitate politicã, de acþiunea unei formatiu ni politice sau a unei þãri. E1 s-a identificat cu poziþia tatãlui sãu pe baza unui model patem afectiv, chiar dacã câmpul de

16 Annik Percheron, op.cit..
17 E. Erikson, **Enfance et soci6t6, Delachaus-Niontie, Neuchatel, 1966, p.[184]**.
18 E. Sapir, Anthropologie, vol.1, **Editions de Minuit, Paris, 1967,** p.[41].

cornunicare care i-a permis aceastâ identificare nu a depãsit nivelul oamenii unile lor, reprezentãrilor mitologice despre politici si acti aidoma în mintea lui cu eroii ºº acþiunile din basme. De aici se poate trage concluzia cã un individ nu aparþine cu adevãrat grupului sãu decât atunci când aitii îi ghideazã conduita, fãrã ca el sã-si dea seama. „Individul, scrie Sapir, simte mai curând cã el nu cunoaºte modelele culturale ale grupului sãu ºi le aplicã cu toatã inocenþa fãrã aleputea descrie constient".[19] Într-adevãr, ce s-ar întâmpla dacã un copil, vãzând expresia de groazã întipãtitã pe feþele pãrinþilor sãi în timp ce comentau în ºoaptã o ºtire despre înãbuºirea în sânge a unui complot politic, s-ar opri din joacã ºi ar întreba: „Mamã, cine este acest nene?". Bineînteles cã pãrinþii nu s-ar grãbi sã-i dezvã1uie clar iden-titatea persoanei, dar 1-ar amenin þa cu pedeapsa dacã ar spune cuiva cele auzite. Copilul va rãmâne, în sistemul lui de imagini, cu ima-ginea unui om rãu, identificatã în persoana ºefu1ui statului ºi cu un sentiment de teamã ori de câte ori va auzi în grupul lui vorbindu-se de el.

Forma acestei cunoasteri, continutul sãu sunt factori esenþiali pen-tru a înþelege cum se integreazã si cum se dezvoltã dimensiunea politicã în ansamblul fenomenelor de socializare. Forma sa, cel mai adesea, în primele stadii, implicitã, ne permite sã conchidem cã anu-mite atitudini sau opinii politice se pot dezvolta la copil ca urmare a socializãrii **difuze** din primii ani ai copilãriei, în care conþinutul lor abstract n-a contribuit cu nimic la adoptarea lor.

Organizarea tuturor valorilor grupului într-o concepþie unitarã despre lume asează înc eputul sociaiizării politice în cadrul sociali-zării difuze, cãpãtatâ începând cu experienþele a ceea ce este permis sau interzis, obiect de dorintã sau teamã. Ea permite sã înþelegem cum unele practici sociale, practica religioasã, de exemplu, pot, în unele cazuri, sã joace un rol mult mai important în socializarea politicã decât evenimentele politice, prin integrarea trecutului în câmpul de valori si

norme comportamentale ale prezentului. Identificarea, ca ºº apartenenþa la o comunitate presupun învãtarea si stãpânirea codului simbolic **aI comunitãþii,** pr ecum ºi relaþii semni-ficative cu membrii propriului sãu grup si cu cei ai altor gruputi. Orice subiect nu existã si nu se poate defini decât prin alþii, printr-un

19 Ibidem, p.[40].

joc complex de identificãri negative ºi pozitive. Afirmarea solidaritâtii sale, a identitãþii altor puncte de vedere cu ale sale, mar-carea diferentei sale fatâ de altii sunt douã mecanisme esentiale ale socializãrii politice. Copilul se afirmã, se defineste adeseori opunân-du-se. Lui îi este mult mai uºor sã spunã ceea ce nu este decât sâ explice ceea ce este. Copilul trebuie nu numai sâ cunoascã ºi sã accepte valorile care fundamenteazã identitatea grupului, dar el tre-buie sã le recunoascã în discursul celorlalti si mai ales sã învete sã le utilizeze pentru a descifra ºi exprima percepþiile sale despre lume. Sistemul de valori al grupului fundamenteazã singurul raport posibil cu lucrurile. În fond, acesta este un limbaj, un cod simbolic pe care copilul trebuie sã-1 dobândeascâ si sã-1 stãpâneascã pentru a-si afirma identitatea ºi pentru a comunica cu toti ceilaiti, nu numai cu membrii **grupurilor** sale de apartenenþã. **Apartenenta la grup ia forma con-cretã a dobândirii mijloacelor de comunicare ºi a competenþelor de a comunica.** Oferind copilului continutul si forma actelor sale de vorbire, grupul îl modeleazã dupã imaginea sa. Acceptând acest mod de a comunic a si de a vor bi, copilul marcheazâ apartenenþa sa la grup. „De fiecare datã, spune Bemstein, când copilul vorbeste sau ascultâ, structura socialã în care el este un element este reîntãritã, iar identi-tatea sa socialã reafirmatã”[20].

Identitatea subiectului trece prin integrarea într-un ansamblu ori-ginal al diferitelor sale identificãri. Calitatea acestei integrãri depinde de întinderea sistemului relational al subiectului, de competenþa sa de a rezolva conf1ictele care pot sã se nascã din contradictiile între apartenenþele sale, de atitudinea pe care el o ia fatã de valoril epecare urmeazã sã le adopte. Din ceea ce precede rezultã cã socializarea nu este o aventurã individualã care depinde de capacitatea subiectului de a stãpâni câmpul relaþiilor sale personale cu semenii. Reprezentãrile copilului, preferinþele sale se formeazã în contextul strict al unui ansamblu de constrângeri instituþionale, de ordin public ºi privat. Copilul creste într-un anumit moment determinat, într-o familie si o societate date. **Habitus-ul,** ca **matrice a percepþiilor, aprecierilor** si **actiunilor,** are „un sistem de dispoziþii durabile ºi transpozabile, care, integrând toate experienþele trecutului, funcþionează în fiecare clipã ººi face posibilã realizarea unor sarcini infinit de diferenþiate graþie transferurilor anaiogice de scheme care permit rezolvarea problemelor de

20 B. Bernstein, **Langage et** cla.sses sociales, Editions du Minuit, Paris, 1975,

aceeaºi nat urã, ºi graþie corecþiilor continue ale rezultatelor obþinute, produse în mod diaiectic prin aceste rezultate”.[2’]

In această ordine de idei, se poate afirma cã formarea atitudinilor politice ºi ideologice la copil, în cadrul interactiunii din amice indi-vid-societate, este putemic conditionatã de valorile trecutului, mai ales în cadrul culturilor cu putemicã matrice traditionalã.

4. INSTANTELE SOCIALIZÃRII POLITICE

Familia si ºcoa1a sunt primele instanþe ale socializãrii politice, cu un rol cruciai în formarea atitudinilor ºº a orientãtilor politice. Mai târziu, acestor douã forme primare de sociaiizare li se mai adaugã ºi altele: armata, biserica, mass-media, partidele politice. În familie si in scoalâ, socializãrii latente i se adaugã socializarea manifestã. Contrar unor prejudecãþi destul de rãspândite în mentaijtatea politicã, rolul ºco1ii, ca principal agent de socializare politicã, nu se reduce la funcþia de îndoctrinare ideologicã fatã de valotile dominante ale unui sistem politic (liberale, conservatoare, de stânga sau de dreapta), ci, in primul rând, aceasta **asigurã reproducerea socialã,** prin realizarea functiei ideo logice de Iegitimare a ordinii stabilite.[22] Acest specific al socializãrii politice de câtre ºcoaiã este mediat ºi disimulat prin valo-rile sistemelor pedagogice tradiþionale: autonomia sistemului de învãtãmânt faþã de instanþele puterii politice; neutralitatea si obiec-tivitatea

cunoºtinþe1or transmise; promovarea în viaþa socialã, pe baza performantelor dobândite în procesul de pregâtire; interesele ºi valo-rile specifice de grup ale corpului de specialisti care deþin monopolul funcþiei educaþionale: eticâ profesionalã; mentin erea ordinii moraie; conservarea structurilor politice si a raporturilor de clasã prin pro-movarea meritocratiei' cultivarea valorilor naþionale. Bourdieu si Passeron observã cã între valorile clasei de mijloc ºi cele promovate de autonomia relativâ a sistemului de învãþãmânt nu existã raporturi de contrarietate, ceea ce îi permite acestuia sã serveascã „cererile

21 P. Bourdieu, Esquisse d'une **th6orie de la** pratique, Dalloz, Paris, 1972, p.178.

22 P. Bourdieu, J. C. Passeron, **La** r6production, Editions de Minuit, Paris, 1970, p.279.

obiective de conservare socialã, sub auspiciile independenþei ºi neutralitãtii. Adicã sã disimuleze functiile sociale de care el se achitã si, prin aceasta, sâ le îndeplineascã mai eficient".[23] Tot cercetãtotii mentionati elaborează teoria „violentei simbolice", pe care ei o con-siderã mult mai eficientã pe planul socializãrii politice decât coerciþia fizicã. De asemenea, ei denumesc **puterea violentei simbolice „orice** putere care reuºeste sã impunã semnificatii si sã le impunã ca fiind legitime, disimulând raporturile de forþe care sunt la fundamentul fortei sale".[24] În aceastã privinþã, scoala nu îsi realizează funcþia sa socializatoare prin inocularea unor opinii, ci prin „inocularea de ati-tudini ºº dispoziþii de a ac þiona ºi reacþiona, a **schemelor inconstiente** de la care, plecând, se organizează gândirea ºº acþiunea, oricare ar fi situaþia care se prezintã".[25] Aºa cum stãpânirea unei limbi presupune un ansamblu de scheme inconstiente interiorizate pentru a construi fraze dupã reguli gramaticale, tot astfel scoala este o **gramaticâ generatoare de opinii si atitudini.**

Cercetări mai recente au descoperit cã procesele de socializare politicã la copil nu încep în perioada adolescenþei, ci mult mai devreme, în jurul vârstei de 6 ani, când deja copiii posedã anumite informaþii politice, cunosc anumite personalitãþi si roluri politice, precum regele, presedintele sau ºefii partidelor, recunosc existenþa anumitor reguli ºº constrângeri de ordin public. Învãtarea sim-bolurilor patriotice, precum imnul national si dra pelul þãtii, ºi trãirea sentimentului de identitate ºº de apartenenþã la comunitatea nationalã sunt ptimele elemente ale socializării politice a copilului, atât difuzã, cât si manif estã, cãpãtatã în familie, în grup sau în formele invãtãmântului preºco1ar. Destul de repede, pânã în jurul vârstei de 10 ani, sentimentul identitãtii si al apartenenþei se înrãdãcineazã în jurul câtorva simboluri naþionale, precum eroii trecutului, echipa nationalã de fotbal, monumentele istorice. În aceastã perioadã, copilul mai mult imitã comportamentul adulþilor, printr-un joc de reprezentări sensibile prin care echivaleazã notiunile abstracte, precum patria, libertatea, democraþia, functia de sef al statului. Dupã

23 **Ibidem, p.**[209].

24 **Ibidem, p.**[18].

25 J.-P. Cot , J.-P. Mounier, Pour **une sociologie politique, vol.1, 11, Editions du** Seuil, Paris, 1974, p.[85].

cum a arãtat Jean Piaget într-un studiu despre dezvoltarea ideii de patrie la copil, aceasta precede orice altã notiune geograficã precisã dar ia, desi politicul primează, forma unui atasament strict afectiv.[26] Astfel, pentru un copil român, francez sau ame tican, România, Franþa sau S.U.A. sunt tările cele mai frumoase din lume, dar ei nu pot expli-ca Ia modul abstract acest lucru, ci numai apelând la reprezentările sensibile ale frumuseþii naturale (litoralul românesc sau masivul Bucegi) ºi personalizarea trecutului eroic. De-abia dupã vârsta de 10 ani, sentimentul apartenenþei naþionale se raþionaiizează în sensul acceptâtii, cel puþin la nivel simbolic, unora din valorile ei funda-mentale. Astfel, interogaþi despre ceea ce îi face mândri sã fie ame-ricani, majoritatea copiilor de zece ani anchetati au rãspuns cã au li— bertatea ºi puterea de a alege guvemantii. Când li s-a cerut sã aleagã simbolul care reprezintã cel mai bine guvemul þării lor, copiii de 6-8 ani au ales cel mai adesea figuri ale trecutului, precum G. Washington, sau preºedinte1e în funcþiune, iar cei de 10 ani au indicat, în majotitatea cazurilor, Congresul sau faptul de a putea vota. Procesul este sensibil acelasi si în Franþa, cuvintele-cheie fiind:
republicã, libertate, egalitate ºº fratemitate, cunoscute de aproape 80% din copiii de 10 ani ºi unanim iubite.[27]

In aceastã ordine de idei, se pare cã, pentru perioada avutã în vedere, un moment important al socializării sunt evenimentele politice perceptibile la nivelul concret al **reprezentărilor** si **care au loc nemijlocit în mediul de viatã al copiilor.** A1 doilea moment este personalizarea autoritãþii politice sub forma unui părinte bun si ocrotitor, dupã modelul autoritâþii pateme. Alegerile

prezidentiale si legislative, de pildâ, care reprezintã momente importante ale vietii politice si solicitã participarea cetãþenilor, atrag atenþia ºo preocu-parea copiilor. Dar din acest joc copiii nu reþin decât personajele politice a cãror putere se resimte în viaþa lor de fiecare zi. Este ade-vãrat cã si mediatizarea intemã joacã un rol în aceastã percepþie, dar tot atât de adevãrat este cã tocmai importanþa politicã a functiei impune mediatizarea. Astfel, seful statului este mai cunoscut decât

26 Jean Piaget, A. M. Weil, Le d6veloppement de l'id6e **de la patrie chez les enfants, în: Bulletin international des sciences sociales, vol.III., 1951.**

27 Vezi, printre aitii, Annick **Percheron, La formation politique de l'individu, în: volumul La Politique, Dalloz,** Paris, 1972, p.144-147.

Parlamentul, un primar este mai cunoscut decât consiliul municipai, deputatul din circumscriptia sa mai cunoscut decât ceilalþi, un lider sindical disident mai cunoscut decât un lider cuminte de partid. Acest lucru se exp1icâ, printre altele, si **prin specificul logicii afective a copilului.** Nereusind sã di stingã raportul parte — întreg în diviziunile sale politice, copilul considerã un personaj po1itic important drept **întreg sistemul politic.**

Începând cu vârsta de 9-10 ani, se constatã o cristalizare a opþiunilor politice si ideol ogice, chiar dacã, într-o primã etapã, aces-tea se prezintã ca o identificare reflexã cu opþiunea politicã a pãtinþilor pentru un partid, o formã de guvemãmânt sau o personali-tate politicã.

In douã anchete, efectuate de Annick Percheron[28], în 1964, într-unul din cartierele periferice ale Parisului si la Grenoble, de cãtre Charles Roig[29], s-a putut constata faptul cã la copiii francezi de aceastã vârstã diferentierea familiilor politice „Stânga-Dreapta" se traduce prin **reprezentãri diferite ale unor evenimente sau prin** posesia **unui vocabular diferit.** Astfel, în cultura politicã de dreap-ta din Grenoble, în ciuda imaginii favorabile despre Marea Revolutie Francezã fixatã de istoriografia oficialã, o treime din copiii interogaþi considerau cã revolutia din 1789 a fost un rãu, ceea ce corespunde unei judecãþi de valoare specificã Dreptei. In schimb, la copiii anchetati din mediul muncitoresc din suburbia Parisului s-a constatat cã ei se simþeau mai apropiaþi de Stânga decât de Dreapta, ceea ce s-a vãzut si în lex icul lor preferat: „comunism"; „democraþie"; „sindi-cat"; „revendicare"; „parlamentarism", spre deosebire de lexicul preferat al copiilor crescuþi într-un mediu de Dreapta: „arinatã"; „general"; „bogãþie"; „ministru"; „burghezie"; „forte ale ordinii" etc..

Problema trecerii de la o etapâ la alta în procesul de socializare, a determinãtii procesului de socializare de cãtre specificul valorilor naþionale, a studiilor interdisciplinare în relevarea socializãtii a preocupat multã vreme pe specia1iºti, de o parte ºi alta a Atlanticului. Astfel, într-un studiu publicat în 1960, împreunã cu Robert D. Hess,

28 A. Percheron, **La conception de l'autorit6 chez les enfants franºais, în: Revue franºaise de science politique", vol.XXI, nr.1, febrnarie 1971.**

29 Roig Charles, Grand Billon, La socialisation politique des enfants, A. Colin, Paris, 1968.

seful scolii functionaliste în sociologia americanã, David Easton, propune un model de socializare politicã a copiilor prin combinarea celor trei niveluri ale reaiitâþii politice — comunitatea, guvernãmântul ºi regimul politic — cu cele trei forme aie percepþiei faptelor politice — „cunoasterea, evaluarea ºi atitudinile". Din aceastã combinatie rezultã douã procese majore ale sociaiizãrii politice:

— achiziþia orientãrilor politice se face progresiv în diferite momente ale vietii'

— în perioada preadultã a dezvoltãtii individului se situeazã momentul crucial pentru formarea atitudinilor politice.[30]

Câtiva ani mai târziu, în colaborare cu J. Dennis, D. Easton propune un nou „model de socializare politicã a copiilor", compus din patru faze succesive de asimilare a fenomenelor politice în gândirea copiilor:

— **politizare:** sensibilizare pentru fenomenul politic;

— **personalizare:** câteva vârfuri ale autoritãt politice servesc ca puncte de contact între copil ºo sistemul politic;

— **idealizarea autoritãtii:** autor itatea politicã este perceputã ca fiind ideal binefãcãtoare sau râufãcãtoare si dete rminã la copil reactii de dragoste sau de urã,

— instituþionalizare: copilul trece de la personalizarea câtorva figuri politice la personalizarea ansamblului de structuri si autoritãtilor politice.[31]

Se poate constata cã al doilea model de socializare po1iticã propus de Easton „urmeazã o ordine rationalã, copilul mergând de la simplu la complex, de la percepþia unui personaj unic la înþelegerea unui ansamblu de structuri, cã procesele de ordin afectiv au un rol pre-ponderent în socializarea precedentã, facilitând ºi însoþind procesele cognitive. De unde succesiunea celor trei faze: personalizare, idea-lizare, institutionalizare si rolul esential de articulare jucat de idea-lizare".[32] Transplantat în alte culturi politice, cu puternice elemente

30 **D. Easton, R. D.** Hess, **The Child's Changing Images of President, în: Public Opinion Quarterly,** nr.24(4), '60, p.[630]. **The Child's Politica1 World. Raport la al V.lea Congres mondial al A.I.S.P., Paris, 1961.**

D. Easton, J. Dennis, Children in the Political System. Origins of Politica1 Legitimacy, McGrow-Hi11, New York, 1969; **The Child's Acquisition of Regime Formes; Politica1 Ef'icacy, în American Political Science Review, LVI,** 1967, p.[25]-[3] 8.

32 A. Percheron, **op.cit.,** p.l26-l27.

de autoritarism, acest model nu dã rezultatele scontate, ca în S.U.A. În ancheta sa, Annick Percheron a demonstrat cã la copiii francezi existã despre preºedinte o cu totul altã idee decât la copiii americani. Din anchetã rezultã, de pildã, cã pentru copiii francezi care asociazã presedintelui ideea de funcþie, el este un personaj autoritar ºi cã pen-tru cei 27% care citeazã numele generalului de Gaulle, preºedinte1e, desi ei îi cuno sc numele, este un personaj abstract ºi distant. „În cele douã cazuri", în care „presedintele veghează asupra noastrã", suntem departe de copiii americani. Chiar atunci când existã personalizarea autoritãtii la tinerii francezi, ea nu este suficientã pentru a juc a rolul motor pe care i-1 conferã cercetãtorii americani. Pe de altã parte, idea-lizarea ºi personalizarea nu sunt strict legate. În sfârºit, în Franþa se pare cã personaiizarea ºi instituþionalizarea nu reprezintâ în mod obligatoriu douã faze succesive ale procesului de socializare. Dimpotrivã, o datã cu vârsta se pare cã existã o întãtire a concepþiei celei mai autorizate despre rolul prezidenþial, adicã, în definitiv, o intãtire a unei anumite concepþii despre autoritate ºi putere".[33] Cauza acestei percepþii abstracte ºi distante a figurii si a functiei prezidertþiale la copiii francezi tine de douã coordonate istorice: afir-marea formei de stat republicanã în cultura politicã francezã, în opoziþie cu cea monarhicã, luptã care a durat pe parcursul câtorva generaþii; matricea caracterialã a culturii franceze, având ca axe interne raþionalismul ººi atributele clasicitãþii: ord ine, mãsurã, echili-bru, claritate, toate fiind însã subsumate idealurilor romantismului protestatar din epoca republicanã si revolutionarâ.

Toate aceste deosebiri întãresc ideea cã **ar** fl **greºit sã se pretindã cã ar exista un model universal de socializare.**

Din analiza studiilor întreprinse pânã acum în domeniul socia-lizării politice reiese cã, în abordarea relatiei dintre individ si socie-tatea sa politicã, s-au impus trei concepþii majore:

— prima pune accentul, în esenþã, pe personalitate. Orice comportainent al subiectului este o reacþie la solicitãrile externe, în functie de predispoziþiile profunde ale personalitãþii;

ºCharles Roig, Grand Billon, La Socialisation politique des **enfants. Vezi si** Annik Percheron, **La conception de l'autorit6 chez les enfants** fi **a.nºais, loc. cit.**

— a doua, voluntaristã, insistã asupra fenomenelor de învãtare socialã ºi asupra responsabilitãtii societãþii în formarea tinerilor ei membti;

— a treia considerã formarea atitudinilor ºi comportamentelor politice rezultatul interactiuni1or continue dintre individ si societate. Totodatã, stadiul atins de cercetarea în domeniu relevã anumite limite a1e acestor abordãri, ceea ce reclamã un **nou tip de abordare inter-disciplinarã a socializârii politice.** În **primul rând,** socia1izarea politicã nu este doar un proces unidirection al în care, în virtutea autonomiei politicului, doar socializarea politicã este consideratã esentialâ. Intrucât nu existã frontiere rigide între politic, social ºi per-sonal, **socializarea politicã este o parte a socializãrii generale,** deoarece ºi sistemul politic este o parte a sistemului social global. În **al doilea rând,** socializarea politicã nu este un proces evolutiv uni-linear. E1 cunoaste salturi ºi rupturi, în special în fazele de trecere de la copilãrie la adolescenþã , de la adolescentã la maturitate.

si

Atitudinile politice în curs de formare ale copiilor sunt încã fragile si sunt supuse influenþelor lumii adulte. Adolescenþa este însoþitã de o repunere în discutie a influenþelor primite în copilãrie, ceea ce poate duce, conform noilor scheme ale sensibilitãtii, fie la modificãri, mai mult sau mai puþin

profunde, aie vechiului ansamblu de credinþe, opinii ºi atitudini, fie la acceptarea, pe baze noi, a comportamentului si ideilor politice asimilate în copilărie. În **aI treilea rând,** socializarea politicã nu se încheie o datâ cu intrarea în faza matutitãþii. Ea este un proces permanent. Cãsãtoria, serviciul militar, schimbarea de rol si de status, mobilitatea socialã sunt evenimente care pot schimba atitudinile si com portamentele politice.

Trebuie sã subliniem, de asemenea, câ datã fiind legãtura de substantâ în tre cultura politicã si procesele de socializare politicã, o datã cu schimbãtile radicale la nivelul sistemului politic apar cerinþe noi, determinate de restructurarea sistemului de valori. Aceste cerinte impun o resocializare **politicâ.** Îii contemporaneitate, acesta a fost cazul Germaniei de Vest, dupã prãbusirea hitlerismului generator al ideologiei naþional-socialiste. Germania reunificatã trãieste ºi astãzi acest imperativ cultural-politic, în cazul landutilor fostei Germanii de Est. Resocializarea politicâ este la ordinea zilei în toate þãrile post-
comuniste º deci, si în România. Ea are ca obiect inculcarea valotilor si atituºo1or politice ce decurg din matricea unei noi culturi politice, democratice, plura1iste, participative, în mãsurã sã contribuie efectiv si eficie nt la procesul de democratizare.

xIII. CONFLICTELE POLITICE

1. CONFLICTELE POLITICE SI SOCIALE

Conflictul este considerat de cãtre unii sociologi[1] drept procesul fundamental al miscării sociale, inerent oricãrui sistem social. Prin soluþionarea conf1ictelor se menþine echilibrul sistemelor sociale la un nivel superior de stabi1itate, deoarece împãcarea forþelor opuse af1ate în conf1ict este determinatã de alocarea de resurse în procesul de autoreglare ºi acomodare a acestora la schimbãtile din viaþa grupului. Conf1ictul produce o schimbare în cadrul gruputilor ººi în sistemul social de ansamblu. Unele dintre consecinþele sale sunt:

- crearea sau revitalizarea cadrului normativ în care are loc competiþia;
- formarea de structuti pentru consolidarea noului cadru;
- stimularea cãutării de aliaþi ºi, prin urmare, de noi asocieti ale grupului;
- stimularea în cadrul grupurilor afiate în conf1ict a schimbãrilor orientate spre realizarea concomitentã a unei coeziuni ºi integrări mai mari ºi crearea premiselor pentru noi conf1icte interne ºº lupta pentru putere.

Fiind o expresie a miscării permanente, o contradicþie perpetuã între laturile sale, conflictul este un fapt constant a1 vietii soc iale,o caracteristicã esenþialâ a structurii si proceselor sociale. Societãtile sunt, în esenþã, produse ale interacþiunii oamenilor ºi, prin urmare, conþin latent formele ºi forta de manifestare a conf1ictului. Din punct de vedere al ordinii sociale, conf1ictul prezintã douã consecinte:
poate submina stabilitatea socialã, determinând o tendintã de reasezare a structutilor; poate fi un indiciu al insuficienþei controlului social. Conf1ictul mai poate fi conceput si ca o disfuncþie sau un simptom al unei societãþi incã imperfect **integrate.** Conflictele

BruceF.Ryan, **Social** and **Cultural Change,** The Ronald Press Company, New York, 1969, p.49.

politice, chiar dacã nu sunt „funcþionale", sunt absolut necesare pen-tru existenþa proceselor sociale. Favorizând inovaþia ºº creativitatea, conf1ictul împiedicã osificarea sistemului social. În cadrul grupurilor si î
ntre grupuri, conf1ictul poate evita o blocare a miscării sociale în
conformism. „Opoziþia dintre valori si interese, dintre ceea ce este si ceea ce, dupã unele grupuri, ar trebui sã fie, conf1ictul dintre intere-sele satisfãcute ºi noile grupuri ºi pãtuti sociale care îsi revendicã partea lor de putere, de bogãþie ºº de statut, toate acestea au fost gene-ratoare de vitalitate".[2]

Conf1ictul prezintã douã laturi antagonice, ººi anume: aceea de a contribui la integrarea „sistemelor" sociale si ac eea de a provoca schimbări. Dupã Coser, conflictul poate avea functia de

a elimina ele-mentele disociative ale unei relaþii politice si de a restabili unitatea. În conditiile sol uþionãrii unui antagonism între douã interese politice, conf1ictul are o functie stabilizatoare si devine un element integrator al sistemului politic. Ca ºi competiþia, mobilul conf1ictului este câutarea si lupta **pentru obtinerea resurselor rare. Grupurile** aflate îrt conf1ict rivalizeazã pentru cucerirea putetii. „Regulile sta-bile" ale competiþiei pun accentul pe un singur tip de conf1ict, con-f1ictul reglementat de norme juridice, politice si mo rale. „Competiþia induce cãutarea de obiecte rare, dupã regulile stabilite care delimi-teazã strict jocul competiþiei; obiectivul primordial este obiectul rar si nu nedreptatea cauzatã adversarului ca atare sau distrugerea sa".[3]

Dar, de cele mai multe ori, conf1ictele tind sã depãseascã, în violenþã ºi intensitate, regulile jocului competiþional, în funcþie de valoarea, raritatea resursei politice urmãrite ºi intensitatea dorinþei. De exemplu, un partid care doreste cu ardoare puterea nu se va da în lãtun sã falsifice în favoarea lui rezultatele alegerilor; un partid sau un om politic vor încerca sâ mituiascã functionarii publici pentru a procura anumite avantaje în lupta pentru putere: acordarea de subvenþii, de spaþiu de publicitate, bani pentru propagandã etc.. De aceea, autorizând conf1ictele, grupurile mai puþin structurate si societãtile deschise iau mãsuti de protecþie împottiva tipului de con2 **RalfDahrendorf, Classes et conflits de classes dans la soci6t6 industrielle, La**

Hayc, Mouþon, 1972, p.[337].

L. Coser, The Functions of Social Conflict, The Free Press, Collier, NewYork,1956, p.8O.

f1ict care ar pune în pericol institutiile fundamentale ale statului. Interclependenta dintre gruputile antagonice are efecte duaie: pe de o parte, pare sã favorizeze apariþia de conf1icte în cadrul societãtilor, iar pe de altã parte, contribuie la mentinerea coeziunii sistemului social ºº previne, astfel, dezintegrarea lui. Un grad înalt de interdependenþã între pãrtile af1ate în conf1ict va spori capacitatea sistemului de a con-trola conf1ictul, „presupunând, de altminteri, cã cu cât pãrþile af1ate în conf1ict sunt mai bine integrate în societate, cu atât mai puþin violent pare sã fie conf1ictul".[4] De fapt, violenta si intensitatea conflictelor sunt funcþie de gravitatea **cauzelor** si rtu de armele luptei, acestea din urmã fiind induse tocmai pentru a exptima gravitatea situaþiei conf1ictuale. „Un conf1ict se manifestã cu intensitate tidicatã dacã preþul victoriei sau al înfrângerii este foarte important pentru protagoniºti; cu cât aceºtia acordã mai multã importanþã natutii ºi solutionãrii sale, cu atât acest conf1ict este mai intens".[5] Contrar intensitãtii, violenþa se poate manifesta ptin douã modalitãti: printr-o progresie care merge de la discutiile si dezb aterile paºnice sau aprinse, contestarea activã, pânã la luptele active, precum grevele, ciocnirile de stradã si conf1ictele armate; ptintr-o rãbufnire bruscã, urmare a unei tensiuni acumulate în timp ºi a inexistenþei unor forme de absorbþie a conþinuturilor antagonice din viat politicâ.

Distinctia dintre rase constituie — dupã Mautice Duverger — un important factor de antagonisme politice. În unele tãri — de exemplu în sudul S.U.A., în Aftica de Sud, la diferite natiuni din America Latinã — acest factor dominã complet viaþa politicã. Dar nu este vorba de un fapt biologic. „Antagonismul nu este cauzat de natura fiziolo-gicã a raselor, ci de **reprezentãri colective** pe care ele ºi le fac în legãturã cu aceasta ºi cu comportamentele care derivã cu necesitate de aici. Aceste reprezentãri colective sunt, la rândul lor, rezultate ale situaþiilor psihologice si sociologice care derivâ atât din strategia politicã a miscârii, cât ºi din mecanismele psihice ale transferului"[6].

In aceeasi ordine de idei vom observa cã resortul psihic care scoate la suprafatã conf1ictele latente etnice sau religioase se bazeazã, in unele situaþii, pe transferul conf1ictelor economice, mascate sub

ºRalfDahrendorf, op.cit., p.[341-342]

º **Ibidem.**

6 Maurice Duverger, Introduzione alla politica, Editori Laterza, Bari, 1973, p.[33].

forma ideologiei egalitariste, în domeniul etnic sau religios, datoritã unor reprezentãri colective inoculate ptin propagandã. În fosta Iugoslavie sau în fosta U.R.S.S., conflictele etnice ºº religioase au izbucnit pe fundalul unor mari inegalitãti economice în dezvoltarea regionalã, dar fãrã sã punã în cauzã chiar respectivele discrepanþe. Jocul reprezentãrilor etnocentriste declansat de strategiile politice a dus la activarea prejudecãþilor; or, acestea nu ar fi putut sã aparâ fãrã baza realã a diferenþelor între venituri ºi între standardele de viatã. Pânã în 1989, discrepanþa dintre veniturile pe cap de locuitor în cele ,ase republici ex-iugoslave se prezenta în felul urmãtor: Croaþia ºi Slovenia — un venit pe cap de locuitor de 660.000 de dinari; Serbia —440.000 de dinari; Bosnia ºi Herþegovina — 220.000 de dinari. Totusi, ca ºº în cazul Mezzogiorno-ului italian, nimeni nu fãcuse caz de aces-te decalaje, care erau considerate un rezultat al conditiilor istorice de dezvoltare. In alte cazuti, precum în Africa actualã (Rwanda, Somalia, Burundi), rivalitãtile acumulate între etnii au izbucnit pe **fundalul unor clivaje afective** accentuate, pe care instituþiile politice ale statului nu au reusit sã le neutralizeze.

2. **TIPOLOGIA CONFLICTELOR POLITICE**

S-a afirmat adeseori cã fãrã conflict nu existã acþiune politicã. Dar tot atât de bine se poate afirma cã fhrã acþiune politicã nu existã con-f1ict politic, deoarece mobilul care îi determinã pe oameni „sã facã politicã" este satisfacerea unui interes prin competiþia (deci prin actiuni conc urenþiale) pentru aproprierea resursei care sã-1 satisfacã. Un conf1ict politic rezultã atunci când purtãtorii relaþiilor politice intrã în competiþie, atunci când doresc sã posede mai multe resurse politice care nu pot fi posedate în acelaºi timp de cãtre toþi. Este faza de acutizare a competiþiei, care nu se mai poate solutiona prin alo-carea distributivã a resurselor. Intr-un confiict politic, cel care doreºte mai multe lucruri concomitent suferã de faptul cã nu 1e poate deþine pe toate în ace1aºi timp. În aceastã privinþã, starea resimtitã de actor în conf1ictul politic se deosebeºte de aceea de indecizie (in-
capacitatea de a decide ce lucru se doreºte) sau de **iluzie** (prin care este dorit un lucru ce nu poate fi obþinut prin mijloacele adecvate ale acþiunii politice sau la dimensiunile reaie ale raportului de forþe).

Resursele politice sunt acele mijloace cu ajutorul cãrora un indi-vid sau un grup ar reusi sâ câºtige accesul sau sã influenteze decizia politicã în favoarea satisfacetii dorinþelor sau intereselor lor. In **societãþile contemporane, majoritatea resurselor politice sunt con-siderate a** f't **foarte rare.** Care sunt resursele predominant politice ale unei societãti date? Acestea sunþ: banii, timpul, organizaþiile politice, mijloacele de propagandã, voturi1e obþinute, forþa de inf1uentã a violenþei (simbolice, fizice, coercitive etc.), forþa de inf1uenþã a pres-tigiului politic. Ele pot fi considerate ºº arme politice, care au menirea sã inf1uenteze formarea consensului popular ºi a voinþei politice.

Aceste resurse sunt inegal distribuite în cadrul sistemului politic. O disttibuire inegalã a resurselor politice înseamnã cã unii indivizi sau grupuri politice dispun de mai multe resurse decât altii. Distributia este cumulativâ în situaþia în care câºtigarea unei resurse antreneazã concomitent ºi obþinerea altor resurse po1itice. Distributia este, în schimb, necumulativã când câstigul unei resurse nu pre-supune neapãrat si câºtigu1 altor resurse. S-a afirmat adeseori cã dis-tribuirea resurselor poate fi atât inegalã, cât si noncumulativã. Astfel, urt om politic bogat nu poate sã posede, în mod necesar ºi întotdeau-na, un grad înalt de culturã politicã. Dar se poate întânîpla ca un om politic care posedã concomitent bani ºº culturã politicã sã nu dispunã de timpul necesar (resursã politicã) pentru a se angaja eficient în soluþionarea sau otientarea situatiilor conf1ictuale. E1 poate cheltui o mare cantitate din banii sãi pentru soluþionarea unui conf1ict politic, dar neavând timpul necesar pentru a se dedica exclusiv acestei sar-cini, eficienþa scopului sãu ºva fi redusã.

Abordând conf1ictele politice sub unghiul violenþei politice, Yves Michaud (în lucrarea deja citatã) propune, din perspectiva disciplinei noastre, una dintre cele mai interesante clasificãri. Astfel, el distinge intre:

— **violenþa sociopoliticã difuzâ,** care acoperã comportamente, precum disputele violente, rivalitãtile între grupuri, secte, comunitãþi rurale sau urbane, luptele între corporatii, rãzmeriþele

spontane sau revoltele, fãrã a uita brigandajul sau banditismul (care invocã nedreptãþi sociale). In general, violenþa socio-politicã difuzâ este una primitivã, locaiã, puþin sau deloc organizatã, prioritar spontanã;

— **violenta contra puterii sau „de jos”,** care vizeazã o reorgani-zare a puterii. Este violenta ridicãrilor în masã ºi a revoluþiilor, pre-cum si cea a loviturilor de stat sau puciurilor.

Pentru ca acest tip de violenþã politicã sã se manifeste, sunt nece-sare, pe de o parte, existenþa unei puteri centrale care ar putea fi cuceritã de grupuri cu idei, proiecte ºi interese contrare puterii respective, iar pe de altã parte, existenþa unor grupuri conºtiente de sine, care sã propunã proiecte credibile de reorganizare a societãþii, a puterii politice ºi a statului;

— violenta puterii sau „de sus”, care-ºi propune sã. fixeze puterea politicã, **s-0** menþinã ºi s-o facã sã functioneze.

Cele mai cunoscute forme de violenþã a puterii sunt:

a. despotismul si tirania, regimuri politice în care puterea abso-lutã se exercitã în interesul personal al tiranului, în afara oricãrei responsabilitãþi. Tiranii se menþin la putere prin mijloace pe care le-am putea numi teroriste, precum reprimarea indivizilor incomozi, interzicerea adunãrilor, limitarea asocierii si instrucþiei, inculcarea neîncrederii între cetãteni, dispariþia aproape totalã a vieþii private.

Tirania rãmâne, **tOtUSi,** un fenomen propriu micilor comunitãþi; tiranul îsi exercitã teroarea în rândul apropiaþilor sau al „curtii” sale, asigurându-ºi adeziunea poporului prin mãsuri demagogice. Dincolo de cercurile puterii, aparatul terorii se manifestã prtn intervenþil spec-taculoase, dar intermitente, precum supliciile în piaþa publicã sau execuþiile c apitale.

b. represiunea. instrumentul forte prin care puterea rãspunde sfidării si revoltelor, adaptându-ºi mijloacele de rãspuns la dimensiu-nile provocãrii. Atunci când o revoltã capãtã o amploare care ar putea ameninta Statul, represiunea devine omniprezentã. Rãzboaiele ti.rãnesti din Europa secolelor XVII si XVIH s-au terminat prin repre-siuni care au îngrozit continentul. În Rusia, revolta cazacilor lui Razin, începutã în 1666, a fost zdrobitã în 16’71, într-o manierã mai sângeroasã decât reptimarea, cu un secol mai târziu, a revoltei lui Pugaciov (1773-1774); represiunea cazacilor a durat câteva luni de zile si a fãcut zeci de mii de victime.

În fapt, intensitatea si ferociþatea represiunii sunt pe mãsura vointei Statului de a-si afirma supremaþia ºi monopolul putetii, de a-ºi prezerva în exclusivitate apanajul violentei legitime;

c. teroarea, formã de violentã extremã a puterii, de regulã în petioade de schimbare radicalã a rânduielilor sociale. Revolutia francezã si cea sovieticã oferã, la distanþã de douã secole, exemplele cele mai edificatoare de teroare revoluþionarâ, caracterizate, ambele, printr-o justiþie acceler atã ººi caricaturalã, prin hipertrofierea unei poliþii care devine „stat în stat” (supravegheri, sechestrãri de per-soane, arestãri arbitrare, dispariþii) ºº prin generalizarea unei ameninþãri care se poate abate oticând, asupra oricui. (Codul penal sovietic din 1926, în celebrul articol 58, defineste drept contrarevolutionarã „orice acþiune care tinde sâ slãbeascã puterea”[7]).

Din punctul de vedere **al ariei de manifestare confiictele politice** pot fi clasificate în:

— conf1icte dintre membrii aceluiasi grup (între purtãtorii unor relaþii politice diferite);

— conf1icte dintre grupuri ºº organizaþii politice;

—conflicte dintre organizaþiile politice ºi, respectiv, grupurile politice;

— conf1ictele politice dintre organizaþiile politice nationale si cele intemaþionale;

— conf1icte politice intemaþionale.

Din punctul de vedere **al formei de manifestare conf1ictele** se pot împãrþi în: conflicte închise si conflicte deschise.

Dintre conflictele închise fac parte: inttigile, conspiraþiile, santa-jul, activitatea de spionaj ºi contrainformaþii, activitatea poliþiei politice secrete, asasinatul politic, activitatea emigraþiei politice, sa-botajul politic impotriva regimului, realizat de cãtre intelectualii disidenþi prin mijloacele subtile ale artei sau propagandei audio-vizuale al cãrei mesaj contestatar scapâ uneori cenzutii.

Conflictele deschise sunt acele conf1icte foarte cunoscute si abordate deschis, precum rãzboaiele ºi aiegerile. Alegerile sunt „rãzboaie” care se poartã cu figuri de pantomimã, nu cu gloanþe. Totusi, datotitã faptului cã orice structurã, în cadrul unui sistem politic, antreneazã în modificarea ei toate celelalte, conf1ictul închjs

Yves Michaud, **op.cit.,** p.[20].

se poate transforma în conf1ict deschis, tocmai când acesta pare sã fi dispãrut.

Din punctul de vedere al tipologiei **schimbãrilor sociale,** adicã al acelor conf1icte care antrenează modificãti în stabilitatea ºi configuraþia intemã a sistemelor, principalele conf1icte deschise sunt:

revolutiile, revoltele, rãscoalele, loviturile de stat, loviturile de palat, puciurile militare, grevele politice, miscãrile anarho-sindicaliste, miscãri de eliberare nati onaiã. Raporturile dintre schimbarea politicã si transformarea politicã, în care se încadrează conf1ictele mai sus enumerate, þin de un factor calitativ: reversibilitatea/ireversibili **-tatea transformării unei structuri sau functii a sistemului,** care îsi propagã unda de ºoc în toate institutiile si form ele regimului politic. Dacã schimbarea nu antrenează modificări calitative în funcþionarea sistemului, nu se poate vorbi de o transformare a sistemului:

„Numeroase componente ale vietii politice pot fi modificate fãrã ca regimul sã se sclîimbe, iar un singur element nevralgic poate fi sufi-cient pentru a transforma radical natura putetii. In plus, acelasi ele-ment poate, în contexte diferite, când sã joace un rol decisiv, când sã nu modifice cu nimic esenþa regimului".[8] Întrucât sistemele politice sunt constituite dintr-un ansamblu de roluri interdependente sau din interactiuni transformãrile din interiorul lor s-ar supune unui ritm mai lent, deoarece ele antrenează forþele profunde aie comporta-mentelor si valori1or politice. Dupã Alain Rouquiº, criteriile stabilitãtii politice ar fi functie de în þelegerea schimbării si transfor-**mării regimurilor politice din cadrul unui sistem politic neschim-bat.** Cercetãtorul francez considerã cã stabilitatea politicã nu înseanî-nã imobilism. Ar exista chiar un paradox al stabilitãþii, acesta constând în faptul cã stabilitatea nu poate fi conceputã fãrã schimbare. Deoarece, ca oricare alt organism, regimurile politice s-ar schimba continuu pentru a se adapta la evoluþia sau la mutatiile medi ului lor, capacitatea unui regim de a efectua aceastã acomodare la schimbarea socialã ar fi esenþialã pentru stabilitatea sa, adicã pentru a evita rupturile politice[9].

Este un adevãr cã în orice societate schimbarea este omni-pre8 Alain Rouquiº, **Le changement politique et la transformation des rºgimes,**

în: Traite de science politique, vol.2, PUF, Paris, 1985, p.[601]

9 Ibidem, p.6lO-6l5.

zentã, cu observatia cã nu orice schimbare antrenează modificări în directia unei evolutii calitative a sistemului. Schimbarea nu implicã, deci, modificãti ireversibile într-un cadru finit ºi concret, precum transfonnarea ºi dezvoltarea.

Schimbarea interferea.zã cu conf1ictele politice deschise sau cu „rupturile revoluþionare" în latura lor radicalã transformatoare, în diferite modalitãþi, precum: L prin transformare totalã (trecerea de la un regim politic la aitul) sau printr-o adaptare gradualã; 2. prin con-vulsii inteme sau printr-o manierã legalâ ºi controlatã; 3. prin rupturi revolutionare sau prin adaptarea continuã la conditiile în schimbare. Evident, în acest context se pune problema grilelor, a pragurilor, a nivelutilor care permit disocierea conf1ictelor deschise functie de dimensiunea ººi viteza transformării, de consecinþele asupra stabilitãtii sistemului, asupra regimului politic (formelor ºi institutiilor guvema-mentale).

3. ANATOMIA CONFLICTELOR DESCHISE

Revolutiile si reformele. Ideea de revoluþie este fundamental modemã. „Ea apare la sfârsitul secolului al XVIII-lea ptin revolutiile ameticanã si francezã. Ea se ctistalizează în jurul temelor de trans-formare radicalã, de noutate absolutã si de viol enþã ºº ei i se adaugã un element, cum spune Hannah Arendt, din vechea viziune astro-nomicã: cel de ireversibilitate"[10]

Pentru a evidentia specificul revolutiei în secolul al XX-lea, tre-buie sã vedem dacã douã din dimensiunile ei operaþionale mai sunt valabile pentru configurarea noþiunii actuale, si anume: dacã revolu-þia mai poate fi conceputã ca expresia ultimã a unor stãti macrocon-f1ictuale a cãror diminuare reclamã cu insistenþã schimbarea radicalã; dacã violenþa îi mai poate fi atasatã ca vector

al desfãsurãrii si victo-tiei. Ptima dimensiune vizeazâ modelul maixist de revolutie, care

10 Hannah Arendt, **On Revolution,** Þhe Viking Press, New York, 1975, p. 85.

înseamnã o transformare în douã etape a suprastructurii juridice si politice a societãtii. Prin aplicarea legilor dialectice la dezvoltarea socialã privitã în ansamblul ei, acumulãrile cantitative ale tensiunilor si conf1ictelor deveneau tot mai acute în jocul raportului dintre forþele de producþie înaintate ºo relaþiile de producþie inapoiate. Ptin aceasta, Marx oferea un model de schimbare raportat Ia succesiunea formatiunilor sociale în istorie, în conformitate cu imaginea spiralei hegeliene a progresului. La Maix, în procesul schimbãrii, baza eco-nomicã, sistemul si structurile sale (institutii, valori, norme etc.) se conditioneazã reciproc într-o schemã a determinismului mecanicist în care trendul fundamental al procesului istoric este „exproprierea expropriatorilor" si instaurarea societãþii comuniste. Revolutia, ca punct final al acestui proces de acumulãri cantitative, propune un sait calitativ, o nastere, având în necesitatea înlocuirii bazei economice o cauzã esenþialã.

In felul acesta, cucerirea puterii politice si schimbarea suprastruc-turii politice, ca momente esenþiale aie procesului revoluþio nar, sunt, în principiu, limitate de modelul modemizãrii economice.

Ca momente obiective aie apariþiei ºi maturizãrii conditiilor revolutionare, industriaiizarea ºi urbanizarea au antrenat modificãri radicale în componentele sistemului social, mai ales la nivelul struc-turilor social-economice. S-a creat astfel un decalaj faþã de structurile politice, în speciai faþã de cele jutidice ºi de putere, a cãror rigiditate impiedicau evoluþia. Dezvoltarea economicã si sociaiã, urbanizarea, dezvoltarea învãtâmântului, cresterea nivelului cultural al populaþiei au extins cererea de participare politicâ, au reliefat necesitatea acutã a modemizãtii politice ºo a restructurãrii vechii ordini politice. Marea Revoluþie Francezã a izbucnit pe fondul unui conf1ict dintre o clasã în ascensiune — burghezia, promotoare a unei modemizãri economice rapide — si clasele ptivilegiate, deþinãtoare ale puterii politice: nobili-mea si regalitatea. La baza conf1ictelor, violentelor si instabilitâtii politice stã decalajul dintre mobilizarea politicã rapidã a noilor grupuri, datoritã schimbãtilor sociale accelerate, pe de o parte, si dez-voltarea înceatã a instituþiilor politice, pe de alta. „Printre legile care guvemeazâ societãtile umane, scrie Alexis de Tocqueville în Despre democratie **în** America, existã una care pare sã fie mai precisã ºo mai clarã decât toate celelalte. Dacã oamenii trebuie sâ rãmânã civilizati sau sã devinã astfel, arta de a se asocia trebuie sâ se dezvolte
ºi si. se îmb unãtãþeascã în aceeaºi mãsurã în care creºte ºi egalitatea conditiilor". In aceastã perspectivã, revoluþia este „expresia ultimã a modemizãrii, credinþa cã stâ în puterea omului de a controla si de a schimba mediul sãu si câ el are nu numai abilitatea, ci si dr eptul de a proceda astfel"[11]. O revolutie este o transformare rapidã, structuralã ºo uneori violentã, în vaiotile institutiilor, structurilor sociale si
si
politice, în forma de guvemâmânt de stat ºo în mentalitatea ºi miturile politice ale unei societãþi.

O altã caracteristicã a revolutiei este cã ea presupune o pregãtire prealabilã, un program politic ºi ideologic, iniþiat nu neapãrat de membrii nucleului conspirativ care pregâteºte dec1anºarea ei. Marea Revoluþie Francezã a fost pregãtitã de filosofii iluministi, revoluþia rusã din Octombrie 1917 de peste o jumãtate de secol de propagandã socialistã. Elaborarea ºi propagarea unei ideo-logii sunt elemente constitutive necesare pentru a da un sens, o orien-tare mobilizãtii politice, ridicãrii maselor în înfãptuirea obiectivelor propuse, asumarea unui program politic.

De asemenea, revoluþia este cucerirea puterii politice de cãtre un grup social care **pânã atunci nu a mai beneficiat de avantajele pu**-terii, pentru a crea o nouã ordine politicã. În lupta pentru cucetirea puterii politice, recurgerea la violenþã nu este o cerinþã obligatorie. Se recurge însã, uneori, la forþa de coerciþie a statului legitim instituit, pentru a impune o mãsurã juridicã sau politicã nepopularã, dar nece-sarã. Ratele mobilizãtii ºi participãrii populare la un eveniment politic pot suplini, în conditiile mo deme, rolul violentei în desfãsu-rarea revoluþiilor, exemplul „revolutiilor de catifea" de la Praga ºi Sofia fiind edificator.

O contribuþie importantã la elucidarea rolului violentei în des-fã.surarea unei revolutii a adus-o, printre alþii, Hannah Arendt care afirmã cã „violenþa nu este mai adecvatã decât schimbarea pentru a descrie fenomenul revoluþiei; numai când schimbarea apare în sensul unui nou început, când violenþa este intrebuinþatã la constituirea unei forme de guvemãmânt diferite, la formarea unui nou

organism politic ***(...)*** putem vorbi de revolutie”[12]. Cu alte cuvinte, violenþa este un

Samuel P. Huntington, Political Order in the Changing Societies, Yale University Press, New Haven and London,1968, p. 265.

12 Hannah Arendt, op. cit., p. 86.

mijloc si nu un scop. Ea poate fi necesarã, în situatii dete rminate, în prima fazã a cuceririi puterii politice; or, instituþionalizarea violentei în teroare, deci transfonnarea mijloacelor în scop pentru inîple-mentarea obiectivelor revolutionare în faze le urmãtoare revolutiei politice trãdeazã, implicit, esuarea unora dintre obiectivele aces-teia, asa cum s-au întânîplat lucrurile în Franþa anului 1793 si în Rusia dictaturii bolsevice.

Dar cucerirea puterii politice este prima treaptã spre cucerirea puterii de stat, elementul indispensabil pentru începutul transformãtii sistemului politic, a institutiilor si slructurilor sale. În acest moment, **revoluþia politicã este continuatã sau se transformã în revolutie** socialã. „Numai acea revoluþie politicã devine o revoluþie socialã, care pomeºte de la o clasã stãpânitã pânã aici, care este silitâ sã-si desãvârseas cã emanciparea politicã prin cea socialã, întrucât situaþia ei socialã de pânâ aici stã într-o contrazicere neîmpãcatã cu stãpânirea ei politicã. O învrãjbire îîî sânul claselor exploatatoare, chiar dacã ar lua cele mai violente forme aie rãzboiului civil, nu este o revoluþie socialã” 13• Deschiderea teoreticã operatã de Karl Kautsky la începutul secolului prin aceastã distinctie si succesiune, „revoluþia politicã — revolutia sociaiã”, a inaugurat un domeniu fertil de investigaþii, mai ales pentru teoreticienii si liderºº sOCiailSti, grupaþi în curentul „austro-marxist”: Otto Bauer si Ftiedrich Adler. In opera lor, acestia au îmbogãþit cu noi elemente teoretice noþiunea de „revoluþie socialã”. În esenþã, aceasta este o **continuare a revoluþiei politice,** pe terenul creãrii conditiilor autentice de manifestare a drepturilor politice cucetite si a trecerii de la egalitatea de drept la egalitatea de fapt, de la drepturile afirmate teoretic la exercitarea ºº recunoasterea lor universalã, cu precãdere a celor economico-sociale. „Revolutia politicã nu este decât jumãtate de revoluþie. Ea suprimã opresiunea politicã, dar lasâ sã subziste exploatarea economicã. Capitalistul ºi muncitorul au drepturi egale între ei, se bucurã de aceleasi drepturi politice — si totuºi, unul rãmâne un capitalist ºi celãlalt un muncitor, unul rãmâne un stâpân de fabrici si de mine, celãlait rãnîâne sãrac ºi fãrã apãrare ca un soarece de bisericã”[14].

13 Karl Kautsky, Reformã socialã sau revolutie socialã?, Editura P.S.D., Bucuresti, 1944, p.[9]-[10].

14 Bauer Otto, La marche au socialisme, Librairie du Parti Socialiste, Paris, 1919, p.[9].

Greul începe abia a doua zi dupã cucerirea putetii politice, o datã cu edificarea noii ordini. Pe lângã dificultãtile economice inerente (crizã, ºomaj, sãrãcie), trebuie învinse sau depãsite vechile mentaiitãti, credinte si privilegii, adicã valorile ºº nonnele politice. „Revoluþia politicã poate fi opera unei zile. A pune în locul monarhiei republica, în locul ptivilegiilor câtorva egalitatea drep-turilor, aceasta a fost întotdeauna problema unei singure lovituri, a unui ceas mare”.[15] Dar revoluþia socialâ nu înseamnã regres ºi mãsuri nechibzuite, care sã compromitã ceea ce a fost cucerit cu pretul atâ-tor sacrificii; revoluþia socialã nu poate fi decât rezultatul unei munci constructive ºº organizatorice. „Revoluþia politicã a fost rezultatul câtorva ore: revoluþia socialã va trebui sã fie rezultatul muncii îndâr-jite, dar º al multor ani”[16].

Revolutiile se deosebesc clar de celelalte conf1icte deschise:
revolte, rãscoale, lovituti de stat, rebeliuni, miscãri de eliberare naþionalã, atât din punctul de vedere al raporturilor spontan—constient si obiectiv—subiectiv, cât si din punctul de vedere al transformãrilor pe care ele le antreneazã la nivelul structurilor sistemului politic. Astfel, un rã.zboi sau o miscare de eliberare nationalã este o luptã a unei comunitãþi împotriva conducerii exercitate de o comunitate strãinã ººi nu implicã în mod necesar schimbãri în structurile sociale ale comunitãþii rãzvrãtite, în cazul în care ea si-ar câºtiga independenþa politicã; o rãscoalã sau o revoltã poate schimba cadrul politic, conducerea politicã, dar **nu structura politicã si valorile unei** societãti. „In forma sa tradition alã, revolta are obiective speci-fice ºº concrete: suprimarea unui impozit; revenirea preþului la pâine la un nivel tolerabil pentru populaþie; ameliorarea distribuirii pro-duselor de primã necesitate **(...).** Ordinea socialã existentã nu este cu adevãrat pusã în cauzâ, ceea ce este cãutat de actori este o simplã reîntoarcere la echilibrul anterior, real sau presupus;

loialitatea fatã de suveran rã.mâne cel mai adesea nestirbitã, fiind vorba — cel mult —de a-i izgoni pe «sfetnicii rãi» **(...).** Revoltele rãmân închise în uni-versul existent al valorilor sociale dominante, importanþa lor con-stând în faptul cã. sunt mai curând restauratoare decât revoluþionare. **(...)** Revoltele, pânã ºi conducãtorii lor — inclusiv — nu au un proiect

15 Ibidem, p. 1 1.

16 Ibidem, p.[15].
global, nici un plan de ansamblu, ei rãînân prea mult prizonieri ai tradiþiei pentru a avea o viziune si perspective cu adevãrat ideolo-gice"[17].

Din punctul de vedere al dezvoltãrii conºtiinþei politice, o revoluþie reprezintã o explozie a participãrii politice si a mobilizãtii noilor grupuri în acþiunea politicã, adeseoti cu o vitezã care face ca instituþiile politice existente sã nu le poatã asimila. O revolutie nu poate apãrea într-o societate tradition alã, cu niveluti scãzute de com-plexitate a structurilor socio-economice ºº cu o slabã concentrare a puterii politice, dupã cum nu poate apãrea nici în democratiile mo-derne, caracterizate ptintr-o dispersare a puterii politice Ia diferite niveluri ale societãtii civile si un de antagonismele politice sunt absorbite sau neutralizate de tehnicile specifice compromisului.

Epoca modemã a demonstrat cã **revolutiile apar în societãtile care au realizat modernizarea economicâ si socialã, dar care nu au putut (sau nu au dorit) sâ realizeze modernizarea politicâ, rãmasã mult în urma dezvoltãrii economice** si sociale. Aceastã paradigmã explicativã a fost verificatã si confirmatã în procesul revoluþionar care a cuprins tãrile Eur opei de Est în 1989.

Pentru ca o revoluþie sã fie încununatã de succes, cucerirea putetii **politice trebuie** sã fie urmatã de o a doua fazã: **crearea si institutionalizarea unei noi ordini politice. O revolutie** victorioasã combinã mobilizarea cu institutionali zarea politicã rapidã. Având în vedere c ã unele revolutii esueazã, cã nu toate produc transformãrile propuse, indicii care aratã succesul unei revolutii sunt **autoritatea si stabilitatea institutiilor nou-create ºi rapiditatea ºi dime nsiunea participãrii politice**[18].

O revolutie pe scarã vastã implicã: distrugerea rapidã sau violen-tã a institutiil or politice existente; mobilizarea unor noi grupuri în politicã; crearea unor noi instituþii politice. Timpii si relatiile dintre aceste trei dimensiuni pot varia de la o revoluþie la alta, în functie de specificul configurãrii puterii în difetite sisteme politice, ca si de matricea caracterialã a culturii politice. În functie de nivelul maturitãºii politice ºi al dezvoltãrii instituþionale, specialistii

17 Franºois Chazet, Les **ruptures rºvolutionnaires, irº: Traite de science poli.**

tique, vol.II, **Les regimes** politiques contemporains, PUF, Paris, 1985, p.[638]. 18 s. p. Huntington, op.cit., p.266.

deosebesc în epoca modemã douã modele de revoluþie: „occidental" ºi „rãsãritean". Dacã am încerca sã exemplificãm aceastã clasificare pe exemplul Revoluþiei Franceze, al Revolutiei din Octombrie si al Revolutiei Chineze vom Constata cã în modelul occidental institutiile politice ale vechiului regim se prãbuºesc; în locul acestora, continui-tatea vieþii politice este asiguratã de noile gruputi politice mobilizate ºi, deci, de nou-createle institutii politice. În schimb, revolutiile rusã si chinezã, datoritã crizei puterii politice (dualitatea putetii de stat:
bolsevicii ºº guvernul provizoriu al lui Kerenski, respectiv Gomindangul ºi comunistii chinezi), întârzietii în dezvoltare si infrângerilor militare, încep cu: mobilizarea noilor grupuri în cadrul vieþii politice; crearea noilor instituþii politice; rãstumarea violentã a instituþiilor politice ale vechii ordini. Intre cele douâ modele de revolutie ar exista o deosebire fundamentaiã în ce priveste succe-**siunea fazelor. În modelul revolutiei oc cidentale, mobilizarea** socialã este consecinþa colapsului vechiului regim; în modelul revolutiei rãsãtitene, ea este cauza distrugerii vechiului regim. „Vechile regimuri — monarhii tradiþionale sau dictaturi traditionale cu putere micã, dar concentratã — se af1ã continuu în colaps, dar numai rareoti acest colaps este urmat de o revolutie majorã. În consecintã, factorii care duc 1a revoluþie trebuie câutaþi în conditiile care existã dupã colapsul vechiului regim, ca si în cele care existau înainte de prãbusirea lui" 19• Astfel, revoluþia începe, în ptimul rând, printr-o recunoastere difuzã, de cãtre aproape toþi membtii activi ºi pasivi ai societãtii, a faptului cã statul nu mai existã, colapsul fiind constatat **printr-o lipsã totalâ de autoritate.** În aceste condiþii, pentru prãbusirea vechiului regim este suficientã o acþiune a câtorva grupuri rebele, mai ales când acestea sunt susþinute de grupurile militare care îsi cautã o nouã identitate dupã

înfrângetile suferite în rãzboi. Astfel se explicã succesul bolsevicilor în urma asaltului Palatului de Iamã, al revoluþiei germane ºi maghiare din 19 19. Prin urmare, factorul cru-**cial** în reuºita unei acþiuni revolutionare este **concentrarea sau dis-persarea puterii care urmeazâ prâbusirii vechiului regim. De** felul cum reuseste mobilizarea competitivã ºi atragerea forþelor sociale în jurul proiectului sãu de nouã ordine, una din aceste factiuni sau grupãri revolutionare va avea câstig de cauzâ.

19 Ibidem, p.[267]-268.

In teoria marxistã, revoluþia politicã este definitã ca ridicare popu-larã bruscã, violentã si limitatâ în timp, care conduce la înlocuirea persoanelor sau grupurilor care exercitã puterea, respectiv a autoritãþii sau a regimului, ºi implicit la modificarea radicaiã a unei situaþii. Cauza îndepãrtatã a revolutiei este proprietatea asupra mijloacelor de producþie, care se concentreazã în mâinile minoritãþii ce exploateazã munca clasei sau claselor productive, lipsite de pro-prietate. Relaþiile de producþie devin relatii de clasã, iar lupta claselor dominate în vederea rãstumãrii claselor dominante este cauza revolutiilor. Contradictiile devin antagonice în societatea industrialã, prin Concentrarea bogaþilor, pe de o parte, ºº a maselor de muncitoti, pe de alta, fapt ce favorizeazã formarea unei clase proletare revoluþionare, care devine constientã de situatia ei, îsi dezvoltã o conºtiinþã de clasã politizatã , o ideologie si se ridicã împotriva
si
burgheziei capitaliste dominante, instaurând, prin revoluþie, dictatura proletariatului, preliminarã societãþii comuniste fãrã clase.

Cauza imediatã a revolutiei soc iaie este, în teoria amintitã, aliena-rea clasei proletare; agentul prim este clasa proletarã, agentul secund miºcarea revoluþionarã, care acþionează ca un catalizator al clasei muncitoare, obiectivul este dispariþia proprietãþii private ºi a societãtii divizate în clase si înlocuirea ei cu o societate comunistã, fãrã clase, iar conditia principalã este cristalizarea ºi politizarea unei conºtiinþe de clasã în rândul proletariatului.

Realitatea a dezminþit teza marxistã asupra revolutiei, care avea forma unui proiect ideologic în slujba proletariatului; teoriile cu privire la revolutie s-au nuanþat, analizând post-factum fenomenul. Spre exemplu, Crane Brinton[20] a anaiizat si comparat, la mijlocul secolului al XX-lea, 4 revolutii: cea englezã, ameticanã, francezâ si sovieticã si a stabilit câteva caractetistici „generale ºº provizorii" ale dec1anºãrii revoluþiei, ce Contrazic teoria marxistã:

— revoluþiile s-au produs în societãþi cu un anumit grad de prospetitate, nefiind un gest de disperare al celor dezavantajaþi economic sau financiar, ci un rezultat al insatisfactiei si speranþei, ca urmare a aspiraþiilor frustrate, a limitelor sau constrângerilor considerate ca inacceptabile;

— pe fondul unor violente antagonisme, nu clasele sau grupurile

20 Crane Brinton, **The Anathomy of Revolution,** Prentice-Halt Inc., New Yoºk,

cele mai defavorizate declansează lupta, ci **grupurile cele mai apropiate de minoritatea aflatâ Ia putere,** din motive politice;

— intelectualii devin cei mai peticu1oºi opozanþi ai autoritãþii con-ducãtoare si ai clasei dominante sau avute criticã regimul af1at la pu-tere, definesc ºi propagã ideologia revoluþionarã, aceastã schimbare („dezertarea elitelor") fiind un indiciu al stãrii prerevoluþionare;

— instituþia guvemamentaiã este paralizatã ºi ineficientã, din incompetenþã, neglijenþã ºi imposibilitatea de a face fatã noilor situaþii ºi probleme, confruntându-se cu grave dificultãti financiare;

— clasa conducãtoare, sau o parte a ei, îºi pierde încrederea în sine, in forta si autoritatea ei, putând trece, parþial, de partea m1ºcar11 revoluþionare;

— în fat primelor miºcãti populare de nemulþumire si de agitaþie, guvemul recurge la fortã, forþele de ordine nu dau dovadã de entu-ziasm în apãrarea regimului º parþial, fratemizează cu revolutia.

Ideologia revoluþionarã joacã un rol important în pregãtirea ººi declanºarea revoluþiei. Ea criticã radical o situaþie existentã, consi-deratã condamnabilã, inacceptabilã, pe care o respinge în numele unui viitor total diferit, deºi deseori imprecis. De asemenea, desi face apel la o clasã agent, misiunea ei îi oferã un anume caracter totalitar, în sensul cã cei care nu acceptã schimbarea tind sâ fie exclusi din noua societate anunþata.

Orice revoluþie este pregãtitã îndelung, în genera1 inconºtient ºi involuntar, de o succesiune de decizii ºi gesturi ºi de o acumulare

animozitãti si conf1ic
progresivã de , te ce ajung explozive. Escaladarea
se produce, în general, în momentul când devine evident cã autori-tatea trebuie rãstumatã, deoarece între aceasta si cei care propun ºi sperã schimbãri divizarea este totalã si irevocabilã. Actiunea revoluþionarã cunoaste „vârfuti", momente deosebite, punctate de acte ºº gestuti simbolice (o bâtã.lie, ocuparea unei clãdiri strategice, executarea unui personaj al puterii). De altfel, simbolurile joacã, în orice revolutie, un rol important, atât ca repere în desfãsurarea ei, cât si ca reprezentâti semnificative ale componentei ideologice.

Trebuie adãugat cã în spatele unanimitãþii aparente a acþiunii revoluþionare persistã divizãri, determinate de interese diverse, dar care se suprapun pe termen scurt, ale celor ce se opun regimului aflat la putere, motiv pentru care, de altfel, au fãcut front comun. Astfel,
orice revoluþie dezvoltã douã grupuri de participanþi: extren1iºtii, durii care propun obiective radicale si mijloace violente, ºi **moderaþii,** care urmãresc o evoluþie progresivã prin recurgerea la metode mai paºnice. Opoziþia dintre aceste douã grupuri poate degenera pânã la stadiul în care cele douã sã se considere mutual mai peticuloase decât chiar adversarul lor comun, din considerentul câ ar „compromite" sau „trãda" cauza.

În ceea ce priveºte contrarevoluþia, ea se poate declansa încã de la începutul procesului revoluþionar (sub fonna represiunii sau a com-promisului propus de autoritate), dar poate Iua naºtere în chiar sânul ºi în timpul desfãºurãrii revolutiei (datoritã divizãrilor intestine) sau la încheierea ei, ca urmare a pozitiei celor nemultumiti de primele rezultate ºi efecte aie revoluþiei proaspãt încheiate.

Adesea, procesul revoluþionar se încheie cu decepþii ºi dezamã-giri, mai toate revoluti ile pãrând, pe tennen scurt, trãdãri ale unui grup sau ale unor grupuri, respectiv ale acelora ce par a avea profituri mai mari de pe urma ei.

Revoluþiile nu sunt însã singurele modalitãti de schimbare a sis-temului politic al unei societãþi, ca urmare a presiunii conf1ictelor politice nesoluþionate. O altã formã de schimbare în societãtile mo-deme, care pare sã înlocuiascã cu succes **revolutiile, sunt reformele.** Criteriile formale de demarcare dintre cele douã principale forme ale schimbãrii sociale **sunt: directia, aria ºi viteza schimbârii în sis**-temul social global. Dacã revolutia implicã o schimbare rapidã ººi structuralã a sistemului social-politic, reformele sunt concepute ca **schimbâri Iimitate în dimensiuni si moderate ca ritm în cadrul aceluiasi si stem. Dupã** A.Hirschman, o reformã este „o schimbare in care puterea grupurilor privilegiate este dominantã, iar pozitia eco-nomicã si statusul social al grupurilor subprivilegiate sunt imbunãtãþite corespunzãtor"[21]. Aºadar, reforma înseamnã schimbãri treptate si moderate în cadrul aceluiasi sistem, initiate de susînjos, în vederea extinderii dreptutilor politice si soc iale pentru dezanîorsarea conf1ictelor si tensiunilor. Criteriile structurale resping întrebuintarea violentei în lupta pentru cucetirea puterii politice ca

21 Albert O. Hirschman, **The Strategy of Economic Development, Yale** Universitv Pre ss, New Haven and London, 1958, p.39 ºi urm.

linie de demarcaþie între revoluþie ºi reformã, deoarece si unele reforme pot fi aplicate ptin utilizarea forþei de coerciþie a statului. Deosebirea esentialã este câ schimbarea va fi **initiatã de aceeasi clasã politicâ, deci de aceeasi putere politicã. „Mãsurile** care urmãresc sã adapteze suprastructura juridicâ ºi politicâ a societãþii condiþiunilor economice schimbate sunt înfãptuite de clasele care au stãpânit socie-tatea po1iticeºte ºi economiceºte pânã aici; ele sunt reforme chiar atunci când nu sunt date de bunãvoie, ci cucerite în urma presiunilor claselor stãpânite sau în urma fortei împrejurãrilor. **În schimb,** aseme-nea mã.suri sunt emanaþii ale revoluþiei când pomesc de la o clasã care pânã aici a fost apãsatã economiceºte ºº politiceºte ºi care a Cucerit acum puterea politicã pe care, în interesul ei propriu, e silitã s-o întrebuinte ze pentru prefacerea mai lentã sau acceleratã a întregii suprastructuri politice ºi economice ºº pentru crearea unor noi forme de conlucrare socialâ"[22].

În multe privinþe, sarcina reformatorului este mult mai dificilã decât cea a revolutionarului. În primul rând, revolutionarul este un erou „Curat ca lacrima"; misiunea lui este de a construi o lume nouã, pe ruinele trecutului, purificatã de greºe1ile acestuia. Reformatorul poartã cu el toate greºe1i1e trecutului, ca om crescut ºi educ atdepro-priul sistem a cârei perfecþionare ºi-o propune. Pentru a reconstrui ceea ce a distrus, o lume nouã pe ruinele celei vechi, revolutionarul mobilizeazã masele si forþele politice cu ajutorul unor sloganuri ideo-logice maniheice. E1 reprezintã Bînele; adversarii lui Râul; el repre-zintã Progresul, adversarii lui sunt Reacþiunea; el este pattiot, ceilalþi

sunt sabototi; el este prietenul poporului, ceilalþi sunt duºmanii etc. Pentru ca actiunea lui sã fie încununatã de succes, reformatorul tre-buie sã lupte atât împotriva conservatorilor, cât si împotriva revolutionar ilor ºi oportuniºti1or din propria sa tabãrã, pe care cautã sã-i þinã sub control. El trebuie sã se angajeze într-un rã.zboi pe mai multe fronturi, „în care dusmanii lui de pe un front sunt aliaþii lui pe un altul si în c are prietenul lui de ieti este dusmanul lui de a.zi”[23].

Dar a accepta ca bazã explicativã a conversiei ideologice necesi-tatea înteleasã a reformârii sistemului înseamnã a admite, în spatele violentei simbolice, ca reper al spãlãrii de tarele trecutului, o ilu-

22 **Karl Kautsky, op.cit., p.9.**

23 S. P. Huntington, **op.cit., p345.**

minare de tip elitist. Este interesant de observat câ actualii lideri reformatori: Deng, Gorbaciov, Elþin au iniþiat reformarea sistemului tocmai datoritã functiei supreme în care sistemul însuºi i-a propulsat. În acest caz, nu se mai poate vorbi de o reformã, ci **de un nou tip de revolutie** a cãrui anatomie va trebui schitatã.

În ce ptiveºte problemele tactice, acþiunea reformatorului este mult mai grea decât a revoluþionarului. Revolutionarul încearcã sã profite de clivajele politice, în timp ce refonnatorul le diversificã si le disociazã. Revolution arul promoveazã rigiditatea ideologicã în politicã, reformatorul supleþea ºi atitudinea pragmaticã. În consecinþã, reformatorul trebuie sã. dea dovadã de mai mult tact ºº echilibru decât revolution arul. „Un revolutionar de succes nu trebuie sa fie un politician de excepþie; un reformator de succes trebuie sã fie întotdeauna”[24]. Reformatorul trebuie sã manifeste o atenþie deosebitã în manipularea forþelor politice ºi în controlul schimbãrii sociaie. Întrucât vizeazã schimbarea radicalã, revolutionarul este interesat de toate tiputile de schimbare. Întrucât vizeazã. schimbarea graduaiã în cadrul stabilitâþii sistemului, reformatorul trebuie sã fie mult mai selectiv în alegerea metodelor, tehnicilor ºi tim pilor schimbãrilor, deoarece relatiile dintre acestea au consecinþe mult mai importante penlru reformator decât pentru revoluþionar.

Problema stabilitii prioritã.þilor ºi a opþiunilor pentru diferite tipuri de reformã. reclamã, dupã caz, concentrarea puterii sau creºterea ei. Reformatorul trebuie sã echilibreze tendintele contrare ale forþelor politice care îl susþin ptin elaborarea mai multor strategii, dintre care cele mai importante sunt strategia fabianã (a aºteptãrii momentului favorabil) ºº strategia râzboiului **fulger** *(blitzkrieg-ul)*. Revoluþionarul vizeazã mobilizarea forþelor politice pentru a realiza schimbãri radicale; conservatorii se opun atât reformelor social-eco-nomice, cât si participãrii politice sporite. Extremiºtii cer mãsuri ra-dicale, în pofida jocului politic democratic. Nationalistii confundã obiectivele politice propriu-zise cu personificarea spiritualã a sufle-tului colectiv. Reformatorul trebuie sã-i multume ascã pe toþi: în cazul cã. presiunea uneia din tabere este prea putemicã, el trebuie sã batã în retragere, sã facã unele concesii sau sã se grãbeascã în aplicarea reformelor, pentru a-si sutprinde adversarii. Strategia altemativâ con24 **Ibidem.**

stã în ascunderea scopurilor: el separã reformele si urmâre ºte o apli-care in timp numai a uneia. În diferite epoci ale istoriei, reformatotii au încercat atât metoda fabianâ, Cât ºi metoda *blitzkrieg-ului*. Rezultatele obþinute sugereazâ cã, pentru majotitatea tãrilor supusela tensiunile si disensiunile create de modemizare, cea mai eficientã metodã în aplicarea cu succes a reformelor este combinarea strategiei fabiene cu strategia blitzkrieg-ului, asa cum a procedat Mustafa Kemal Ataturk în procesul de modemizare a societãþii turce dupã primul rãzboi mondial. „Pentru a-si atinge scopul, reformatorul tre-buie sã separe ºi sã izoleze o problemã de celelalte, dar, procedând astfel, el ar trebui, când conditiile o permit, sã rezolve fiecare pro-blemã cât mai repede posibil, ºtergând-o de pe agenda sa politicã, înainte ca adversarii sãi sã-ºi poatã mobiliza fortele”[25].

Loviturile de stat. Un studiu comparativ al loviturilor de stat sau al încercãrilor de lovituti de stat, din Africa ºº America Latinã îndeosebi, aratã rolul violenþei instituþionalizate în schimbarea politicã. E1 relevã persistenþa unor Opoziþii hotãrâte sã folosească propria lor forþã impotriva forþei

statului. „Ceea ce s-a numit în America de Sud «continuism», adicã pãstrarea prelungitã la putere a **unui caudillo pu-ternic** (sef militar sptijinit de o armatã Iocalã — *n.ns.)* reprezintã, în principiu, reversul instabilitãþii politice. De fapt, «continuismul» înseamnã nu absenþa instabilitãþii, ci suprimarea efectivã a rebeliunilor potenþiale si în fasã de cãtre **caudillos-ii** combativi. **În** Aftica se observã acest fenomen de «continuism», cu diferenþa cã beneficiaml nu este un «caudillo», ci un personaj care se simte învestit cu o minune (misiune) divinã de a conduce atâta timp cât va dori. În cele douã cazuti, violenþa face parte din arsenaiul inijloacelor folosite pentru a pãstra puterea, ceea ce aratã cã numai forþa se poate opune fortei"[26].

O caractetisticã de fond a loviturilor de stat reuºite este cã acestea sunt, în majoritatea **cazurilor, lovituri de stat sprijinite de militari.**

Aceasta confirmã rolul de fortã politicã a armatei în Lumea a Treia, fap,t pentru care regimurile politice din aceste regiuni sunt denumite sj

regimuri pretoriene. Chiar dacã intr-un anumit numãr de cazuri

25 Ibidem, p.436.

26 P. F. Gonidec, Les **systºmes poiitiques africains, editia a II-a, Librairie**

GºnºrateDroit et de Jurisprudence, Pans, 1978, p.262.

initiativa lovitutilor de stat a venit din partea civililor, în finai puterea a revenit, în majotitatea cazutilor, în mâinile militarilor. În special presiunile exercitate de sindicatele muncitoresti împotriva politicii economice au jucat un rol important în ideea organizãrii ºº declansâtii loviturilor de stat, ceea ce demonstreazã câ sindicatele sunt grupuri de presiune putemice în viaþa politicã. „Dacã adeseori actiunea sindi-catelor a stat la baza loviturilor de stat, în nici o þarã acestea nu au fost capabile sã instaureze un guvem format din elemente populare"[27].

Loviturile de stat initiate si duse la bun sfârsit de civili sunt destul de rare. Acestea sunt, în general, **lovituri de palat** care urmãresc sã întãreascã puterea unuia din sefii statului prin eliminarea tivalilor peticu1oºi, conform principiului indivizibilitãtii puterii. Loviturile de stat civile, conduse împotriva puterii stabilite, nu au, în general, nici o sansã de reusitã fãrã ajutorul forþelor armate. Se poate afirma cã în multe tãri din Lumea a Treia, mai ales dupã câºtigarea formalã a independenþei, începând cu deceniul 6, militarii dominã scena vieþii politice. Fie cã un sef militar se serveste de artnatã pentru a prelua puterea, fie cã armata este rugatã „sã restabileascã" ordinea, fie cã armata, în ansamblul ei, sprijinã o juntã hotãrâtã sã ia puterea.

o **priinã cauzâ** a lovitutilor de stat reusite este Iipsa **de rezistentâ** din **partea populaþiei împotriva pucistilor.** O explicaþie ar consta în faptul cã poporul este absent din viaþa politicã, jucând, în cel mai bun caz, doar un rol de pantomimã demagogicã în aceastã piesã. Chiar în statele în care partidul unic pãrea bine înrãdãcinat la putere, întrunind legitimitatea pe baza votului popular, populaþia nu a opus nici un fel de rezistentã, manifestându-si pe strãzi bucuria cã a scãpat de dictaturã si de haosul economic. În Ghana, Partidul Poporului, care numãra douã milioane de aderenti si 500.000 de militanti ca si

,,

militantii sindicalisti, care îsi datorau succesul lor doctorului N'Krumah, nu au schiþat nici un gest în apãrarea regimului care i-a adus la putere[28]. Toate aceste fapte demonstreazã cã, în realitate, exista o prãpastie între guvemanþi ºº guvemaþi, un vid politic real pe care militarii 1-au umplut cu uºurintã. Triumful militarilor se explicã în mare parte prin fragilitatea puterii instituite, în sensul cã

27 **Ibidem, p.[264]**.

28 **D. Austin, R.** Lukarn, Policy.Makers **and Soldiers in** Ghana, *1975,* p26.

aceasta nu a reuºit sã atragã dupã sine adeziunea populaþiei ºº parti-ciparea ei la exercitarea putetii.

A doua cauzâ a reuºitei acestor lovituri de stat este cã cei rãstumaþi nu au opus nici un fel de rezistenþã sau, dacã au fãcut-o, au opus una cel mult simbolicã. In mod frecvent, loviturile de stat sunt date în absenþa ºefi1or de stat vizaþi, pentru a evita riscutile inutile sau ctimele politice.

A treia cauzâ este câ **fortele armate au de partea lor monopolul fortei si al constrângerii materiale, ca ºi constiinta**

, , ,

coeziunii ºi a organizârii lor de elitã. Dacã celelalte forþe politice pOt exercita o presiune asupra

guvemanþilor, putând chiar sã-i hãrþuiascã prin operaþii de gherilã, numai militarii au posibilitatea de a Cuceri puterea, deoarece dispun de capacitãtile tehnice necesare, sunt de origine socialã modestâ ºi, prin urmare, sunt înclinati sã inter-vinâ în treburile publice.

A patra cauzã, care ar facilita înmultirea lovitutilor de stat, con-stâ în dificultãtile trecer ii de la partidul unic la sistemul pluripartidist, considerat o structurâ de bazã a regimutilor democratice. Or, se stie cã ºanse1e unei lovituri de stat militare sunt mai mari în statele cu sis-tem multipartidist, decât în statele cu partid monopartizan putemic.

Nici una din aceste variabile explicative nu este suficientã prin ea însãsi. Ele ar dobândi un plus de relevantã dacã ar fi abordate într-un mod **sincronic** si **corelate cu variabilele explicative care vizeazâ logica internâ a sistemului** politic respectiv, cu alte Cuvinte, lupta pentru alocarea resurselor politice rare. **Prima** din aceste vatiante se situeazâ la nivelul structurilor politice ºº vizeazã absenta sau slâbi-ciunea instituþiilor politice efective în tãtile Lumii a Treia capabile sâ modereze ºi sã arbitreze conflictele. A doua se referã la fenomenul de fragmentare a puterii: în tãtile din Lumea a Treia, puterea se mani-festã în forme numeroase si în cantitãti foarte mici, spre deosebire de concentrarea puterii în cantitãti foarte mari care premerge, de obicei, **revolutiile. A treia variabilâ explicativâ** vizeazã clivajul sat-oraº.

Loviturile de stat ar fi fenomene exclusiv urbane, datoritã prãpastiei care separã duaiismul structurilor politice. Viata politicã este concen-tratã exclusiv în oraºe, în timp ce la sate cutuma joacã un rol pre-dominant, de unde dezinteresul faþã de instituti ile vieþii politice mo-deme. **A patra variabilâ localizeazâ** geneza loviturilor de stat la
nivelul contradictiilor din cadrul minoritãtilor politice urbane, dintre burghezia localã si cea strãinã, dintre diferite categorii ale burgheziei locale si vechea clasã latifundiarã. Ptin unnare, este vorba de o luptã pentru putere ºi aproprierea avantajelor care rezultâ din câºtigarea ei. De exemplu, interesele burgheziei economice intrã în conflict cu ace-lea ale burgheziei birocratice care exercitã puterea. În general, se observã o gradualizare a acestor contradictii în douã etape: înainte ºº dupã declansarea miscãrilor de eliberare naþionaiâ. Pânã în anii ‘60, interesele burgheziei locale si ale celei strãine cojncideau ºi erau ofi-cial apãrate. Dupã 1960, paralel cu pãtrunderea primelor elemente de economie socialistã în Lumea a Treia (ditijism, protectionism, nationalizãri etc.), diferite sectoare aie burgheziei locale, asociate cu cele traditionale si strã ine, au reacþionat viguros împottiva voinþei unor lideri din Lumea a Treia de edificare a sistemelor economice naþionale bazate, în primul rând, pe valorificarea în interesul national a bogãþiilor naturale proprii. Or, experienþa multor state din Sud a demonstrat cã interesele burgheziei locale nu pot fi separate de cele ale flrmelor ºi companiilor transnaþionale; astfel încât, atunci când politica de independenþã naþionalã 1oveºte sau ameninþã interesele ei, ea încearcã, evident, cu ajutor extem, sã scape de liderii nationalisti. Pretextele nu lipsesc: violarea dreptutilor omului, corupþia, criza eco-nomicã, reprimarea libertãþilor publice etc.. In spatele unor asemenea recuzite propagandistice, devenite usor vetuste prîn jnvocarea lor stereotipã de cãtre autotii lovitutilor de stat, se ascund cauzele reale, izvorâte din conf1ictele de interese. Interferenta intereselor burgheziei locale cu interesele burgheziei strãine aratã cã un anumit numâr de lovituri de stat sunt iniþiate sau sprijinite (din punct de vedere mate-tial sau moral) de forþele exteme ptivate sau publice, deºi este greu de demonstrat acest lucru cu probe matetiale. Se poate constata ºa loviturile de stat reusite au avut loc în fostele colonii a cãror politicã economicã ºi extemã urmãrea sã rupã lanturile dependenþei de fostele metropole. Reactia Centrului a fost cu atât mai durã cu cât politica acestor state a fost mai nationalistã. Orientarea spre stânga a multor guveme din Lumea a Treia a lezat nu numai interesele burgheziei locale, ci si interesele economice ºi geopolitice ale Centrului din zonã. Insã oricare ar fi natura acestor contradictii, conditia reusitei unei lovituri de stat este folosirea forþelor arnîate, fãrã de care nu se
poate cuceri puterea politicã. Armata apare astfel ca un instrument destinat sã serveascã interesele anumitor grupuri politice, legatã, ca ºi acestea, de forþe politice din exterior, pe lângã faptul cã armata, ca o categorie socialã particularã, îsi are propriile sa1e interese pe care
le vede amenintate de radicalizarea politicã a unor lideti ºº guveme de inspiraþie socialistã. „Acest lucru explicã de ce loviturile de stat militare se înscriu, în general, în categoria revolutiilor de palat sau a loviturilor de stat reformiste si nu în aceea de lovituri de stat revolutionare”[29].

În concluzie, „în manifestãtile sale cele mai clasice, lovitura de stat implicã substituirea vechilor autoritãþi cu conducãtori noi, care fac parte frecvent — dar nu întotdeauna — din elita politicã sau para-politicâ în curs, fãrã ca aceastã înlocuire sã aibã, în general, chiar la nivelul politicului, consecinþe de o importanþã decisivã. Aceastã reîn-noire — mai mult sau mai puþin parþialã — a elitei conducãtoare nu schimbã conditiile de acces ºº participare la sistemul politic, în par-ticular, în

sensul unei deschideti si poate sã nu antreneze decât mo-dificări instituþionaie limitate. As adar, lovitura de stat nu provoacã transfonnări profunde ale sistemului politic. º“ Care sunt aceste modificări instituþionale limitate induse de loviturile de stat, la care se referã Franºois Chazel, director al Departamentului de sociologie de la Universitatea din Bordeaux? Acestea trebuie analizate în functie de doi factori: factorul „timp”, anume consecinþele pe tennen scurt, lung ºi mediu; efectele politice, sociale si ec onomice pe care lovi-turile de stat le generează. Problema se pune, în primul rând, cu privire la păstrarea constituþiei anterioare loviturii de stat, ca lege fundamentalã. În unele cazuri, constituþia este abrogatã, în altele sus-pendatã (până la elaborarea uneia noi), iar uneori este menþinutã în vigoare provizoriu, sub rezerva câtorva modificări. În general, se constatâ o tendintã antiparlamentarã, care duce la dizolvarea sau neu-tralizarea Parlamentului. Antiparlamentarismul nu dispare decât atunci când membrii parlamentului se raliazã în masã la noile poziþii ale autorilor loviturii de stat. Desi ptincipiul continuitãþii este, în spe-cial, afirmat si desi nu existã o rupturã violentã cu ordinea juridicã si politicâ, loviturile de stat sunt în mod frecvent urmate de modificăti,

29 P. F. Gonidec, **op.cit.,** p287.

30 Franºois Chazel, op.cit., p.[637].

de reforme care variazã în functie de orientarea politicã a noului regim. Acestea sunt, în mod frecvent, inspirate de o ostilitate împotriva deciziilor luate de fostii detinăt ori ai puterii. **În** Ghana, spre exemplu, Consiliul National de Eliberare a abrogat, în aprilie 1966, Legea din *1958* cu ptivire la detenþia preventivã. Aceasta nu a impiedicat noul guvem ghanez sã aresteze, în luna urmãtoare, 84 de persoane, ca „mâsurã preventivã”. In general, legislaþia noului regim urmãreºte compromiterea celui vechi, ceea ce este perfect compatibil cu efortul de consolidare a puterii.

XIº POLITICUL IN SOCIETĂTILE DE

,

TRANZITIE

,

Irelevantã pentru o istorie dogmaticã a succesiunilor, dar la fel de stimulatoare pentru înþelegerea evoluþiilor concrete ale societătii, tranziþia are parte de o abordare conceptualã pe cât de f1uidã, pe atât de contradictotie. O plajâ teoreticâ întinsã de la „revolutia sistem icâ”până la modiflcarea conjuncturalã a indiferent cărei componente a societãþii pune cu sârg la lucru noþiunea în cauzã, iar însumarea trimiterilor, în loc sã precizeze contururile tranzitiei, mai degrabã le obscurizeaza.

O încercare meritorie de delimitare, din diaiectica funcþionãtii existenþei sociale, a problematicii tranziþiei aparþine lui Maurice Godelier, pentru care tranziþia „desemneazã o fazã particularã în evoluþia unei societãþi, fa.zâ în care ea suportã tot mai multe dificultãþi, inteme sau exteme, îrt reproducerea raporturilor econo-mice ºº sociale care o structurează ºi îi conferă o logicã de funcþionare ºi forme ev olutive specifice si în care, în acelaºi timp, apar noi rapor-turi economice ºi sociale care, mai devreme sau mai târziu, cu mai multã sau mai puþinã violentã, se vor generaliza si vor deveni conditiile de functionare pentru o nouă societate. Reiese că fazele de tranziþie sunt epoci de o excepþionalã importanþă în viaþa concretă a societătilor. Este momentul în care modul de a produce, de a gândi, de a acþiona individuai sau colectiv se confruntă cu limite inteme sau exteme si încep să se descompună, să se fisureze, să-ªi piardă din importanþa socialâ ori să vegeteze timp de secole în spaþii minore ºº subordonate, înainte de a se stinge de la sine. Dar, de cele mai multe ori, subordonarea si dispariþia lor sunt accelerate de acþiunea grupurilor sociale care vor dezvoltarea altor moduri de a gândi, de a acþiona sau de a produce. Analiza proceselor ºi epocilor de tranziþie înseamiîă să te confrunþi cu momente de răscruce din istorie, momente care, mai mult ca altele, fac sau rezumă istoria”[1].

M. Godelier (coord.), **Transitions et subordinations au capitalisme, Editions**

MSH, Paris, 1991, p.[7].

Ptincipalul merit al autorului Citat este acela de a fi realizat deli-mitarea explicitã între societãtile constituite, ale cãror identitãti si dezvoltare se regãsesc în coerenþa raporturilor economice, politice si culturale, ºi societãtile cu un echilibru reproductiv minat de supra-punerea unor relatii sociale diferite istoric. Altfel spus, nu orice **modificare a practicilor si institutiilor unei societâti poatefi asimilatã tranzitiei.** În mãsura în care logica de funcþionare a societãþii se ordoneazã în funcþie de relatiile, actiunile si mentalitãtile dominante, atunci procesele sale exprimã capacitatea de crestere, dezvoltare si conservare a societãþii respective. Dacã, însâ, dialectica socialã preia inf1uenþa unor procese contradictorii, originate în coexistenþa unor relaþii sociale istoric deosebite si a cãror dezvoltare divergentâ, contrarã, peticlitează si îngustează câmpul mecanismelor reglatoare de pânã atunci, realitatea socialã se aflã în tranziþie[2].

Cã asa stau lucrurile o probează atât tranziþiile deja Consumate, cât si cele actuale.

2 Uneori, tranziþia este defrnitã, însã, — asa cum aratã Ovidiu Trãsnea, într-un studiu la care vom mai face apet —, în afara oricãrei referint calitative, ca o „trecere de la ceva 1a alt-ceva", fiind astfel echivalatã cu o simptã ºi nedeterminatã „schimbare socialã" sau cu „intervalul dintre un regim politic ºi altut" (Guillermo O'Donnell and Philippe C. Schmitter, Transition from Authoritarian Rule; Tentative Conclusions about **Uncertain** Detnocracies, Battimore, The Johns Hopkins Universitv Press, 1986, p.[6]). De asemenea, în Iiteratura de specialitate se întâlneste ºi punctul de vedere conform cãruia tranzitia desemºneazã orice proces de schimbare a practicitor si institutiilor socia1e. Aceastã utilizare abuzivã a notiunii de tranziþie neglijează **carac-teristica fundamentalã a procesului, aceea de a realiza trecerea de la o realitate istoricâ la un nou sistem de relatii socio-umane, care generează un nou spaþiu al actiunii si o nouâ matrice a valorilor pe care se construiesc mentalitãti domi-nante.**

Interpretarea extensivã a termenutui de tranzitie, ca simptu proces de trecere, apare la R. Bonegus, **Les transitions dºmocratiques, comme situation de Iluidite** politique: gestion, **legitimãtion,** consolidation, înstitut d'Etudes Politiques, Paris, 1992. Pentru autor, schimbarea regimurilor politice totalitare în regimuri democratice, în interiorul aceteiasi logici evolutive a societãþii (capitalismul), reprezintã o modali-tate a tranzitiei. Astfel, tranzitia se metamorfozează dintr-un subiect particular al isto-nei într-un sirnplu predicat al existentei sociate.

La polul opus se situează J.Sofiî care, în L'economie mobilisºe, susþine cã þãrite estice nu trebuie sã parcurgã o tranziþie, ci doar un sir de reforme, Intrucât economia lor era una a capitalismutui etatizat.

1. TRANZITII ISTORICE

Trecerea în revistã a paradigmelor explicative pentru tranziþii deja consumate reprezintã primul pas pentru elucidarea constantelor si stabilirea eventualelor regularitãþi care configurează tranzitiile actuale[3].

Din aceastã perspectivã, istoria occidentaiã a secolelor XV-XVII reprezintã o perioadã de referintã, care a deschis calea fracturilor în stacliile istorice evolutive de pânã atunci ººi a creat premisele unui nou mod specific de a fi al societãþii. De-a lungul acestei epoci s-au pus bazele trecerii de la societatea traditionalã la cea modernã, de la isto-ria localã la cea zonalã si apoi mondialã. Din perspectiva comparatã si a evoluti ilor de lungã duratã, modemizarea a însemnat un **nou mod de viaþã.** E1 se originează în perioada feudalismului în destrãmare si se continuã pânã astãzi, iradiat în forme ºi conþinuturi specifice la scara întregii lumi, fãrã sã-ºi fi epuizat resursele reproductive si de dezvoltare.

Momentele de maximã relevanþã pentru acest context 1-au reprezentat, alãturi de revoluþii, tranziþiile, care au instituit realitatea unor noi mijloace materiale, social-comunitare si culturale, dând ast-fel nastere unui alt cotidian. Ele au lãrgit accesul grupurilor sociale la exprimarea identitãtii si dobândirea instrumentelor pentru îmbunãtãþirea conditiilor individuale si colective de viatã.

In occident, în secolele XV-XVII, societatea traditiona1ã a intrat în mod lent, dar constant, pe o traiectorie a blocajeior fãrã soiutii. A fost criza civilizatiei rºale, nãscutã pe coordonatele economiei natu-rale si de subzistenþã, ale raporturilor de dependentã dictate de ierar-hia socialã si constrângerile juridice, ale rolului predominant exercitat de irational ismul teologic. Criza a pus sub semnul efemerului realitãti si valori ce pãreau imuabile: vasalitatea de rang ºi avere, rolul central al bisericii printre suprastructuri, dominatia practic neîngrãditã a nobilimii si clerului asupra pãturilor

þărănesti. Locul acestei societăþi a fost luat, în mod treptat, de o alta, centratã pe acþiuni, valori si sim-boluri declansate din si spre producþia capitalistã. Economia de

Vezi si Florian Alexandru, **Tranzitii istorice totale ºi** partiale, Oº **Societate** si **culturã,** rir.6 (19)11993.

schimb, manufactura si mai tãrziu industria, preeminenta civilizatiei urbane, conturarea spiritului ration al ºi laic, expansiunea economicã ºi, în cele din urmã, politicã vor alcãtui caracteristicile modemizării, ale unei vieþi supuse va1orilor pecuniare si cu putemice accente de atomizare.

Apariþia capitalismului clasic, de sorginte vest-europeanã, oferã o situaþie exemplarã pentru înþelegerea tranziþiei ca realitate ºi a simultaneitãþii proceselor de dezagregare ºi de restructurare a societãtii. Istoricii occidentali sunt unanimi în aprecierea cã realitãtile economice, politice ºi culturale cuprinse între secolele XV-XVII au depãºit cu mult logica functionării feudalismului. Cele trei coordo-nate care probeazã modificarea profundã a existenþei sociale sunt **economia, raporturile sociale si si stemul politic.**

Ca sistem, economia perioadei în discutie a fost un conglomerat de relaþii ºi practici istoric deosebite, iar funcþionarea ei de ansamblu nu s-a conformat nici regularitãtilor modului de producþie feudal, nici celui capitalist. „Economia Europei Occidentale între secolele XIV-XVI a fost complexã ºi de naturã tranzitorie, în sensul cã vechiul mod de producþie se afla într-un proces de dezintegrare rapidã ºi, simultan, au apărut noi forme economice. In aceastã perioadã, mica producþie a fost pe caie sã se emancipeze de exploatarea feudalã, dar nu era încã supusã (sau numai în foarte micã mãsurã) raporturilor de producþie capita1iste, care în cele din urmã o vor distruge”[4].

Dintre toþi istorjcji care au analizat epoca, P.-M. Sweezy este cel maj categoric în susþinerea viabiiitãþii unei economii de tranzitie. E1 propune o sintagmã care sã delimiteze si sã reliefeze specificul economjei din aceastã perioadã. „Tranzitia nu a fost un simplu amestec de feudalism si capitalism; elementele predominante nu erau nici feudale, nici capitaliste”. Avem de-a face cu „ºo productie de marfã precapitalistã», a cãrei dezvoltare a slãbit feudalismul si, mai târziu, dupã ce aceastã distrugere avusese loc în linii mari, s-a pregãtit terenul pentru dezvoltarea capitalismului”[5]. Economia a fost de tranzitie pentru cã „nu a existat vreun raport de producþie cu adevărat dominant care Sa-ºi poatã impune specificul asupra sistemului în

M.Dobb, P.-M. Sweezy, **Du** feodalisme **au capitalisme: problemes de la transition,** vol. I., Editjons Franºois Maspero, Paris. 1977, p.[86].

ºº **Ibidem,** p.[70].

ansamblul sãu. Mai avem încã numeroase vestigii iobãgiste ºi un început viguros a1 muncii sa1ariate; dar raporturile de muncã, cele mai răspândite statistic, erau prea instabile ºi incapabile sã fondeze o ordine socialã vizibilã”[6].

Cu alte cuvinte, spune Sweezy, economia acestei perioade nu poate fi clasificatã în categoria sistemelor sui generis ca feudalismul ori capitalismul. A fost o perioadã de tranzitie ale cãrei regularitãþi economice s-au articulat din coexistenþa ºi ponderea mobilă a producþiei feuda1e, cu aspecte modificate, ºi modul de productie al micii proprietãþi.

A.naliza acestei economii de tranziþie spre capita1ism ca sistem autonom are ca punct de pomire douã perspective teoretice deosebite. Desi între aceste douã curente, constitutive pentru citirea unei serii istorice importante în selectarea aspectelor economice, sociale si cul-turale care au inf1uenþat fizionomia secolului nostru, s-a desfăsurat un dialog fertil, de multe ori contradictoriu, ele se vădesc a fi comple-mentare. Prîma orientare teoreticã (Sweezy, Braudel, Wallerstein) subliniazã distinctia dintre „economia de folosinþã” ºº „economia de schimb”, urmărind rolul lor în dezmembrarea economiei feudale si compunerea unui sistem de raporturi economice neomogene, propriu tranzitiei. Cea de a doua orientare (Dobb, Takaltashi) deduce crizele structurale ale societãtii feudale si caracterul treptat al trecerii la capi-talism din contradictiile relatiilor de proprietate si ale evolutiilor în structura fortei de muncã.

Dar nu este lipsit de importanþã sã subliniem cã, în cele din urmã, cele douã paradigme se întâlnesc. Concluzia este aceeaºi: economia occidentalã a perioadei în discutie a fost o economie speciftcã. de tranziþie.

Cu toate acestea, în ciuda faptului cã interpretarea economiei occidentale din acea perioadã în termenii tranziþiei câºtigã astăzi tot mai mult teren, problemele se complicã atunci când se încearcã clasi-ficarea ºi ti pologizarea societãþii în ansamblul ei. A fost sau nu o societate feudalã, chiar dacã se afla în pragul dezintegrării? A fost sau nu o societate de tranzitie, care nu era nici feudalã, nici capita-listã?

De astã datã, analiza ºi concluziile cercetãtorilor sunt mai pru6 **Ibidem.**
dente. Cu unele excepþii, ei nu se hazardeazã în recunoasterea struc-turii socio-politice ca una specificã tranziþiei. În opinia celor mai mulþi, structura de clasã ºº statul au rãmas feudale de-a Iungul economiºi de tranzit societatea fijnd una feudalã în faza destrãmãrilor.

Nu este lipsit de importanþã însã sã observãm cã în mecanismele fundamentale de reproducere a societãþii, alãturi de economia de iranziþie regãsim structuri ºi raporturi noi, nu simple modificãri înstitutionale, care sã perpetueze un feudalism întârziat. Pomind de aici, Sweezy formuleazã o ipotezã interesantã despre configuratia social-politicã a epocii. Oare — se întreabã el — în conditiile economiei de tranziþie, nu este posibilã existenþa „nu numai a unei singure clase dominante, ci a mai multor grupuri sociale, ca urmare a diferiteior forme de proprietate, care se af1ã într-o luptã, mai mult sau mai puþîn continuã, pentru supremati a deftnitivã?”[7].

Chestiunea nu este de neglijat, dacã avem în vedere cel puþin ipostaza statului ca arbitru între clase. Or, monarhiile absolute —regimul politic specifitc economiei de tranzitie la capitalism — au rea-lizat dominaþia politicã a unei clase, ascensiunea economicã ºº parþial politicã a a1tei clase sau grup socia1, precum ºi capacitatea statului de a-si satisface înterese proprii. Astfel, monarhia absolutã îsi vãdeste particularitatea de a ft **expresia unei societãti în tranzitie.** Pentrucã, dacã este adevãrat cã acest regim politic este unul de sorginte feudalã, tot atât de adevãrat este cã **el a oferit, în acelasi timp, cadrul institutional pentru o realitate economicã ce, pe termen lung, i-a subminat si i-a eliminat însusi temeiul în virtutea cãruia s-a con-**

, ,

stituit.

De asemenea, sã amintim doar cã în tot acest rãstimp, spiritul vremii renaste. Confruntarea dogmã-ratiune, umanismul si încre-derea în viaþã, revigorarea stiintelor exacte alcãtuiesc jaloanele unei noi culturi, a cãrei consolidare ºi proliferare a dus la cultura modemã, laicã si desc hisã pluralismului si dia logului între umanisme.

Toate aceste coordonate pe care s-a înscris istoria economicã, politicã si culturalã din secolele xV-XVII ilustreazã particularitatea societãtilor occidentale. Logica funcþionãrii de ansamblu a societãtilor de atunci se îndepãrta tot mai mult de aceea proprie feu

ºº **Ibidem,** p.[155]-[156].

dalismului si cãpãta note speciftce, rezultate din spaþiile neomogene care coexistau în economie, culturã si instituþiile puterii. Or, aceste note specifice îndreptãþesc aºezarea devenirii respectivelor societãþi sub semnul tranziþiei.

Delimitarea dintre societãþi constituite ºi perioadele de tranzitie, ideea cã tranziþia este o etapã de sine stãtãtoare în curgerea istoriei, caracterizatã **prin interactiunea nivelurilor istorice diferentiate calitativ** în alcãtuirea structurilor sociale parþiale sau a celei globale conduc spre un grad sporit de cunoastere a mecanismelor de functionare ºº dezvoltare, precum si a sensului istoric. De asemenea, acest mod de abordare a problematicii tranziþiei pregãteste terenul pentru înþelegerea ºi exp1icarea tranzitiilor la care asistãm în ultimele douã decenii º cu precãdere, a celor post-comuniste.

2. **TRANZITII ACTUALE**

Dacã tranzitiile istorice sunt asociate cu precãdere conceptului de **modernizare, tranzitiile** actuale se desfãsoarã sub semnul **democra-tizãrii**[8].

Este þle observat însã cã, asa cum nu orice modernizare poate fi asimilatã tranzitiei, în accepþiunea pe care am dat-o acesteia din urmã, nici democratizarea nu se suprapune ftdel tranziþiei (sau tranziþiilor) actuale. Pentru cã, dacã schimbãri1e peirecute în ultimele douã decenji, care au determinat bulversarea hãrtii politice a lumii[9], au putut fi interpretate drept o „erã a democrati ei” sau o „revolutie giobalã”, ori, într-o perspectivã teoreticã mai largã, un „al treilea val” sau „f1ux” a1 procesului istoric de democratizare, acest gen de consideratii

unpune o analizã complementarã a factorilor specifici ce caracterizează aceste procese în anumite grupuri de tări.

8 Pentru o lratare mai detaliatã a problemei, vezi ºi Ovidju Trãsnea, **Democratizare:** , , nsolidare, în Societate si **cul tranzitie si co** ,**turã,** *nr.3(22)11994.*

Conform **evaluãrilor** fãcute anual de organizatia nord-americanã *Freedom House*, dacã în 1973 **doar** 43 din natiunile lumii erau considerate democratii, douăzeci de ani mai târzju numãrul lor s-a ridjcat la 75.

Prima observatie care se impune priveste includerea nediferenþi atã a procesului din tări le post-comuniste europene în cel de-al „ireilea val". Or, în ciuda aproxîmativei lor coincidenþe tempo-rale, trebuie subliniatã specificitatea acestor procese. In celela1te þări, democratizarea sau, dupã caz, redemocratizarea se produc în cadrul sistemului, întrucât regimurile autoritare (chiar cele susceptibile de a fi asimilate totalitarismului, precum cele din Portugalia ºi Spania) **n-au afectat esenta sau coordonatele definitorii ale sistemului existent, limitându-se Ia sfera politicã. Dupã cum** schîmbãrile ra-dicale ale sistemului economic în China si Vietnam, de exemplu, n-au afectat dictatura politicã a partidului comunist.

În schimb, în þările post-comuniste, procesele au inevitabil un ca-racter complex si radic al, vizând o restructurare profundã a **întregu-lui sistem social: democratizarea** apare, în acest context, ca o **conditie a transformării sistemice,** de ansamblu.

Desi cele mai multe dintre analizele comparative ale proceselor de democratizare n-au acordat suf1cientã atenþie acestei specificitãti unii autori afirmã totuºi faptul cã nu este vorba de procese echiva-lente, ci de trãsãturi particulare, **cel mult analoge** cu cele ce au loc în tranzitia din tãrile non-comuniste[10]. Mai mult chiar, în diferite tări foste comuniste existã elemente ce particuiarizează mersul democra-tizării ºi sirategiile utilizate.

Această distinctie este de o mare importanþã: în lumina ei putem înþelege ºi explica modalitãtile radical diferite în care se manifestã raportul continuitate-discontinuitate în procesele democratizării. Este evident cã discontinuitatea este elementul decisiv si defini toriu pen-tru tranziþiile din fostele þări comuniste. Punându-si astfel problema, Weffort scrie: „Ipoteza mea generalã în această privinþã este cã, apreciind tranziþia ca un înireg, — adicã un proces care afectează nu numai instituþiile politice, ci si structurile sociale si eco nomice —,tranzitiilor din Est le esie tipicã o relativã rupturã cu trecutul, în timp ce tranzitiile din America Latinã au fost, de regulã, caracterizate de continuitãþile istorice"[1] 1•

10 Cf. Pietro Grilli di Cortona, **From Cornmunism to Democracy, în** International Social Science **Journal,** nr.2, 1991, p.3lS-330.

Francisc C. Weffort, **What Is a „New Democracy"?, in International Social Science .Journal,** nr.2, 1993, p251.

Din această perspectivã, sensul .,tareº' sau „plin" a1 tranzitiei la democraþie se poate aplica doar tranzitiilor din fostele þări comuniste. Pentru cã doar aici tranziþia poate fi tratată în **cadrul mai larg al** transformării sistemice globale, al unui proces care se conjugã, intersectează ºi interconditionează cu celelalte componente sistemice. De pi1dã, R. Dahrendorf nota cã, schematic consideratã, construcþia libertãtii (în tãrile post-comuniste) implicã cel puþin irei niveluri: pro-cesul formal al reformei constituþionale, reforma economicã ºi construcþia societãtii civile recte crearea bazelor sociale ale imple-mentării reale a constituþiei ºº reformei economice 12•

Atrãgând atenþia asupra caracterului inadecvat si înselător al încercărilor de a înþelege ºi explica tranziþiile din Estul European cu instrumentele teoretico-metodologice aie celui de „al treilea val", Claus Offe pune accentul pe „natura unicã ºi fãrã precedent" a pro-ceselor post-comuniste, care instituie o mare sfidare la adresa teoriei constituite despre democratie. E1 accentuează amploarea ºi dificultãtile transformărilor în sistemul economic, utilizând metafora „efectul tunel", lansatã de Albert O. Hirschman, care a modelat pro-blema capacitãþii de a aºtepta sau a economiei politice a rãbdã.rij[13]. Aspectul care-i alimentează pesimismul în privinþa reuºitei este toc-mai „simultaneitatea" celor trei procese (sau niveluri), care determinã „rtscuri majore" pentru „tripla tranzitie".

Sigur, riscurile tranzitiei nu pot fi ignorate, decât împotriva evidenþei din practica social-politicã ºi economicã a fostelor þãri comuniste. Dar exagerarea lor si, mai a1es, ignorarea cãilor posibile de a le stãpâni nu fac decât sã treacã aceste riscuri din potenþialitate **în** actualitate. Iar motivul major al acestei treceri — acolo si cât s-a petrecut — îl constituie neînþelegerile privind sensul procesului. Sau cele legate de definirea tintei. Pentru cã, poate cea mai f1agrantã neînþelegere þîne de identificarea neconditionatã a democratiei cu excelenta libertãtii si chiar a prosperitãþii. Iar dacã nu s-a întâmplat asa în nici una din fostele þãri comuniste — capitalul popular de speranþã, investit masiv în „Reformã", s-a diminuat treptat, privând

12 RalfDahrendorf, Reflections on the Revolution in Europe, Random House,

New York, 1990, p.[99]-[107].

13 Claus Offe, **Vers le capitalisme par construction dºmocratique?, in Revue**

Franºaise de Science Politique, nr.6, *1992,* p.[923]-[942].

demersurile tranziþiei de sprijinul efectiv a1 maselor. Asa se face cã multe mãsuri considerate obligatorii pentru trecerea de la totalitaris-mul comunist la democraþie — libera1izarea preþurilor, de exemplu —au întrunit doar adeziuni declarative, anulate în fapt de ava1anºa cererilor de protecþie socialã, greu dacã nu imposibil de acoperit.

Rezultatele începutului de tranzitie din þãrile post-comuniste, cel puþin pentru moment neconvenabile pentru cei mai mulþi, au fãcut posibilã convieþuirea unor sloganuri precum „ultima soluþie, înc-o revoluþie!" cu votul „de stânga" a1 unor populaþii care se pretind „de dreapta", a Iiberalismului unor strategii economice cu conservatoris-mul tacticilor domeniului, a unor masive aspiraþii de integrare euro-peanã cu exacerbarea nationali smelor, a exiremismelor de dreapta cu nostalgiile dupã vechile regîmuri comuniste.

Abundenþa paradoxurilor în realitatea politicã ºº social-econo-micã a fostelor tãri comuniste angajate în procesul democratizãrii stã mãrturie dificultãþii tranziþiei. Si chiar dacã „democratizarea în þãrile din aceste zone ale lumii poate îmbrãtisa unele cãi comune, care þin de eforturi politice constiente: transformarea structurilor sociale care afectează distributia resurselor economice si întelectu ale ale puterii; stabilirea instituþiilor politice care fac posibi1ã împãrþirea în mod democratic a puterii între grupurile competitive; elaborarea de strate-gii eficiente de acti une politicã pentru a surmonta diferitele obstacole în calea democratizãrii" 14, numai luarea în ca1cul a circumstantelor naþionale, a condiþiilor istorice specifice ºi a voinþei propriului popor poate asigura tranzitiei, într-o tarã sau alta, premisele succesului.

Tocmai de aceea, defînirea cât mai exactã a tranziþiilor actuale si, pe aceastã bazã, construirea strategiilor de consumare beneftcã a lranziþiei în þãrtle post-comuniste rãmân, în continuare, sarcina prioritarã, de supravieþuire chiar, a tãrilor respective; iar bruioanele de strate-gii ale reformei, experimentate de þara noasirã, precum si de celelalte tã.ri foste comuniste, pot da socoteaiã atât de neîmpliniri, cât ºi de reuºtte — ambele, partiale — ale demersurilor actuale ale democratizãrii.

14 Ovjdiu **Trâsnea, Dernocratizare: tranzitie si consolidare, loc. cit.**

BIBLIOGRAFIE SELECTIVÃ

1. Adelmann, Fr. J. (ed.), Authority, Boston College, Chestnut Hill, 1974.

2. Adoruo, Th. s.a., **The Authoritarian Personality,** Harper, New York, 1950.

3. Agesta, Sanchez, **Principios de Teoria politica,** ed.a IV-a, Madrid, 1972.

4. Almond, Gabriel; Bingham Powell, G.Jr., **Comparative Politics Today,** ed.a III-a, Linle Brown Co., Boston, 1984.

5. Almond, G.; Verba, S., **Political Attitudes and** Dentocracy in Five Nations, Princeton University Press, Princeton, 1963.
6. Almond, Gabriel; Coleman, James, S., **The politics of Developing Areas. A Developmental Approach,** Princeton University Press, Princeton, 1960.

7. Althabd, Gdrard, **Oppression et Iiberation dans I'imaginaire,** Franþois Maspero, Paris,1969.
8. Andrei, Petre, **Sociologia generalã,** Editura Academiei, Bucuresti, 1976.

9. Ansart, Pierre, **Iddologies,** conflits et pouvoir, PUF, Paris, 1977.
10. Arendt, Hannah, **On Revoiution,** Penguin Books, Kingsport Press Inc., 1974.

11. Aron, Raymond, **L'Opium des intelectuelles,** Gallimard, Paris, 1968.
12. Aron, Raymond, **La sociologie politique,** PUF, Paris, 1966.
13. Aron, Raymond, **Democratie et totalitarisme,** Gallimard, Paris, 1965.
14. Aron, Rayrnond, **Dix-huits Ieþons sur la societd industrielle,** Gallimard, Paris. 1962.
15. Attali, Jacques, **Economie et pouvoir. Le pouvoir. Rencontres inter-nationales de Gendve,** Editions de la Baconnidre, Neuchâtel, 1978.
16. Badia, Juan Fernando, **Estudios de Ciencia politica,** Editorial Tecnos, Madrid, 1976.
17. Balandier, Georges, Anthropologie **politique,** PUF, Paris, 1969.
18. Ball, Francisc, **Medias et** socidtds, Montcbrestien, Paris, 1990.
19. Bames, Samuel H.; Kaase, Max, Political Action: Mass Participation **in Five** Democraties, Sage, Beverly Hjlls, California, 1979.
20. Bauer, Otto, **La marche au** socialisme, Librairie du Parti Socialiste, Paris, 1919.
21. Bãdina, Ovidiu; Muresan, Pav el, Sociologia si psihologia tineretului, A.S.S.P., Bucuresti, 1986.
22. Bell, Daniel, The Coming of Post-Industrial Society, Bable Books, New York, 1973.
23. Bell, Danjel, The End of Ideology, The Free Press, New York, 1960.
24. Bendix, Reinhard; Lipset, S.M. (eds.), Class, Status and Power. Social Stratification in Comparative Perspective, The Free Press, New York, 1966.
25. Berger, S., Organising Interests in Western Europe, Cambridge University Press, Cambridge, 198 1.
26. Bemstein, E., Langage et classes sociales, Editions du Minuit, Paris, 1975.
27. Bemstein, E., Les prdmisses du socialisme et Ies tâches de 1a social-ddmocratie, Paris, 1932.
28. Bierstadt, Robert, The Social Order, McGraw HiIl Book Col, New York, 1974.
29. Bjerstadt, Robert, Power and Progress. Essay on Sociological Theory, McGraw Hill, New York, 1975.
30. Binder, L., Iran. Political Development in a Changing Society, University California Press, Califomia, 1962.
31. BluntscHi, M., La politique, Librairie Guillaumain et Co., Paris, 1983.
32. Bonegus, R., Les transitions ddmocratiques comme situation de flu-iditd politique: gestion, ldgitimation, consolidation, Institut d'Etudes Politiques, Paris, 1992.
33. Bottomore, Tom, Political Sociology, Harper and Row Publishers, New York, 1978.
34. Bourdieu, P., Esquisse d'une thdorie de 1a pratique, Dalloz, Paris, 1972.

35. Bourdjeu, P.; Passeron, J.C., **La rdproduction, ºditions** du Minuit, Paris, 1970.

36. Bouthoul, Gaston, Sociologie de la politique, PUF, Paris, 1965.
37. Brandt, Willy; Kreisky, Bruno; Palmc, Olof, **La social-ddmocratie et I'avenir,** Gallimard, Paris, 1976

38. Brinton, Crane, **The Anathomy of Revolution,** Prentice-Hatl Inc., New York, 1952.
39. Burdeau, **G., La politique au pays des** merveilles, PUF, Paris, 1979.
40. Burdeau, G., **Traite de science politique, vol.I-Ii1,** R. Pichon et Durand-Auzias, Paris, 1966.
41. Charlot, Jean, Les partis **politiques,** Librairie Armand Colin, Paris, 1971.
42. Cioabã, Aristide, **Functia ideo logicã a partidelor politice din socie-tatea capitalistã actualã, Editura** Politicã, Bucuresti, 1988.
43. Colas, Dominique, Sociologie **politique,** PUF, Paris, 1994.
44. Connoly, William, **The Ternts of the Political Discourse,** Heath, Lexington, Massachusetts, 1974.
45. Coser, L., **The Functions of Social Conflict,** The Free Press, Collier, New York, 1956.
46. Cot, J. P.; Mounier, J.P., **Pour une** sociologie **politique,** vol.1, 2, Editions du Seuil, Paris, 1974.
47. Coneret, Jean-Marie, Emeri, Claude, Les systdmes dlectoraux, PUF, Paris, 1970.
48 Dahrendorf, Ralf, **Reflection on the Revolution in Europe, Random** House, New York, 1990.
49. Dahrendorf, Ralf, Classes et conflits de **classe dans Ia socidtd indus**-trielle, La Haye, Mouton, Paris, 1972.
50. David, A., Power, Influence **and Authority. An Essay in** Political Linguistics, Oxford University Press, New York, 1975.
51. Denquin, Jean-Marie, Science **politique,** PUF, Paris, 1992.
52. Deutsch, Karl W., The Nervs of **Government,** The Free Press, New York, 1963.
53. Dobh, M.; Sweezy, P.M., **Du fdodalisme au capitalisme: problemes** de **la** transition, Editions Franþois Maspero, Paris, 1977.
54. * * * **Doctrinele partidelor politice,** Editura Cultura Nationalã, Bucuresti, 1925.
55. Duverger, Maurice, Sociologie de la **politique,** PUF, Paris, 1973.
56. Duverger, Maurice, **Les parties politiques,** Librairie Armand Colin, Paris, 1971.
57. Duverger, Maurice, **Institutions politiques et droit constitutionnel,** ed.a X-a, PUF, Paris, 1970.
58. Duverger, Maurice, Sociologic politique, ed.a III-a, PUF, Paris, 1967.
59. Duverger, Maurice, **Les rdgimes politiques,** PUF, Paris, 1961.
60. Easton, David, Analyse **du systdme politique,** Librairie Armand Colin, Paris, 1974.
61. Easton, David; Dennis, J., **Children in the Political System. Origins** of **Political Legitimacy,** McGraw-Hi11, New York, 1969.
62. Eisenstudt, S.N. (ed.), **Political Sociology. A Reader,** Basic Books Inc. Publishers, New York, London, 1971.
63. Eisenstadt, S.N., Comparative Social Problems, Collier Macmillan, London, 1964.
64. **Epstein, Leon D., Political Parties in Western Democracies,** Frederich A. Praeger Publishers, New York, Washington, London, 1967.
65. Erikson, **E., Enfance et socidtd,** Delachaus-Niontld, Neuchâtel, 1966.
66. Etzioni, Amitai, The **Active Society,** The Free Press, New York, 1968.
67. Ferrol, Murillo F., Estudios **de sociologia politica,** Razon y Fe, Madrid, 1963.
68. Freund, Julien, L'Essence **du politique,** °ditions Sirey, Paris, 1967.
69. Freund, Julien, Qu'est-ce que **la politique?,** Editions Sirey, Paris, 1963.
70. Friederich, C.J., **Tradition and** Authority, Pall Mall Press, London, 1972.
71. Friederich, C.J., **Man and His Government,** New York, 1963.
72. Friederich, **C.J., Constitutional Government on Democracy, Boston,** 1950.
73. Fukuyama, Francis, The **End of History and the Last Man,** The Free Press, New York, 1992.
74. Girardet, Raoul, **Mythes et mythologies politiques,** Editions du Seuil, Paris, 1986.
75. Godelier, M. (coord.), **Transitions et subordinations au capitalisme,** Editions MSH, Paris, 1991.
76. Gonidec, P.F., **Les systdmes politiques africaines,** ed.a II-a, Librairie Gendrale de Drojt et de Jurisprudence, Paris, 1978.
77. Graber, Doris, **Verbal Behavior and Politics,** Oxford University Press, New York, 1976.
78. Grawitz, M.; Leca, J. (eds.), **Traitd de science politique,** vol.I-IV, PUF, Paris, 1985.
79. Gusti, Dimitrie, Opere, vol.Ii, Editura Academiei Române, Bucuresti, 1967.
80. Hirsch, Jeanne, **Iddologies et rdalitd,** Plon, Paris, 1956.
81. Huntington, Nelson, **Political Participation in Developing Countries,**

Harward University Press, Cambridge, 1976.
82. Huntington, Samuel P., **Political Order in** the **Changing Societies,** Yale University Press, New Haven and London, 1968.
83. *** **Les iddologies dans 1e monde actue l,** Desclde de Brouwer, Paris, 1971.

84. Ingelhart, Ronald F., **The Silent Revolution: Changing Values and Political Style among Western** Publics, Prineeton University Press, Princeton, 1977.
85. Jouvenel, Bertrand de, **Du pouvoir. Histoire naturelle de sa crois**-sance, Editions du Seuil, Paris, 1972.
86. Jung, Hwa Yol (ed.), **Existential Phenomenology and Political Theory,** Hcnry Regnery, Chicago, 1972.
87. Kallos, Nicolae, **Conºtiinþa politicã,** Editura Stiintificã, Bucuresti, 1968.
88. Kaplan, Morton A., **Macropolitics,** Aldine Publishings Co., New York, 1966.
89. Kaplan, Morton A., **Nationalism and Social Communication, M.I.T.** Technology Press, Cambridge, 1953.
90. Kautsky, **Karl, Reformã socialã sau revolutie socialã?, Editura** P.S.D., Bucurestj, 1944.
91. Klaus, Georg, **Sprache der Politik,** VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin, 1971.
92. Knorr, Klaus, **The** Power of Nations, Basic Books Inc., New York, 1975.

93. Kon, **J.S., Soziologie der Personlichkeit,** Kb]n, 1971.

94. Lalumidre, Pierre; Dumichel, Andrd, **Les rdgimes parlamentaires europdens,** PUF, Paris, 1966.
95. Lapierre, Jean-William, L'Analyse des systemes politiques, PUF, Paris, 1973.
96. Lapierre, Jean-William, Essai sur le fondement du pouvoir **politique,** Editions Ophrys, Aix-en-Provence, 1968.
97. Lasswell, Harold, Psychopathology **and Politics,** University of Chicago Press, Chicago, 1977.
98. Lasswell, Harold, Studies **in Quantitative Semantics. Langage of** Politics, The M.I.T. Press, Cambridge, Massachusetts, 1949.
99. Lenski, Gerhard, Power **and Privilege. A Theory of Social** Stratification, McGraw Hill, New York, 1966.
100. Lipset, Seymour Martin (ed.), **Political man; the social Bases of Politics,** Doubleday, Heineman, New York, London, 1960.
101. Lorenzer, A., **Zur Begrundung einer Materialistichen Sozialisation Theory,** Frankfurt, 1972.

102. Macridis, Roy C., **Contemporary Political Ideologies, Movements and Regimes,** Winthrop Publishers Inc., Massachussetts, 1980.
103. Malek, Chebel, **La formation de l'identitd politique,** PUF, Paris, 1986.
104. Manoilescu, Mihail, **Rostul si dest inul burgheziei românesti, Editura** „Cugetarea" Georgcscu-Delafras, Bucuresti, 1 942.
105. Marcuse, Herbert, **Cultare et socidtd,** ed.a V-a, Montcbrestien, Paris, 1990.
106. Markiewicz, Wladislaw, Kultura polityczna a rozwoj spolecznego, Ksiaka: Wiedza, Warszawa, 1979.
107. Mãgureanu, Virgil, **Puterea politicã si sistemul social,** Editura Politicã, Bucuresti, 1985.
108. McKay, David, **American Politics and Society,** Basil Blackwell Ltd., Oxford, 1985.
109. Mitrany, David, **The Functional Theory ofPolitics,** Martin Robert.son Co., London, 1975.
1 1 0. Mendras, Henri; Forsd, Michel, **Le** changement social, Armand Collin, Paris, 1983.
1 1 1. Mdny, Yves, **Politique comparde,** ed. a i11-a, Montcbrestien, Paris, 1991.
112. Mcynaud, Jean, **Les groupes de pression,** PUF, Paris, 1965.
113. Meynaud, J.; Lancelot, A., Les attitudes politiques, PUF Paris, 1964.
114. * * * **Micã enciclopedie de politologie, Editura Stiinºificã** si Enciclopedicã, Bucuresti, 1977.
115. MilIs, Wright **C., L'Elite au pouvoir,** Maspero, Paris, 1968.
1 16. Moreau, Jacques; Dupui, Georgc; Georgel, Jacques, Eldments de **sociologie politique,** Cujas, Paris, 1966.
1 1 7. Morgentltau, Hans, **Power as a Political Concept,** Northwestcrn University Press,

Evanston, 1 962.
118. Mosca, Gaetano, **The Ruling Class,** McGraw HiIl, New York, 1939.
119. Neuman, Sigmund (cd.), **Modern Political Parties,** The University of Chicago Press, Chicago, 1965.
120. Olsen, Marvin E.: Marger, Martin N. (eds.), **Power in Modern Societies,** Westview Press Inc. Boulder, San Francisco, Oxford, 1993.
121. Pareto, Vilfredo, **Traitd de sociologie gdndrale,** Payot, Paris, 1919.
122. *** **Partide politice. România 1993,** ROMPRES, Bucuresti, 1993.
123. La Palombara, J.; Weiner, M., **Political Parties and Political** Development, Princeton Univcrsity Press, New Jersey, 1972.
124. Plano, Jack s.a., **Dictionar de analizã politicã,** Editura ECCE HOMO, Bucuresti, 1993.
125. Polin, Raymond, Ethique **et politique,** Editions Sirey, Paris, 1968.

126. Pontail, Felix, **La pensde politique depuis Montesquieu,** Editions Sirey, Paris, 1960.
127. Prdlot, Marcel; Jescuyeur, **G, Histoire des iddes politiques,** ed. a VII-a, Dalloz, Paris, 1980.
128. Prdlot, Marcel, Sociologie **politique, Dalloz,** Toulouse, 1973.
129. Petras-Voicu, Ilea na, Introducere **în sociologia politicã, vol.I, Casa** de Editurã Transilvania Press, Cluj-Napoca, 1994.

130. ** ***PoliticaI Power. A Reader in Theory and Research,** The Free Press, New York, 1969.

131. *** **La politique,** DaIloz, Paris, 1972.

132. * * * **Politologie,** Editura Didacticã si Ped agogicã, R.A., Bucuresti, 1992.

133. Porter, John, **The Vertical Mosaic,** University of Toronto Press, Toronto, 1965.
134. Poulat, Emile, Eglise **contre bourgeoisie. Introduction au devenir du catholicisme actuel, Da1loz,** Paris, 1980.
135. Reboul, Olivier, **Langage et iddologie,** PUF, Paris, 1980.
136. Rocher, Guy, **Introduction ã la sociologie gdndrale, vol.I-III,** Ed.H.M.H., Paris, 1968.
137. Roig, Charles; Billon, Grand, **La socialisation politique des enfants,** Armand Colin, Paris, 1968.
138. Rose, R., Politics in England, Penguin Books, London, 1975.
139. Ryan, Bruce, Social and Cultural Change, The Ronald Press Co., New York, 1969.
140. Sapir, E., **Anthropologie,** vol.I, ºditions du Minuit, Paris, 1967.
141. Sartori, **Giovanni, Tipologia dei sistemi partitici, în Partiti e Gruppi di pressione,** Societa editrice il Mulino, Bologna, 1972
142. Schattschneider, E. **E., The Semi-sovereign People, Holt** Rinehart and Winston, New York, Chicago, London, Toronto, 1950.
143. Schwartzenberg, Roger-Gdrard, **L'Etat spectacle. Essai sur et contre** le „Star-System" en politique, Flammarion, Paris, 1977.

144. Schwartzenberg, Roger-Gdrard, **Sociologie politique,** Editions Montcbrestien, Paris, 1990 (sau editia din 1971).
145. * * * **Sistemul politic al capitalismului contentporan,** Editura Politicã, Bucuresti, 1984.
146. * * * **Sociologie dei partiti politici,** Societa editrice il Mulino, Bologna, 1971.
147. Sorman, Guy, **L'Etat minimum,** Albin Michel, Paris, 1985.

148. Sorman, Guy, **La rdvolution conservatrice amdricaine,** Fayard, Paris, 1983.

149. ** * **Terrorisme et Ia ddmocratie,** Editions Sociales, Paris, 1978.

150. Touchard, Jean, **Histoire des iddes politiques,** tome deuxidme, PUF, Paris, 1967.
151. * * * **Traitd de sciences politiques, vol.I,** PUF, Paris, 1983 ºi vol.II, PUF, Paris, 1985.

152. Trãsnea, Ovidiu, Filosofia politicã, Editura Politicã, Bucuresti, 1986.
153. Trãsnea, Ovidiu, Probleme de sociologie politicã, Editura Politicã, Bucuresti, 1975.

154. Truman, David **B., The Governmental Process,** Alfred A. Knopf, New York, 1951.
155. Vianu, Tudor, **Estetica,** Editura pentru Literaturã, Bucuresti, 1968.

156. Voicu, Ileana, **Stiinta politicii,** Universitutea Tehnicã Cluj-Napoca, Cluj-Napoca, 1992.

157. Weber, Max, **On Charisma and Institution Building,** University of Chicago Press, 1968.
158. Weil, Erich, Philosophie **politique,** Armand Colin, Paris, 1956.
159. Weiner, Myron, **Political Participation,** Princeton University Press, Princeton, 1971.
160. Wiatr, Jerzy J., Essays **in Political** Sociology, The Polish Academy of Sciences Press, Rwoclaw-Warszawa-Krakov-Gdansk, 1 97 1.

161. Wiseman, H.V., Political Systems. Some Sociological Approaches, Routledge and Kegan Paul, London. 1966.
162. Zãpîrþan, Liviu-Petru, **Repere în stiint• politicã,** Editura Fundatiei ºhemarea, Iasi, 1992.